

TR63 Bölge Planı Mevcut Durum Analizi

DOĞU AKDENİZ KALKINMA AJANSI
2023

İçindekiler

İÇİNDEKİLER	3
1. BİR ÖNCEKİ PLANIN DEĞERLENDİRİLMESİ	20
2. GİRİŞ	33
3. İDARİ DURUM VE YÜZÖLÇÜMÜ	34
4. DEMOGRAFİK GÖSTERGELER	36
5. EĞİTİM	47
6. SAĞLIK	58
7. GÖÇ	63
8. SOSYAL KALKINMA	67
8.1. Eşitsizlik	67
8.2. Gelir ve Tüketim	72
8.3. Yoksulluk Ölçütleri	75
8.4. Sivil Toplum	78
9. SANAYİ	80
9.1.1. Organize Sanayi Bölgeleri	90
9.1.2. Küçük Sanayi Siteleri	94
9.1.3. TR63 Bölgesi'nde Öne Çıkan Sektörler	101
Demir-Çelik	101
Ayakkabıcılık	108
Mobilya Sektörü	113
Metal Mutfak Eşyaları Sektörü	116
Tekstil (Giyim Dâhil) Sektörü	120
Filtre Sektörü	125
Fabrikasyon Metal Ürünler	128
Gıda ve İçecek Sektörü	133
Kuyumculuk Sektörü	137
Yazılım Sektörü	140
9.1.4. Yoğunlaşan Yığınaşan Sektörler	145
9.1.5. Üç Yıldız Analizi - İmalat Sanayinde Kümelerinin Tespiti	149
9.2. YATIRIM DESTEK VE TEŞVİK UYGULAMALARI	153
9.3. AR-GE VE YENİLİKÇİLİK	173
9.3.1. Ar-Ge ve Tasarım Merkezleri	174
9.3.2. Coğrafi İşaretler	175
9.3.3. Teknoparklar – Teknoloji Geliştirme Bölgeleri	177
9.3.4. Markalaşma	179
9.3.5. Patent ve Faydalı Model	180
9.3.6. Tasarım	183
9.3.7. Bölgemizdeki Üniversiteler ve Sanayi İşbirlikleri	184
9.4. DIŞ TİCARET	189
9.4.1. İhracat	189
9.4.2. İthalat	203
9.4.3. Dış Ticaret Dengesi	216
9.4.4. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Analizi	220
9.5. İŞGÜCÜ	221
10. TARIM	231
10.1. Giriş	231
10.2. Tarım Sektörü ve Ekonomi	231
10.3. Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli	234
10.4. Tarım Sektörü ve İstihdam	237
10.5. Tarımsal Örgütlenme	238
10.6. Tarım Alanları	239
10.7. Orman Alanları	242
10.8. Tarımsal Sulama	243
10.9. Tarımsal İhracat	245
10.10. Tarımsal Üretim	246
10.10.1. Bitkisel Üretim	249

10.10.2.	Hayvansal Üretim.....	269
10.10.3.	Su Ürünleri Üretimi.....	275
11.	TURİZM.....	279
11.1.	Giriş.....	279
11.2.	Türkiye Turizm ve Seyahat Sektörü	283
11.3.	Kültür Göstergeleri	292
11.4.	Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri	293
11.5.	Seyahat Acenteleri	294
11.6.	Somut Olmayan Kültürel Miras.....	294
11.7.	Coğrafi İşaretler.....	295
11.8.	Turizm Türleri	297
11.9.	Turizm Sektörü ve İklim Değişikliği.....	302
11.10.	Turizm Sektörü ve Dijitalleşme	302
12.	MADENCİLİK	305
12.1.	Giriş.....	305
12.2.	Maden Yatakları	305
12.3.	Madencilik Sektörü ve Ekonomi	313
12.4.	Madencilik Sektörü ve İstihdam.....	314
12.5.	Madencilik Sektörü ve Dış Ticaret.....	315
13.	ENERJİ.....	316
13.1.	TR63 Bölgesinde Elektrik Enerjisi Üretimi	321
	Termik Santraller.....	323
	Petrol	324
	Rüzgâr Enerjisi	326
	Hidrolik Enerji.....	329
	Güneş Enerjisi	332
	Jeotermal Enerji.....	336
13.2.	TR63 Bölgesinde Elektrik Enerjisi Tüketimi	338
14.	KIRSAL KALKINMA	351
14.1.	Giriş.....	351
14.2.	Kırsalda Demografik Yapı.....	351
14.3.	Kırsalda Yerleşimlerin Niteliği.....	352
14.4.	Kırsalda Sektörel Dağılım ve Başat Ekonomik Aktivite.....	355
14.5.	Tarım, Orman ve Madencilik İstatistikleri.....	358
14.6.	İklim Değişikliği ve Kırsala Etkileri	362
14.7.	Ticaret İstatistikleri.....	363
14.8.	Mevsimlik Tarım İşçilerinin Mekansal Dağılımı	366
14.9.	Belde-Belediye Başkanlıkları ve Mahalle Muhtarlıkları	367
15.	AFET	368
15.1.	Deprem.....	368
15.2.	Covid-19.....	370
16.	İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ.....	372
17.	ÇEVRE.....	383
17.1.	Su Kaynakları ve Su Yönetimi	383
17.2.	İçme ve Kullanma Suyu.....	384
17.3.	Kanalizasyon Şebekesi ve Arıtma Tesisi.....	385
17.4.	Katı Atık Yönetimi.....	387
17.5.	Hava Kirliliği.....	388
17.6.	Su Kirliliği.....	389
17.7.	Doğa Koruma Alanları ve Milli Parklar	389
17.8.	Ormanlar	390
17.9.	Havza Alanları	392
17.10.	Bölgenin Çevre Sorunları ve Öncelikleri.....	393
18.	ERİŞİLEBİLİRLİK VE ALTYAPI	395
18.1.	Karayolları	396
18.2.	Demiryolu	398
18.3.	Havayolu	400
18.4.	Denizyolu (Limanlar)	402

18.5.	Sınır Kapıları	404
18.6.	Motorlu Kara Taşıtları	405
18.7.	Bilgi ve İletişim.....	408
18.8.	Lojistik	410
18.9.	Altyapı	411
KAYNAKÇA		415

Tablolar

Tablo 1. TR63 Bölge Planı (2014-2023) Performans Göstergeleri	22
Tablo 2. DOĞAKA AB Proje Başvuru Bilgileri.....	29
Tablo 3. DOĞAKA AB Proje Başvuru Bilgileri.....	31
Tablo 1: İllere Göre İdari Durum	34
Tablo 2: TR63 Bölgesi İllere Göre Yüzölçümü (2022)	35
Tablo 3: Yıllara Göre Nüfus ve Nüfus Artış Hızları	36
Tablo 4: TR63 Bölgesi İlleri Nüfus Yoğunlukları	36
Tablo 5: Hatay İli İlçeleri Nüfus ve Nüfus Artış Hızları	37
Tablo 6: Kahramanmaraş İli İlçeleri Nüfus ve Nüfus Artış Hızları	38
Tablo 7: Osmaniye İli İlçeleri Nüfus ve Nüfus Artış Hızları.....	38
Tablo 8: Medyan Yaş.....	40
Tablo 9: Yaşlı Nüfus ve Yaşlı Bağımlılık Oranı	40
Tablo 10: Seçilmiş İller Demografik Göstergeleri, 2021	40
Tablo 11: TR63 Bölgesi İlçelere Göre Yaşlı Bağımlılık Oranı	41
Tablo 12: Çocuk Nüfus ve Çocuk Bağımlılık Oranı.....	41
Tablo 13: TR63 Bölgesi İlçelere Göre Çocuk Bağımlılık Oranı	42
Tablo 14: Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı).....	42
Tablo 15: Kaba Doğum Hızı (Binde).....	43
Tablo 16: Yaşa Özel Doğurganlık Hızı (Binde).....	44
Tablo 17: Ölümlerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2019).....	44
Tablo 18: Cinsiyete Göre İntiharlar (A: Erkek, B: Kadın, 2019).....	45
Tablo 19: Evlenenlerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2021)	45
Tablo 20: Evlilik Süresine Göre Boşanmalar (% , 2021).....	46
Tablo 21: Türkiye ve TR63 Bölgesi Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	46
Tablo 22: TR63 Bölgesi İlçelere Göre Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	46
Tablo 23: Kamu Sektörü Eğitim Harcamalarının GSYH İçindeki Payı (%).....	47
Tablo 24. Yıllara Göre Okuryazarlık Oranı (15+ yaş, %)	47
Tablo 25: Hatay İli İlçelere Göre Okuryazarlık Oranı (%).....	48
Tablo 26: Kahramanmaraş İli İlçelere Göre Okuryazarlık Oranı (%).....	48
Tablo 27: Osmaniye İli İlçelere Göre Okuryazarlık Oranı (%).....	49
Tablo 28: Okul Öncesi Eğitimde Temel Göstergeler (2012,2021)	49
Tablo 29: Okul Öncesi Net Okullaşma Oranı (2012/13,2021/22).....	49
Tablo 30: İlkokul Düzeyinde Temel Göstergeler (2012,2021).....	50
Tablo 31: İlkokul Düzeyinde Net Okullaşma Oranı (2012/13,2021/22)	50
Tablo 32: İlkokul Düzeyinde Okul, Derslik ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	50
Tablo 33: Ortaokul Düzeyinde Temel Göstergeler (2020)	51
Tablo 34: Ortaokul Düzeyinde Net Okullaşma Oranı (2012/13,2021/22).....	51
Tablo 35: Ortaokul Düzeyinde Okul ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	51
Tablo 36: Genel Ortaöğretim Düzeyinde Net Okullaşma Oranı (2012/13,2021/22).....	52
Tablo 37: Genel Ortaöğretim Düzeyinde Temel Göstergeler.....	52
Tablo 38: Ortaöğretim (Genel) Düzeyinde Okul ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	52
Tablo 39. Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Düzeyinde Okul ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı.....	53
Tablo 40: Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Düzeyinde Temel Göstergeler.....	53
Tablo 41: Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Düzeyinde Net Okullaşma Oranı (2012/13,2021/22).....	53
Tablo 42: Bitirilen Eğitim Düzeyi	54
Tablo 43: Türkiye ve TR63 Bölgesi Kurs ve Kursiyer Verileri (2021)	55
Tablo 44: Türkiye ve TR63 Tamamlanan Kurs ve Alınan Sertifika Verileri (2021)	55
Tablo 45: Yaygın Eğitimde Destekleme ve Yetiştirme Kurslarına Ait Veriler	55
Tablo 46: TR63 Bölgesi Öğrenci Sayıları (2021)	56
Tablo 47: Sağlık Harcamaları Göstergeleri.....	58
Tablo 48: Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi	59
Tablo 49: Bebek Ölüm Hızı (Binde)	59
Tablo 50: Türkiye ve TR63 Bölgesi İlleri Seçilmiş Sağlık Göstergeleri	60
Tablo 51: Türkiye ve TR63 Bölgesi İlleri Sektörlere Göre Hastane sayıları 2010,2021	60
Tablo 52: Hastane ve Yatak Sayısı	61
Tablo 53: Sağlık Çalışanı Sayısı.....	61
Tablo 54: Yüz Bin Kişi Başına Toplam Hastane Yatak Sayısı	62
Tablo 55: Yıllara Göre Uluslararası Göçmenler	63

Tablo 56: Geçici Koruma Kapsamındaki Nüfusun İllere Göre Dağılımı (2022).....	63
Tablo 57: Geçici Koruma Kapsamındaki Nüfusun Geçici Barınma Merkezlerine Göre Dağılımı (2022).....	64
Tablo 58: İllere Göre Göç Verileri (2021).....	64
Tablo 59: TR63 Bölgesi İllerinin En Fazla Göç Aldığı ve Verdiği İller (2021).....	65
Tablo 60: Göç Hareketlerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2021).....	65
Tablo 61: Düzey 2 Bölgelerinin Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini Katsayıları (2020-2021).....	70
Tablo 62: Bölgelere Göre Ortalama ve Medyan Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Geliri (2021) - Ortalamaya Göre Sıralanmış Tablo.....	73
Tablo 63: Eşdeğer Kullanılabilir Fert Medyan Gelirinin %50'sine Göre Hesaplanmış Bölgesel Yoksulluk Sınırları, Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranları (2021).....	77
Tablo 64: Genel Sağlık Sigortası (GSS) Primi Devlet Tarafından Ödenen Kişilerin Nüfusa Oranı (2022).....	78
Tablo 65: TR63 Bölgesindeki Dernekler ve Faaliyet Alanları.....	78
Tablo 66: İlçe Bazında İmalat Sanayi Sektöründeki İşletmeler.....	87
Tablo 67: TR63 Bölgesi'nde Yer Alan OSB'ler.....	91
Tablo 68: TR63 Bölgesinde Mevcut ve Planlanan KSS'ler.....	95
Tablo 69: TR63 Bölgesi İlleri ve Türkiye Toplam Elektrik Tüketimi(MWh).....	97
Tablo 70: TR63 Bölgesi İlleri ve Türkiye Toplam Sanayi Elektrik Tüketimi(MWh).....	98
Tablo 71: TR63 Bölgesi'nden 2021 Yılı İSO 500 Listesine Giren Kuruluşlar.....	101
Tablo 72: Dünya Çelik Üretiminde İlk 10 Ülke.....	102
Tablo 73: Yıllar İtibariyle Demir Çelik Sektörü Dış Ticaret Rakamları (ABD Doları).....	103
Tablo 74: Türkiye'nin Ülkelere Göre Ayakkabı Dış Ticareti.....	110
Tablo 75: TR63 Bölgesi İllerinde Ayakkabı Sektörünün İhracatının Gelişimi (ABD Doları).....	112
Tablo 76: Türkiye'nin Ülkelere Göre Mobilya Dış Ticareti.....	114
Tablo 77: Metal Mutfak Eşyaları Sektörü Kod Sınıflaması.....	116
Tablo 78: Metal Mutfak Eşyaları Sektörü İhracatında Öne Çıkan Ülkeler (2021).....	117
Tablo 79: Yıllara Göre Dünya ve Türkiye Metal Mutfak Eşyaları Sektörü İhracatı (2010-2021, Bin \$).....	118
Tablo 80: Yıllara Göre Metal Mutfak Eşyaları Sektörü Türkiye ve Kahramanmaraş İhracatı.....	119
Tablo 81: İllere Göre Metal Mutfak Eşyası Üretim Kapasiteleri (2022).....	120
Tablo 82: Metal Mutfak Eşyası Sektörü Üretim ve Satış Rakamları (2021).....	120
Tablo 83: Yıllara Göre Dünya ve Türkiye Tekstil Sektörü İhracatı (2010-2021, Bin \$).....	121
Tablo 84: Yıllara Göre TR63 Bölgesi Tekstil Sektörü İhracatı.....	123
Tablo 85: İllere Göre Tekstil Sektörü Üretici ve Çalışan Sayısı (2021).....	124
Tablo 86: Kahramanmaraş Tekstil Sektörü Alt Gruplarına Göre Üretici ve Çalışan Sayısı (2021).....	124
Tablo 87: İllere Göre Tekstil Sektörü Net Satış Rakamları (2020).....	125
Tablo 88: Filtre Sektörünün (İçten Yanmalı Motorlar İçin) Sınıflandırılması.....	125
Tablo 89: Yıllara Göre Dünya ve Türkiye Filtre Sektörü İhracatı (2010-2021, Bin \$).....	126
Tablo 90: Dünya Filtre Sektörü İhracatında Öne Çıkan Ülkeler (2021).....	126
Tablo 91: İllere Göre Filtre Sektörü Üretim Kapasiteleri (2022).....	128
Tablo 92: Türkiye ve Hatay Filtre Üretim ve Satış Bilgileri (2021).....	128
Tablo 93: Fabrikasyon Metal Ürünleri Dış Ticaret Sınıflaması.....	129
Tablo 94: Yıllara Göre Dünya ve Türkiye Fabrikasyon Metal Ürünleri Sektörü İhracatı (2010-2021, Bin \$).....	129
Tablo 95: Yıllara Göre Fabrikasyon Metal Ürünleri Sektörü Türkiye ve TR63 İhracatı.....	130
Tablo 96: İllere Göre Fabrikasyon Metal Ürünleri Sektörü Üretici ve Çalışan Sayısı (2021).....	132
Tablo 97: TR63 İlleri Fabrikasyon Metal Ürünleri Sektörü Alt Gruplarına Göre Üretici ve Çalışan Sayısı (2021).....	132
Tablo 98: İllere Göre Fabrikasyon Metal Ürünleri Sektörü Net Satış Rakamları (2020).....	133
Tablo 99: Yıllara Göre Dünya ve Türkiye Gıda Sektörü İhracatı (2010-2021, Bin \$).....	133
Tablo 100: Yıllara Göre Dünya ve Türkiye Gıda Sektörü Dış Ticareti ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı.....	134
Tablo 101: Yıllara Göre Türkiye ve TR63 Gıda Sektörü İhracat Rakamları.....	135
Tablo 102: İllere Göre Gıda Sektörü Üretici ve Çalışan Sayısı (2021).....	136
Tablo 103: TR63 Gıda Sektörü Alt Gruplarına Göre Üretici ve Çalışan Sayısı (2021).....	137
Tablo 104: İllere Göre Gıda Sektörü Net Satış Rakamları (2020).....	137
Tablo 105: Kuyumculuk Sektörünün Sınıflandırılması.....	138
Tablo 106: Yıllara Göre Dünya ve Türkiye Kuyumculuk Ürünleri Sektörü İhracatı (2010-2021, Bin \$).....	138
Tablo 107: Yıllara Göre Türkiye ve TR63 Kuyumculuk Sektörü İhracat Rakamları.....	140
Tablo 108: İllere Göre Kuyumculuk Sektörü Üretici ve Çalışan Sayısı (2021).....	140
Tablo 109: Pazar Değerine Göre Dünyada Öne Çıkan Yazılım Firmaları.....	141
Tablo 110: Bilgisayar Hizmetlerinin Sınıflandırılması (EBOBS - Genişletilmiş Ödemeler Dengesi Hizmetler Sınıflaması, 2010).....	141

Tablo 111: Bilgisayar Hizmetleri İhracatında Öne Çıkan Ülkeler (2010-2021, milyon \$)	142
Tablo 112: Yıllara Göre Dünya ve Türkiye Bilgisayar Hizmetleri İhracatı (milyon \$).....	142
Tablo 113: Yıllara Göre Bilgisayar Hizmetleri Dış Ticareti (milyon \$)	142
Tablo 114: Yazılım, Bilgisayar Programlama ve Danışmanlık Sektörü Faaliyet Sınıflandırması	144
Tablo 115: Yazılım, Bilgisayar Programlama ve Danışmanlık Sektörü İşyeri ve Çalışan Sayıları (2021)	144
Tablo 116: Bilgisayar Programlama (6201) Sektörü Yıllara Göre Net Satışlar (TL).....	144
Tablo 117: Yıllara Göre Türkiye ve TR63 Bölgesi Startup Girişim Sayıları	145
Tablo 118: Hatay İlinde İstihdama Göre Yoğunlaşma Analizi 2015-2020.....	146
Tablo 119: Kahramanmaraş İlinde İstihdama Göre Yoğunlaşma Analizi 2015-2020.....	147
Tablo 120: Osmaniye İlinde İstihdama Göre Yoğunlaşma Analizi 2015-2020	148
Tablo 121: Hatay İmalat Sanayi Alt Sektörlerinin Üç Yıldız Analizi.....	150
Tablo 122: İşyeri Kriterine Göre Hatay İli İmalat Sanayi Kümeleri	151
Tablo 123: Kahramanmaraş İmalat Sanayi Alt Sektörlerinin Üç Yıldız Analizi.....	151
Tablo 124: İşyeri Kriterine Göre Kahramanmaraş İli İmalat Sanayi Kümeleri	152
Tablo 125: Osmaniye İmalat Sanayi Alt Sektörlerinin Üç Yıldız Analizi	152
Tablo 126: İşyeri Kriterine Göre Osmaniye İli İmalat Sanayi Kümeleri	153
Tablo 127: Yatırım Teşvik Sistemi Kapsamındaki Destek Unsurları (2022).....	154
Tablo 128: Bölgesel Teşvik Uygulamaları Kapsamındaki Destek Unsurları (2022)	156
Tablo 129: Stratejik Yatırımların Teşviki Kapsamındaki Destek Unsurları (2022).....	158
Tablo 130: Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar Ek-7 Kapsamındaki TR63 Bölgesi İlçeleri	159
Tablo 131: Türkiye ve TR63 Bölgesi Teşvik Belgeli Yatırım Bilgileri (2012-2021)	160
Tablo 132: TR63 Bölgesi Sektörlere Göre Teşvik Belgeli Yatırımlar (2012-2021)	161
Tablo 133: TR63 Bölgesi Yatırımın Cinsine Göre Teşvik Belgeli Yatırımlar (2012-2021).....	161
Tablo 134: Hatay İli Sabit Yatırım Tutarına Göre Teşvik Belgeli İlk 10 Sektör	162
Tablo 135: Kahramanmaraş İli Sabit Yatırım Tutarına Göre Teşvik Belgeli İlk 10 Sektör	162
Tablo 136: Osmaniye İli Sabit Yatırım Tutarına Göre Teşvik Belgeli İlk 10 Sektör	163
Tablo 137: Yıllara Göre DOĞAKA Tarafından Sağlanan Teknik Destekler (2010-2021).....	164
Tablo 138: Yıllara Göre Araştırma ve Fizibilite Temalı DOĞAKA Destekleri (2010-2021).....	164
Tablo 139: Yıllara Göre DOĞAKA Tarafından Sağlanan Diğer Altyapı Destekleri (2010-2022)	165
Tablo 140: Yıllara Göre İmalat Sanayi DOĞAKA Destekleri (2010-2022)	165
Tablo 141: Yıllara Göre Seracılık Sektörü DOĞAKA Destekleri (2010-2021).....	166
Tablo 142: Yıllara Göre Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı Kapsamındaki Projeler (2010-2021)	166
Tablo 143: Yıllara Göre Turizm Sektörü DOĞAKA Destekleri (2010-2022).....	166
Tablo 144: KKYDP Kapsamında 2006-2022 (Mayıs) Tarihleri Arasında Yatırım Konularına Göre Hibe Miktarları	170
Tablo 145: Sektörlere Göre Uluslararası Doğrudan Yatırım Tutarları (Milyon \$, 2021)	171
Tablo 146: Ülkelere Göre Uluslararası Doğrudan Yatırım Tutarları (Milyon \$, 2021)	171
Tablo 147: TR63 Bölgesi Yıllara Göre Teşvik Belgeli Yatırımlarda Yabancı Sermaye Tutarları (Milyon TL)	172
Tablo 148: TR63 Bölgesi Önemli Kamu Yatırımları (2022).....	172
Tablo 149: Seçilmiş Ülkeler İçin Ar-Ge Harcamalarının Yıllara Göre GSYH İçindeki Payı (%).....	173
Tablo 150: Hatay İlinde Bulunan Ar-Ge ve Tasarım Merkezleri (Temmuz 2022).....	175
Tablo 151: Kahramanmaraş İlinde Bulunan Ar-Ge ve Tasarım Merkezleri (Temmuz 2022)	175
Tablo 152: Osmaniye İlinde Bulunan Ar-Ge ve Tasarım Merkezleri (Temmuz 2022).....	175
Tablo 153: Coğrafi İşaret Tesciline Sahip Ürünler (Hatay)	176
Tablo 154: Coğrafi İşaret Tesciline Sahip Ürünler (Kahramanmaraş)	177
Tablo 155: Coğrafi İşaret Tesciline Sahip Ürünler (Osmaniye).....	177
Tablo 156: TR63 Bölgesi Teknoloji Geliştirme Bölgeleri.....	178
Tablo 157: TR63 Bölgesi Yıllara Göre Marka Başvuru ve Tescil Sayıları	179
Tablo 158: TR63 Bölgesi Yıllara Göre Patent Başvuru ve Tescil Sayıları	181
Tablo 159: TR63 Bölgesi Yıllara Göre Faydalı Model Başvuru ve Tescil Sayıları	182
Tablo 160: TR63 Bölgesi Yıllara Göre Tasarım Başvuru ve Tescil Sayıları	183
Tablo 161: TR63 Bölgesi Üniversitelere Göre Birim Sayıları (2022).....	184
Tablo 162: TR63 Bölgesi Üniversiteleri Öğretim Elemanı Sayıları (2022)	185
Tablo 163: TR63 Bölgesi Üniversiteleri Bünyesinde Bulunan Seçilmiş Araştırma Merkezleri.....	185
Tablo 164: Yıllara ve Bölgelere Göre Dünya İhracatı (Milyon \$).....	190
Tablo 165: Yıllara Göre Dünya İhracatında Öne Çıkan Ülkeler ve Türkiye (Milyon \$)	191
Tablo 166: Ülke Gruplarına Göre Türkiye İhracat Rakamları (Bin \$, 2021)	192
Tablo 167: Türkiye İhracatında İlk 10 Ülke (Bin \$).....	193

Tablo 168: TR63 Bölgesi İhracat Rakamları (Bin \$)	193
Tablo 169: Bölge İllerinin Coğrafi Ülke Gruplarına Göre İhracat Yaptıkları Ülke Sayısı (2021)	194
Tablo 170: TR63 Bölgesinde Bulunan İllerin Ülke Gruplarına Göre İhracat Rakamları (\$, 2021)	195
Tablo 171: Bölge İllerinin Ekonomik Ülke Gruplarına Göre İhracat Rakamları (\$, 2021)	195
Tablo 172: Hatay İlinin En Çok İhracat Yaptığı İlk On Ülke (Bin \$, 2021)	196
Tablo 173: Kahramanmaraş İlinin En Çok İhracat Yaptığı İlk On Ülke (Bin \$, 2021)	196
Tablo 174: Osmaniye İlinin En Çok İhracat Yaptığı İlk On Ülke (Bin \$, 2021)	197
Tablo 175: Teknoloji Yoğunluğuna göre Yüksek ve Orta-Yüksek İmalat Sanayi Sınıfları	197
Tablo 176: Türkiye Teknoloji Yoğunluğuna Göre İmalat Sanayi İhracatı (Milyon \$, 2013-2021)	198
Tablo 177: TR63 Bölgesi Teknoloji Yoğunluğuna Göre İmalat Sanayi İhracatı (Milyon \$, 2013-2021).....	198
Tablo 178: Türkiye ve TR63Sektörlere Göre İhracat Rakamları (\$, 2021).....	198
Tablo 179: Türkiye ve TR63 Bölgesi Tarımsal Ürünler İhracat Rakamları (\$, 2021).....	199
Tablo 180: Hatay İlinde Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre İhracat Değerleri (\$)	199
Tablo 181: Kahramanmaraş İlinde Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre İhracat Değerleri (\$)	200
Tablo 182: Osmaniye İlinde Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre İhracat Değerleri (\$).....	201
Tablo 183: TR63 Bölgesi Maden Sektörü İhracat Rakamları (\$, 2010-2021)	202
Tablo 184: TR63 Bölgesi Toptan Ve Perakende Ticaret Sektörü İhracat Rakamları (\$, 2010-2021).....	203
Tablo 185: Yıllara ve Bölgelere Göre Dünya İthalatı (Milyon \$)	203
Tablo 186: Yıllara Göre Dünya İthalatında Öne Çıkan Ülkeler ve Türkiye (Milyon \$)	204
Tablo 187: Ülke Gruplarına Göre Türkiye İthalat Rakamları (Bin \$, 2021).....	206
Tablo 188: Türkiye İthalatında İlk 10 Ülke (Bin \$)	206
Tablo 189: TR63 Bölgesi İthalat Rakamları (Bin \$).....	207
Tablo 190: Bölge İllerinin Coğrafi Ülke Gruplarına Göre İthalat Yaptıkları Ülke Sayısı (2021).....	208
Tablo 191: TR63 Bölgesinde Bulunan İllerin Ülke Gruplarına Göre İthalat Rakamları (\$, 2021)	208
Tablo 192: Bölge İllerinin Ekonomik Ülke Gruplarına Göre İthalat Rakamları (\$, 2021)	209
Tablo 193: Hatay İlinin En Çok İthalat Yaptığı İlk On Ülke (Bin \$, 2021)	209
Tablo 194: Kahramanmaraş İlinin En Çok İthalat Yaptığı İlk On Ülke (Bin \$, 2021)	210
Tablo 195: Osmaniye İlinin En Çok İthalat Yaptığı İlk On Ülke (Bin \$, 2021).....	210
Tablo 196: Türkiye Teknoloji Yoğunluğuna Göre İmalat Sanayi İthalatı (Milyon \$, 2013-2021)	211
Tablo 197: TR63 Bölgesi Teknoloji Yoğunluğuna Göre İmalat Sanayi İthalatı (Milyon \$, 2013-2021).....	211
Tablo 198: Türkiye ve TR63Sektörlere Göre İthalat Rakamları (\$, 2021).....	211
Tablo 199: Türkiye ve TR63 Bölgesi Tarımsal Ürünler İthalat Rakamları (\$, 2021).....	212
Tablo 200: Hatay İlinde Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre İthalat Değerleri (\$).....	212
Tablo 201: Kahramanmaraş İlinde Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre İthalat Değerleri (\$)	213
Tablo 202: Osmaniye İlinde Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre İthalat Değerleri (\$).....	214
Tablo 203: TR63 Bölgesi Maden Sektörü İthalat Rakamları (\$, 2010-2021).....	215
Tablo 204: TR63 Bölgesi Toptan Ve Perakende Ticaret Sektörü İthalat Rakamları (\$, 2017-2021).....	216
Tablo 205: İBBS Düzey 2 Bölgeleri Dış Ticaret Sıralaması (\$, 2021).....	217
Tablo 206: Hatay İli İhracatında Öne Çıkan Sektörler İçin Karşılaştırmalı Üstünlükler Analizi.....	220
Tablo 207: Kahramanmaraş İli İhracatında Öne Çıkan Sektörler İçin Karşılaştırmalı Üstünlükler Analizi.....	221
Tablo 208: Osmaniye İli İhracatında Öne Çıkan Sektörler İçin Karşılaştırmalı Üstünlükler Analizi	221
Tablo 209: Seçilmiş Ülkelere Göre İstihdam Oranları (15+ yaş, 2021)	222
Tablo 210: Seçilmiş Ülkelere Göre İşsizlik Oranları (15+ yaş, 2021).....	222
Tablo 211: Seçilmiş Ülkelere Göre İşgücüne Katılma Oranları (15+ yaş, 2021).....	222
Tablo 212: Yıllara ve Cinsiyete Göre İşgücüne Katılma Oranı (%)	223
Tablo 213: İşgücüne Dâhil Olmayanların Cinsiyete Göre Dâhil Olmama Nedenleri (2021, %).....	224
Tablo 214: Eğitim Durumuna Göre İşgücüne Katılma Oranı (2021, %)	224
Tablo 215: Yaş Grubuna Göre İşgücüne Katılma Oranları (2021, %).....	224
Tablo 216: Yıllara ve Cinsiyete Göre İşsizlik Oranı (%)	225
Tablo 217: Yaş Grubuna Göre İşsizlik Oranları (2021, %).....	226
Tablo 218: Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranları (2021, %)	226
Tablo 219: Sektörlere Göre Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olanların Oranı (2021, %).....	226
Tablo 220: Sosyal Güvenlik Kapsamında Aktif Çalışanlar (2021).....	226
Tablo 221: 4-1/a Kapsamındaki Zorunlu Sigortalıların Sektör ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2021)	227
Tablo 222: Sektörlere Göre İşyeri ve Çalışan Sayıları (2020).....	227
Tablo 223: TR63 Bölgesi İlçelere Göre İşyeri ve Çalışan Sayıları (2021).....	228
Tablo 224: TR63 Bölgesi İlçelere Göre Çalışanların Nüfusa Oranı (2021)	229
Tablo 225: İŞKUR'a Kayıtlı İşsizlerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı (2021)	229

Tablo 226: İllere Göre Temininde Güçlük Çekilen İlk 10 Meslek (2021)	230
Tablo 227: Türkiye ve TR63 GSYH İçinde Tarım Sektörü Payı (% , 2010-2020)	233
Tablo 228: İllere Göre Desteklenecek Ürünler Listesi (2022)	236
Tablo 229: Tarım ve Tarım Dışı İstihdam (+15 Yaş).....	237
Tablo 230: Türkiye ve TR63 Bölgesi'nde Tarımsal Kooperatifler (2021)	238
Tablo 231: TR63 Bölgesi'nde Tarım Alanlarının Dağılımı (2021)	239
Tablo 232: Hatay'da Tarım Alanlarının İlçe ve Ekilen Ürün Bazında Dağılımı (2021).....	239
Tablo 233: Kahramanmaraş'ta Tarım Alanlarının İlçe ve Ekilen Ürün Bazında Dağılımı (2021).....	240
Tablo 234: Osmaniye'de Tarım Alanlarının İlçe ve Ekilen Ürün Bazında Dağılımı (2021).....	241
Tablo 235: Türkiye ve TR63 Orman Alanları Dağılımı (2021, Hektar)	243
Tablo 236: Türkiye ve TR63 Orman Köy ve Mahalleleri (2021)	243
Tablo 237: İşletme Durumuna Göre Sulama Alanları (2019) (ha).....	245
Tablo 238: Dünya Tarımsal İhracatı (2020)	245
Tablo 239: Türkiye'de ve TR63 Bölgesi'nde Tarımsal İhracat (2021, \$)	246
Tablo 240: Bitkisel ve Hayvansal Üretim Değerleri (2020).....	247
Tablo 241: Tarımsal Etkinlik Düzeyi	247
Tablo 242: TR63 Bölgesi'nde Kişi Başına Düşen Tarımsal Üretim Değeri (2020)	249
Tablo 243: Türkiye'de ve TR63 Bölgesi'nde Bitkisel Üretim Miktarı, ton (2021)	249
Tablo 244: Türkiye'de ve TR63 Bölgesi'nde Bitkisel Üretim Değerleri (Bin TL)	250
Tablo 245: TR63 Bölgesi'nde Kişi Başına Düşen Bitkisel Üretim Değeri (2021).....	252
Tablo 246: Hatay'da En Çok Üretilen Tahıl ve Diğer Bitkisel Ürünler (2021).....	253
Tablo 247: Kahramanmaraş'ta En Çok Üretilen Tahıl ve Diğer Bitkisel Ürünler (2021).....	254
Tablo 248: Osmaniye'de En Çok Üretilen Tahıl ve Diğer Bitkisel Ürünler (2021)	254
Tablo 249: Türkiye ve TR63 Tahıl ve Bitkisel Ürünler Verimi (2021, kg/dekar).....	254
Tablo 250: Hatay'da En Çok Üretilen Sebze Ürünleri (2021).....	257
Tablo 251: Kahramanmaraş'ta En Çok Üretilen Sebze Ürünleri (2021)	257
Tablo 252: Osmaniye'de En Çok Üretilen Sebze Ürünleri (2021).....	257
Tablo 253: Türkiye ve TR63 Sebze Verimi (2021, kg/dekar)	258
Tablo 254: Hatay'da En Çok Üretilen Meyve Ürünleri (2021)	259
Tablo 255: Kahramanmaraş'ta En Çok Üretilen Meyve Ürünleri (2021)	260
Tablo 256: Osmaniye'de En Çok Üretilen Meyve Ürünleri (2021)	260
Tablo 257: Türkiye ve TR63 Meyve Verimi (2021, kg/meyve veren ağaç)	260
Tablo 258: TR63 Bölgesi'nde Sofralık Zeytin Üretimi (ton)	261
Tablo 259: TR63 Bölgesi'nde Yağlık Zeytin Üretimi (ton)	261
Tablo 260: Yıllara Göre Türkiye ve TR63 Bölgesi'nde Yetiştirilen Tıbbi ve Aromatik Bitkiler (Ton)	264
Tablo 261: Yıllara Göre Türkiye ve TR63 Tohum Üretimi (Ton)	265
Tablo 262: Hatay'da Öne Çıkan Bitkisel Ürünler ve Yoğunlaşma Katsayıları (2021, Ton).....	266
Tablo 263: Kahramanmaraş'ta Öne Çıkan Bitkisel Ürünler ve Yoğunlaşma Katsayıları (2021, Ton)	266
Tablo 264: Osmaniye'de Öne Çıkan Bitkisel Ürünler ve Yoğunlaşma Katsayıları (2021, Ton).....	267
Tablo 265: TR63 Bölgesi'nde Örtü Altı Üretim Alanı (dekar)	267
Tablo 266: Örtü Altı Üretim Alanı İlk 20 İl (2021, dekar)	268
Tablo 267: Türkiye ve TR63 Bölgesi İyi Tarım Uygulamaları (2021)	268
Tablo 268: Türkiye ve TR63 Bölgesi Organik Tarım Verileri (2010-2021)	269
Tablo 269: Yıllara Göre Türkiye ve TR63 Bölgesi Hayvan Varlığı (Baş).....	269
Tablo 270: TR63 Bölgesi'nde Hayvansal Üretim	271
Tablo 271: Türkiye'de ve TR63 Bölgesi'nde Hayvansal Üretim Değerleri (Bin TL).....	272
Tablo 272: Yıllara Göre Türkiye ve TR63 Bölgesi'nde İpekböcekçiliği.....	272
Tablo 273: Yıllara Göre Türkiye ve TR63 Tarımsal Alet/Makine Sayıları.....	273
Tablo 274: TR63 Bölgesi İllerinde Su Ürünleri Yetiştiricilik Üretim Miktarı (ton).....	276
Tablo 275: TR63 Bölgesi İllerinde Avlanan İçsu (Tatlısu) Ürünleri (ton)	277
Tablo 276: Kümes Hayvanı Göstergeleri, Adet.....	273
Tablo 277: Turizm ve Seyahat Sektörünün GSYH ve İstihdama Katkısı (2019)	279
Tablo 278: Türkiye Seyahat ve Konaklama Sektörü Ziyaretçi Harcamaları	280
Tablo 279: Uluslararası Ziyaretçi Sayısı ve Geliri.....	281
Tablo 280: Ülkelere Göre Uluslararası Ziyaretçi Sırası (2019)	282
Tablo 281: En Çok Turizm Harcaması Yapan Ülkeler (Milyar ABD Doları).....	282
Tablo 282: Türkiye Yıllara Göre Turizm Gelirleri ve Ortalama Harcama.....	283
Tablo 283: Türkiye Aylara Göre Uluslararası Turizm Gelirleri Karşılaştırması.....	284

Tablo 284: Harcama Türlerine Göre Turizm Geliri (Bin Dolar).....	285
Tablo 285: Yurt İçinde Seyahate çıkanların seyahat ve geceleme sayısı, 2010-2022.....	285
Tablo 286: Seyahatlerin Amaçlarına Göre Dağılımı	286
Tablo 287: 2022 Yılı Türkiye’de Amaçlarına Göre Seyahat Başına Ortalama Harcama (TL)	286
Tablo 288: Sınır Kapılarına Göre Giriş Yapan Yabancı Ziyaretçi Sayısı (2010-2021)	286
Tablo 289: Milliyetlerine Göre Yabancı Ziyaretçiler	287
Tablo 290: TR63 Bölgesi Havalimanları Yolcu Trafığı (Kişi)	288
Tablo 291: 2010 Yılı İllere Göre Konaklama İstatistikleri	289
Tablo 292: 2019 Yılı İllere Göre Konaklama İstatistikleri	290
Tablo 293: TR63 Bölgesi İlleri Konaklama Zaman Serisi (2005-2019)	290
Tablo 294: Turizm İşletme Belgeli Tesisi Sayısı	291
Tablo 295: Turizm Yatırım Belgeli Tesisi Sayısı (2021).....	291
Tablo 296: Turizm Sektörü Teşvik Belgesi Sayısı (2010-2022, Kümülatif).....	292
Tablo 297: İlçelere Göre Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklama.....	292
Tablo 298: Sinema Salonu Göstergeleri.....	293
Tablo 299: Tiyatro Salonu Göstergeleri	293
Tablo 300: Seçilmiş İller Müze Göstergeleri	293
Tablo 301: AB Komisyonu Tarafından Coğrafi İşaret Tescili Alan Ürünler	295
Tablo 302: AB Komisyonu Coğrafi İşaret Tescil Başvuru Aşamasında Olan Ürünler	295
Tablo 303: TR63 Bölgesi Coğrafi İşaret Tescilli Ürünler (Ekim 2022).....	296
Tablo 304: TR63 Bölgesi Coğrafi İşaret Başvuru Aşamasındaki Ürünler	297
Tablo 305: TR63 Bölgesi Türlerine Göre Turizm Varlıkları	297
Tablo 306: Türkiye Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri Sektörü Bilişim Teknolojileri Kullanımı	303
Tablo 307: Hatay’da Yer Alan Maden Yatakları.....	307
Tablo 308: Hatay’da Jeotermal Kaynaklar	307
Tablo 309: Kahramanmaraş’ta Yer Alan Maden Yatakları.....	309
Tablo 310: Kahramanmaraş’ta Yer Alan Linyit Yatakları	309
Tablo 311: Kahramanmaraş’ta Jeotermal Kaynaklar.....	310
Tablo 312: Osmaniye’de Yer Alan Maden Yatakları	311
Tablo 313: Osmaniye’de Jeotermal Kaynaklar	311
Tablo 314: TR63 Bölgesi’nde Madencilik Sektörü İstihdamı (2020)	314
Tablo 315: Madencilik ve Taş Ocakçılığı Sektöründe Dış Ticareti (2021)	315
Tablo 316: Dünya Birincil Enerji Kaynakları Arzı (EJ-Exajoule)	317
Tablo 317: Türkiye Birincil Enerji Arzının Kaynaklara Göre Dağılımı (%)	318
Tablo 318: Lisanslı ve Lisanssız Kurulu Güç, Puant Talep, Lisanslı ve Lisanssız Elektrik Üretimi, Tüketim, İthalat ve İhracat Verileri, 2021	320
Tablo 319: Dünya, AB ve Türkiye Kişi Başı Enerji Tüketimi (kWh).....	321
Tablo 320: Nisan 2022 Döneminde Lisanslı Elektrik Üretiminin İl Bazında Sıralaması (MWh).....	322
Tablo 321: TR63 Bölgesinde Devrede Olan Santraller(Türkiye Sıralaması ve Kurulu Güç)	324
Tablo 322: TR63 Bölgesinde Planlanan Kömür ve Linyit Yakıtlı Termik Santraller.....	324
Tablo 323: Ülkelere Göre RES Kurulu Güç,2022	327
Tablo 324: TR63 Bölgesi İşletmedeki Rüzgâr Santralleri	328
Tablo 325: TR63 Bölgesi’nde Yer Alan Hidroelektrik Santralleri.....	331
Tablo 326: Türkiye ve TR63 Bölgesi Ortalama Güneşlenme Süreleri (saat)	334
Tablo 327: Türkiye Güneş Enerji Santralleri Profili,2021	335
Tablo 328: Türkiye Jeotermal Enerji Santralleri Profili, 2021	337
Tablo 329: Aylara ve Tüketici Grubuna Göre Elektrik Tüketimleri (Kahramanmaraş, MWh)	341
Tablo 330: Tablo. Aylara ve Tüketici Grubuna Göre Elektrik Tüketimleri (Osmaniye, MWh).....	346
Tablo 331: TR63 Bölgesi’nde Genç (15-24 yaş) Nüfus (2021)	352
Tablo 332: Tarım ve Tarım Dışı İstihdam (+15 Yaş), 2021	358
Tablo 333: TR63 Bölgesi’nde Tarım Alanlarının Dağılımı (2021)	358
Tablo 334: Bitkisel ve Hayvansal Üretim Değerleri (2020).....	358
Tablo 335: Orman Varlığı (2021)	359
Tablo 336: Hatay’da Yer Alan Maden Yatakları.....	359
Tablo 337: Hatay’da Jeotermal Kaynaklar	360
Tablo 338: Kahramanmaraş’ta Yer Alan Maden Yatakları.....	361
Tablo 339: Kahramanmaraş’ta Yer Alan Linyit Yatakları	361
Tablo 340: Kahramanmaraş’ta Jeotermal Kaynaklar.....	362

Tablo 341: Osmaniye'de Yer Alan Maden Yatakları	362
Tablo 342: Osmaniye'de Jeotermal Kaynaklar	362
Tablo 343: Hatay İlinde İlçe Bazında Cirolar (2018)	364
Tablo 344: Kahramanmaraş İlinde İlçe Bazında Cirolar (2018)	365
Tablo 345: Osmaniye İlinde İlçe Bazında Cirolar (2018)	365
Tablo 346: TR63 Bölgesi'nde İş Gücü Hareketleri	366
Tablo 347: TR63 Bölgesi'nde Belde ve Belediye Başkanlarının Yaş Ortalaması ve Öğrenim Düzeyi (2021).....	367
Tablo 348: Sera Gazı Emisyon İstatistikleri (Milyon Ton)	375
Tablo 349: Sektörlere Göre Sera Gazı Emisyonları (Milyon Ton).....	375
Tablo 350. Yeşil Mutabakat Eylem Planında Kalkınma Ajanslarının sorumlu olduğu eylemler:.....	381
Tablo 351. İçme ve Kullanma Suyu Şebekesine Ait Temel Veriler (2020).....	385
Tablo 352. İçme ve Kullanma Suyu Şebekesine Ait Temel Veriler (2020).....	385
Tablo 353. Kanalizasyon Şebekesi ve Arıtma Tesisi Verileri (2020).....	386
Tablo 354. TR63 Bölgesi Belediyelerinin Atıksu Arıtma Tesisi Durumu (2020)	386
Tablo 355. Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranları (2020, %)	386
Tablo 356. TR63 Bölgesi Belediyelerinin Atık Verileri (2020)	387
Tablo 357. TR63 Bölgesi Belediyelerinin Atık Verileri (2020)	387
Tablo 358. Yıllık Ortalama Kükürtdioksit ve Partikül Madde Konsantrasyonu	388
Tablo 359. TR63 Bölgesi Orman Köy Sayısı ve Nüfusu (2021).....	391
Tablo 360. 2019 Yılı İllerin Çevre Sorunlarının Öncelik Sıralaması, 2020	393
Tablo 361: Türkiye, AB-28 ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Çin ve Rusya için yolcu taşımacılığındaki türel dağılım oranları (2015, %).	396
Tablo 362: TR63 Bölgesi Otoyol, Devlet Yolu ve İl Yolu Toplam Uzunlukları (Km, 2022).	397
Tablo 363: İllere Göre Devlet Yollarının Satış Cinslerine Göre Uzunlukları (Km, 2022).	397
Tablo 364: İllere Göre İl Yollarının Satış Cinslerine Göre Uzunlukları (Km, 2022).	397
Tablo 365: TR63 Bölgesi Bölünmüş Yol Uzunlukları (Km, 2022).....	398
Tablo 366: TR63 Bölgesi Demir Yolu Uzunlukları (Km, 2020).	399
Tablo 367: İşletmeye Açılan Lojistik Merkezlerde Taşınan Yükler (1000 Ton).	400
Tablo 368: TR63 Bölgesi İçerisinde Yer Alan Hava Meydanlarına İniş-Kalkış Yapan Uçak Sayısı.	401
Tablo 369: TR63 Bölgesi Hava Limanları Yolcu Sayısı.	401
Tablo 370: TR63 Bölgesinde Yer Alan Hava Limanlarıncaya Taşınan Yük (Ton).	401
Tablo 371: Hatay Sınır Kapılarından Geçen Yolcu Sayısı.	404
Tablo 372: Hatay Sınır Kapılarından Geçen Taşıt Sayısı.	405
Tablo 373: TR63 Bölgesi Motorlu Kara Taşıtları Sayısı.	406
Tablo 374: TR63 Bölgesinde İllerinde Bin Kişi Başına Düşen Otomobil Sayısı.	407
Tablo 375: TR63 Bölgesinde Gerçekleşen Trafik Kazaları.	408
Tablo 376: TR63 Bölgesi Sabit Telefon Abone Sayısı.	409
Tablo 377: TR63 Bölgesi Mobil Telefon Abone Sayısı.	409
Tablo 378: TR63 Bölgesi Geniş Bant İnternet Abone Sayısı	409
Tablo 379: İçme ve Kullanma Suyu Şebekesine Ait Temel Veriler-1 (2020).....	412
Tablo 380: İçme ve Kullanma Suyu Şebekesine Ait Temel Veriler-2 (2020).....	412
Tablo 381: Arıtma Tesislerine Ait Temel Veriler (2020).	412
Tablo 382: Atık Sulara Ait Temel Veriler-1 (2020).	413
Tablo 383: Atık Sulara Ait Temel Veriler-2 (2020).	413
Tablo 384: Katı Atıklara Ait Temel Veriler-1 (2020).	414
Tablo 385: Katı Atıklara Ait Temel Veriler-2 (2020).	414

Şekiller

Şekil 1: Türkiye ve TR63 Bölgesi Nüfus Piramidi.....	39
Şekil 2. Cinsiyete Göre Okuryazarlık Oranı (% , 2021).....	47
Şekil 3: TR63 Bölgesi Yıllara Göre Yeni Kayıtlı Öğrenci Sayısı.....	56
Şekil 4: TR63 Bölgesindeki Üniversitelerin Öğretim Elemanı Sayıları (2021).....	57
Şekil 5: En Üstteki %20 Bölge ile En Altteki %20 Bölgenin Arasındaki GSYH Farkı - OECD Ülkeleri.....	67
Şekil 6: Türkiye ve Avrupa Birliği'nin (27) Eşdeğer Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini Katsayıları (2011-2020). 68	
Şekil 7: TR63 Bölgesi, Ulusal ve Düzey 2 Ortalama Gini Katsayılarının Karşılaştırması (2014-2021)	69
Şekil 8: Bölgesel Gini Katsayısı ve Gelir İlişkisi	70
Şekil 9: Düzey 2 Bölgelerinin Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre P80/P20 Oranları (2021).....	71
Şekil 10: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı %20'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı (2021)	72
Şekil 11: Hanehalkı Tüketim Harcamasının Türlerine Göre Dağılımı: Türkiye (2019) ve TR63 Bölgesi (2017-2019)74	
Şekil 12: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Medyan Gelirin %50'sine Göre Hesaplanan Sürekli Yoksulluk ve Maddi Yoksunluk Oranı (2009-2021)	76
Şekil 13: TR63 Bölgesi ve Türkiye'de STK'larda Gönüllü Çalışma Oranı (%).....	79
Şekil 14: Sanayi Sektörünün Gayri Safi Milli Hasılaya Katkısı	80
Şekil 15: İmalat Sanayi Sektörünün Gayri Safi Milli Hasılaya Katkısı	81
Şekil 16: Türkiye'de ve TR63 Bölgesinde Sanayi Sektörünün (İnşaat Dahil) GSMH İçindeki Payı.....	82
Şekil 17: TR63 Bölgesi İllerinde Sanayi Sektörünün (İnşaat Dahil) GSMH İçindeki Payı	83
Şekil 18: Sanayi Kuruluşlarının Bölgesel Dağılımı ve TR63 Bölgesinin Türkiye'deki Yeri.....	84
Şekil 19: Akdeniz Bölgesindeki İllerin Bölge Sanayisindeki Payları	84
Şekil 20: TR63 Bölgesi'nin Sanayi Dokusu.....	85
Şekil 21: Türkiye'de ve TR63 Bölgesinde Sanayi İstihdamı (İnşaat Dahil)	86
Şekil 22: TR63 Bölgesinde İlçelere Göre İmalat Sanayi Sektöründe Kayıtlı İşletmeler.....	89
Şekil 23: TR63 Bölgesinde Yer Alan OSB'ler	92
Şekil 24: TR63 Bölgesindeki OSB'lerin Alan Olarak Gelecek Projeksiyonu.....	93
Şekil 25: TR63 Bölgesinin Alan Olarak OSB Projeksiyonu ve Türkiye'deki Yeri.....	93
Şekil 26: TR63 Bölgesinde Mevcut ve Planlanan KSS'ler	96
Şekil 27: TR63 Bölgesi İlleri ve Türkiye Kişi Başı Elektrik Tüketimi(KWh)	98
Şekil 28: TR63 Bölgesi İlleri ve Türkiye Kişi Başı Sanayi Elektrik Tüketimi(KWh)	99
Şekil 29: Sanayi Elektrik Tüketiminin Toplam Elektrik Tüketimine Oranı	100
Şekil 30: Türkiye Çelik Üretim Haritası	103
Şekil 31: Türkiye'nin Demir Çelik İhracat ve İthalatının Genel İhracat ve İthalat Rakamlarına Oranı.....	104
Şekil 32: TR63 Bölgesi ve Diğer Düzey 2 Bölgelerinin Demir Çelik İhracatındaki Payı	105
Şekil 33: TR63 Bölgesi ve Diğer Düzey 2 Bölgelerinin Demir Çelik İthalatındaki Payı	105
Şekil 34: TR63 Bölgesi'nin Demir Çelik İhracat ve İthalatının Payı ve Demir Çelik İhracatının İthalatı Karşılama Oranı.....	106
Şekil 35: TR63 Bölgesi İllerinin İhracatında Demir Çelik Sektörünün Payı	107
Şekil 36: TR63 Bölgesi İllerinin İthalatında Demir Çelik Sektörünün Payı	107
Şekil 37: Dünya Ayakkabı Üretimi	108
Şekil 38: Dünya Ayakkabı Üretiminde İlk 10 Ülke.....	109
Şekil 39: Dünya Ayakkabı Tüketiminde İlk 10 Ülke.....	109
Şekil 40: Türkiye Ayakkabı İhracatının Gelişimi.....	111
Şekil 41: Türkiye Ayakkabı İthalatının Gelişimi.....	111
Şekil 42: Türkiye'nin Ayakkabı İhracat ve İthalatı, Ayakkabı İhracatının İthalatı Karşılama Oranı	112
Şekil 43: Dünya Mobilya Ticareti	113
Şekil 44: Dünya Mobilya İhracatın ilk 10 Ülke.....	113
Şekil 45: Türkiye'nin Mobilya İhracat ve İthalatı, Mobilya İhracatının İthalatı Karşılama Oranı	115
Şekil 46: Yıllar İtibarıyla TR63 Bölgesi İlleri Mobilya İhracatı	115
Şekil 47: Yıllara Göre Dünya ve Türkiye Metal Mutfak Eşyaları Sektörü İhracatı Grafiği (2010-2021, Bin Dolar) 117	
Şekil 48: Yıllara Göre Metal Mutfak Ürünleri Dış Ticaret ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	118
Şekil 49: Türkiye Metal Mutfak Eşyaları Sektörü İhracatında İlk 10 Ülke (2021).....	119
Şekil 50: Dünya Tekstil Sektörü İhracatında Öne Çıkan Ülkeler (2021, Bin Dolar).....	121
Şekil 51. Yıllara Göre Dünya ve Türkiye Tekstil Sektörü İhracatı Grafiği (2010-2021, Bin Dolar).....	122
Şekil 52: Türkiye Tekstil Sektörü İhracatında İlk 10 Ülke (2021, Dolar).....	122
Şekil 53: Yıllara Göre Tekstil Sektörü Dış Ticaret ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	123
Şekil 54: Kahramanmaraş Tekstil Sektörü İhracatında İlk 10 Ülke (2020, Dolar)	124

Şekil 55: Yıllara Göre Filtre Sektörü Dış Ticareti ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	127
Şekil 56: Türkiye Ülkelerine Göre Filtre Sektörü İhracatı (2021).....	127
Şekil 57: Yıllara Göre Fabrikasyon Metal Ürünleri Dış Ticareti ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı.....	129
Şekil 58: Türkiye Fabrikasyon Metal Ürünleri Sektörü İhracatında Öne Çıkan Ülkeler (2021, Dolar)	130
Şekil 59: Hatay Fabrikasyon Metal Ürünleri Sektörü İhracatında İlk 10 Ülke (2019, Dolar)	131
Şekil 60: Osmaniye Fabrikasyon Metal Ürünleri Sektörü İhracatında İlk 10 Ülke (2019, Dolar)	131
Şekil 61: Dünya Gıda Sektörü İhracatında Öne Çıkan Ülkeler (2021, Bin Dolar)	134
Şekil 62: Türkiye Gıda Sektörü İhracatında Öne Çıkan Ülkeler (2021, Dolar)	135
Şekil 63: Hatay Gıda Sektörü İhracatında Öne Çıkan Ülkeler (2020, Dolar)	136
Şekil 64: Dünya Kuyumculuk Sektörü İhracatında Öne Çıkan Ülkeler (2021, Bin Dolar).....	138
Şekil 65: Yıllara Göre Kuyumculuk Sektörü Dış Ticareti (Dolar).....	139
Şekil 66: Türkiye Kuyumculuk Sektörü İhracatında Öne Çıkan Ülkeler (2021, Bin Dolar)	139
Şekil 67: Yıllara Göre Yazılım Sektöründe Dış Ticareti ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	143
Şekil 68: Türkiye Yazılım İhracatında İlk 10 Ülkenin Payları (2021)	143
Şekil 69: Bölgesel Teşvik Haritası (2021)	156
Şekil 70: E-TUYS Üzerinden Yatırım Teşvik Belgesi Başvuru Süreci.....	159
Şekil 71: Yıllara Göre TR63 Bölgesi İlleri Teşvik Belgesi Sayıları (2012-2021)	160
Şekil 72: Yıllara Göre Uluslararası Doğrudan Yatırım Tutarları (Milyon dolar).....	171
Şekil 73: Seçilmiş Ülkeler İçin Ar-Ge Harcaması/GSYH Oranının Yıllar İçindeki Değişimi (%).....	173
Şekil 74: TEYDEB Proje Başvurularının Yıllara Göre Dağılımı (2000-2021)	174
Şekil 75: Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Haritası (Haziran 2022).....	178
Şekil 76: Yıllar İtibariyle Türkiye Marka Başvuru Sayıları	179
Şekil 77: TR63 Bölgesi İlleri Yıllara Göre Marka Tescil Sayıları	180
Şekil 78: Yıllar İtibariyle Türkiye Patent Başvuru Sayıları	181
Şekil 79: Yıllar İtibariyle Türkiye Faydalı Model Başvuru Sayıları	182
Şekil 80: Yıllar İtibariyle Türkiye Tasarım Başvuru Sayıları	183
Şekil 81: TR63 Bölgesi İlleri Yıllara Göre Tasarım Tescil Sayıları	184
Şekil 82: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Yetkinlik Haritası.....	186
Şekil 83: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yetkinlik Haritası	187
Şekil 84: Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Yetkinlik Haritası	187
Şekil 85: Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi Yetkinlik Haritası	188
Şekil 86: Bölgelere Göre Dünya İhracatı (2021)	190
Şekil 87: Dünya İhracatında Öne Çıkan Ülkeler ve Türkiye (Milyon dolar, 2000-2010-2020-2021).....	191
Şekil 88: Yıllara Göre Türkiye İhracatı (Milyar dolar, 1990-2021)	192
Şekil 89: TR63 Bölge illeri Yıllara Göre İhracat Rakamları (Bin dolar).....	194
Şekil 90: Hatay İli İhracatında Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre Payları (%).....	200
Şekil 91: Kahramanmaraş İli İhracatında Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre Payları (%).....	201
Şekil 92: Osmaniye İli İhracatında Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre Payları (%).....	202
Şekil 93: Bölgelere Göre Dünya İthalatı (Milyar Dolar, 2021)	204
Şekil 94: Dünya İhracatında Öne Çıkan Ülkeler ve Türkiye (Milyon Dolar, 2000-2010-2020-2021)	205
Şekil 95: Yıllara Göre Türkiye İthalatı (Milyar Dolar, 1990-2021).....	205
Şekil 96: TR63 Bölge illeri Yıllara Göre İthalat Rakamları (Bin Dolar)	207
Şekil 97: Hatay İli İthalatında Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre Payları (%).....	213
Şekil 98: Kahramanmaraş İli İthalatında Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre Payları (%).....	214
Şekil 99: Osmaniye İli İthalatında Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre Payları (%)	215
Şekil 100: Yıllara Göre Türkiye Dış Ticaret Dengesi ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%).....	216
Şekil 101: Türkiye ve TR63 Bölgesi Yıllara Göre İhracatın İthalatı Karşılama Oranları (% , 2013-2021).....	218
Şekil 102: Hatay İlinin Ticaret Hacminde İlk 15 Ülke ve Bu Ülkelerle Olan Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar, 2021).....	218
Şekil 103: Kahramanmaraş İlinin Ticaret Hacminde İlk 15 Ülke ve Bu Ülkelerle Olan Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar, 2021)	219
Şekil 104: Osmaniye İlinin Ticaret Hacminde İlk 15 Ülke ve Bu Ülkelerle Olan Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar, 2021).....	219
Şekil 105: Bölgelere Göre İşgücüne Katılma Oranı (2021)	223
Şekil 106: Bölgelere Göre İşsizlik Oranı (2021)	225
Şekil 107: Dünyada Tarımın GSYH İçindeki Payı (2020)	231
Şekil 108: Türkiye'de Tarımın GSYH İçindeki Payı.....	232
Şekil 109: Düzey-2 Bölgelerinde Tarımın Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla İçindeki Payı (2009 Bazlı) (2020).....	232

Şekil 110: Yıllara Göre Türkiye ve TR63 GSYH İçinde Tarım Sektörü Payı (%)	233
Şekil 111: Türkiye Tarım Sektörü Katma Değerinin Bölgelere Dağılımı (% , 2020)	234
Şekil 112: Yıllara Göre Türkiye ve TR63 Bölgesi Tarım Sektöründe İstihdam Edilenleri Oranı (%).....	238
Şekil 113: Türkiye ve TR63 Yıllara Göre Tarım Alanları (dekar).....	241
Şekil 114: Türkiye ve TR63 Bölgesi Ekili Alanlarda Sulu ve Kuru Tarım (% , 2021)	244
Şekil 115: Dünya Tarımsal Ürün İhracatından Ülkelerin Aldığı Paylar (2020).....	246
Şekil 116: TR61, TR62 ve TR63 Düzey 2 Bölgeleri'nde Tarımsal Etkinlik Düzeyleri	247
Şekil 117: Düzey-2 Bölgelerinde Kişi Başına Düşen Tarımsal Üretim Değeri (2020)	248
Şekil 118: TR63 Bölgesi'nde Bitkisel Üretim Değeri (2017-2021).....	250
Şekil 119: Düzey-2 Bölgelerinde Kişi Başına Düşen Bitkisel Üretim Değeri, TL (2021).....	251
Şekil 120: Dünya Tahıl Ürünleri Üretiminden Ülkelerin Aldığı Paylar (2020)	252
Şekil 121: Düzey-2 Bölgelerinde Tahıl ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretim Miktarı, ton (2021).....	253
Şekil 122: Dünya Sebze Üretiminden Ülkelerin Aldığı Paylar (2020).....	255
Şekil 123: Düzey-2 Bölgelerinde Sebze Üretim Miktarı, ton (2021)	256
Şekil 124: Dünya Meyve Üretiminden Ülkelerin Aldığı Paylar (2020)	258
Şekil 125: Düzey-2 Bölgelerinde Meyve Üretim Miktarı, ton (2021).....	259
Şekil 126: Düzey-2 Bölgelerinde Zeytin (Sofralık ve Yağlık) Üretim Miktarı, ton (2021)	262
Şekil 127: Bin Hektar Tarım Arazisi Başına Traktör Sayısı (2010-2021)	274
Şekil 128: Bölgelere Göre Uluslararası Ziyaretçi Varışları (1950-2019)	280
Şekil 129: Uluslararası Ziyaretçi Varışları Karşılaştırması (2019 Yılına göre).....	281
Şekil 130: Seçilmiş OECD Ülkelerinde Turizm Harcamalarının Ziyaretçi ve Harcama Türüne Göre Dağılımı, 2018 yılı ve sonrası.....	283
Şekil 131: Türkiye Yıllara Göre Turizm Gelirleri, Ziyaretçi Sayısı ve Ortalama Harcama	284
Şekil 132: Hatay Sınır Kapılarından Giriş Yapan Ziyaretçiler.....	287
Şekil 133: Alt Sektörlerin Turizm Sektörü İçerisindeki Sera Gazı Emisyon Payı, 2019.....	302
Şekil 134: Dünya Maden Üretiminde Ülkelerin Aldığı Paylar, 2020	305
Şekil 135: Türkiye'de Sektörlere Göre GSYH (2020).....	313
Şekil 136: Düzey-2 Bölgelerinde İmalat, Madencilik ve Taş Ocakçılığı Sektörünün Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla İçindeki Payı (2009 Bazlı) (2020).....	314
Şekil 137: Kaynaklar Bazında Dünya Birincil Enerji Arzı 2010, 2020.....	317
Şekil 138: Türkiye Birincil Enerji Arzının Kaynaklara Göre Dağılımı, (2010, 2020, %).....	318
Şekil 139: Türkiye Sektörlere göre Birincil Enerji Nihai Tüketimi (2020)	319
Şekil 140: Yıllara göre Türkiye Birincil Enerji Arzı Değişimi,2022	320
Şekil 141: Kurulu Güç Yıllık Gelişim,2021	321
Şekil 142: Kanıtlanmış Petrol Rezervinin Dünyada Dağılımı, 2019	325
Şekil 143: Petrol Üretimine Dağılımı (2019).....	325
Şekil 144: Türkiye Petrol Üretimi (milyon ton),2020	326
Şekil 145: Yıllara Göre RES Kurulumu,2021	327
Şekil 146: İllere Göre RES Kurulum Tablosu,2022	328
Şekil 147: Türkiye HES Kurulu Güç Değişimi,2022	329
Şekil 148: Türkiye HES Kurulu Güç İçerisindeki Oran Değişimi,2022	330
Şekil 149: Türkiye Yıllık Ortalama Güneşlenme Süresi (saat/gün),2020	333
Şekil 150: Türkiye'nin Ortalama Güneşlenme Süresi,1991-2020 Aylık Ortalama (saat/gün).....	334
Şekil 151: Antakya OSB Aylara Göre Elektrik Tüketimi (2019-2020 Nisan, MWh)	338
Şekil 152: İskenderun OSB Elektrik Tüketimi (2019-2020 Nisan, MWh)	339
Şekil 153: Ana Metal ve Demir Çelik Sanayi Elektrik Tüketimi, İOSB (2019-2020 Nisan)	339
Şekil 154: Makine ve Ekipmanların Kur. Elektrik Tüketimi, İOSB (2019-2020 Nisan, MWh).....	340
Şekil 155: Payas OSB Elektrik Tüketimi (2019-2020 Nisan, MWh)	341
Şekil 156: Kahramanmaraş Sanayi Elektrik Tüketimi (2019-2020 Nisan, MWh)	342
Şekil 157: Kahramanmaraş Ticarethane Elektrik Tüketimi (2019-2020 Nisan, MWh)	342
Şekil 158: Kahramanmaraş OSB Elektrik Tüketimi (2019-2020 Mayıs, MWh)	343
Şekil 159: Tekstil Sektörü Elektrik Tüketimi, Kahramanmaraş OSB (2019-2020 Mayıs, MWh).....	343
Şekil 160: Metal Mutfak Eşyaları Sektörü Elektrik Tüketimi, Kahramanmaraş OSB (2019-2020 Mayıs, MWh)...	344
Şekil 161: Hafif Metallerin Dökümü Elektrik Tüketimi, K.Maraş OSB (2019-2020 Mayıs, MWh)	344
Şekil 162: Mobilya Sektörü Elektrik Tüketimi, K.Maraş OSB (2019-2020 Mayıs, MWh).....	345
Şekil 163: Türkoğlu OSB Elektrik Tüketimi (2019-2020 Mayıs, MWh).....	345
Şekil 164: Osmaniye Sanayi Elektrik Tüketimi (2019-2020 Nisan, MWh).....	346
Şekil 165: Osmaniye Ticarethane Elektrik Tüketimi (2019-2020 Nisan, MWh).....	347

Şekil 166: Osmaniye OSB Elektrik Tüketimi (2019-2020 Mayıs, MWh).....	347
Şekil 167: Kadırlı OSB Elektrik Tüketimi (2019-2020 Mayıs, MWh).....	348
Şekil 168: Gıda Sektörü Elektrik Tüketimi, Kadırlı OSB (2019-2020 Mayıs, MWh).....	348
Şekil 169: Tekstil Sektörü Elektrik Tüketimi, Kadırlı OSB (2019-2020 Mayıs, MWh).....	349
Şekil 170: İnşaat Malzemeleri Sektörü Elektrik Tüketimi, Kadırlı OSB (2019-2020 Mayıs, MWh).....	349
Şekil 171: Makine İmalatı Sektörü Elektrik Tüketimi, Kadırlı OSB (2019-2020 Mayıs, MWh).....	350
Şekil 172: TR63 Bölgesinde Kırsal Yerleşimlerde Demografik Yapı.....	351
Şekil 173: Hatay İlinde Kırsal Yerleşimlerde Öne Çıkan Sorunlar.....	353
Şekil 174: Kahramanmaraş İlinde Kırsal Yerleşimlerde Öne Çıkan Sorunlar.....	353
Şekil 175: Osmaniye İlinde Kırsal Yerleşimlerde Öne Çıkan Sorunlar.....	354
Şekil 176: TR63 Bölgesi'nde İlinde Sağlık Hizmetlerine Erişim.....	355
Şekil 177: Hatay İlinde Ana Geçim Kaynaklarının Genel Görünümü.....	355
Şekil 178: Hatay İlinde Bazı Ana Geçim Kaynaklarının Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı.....	356
Şekil 179: Kahramanmaraş İlinde Ana Geçim Kaynaklarının Genel Görünümü.....	356
Şekil 180: Kahramanmaraş İlinde Bazı Ana Geçim Kaynaklarının Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı.....	357
Şekil 181: Osmaniye İlinde Ana Geçim Kaynaklarının Genel Görünümü.....	357
Şekil 182: Osmaniye İlinde Bazı Ana Geçim Kaynaklarının Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı.....	357
Şekil 183: TR63 Bölgesi'nde Gerçekleşen Ciroların İl Bazında Dağılımı (2018).....	364
Şekil 184: Türkiye'de Gerçekleşen Doğal Afetlerin Dağılımı.....	368
Şekil 185: 26.10.2022 Tarihli Covid-19 Vaka ve Ölüm Sayıları.....	370
Şekil 186. TR63 Bölgesi Orman Alanları, 2021.....	391

Haritalar

Harita 1: TR63 Bölgesi'nin Türkiye'deki Konumu.....	35
Harita 2: Türkiye Nüfus Yoğunluğu Haritası (2021).....	37
Harita 3: İllere Göre Toplam Doğurganlık Hızı (2020).....	43
Harita 4: İllere Göre Kaba Doğum Hızı (2021).....	43
Harita 5: 10.000 Kişiyi Düşen Hastane Yatağı Sayısı (2020).....	62
Harita 6: Yüzbin Kişi Başına Düşen Hekim Sayısı.....	62
Harita 7: Sanayi Sektörünün (İnşaat Dahil) Gayri Safi Milli Hasılaya Katkısı (%).....	81
Harita 8: TÜBİTAK Proje Başvurularının İllere Göre Dağılımı (1995-2021).....	169
Harita 9: Ar-Ge ve Yenilik Ekosistemi Endeksi Türkiye Haritası.....	189
Harita 10: Ar-Ge ve Yenilik Uygulamaları Endeksi Türkiye Haritası.....	189
Harita 11. TR63 Bölgesi Tarım Havzaları.....	235
Harita 12: TR63 Tarım Alanları Haritası (2021, Dekar).....	242
Harita 13: TR63 Bölgesi İlçelere Göre Zeytin Üretimi Haritası (2021).....	263
Harita 14: TR63 Bölgesi Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Varlığı Haritası (2021).....	270
Harita 15: Türkiye Havalimanları, 2022.....	288
Harita 16: Türkiye'deki Maden Yataklarının Dağılımı.....	306
Harita 17: Hatay İlinin Maden Haritası.....	308
Harita 18: Kahramanmaraş İlinin Maden Haritası.....	310
Harita 19: Osmaniye İlinin Maden Haritası.....	312
Harita 20:Türkiye Termik Santraller ve Enerji Kaynakları Haritası,2021.....	323
Harita 21: Türkiye Hidrolik Enerji Haritası,2022.....	330
Harita 22: Türkiye Jeotermal Kaynaklar ve Uygulama Haritası.....	337
Harita 23. Meteorolojik Kuraklık Haritası (Ekim 2021-Eylül 2022).....	363
Harita 24: TR63 Bölgesi'nde Gidiş Yönlü İş Gücü Hareketliliği (Tarım).....	366
Harita 25: TR63 Bölgesi'nde Gidiş Yönlü İş Gücü Hareketliliği (Tarım).....	367
Harita 26: Afet Olayları Haritası.....	368
Harita 27: Türkiye Deprem Haritası.....	369
Harita 28. Türkiye Su Risk Atlası.....	383
Harita 29. Türkiye Hava Kalitesi Haritası,2022.....	388
Harita 30. Türkiye Orman Varlığı Haritası, 2020.....	391
Harita 31. Türkiye Su Havzaları Haritası,2022.....	392
Harita 32. 2019 Yılı Türkiye Çevre Sorunu Öncelik Haritası.....	393

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AGC	Pan-Avrupa Demiryolu
AGTC	Pan-Avrupa Kombine Taşımacılık
AK	Avrupa Komisyonu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AKİB	Akdeniz İhracatçı Birlikleri
APEC	Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
APICCAPS	Portekiz Ayakkabı ve Deri Ürünleri Üreticileri Derneği
AR-GE	Araştırma Geliştirme
ASEAN	Güney Doğu Asya Ülkeleri İşbirliği
ATD	Arazi Tahribatının Dengelenmesi
AYM	Avrupa Yeşil Mutabakatı
B.Y.S.	Başka Yerde Sınıflandırılmamış
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BGUS	Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi
BM	Birleşmiş Milletler
BMİDÇS	Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
BT	Bilgi Teknolojileri
CE	AB Direktiflerine Uygunluk (Conformité Européenné)
CNC	Bilgisayarlı Nümerik Kontrol
COVID-19	Coronavirus Disease 2019
CRM	Müşteri İlişkileri Yönetimi
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmesi
DERBİS	Dernekler Bilgi Sistemi
DOĞAKA	Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı
DSİ	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğu
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
eAmbrosia	Avrupa Birliği Coğrafi İşaret Tescil Veritabanı
EB	Endüstri Bölgesi
EBOBS	Genişletilmiş Ödemeler Dengesi Hizmetler Sınıflaması
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Birliği
EIA	ABD Enerji Enformasyon İdaresi
EİT	Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
EKÖK	AB Entegre Kirlilik Önleme ve Kontrol
EPDK	Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
ERP	Kurumsal Kaynak Planlaması
E-TUYS	Elektronik Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Bilgi Sistemi
EUROSTAT	Avrupa İstatistik Ofisi
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
FSRU	Yüzer LNG Depolama ve Gazlaştırma Ünitesi
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GBM	Geçici Barınma Merkezleri
GBS	Girişimci Bilgi Sistemi
GDP	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla

GEPA	Türkiye Güneş Enerjisi Potansiyeli Atlası
GES	Güneş Enerji Santrali
GİB	Gelir İdaresi Başkanlığı
GKK	Geçici Koruma Kapsamındaki Nüfus
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSS	Genel Sağlık Sigortası
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GTİP	Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
HEM	Halk Eğitim Merkezi
HES	Hidroelektrik Santrali
HS	Harmonize Sistem
IPA	Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
IPARD	Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni
IPCC	Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli
ISIC	Uluslararası Standart Sanayi Sınıflaması
ITF	Uluslararası Taşımacılık Forumu
İBBS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
İİT	İslam İşbirliği Teşkilatı
İSO	İstanbul Sanayi Odası
İSTE	İskenderun Teknik Üniversitesi
İŞGEM	İş Geliştirme Merkezleri
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
JMO	Jeoloji Mühendisleri Odası
KDV	Katma Değer Vergisi
KKO	Kapasite Kullanım Oranı
KKYDP	Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSS	Küçük Sanayi Sitesi
KTKGB	Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri
LNG	Sıvılaştırılmış Doğal Gaz
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MGM	Meteoroloji Genel Müdürlüğü
MKÜ	Mustafa Kemal Üniversitesi
MMO	Makine Mühendisleri Odası
MTA	Maden Tetkik ve Arama
NACE	Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması
NAFTA	Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OGM	Orman Genel Müdürlüğü
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
OSBÜK	Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu
PRODCOM	Avrupa Topluluğunda Sanayi Ürün Listesi
PV	Fotovoltaik
RCA	Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Analizi
RES	Rüzgâr Enerji Santrali
SBS	Seviye Belirleme Sınavı
SECA	Kükürt Emisyon Kontrol Alanı

SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SKD	Sınırdaki Karbon Düzenlemesi
SOGEF	Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı
SOKÜM	Somut Olmayan Kültürel Miras
SOY	Sürdürülebilir Orman Yönetimi
STA	Serbest Ticaret Anlaşması
STB	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TAR	Trans-Asya Demiryolu
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÇÜD	Türkiye Çelik Üreticileri Derneği
TEİAŞ	Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi
TEKMER	Teknoloji Merkezi
TEP	Ton Eşdeğer Petrol
TER	Trans-Avrupa Demiryolu
TEYDEB	Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı
TGB	Teknoloji Geliştirme Bölgesi
THD	Tekstil, Hazır Giyim, Deri ve Deri Ürünleri
TİM	Türkiye İhracatçılar Meclisi
TKDK	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TOSHP	Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı
TTHDM	Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli
TTO	Teknoloji Transfer Ofisi
TURKPATENT	Türk Patent ve Marka Kurumu
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRSAB	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
UDY	Uluslararası Doğrudan Yatırım
UEA	Uluslararası Enerji Ajansı
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNECE	Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Örgütü
UNESCAP	Birleşmiş Milletler Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
UNWTO	Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
US 97	Ulusal Faaliyet ve Ürün Sınıflaması
ÜSİ	Üniversite Sanayi İşbirliği
VZA	Veri Zarflama Analizi
WMO	Dünya Meteoroloji Örgütü
WRI	World Resources Institute
WTTC	Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi
YDD	Yaşam Döngüsü Değerlendirmesi
YER-SİS	Türkiye'de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri Araştırması
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

1. Bir Önceki Planın Değerlendirilmesi

2014-2023 yıllarını kapsayan TR63 Bölge Planı'nda 7 adet gelişme eksenini ve 34 adet öncelik ve bu önceliklerin altında da bölgenin gelişimine katkı sağlamaya yönelik tedbirler yer almaktadır. Ajans bölge planı önceliklerini hayata geçirmek amacıyla çalışma programlarını hazırlamıştır. Ajans, destek mekanizmalarını ve faaliyetlerini çalışma programlarına uygun şekilde gerçekleştirmiştir. TR63 Bölge Planı (2014-2023)'te performans göstergeleri, gelişme eksenini ve öncelik bazında verilmemiş olup ayrı bir bölüm olarak ele alınmıştır. Göstergeler Ajansın yanı sıra bölgede yer alan kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve özel sektörün katkıları sonucu ortaya çıkması öngörülen değerleri içermektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2020 yılında TR63 Bölgesi (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) 113,15 Milyar TL gayri safi katma değere ulaşmış olup kişi başına düşen gayri safi katma değer 33.516 TL olarak hesaplanmıştır. Her iki performans göstergesinde 2023 yılı için hedeflenen değer üstünde gerçekleşme olmuştur. Bununla birlikte bölgenin Türkiye gayrisafi katma değeri içerisindeki payı incelendiğinde hedeflenen değere ulaşılamadığı plan hazırlık dönemindeki mevcut durumun korunduğu görülmektedir.

Dış ticaret göstergeleri ele alındığında 2012 yılında 2,9 milyar dolar olan ihracat değerinin 2023 yılı sonunda 11 milyar dolara ulaşması hedeflenmiş, aynı dönemde ithalatın ise 6,3 milyar dolardan 17,5 milyar dolara yükselmesi hedeflenmiştir. 2021 yılı verilerine göre bölge ihracatı 2 kat artarak 5,8 milyar dolara ulaşmış, ithalat ise 6,3 milyar dolardan 8,6 milyar dolara yükselmiş olup ihracat ve ithalat tutarları hedeflenen değer altında kalmıştır. Bölgede ihracatın ithalatı karşılama oranı 2012 yılında %46 iken 2021 yılında %67'ye yükselmiş ve hedeflenen %63'lük değer üzerinde gerçekleşme meydana gelmiştir.

Bölge planında uygulanan strateji, hedef ve öncelikler ile işgücü göstergelerinde bir iyileşme hedeflenmiştir. Ancak 2012 yılında %9,2 olan işsizlik oranı 2021 yılında %15,2'ye yükselmiş, kadın istihdam oranında da iyileşme olmamıştır. İşsizlik oranının artmasında COVID-19 salgınının etkisinin yanı sıra uluslararası siyasi gelişmeler ve döviz kurunda yaşanan dalgalanmaların etkisi de büyük olmuştur.

Sağlık hizmetlerine yönelik performans göstergeleri incelendiğinde yüz bin kişiye düşen hekim sayısı ve yüz bin kişiye düşen hastane yatağı sayısı göstergelerinde hedeflenen değerlere tam olarak ulaşılamamakla beraber büyük oranda iyileştirmelerin gerçekleştirildiği görülmektedir. 0-1 yaş bebek ölüm hızı göstergesinde 2012 yılında değer binde 13,5 iken 2019 yılında binde 10,6'ya düşmüştür. Bebek ölüm hızı oranında yaşanan düşüşte sağlık hizmetlerinde fiziki altyapının iyileştirilmesi ve İl Sağlık Müdürlükleri tarafından gerçekleştirilen çalışmalar etkili olmuştur.

Eğitim hizmetlerine yönelik performans göstergeleri incelendiğinde hedef değer ulaşıldığı görülmekle birlikte eğitim hizmetleri altyapısının iyileştirilmesinde İl Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından gerçekleştirilen çalışmalar ile birlikte Ajansımız tarafından gerçekleştirilen çalışmaların da etkili olduğu değerlendirilmektedir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından 2019 yılı teması olarak "Mesleki ve Teknik Eğitim" konusu belirlenerek temaya uygun faaliyetler, İmalat Sanayisine Yönelik Mesleki Eğitimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Turizm sektörüne yönelik performans göstergeleri değerlendirildiğinde, 2011-2021 yılları arasında turist sayısında yaklaşık %20 oranında artış kaydedildiği ve 10 yıllık süreç içerisindeki artış oranı gözetildiğinde 2024 yılı için hedef turist sayısı rakamına ulaşamayacağı düşünülmektedir. Benzer bir durum ortalama konaklama süresine yönelik performans göstergesinde de gerçekleşmiştir. 10 yıllık süreç içerisinde ortalama kalış süresi %50 oranında artmış ancak hedeflenen değere ulaşamamıştır. Bu durumun en önemli nedeni ise Aralık 2019'da başlayan COVID-19 pandemisidir. COVID-19 salgınına karşı mücadelede uluslararası ölçekte alınan izolasyon kararları ile ekonomik faaliyetlerin azalması ve durması sebebiyle yüksek gelir kayıpları yaşanmıştır. Bununla birlikte başta kültür-turizm faaliyetleri

olmak üzere üretim, ticaret, hizmet gibi faaliyetlerin neredeyse tamamen durması sebebiyle bu faaliyetleri yürüten işletmelere girdi sağlayan sektörler de oldukça etkilenmiştir. Ülkemizde COVID-19 salgınının en üst düzeyde hissedildiği 2020 Mart-Mayıs döneminde ulaşım dair düzenlemeler ve kısıtlamalar getirilmeye başlanması, yayınlanan genelgelerle insanların toplu olarak bir arada bulunduğu kafe, restoran, spor salonu, vb. işyerlerinin tüm Türkiye’de geçici olarak kapatılması, kültür-sanat faaliyetlerinin durdurulması, turizm sektörünü durma noktasına getirmiştir. Sektörde yalnızca konaklama tesisleri değil; seyahat acenteleri, rehberler, tur şoförleri, restoranlar, hediyelik eşya satıcıları gibi birçok alanı olumsuz etkilemiştir. Termal turizme yönelik işletme sayısında plan dönemi için hedeflenen değere neredeyse ulaşılmıştır.

TR63 Bölgesi’nde plan dönemi öncesinde tamamlanan lojistik merkez bulunmazken bölge planı tedbirleri arasında da yer alan Türkoğlu Lojistik Destek Merkezi tamamlanarak bölgeye kazandırılmıştır.

TR63 Bölgesi’nde plan dönemi öncesi sektörel ortak kullanım alanı bulunmazken Bitki Sağlığı Kliniği Merkezi güdümlü projesi ile bölgeye 1 adet sektörel ortak kullanım alanı kazandırılmıştır.

Bakü Tiflis Ceyhan Boru Hattı Şirketi tarafından desteklenen ve Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı tarafından yürütülen “İskenderun Körfezi’nde Endüstriyel Simbiyoz Projesi” bölgede kaynak verimliliği çalışmalarına katkı sağlamıştır. 2010 yılında imzalanan bir anlaşma ile başlatılan proje kapsamında, endüstriyel simbiyoz uygulamalarının yaygınlaştırılması amacıyla endüstriyel simbiyoz olanaklarının araştırılması, pilot uygulamaların başlatılması, veri tabanı ve iletişim ağının oluşturulması ve daha sonra ulusal bir nitelik kazandırılması hedeflenen uygulama modeli geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Proje kapsamında uygulama örnekleri kamuoyuna sunulmuş olup bölgede simbiyoz uygulamaları gerçekleştiren firmalar faaliyete geçmiştir.

Bölgede faaliyette olan organize sanayi bölge sanayi sayısında plan dönemi için hedeflenen değere ulaşılmamış ve bunun sonucu olarak Organize Sanayi Bölgelerindeki toplam firma sayısında da hedef değere ulaşılmamıştır. Ancak plan döneminde bölgede kurulması planlanan OSB’ler için yer seçimi, arsa tahsis, alt yapı uygulama süreçlerine katılım sağlanmıştır.

Marka ve patent tescil sayılarında hedeflenen değer oldukça üstünde gerçekleşmeler olmuştur. Ajansımız tarafından patent, marka ve coğrafi işaret tescili gibi sınai mülkiyet haklarına ve yeni ürünlerin korunmasına yönelik uygulamaların yaygınlaştırılması çalışmaları yürütülmüştür.

Enerji sektöre yönelik performans göstergeleri değerlendirildiğinde hidrolik, rüzgar ve biyokütle enerji potansiyelinde hedeflenen değere ulaşıldığı, kurulu güneş enerjisi potansiyelinde 2012-2021 yılları içerisinde büyük bir ilerleme kaydedildiği, kurulu termik enerji potansiyelinde hedeflenen değere ulaşılamasa da Afşin-Elbistan termik santralinde yapılan yatırımlar ile kurulu potansiyelin iki katına çıktığı görülmektedir.

Tarım sektörüne yönelik veriler değerlendirildiğinde; kişi başı tarımsal üretim değeri, kişi başı bitkisel üretim değeri, kişi başı hayvansal üretim değeri göstergelerinde hedeflenen değerlere ulaşıldığı görülmektedir. Plan dönemi öncesinde bölgede lisanslı depo sayısı 1 iken bölge planı tedbirleri arasında da yer alan lisanslı depoculuğun geliştirilmesi yönelik yapılan çalışmalar ile birlikte bölge planında hedeflenen değer üzerinde gerçekleşme olmuştur.

Kentsel altyapısının iyileştirilmesine yönelik göstergeler ele alındığında katı atık bertarafında düzenli depolama oranında hedeflenen değer üzerinde bir gerçekleşme olmuştur.

Bölgede sosyal faaliyetlere ilişkin fiziki altyapının iyileştirilmesine yönelik göstergelerde tiyatro salonu sayısında bölge planı döneminde değişiklik gerçekleşmezken kütüphane sayısı ve sinema salonu sayısında iyileşmeler gerçekleşmiştir.

Tablo 1. TR63 Bölge Planı (2014-2023) Performans Göstergeleri

Göstergeler	Birim	Yıl	Mevcut Durum	Hedef Değer	Gerçekleşen	Yıl	Veri Kaynağı
Üretilen toplam gayrisafi katma değer	Milyar TL	2010	26	37	113,15	2020	TÜİK
Kişi başına düşen gayrisafi katma değer	TL	2010	8.653	11.200	33.516	2020	TÜİK
Türkiye gayrisafi katma değeri içerisindeki payı	%	2010	2,53	3	2,52	2020	TÜİK
Toplam ihracat	Milyon Dolar	2012	2.911,60	11.000	5.803,16	2021	TÜİK
Toplam ithalat	Milyon Dolar	2012	6.297,20	17.500	8.643,19	2021	TÜİK
İhracatın ithalatı karşılama oranı	%	2012	46,24	63	67,14	2021	TÜİK
İşsizlik oranı	%	2012	9,2	8	15,2	2020	TÜİK
Kadınlarda istihdam oranı	%	2012	29,61	35	25,4	2020	TÜİK
Kayıt dışı istihdam oranı	%	2012	54	30	36,9	2020	TÜİK
100.000 kişiye düşen hekim sayısı	Adet	2012	117	175	145	2019	İl Sağlık Müdürlükleri, TÜİK
100.000 kişiye düşen hastane yatağı sayısı	Adet	2012	175	300	254	2019	İl Sağlık Müdürlükleri, TÜİK
0-1 yaş bebek ölüm hızı	Binde	2012	13,5	10	10,6	2019	TÜİK
Mesleki eğitimde derslik başına düşen öğrenci sayısı	Adet	2012	35	35	24	2021	MEB
Okul öncesi eğitimde derslik başına düşen öğrenci sayısı	Adet	2012	28	20	20,6	2021	MEB
Kent içi ulaşımda toplam raylı sistem uzunluğu	Km.	2012	0	100	0	2021	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı
Yatırıma başlanılan/tamamlanan lojistik köy/merkez sayısı	Adet	2012	Yok	4	1	2021	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı
Kurulu enerjisi potansiyeli (termik)	MW	2012	2.795	8.711	5.247	2021	EPDK
Kurulu enerjisi potansiyeli (hidrolik)	MW	2012	1.626	2.275	2.132	2021	EPDK
Kurulu enerjisi potansiyeli (rüzgar)	MW	2013	351	498	804	2021	Türkiye Rüzgâr Enerjisi Birliği
Kurulu enerjisi potansiyeli (güneş)	MW	2012	Yok	500	344	2021	EPDK
Kurulu enerjisi potansiyeli (biyokütle)	MW	2012	Yok	20	21	2021	EPDK
Sektörel ortak kullanım alanları sayısı	Adet	2012	Yok	5	1	2021	Ticaret ve Sanayi Odaları
Uygulamaya başlanılan kümelenme programı sayısı	Adet	2012	Yok	3	0	2021	Ticaret Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Faaliyette olan Organize Sanayi Bölgesi sayısı	Adet	2012	6	16	10	2022-Mart	OSBÜK
Organize Sanayi Bölgesi'ndeki toplam firma sayısı	Adet	2012	300	700	376	2022-Mart	OSBÜK
Katı atık bertarafında düzenli depolama oranı	%	2010	15	60	89,6	2020	TÜİK
Aritma tesisleri ile hizmet verilen nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı	%	2010	27	60	52,5	2020	TÜİK
Üretime geçen endüstriyel simbiyoz uygulaması	Adet	2012	Yok	5	3	2021	Sanayi ve Teknoloji İl Müd.
Yatırıma geçen lisanslı depo sayısı	Adet	2012	1	5	8	2022-Mart	Ticaret Bakanlığı
Tarımsal üretici birliği sayısı	Adet	2012	21	40	23	2021	Tarım ve Orman Bakanlığı
Kişi başı tarımsal üretim değeri	TL	2011	1.746	2.000	3.477	2020	TÜİK
Kişi başı bitkisel üretim değeri	TL	2011	1.606	1.750	3.029	2020	TÜİK
Kişi başı hayvansal üretim değeri	TL	2011	140	250	448	2020	TÜİK
Türkiye'nin toplam bitkisel üretimindeki payı	%	2012	5,0	5	4,2	2020	TÜİK
Türkiye'nin toplam hayvansal üretimindeki payı	%	2012	0,99	2	1,4	2020	TÜİK
Toplam turist sayısı	Kişi	2011	865.856	1.500.000	1.002.837	2021	Kültür ve Turizm Bakanlığı
Ortalama konaklama süresi	Gün/kişi	2011	1,3	2,5	1,9	2021	Kültür ve Turizm Bakanlığı
Tiyatro Salonu Sayısı	Adet	2012	14	20	14	2020	TÜİK
Kütüphane Sayısı	Adet	2012	39	50	42	2020	TÜİK
Sinema Salonu Sayısı	Adet	2012	46	60	59	2020	TÜİK
Marka tescil sayısı	Adet	2012	696	750	1.770	2021	Türk Patent
Patent tescil sayısı	Adet	2012	4	20	27	2021	Türk Patent
Termal turizme yönelik işletme sayısı	Adet	2012	5	10	9	2021	Sağlık Bakanlığı

TR63 Bölge Planı (2014-2023) 7 adet gelişme eksenini altında ele alınmıştır. TR63 Bölgesi'nin ulusal ve uluslararası ölçekte rekabetçiliğin yüksek olduğu enerji, sanayi ve tarım sektörleri stratejik olarak önceliklendirilmiştir. Bunun yanı sıra yatırım ve gelişim potansiyeli yüksek olarak tespit edilen lojistik ve turizm sektörleri potansiyel gelişme alanları olarak belirlenmiştir. Diğer taraftan ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel hedeflerinden biri olan yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik olarak kentsel altyapı ve sosyal kalkınma konuları da müdahale alanı olarak önceliklendirilmiştir. TR63 Bölge Planı (2014-2023)'ün değerlendirmesi gelişme eksenleri bazında gerçekleştirilmiştir. Buna göre; bölgenin **enerji üretim kapasitesi** değerlendirildiğinde TR63 Bölgesi mevcut Afşin-Elbistan Termik Santrali ile rüzgar ve hidroelektrik enerji santrallerinin yanı sıra yapımı devam eden ve planlanan termik, rüzgar ve hidroelektrik enerji santralleri ile sadece bölge ölçeğinde değil ulusal ölçekte de önemli bir enerji merkezi

olabilecek kapasitededir. Bu kapsamda enerji üretiminde arz kapasitesinin geliştirilmesini hedefleyen Bölge Planı, mevcut enerji üretim tesislerinin teknolojik rehabilitasyonun yanı sıra linyit, rüzgar, hidrolik ve güneş kaynaklı enerji üretim miktarının artırılmasını hem de enerji üretiminde kaynak çeşitliliğini amaçlamaktadır. Ayrıca, kurulu sanayi yapısı ve yeni yatırımlar ile Türkiye’de enerji tüketim hızı en fazla yükselen bölgeler arasında yer alan TR63 Bölgesi’nde, bu ihtiyaca yönelik üretim arz altyapısının da geliştirilmesi hedeflenmektedir.

TR63 Bölge Planı (2014-2023)’te yer alan “**Enerji Üretim Kapasitesinin Artırılması**” gelişme eksenini kapsamında;

- Kahramanmaraş İli Leonardit ve Gidyadan Organomineral Gübre İmalatı Ön Fizibilite Raporu,
- Hatay İli Zeytin Atığından Enerji Üretim Tesisi Ön Fizibilite Raporu,
- Hatay İli FV Güneş Elektrikliği Fizibilite Raporu,
- Kahramanmaraş İli FV Güneş Elektrikliği Fizibilite Raporu,
- Osmaniye İli FV Güneş Elektrikliği Fizibilite Raporu,
- Enerji Sektör Raporu

çalışmaları hazırlanmıştır.

2022 Yılı Osmaniye İlinde Gıda Sanayisinin Geliştirilmesi Finansman Desteği Programı kapsamında iki adet gıda firması 410 W ve 415 W gücünde güneş paneli uygulaması için başvuruda bulunmuş olup projeler başarılı ilan edilmiştir. Firmalar projelerinin tamamlanması ile birlikte yıl boyu ihtiyaç duydukları enerjiyi güneş enerjisinden karşılayacaklardır.

2015 yılında Osmaniye İli Katı Atık Bertaraf ve Altyapı Hizmetleri Mahalli İdareler Birliği tarafından “Osmaniye İlinde Hayvansal Biyogaz ve Enerji Potansiyelinin Araştırılmasına Yönelik Fizibilite Çalışmasının Yapılması” Doğrudan Faaliyet Desteği (Fizibilite Desteği) projesi Ajansımızca desteklenmiştir.

TR63 Bölgesi’nde **sanayi sektörü** değerlendirildiğinde; Antakya, İskenderun, Payas, Osmaniye ve Kahramanmaraş Organize Sanayi Bölgeleri, İskenderun-Payas bölgesinde kurulu ana metal sanayi tesisleri, Kahramanmaraş’ta kurulu tekstil ve metal mutfak eşya tesisleri ile genel olarak bölge bütününde yer alan gıda sanayi tesisleri TR63 Bölgesi’nin mevcut sanayi yapısının neredeyse tamamını karşılamaktadır. Bu kapsamda bölgesel kalkınma ve rekabet gücünün geliştirilmesinde öncelikli sektörlerden biri olan sanayi sektöründe Bölge Planı’nın temel amacı; üretimde orta ve yüksek teknoloji üretim yapısını yakalamak ve katma değeri yüksek ürün üretimini sağlamaktır. Ar-ge tabanlı ortak kullanım alanlarının yaygınlaştırılması, patent ve marka gibi sınai mülkiyet haklarına dayalı katma değerli ürün çeşitliliğinin artırılması, kümelenme ve endüstriyel simbiyoz gibi yeni yaklaşımların geliştirilmesi ve aktif yatırım destek süreci ile sanayi sektöründe üretim altyapısının iyileştirilmesi hedeflenmektedir.

“**Sanayide Rekabet Gücünün Geliştirilmesi**” gelişme eksenini bazında;

- Kahramanmaraş İli Bakalit Hammaddesi İmalatı Ön Fizibilite Raporu,
- Osmaniye İli Filtre Kağıdı İmalatı Ön Fizibilite Raporu,
- Kahramanmaraş İli Tost Makinesi İmalatı Ön Fizibilite Raporu,
- Kahramanmaraş İli Elektrikli Su Isıtıcısı İmalatı Ön Fizibilite Raporu,
- Hatay İli Mobilya Sektörü Atıklarından Palet İmalatı Ön Fizibilite Raporu,
- Kahramanmaraş İli Elektrikli Ev Eşyaları Fizibilite Raporu,
- Hatay İli Filtre Sektörü Değer Zinciri Analizi,
- Kahramanmaraş Metal ve Elektrikli Mutfak Eşyaları Araştırma ve Fizibilite Çalışması
- Ayakkabıcılık Sektör Raporu,
- Demir Çelik Sektör Raporu,
- Metal Mutfak Eşya Sektör Raporu,
- Mobilyacılık Sektör Raporu,
- Kuyumculuk Sektör Raporu,

- Filtre Sektör Raporu,
- Çimento Sektör Raporu,
- Hatay Potansiyel Yatırım Konuları Araştırması,
- Kahramanmaraş Potansiyel Yatırım Konuları Araştırması,
- Osmaniye Potansiyel Yatırım Konuları Araştırması

çalışmaları hazırlanmıştır.

Ajansımız tarafından patent, marka ve coğrafi işaret tescili gibi sınai mülkiyet haklarına ve yeni ürünlerin korunmasına yönelik uygulamaların yaygınlaştırılması çalışmaları yürütülmüştür. TR63 Bölgesi'nde coğrafi tescilli ürün sayısı 38 olup 2014-2023 Bölge Planı döneminde tescillenen ürün sayısı 32'dir. Söz konusu plan öncelikleri doğrultusunda Ajansımız tarafından coğrafi işaret tescil süreçleri başlatılmış olup bu kapsamda 2015 yılından günümüze destek programları ve kurumlarla iş birliği protokolleri gerçekleştirilerek bölgemiz ürünlerinin katma değerinin artırılmasına ve ulusal ve uluslararası ölçekte korunmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda ajans desteğiyle 2015 yılından bugüne kadar Hatay'da 13, Kahramanmaraş'ta 8 ve Osmaniye'de 2 olmak üzere toplamda 23 adet üründe coğrafi işaret tescili gerçekleştirilmiştir.

Ajansımızca yürütülen 2016 Yılı İthalat Bağımlılığının Azaltılması ve İhracatın Geliştirilmesi Mali Destek Programı ile TR63 Bölgesinde yapılacak yatırımlar ile ithalata olan bağımlılığının azaltılması ve bölgenin ihracat kapasitesinin artırılması katkı sağlanmıştır. 2014 Yılı Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik Mali Destek Programı, 2016 Yılı Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik Mali Destek Programı, 2018 Yılı Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik Mali Destek Programı ile TR63 Bölgesindeki KOBİ'lerin teknolojik altyapılarının geliştirilerek yenilikçi ve çevreye duyarlı üretim anlayışı ile büyümelerine ve bölgede faaliyet gösteren işletmelerde yenilikçiliğin teşvik edilerek işletmelerin rekabet güçlerinin geliştirilmesine katkı sağlanmıştır. 2020 Yılı Mobilyacılığın Geliştirilmesi Finansman Desteği Programı ile Hatay S.S. Antakya Mobilyacıları İhtisas Küçük Sanayi Sitesi'nde imalat yapan ve mobilyacılık sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin rekabet güçlerinin artmasına katkı sağlanmıştır.

Kahramanmaraş Tasarım ve 3D Modelleme Merkezi ve Hatay Kireçlik Yarma Sistemi Ortak Kullanım Tesisi, Hatay İpek Sürdürülebilir Tekstil ve Moda Tasarım Merkezi, Kaynak Teknolojileri Mükemmeliyet Merkezi GÜdümlü Projesi güdümlü projeleri yürütülmüştür.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının program otoritesi olduğu Rekabetçilik ve Yenilik Operasyonel Programı kapsamında ilan edilen ilk proje teklif çağrısına sunulmak üzere 2017 yılı faaliyet döneminde Kahramanmaraş Altın ve Mücevher Merkezi (Kahramanmaraş Gold and Jewellery Centre) Projesi hazırlanmıştır. Söz konusu proje, program otoritesi tarafından başarılı bulunarak sözleşme aşamasına alınmıştır. 2018 yılı faaliyet döneminde proje ile ilgili sözleşme imzalama süreci tamamlanmış, projenin ana dokümanı kabul edilen OIS belgesi onaylanmıştır. 2019 yılı faaliyet döneminde, ekipman alımı ve teknik yardım ihale süreçleri tamamlanmıştır. 2020 yılı faaliyet döneminin ilk 6 ayında, ekipmanlar teslim alınmış ve Merkez çalışır hale getirilmiştir. 2020 yılı faaliyet döneminin ikinci 6 ayında ise teknik yardım için yüklenici firma, 30 aylık projede çalışmaya başlamış, proje başlangıç raporunu hazırlamış ve tanılayıcı çalışmayı tamamlamıştır. 2021 yılında "Kahramanmaraş Altın ve Mücevher A.Ş." kurulmuştur. Eğitimcilerin eğitimi (ToT) tamamlanmıştır. Projenin web sitesi kurulmuş ve sosyal medya hesapları tanımlanmıştır. İtalya'dan gelen 2 firmanın Kahramanmaraş'ta 15 firma ile birebir görüşmesiyle tamamlanmıştır. 20-24 Eylül 2021 tarihlerinde İtalya çalışma ziyareti düzenlenmiştir. Cumhurbaşkanı ve Sanayi ve Teknoloji Bakanı katılımı ile açılış töreni gerçekleştirilmiştir. 7-10 Ekim 2021 tarihlerinde "İstanbul Jewellery Show" fuarına katılım sağlanmıştır.

Üretim kapasitesi ve ürün çeşitliliği ile Türkiye'nin en önemli tarımsal üretim bölgelerinden biri olan TR63 Bölgesi'nde, **tarım sektörü** hem bölgede üretilen katma değer hem de bölgesel istihdam yapısı itibarıyla stratejik bir öneme sahiptir. Enerji ve sanayi sektörlerinde bölgenin belirli alanlarında yoğunlaşma görülürken tarım sektörü, bölgenin tamamı için önemli bir ekonomik faaliyettir. Bölge Planı ile yüksek üretim hacmi ve çeşitliliğinin bölgesel ekonomiye katkısını artırıcı tedbirler öngörülmüştür. Ayrıca,

sektördeki markalaşma faaliyetlerinin ve yeni üretim modellerinin bölgede yaygınlaştırılarak hem üretim hacminin hem de ürün katma değerinin artırılması hedeflenmektedir. Tarım sektörünün başat ekonomik faaliyet olduğu kırsal bölgelerde ekonomik ve sosyal altyapının iyileştirilmesine yönelik kırsal kalkınma politikaları da plan döneminin öncelikleri arasında yer almıştır.

“Tarımda Yapısal Dönüşümün Sağlanması ve Kırsal Kalkınma” gelişme eksenini bazında

- Hatay İli Meyve Suyu İmalatı Ön Fizibilite Raporu,
- Osmaniye İli Yer Fıstığı Ezmesi İmalatı Ön Fizibilite Raporu,
- Kahramanmaraş İli Hıyar Üretim Serası Ön Fizibilite Raporu,
- Hatay İli Muz Üretim Serası Ön Fizibilite Raporu,
- Hatay İli Çilek Üretim Serası Ön Fizibilite Raporu,
- Hatay İli Sofralık Zeytin Üretim ve Paketleme Tesisi Ön Fizibilite Raporu,
- Kahramanmaraş İli Domates Üretim Serası Ön Fizibilite Raporu,
- Hatay İli Salça Üretim Tesisi Ön Fizibilite Raporu,
- Hatay İli Havuç Suyu Konsantresi Üretim Tesisi Ön Fizibilite Raporu,
- Kahramanmaraş İli Balık Yemi İmalatı Ön Fizibilite Raporu,
- Hatay İli Kedi ve Köpek Yaş Mama Üretimi Ön Fizibilite Raporu,
- Osmaniye Tarım Stratejisi Eylem Planı,
- Ortak Pazarlama Ajansları Raporu,
- Orta ve İleri Teknolojiye Sahip Sera Fizibilite Raporu,
- Hatay İli Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Sektör Raporu,
- Meyve-Sebze İşleme ve Depolama Tesis Ön Fizibilitesi,
- Hatay İli Fidancılık Sektör Raporu,
- Kanatlı Hayvancılık Sektör Raporu ve Tesis Fizibilitesi
- Kırıkhan Havucu Sektör Raporu,
- Seracılık Sektör Raporu,
- Yaş Meyve-Sebze Sektör Raporu,
- Yerfıstığı Sektör Raporu,
- Kesme Çiçek Sektör Raporu,
- Zeytincilik Sektör Raporu,
- Kültür Balıkçılığı Sektör Raporu,
- TR63 Bölgesi Kırsal ve Kentsel Bölgeler Analizi,
- Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri Araştırması (YER-SİS) TR63 Bölgesi Değerlendirme Raporu

çalışmaları hazırlanmıştır.

Türkiye’de Kalkınma Ajansları arasında ilk defa Ajansımız tarafından 2018 ve 2019 yıllarında yürütülen Seracılığın Geliştirilmesi Mali Destek Programları ile bölgede seracılık faaliyetlerinin yaygınlaştırılmasına katkı sağlanmıştır. 2022 Yılı Osmaniye İlinde Gıda Sanayisinin Geliştirilmesi Finansman Desteği Programı Osmaniye ilinde gıda sektörünün rekabet gücünün artırılmasına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Gıda güvenliği önceliği kapsamında 2014 yılında Osmaniye Tarım ve Orman İl Müdürlüğü’nün başvuru sahibi olduğu “Yerfıstığında Aflatoksin Probleminin Çözümünde Römorklu Kurutma Sisteminin Uygulanabilirliğinin Araştırılması” Doğrudan Faaliyet Desteği (Fizibilite Desteği) projesi Ajansımızca desteklenmiştir.

Bitki Sağlığı Kliniği Merkezi GÜDÜMLÜ Projesi, GÖKSUN SOĞUK HAVA DEPOSU GÜDÜMLÜ Projesi ve ÇAĞLAYANCERİT CEVİZ İŞLEME VE PAKETLEME TESİSİ GÜDÜMLÜ projeleri yürütülmüştür.

17 gıda ürünü (Antakya Küflü Sürkü (Çökeleği), Antakya Sürkü (Antakya Çökeleği), Dört Yol Mandarin, Antakya Kağıt Kebabı, Antakya Tuzlu Yoğurdu, Antakya Carra Peyniri, Belen Kömürçukuru Pekmezi, Kırıkhan Kavunu, Samandağ Biberi, Hatay Kabak Tatlısı, Hatay Ceviz Reçeli, Antakya

Künefelik peyniri, Maraş Çöreği, Maraş Sumak Ekşisi Akıtı, Maraş Parmak Peyniri, Afşin Koçovası Sarımsağı, Kadirli Turpu) Ajansımız desteğiyle coğrafi işaret tescili gerçekleştirilmiştir.

Aynı zamanda Ajansımız desteğiyle 11 ürünün (Hatay Biber Salçası, Hatay Nar Ekşisi, Hatay Halhalı Zeytini, Kırıkhan Siyah Havucu, Reyhanlı Humusu, Hatay Kömbesi, Maraş Fıstık Ezmesi, Maraş Urmu Dutu, Maraş Ravanda Şerbeti, Osmaniye Zeytinyağı, Osmaniye Yoğurtlu Kömbesi) Türk Patent ve Marka Kurumu ve 1 ürünün (Antakya Künefesi) Avrupa Komisyonu (eAmbrosia) tarafından tescillenmesi başvuru yapılmıştır.

Türkiye'deki mevcut yerleşim sistemini ve yerleşimler arası ilişkileri yeni dinamikler çerçevesinde tanımlamak amacıyla Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı koordinasyonunda Türkiye'de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri (YER-SİS) çalışması hazırlanmıştır. Çalışma kapsamında veriler için sahaya çıkılarak verinin anket yoluyla temin edilmesi planlanmıştır. Saha çalışması TR63 Bölgesinde 33 ilçede, yerleşim yeri anketi (Muhtarlar ve Belde Belediye Başkanları ile gerçekleştirilen anketler) ve ulaşım anketi (il ve ilçe otogar yetkilileri ile gerçekleştirilen anketler) olmak üzere toplamda 1.135 anket tamamlanmıştır.

TR63 Bölgesi'nin coğrafi konumu ve hinterlandı, çok modlu ulaşım altyapısı ve kurulu sanayi yapısı **lojistik sektörünün** gelişimi için önemli bir potansiyel arz etmektedir. Bu potansiyelin ulusal ve uluslararası nitelikli yatırımlarla desteklenmesi ve bölgenin lojistik altyapısının münferit bir sektör haline getirilmesi hedeflenmektedir. Bölge Planı döneminin potansiyel yatırım alanlarından biri olan lojistik sektörü, tüm ekonomik aktörler için yatay bir sektör olduğundan dolayı, bu sektörün plan döneminin en önemli hedeflerinden bir olan altyapının iyileştirilmesine önemli katkılar sağlayacağı değerlendirilmektedir.

“Lojistik Sektörünün Geliştirilmesi” gelişme eksenini bazında;

- Dört Yol-Hassa Tünel Projesi Raporu
- Lojistik Sektör Raporu
- Hatay-Suriye Sınır Noktası Aktarım Sahası ve Sınır Kapısı İş Fizibilite Raporu
- Osmaniye İlinde Gümrük Müdürlüğü Kurulması Raporu

çalışmaları hazırlanmıştır.

Osmaniye Organize Sanayi Bölgesi başta olmak üzere, Osmaniye ili sanayisinin gerçekleştirmekte olduğu dış ticaretin maliyetini azaltmak ve zaman tasarrufu sağlamak amacıyla, Osmaniye ilinde Gümrük Müdürlüğü kurulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Gümrük Müdürlüğü ve Geçici Depolama Merkezince verilecek depolama hizmetleri ile birlikte İskenderun Körfezi'ndeki yoğun yük trafiğinin azaltılmasına katkı sağlaması amaçlanmıştır. Proje kapsamında ayrıca Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinin gümrükleme işlemlerinin de Osmaniye ilinden gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Toros Limanı ve yapımı planlanan Erzin Limanı ile İskenderun ve Mersin arasında kalan Osmaniye ilinin alternatif dış ticaret merkezi olması ve ekonomik getiri sağlaması amaçlanmıştır. Bu hedefleri gerçekleştirmek üzere Osmaniye ilinde Gümrük Müdürlüğü kurulması amacıyla Osmaniye İlinde Gümrük Müdürlüğü Kurulması Raporu hazırlanmıştır. Osmaniye Valiliği koordinasyonunda Osmaniye Ticaret ve Sanayi Odası, Organize Sanayi Bölgesi ve Ajansımızın çalışmalarıyla Gümrük ve Ticaret Bakanlığının Taşra Teşkilatında Düzenleme Yapılması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile 2017 yılında Osmaniye'de Gümrük Müdürlüğü açılarak faaliyetlerine başlamıştır.

COVID-19 Krizine Yanıt ve Dayanıklılık Projesi, Japonya Hükümeti tarafından finanse edilmiş olup, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü ile iş birliği içinde yürütülmüştür. Proje kapsamında Ajansımız, projede öncelikli sektörlerden biri olarak belirlenen lojistik sektörü çalışma grubunda yer almıştır. Proje ile lojistik sektörünün Covid-19'dan etkilenme düzeyi, toparlanma durumu, sektördeki ticari faaliyetlerinin devamlılığını desteklemek ve krizlerde tedarik zincirindeki aksamaları önlemek amacıyla işletmeler için analiz çalışmaları ve destek faaliyetleri gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Ajansımız Lojistik Sektörü Analiz

Raporu ve Kılavuzu hazırlık çalışmalarında yer almıştır. Proje kapsamında “KOVID-19 Krizine Yanıt ve Dayanıklılık Projesi Lojistik Sektörü Analiz Raporu ve Kılavuzu-TR63 Bölgesi” hazırlanmıştır.

İklim yapısı ve uzun sahil şeridi ile **turizm sektöründeki** hakim faaliyet olan deniz turizminde gelişme potansiyeli olan bölgede, son yıllarda dünyada ve Türkiye’de turizm sektöründeki etkinliği giderek artan tematik turizm hareketleri için de önemli gelişim alanları bulunmaktadır. İnanç, kültür, gastronomi, sağlık (termal) ve su sporları gibi alternatif turizm kaynakları bulunan bölgede, bu kaynakların bölge ekonomisine kazandırılması plan döneminin hedefleri arasındadır.

“**Turizm Potansiyelinin Ekonomiye Kazandırılması**” gelişme ekseninde;

- Hatay İli İskenderun İlçesi Yat Limanı Kurulumu Ön Fizibilite Raporu
- Hatay İli Beş Yıldızlı Otel Ön Fizibilite Raporu
- Hatay İli Turizm Stratejisi ve Eylem Planı
- Kahramanmaraş İli Turizm Stratejisi ve Eylem Planı
- Osmaniye İli Turizm Stratejisi ve Eylem Planı
- Hatay Kıyı Bölgelerinin Yat Turizmi Açısından Değerlendirilmesi Ön Fizibilite Raporu

çalışmaları hazırlanmıştır.

Ajansımız tarafından yürütülen;

Doğrudan Faaliyet Desteği (Fizibilite Desteği, 2015 Yılı Turizmin Geliştirilmesi Mali Destek Programı, 2015,2018,2019,2021 ve 2022 Yılı Turizm Altyapısının Geliştirilmesi Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı, 2021 Yılı Turizmin Geliştirilmesi Finansman Desteği Programı ile turizm sektöründeki işletmelerin rekabet güçlerinin artırılmasına, TR63 Bölgesi’nde turizmin çeşitlendirilmesine ve turizm sektörünün ekonomik değerinin artırılmasına katkı sağlanmıştır.

Ajans destekleri kapsamında Madenli Balıkçı Barınağı Yat Yanaşma İskelesi ve Su Sporları Merkezi haline getirilmiştir. Bir diğer yandan barınağın içerisinde gerekli alan ayrılarak gümrüklü deniz sahasına dönüştürülmüş ve terminal binası yapılmış olup bölgeden deniz otobüsü seferleri yakın zamanda başlatılacaktır. Gerçekleştirilen yatırımlarla ilerleyen dönemlerde başta KKTC olmak üzere, Güney Kıbrıs, İsrail, Lübnan ve savaş sonrası Suriye’den teknelerin bölgemizi ziyaret etmesi beklenmektedir.

Yayladağı Dalış Akademisi projesi ile Hatay ili Yayladağı ilçesi Karamağara bölgesinde yılda yaklaşık 11.000 yerli ve yabancı insana hizmet verebilecek nitelikte, sertifikalı aletli dalış-scuba diving eğitimi, yüzme eğitimi, tanıtım dalışı, dalış belgesi olanlara dalış rehberliği, gece dalışı gibi profesyonel dalgıçlık eğitimi hizmeti sunulması planlanmaktadır.

Kültür Turizminin Geliştirilmesi Sonuç Odaklı Programı kapsamında turizm sektöründe kültür turizmi odaklı mekânsal planlar, stratejik yol haritaları, tasarım rehberleri ve eylem planı çalışmalarına yönelik eğitim faaliyetleri düzenlemesi kapsamında ÇEKÜL ile iş birliğine yönelik çalışmalar yürütülmüştür.

“**Kentsel Altyapının İyileştirilmesi**” gelişme ekseninde;

- TR63 Bölgesi Yaşam Kalitesi Analizi

çalışması hazırlanmıştır. Bununla birlikte Ajansımız tarafından AB-IPA programına sunulan ve başarılı bulunarak desteklenmeye hak kazanan “Increasing Adaptation of Hatay to Climate Change Particularly in Terms of Forest Fires” projesi yürütülmektedir.

Tablo 2. DOĞAKA AB Proje Başvuru Bilgileri

Finansman Kaynağı	Proje Adı	Projenin Amacı	Temel Faaliyetleri	Başlangıç ve Bitişi	Bütçe
AB (IPA) Başvuru aşamasında: 2020'de yazılan konsept not başarılı bulunmuş olup başvuru aşamasındadır.	Increasing Adaptation of Hatay to Climate Change Particularly in Terms of Forest Fires	Hatay ilinde orman yangınlarına karşı kapasite geliştirilmesi ve iklim değişikliğine yönelik farkındalığın artırılması.	Hatay Orman Bölge Müdürlüğü ile orman yangınlarına karşı drone erken uyarı sisteminin kurulması. Orman yangınlarına karşı bir eylem planı oluşturulması.		165.000 EUR

“Sosyal Altyapının İyileştirilmesi” gelişme eksenini bazında;

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından 2019 yılı teması olarak "Mesleki ve Teknik Eğitim" konusu belirlenerek temaya uygun faaliyetler ve faaliyetlerin yürütülmesine ilişkin uygulama çerçevesi hazırlanmış ve Kalkınma Ajansları ile paylaşılmıştır. Ajansımız tarafından söz konusu temaya yönelik faaliyetlerin yürütülmesi amacıyla Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye İl Millî Eğitim Müdürlükleri ile protokoller imzalanmıştır. Tema kapsamında;

- Mesleki eğitim konferansları (Hatay, Osmaniye),
- Etkili İletişim ve Sunum Teknikleri Eğitimleri (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye),
- Usta-çırak buluşmaları (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye),
- Sanayici-mezun buluşmaları (Kahramanmaraş, Osmaniye),
- Fuar katılımları (Bursa-Tüyp Otomasyon, Metal ve Sac İşleme Fuarı, SANTEK 2019 Fuarı, 23. ISAF İstanbul Fuarı),
- Proje hazırlama eğitimleri ((Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye),
- Tasarım odaklı düşünme eğitimleri (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye),
- Liderler programı (Hatay, Kahramanmaraş)

çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Sosyal altyapısının iyileştirilmesine yönelik;

- Mesleki Beceri Seti ve Mesleki Eğitim İhtiyaç Analizi,
- TR63 Bölgesi Yaşam Kalitesi Analizi,
- Suriyelilerin İstihdam ve Mesleki Yeterlilik Araştırması,
- Suriyelilerin Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri Raporu,
- TR63 Bölgesi Sosyal Görünüm Raporları,
- TR63 Bölgesi İşgücü Piyasası Raporu

yayımları hazırlanmıştır.

Ayrıca Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Türkiye Ofisi iş birliği çalışmaları yürütülmüş ve 11. Kalkınma Planı Kentsel Yaşam Kalitesi Özel İhtisas Komisyonu çalışmalarına katılım sağlanmıştır.

TR63 Bölgesi'nde imalat sanayisinin ihtiyaç duyduğu alanlarda mesleki eğitimin geliştirilmesi yolu ile Bölgenin rekabet gücünün artırılmasının hedeflendiği 2019 Yılı İmalat Sanayisine Yönelik Mesleki Eğitimin Geliştirilmesi Mali Destek Programı ile bölgede 14 proje başarılı ile tamamlanmıştır.

TR63 Bölgesi'nde Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı tarafından "Pilot Uygulama" olarak yürütülen SODES Programı kapsamında 2011-2014 yılları arasında 455 proje uygulanmış, projeler kapsamında 855 adet oyun parkı, spor tesisi, kadın, genç, engelli merkezi, atölye vb. tesis bölgemize kazandırılmış, 571 kurs ile 17.750 kişiye eğitim verilmiştir.

Ajansımız tarafından yürütülen 2014, 2016 ve 2019 yıllarında Bölge İçi Gelişmişlik Farklarının Azaltılması Mali Destek Programları ile TR63 Bölgesinin görece az gelişmiş ilçelerinde; işletmelerin imalat sanayiine ve turizm sektörüne yönelik yapacakları yatırımların desteklenmesi yoluyla bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılmasına ve TR63 Bölgesi'ndeki az gelişmiş ilçelerde ekonomik ve sosyal hayatın geliştirilmesine katkı sağlanmıştır.

Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı, program otoritesi olan Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. Program kapsamında; Mesleki Eğitim Kursları ve Tasarım Beceri Atölyeleri, Hatay Meclis Kültür Sanat Merkezi, Küçük Dokunuşlar, Büyük Mutluluklar, Süs Bitkileri Sektöründe Kırsal Alanda Kadın İstihdamı Projesi, Ashab-ı Kehf Çocuk ve Gençlik Merkezi projeleri olmak üzere 5 adet proje başarılı şekilde tamamlanmıştır.

Kahramanmaraş Moda ve Tasarım Akademisi, Lavanta Kokulu Memleketim, Yayladağı Çilek İşleme Tesisi, Reyhanlı Üretici Kadınlar Merkezi, Güçlü Kadın Güçlü Aile, Kadırlı Belediyesi Kadın Eli Yöresel Ürünler Üretim ve İşletme Merkezi, Benim de Bir Mesleğim Var projeleri olmak üzere 7 adet proje süreci devam etmektedir.

Cazibe Merkezleri Programı kapsamında Hatay Valiliği Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı tarafından sunulan "Hatay Valiliği Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı Mesleki Eğitim Merkezi (YİKOB MEM)" projesi yürütülmektedir. Proje ile sektörlerin özel bilgi, beceri ve teknolojilerin geliştirilmesi, sektörel ihtisaslaşmanın desteklenmesi, transferi ve yaygınlaştırılması, böylece özel sektör işletmeciliğinin güçlendirilmesi ve özel sektör için iyi uygulama örneklerinin oluşturulması yoluyla Hatay ilinin ihtiyaç duyduğu alanlarda insan kaynaklarının geliştirilmesi ve istihdamın artırılmasının sağlanması amaçlanmaktadır.

İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Program Otoritesi (İKG-PRO) kapsamında "Osmaniye ve Çevre Şehirlerde Makine Teknolojilerinde Mesleki Eğitim Kalitesinin İyileştirilmesi" projesinin sözleşme hazırlıkları başlatılmıştır. "Yerel Potansiyelin Etkinleştirilmesi Yoluyla Dezavantajlı Grupların Sisteme Entegrasyonu" projesi "Osmaniye'de Farklı Düzeyde Mesleki Eğitim Kurumlarından Mezun Olan NEET'lerin İstihdam Edilebilirliği ve İşgücüne Katılımının Artırılması" projesinin değerlendirme süreci devam etmektedir. İKG-PRO tarafından Geleceğin Mesleklerini Desteklemede Cinsiyet Eşitliği Yaklaşımı Programı kapsamında Osmaniye Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi tarafından sunulan ve Ajansın ortak olduğu konsept not kısa listeye kalmış ve tam başvuru istenmiştir.

2015 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından Dezavantajlı kişilerin sosyal entegrasyonu ve/veya istihdam edilebilirliklerinin artırılması, işgücü piyasasına erişiminin kolaylaştırılması ve işgücü piyasasına girişte önlerindeki engellerin azaltılması amacıyla çağrısını gerçekleştirdiği Dezavantajlı Kişilerin Sosyal Entegrasyonu İle İstihdam Edilebilirliklerinin Geliştirilmesi Hibe Programı'na yönelik Ajansımız tarafından "Roman Gibi Yaşayan Vatandaşların İstihdama Entegrasyonu" adıyla proje başvurusunda bulunulmuştur. Projenin amacı Roman gibi yaşayan vatandaşların sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda toplum yaşamına entegre edilmesini sağlamaktır. Projenin özel amacı ise, Osmaniye Merkez ilçede ve Hatay-Erzin'de bulunan Roman gibi yaşayan bireylerin istihdama katılmalarını sağlayarak yaşam standartlarını iyileştirmek, Roman gibi yaşayan bireylerin toplumun bir parçası olduklarını kanıtlamak, toplumun önyargılarını kırmak amacıyla açılacak atölyelerde görev almalarını sağlamak ve bu vatandaşlara mesleki eğitim vererek, çalışma ve kültürel faaliyetler gerçekleştirme imkânı sunarak onların sosyal hayat ve iş hayatına kazandırılmasını sağlamaktır. 2018 yılında çalışma kapsamında yapılan faaliyetler tamamlanmış ve kapanış raporu bakanlığa sunulmuştur.

Ajansımız tarafından yürütülmekte olan dış kaynaklı projeler "Türkiye'deki Mülteciler ve Ev Sahibi Topuluklar Arasında Sosyal Girişimcilik, Güçlendirme ve Uyum Projesi", "Sürdürülebilir Sosyo-Ekonomik Uyum İçin Girişimcilik Kapasitesinin Geliştirilmesi Projesi", "İşten Sosyal Uyuma" projeleridir.

Tablo 3. DOĞAKA AB Proje Başvuru Bilgileri

Finansman Kaynağı	Proje Adı	Projenin Amacı	Temel Faaliyetleri	Başlangıç ve Bitişi	Bütçe
AB (FRIT II)	Türkiye'deki Mülteciler ve Ev Sahibi Topluluklar Arasında Sosyal Girişimcilik, Güçlendirme ve Uyum Projesi (Social Entrepreneurship, Empowerment and Cohesion in Refugee and Host Communities in Turkey Project-SEECO)	Avrupa Birliği FRIT II Mali Yardım Fonu çerçevesinde, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve Dünya Bankası Türkiye yürütücülüğünde, Çukurova, Doğu Akdeniz, İpekyolu, Karacadağ ve Dicle Kalkınma Ajanslarının yerel ortaklığında, Adana, Mersin, Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Mardin, Hatay, Osmaniye, Kahramanmaraş, Diyarbakır ve Şanlıurfa illerinde uygulanacak Proje, Türkiye'nin hedef bölgelerinde mülteciler ve ev sahibi topluluklar için kadın ve gençlerin geçim durumlarını iyileştirmeyi ve sosyal uyumlarına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.	Proje kapsamında atıl tesislerin yenilenerek içinde toplum merkezleri ve atölyeler şeklinde bölgeye yeniden kazandırılması öngörülmekte, Suriyeli ve Türk kadın ve gençlere yönelik bu tesislerde kuluçka hizmetleri, mikro hibe ve hızlandırıcı desteği verilmesi planlanmaktadır.	Proje 26 Şubat 2021 tarihinden itibaren dört sene boyunca uygulanacaktır.	39.500.000 EUR (Toplam) 9.800.000 EUR (TR63 Bölgesi)
AB (FRIT II)	Sürdürülebilir Sosyo-Ekonomik Uyum İçin Girişimcilik Kapasitesinin Geliştirilmesi Projesi (ENHANCER)	T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü projenin yararlanıcısı ve ICMPD Türkiye projenin uygulayıcı kurumudur. Yerelde Kalkınma Ajansları da projenin uygulanmasına önemli destekler vermekte ve bölgedeki yararlanıcılarla iş birliği sağlamaktadır.	Girişimcilik eğitimleri, mikro hibeler, kapasite geliştirme vb.	Projenin uygulamasına 2020 yılı itibarıyla başlanmış olup, uygulamalar 2023 yılı sonuna kadar devam edecektir.	32.500.000 EUR (Toplam)

Japon Hükümeti	İşten Sosyal Uyuma (Business to Social Cohesion – B2SC)	Yerel düzeyde faaliyet gösteren kooperatiflerin ve girişimcilerin desteklenerek COVID-19'un olumsuz etkilerinin giderilmesi ve hedef grubun işlerinin yeniden daha iyi konuma gelmesinin sağlanmasına yönelik olarak Japon Hükümeti finansman sağlayıcısı, Bakanlığımızın ve UNDP Türkiye'nin uygulama ortağıdır.	Bölgedeki kadın girişimcilere ve kooperatiflere iş geliştirme kampında iş planı eğitimi verilmiştir. Eğitim alan girişimcilerin bir kısmına mikro hibe verilmesi öngörülmektedir.	1 Mart 2021 tarihinde sözleşmesi imzalanmış olup Mart 2022 itibarıyla sonlanması planlanmaktadır.	1.100.000 USD (Toplam)
-----------------------	---	---	---	---	------------------------

Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinde 2010 yılından bu yana faaliyetlerini sürdürmekte olan Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı tarafından TR63 Bölge Planı (2014-2023) hazırlanmıştır. Söz konusu planda TR63 Bölgesi'nin ulusal ve uluslararası konumu ve sosyoekonomik ve mekânsal durumu göz önüne alınarak, mevcut kaynak ve potansiyellerinin analizleri yapılarak, ulusal öncelikler, yerel talep ve ihtiyaçlar doğrultusunda bölgesel gelişmeye yönelik stratejiler ortaya konmuştur. TR63 Bölge Planı 2014-2023 hedeflerinin mekânsal gelişmeye yansımaları olarak nitelendirilebilecek alt bölgeleme analizi yapılmış ve TR63 Bölgesi'nde 8 alt bölge belirlenerek bu alt bölgeler bazında stratejiler geliştirilmiştir. TR63 Bölge Planı'nda (2014-2023) yer alan strateji, hedef ve önceliklerin gerçekleştirilmesine yönelik destek programları, tanıtım ve bilgilendirme çalışmaları, araştırma ve analiz çalışmaları vb. faaliyetler gerçekleştirilmiştir.

2. Giriş

Bölge planları, bölgesel düzeyde sosyoekonomik gelişme eğilimlerini ve yerleşmelerin gelişme potansiyelini belirleyen, ulusal düzeydeki politika, plan ve stratejiler ile bölgesel ve yerel düzeyde yürütülecek faaliyetler arasındaki ilişkiyi kurgulayan, kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliğini ve koordinasyonu geliştiren, bölgesel düzeydeki program ve projelere temel oluşturan planlardır.

Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinde 2010 yılından bu yana faaliyetlerini sürdürmekte olan Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2010 yılında tamamlanan ilk bölge planı ve 2014-2023 yıllarını kapsayan ikinci bölge planı hazırlıklarında olduğu gibi 2024-2028 yıllarını kapsayan bölge planı hazırlıklarında da katılımcılığı esas almış ve 2024-2028 TR63 Bölgesi Bölge Planı'nı bölgesel iş birliklerini geliştiren stratejiler çerçevesinde hazırlamıştır. Plan bölgenin içinde bulunduğu mevcut durum, bölgenin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel alanlara yönelik verileri ile ele alan bütüncül bir yaklaşım içinde bölgenin öncelik ve hedeflerini ortaya koyan bir politika dokümanıdır.

Bölge planı hazırlık sürecinin ilk adımını mevcut durum analizinin hazırlanması oluşturmuştur. Mevcut durum analizi çalışması bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi ve bölgenin sosyoekonomik analizlerinin yapılmasıyla başlamıştır. Aynı zamanda bölge/il/ilçe düzeyinde ihtiyaç duyulan veri ve istatistiğe ulaşmak için kurumlarla gerekli yazışmalar yapılarak veri talep edilmiştir. Veriler, konunun niteliğine göre dünya, Türkiye, komşu bölgeler, il ve ilçe düzeyinde karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Mevcut durum analizi bölgeyi kapsamlı bir şekilde ortaya koymak ve incelemek için 16 başlık altında ele alınmıştır. Bu başlıklar;

- İdari durum ve yüzölçümü,
- Demografik göstergeler,
- Eğitim
- Sağlık
- Göç
- Sosyal Kalkınma
- Sanayi
- Tarım
- Turizm
- Madencilik
- Enerji
- Kırsal Kalkınma
- Afet
- İklim Değişikliği
- Çevre
- Erişilebilirlik ve Altyapı'dır.

Mevcut durum analizinde ortaya çıkan bulgular doğrultusunda bölgenin kalkınmasına yönelik politika üretilecek stratejik öncelikler belirlenmiştir.

3. İdari Durum ve Yüzölçümü

Türkiye’de, 2002 yılından itibaren, bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyoekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) uygulamasına geçilmiştir. Bu çerçevede, Türkiye’de 12 adet düzey 1, 26 adet düzey 2 ve 81 adet düzey 3 bölgesi tanımlanmıştır. Buna göre Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illeri, TR6 Akdeniz Düzey 1 Bölgesi içerisinde bir alt bölge olarak “TR63 Düzey 2 Bölgesi” şeklinde tanımlanmıştır. Aynı sınıflamaya göre Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinin her biri ayrı ayrı düzey 3 bölgesi olarak belirlenmiştir. 2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile birlikte TR63 Bölgesi’nin idari yapılanmasında değişiklikler meydana gelmiştir. Buna göre, Hatay ve Kahramanmaraş illerinde, sınırları il mülki sınırları olmak üzere Hatay ve Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyeleri kurulmuş ve il sınırları içerisindeki tüm belde belediyeleri ile köylerin tüzel kişilikleri kaldırılmıştır. Ayrıca Hatay ilinde Antakya, Defne, Arsuz ile Payas olmak üzere 4, Kahramanmaraş ilinde ise Dulkadiroğlu ve Onikişubat olmak üzere 2 yeni ilçe kurulmuştur.

6360 sayılı kanun sonrasında TR63 Bölgesi’nde; 2 büyükşehir belediyesi, 1’i merkez ilçe (Osmaniye) olmak üzere 33 İlçe Belediyesi ve tamamı Osmaniye ilinde olmak üzere 7 belde belediyesi (Atalan, Böcekli, Cevdetiye, Ellek, Mehmetli, Türkmen, Yarbaşı) ile birlikte toplam 42 adet belediye teşkilatı ve yine tamamı Osmaniye ilinde 159 adet köy muhtarlığı yer almaktadır.

Tablo 4: İllere Göre İdari Durum

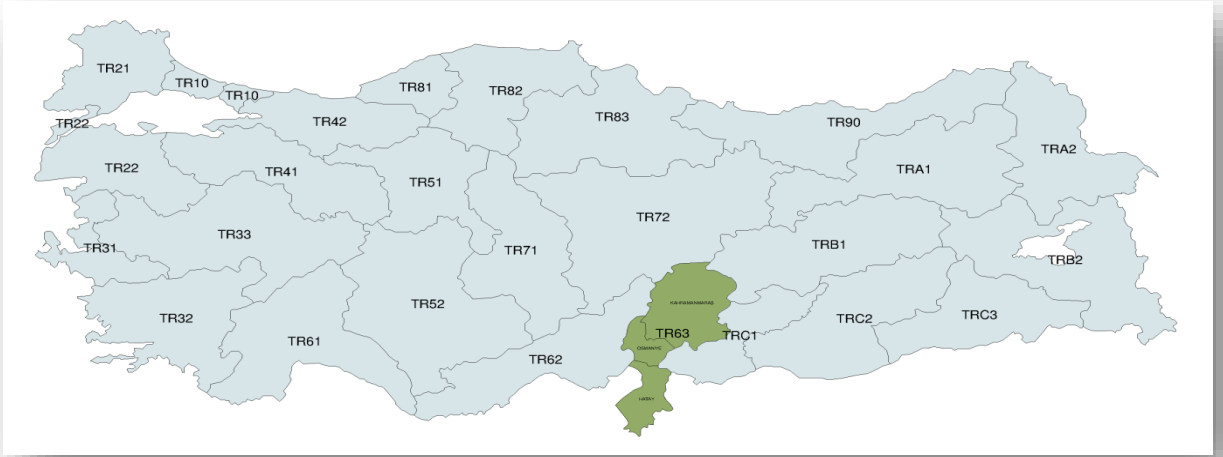
Hatay İlçe	Kahramanmaraş İlçe	Osmaniye İlçe	Osmaniye Belde	Osmaniye Köy
Altınözü	Afşin	Bahçe	0	15
Antakya	Andırın	Düziçi	4	25
Arsuz	Çağlayancerit	Hasanbeyli	0	6
Belen	Dulkadiroğlu	Kadirli	0	60
Defne	Ekinözü	Merkez	1	37
Dört Yol	Elbistan	Sumbas	1	13
Erzin	Göksun	Toprakkale	1	3
Hassa	Nurhak			
İskenderun	Onikişubat			
Kırıkhan	Pazarcık			
Kumlu	Türkoğlu			
Payas				
Reyhanlı				
Samandağ				

Kaynak: TÜİK, Osmaniye Valiliği

Avrupa İstatistik Ofisi tarafından ortaya koyulan, nüfus yoğunluğu baz alınarak hesaplanan kırsal alan tanımlarında nüfus yoğunluğu gridi kullanılarak 1km²lik grid (ızgara) hücrelerinde bulunan hanehalkı nüfusunu kullanılmaktadır. TÜİK tarafından yapılan “İlçe Düzeyi Kentleşme Derecesi Çalışması”nda kırsal istatistiklerin il ve ilçe bazında üretilmesi için kırsal alan tanımının Avrupa İstatistik Ofisi ile uyumlu üretilmesi kapsamında 1 km² çözünürlüğünde oluşturulan 2021 Türkiye Nüfus Yoğunluğu Gridleri kullanılmıştır. Çalışmada baskın kırsal ilçeler, geçiş ilçeleri ve kentsel ilçeler olmak üzere 3 dereceli bir sınıflandırma yapılmıştır. Çalışmaya göre Hatay ilinde 7 ilçe kentsel, 6 ilçe geçiş ilçesi ve 2 ilçe baskın kırsal; Kahramanmaraş ilinde 3 ilçe kentsel, 3 ilçe geçiş ilçesi ve 5 ilçe baskın kırsal; Osmaniye ilinde 2 ilçe kentsel, 3 ilçe geçiş ilçesi ve 2 ilçe baskın kırsal ilçeler olarak sınıflandırılmıştır. Hatay ilinde baskın kırsal ilçeler ve geçiş ilçeleri nüfusunun ilin toplam nüfusuna oranı %28,5, Kahramanmaraş ilinde baskın kırsal ilçeler ve geçiş ilçeleri nüfusunun ilin toplam nüfusuna oranı %30,5, Osmaniye ilinde baskın kırsal ilçeler ve geçiş ilçeleri nüfusunun ilin toplam nüfusuna oranı %26,4 ve Türkiye’de baskın kırsal ilçeler ve geçiş ilçeleri nüfusunun ilin toplam nüfusuna oranı %23,8’dir.

TR63 Bölgesi, batısında Akdeniz ve Adana ili, kuzeyinde Kayseri, Sivas ve Malatya illeri, doğusunda Adıyaman ve Gaziantep illeri ile güney ve güneydoğusunda Suriye ile çevrili toplam 23.364km² alandan oluşmakta olup yüzölçümü itibarıyla Türkiye toplam yüzölçümünün %3’ünü kapsamaktadır.

Harita 1: TR63 Bölgesi'nin Türkiye'deki Konumu

Kaynak: Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanmıştır.

Alan olarak en büyük il konumundaki Kahramanmaraş ili yüzölçümü itibariyle TR63 Bölgesi toplam alanının %62'sini oluşturmaktadır. İlçeler bazında ise il merkezi ilçeler hariç olmak üzere en geniş alana sahip ilçe Kahramanmaraş ilinin Onikişubat ilçesi (2.429 km²), en küçük alana sahip ilçe ise Osmaniye ilinin Toprakkale ilçesidir (112 km²).

Tablo 5: TR63 Bölgesi İllere Göre Yüzölçümü (2022)

İl/Bölge	Yüzölçümü (km ²)
Hatay	5.524
Kahramanmaraş	14.520
Osmaniye	3.320
TR63 Bölgesi	23.364
Türkiye	780.043

Kaynak: T.C. Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Komutanlığı

4. Demografik Göstergeler

1965 yılında 3,32 milyar kişi olan dünya nüfusu 1980 yılında 4,43 milyara, 2000 yılında 6,11 milyara ve 2021 yılında 7,84 milyara yükselmiştir. Türkiye nüfusu ise 1965 yılında 31,4 milyondan 1980 yılında 44,7 milyona, 2000 yılında 67,8 milyona ve 2021 yılında 84,7 milyona yükselmiştir. Hatay ili nüfusu 1965 yılında 506 binden 1980 yılında 856 bine, 2000 yılında 1,25 milyona, 2021 yılında 1,67 milyona (Türkiye içerisinde 13. sırada) yükselirken Kahramanmaraş ili nüfusu 1965 yılında 438 binden, 1980 yılında 738 bine, 2000 yılında 1 milyona, 2021 yılında 1,17 milyona (Türkiye içerisinde 18. sırada) yükselmiştir. 1996 yılında il olan Osmaniye nüfusu ise 2000 yılında 458 binden 2021 yılında 553 bine (Türkiye içerisinde 42. sırada) yükselmiştir. 2010-2021 dönemi nüfus artış hızı değerleri incelendiğinde dünyada nüfus artış hızı ortalama binde 11,28 olarak gerçekleşirken Türkiye’de ise binde 12,60 ile dünya ortalamasının üzerinde nüfus artışı gerçekleşmiştir. Aynı dönemde Hatay ve Kahramanmaraş illerinin nüfus artış hızının Türkiye nüfus artış hızı değerinin altında kaldığı, Osmaniye ili nüfus artış hızının ise Türkiye değerinin üzerinde gerçekleştiği görülmektedir (Tablo 6).

Tablo 6: Yıllara Göre Nüfus ve Nüfus Artış Hızları

İl/Ülke/Dünya	1965	1980	2000	2010	2021	2010/2021 Nüfus Artış Hızı (Binde)
Hatay	506.154	856.271	1.253.726	1.480.571	1.670.712	10,98
Kahramanmaraş	438.423	738.032	1.002.384	1.044.816	1.171.298	10,39
Osmaniye	-	-	458.782	479.221	553.012	13,02
Türkiye	31.391.421	44.736.957	67.803.927	73.722.988	84.680.273	12,60
Dünya	3,32 milyar	4,43 milyar	6,11 milyar	6,92 milyar	7,84 milyar	11,28

Kaynak: TÜİK, Dünya Bankası

2021 yılı verilerine göre TR63 Bölgesi’nde nüfus yoğunluğu (146 kişi/km²) Türkiye ortalamasının (110 kişi/km²) üzerindedir. Nüfus yoğunluğu bakımından Türkiye ortalamasının üzerinde yer alan Hatay ili 81 il içerisinde 7. sırada, Osmaniye ili ise 11. sırada yer almaktadır. Türkiye ortalamasının altında yer alan Kahramanmaraş ili 33. sırada yer almaktadır. Nüfus yoğunluğu Hatay ilinde 287 kişi/km², Kahramanmaraş ilinde 82 kişi/km² ve Osmaniye ilinde 177 kişi/km²’dir (

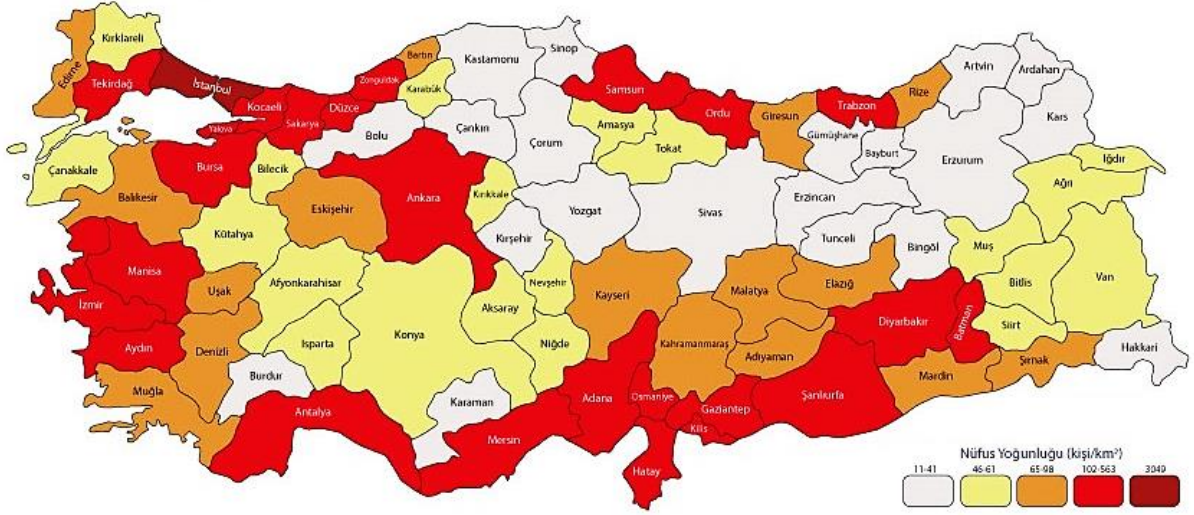
Harita 2 ve Tablo 8).

Tablo 7: TR63 Bölgesi İlleri Nüfus Yoğunlukları

İl/Bölge	2010	2015	2021
Hatay	254	263	287
Kahramanmaraş	73	76	82
Osmaniye	153	164	177
TR63 Bölgesi	129	135	146
Türkiye	96	102	110

Kaynak: TÜİK

Harita 2: Türkiye Nüfus Yoğunluğu Haritası (2021)

Kaynak: TÜİK verilerinden üretilmiştir.

İlçelere göre nüfus verileri incelendiğinde 2021 yılı verilerine göre Hatay ilinde en yüksek nüfusa sahip ilçeler sırasıyla Antakya, İskenderun ve Defne ilçeleridir. Yayladağı, Belen ve Kumlu ilçeleri ise Hatay ilinde en düşük nüfusa sahip ilçeler konumundadır. Hatay ili ilçelerinde 2013-2021 yılları arası nüfus artış hızları incelendiğinde Antakya, Arsuz, Belen, Defne, Dört Yol, Kırıkhan, Payas, Reyhanlı, Yayladağı ilçelerinde Türkiye ortalamasının üzerinde artış gerçekleşmiştir. Altınözü ilçesi ise söz konusu dönemde ilde nüfusu azalan tek ilçedir (Tablo 8).

Tablo 8: Hatay İli İlçeleri Nüfus ve Nüfus Artış Hızları

İlçe/İli	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2013/2021 Nüfus Artış Hızı (Binde)
Antakya	347.974	354.768	360.652	365.402	370.485	377.793	383.354	389.377	393.634	15,4
İskenderun	245.083	244.970	246.207	246.639	247.220	248.335	248.380	250.964	250.976	3,0
Defne	134.570	137.398	140.097	143.176	146.803	151.017	154.820	160.066	162.199	23,3
Dört Yol	115.251	117.053	118.761	121.423	122.568	123.891	125.138	127.399	127.989	13,1
Samandağ	116.151	118.373	117.770	119.176	119.558	121.109	122.223	124.237	123.999	8,2
Kırıkhan	107.049	107.994	108.918	111.269	113.096	115.196	116.876	119.028	119.854	14,1
Reyhanlı	88.925	89.980	90.758	91.974	95.057	98.534	100.151	103.417	105.309	21,1
Arsuz	79.782	81.001	82.498	84.889	87.666	90.456	92.749	97.217	99.480	27,6
Altınözü	61.882	61.341	60.743	60.554	60.603	61.106	60.745	60.589	60.861	-2,1
Hassa	54.231	54.146	54.130	54.837	55.073	56.409	56.519	57.361	56.952	6,1
Payas	38.959	39.857	40.434	40.784	41.153	41.409	42.477	43.647	43.495	13,8
Erzin	41.297	41.233	41.290	41.612	41.426	41.368	41.463	41.769	41.677	1,1
Yayladağı	28.610	27.800	27.347	28.687	28.954	35.460	37.000	36.908	36.769	31,4
Belen	30.061	30.577	30.842	31.571	32.336	33.540	33.313	33.896	34.134	15,9
Kumlu	13.241	13.345	13.060	13.172	13.228	14.233	13.686	13.445	13.384	1,3
Hatay	1.503.066	1.519.836	1.533.507	1.555.165	1.575.226	1.609.856	1.628.894	1.659.320	1.670.712	13,2
Türkiye	76.667.864	77.695.904	78.741.053	79.814.871	80.810.525	82.003.882	83.154.997	83.614.362	84.680.273	12,4

Kaynak: TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

Kahramanmaraş ilinde 2021 yılı verilerine göre en yüksek nüfusa sahip ilçeler sırasıyla Onikişubat, Dulkadiroğlu ve Elbistan ilçeleridir. Çağlayancerit, Nurhak ve Ekinözü ilçeleri ise Kahramanmaraş ilinde en düşük nüfusa sahip ilçeler konumundadır. Kahramanmaraş ilçelerinde 2013-2021 yılları arası nüfus artış hızları incelendiğinde Onikişubat ve Türkoğlu ilçelerinde Türkiye ortalamalarının üzerinde artış gerçekleşmiştir. Bununla birlikte söz konusu dönemde Afşin, Göksun, Andırın, Çağlayancerit, Nurhak ve Ekinözü ilçelerinin nüfusu ise azalmıştır (

Tablo 9).

Tablo 9: Kahramanmaraş İli İlçeleri Nüfus ve Nüfus Artış Hızları

İlçe/İli	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Nüfus Artış Hızı (Binde, 2013/2021)
Onikişubat	357.870	371.394	384.953	396.753	407.956	418.379	431.848	441.681	448.317	28,2
Dulkadiroğlu	216.701	218.029	218.067	219.548	224.531	222.938	222.673	223.277	223.532	3,9
Elbistan	140.493	142.168	141.468	142.783	142.779	142.548	141.534	142.778	141.977	1,3
Afşin	82.662	82.122	81.390	81.591	81.107	81.423	80.447	80.980	80.138	-3,9
Türkoğlu	67.886	68.423	69.480	70.773	71.876	73.770	77.112	78.569	78.588	18,3
Pazarcık	68.843	69.320	67.802	68.187	68.128	68.838	69.097	69.686	69.879	1,9
Göksun	53.157	52.142	51.415	51.515	51.615	55.985	52.255	52.136	51.255	-4,6
Andırın	35.943	35.298	34.038	34.148	32.998	33.193	32.503	32.377	31.765	-15,4
Çağlayancerit	25.276	24.548	23.607	23.318	23.025	23.346	23.133	23.292	22.893	-12,4
Nurhak	13.414	13.068	12.504	12.348	12.124	12.592	12.279	12.399	12.323	-10,6
Ekinözü	13.461	12.526	11.886	11.670	11.484	11.839	11.221	10.988	10.631	-29,5
Kahramanmaraş	1.075.706	1.089.038	1.096.610	1.112.634	1.127.623	1.144.851	1.154.102	1.168.163	1.171.298	10,6
Türkiye	76.667.864	77.695.904	78.741.053	79.814.871	80.810.525	82.003.882	83.154.997	83.614.362	84.680.273	12,4

Kaynak: TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

Osmaniye ilinde 2021 yılı verilerine göre en yüksek nüfusa sahip ilçeler sırasıyla Osmaniye Merkez, Kadırlı ve Düziçi ilçeleridir. Hasanbeyli ve Sumbas ilçeleri ise Osmaniye ilinde en düşük nüfusa sahip ilçeler konumundadır. Osmaniye ilçelerinde 2013-2021 yılları arası nüfus artış hızları incelendiğinde Bahçe ve Osmaniye Merkez ilçelerinde Türkiye ortalamalarının üzerinde artış gerçekleşmiştir. Bununla birlikte söz konusu dönemde Sumbas ilçesinin nüfusu azalmıştır (Tablo 10).

Tablo 10: Osmaniye İli İlçeleri Nüfus ve Nüfus Artış Hızları

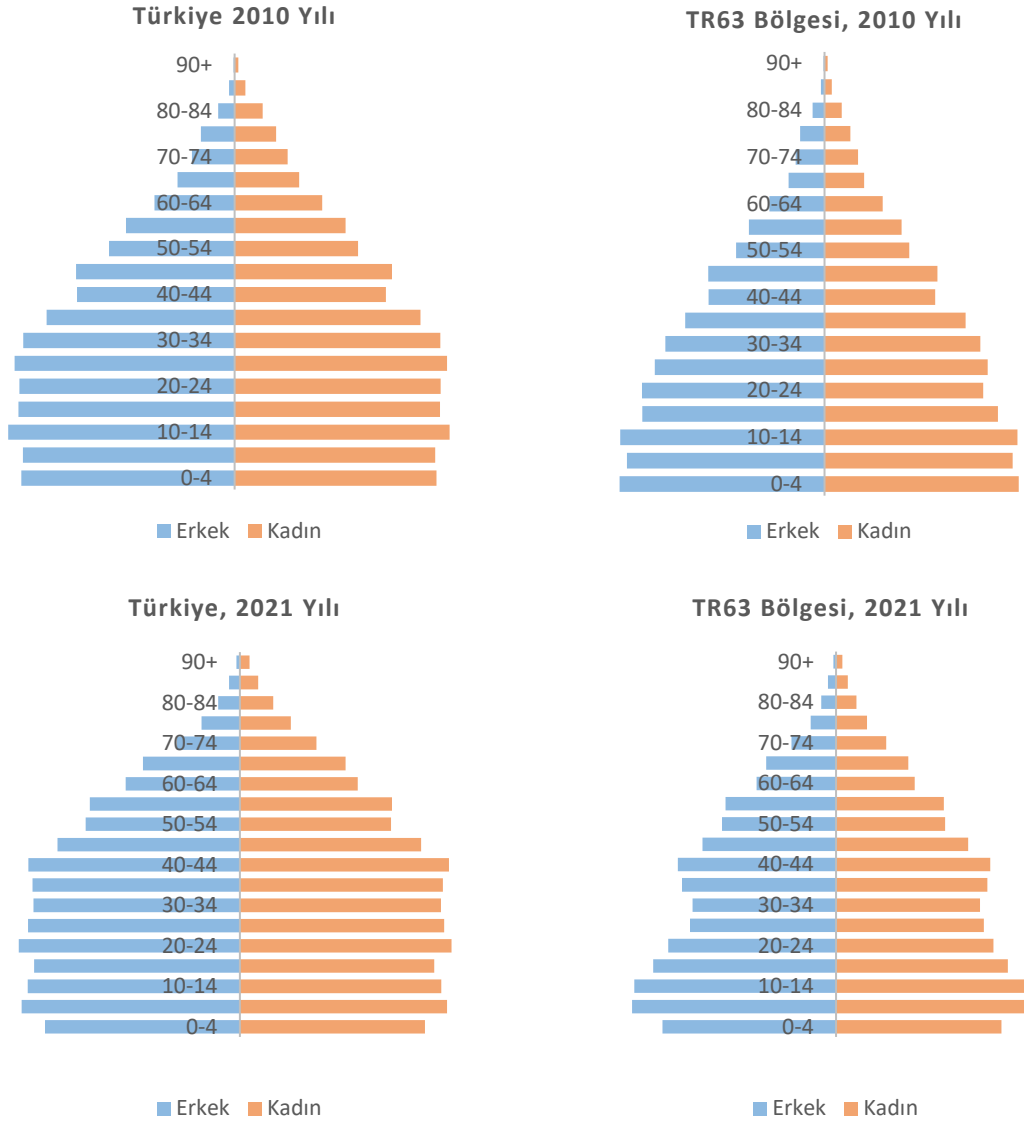
İlçe/İli	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Nüfus Artış Hızı (Binde, 2013/2021)
Osmaniye Merkez	244.195	249.136	254.116	259.614	263.104	264.373	268.647	274.420	279.992	17,1
Kadırlı	118.119	119.047	119.857	122.078	123.144	124.053	125.083	127.416	126.941	9,0
Düziçi	79.450	80.430	80.691	81.621	82.445	83.971	84.133	85.499	85.118	8,6
Bahçe	21.077	21.042	21.115	21.622	21.704	22.242	22.155	22.683	22.754	9,6
Toprakkale	16.622	17.688	18.449	18.605	18.885	20.127	20.119	20.036	20.114	23,8
Sumbas	15.130	14.841	14.518	14.477	14.228	14.308	13.840	13.722	13.441	-14,8
Hasanbeyli	4.388	4.623	4.127	4.158	4.214	5.341	4.782	4.780	4.652	7,3
Osmaniye	498.981	506.807	512.873	522.175	527.724	534.415	538.759	548.556	553.012	12,9
Türkiye	76.667.864	77.695.904	78.741.053	79.814.871	80.810.525	82.003.882	83.154.997	83.614.362	84.680.273	12,4

Kaynak: TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

Türkiye ve TR63 Bölgesi'nde 2010 ve 2021 yılları yaş gruplarına ilişkin nüfus piramidi

Şekil 1'de yer almaktadır. Sağlık alanında yaşanan gelişmeler, yaşam standardının yükselmesi, doğurganlık hızının azalması, doğuştan beklenen yaşam süresinin artması vb. etkenlerle nüfus piramidi şekil değiştirmektedir. Buna göre 2010 yılında Türkiye'de ve TR63 Bölgesi'nde yaş grubu yükseldikçe daralma görülürken 2021 yılında hem Türkiye'de hem TR63 Bölgesi'nde üst yaş grupları genişlemiştir. Bununla birlikte TR63 Bölgesi 0-14 yaş aralığında Türkiye ortalamalarından daha geniş, 20-34 yaş grubunda ise daha dar bir alan oluşturduğu görülmektedir. Bu durum, doğum hızının bölgede Türkiye ortalamalarından daha yüksek olduğunu göstermekle birlikte 15 yaş ve sonrasında gerek öğrenim, gerekse iş hayatı nedeniyle bölgeden diğer bölgelere doğru bir hareket olduğunu da göstermektedir.

Şekil 1: Türkiye ve TR63 Bölgesi Nüfus Piramidi

Kaynak: TÜİK

Nüfusun yaşlanması ile ilgili bilgi veren göstergelerden biri olan ortalama yaş, yeni doğan bebekten en yaşlıya kadar nüfusu oluşturan kişilerin yaşları küçükten büyüğe doğru sıralandığında ortada kalan kişinin yaşıdır. Dünyada ve Türkiye’de medyan yaş sağlık harcamaları, artan yaşam kalitesi vb. gerekçelerle artmaktadır. 1950 yılında dünyada 22,2 olan ortalama yaş, 2000 yılında 25,2’ye ve 2021 yılında 30’a yükselmiştir. Türkiye’de ise 1950 yılında 18,57 ile dünya ortalamasının altında olan medyan yaş, 2000 yılında 23,6’ya ve 2021 yılında 33,1’e yükselmiştir. TR63 Bölgesi illeri incelendiğinde ise Hatay ilinde 2010 yılında 26,4 olan ortalama yaş 2021 yılında 30,3’e, Kahramanmaraş ilinde 2010 yılında 25,8 olan ortalama yaş 2021 yılında 29,6’ya, Osmaniye ilinde 2010 yılında 27,2 olan ortalama yaş 2021 yılında 31,4’e yükselmiştir. Bölge illerinin tamamında medyan yaş Türkiye ortalamasının altında kalırken Osmaniye en yüksek medyan yaşa sahip il, Kahramanmaraş ise en düşük medyan yaşa sahip il konumundadır (Tablo 11).

Tablo 11: Medyan Yaş

	1950	1960	1980	2000	2010	2015	2021
Dünya	22,22	21,46	21,50	25,25	27,33	28,46	30,00
Türkiye	18,57	18,37	18,55	23,62	29,22	31,03	33,09
Hatay	-	-	-	-	26,45	28,41	30,26
Kahramanmaraş	-	-	-	-	25,82	27,35	29,64
Osmaniye	-	-	-	-	27,15	29,16	31,41

Kaynak: Birleşmiş Milletler, TÜİK

Dünyada ve Türkiye'de medyan yaş arttığı gibi yaşlı nüfusun (65+ yaş) toplam nüfus içerisindeki oranı da artmaktadır. Dünyada yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı 1960 yılında %5'ten, 2000 yılında %7,6'ya, 2021 yılında %9,5'e yükselmiştir. Türkiye'de ise 1960 yılında %3,2 olan yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı 2000 yılında %6,1'e, 2021 yılında da %9,3'e yükselmiştir. Benzer şekilde yaşlı nüfusun (65+ yaş) çalışma çağındaki nüfusa (15-64 yaş) oranını veren yaşlı bağımlılık oranı da her geçen yıl artmakta olup 1960 yılında dünyada %8,6, Türkiye'de %6,4 olan değer 2021 yılında dünyada %14,6'ya Türkiye'de %14,4'e yükselmiştir.

Tablo 12: Yaşlı Nüfus ve Yaşlı Bağımlılık Oranı

		1960	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2021
Yaşlı Nüfus Oranı (%)	Türkiye	3,2	4,0	4,7	4,6	6,1	7,2	7,9	9,3
	Dünya	5,0	5,3	5,9	6,2	6,9	7,6	8,2	9,5
Yaşlı Bağımlılık Oranı (%)	Türkiye	6,4	8,2	8,5	7,1	8,8	10,8	12,2	14,4
	Dünya	8,6	9,3	10,0	10,1	10,9	11,6	12,5	14,6

Kaynak: Dünya Bankası, TÜİK

Türkiye'de en yüksek çocuk bağımlılık oranına sahip iller sırasıyla Şanlıurfa, Şırnak ve Ağrı iken TR63 Bölgesi illeri Türkiye ortalamasının üzerinde çocuk bağımlılık oranına sahiptir. En yüksek yaşlı bağımlılık oranına sahip iller ile sırasıyla Sinop, Kastamonu ve Artvin iken TR63 Bölgesi illeri Türkiye ortalamasının altında yaşlı bağımlılık oranına sahiptir (Tablo 13).

Tablo 13: Seçilmiş İller Demografik Göstergeleri, 2021

Sıra	İller	Toplam Nüfus	0-14 Yaş Nüfus Oranı (%)	Çocuk Bağımlılık Oranı (%)	65+ Yaş Nüfus Oranı (%)	Yaşlı Bağımlılık Oranı (%)	Toplam Yaş Bağımlılık Oranı (%)
1	Şanlıurfa	2.143.020	38,8	67,8	4,0	7,1	74,9
2	Şırnak	546.589	35,4	57,9	3,5	5,8	63,7
3	Ağrı	524.644	33,7	55,1	5,2	8,5	63,7
13	Sinop	218.408	16,1	25,2	20,1	31,6	56,8
16	Kahramanmaraş	1.171.298	26,8	41,6	8,7	13,5	55,2
17	Kastamonu	375.592	15,7	24,2	19,2	29,6	53,8
18	Hatay	1.670.712	26,9	41,4	8,0	12,3	53,7
19	Osmaniye	553.012	25,6	39,3	9,2	14,1	53,3
25	Artvin	169.543	16,2	24,5	17,8	26,9	51,4
-	Türkiye	84.680.273	22,4	33,0	9,7	14,4	47,4
79	Eskişehir	898.369	17,6	25,1	12,2	17,4	42,6
80	Ankara	5.747.325	20,2	28,7	9,4	13,3	42,0
81	İstanbul	15.840.900	20,9	29,2	7,5	10,4	39,7

Kaynak: TÜİK

Dünyada ve Türkiye'de olduğu gibi TR63 Bölgesi illerinde de yaşlı bağımlılık oranı yükselmekle birlikte Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır. 2021 yılı ilçelere göre yaşlı bağımlılık oranları incelendiğinde Hatay ilinde yaşlı bağımlı oranı en yüksek 3 ilçe sırasıyla Belen, Yayladağı, Erzincan; en düşük 3 ilçe sırasıyla Reyhanlı, Antakya ve Payas'tır. Kahramanmaraş ilinde yaşlı bağımlı oranı en yüksek 3 ilçe sırasıyla Andırın, Nurhak, Ekinözü; en düşük 3 ilçe sırasıyla Onikişubat, Dulkadiroğlu ve

Türkoğlu'dur. Osmaniye yaşlı bağımlılık oranı en yüksek 3 ilçe sırasıyla Hasanbeyli, Sumbas, Kadirli; en düşük 3 ilçe sırasıyla Toprakkale, Merkez ve Düziçi ilçeleridir (Tablo 14).

Tablo 14: TR63 Bölgesi İlçelere Göre Yaşlı Bağımlılık Oranı

Hatay			Kahramanmaraş			Osmaniye		
İlçe	2013 (%)	2021 (%)	İlçe	2013 (%)	2021 (%)	İlçe	2013 (%)	2021 (%)
Belen	12,03	16,98	Andırın	19,72	30,34	Hasanbeyli	18,8	31,58
Yayladağı	17,63	16,45	Nurhak	15,95	25,60	Sumbas	17,44	23,48
Erzin	10,47	15,52	Ekinözü	18,29	25,28	Kadirli	12,76	17,02
Altınözü	13,81	14,85	Göksun	16,77	21,84	Bahçe	11,71	16,82
Kumlu	10,52	14,32	Çağlayancerit	13,64	20,38	Düziçi	9,85	14,49
Hassa	10,92	13,58	Pazarcık	14,9	19,31	Merkez	8,56	11,88
Samandağ	10,52	13,55	Afşin	13,23	16,51	Toprakkale	8,34	10,42
Arsuz	9,9	13,27	Elbistan	10,09	13,64			
İskenderun	8,6	13,11	Türkoğlu	11,46	12,94			
Kırıkhan	10,65	13,01	Dulkadiroğlu	9,22	11,69			
Defne	9,56	12,01	Onikişubat	8,19	10,08			
Dört Yol	8,36	11,73						
Payas	7,31	10,87						
Antakya	8,02	10,18						
Reyhanlı	7,95	9,78						
Hatay	9,40	12,28	Kahramanmaraş	10,83	13,54	Osmaniye	10,26	14,07
Türkiye	11,35	14,35	Türkiye	11,35	14,35	Türkiye	11,35	14,35

Kaynak: TÜİK

Dünyada ve Türkiye'de çocuk nüfusun (0-14 yaş) toplam nüfusun içerisindeki oranı azalmaktadır. Dünyada çocuk nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı 1960 yılında %37,2'den, 2000 yılında %30,2'ye, 2021 yılında %25,3'e düşmüştür. Türkiye'de ise 1960 yılında %41,9 olan çocuk nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı 2000 yılında %30,6'ya, 2021 yılında da %23,6'ya düşmüştür. Benzer şekilde çocuk nüfusun (0-14 yaş) çalışma çağındaki nüfusa (15-64 yaş) oranını veren çocuk bağımlılık oranı da her geçen yıl azalmakta olup 1960 yılında dünyada %64,2, Türkiye'de %76,3 olan değer 2021 yılında dünyada %38,9'a Türkiye'de %33'e düşmüştür (Tablo 15).

Tablo 15: Çocuk Nüfus ve Çocuk Bağımlılık Oranı

		1960	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2021
Çocuk Nüfus Oranı	Türkiye	41,9	41,5	39,6	35,8	30,6	26,9	25,6	23,6
	Dünya	37,2	37,5	35,3	32,9	30,2	27,0	26,2	25,3
Çocuk Bağımlılık Oranı	Türkiye	76,3	76,2	71,3	60,1	48,3	40,8	38,5	33,0
	Dünya	64,2	65,7	60,1	53,9	47,9	41,3	40,0	38,9

Kaynak: Dünya Bankası, TÜİK

TR63 Bölgesi illerinde de çocuk bağımlılık oranı düşüş eğiliminde olmakla birlikte dünya ve Türkiye ortalamalarının üzerinde yer almaktadır. 2021 yılı ilçelere göre çocuk bağımlılık oranları incelendiğinde Hatay ilinde çocuk bağımlılık oranı en yüksek 3 ilçe sırasıyla Reyhanlı, Altınözü ve Kumlu; en düşük 3 ilçe sırasıyla Defne, İskenderun ve Arsuz ilçeleridir. Kahramanmaraş ilinde çocuk bağımlılık oranı en yüksek 3 ilçe sırasıyla Türkoğlu, Dulkadiroğlu ve Onikişubat; en düşük 3 ilçe sırasıyla Ekinözü, Nurhak ve Andırın ilçeleridir. Osmaniye'de çocuk bağımlılık oranı en yüksek 3 ilçe sırasıyla Merkez, Düziçi ve Bahçe; en düşük 3 ilçe sırasıyla Toprakkale, Hasanbeyli ve Sumbas ilçeleridir (

Tablo 16).

Tablo 16: TR63 Bölgesi İlçelere Göre Çocuk Bağımlılık Oranı

Hatay			Kahramanmaraş			Osmaniye		
İlçe	2013 (%)	2021 (%)	İlçe	2013 (%)	2021 (%)	İlçe	2013 (%)	2021 (%)
Reyhanlı	61,95	59,23	Türkoğlu	54,85	45	Merkez	45,49	42,93
Altınözü	60,84	52,25	Dulkadiroğlu	50,08	44,2	Düziçi	48,98	40,65
Kumlu	53,5	49,16	Onikişubat	50,45	43,71	Bahçe	42,31	38,15
Kırıkhan	47,83	45,33	Pazarcık	45,35	41,17	Kadirli	38,91	33,44
Antakya	45,99	43,54	Afşin	48,16	39,76	Toprakkale	40,08	33,06
Payas	45,47	42,69	Elbistan	46,11	39,28	Hasanbeyli	33,98	28,45
Hassa	51,07	41,62	Çağlayancerit	41,97	35,13	Sumbas	37,02	26,24
Dörtyol	45,03	41,4	Göksun	40,88	33,25			
Samandağ	48,03	40	Ekinözü	44,74	32,82			
Erzin	43,1	39,52	Nurhak	33,17	30,35			
Yayladağı	41,73	38,82	Andırın	37,89	26,92			
Belen	39,08	36,19						
Defne	39,22	36,07						
İskenderun	36,93	35,25						
Arsuz	38,86	33,92						
Hatay	44,93	41,39	Kahramanmaraş	48,16	41,62	Osmaniye	43,77	39,25
Türkiye	36,3	33,03	Türkiye	36,3	33,03	Türkiye	36,3	33,03

Kaynak: TÜİK

Nüfusun yapısını belirleyen temel bileşenlerden olan doğurganlık hızı verileri incelendiğinde hem dünyada hem de Türkiye’de doğurganlık hızı düşmektedir. 1950 yılında dünyada doğurganlık hızı 4,86 iken 2000 yılında bu sayı 2,59’a düşmüş, 2021 yılında ise 2,31 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’de ise 1950 yılında 6,47 ile dünya ortalamasının üzerinde olan doğurganlık hızı 2000 yılında 2,51’e 2021 yılında ise 1,70’e gerilemiştir. TR63 Bölgesi illerinde de doğurganlık hızı 2010-2021 yılları arasında benzer şekilde düşmüştür. 2021 yılı verilerine göre bölgede yer alan her üç il de Türkiye ortalamasının üzerinde doğurganlık hızına sahipken en yüksek doğurganlık hızı Hatay ilinde, en düşük doğurganlık hızı Osmaniye ilindedir (Tablo 17).

Tablo 17: Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı)

	1950	1960	1980	2000	2010	2015	2021
Dünya	4,86	4,70	3,75	2,73	2,59	2,52	2,31
Türkiye	6,47	6,38	4,43	2,51	2,08	2,16	1,70
Hatay	-	-	-	-	2,54	2,75	2,14
Kahramanmaraş	-	-	-	-	2,68	2,64	1,99
Osmaniye	-	-	-	-	2,57	2,43	1,92

Kaynak: Birleşmiş Milletler, TÜİK

Harita 3: İllere Göre Toplam Doğurganlık Hızı (2020)

Kaynak: TÜİK

1950 yılında dünyada kaba doğum hızı binde 36,8 iken, 2000 yılında binde 21,8'e ve 2021 yılında ise binde 16,9'a düşmüştür. Türkiye'de ise 1950 yılında binde 46,4 ile dünya ortalamasının üzerinde olan kaba doğum hızı 2000 yılında binde 21,4'e ve 2021 yılında ise binde 12,8'e düşmüştür. TR63 Bölgesi'nde de dünya ve Türkiye'de olduğu gibi kaba doğum hızı düşmektedir. Hatay ilinde 2010 yılında binde 20,4 olan kaba doğum hızı 2021 yılında binde 15,3'e, Kahramanmaraş ilinde 2010 yılında binde 22 olan kaba doğum hızı 2021 yılında binde 14,5'e, Osmaniye ilinde 2010 yılında binde 20,4 olan kaba doğum hızı 2021 yılında binde 13,3'e düşmüştür. 2021 yılı verilerine göre bölgede yer alan her üç il de Türkiye ortalamasının üzerinde kaba doğum hızına sahipken en yüksek kaba doğum hızı Hatay ilinde, en düşük kaba doğum hızı Osmaniye ilindedir (Tablo 18).

Tablo 18: Kaba Doğum Hızı (Binde)

	1950	1960	1980	2000	2010	2015	2021
Dünya	36,84	33,87	28,53	21,79	20,27	19,20	16,94
Türkiye	46,39	44,61	33,38	21,44	17,24	17,09	12,83
Hatay					20,40	20,58	15,25
Kahramanmaraş					22,05	20,1	14,53
Osmaniye					20,37	18,2	13,28

Kaynak: Birleşmiş Milletler, TÜİK

Harita 4: İllere Göre Kaba Doğum Hızı (2021)

Kaynak: TÜİK

Nüfus artışının doğal bir etmeni olan doğum verilerinde kaba doğum hızı ve doğurganlık hızında görülen düşüşe ilave olarak doğum yapan annenin yaş grubunda da yükselme görülmektedir. Yaşa özel

doğurganlık hızı, belli bir yaş grubunda bin kadın başına düşen ortalama canlı doğan çocuk sayısını ifade etmektedir. 2010-2021 yılları yaşa özel doğurganlık hızı incelendiğinde hem Türkiye’de hem de TR63 Bölgesi illerinde 20-24 yaş grubunun ağırlığının azaldığı bununla birlikte 25-29 ve 30-34 yaş grubunun ağırlığının arttığı görülmektedir. Bu durum, doğurganlığın kadının daha ileri yaşlarında gerçekleştiğini göstermektedir (Tablo 19).

Tablo 19: Yaşa Özel Doğurganlık Hızı (Binde)

2010 Yılı (Binde)							
Yaş Grubu	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49
Hatay	49,8	146,1	147,5	101,4	49,0	12,3	1,2
Kahramanmaraş	58,6	154,1	148,2	105,9	53,0	14,6	1,7
Osmaniye	40,3	147,9	149,3	105,5	53,2	17,0	1,8
Türkiye	33,8	112,8	125,6	88,2	42,9	10,9	1,8
2021 Yılı (Binde)							
Yaş Grubu	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49
Hatay	22,7	110,8	136,6	98,7	46,8	10,9	0,9
Kahramanmaraş	18,1	96,5	128,9	95,2	47,7	11,6	0,8
Osmaniye	17,0	89,9	125,3	92,2	48,4	10,7	0,2
Türkiye	13,0	70,7	113,1	89,4	43,3	10,3	0,7

Kaynak: TÜİK

Doğum sayısına ilişkin TÜİK verilerine göre Türkiye’de toplam doğum sayısı 2010-2020 döneminde %11,8 azalmış olup TR63 Bölgesi’nde ise doğum sayısındaki azalma Türkiye ortalamasının da üzerinde, %17,7 olarak gerçekleşmiştir. İller itibariyle doğum sayısı incelendiğinde ise Hatay ilinde %13,4 oranında bir azalmaya karşın Kahramanmaraş ilinde %22, Osmaniye ilinde ise %20,8’lik bir azalma görülmektedir. Bölge genelinde bu kadar yüksek bir azalma görülmesine karşın nüfusun, Türkiye toplam artış hızının da üzerinde artış göstermesi doğum dışında diğer etmenlerin bölge illerinin nüfus artışında daha etkin olduğunu göstermektedir.

Doğum gibi doğal nüfus artışını etkileyen faktörlerden biri de ölümdür. Kaba doğum hızı ve doğurganlık oranının yıllar itibariyle azalmasına rağmen Türkiye’de yaşam standartlarının iyileşmesi ve bunun sonucunda ölüm yaşının üst yaş gruplarına doğru ilerlemesi, Türkiye’nin toplam nüfus artışında rol oynamaktadır. 2009 yılı ölüm verilerine göre Türkiye’deki toplam ölümlerin %43’ü 75 ve üzeri yaş gruplarında görülmekte iken 2019 yılı verilerine göre bu oran %51’e yükselmiştir. Aynı dönem içerisinde diğer 0-60 yaş arası tüm gruplarındaki ölümlerde oran olarak azalma görülmektedir. Ölümlerin yaş gruplarına göre dağılımında “0” (sıfır) yaş grubunda ise ciddi bir azalma görülmüş ve bu gruptaki ölümlerin toplam ölümlere oranı 2009 yılında %4,8 iken 2019 yılında %2,5’a gerilemiştir. TR63 Bölgesi’nde de Türkiye ortalamalarına benzer şekilde ölümlerde yaş grubu yıllar itibariyle yükselmiş ve 2009 yılında 75 ve üzeri yaş gruplarındaki ölümlerin toplam ölüm sayısına oranı %41’den 2019 yılında %49’a yükselmiştir. Yine benzer şekilde “0” yaş grubundaki ölümlerin oranı 2009 yılında %7 iken 2019 yılında %3,8 olmuştur. Ancak Bölgede “0” yaş grubundaki ölüm oranı ağırlığın Türkiye ortalamasının üzerindedir (Tablo 20).

Tablo 20: Ölümlerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2019)

İl/Bölge	0	1-14	15-29	30-49	50-74	75 +	Toplam
Hatay	302	129	182	488	2.916	3.589	7.606
Kahramanmaraş	201	110	139	315	1.716	2.684	5.165
Osmaniye	74	37	87	163	1.012	1.195	2.568
TR63	577	276	408	966	5.644	7.468	15.339
Türkiye	10.770	5.054	8.353	24.715	163.006	224.043	435.941

Kaynak: TÜİK

Ölüm olaylarının nedenlerinden biri olan ve sosyal bir sorun alanı olarak da üzerinde çalışmalar yapılan intihar verilerinde TR63 Bölgesi, Türkiye ortalamalarının altında yer almaktadır. TÜİK verilerine göre ölümle sonuçlanan intihar olaylarının 100.000 kişiye oranı yöntemi ile elde edilen verilere göre Türkiye

kaba intihar hızı ortalaması 2019 yılında 4,12 iken, bu veri TR63 Bölgesi'nde 3,12 olarak hesaplanmıştır. Bölge illeri arasında Hatay 2,16 ile en düşük rakama, Osmaniye 4,66 ile en yüksek rakama sahiptir. Osmaniye bu rakam ile Türkiye ortalamasının üzerinde intihar oranına sahip iken Kahramanmaraş ili kaba intihar hızı ise 3,74 olmuştur. Cinsiyete göre intihar rakamları incelendiğinde gerek Türkiye rakamları gerekse TR63 Bölgesi rakamlarında erkeklerde intihar oranları büyük farkla daha yüksektir. İntihar nedenlerine bakıldığında ise hem Türkiye'de hem de TR63 Bölgesi'nde hastalık nedeniyle intihar ilk sırada yer alırken geçim zorluğu ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 21: Cinsiyete Göre İntiharlar (A: Erkek, B: Kadın, 2019)

İl/Bölge	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek Pay	Kadın Pay
Hatay	26	9	35	74%	26%
Kahramanmaraş	32	11	43	74%	26%
Osmaniye	20	5	25	80%	20%
TR63	78	25	103	76%	24%
Türkiye	2.626	780	3.406	77%	23%

Kaynak: TÜİK

Nüfusun yaş ortalamasının artması ve çocuk sahibi olma yaşının daha ileriki yaş gruplarına doğru ilerlemesine paralel olarak evlenme yaşı da üst yaş gruplarına doğru yoğunlaşmaktadır. 2010 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye'de yapılan evliliklerin %77'si 29 ve altı yaş grubunda iken 2021 yılında bu veri %69'a gerilemiştir. Aynı oran TR63 Bölgesi'nde %79'dan %74'e gerilemiştir. 2021 yılında ortalama ilk evlilik yaşı Türkiye'de erkeklerde 28,1, kadınlarda 25,4'tür. TR63 Bölgesi'nde ise erkeklerde 27,6, kadınlarda 24,4 ile Türkiye ortalamasının altındadır. 2010 yılında ise bu oranlar Türkiye'de erkeklerde 27,0, kadınlarda 23,7 iken TR63 Bölgesi'nde erkeklerde yine 26,9, kadınlarda ise 23,1 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 22).

Tablo 22: Evlenenlerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2021)

İl/Bölge	16-29	30-39	40+	Toplam
Hatay	17.854	4.851	2.331	25.036
Kahramanmaraş	13.639	2.660	1.183	17.482
Osmaniye	6.102	1.452	658	8.212
TR63	37.595	8.963	4.172	50.730
Türkiye	779.746	239.902	103.772	1.123.420

Kaynak: TÜİK

2021 yılında toplam 561.710 evliliğin yapıldığı Türkiye'de evlilik oranı (Bin kişi başına evlilik sayısı) 6,68'dir. TR63 Bölgesi'nde evlilik oranı 7,49 olup bu oran Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bölgenin üç ilinde de evlilik oranları birbirine yakın olup bu oran Hatay'da 7,52, Kahramanmaraş'ta 7,47, Osmaniye'de 7,45 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye'de, 174.085 boşanma gerçekleşmiştir. 2010-2021 döneminde Türkiye'deki toplam boşanma sayısında %47 artış yaşanmış olup TR63 Bölgesi'nde %66 artış yaşanmıştır. Boşanmaların en büyük (%97) nedeni geçimsizliktir. Evlilik süresine göre boşanmalar incelendiğinde özellikle 1 yıldan az süreli evliliklerdeki boşanma oranları dikkati çekmektedir. Bu oran Türkiye genelinde %2 iken TR63 Bölgesi'nde %5 olarak gerçekleşmiştir. Bölge illeri arasında 1 yıldan az süreli evliliklerdeki boşanma oranının en yüksek olduğu il Kahramanmaraş'tır. İller bazında boşanma verileri incelendiğinde 2010-2021 yılları arasında boşanma sayısı Hatay ilinde %61, Kahramanmaraş ilinde ise %66, Osmaniye ilinde %84 artış göstermiştir. Bin kişi başına boşanma sayısında elde edilen boşanma oranı 2021 yılında Türkiye genelinde 2,07 olurken, TR63 Bölgesi'nde 2,01, Hatay ilinde 1,93, Kahramanmaraş ilinde 2,11 ve Osmaniye ilinde 2,02 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 23: Evlilik Süresine Göre Boşanmalar (% , 2021)

İl/Bölge	1 yıldan az	1	2	3	4	5	6-10	10+
Hatay	3%	8%	6%	5%	7%	6%	19%	46%
Kahramanmaraş	7%	8%	7%	6%	7%	6%	20%	39%
Osmaniye	4%	8%	6%	7%	6%	5%	23%	42%
TR63	5%	8%	7%	6%	7%	6%	20%	43%
Türkiye	2%	8%	6%	6%	6%	5%	21%	45%

Kaynak: TÜİK, Nüfus ve Demografi, Boşanma İstatistikleri

Türkiye’de ve TR63 Bölgesi’nde ortalama hanehalkı büyüklüğü 2010-2021 döneminde azalma eğilimindedir. 2010 yılında 3,84 olan Türkiye ortalama hanehalkı büyüklüğü 2021 yılında 3,23’e düşerken aynı dönemde Hatay ilinde 4,32’den 3,65’e, Kahramanmaraş ilinde 4,54’ten 3,68’e ve Osmaniye ilinde 4,31’den 3,46’ya düşmüştür (Tablo 24).

Tablo 24: Türkiye ve TR63 Bölgesi Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü

İl	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Hatay	4,32	4,25	4,19	4,11	4,05	3,98	3,94	3,89	3,85	3,80	3,73	3,65
Kahramanmaraş	4,54	4,44	4,35	4,24	4,15	4,04	4,00	3,96	3,93	3,84	3,78	3,68
Osmaniye	4,31	4,23	4,14	4,04	3,95	3,85	3,80	3,71	3,65	3,58	3,54	3,46
Türkiye	3,84	3,76	3,69	3,63	3,57	3,52	3,48	3,45	3,41	3,35	3,30	3,23

Kaynak: TÜİK

2021 yılı verilerine göre ortalama hanehalkı büyüklüğü Hatay’ın Reyhanlı ilçesinde 4,84 ile en yüksek değeri, Osmaniye’nin Hasanbeyli ilçesinde 2,91 ile en düşük değeri almaktadır. TR63 Bölgesi’nde ortalama hanehalkı büyüklüğü 4 ve üzerinde olan sadece 4 ilçe bulunmaktadır. Bunlar Hatay’ın Reyhanlı, Kumlu ve Altınözü ilçeleri ile Kahramanmaraş’ın Türkoğlu ilçesidir (Tablo 25).

Tablo 25: TR63 Bölgesi İlçelere Göre Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü

Hatay			Kahramanmaraş			Osmaniye		
İlçe Adı	2013	2021	İlçe Adı	2013	2021	İlçe Adı	2013	2021
Reyhanlı	5,12	4,84	Türkoğlu	4,85	4,13	Toprakkale	4,44	3,83
Kumlu	4,54	4,18	Onikişubat	4,23	3,78	Merkez	4,19	3,58
Altınözü	4,87	4,00	Dulkadiroğlu	4,3	3,74	Düziçi	4,09	3,55
Kırıkhan	4,22	3,83	Pazarcık	4,29	3,65	Bahçe	3,74	3,27
Antakya	4,14	3,71	Elbistan	4,11	3,64	Kadirli	3,76	3,23
Samandağ	4,28	3,65	Afşin	4,17	3,52	Sumbas	3,94	3,16
Hassa	4,20	3,64	Ekinözü	4,5	3,46	Hasanbeyli	3,46	2,91
Dört Yol	4,06	3,61	Göksun	4,07	3,39			
Erzin	4,14	3,58	Çağlayancerit	4,34	3,36			
Payas	4,10	3,57	Nurhak	4,03	3,29			
Defne	4,08	3,55	Andırın	3,73	3,02			
Yayladağı	3,72	3,45						
Arsuz	4,03	3,37						
İskenderun	3,70	3,33						
Belen	3,55	3,23						

Kaynak: TÜİK

5. Eğitim

Eğitim, toplumların mevcut refah düzeyi ile nesiller arasındaki sosyal ve ekonomik hareketliliğinin en önemli belirleyicilerinden biridir. Ülkelerin kalkınması için eğitim kalitesinin, eğitimde kalma süresinden daha etkili olduğu bilinmekte olup küresel gelişmeler eğitimden beklentileri değiştirmektedir. Dünyada kamu sektörü eğitim harcamalarının GSYH içerisindeki oranı 2019 yılında 4,10 olarak gerçekleşirken Avrupa Birliği'nde %4,63 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de ise kamu sektörü eğitim harcamalarının oranı 2000-2019 döneminde önemli bir artışla %2,52'den %4,45'e yükselmiştir (Tablo 26).

Tablo 26: Kamu Sektörü Eğitim Harcamalarının GSYH İçindeki Payı (%)

	2000	2010	2015	2019
Türkiye	2,52	3,79	4,32	4,45
Avrupa Birliği	4,87	5,30	4,91	4,63
Dünya	3,85	4,20	4,39	4,10

Kaynak: Dünya Bankası

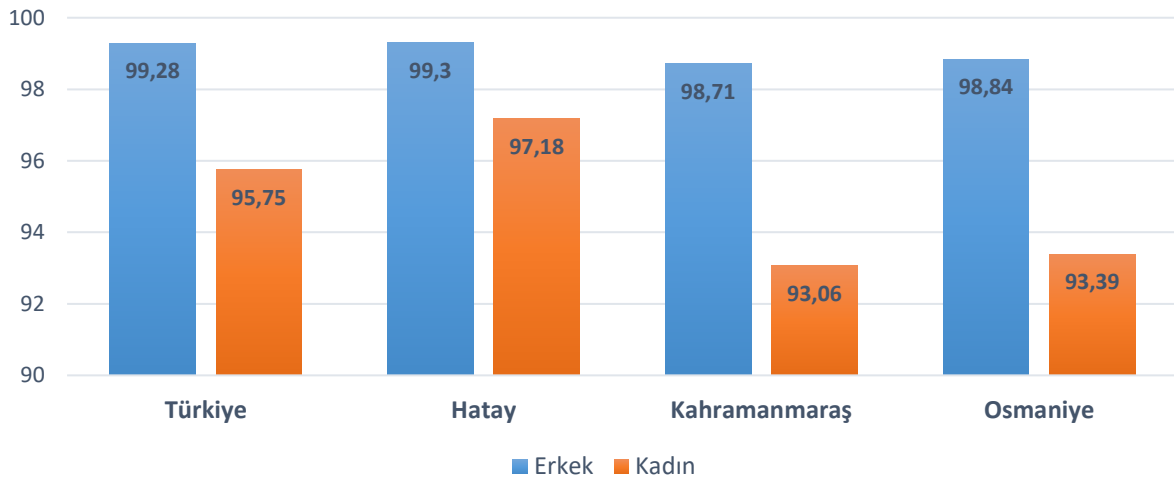
Dünyada ve Türkiye'de okuma yazma bilmeyenlerin oranı her geçen yıl azalmaktadır. 1980 yılında dünyada %68,3 olan 15+ yaş okuryazarlık oranı 2021 yılında %86,7'ye yükselirken Türkiye'de 1980 yılında %65,7 ile dünya ortalamasının altında olan 15+ yaş okuryazarlık oranı 2021 yılında %97,1'e yükselmiştir. Hatay ilinde 2010 yılında %91,7 olan 15+ yaş okuryazarlık oranı 2021 yılında %97,9'a, aynı dönemde Kahramanmaraş ilinde %88,9'dan %95,1'e ve Osmaniye ilinde de %90,3'ten %95,4'e yükselmiştir. 2021 yılı verilerine göre Hatay ilinde okuryazarlık oranı Türkiye ortalamasının üzerinde iken Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinde Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Dünyada, Türkiye'de ve bölge illerinde 15+ yaş kadın okuryazarlık oranı erkeklere oranla daha düşük seviyelerdedir. 2021 yılı verilerine göre kadın ve erkek okuryazarlığı arasındaki fark Türkiye'de 3,5 seviyelerinde iken Hatay'da 2,1, Kahramanmaraş ve Osmaniye'de 5,5 seviyesindedir (Tablo 27, Şekil 2).

Tablo 27. Yıllara Göre Okuryazarlık Oranı (15+ yaş, %)

	1980			2004			2010			2015			2021		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Hatay	-	-	-	-	-	-	96,7	86,6	91,7	98,7	95,2	96,9	99,2	96,6	97,9
Kahramanmaraş	-	-	-	-	-	-	95,7	82,1	88,9	97,4	88,1	92,8	98,5	91,6	95,1
Osmaniye	-	-	-	-	-	-	96,4	84,3	90,3	97,7	88,4	93,0	98,7	92,1	95,4
Türkiye	81,4	49,8	65,7	95,3	79,6	87,4	97,3	88,1	92,7	98,6	92,6	95,6	99,2	95,1	97,1
Dünya	76,6	60,1	68,3	87,4	77,3	82,3	88,3	79,8	84,0	89,3	81,5	85,5	90,1	83,3	86,7

Kaynak: Dünya Bankası, TÜİK

Şekil 2. Cinsiyete Göre Okuryazarlık Oranı (% , 2021)

Kaynak: TÜİK

2021 yılı verilerine göre Hatay ilinde en yüksek okuryazarlık oranına sahip ilçe %99 ile Belen olurken en düşük oran %97,58 ile Yayladağı ilçesine aittir. İlde erkeklerde en yüksek okuryazarlık oranına sahip ilçe Payas, kadınlarda en yüksek okuryazarlık oranına sahip ilçe ise Belen'dir (Tablo 28).

Tablo 28: Hatay İli İlçelere Göre Okuryazarlık Oranı (%)

İlçeler	2013			2021		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Belen	99,16	97,73	98,45	99,5	98,44	98,98
Payas	99,44	96,87	98,16	99,57	98,01	98,8
İskenderun	99,18	96,63	97,93	99,46	97,6	98,53
Antakya	99	96,19	97,6	99,44	97,54	98,48
Defne	98,65	95,5	97,02	99,36	97,27	98,29
Dörtyol	99,08	95,49	97,3	99,41	97,15	98,28
Arsuz	98,66	95,81	97,22	99,31	97,07	98,21
Erzin	98,96	95,9	97,43	99,3	97,11	98,21
Kırıkhan	98,32	95,41	96,87	99,05	96,91	97,98
Reyhanlı	98,36	94,91	96,62	99,21	96,56	97,9
Hassa	98,34	95,01	96,71	99,1	96,55	97,85
Kumlu	98,38	95,6	96,99	99,01	96,47	97,78
Altınözü	97,72	94,7	96,22	98,8	96,4	97,63
Samandağ	98,21	94,82	96,43	99	96,32	97,62
Yayladağı	98,13	94,59	96,43	98,82	95,99	97,58

Kaynak: TÜİK

2021 yılı verilerine göre Kahramanmaraş ilinde en yüksek okuryazarlık oranına sahip ilçe %97 ile Onikişubat olurken en düşük oran %92,14 ile Pazarcık ilçesine aittir (Tablo 29).

Tablo 29: Kahramanmaraş İli İlçelere Göre Okuryazarlık Oranı (%)

İlçeler	2013			2021		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Onikişubat	98,07	91,27	94,69	99,06	94,89	96,98
Elbistan	98,22	92,09	95,21	98,96	94,09	96,57
Andırın	97,74	92,13	94,99	98,6	93,77	96,23
Ekinözü	96,91	91,64	94,39	97,94	93,74	95,95
Türkoğlu	97,73	88,83	93,39	98,86	92,46	95,89
Dulkadiroğlu	97,56	88,61	93,18	98,55	92,25	95,47
Göksun	97,19	88,74	93,02	98,38	91,87	95,16
Afşin	98	87,8	93,02	98,75	91,12	95
Nurhak	96,1	87,36	91,84	97,5	89,57	93,66
Çağlayancerit	95,79	85,81	90,87	97,56	88,58	93,18
Pazarcık	95,07	82,69	88,87	97,22	87	92,14

Kaynak: TÜİK

2021 yılı verilerine göre Osmaniye ilinde en yüksek okuryazarlık oranına sahip ilçe %97,2 ile Toprakkale olurken en düşük oran %92,15 ile Sumbas ilçesine aittir. İlde kadınlarda en yüksek okuryazarlık oranına sahip ilçe ise Osmaniye Merkez ilçesidir (Tablo 30).

Tablo 30: Osmaniye İli İlçelere Göre Okuryazarlık Oranı (%)

İlçeler	2013			2021		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Toprakkale	98,38	90,49	94,85	99,24	94,26	97,2
Merkez	98,17	90,86	94,52	99	94,4	96,69
Hasanbeyli	97,68	90,17	94,03	98,88	93,36	96,23
Düziçi	97,41	89,37	93,41	98,63	92,72	95,69
Kadirli	97,39	87,81	92,57	98,67	92,62	95,64
Bahçe	97,14	88,69	92,94	98,7	92,23	95,48
Sumbas	96,86	81,99	89,48	98,14	85,75	92,15

Kaynak: TÜİK

Örgün Eğitim

Örgün eğitim; belirli yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireylere, amaca göre hazırlanmış programlarla, okul çatısı altında düzenli olarak yapılan eğitim olup okul öncesi, ilkokul, ortaokul, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsamaktadır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2022).

Tablo 31: Okul Öncesi Eğitimde Temel Göstergeler (2012,2021)

İl/Ülke	2012					2021				
	Okul	Şube	Derslik	Öğretmen	Öğrenci	Okul	Şube	Derslik	Öğretmen	Öğrenci
Hatay	82	1.657	332	429	35.463	260	2.678	1.097	1.288	51.693
Kahramanmaraş	39	906	171	262	15.903	130	1.420	581	717	29.716
Osmaniye	26	443	71	167	8.323	78	814	276	412	14.457
Türkiye	5.018	61.920	18.207	26.029	1.077.933	14.124	109.851	55.989	63.142	1.885.004

Kaynak: TÜİK

Okul öncesi eğitimde 2012-2021 yılları arası dönemde hem Türkiye’de hem de TR63 Bölgesi illerinde okul, şube, derslik, öğretmen ve öğrenci sayısı göstergeleri artmıştır. Buna göre öğrenci sayısı Türkiye’de 1,08 milyondan 1,89 milyona çıkarken (%74,9 artış) Hatay ilinde 35,4 binden 51,7 bine (%45,8 artış), Kahramanmaraş ilinde 15,9 binden 29,7 bine (%86,9 artış), Osmaniye ilinde 8,3 binden 14,5 bine (%74,9 artış) yükselmiştir (Tablo 31).

Tablo 32: Okul Öncesi Net Okullaşma Oranı (2012/13,2021/22)

		2012/13	2013/14	2015/16	2017/18	2019/20	2021/22
		Hatay	3-5 Yaş	42,71	40,53	39,8	42,36
4-5 Yaş	60,31		55,22	53,17	58,04	52,08	59,47
5 Yaş	65,23		54,56	71,71	81,67	75,85	93,05
Kahramanmaraş	3-5 Yaş	25,91	23,62	27,74	29,68	31,73	33,57
	4-5 Yaş	38,06	33,25	37,3	40,94	41,77	53,8
	5 Yaş	50,73	41,24	53,88	62,63	62,92	71,03
Osmaniye	3-5 Yaş	31,51	26,33	28,59	32,39	37,72	39,97
	4-5 Yaş	45,96	36,8	38,04	43,57	48,73	51,85
	5 Yaş	67,99	49,99	57,46	66,65	72,59	80,44
Türkiye	3-5 Yaş	30,93	26,63	33,26	38,52	41,78	44,05
	4-5 Yaş	44,04	37,36	42,96	50,42	52,41	55,87
	5 Yaş	55,35	39,72	55,48	66,88	71,22	81,63

Kaynak: MEB Örgün Eğitim İstatistikleri

Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre 2021 yılı okul öncesi okullaşma oranları üç farklı yaş grubunda incelenmektedir. 3-5 yaş aralığı için Türkiye’de okul öncesi okullaşma oranı %41,78’dir. Hatay (%45,86)

ile bu oranının üstünde yer almasına rağmen Kahramanmaraş (%33,57) ve Osmaniye (%39,97) Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. 4-5 yaş aralığı için Türkiye’de okul öncesi okullaşma oranı %36,79’dur. Hatay (%59,47) bu oranının üstünde yer alırken Kahramanmaraş (%53,8) ve Osmaniye (%51,85) illeri Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır. 5 yaş grubunda ise Hatay ili %93, Kahramanmaraş ili %71 ve Osmaniye ili %80,4’lük okullaşma oranına sahiptir (Tablo 32).

Tablo 33: İlkokul Düzeyinde Temel Göstergeler (2012,2021)

	2012					2021				
	Okul	Şube	Derslik	Öğretmen	Öğrenci	Okul	Şube	Derslik	Öğretmen	Öğrenci
Hatay	585	5.476	5.984	6.538	130.769	589	6.460	7.161	8.696	151.564
Kahramanmaraş	652	4.526	3.154	4.683	98.171	453	4.309	3.851	5.080	95.613
Osmaniye	210	1.981	1.634	2.199	43.342	180	1.887	2.124	2.591	44.260
Türkiye	29.169	251.027	234.920	282.043	5.593.910	24.519	249.147	269.059	310.477	5.433.901

Kaynak: TÜİK

2021 yılı verilerine göre ilkokul düzeyinde hem Türkiye’de hem de Kahramanmaraş ilinde okul, şube ve öğrenci sayıları azalırken Hatay ilinde okul, şube, derslik, öğretmen ve öğrenci sayıları artmıştır. 2021 yılı verilerine göre Türkiye’de 24.519 okul ve 5,4 milyon öğrenci bulunurken TR63 Bölgesi’nde 1.222 okul ve 291 bin öğrenci bulunmaktadır (Tablo 33).

Tablo 34: İlkokul Düzeyinde Net Okullaşma Oranı (2012/13,2021/22)

	2012/13	2015/16	2018/19	2020/21	2021/22
Hatay	98,62	94,73	91,9	93,78	93,71
Erkek	98,6	94,48	91,86	93,84	93,75
Kadın	98,64	95	91,95	93,71	93,68
Kahramanmaraş	98,99	94,09	90,74	93,03	93,13
Erkek	98,83	93,66	90,43	93,19	93,28
Kadın	99,15	94,54	91,07	92,87	92,96
Osmaniye	98,3	91,1	90,05	93,71	93,29
Erkek	98,2	90,31	89,77	93,61	93,29
Kadın	98,42	91,93	90,35	93,81	93,29
Türkiye	98,86	94,87	91,92	93,23	93,16
Erkek	98,81	94,54	91,78	93,34	93,2
Kadın	98,92	95,22	92,08	93,11	93,12

Kaynak: TÜİK

Türkiye’de 2021/22 döneminde ilkokul düzeyinde okullaşma oranı %93,16’dır. Bölge illerinden Hatay %93,71 ve Osmaniye %93,29’luk değer ile bu oranının üzerinde iken Kahramanmaraş %93,13 ile Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır (Tablo 34).

Tablo 35: İlkokul Düzeyinde Okul, Derslik ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı

	Okul			Öğretmen		
	2012	2015	2021	2012	2015	2021
Hatay	224	223	257	20	17	17
Kahramanmaraş	151	167	211	21	18	19
Osmaniye	206	218	246	20	16	17
Türkiye	192	202	222	20	18	18

Kaynak: TÜİK

Türkiye’de ve TR63 Bölgesi’nde ilkokul düzeyinde okul başına düşen öğrenci sayısı 2012-2021 yılları arasında artarken öğretmen başına düşen öğrenci sayısında ise aynı dönemde düşüş meydana gelmiştir. 2021 yılında ilkokul düzeyinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısında Hatay ve Osmaniye illeri 17 öğrenci ile Türkiye ortalamasının altında yer alırken Kahramanmaraş ili 19 öğrenci ile Türkiye ortalamasının üzerinde değere sahiptir (Tablo 35).

Tablo 36: Ortaokul Düzeyinde Temel Göstergeler (2020)

	2012					2021				
	Okul	Şube	Derslik	Öğretmen	Öğrenci	Okul	Şube	Derslik	Öğretmen	Öğrenci
Hatay	448	4.319	2.177	5.331	121.612	464	5.809	4.440	9.649	143.821
Kahramanmaraş	312	3.226	2.438	4.499	92.128	326	3.946	3.514	6.454	95.097
Osmaniye	138	1.545	938	2.205	39.906	138	1.793	1.709	3.115	41.723
Türkiye	16.987	193.079	124.584	269.759	5.566.986	18.936	230.004	198.366	376.747	5.293.067

Kaynak: TÜİK

Ortaokul düzeyinde Türkiye’de öğrenci sayısı 5,57 milyondan 5,29 milyona düşerken Hatay ilinde 121,6 binden 143,8 bine (%18 artış), Kahramanmaraş ilinde 92,1 binden 95 bine (%3 artış) ve Osmaniye ilinde 39,9 binden 41,7 bine (%4 artış) yükselmiştir. Bölge illerinde öğrenci sayısının yanı sıra şube, derslik ve öğretmen sayısı göstergeleri de gelişim göstermiştir (Tablo 36).

Tablo 37: Ortaokul Düzeyinde Net Okullaşma Oranı (2012/13,2021/22)

	2012/13	2015/16	2018/19	2020/21	2021/22
Hatay	93,55	95,11	93,01	88,84	89,82
Erkek	93,48	95	92,55	89,02	90,06
Kadın	93,63	95,21	93,48	88,65	89,58
Kahramanmaraş	91	93,59	92,8	88,75	90,22
Erkek	90,58	93,12	92,08	88,68	90,14
Kadın	91,44	94,09	93,57	88,82	90,31
Osmaniye	88,38	90,23	90,19	86,97	88,22
Erkek	88,01	89,66	89,24	86,5	87,92
Kadın	88,77	90,83	91,19	87,47	88,54
Türkiye	93,09	94,39	93,28	88,85	89,84
Erkek	93,19	94,36	92,94	88,95	89,95
Kadın	92,98	94,43	93,64	88,74	89,73

Kaynak: TÜİK

Türkiye’de 2021/22 döneminde ortaokul düzeyinde okullaşma oranı %89,84’tür. Hatay ili %89,8 ve Osmaniye ili %88,22’lik değer ile Türkiye ortalamasının altında okullaşma oranına sahipken Kahramanmaraş ili %90,2’lik değer ile Türkiye ortalamasının üzerinde okullaşma oranına sahiptir (Tablo 37).

Türkiye’de ortaokul düzeyinde okul başına düşen öğrenci sayısı 2012-2021 yılları arasında azalırken TR63 Bölgesi illerinde yükselmiştir. Ortaokul düzeyinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısında ise hem Türkiye’de hem de TR63 Bölgesi illerinde azalma meydana gelmiştir. Buna göre 2021 yılında Türkiye’de ortaokul düzeyinde öğretmen başına 14 öğrenci düşerken Hatay ilinde 15, Kahramanmaraş ilinde 14 ve Osmaniye ilinde 13 öğrenci düşmektedir (Tablo 38).

Tablo 38: Ortaokul Düzeyinde Okul ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı

	Okul			Öğretmen		
	2012	2015	2021	2012	2015	2021
Hatay	258	254	305	22	17	15
Kahramanmaraş	282	274	287	20	16	14
Osmaniye	279	292	296	17	14	13
Türkiye	306	281	270	19	15	14

Kaynak: TÜİK

Türkiye’de ortaöğretim genel ile mesleki ve teknik olmak üzere 2 sınıfa ayrılmaktadır. Genel ortaöğretim; ilköğretime dayalı en az dört yıllık zorunlu eğitimle öğrencilere genel kültür kazandırmanın yanı sıra, ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda yükseköğretime hazırlarken, Mesleki ve Teknik Ortaöğretim; hem yükseköğretime hem de mesleğe ve iş alanlarına hazırlamaktadır.

Tablo 39: Genel Ortaöğretim Düzeyinde Net Okullaşma Oranı (2012/13,2021/22)

	2012/13	2015/16	2018/19	2020/21	2021/22
Hatay	67,67	78,85	83,43	86,87	88,8
Erkek	68,29	78,9	84,16	86,95	89,13
Kadın	67,02	78,8	82,68	86,78	88,46
Kahramanmaraş	63,52	73,32	81,16	87,25	88,6
Erkek	65,57	72,66	81,92	87,38	88,37
Kadın	61,34	74,03	80,37	87,11	88,85
Osmaniye	75,09	81,63	84,98	89,52	89,97
Erkek	75,3	80,61	84,05	89,28	89,87
Kadın	74,86	82,71	85,96	89,77	90,07
Türkiye	70,06	79,79	84,2	87,93	89,67
Erkek	70,77	79,36	84,51	88,05	90,03
Kadın	69,31	80,24	83,88	87,79	89,29

Kaynak: TÜİK

Türkiye’de 2021/22 döneminde genel ortaöğretim düzeyinde okullaşma oranı %89,67’dir. Bölge illerinden Hatay %88,8 ve Kahramanmaraş %88,6’lık değer ile Türkiye ortalamasının altında okullaşma oranına sahipken Osmaniye ili %89,97’lik değer ile Türkiye ortalamasının üzerinde genel ortaöğretim okullaşma oranına sahiptir. 2012/13 dönemi ile 2021/22 dönemi arasında geçen süreçte kadınların genel ortaöğretim okullaşma oranı Türkiye’de ve Hatay’da erkeklerin okullaşma oranına yaklaşırken Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinde kadınların genel ortaöğretim okullaşma oranı erkeklerin üzerinde değer almıştır (Tablo 39).

Tablo 40: Genel Ortaöğretim Düzeyinde Temel Göstergeler

	2012					2021				
	Okul	Şube	Derslik	Öğretmen	Öğrenci	Okul	Şube	Derslik	Öğretmen	Öğrenci
Hatay	75	1.748	1.208	2.086	52.933	143	2.463	2.513	4.378	94.246
Kahramanmaraş	54	1.138	826	1.423	35.098	98	1.604	1.566	2.691	65.697
Osmaniye	35	789	462	943	18.513	56	818	845	1.584	29.117
Türkiye	4.214	85.533	70.107	119.393	2.725.972	6.761	102.963	113.356	193.589	4.092.604

Kaynak: TÜİK

Türkiye’de ve TR63 Bölgesi illerinde genel ortaöğretim düzeyinde okul başına düşen öğrenci sayısı ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 2012-2021 yılları arasında artmıştır. Buna göre 2021 yılında Türkiye’de ortaokul düzeyinde öğretmen başına 21 öğrenci düşerken Hatay ilinde 22, Kahramanmaraş ilinde 24 ve Osmaniye ilinde 18 öğrenci düşmektedir (Tablo 41).

Tablo 41: Ortaöğretim (Genel) Düzeyinde Okul ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı

	Okul			Öğretmen		
	2012	2015	2021	2012	2015	2021
Hatay	539	363	659	19	13	22
Kahramanmaraş	490	415	670	19	16	24
Osmaniye	445	388	520	17	13	18
Türkiye	464	345	605	16	12	21

Kaynak: TÜİK

Mesleki ve teknik eğitimde okul başına düşen öğrenci sayısı hem Türkiye’de hem de TR63 Bölgesi illerinde artarken öğretmen başına düşen öğrenci sayısı düşüş eğilimindedir. Buna göre 2021 yılında Hatay ilinde öğretmen başına 16, Kahramanmaraş ilinde 12 ve Osmaniye ilinde 14 öğrenci düşerken Türkiye’de öğretmen başına 13 öğrenci düşmektedir (

Tablo 42).

Tablo 42. Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Düzeyinde Okul ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı

	Okul			Öğretmen		
	2012	2015	2021	2012	2015	2021
Hatay	504	594	590	18	16	16
Kahramanmaraş	362	489	407	16	15	12
Osmaniye	442	470	472	16	14	14
Türkiye	326	465	406	15	13	13

Kaynak: TÜİK

2021 yılı verilerine göre mesleki ve teknik ortaöğretim seviyesinde Türkiye’de toplam 6.043 okul bulunurken bunların 245’i TR63 Bölgesi’nde yer almaktadır. Bölgede en fazla okul sayısı Hatay ilinde olup Hatay ilini sırasıyla Kahramanmaraş ve Osmaniye illeri takip etmektedir. Ayrıca 2021 yılında mesleki ve teknik ortaöğretim düzeyinde Türkiye’de 2.450.995 öğrenci ve 195.718 öğretmen bulunmakta, TR63 Bölgesi’nde ise 121.339 öğrenci ile 8.599 öğretmen bulunmaktadır. Bölge içerisinde en fazla öğrenci ve öğretmen sayısı Hatay ilinde olup, Hatay ilini sırasıyla Kahramanmaraş ve Osmaniye illeri takip etmektedir (Tablo 43).

Tablo 43: Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Düzeyinde Temel Göstergeler

	2012					2021				
	Okul	Şube	Derslik	Öğretmen	Öğrenci	Okul	Şube	Derslik	Öğretmen	Öğrenci
Hatay	84	1.533	914	2.294	45.942	102	1.849	2.073	3.829	60.201
Kahramanmaraş	91	1.335	968	2.042	35.303	98	1.421	1.799	3.242	39.893
Osmaniye	37	627	371	1.046	17.872	45	725	787	1.528	21.245
Türkiye	6.204	84.651	59.459	135.502	2.269.651	6.043	92.923	112.684	195.718	2.450.995

Kaynak: TÜİK

Tablo 44: Mesleki ve Teknik Ortaöğretim Düzeyinde Net Okullaşma Oranı (2012/13,2021/22)

	2012/13	2015/16	2018/19	2020/21	2021/22
Hatay	34,65	41,52	37,42	32,42	31,90
Erkek	36,75	43,98	40,97	36,85	37,36
Kadın	32,43	38,94	33,73	27,81	26,21
Kahramanmaraş	34,81	44,06	44,06	37,33	35,51
Erkek	37,20	44,87	47,33	42,71	41,46
Kadın	32,28	43,20	40,60	31,66	29,20
Osmaniye	38,36	44,21	38,99	37,91	37,04
Erkek	41,64	46,07	42,11	43,16	42,79
Kadın	34,87	42,25	35,72	32,39	30,99
Türkiye	35,59	43,14	39,63	36,76	36,12
Erkek	37,99	44,71	43,00	41,70	41,87
Kadın	33,05	41,48	36,07	31,55	30,05

Kaynak: TÜİK

Türkiye’de 2021 yılında mesleki ve teknik ortaöğretim düzeyinde okullaşma oranı %36,12’dir. Bölge illerinden Osmaniye %37,04 ile Türkiye ortalamasının üzerinde yer alırken Hatay %31,90 ve Kahramanmaraş %35,51 ile Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır (Tablo 44).

Türkiye’de ve TR63 Bölgesi’nde bitirilen eğitim düzeyi göstergeleri incelendiğinde 2010 yılından 2021 yılına eğitim seviyesinin yükseldiği görülmektedir. Buna göre ilkokul ve ilköğretim düzeyindeki bitirilen eğitim düzeyindeki kişi sayısı azalırken ortaokul, lise, yüksekokul, yüksek lisans ve doktora düzeyindeki bitirilen eğitim düzeyi değerleri artış göstermiştir (Tablo 45).

Tablo 45: Bitirilen Eğitim Düzeyi

	İlkokul	İlkokul	İlköğretim	İlköğretim	Ortaokul veya Dengi	Ortaokul veya Dengi	Lise veya Dengi	Lise veya Dengi	Yüksekokul veya Fakülte	Yüksekokul veya Fakülte	Yüksek Lisans	Yüksek Lisans	Doktora	Doktora
	2010	2021	2010	2021	2010	2021	2010	2021	2010	2021	2010	2021	2010	2021
Hatay	321.353	254.691	203.173	107.699	52.199	256.129	190.199	276.208	65.044	183.260	3.334	17.676	1.181	2.120
Kahramanmaraş	209.379	157.523	147.851	85.416	37.971	190.443	126.308	200.031	39.608	119.665	2.471	13.354	822	1.722
Osmaniye	91.929	67.736	65.189	34.060	22.296	86.675	73.028	110.335	22.787	67.505	902	6.346	227	583
Türkiye	15.709.975	12.106.638	9.662.663	5.132.420	3.127.204	12.182.748	11.374.336	16.697.592	4.566.049	11.637.287	365.791	1.395.232	113.862	233.342

Kaynak: TÜİK

Yaygın Eğitim

Yaygın eğitim hizmetleri; yönetmelikte okuma-yazma kursları, meslekî ve teknik eğitim ile sosyal ve kültürel kurslar olmak üzere üç ana bölümde düzenlenmiştir. Hedef grubu örgün eğitim sistemine hiç girmemiş ya da bu sistemin herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademelerden çıkmış kişileri kapsamaktadır (SÖKÜL, 2014).

Tablo 46: Türkiye ve TR63 Bölgesi Kurs ve Kursiyer Verileri (2021)

	Genel Kurs	Mesleki ve Teknik Kurs	Toplam Kurs	Erkek Kursiyer	Kadın Kursiyer	Toplam Kursiyer	Yararlanma Oranı
Hatay	2.801	1.799	4.600	28.786	47.483	76.269	4,57%
Kahramanmaraş	1.157	1.273	2.430	15.666	30.025	45.691	3,90%
Osmaniye	3.077	3.022	6.099	21.525	60.203	81.728	14,78%
TR63 Bölgesi	7.035	6.094	13.129	65.977	137.711	203.688	6,0%
Türkiye	179.693	121.303	300.996	1.790.447	3.061.470	4.851.917	5,73%

Kaynak: MEB

2021 yılında Türkiye'deki kurslarda yaklaşık 4,9 milyon kursiyer eğitim görmüştür. TR63 Bölgesi'nde ise yaklaşık 204 bin kursiyer eğitim görmüştür. Kursiyer sayılarında Osmaniye ili ilk sırada yer almakta, sırasıyla Hatay ve Kahramanmaraş illeri Osmaniye'yi takip etmektedir. Osmaniye mesleki ve teknik kurslarda TR63 Bölgesi'nde ilk, Türkiye'de 10. sırada yer almaktadır.

Tablo 47: Türkiye ve TR63 Tamamlanan Kurs ve Alınan Sertifika Verileri (2021)

	Kurs Sayısı	Erkek Kursiyer	Kadın Kursiyer	Toplam Kursiyer	Sertifika Alan Erkek Kursiyer	Sertifika Alan Kadın Kursiyer	Sertifika Alan Toplam Kursiyer
Hatay	2.903	20.256	30.334	50.590	14.283	22.054	36.337
Kahramanmaraş	1.622	11.453	20.426	31.879	8.612	15.169	23.781
Osmaniye	2.847	9.407	30.491	39.898	7.262	23.013	30.275
TR63 Bölgesi	7.372	41.116	81.251	122.367	30.157	60.236	90.393
Türkiye	158.003	1.074.747	1.622.556	2.697.303	804.786	1.183.731	1.988.517

Kaynak: MEB

2021 yılı içerisinde başlatılan ve yılsonu itibarıyla tamamlanan kurs verileri Tablo 47'te yer almaktadır. Açılan kurslarda sertifika alma oranı Türkiye için %73,7 olmuştur. Kahramanmaraş ve Osmaniye illeri sırasıyla %74,6 ve %75,9 ile bu oranın üzerinde yer alırken Hatay %71,8 ile Türkiye ortalamasının altında yer almıştır. 10/7/2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren Millî Eğitim Bakanlığı Destekleme ve Yetiştirme Kursları Yönergesi 'ne göre uygulanmaya başlanan kurslar Ortaöğretim Genel Müdürlüğü tarafında koordine edilmektedir. 11/4/2018 tarihli ve 30388 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren, 24.10.2020 tarih ve 15488921 sayılı Makam Oluru ile güncellenen Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Kurumları Yönetmeliği'nde de belirtildiği üzere örgün eğitimden mezun olmuş bireylerin üniversite sınavlarına hazırlanması amacıyla halk eğitimi merkezlerinde Yaygın Eğitimde Destekleme ve Yetiştirme Kursları düzenlenmektedir.

Tablo 48: Yaygın Eğitimde Destekleme ve Yetiştirme Kurslarına Ait Veriler

	Kurs Sayısı	Toplam Kursiyer	Kurs Merkezi	Görev Alan Öğretmen
Hatay	129	647	9	86
Kahramanmaraş	206	1.028	8	80
Osmaniye	108	549	4	43
TR63	443	2.224	21	209
Türkiye	6.460	27.950	317	2.672

Kaynak: MEB

Üniversite hazırlık sürecinde özel eğitim kurumlarından hizmet alamayan öğrenciler için fırsat eşitliği sağlayan yaygın eğitimde destekleme ve yetiştirme kursları 2018 yılından itibaren uygulanmaya başlamıştır. 2021 yılında TR63 Bölgesi'nde açılan kurslarda 206 kurs ve 1.028 kursiyer ile

Kahramanmaraş ilk sırada yer almaktadır. Bu ili sırasıyla Hatay ve Osmaniye izlemektedir. Türkiye çapında ise 2021 yılında 27.950 öğrenci ve mezun bu kurslardan faydalanmıştır (Tablo 48).

Yükseköğretim

Ortaöğretime dayalı ve en az dört yarıyılı kapsayan her kademedeki eğitim-öğretimin tümüdür. Yükseköğretimde ön lisans, lisans ve lisansüstü düzeylerde eğitim yapılmaktadır. Yükseköğretim programları da örgün eğitim kapsamındadır ancak ülkemizde yükseköğretim öncesi düzeyler ve kurumlar Milli Eğitim Bakanlığı sorumluluğunda iken yükseköğretim kurumları Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) sorumluluğundadır.

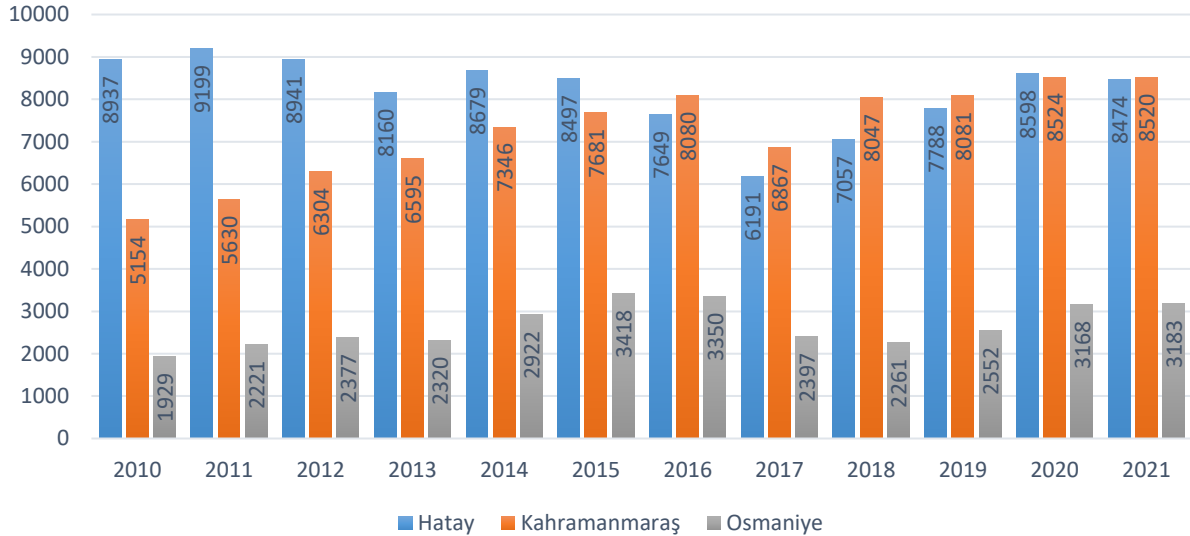
Tablo 49: TR63 Bölgesi Öğrenci Sayıları (2021)

	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	9.232	13.940	1.555	263	24.990
İskenderun Teknik Üniversitesi	4.216	6.683	1.210	124	12.233
Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi	1.199	228	19	0	1.446
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	12.453	16.755	2.996	497	32.701
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	4.144	6.814	1.205	98	12.261
Toplam	31.244	44.420	6.985	982	83.631

Kaynak: YÖK

TR63 Bölgesi'nde tamamı devlet üniversitesi olmak üzere 5 üniversite mevcuttur. YÖK verilere göre 2021-2022 öğretim yılında TR63 Bölgesi'nde toplam 44.420 lisans ve 31.244 ön lisans öğrencisi mevcuttur. TR63 Bölgesinde lisans ve ön lisans öğrencileri toplamında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi ilk sırada, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi 2., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi 3., İskenderun Teknik Üniversitesi 4. sıradadır. Lisans ve ön lisans öğrencileri açısından bakıldığında Hatay ili Bölgede en çok öğrenciyi barındıran il konumundadır. TR63 Bölgesindeki üniversitelerden 2020-2021 öğretim yılında toplam 15.480 öğrenci mezun olmuştur.

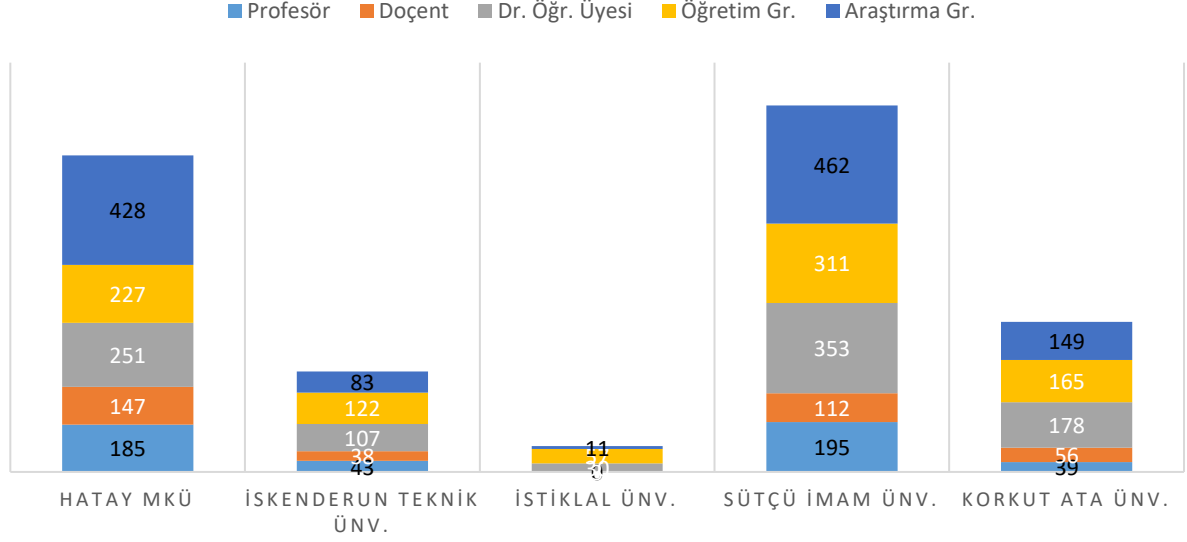
Şekil 3: TR63 Bölgesi Yıllara Göre Yeni Kayıtlı Öğrenci Sayısı

Kaynak: TÜİK

Yıllara göre yeni kayıtlı öğrenci sayıları incelendiğinde 2021-2022 öğretim dönemi itibariyle Kahramanmaraş ili 8.520 lisans ve önlisans öğrenci sayısı ile ilk sırada yer almaktadır. 8.474 öğrenci ile Hatay ili ikinci, 3.183 öğrenci ile Osmaniye ili üçüncü sıradadır. Yeni kayıtlı öğrenci sayısında 2010-2016 yılları arasında Hatay ili ilk sırada yer alırken, bu tarihten sonra Kahramanmaraş ili ile neredeyse eşit sayılarda öğrenci alımı görülmektedir.

Şekil 4: TR63 Bölgesindeki Üniversitelerin Öğretim Elemanı Sayıları (2021)

Kaynak: YÖK

TR63 Bölgesi'nde 3.752 öğretim elemanı bulunmaktadır. Hatay ilinde bulunan 1.631 öğretim elemanının 228'i profesör, 185'i doçent ve 358'i de doktor öğretim üyesidir. Mustafa Kemal Üniversitesi'nde 185 profesör, 147 Doçent bulunmaktadır. Sütçü İmam Üniversitesi'nde bulunan 1.433 öğretim elemanının 195'i profesör, 112'si doçent ve 353'ü doktor öğretim üyesidir. Osmaniye ilinde ise 587 öğretim elemanının 39'u profesör, 56'sı doçent ve 178'i doktor öğretim üyesidir. Sütçü İmam Üniversitesi profesör sayısında ilk sırada yer alırken, MKÜ 2., İSTE ise 3. sırada yer almaktadır.

6. Sağlık

Sağlık, DSÖ tarafından fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik hali olarak tanımlanmaktadır. Sağlıklı olma, birey için temel bir gereksinim, bir hak olmanın yanı sıra yaşam kalitesinin, sosyal ekonomik ve kişisel gelişimin temelidir (Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Sağlık alanında küçük yatırımların bile, büyük kazanımlar sağlayacağı unutulmamalıdır. Sağlık alanında yapılan her bir dolarlık yatırımın dört dolar olarak sağlık sektörüne, diğer sektörler ve genel olarak ekonomiye geri döndüğü gösterilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2018).

2000-2019 yılları verileri karşılaştırıldığında genel devlet sağlık harcamasının toplam sağlık harcaması içerisinde oranı dünyada ve Türkiye’de artarken Avrupa Birliği’nde aynı oranda kalmış olup bu doğrultuda özel sektör sağlık harcamasının toplam sağlık harcaması içerisindeki oranı dünyada ve Türkiye’de azalmıştır. Türkiye’nin 2010 yılı toplam sağlık harcaması 61,6 milyar TL iken 2019 yılında 201 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Kişi başı sağlık harcamaları verileri incelendiğinde, Türkiye’nin kişi başı sağlık harcaması 2019 yılında 2000 yılına göre yaklaşık %100 artış gösterirken bu değer dünya ve Avrupa Birliği değerlerinin oldukça altında kalmaktadır.

2019 yılı itibarıyla toplam sağlık harcamalarının gayri safi yurt içi hasıla içindeki oranı %4,3’tür. Toplam sağlık harcamaları içinde özel sektörün payı yaklaşık %22 iken kamu sektörünün payı %78’dir. Türkiye’nin sağlık harcamalarının GSYH içindeki oranı gelişmiş ülkelerin gerisindedir. Dünya’da ve Avrupa Birliği’nde 2019 yılında sağlık harcamalarının GSYH içindeki oranı yaklaşık %10 düzeyindedir.

Genç nüfus yapısına sahip olması nedeniyle Türkiye’nin sağlık harcamalarının GSYH içindeki oranı gelişmiş ülkelere kıyasla daha düşük iken TÜİK tarafından yapılan projeksiyonlara göre 2023 yılında Türkiye’nin de yaşlı ülkeler guruba dahil olacağı öngörülmekte ve dolayısıyla tüm dünyadaki artış beklentisine paralel olarak, Türkiye’de de sağlık harcamalarının artacağı öngörülmektedir.

Tablo 50: Sağlık Harcamaları Göstergeleri

Konu	Yıllar	Avrupa Birliği	Türkiye	Dünya
Sağlık Harcamalarının GSYH İçindeki Payı (%)	2000	8,4	4,6	8,6
	2010	9,9	5,0	9,5
	2019	9,9	4,3	9,8
Kişi Başı Sağlık Harcaması (Dolar)	2000	1.432,3	199,5	476,7
	2010	3.265,3	539,3	906,4
	2019	3.476,6	396,5	1.115,0
Genel Devlet Sağlık Harcamasının Toplam Sağlık Harcamasına Oranı (%)	2000	74,8	61,7	57,4
	2010	74,3	78,0	60,2
	2019	74,9	77,9	59,8
Özel Sektör Sağlık Harcamasının Toplam Sağlık Harcamasına Oranı (%)	2000	25,2	38,3	42,5
	2010	25,7	22,0	39,6
	2019	25,1	22,1	40,0

Kaynak: Dünya Bankası

Yeni doğmuş bir bireyin mevcut ölümlülük risklerine maruz kalması durumunda yaşaması beklenen ortalama yıl sayısı olarak tanımlanan "doğuşta beklenen yaşam süresi" 1960 yıllarından günümüze Avrupa Birliği, Türkiye ve dünyada sürekli olarak artmıştır. Türkiye’nin artış oranı dünya artış oranı ile paralel seyretmektedir. Türkiye’de yaşam standartlarının iyileştirilmesi, sağlık harcamaları oranındaki artış doğuşta beklenen yaşam süresinin üst yaş gruplarına doğru ilerlemesinde rol oynamaktadır. Yaşam süresinin uzaması ekonomik büyüme, sosyal güvenlik, bakım hizmetleri maliyetleri ve sağlık harcamaları ile ilgili önlemlerin alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Tablo 51: Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020
Avrupa Birliği	69,0	70,8	72,8	74,7	77,1	79,6	80,5
Türkiye	50,7	56,9	62,5	67,7	71,9	75,1	75,9
Dünya	50,9	57,8	62,2	65,2	67,7	70,7	72,3

Kaynak: Dünya Bankası

1990 yılından günümüze bebek ölüm hızı verileri Dünya, Avrupa Birliği ve Türkiye’ de gerilemiştir. 1990 yılında bebek ölüm hızı Dünya’da binde 64,8, Avrupa Birliği’nde binde 10,22 ve Türkiye’de binde 30,9 olarak gerçekleşmiştir. Yaklaşık 30 yıl içerisinde bebek ölüm hızı verisinde büyük oranda gerileme yaşansa da Türkiye, Avrupa Birliği değerlerini yakalayamamıştır. Sağlık harcamalarındaki artışla birlikte hem Türkiye’de hem de TR63 Bölgesi’nde bebek ölüm hızları gerilemiştir. Bölgede 2019 yılı itibarıyla en yüksek bebek ölüm hızı Hatay ilinde gerçekleşirken en düşük bebek ölüm hızı ise Osmaniye ilinde gerçekleşmiş olup yıllar itibarıyla Osmaniye ili hariç bölgedeki diğer iki ilde bebek ölüm hızı ülke ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Bölge illerinde genel itibarıyla bebek ölüm hızının yüksek olması dolayısıyla bölgeye yapılan sağlık harcamaların artırılması ve bebek sağlığı konusunda bölgede bilinçlendirme çalışmaları yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Tablo 52: Bebek Ölüm Hızı (Binde)

	1965	1970	1980	1990	2000	2010	2019
Hatay	-	-	-	-	-	12,2	11
Kahramanmaraş	-	-	-	-	-	12,9	10,7
Osmaniye	-	-	-	-	-	13,3	8,9
Türkiye	171,4	126,4	89,7	55,5	30,9	12,0	9,1
Avrupa Birliği	-	-	-	10,22	5,88	3,97	3,29
Dünya	-	-	-	64,80	52,80	36,90	28,10

Kaynak: Dünya Bankası, TÜİK

2020 yılında Türkiye’de 1.534 hastane aktif olarak hizmet vermiştir. Aktif olarak kullanılan hastane yatağı sayısı 251.182’dir. Nitelikli yatak sayısında 2012 yılına göre yaklaşık %90 artış olmuştur. Yoğun bakım yatak sayısı 47.700 iken Sağlık Bakanlığı’na bağlı yoğun bakım yatak sayıları tüm yoğun bakım yatakları içerisindeki oranı %50,2’dir. 2020 yılında aile hekimliği birim sayısı 26.594’e yükselirken aile hekimi başına düşen nüfus 3.144’tür. Acil yardım istasyonu başına düşen nüfus 2012 yılında 40.594 iken yaklaşık %32 azalarak 27.415’e, acil yardım ambulansı başına düşen nüfus ise 2012 yılında 22.602 iken yaklaşık %35 azalarak 14.641’e gerilemiştir. TR63 Bölgesi verileri incelendiğinde, bölgede hastane sayısının en fazla Hatay ilinde olması itibarıyla bölge içerisinde en fazla yatak sayısı, nitelikli yatak sayısı, yoğun bakım yatak sayısı Hatay ilindedir. Aile hekimliği birim sayısı en yüksek olan il Hatay’dır. 2012 yılı verileri ile karşılaştırıldığında 2020 yılında acil yardım istasyonu başına düşen nüfus ve acil yardım ambulansı başına düşen nüfus üç ilde de azalmıştır.

Tablo 53: Türkiye ve TR63 Bölgesi İlleri Seçilmiş Sağlık Göstergeleri

İl/Bölge	Hatay		Kahramanmaraş		Osmaniye		Türkiye	
	2012	2020	2012	2020	2012	2020	2012	2020
Hastane Sayısı	22	25	17	18	9	10	1.483	1.534
Yatak Sayısı	2.687	4.417	2.074	2.996	957	1.348	200.072	251.182
10.000 Kişiye Düşen Yatak Sayısı	18,1	26,6	19,5	25,6	19,4	24,6	26,5	30
Nitelikli Yatak Sayısı	1.501	2.713	909	1.672	461	662	83.906	159.765
Yoğun Bakım Yatağı Sayısı	420	997	253	852	126	358	23.606	47.700
Aile Hekimliği Birim Sayısı	398	502	298	388	141	188	20.811	26.594
Aile Hekimi Başına Düşen Nüfus	3.728	3.305	3.568	3.011	3.490	2.918	3.634	3.144
Acil Yardım İstasyon Sayısı	24	61	25	46	11	27	1.863	3.050
Acil Yardım İstasyonu Başına Düşen Nüfus	61.820	27.202	42.527	25.395	44.740	20.317	40.594	27.415
Acil Yardım Ambulans Sayısı	42	143	42	81	17	49	4.269	5.711
Acil Yardım Ambulans Başına Düşen Nüfus	35.326	11.604	25.314	14.422	28.949	11.195	22.602	14.641
Kişi Başına Hekime Başvuru Sayısı	8,7	7,3	7,2	7,1	7,4	8,2	8,2	7,2

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

2010 yılında Türkiye’de Sağlık Bakanlığı hastane sayısı 843 iken 2020 yılında bu rakam 900’e ulaşmıştır. 2020 yılında üniversite hastane sayısı 68, özel hastane sayısı ise 566’dır. TR63 Bölgesi illerinde en fazla hastanesi sayısı Hatay ilindedir. 2020 yılında Hatay’da 25, Kahramanmaraş’ta 18 ve Osmaniye’de 10 hastane bulunmaktadır.

Tablo 54: Türkiye ve TR63 Bölgesi İlleri Sektörlere Göre Hastane sayıları 2010,2021

	2010					2015					2020				
	Toplam	Sağlık Bakanlığı	Üniversite	Özel	Diğer	Toplam	Sağlık Bakanlığı	Üniversite	Özel	Diğer	Toplam	Sağlık Bakanlığı	Üniversite	Özel	Diğer
Hatay	22	11	1	9	1	24	12	1	11	-	25	11	1	13	-
Kahramanmaraş	19	12	1	6	-	20	10	1	9	-	18	10	1	7	-
Osmaniye	9	4	-	5	-	9	3	-	6	-	10	4	-	6	-
Türkiye	1.439	843	62	489	45	1.533	865	70	562	36	1.534	900	68	566	-

Kaynak: TÜİK

2020 yılında Hatay ilinde Sağlık Bakanlığı hastane sayısı 11, üniversite hastane sayısı 2, özel hastane sayısı 13’tür. Sağlık Bakanlığı, üniversite ve özel sektörün hastane yatağı sayıları 2020 yılında sırasıyla 2.698, 503 ve 1.216’dır. Kahramanmaraş ilinde Sağlık Bakanlığı hastane sayısı 10, üniversite hastane sayısı 2, özel hastane sayısı 7’dır. Sağlık Bakanlığı, üniversite ve özel sektörün hastane yatağı sayıları 2020 yılında sırasıyla 1.891, 567 ve 538’dır. Osmaniye ilinde Sağlık Bakanlığı hastane sayısı 4, özel hastane sayısı 6’dır. Sağlık Bakanlığı ve özel sektörün hastane yatağı sayıları 2020 yılında sırasıyla 736 ve 612’dir (Tablo 55). 2020 yılında Türkiye’de toplam hekim sayısı 171.259, toplam sağlık personeli sayısı 733.888 olmuştur. Hemşire, ebe ve diğer sağlık personelinin kapsayan yardımcı sağlık personeli sayısı 492.435’tir. 2020 yılı itibarıyla TR63 Bölgesi’nde toplam hekim sayısı 5.067, toplam sağlık personeli sayısı 25.049’dur. Bu personellerin %20,2’si hekim, %4’ü diğ hekim, %30,2’si hemşire, %9,4’ü ebe, %5,4’ü eczacı ve %30,9’u diğ sağlık personeli olarak çalışmaktadır. Bölgede tüm branşlar bakımından en fazla sağlık personeli bunduran il Hatay olup bu ili sırasıyla Kahramanmaraş ve Osmaniye illeri takip etmektedir. Bölgedeki toplam sağlık personeli sayısının %47’si Hatay’da, %35,7’si Kahramanmaraş’ta ve %17’si Osmaniye’dedir (Tablo 56).

Tablo 55: Hastane ve Yatak Sayısı

		2010					2015					2020				
		Toplam	Sağlık Bakanlığı	Üniversite	Özel	Diğer	Toplam	Sağlık Bakanlığı	Üniversite	Özel	Diğer	Toplam	Sağlık Bakanlığı	Üniversite	Özel	Diğer
Hatay	Hastane Sayısı	22	11	1	9	1	24	12	1	11	-	25	11	1	13	-
	Yatak Sayısı	2.482	1.477	318	454	233	3.133	1.810	470	853	-	4.417	2.698	503	1.216	-
Kahramanmaraş	Hastane Sayısı	19	12	1	6	-	20	10	1	9	-	18	10	1	7	-
	Yatak Sayısı	1.873	1.428	179	266	-	2.710	1.647	516	547	-	2.996	1.891	567	538	-
Osmaniye	Hastane Sayısı	9	4	-	5	-	9	3	-	6	-	10	4	-	6	-
	Yatak Sayısı	862	660	-	202	-	1.126	649	-	477	-	1.348	736	-	612	-
Türkiye	Hastane Sayısı	1.439	843	62	489	45	1.533	865	70	562	36	1.534	900	68	566	-
	Yatak Sayısı	200.239	120.180	35.001	28.063	16.995	209.648	122.331	38.361	43.645	5.311	251.182	156.965	41.987	52.230	-

Kaynak: Sağlık Bakanlığı**Tablo 56: Sağlık Çalışanı Sayısı**

Yıllar	Toplam Hekim (Uzman, Pratisyen, Asistan)	Toplam Hekim (Uzman, Pratisyen, Asistan)	Toplam Hekim (Uzman, Pratisyen, Asistan)	Diş Hekimi	Diş Hekimi	Diş Hekimi	Hemşire	Hemşire	Hemşire	Ebe	Ebe	Ebe	Eczacı	Eczacı	Eczacı	Diğer Sağlık Personeli	Diğer Sağlık Personeli	Diğer Sağlık Personeli
	2010	2015	2020	2010	2015	2020	2010	2015	2020	2010	2015	2020	2010	2015	2020	2010	2015	2020
Hatay	1.578	2.088	2.587	337	341	507	1.449	2.441	3.578	849	843	1.067	453	527	693	1.451	2.614	3.422
Kahramanmaraş	1.204	1.354	1.776	161	188	294	1.206	2.057	2.872	716	806	835	254	284	412	1.441	2.033	2.747
Osmaniye	547	594	704	87	117	178	611	840	1.125	405	463	448	152	176	239	823	1.255	1.565
Türkiye	123.447	141.259	171.259	21.432	24.834	34.830	114.772	152.803	227.292	50.343	53.086	59.040	26.506	27.530	35.364	99.302	145.943	206.103

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

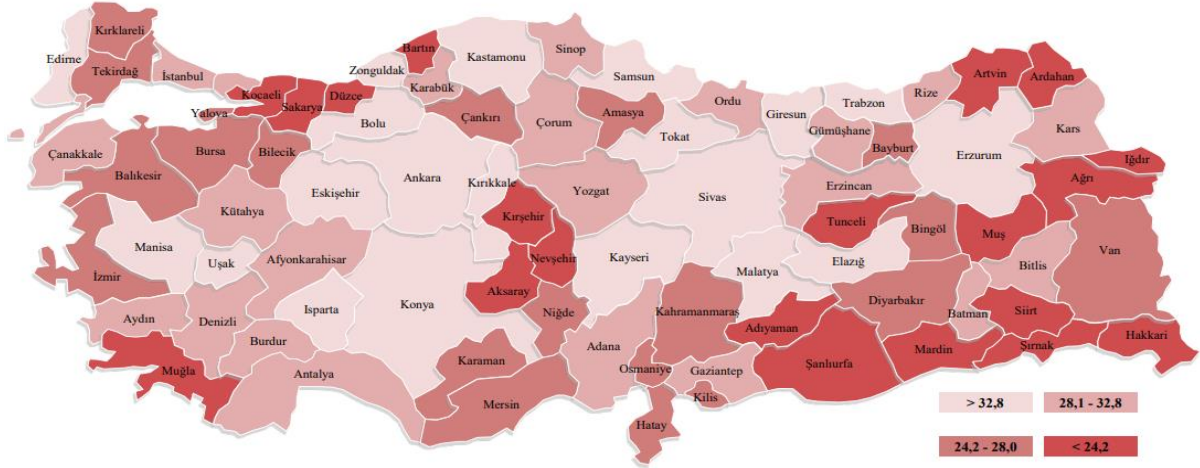
Tablo 57: Yüz Bin Kişi Başına Toplam Hastane Yatak Sayısı

	2010	2015	2020
Hatay	168	204	266
Kahramanmaraş	179	247	256
Osmaniye	180	220	246
Türkiye	272	266	300

Kaynak: TÜİK

Türkiye’de yüzbin kişi başına düşen hastane yatak sayısı 2010 yılında 272’den 2020 yılında 300’e yükselmiştir. Bölgede son dönemlerde gerçekleştirilen sağlık yatırımları ile birlikte yüzbin kişi başına düşen toplam hastane yatak sayısında Türkiye ortalamasının altında kalmaya devam etmekle birlikte diğer illere kıyasla iyileşme meydana gelmiştir. Buna göre yüzbin kişi başına düşen hastane yatak sayısında Hatay ili 2010 yılında 168 yatak ile Türkiye’de 69. sırada yer alırken 2020 yılında 266 yatak sayısı ile 52. sıraya, Kahramanmaraş ili 2010 yılında 179 yatak ile 67. sırada yer alırken 2020 yılında 256 yatak sayısı ile 55. sıraya, Osmaniye ili 2010 yılında 180 yatak ile 66. sırada yer alırken 2020 yılında 59. sıraya yükselmiştir.

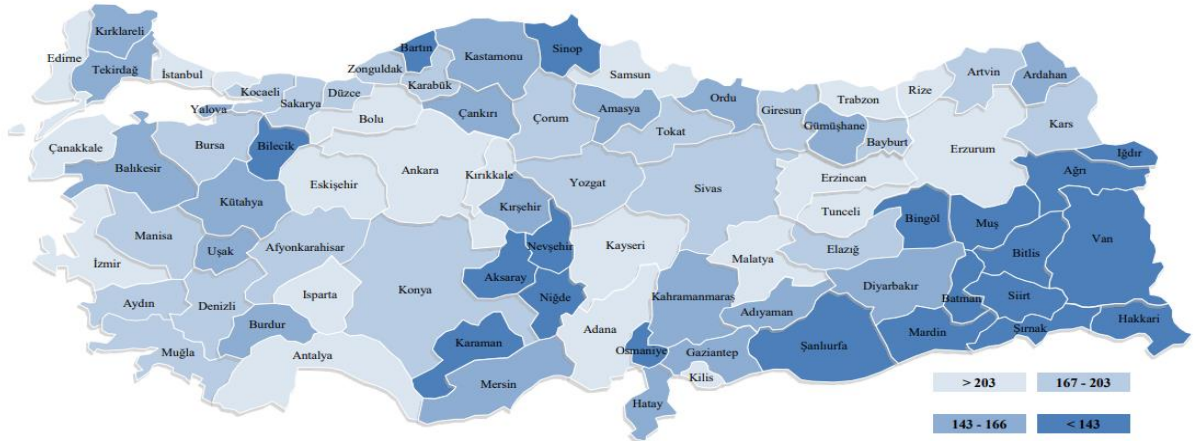
Harita 5: 10.000 Kişiyeye Düşen Hastane Yatağı Sayısı (2020)

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

Türkiye’de bin kişi başına düşen hekim sayısı 2010 yılında 1,7’den 2020 yılında 2’ye yükselmiştir. Bölge illerinin tamamı Türkiye ortalamasının altında kalırken aynı dönemde Hatay ilinde bu sayısı 1,1’den 1,6’ya, Kahramanmaraş ilinde 1,2’den 1,5’e ve Osmaniye ilinde 1,1’den 1,3’e yükselmiştir.

Harita 6: Yüz Bin Kişi Başına Düşen Hekim Sayısı

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

7. Göç

Belirli bir alan içerisinde daimi ikametgâh yerlerinin değişmesi olarak tanımlanan göç, uluslararası, ülke içi, köyden kent merkezlerine, kent merkezlerinden köylere şeklinde mekânsal olarak farklı alanlarda analiz edildiği gibi, göç eden nüfusun cinsiyet, eğitim durumu, mesleki durum gibi farklı niteliklerine göre de değerlendirilmektedir.

Birleşmiş Milletler (BM) verilerine göre dünya genelinde uluslararası göçmenlerin sayısının, yaklaşık üçte ikisi işgücü göçmenleri olmak üzere dünyada göçmen sayısının yaklaşık 272 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir.¹ Bu rakam dünya nüfusu içerisinde çok düşük bir oran (%3,5) teşkil etmektedir ve bu da dünya çapında insanların büyük çoğunluğunun (%96,5) doğdukları ülkede ikamet ettikleri anlamına gelmektedir.

Tablo 58: Yıllara Göre Uluslararası Göçmenler

Yıl	Göçmenlerin Sayısı	Göçmenlerin Dünya Nüfusundaki Oranı
1970	84.460.125	%2,3
1975	90.368.010	%2,2
1980	101.983.149	%2,3
1985	113.206.691	%2,3
1990	153.011.473	%2,9
1995	161.316.895	%2,8
2000	173.588.441	%2,8
2005	191.615.574	%2,9
2010	220.781.909	%3,2
2015	248.861.296	%3,4
2019	271.642.105	%3,5

Kaynak: UN DESA, Uluslararası Göçmen Stokları, 2019

2010 yılının Aralık ayında Tunus'ta başlayarak birçok Orta Doğu ülkesine yayılan "Arap Baharı" olarak adlandırılan gösteri ve protestolar, 2011 yılı başı itibarıyla Suriye'ye sığınmış ve Dera şehrinde başlayan ayaklanmalar, kısa bir zaman diliminde Suriye'nin diğer şehirlerine yayılmış ve kriz ülke içi bir karışıklığa evrilmiştir. Suriye'de yaşanan iç karışıklar sırasında çevre ülkelere önemli göç hareketleri yaşanmış ve 2011'den bu yana, 5 milyondan fazla insan Lübnan, Türkiye, Ürdün vb. ülkelere göç etmiştir. Dünyada uluslararası koruma ihtiyacı içinde olan en fazla kişiye ev sahipliği yapan Türkiye'de uluslararası göçle gelen 3,8 milyon kişi bulunmaktadır. Göç İdaresi Başkanlığı, 2021 yılında 29.256 yeni uluslararası koruma başvurusunu kayıt altına almıştır.

Tablo 59: Geçici Koruma Kapsamındaki Nüfusun İllere Göre Dağılımı (2022)

İl/Bölge	Kayıt Edilen GKK Nüfus	İl Nüfusu	GKK Nüfusun İl Nüfusuna Oranı
Hatay	358.197	1.670.712	17,65%
Kahramanmaraş	96.849	1.171.298	7,64%
Osmaniye	38.858	553.012	6,57%
TR63	493.904	3.395.022	12,65%
Türkiye	3.561.883	84.680.273	4,04%

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı, 23.12.2022 itibarıyla

Ülkemizde bulunan geçici koruma kapsamındaki nüfusun %12,65'i TR63 Bölgesi'nde bulunmaktadır. Bu nüfusun %9,17'si Hatay'da, %2,48'i Kahramanmaraş'ta ve %1'i Osmaniye'de bulunmaktadır. Bölge illeri arasında Hatay, geçici koruma kapsamındaki nüfusu en fazla barındıran ildir. Geçici koruma kapsamındaki nüfusun illere göre dağılımı incelendiğinde Hatay 4. sırada, Kahramanmaraş 11. sırada ve Osmaniye 16. sırada yer almaktadır.

¹ International Migrant Stock 2019. UN DESA, Nüfus Birimi, New York

Tablo 60: Geçici Koruma Kapsamındaki Nüfusun Geçici Barınma Merkezlerine Göre Dağılımı (2022)

İl	GBM Adı	GBM Mevcudu	Toplam Mevcut
Adana	Sarıçam	15.897	15.897
Hatay	Altınözü	3.864	7.020
	Yayladağı	3.156	
	Apaydın	0	
Kahramanmaraş	Merkez	9.703	9.703
Kilis	Elbeyli	7.573	7.573
Osmaniye	Cevdetiye	7.509	7.509
TOPLAM			47.702

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı, 23.12.2022 itibarıyla

Ülkemizdeki 7 geçici barınma merkezinin 3'ü Hatay, 1 Kahramanmaraş ve 1 Osmaniye olmak üzere 5 tanesi TR63 Bölgesi'nde bulunmaktadır. Bölgemizdeki bu merkezlerde 2022 yılı Aralık ayı itibarıyla 24.232 kişi barınmaktadır.

Türkiye, uluslararası göç sistemi içerisinde yakın döneme kadar göç veren ve transit özellikleri ile ön plana çıkan bir ülke konumundan, sosyoekonomik kalkınmaya yönelik yaşanan olumlu gelişmelerin de etkisiyle hedef göç ülkesi konumuna ilerlemektedir. Son yıllarda komşu bölgelerde yaşanan siyasi istikrarsızlık ve insani krizler nedeniyle, Türkiye uluslararası zorunlu göç hareketlerinden en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur (11. Kalkınma Planı Dış Göç Politikası Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2018).

2010-2021 yılları arası göç verileri incelendiğinde TR63 Bölgesi 2020 yılı haricinde göç veren bölge konumundadır. 2021 yılı göç verileri Düzey 2 Bölgeleri bazında incelendiğinde en yüksek oranda göç veren konumunda -26,34% oran ile TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) ve -22,61% oran ile TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari) bölgeleri yer almaktadır. Bunun yanında en yüksek oranda göç alan bölgeler ise %16,14 oran ile TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli) ve %12,08 oran ile TR22 (Balıkesir, Çanakkale) olmuştur. TR63 Bölgesi -7,42% oran ile aldığı göçten daha fazla göç veren Düzey 2 bölgeleri arasında göç veren 5. bölge konumundadır.

Tablo 61: İllere Göre Göç Verileri (2021)

İl/Bölge	Nüfus		Net Göç		Net Göç Hızı (Binde)	
	2010	2021	2010	2021	2010	2021
Hatay	1.480.571	1.670.712	-3.978	-13.072	-2,68	-7,79
Kahramanmaraş	1.044.816	1.171.298	-7.410	-8.401	-7,07	-7,15
Osmaniye	479.221	553.012	-60	-3.797	-0,13	-6,84
TR63	3.006.618	3.397.043	-9.438	-23.249	-3,8	-7,42
Türkiye	73.722.988	84.680.273	0	0	0	0

Kaynak: TÜİK

TR63 Bölgesi'ndeki iller genelde yakın çevresindeki illerden ve İstanbul, Ankara ve İzmir gibi metropollerden göç alıp vermektedirler.

Tablo 62: TR63 Bölgesi İllerinin En Fazla Göç Aldığı ve Verdiği İller (2021)

Hatay		Kahramanmaraş		Osmaniye	
Aldığı Göç	Verdiği Göç	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Aldığı Göç	Verdiği Göç
İstanbul	İstanbul	Gaziantep	İstanbul	Adana	Adana
Adana	Ankara	İstanbul	Gaziantep	Kahramanmaraş	Kahramanmaraş
Gaziantep	Adana	Osmaniye	Ankara	Hatay	İstanbul
Antalya	Antalya	Adana	Kayseri	Gaziantep	Hatay
Mersin	Gaziantep	Hatay	Osmaniye	İstanbul	Ankara
Ankara	Mersin	Ankara	Adana	Şanlıurfa	Gaziantep
Şanlıurfa	İzmir	Kayseri	Malatya	Mersin	Mersin
Osmaniye	Osmaniye	Antalya	Mersin	Ankara	Antalya
Kahramanmaraş	Kahramanmaraş	Şanlıurfa	Antalya	Antalya	Konya
İzmir	Konya	Malatya	Hatay	Konya	Şanlıurfa

Kaynak: TÜİK

Düzyer 2 Bölgeleri arasındaki göç hareketliliği yaş gruplarına göre incelendiğinde, 2021 yılında göç edenlerin %62'si 29 ve daha alt yaş grubu aralığındadır. 15-29 yaş grubunda göç hareketliliğinin yoğunlaşması, Türkiye'de yaşanan göç hareketliliğinin temel olarak ekonomik kaygılara (istihdam) ve eğitime dayalı olduğunu göstermektedir. Çoğunlukla yükseköğrenim olmak üzere eğitim çağındaki genç nüfusun ve ekonomik kaygılarla ebeveynleriyle birlikte göç eden çocukların göç hareketliliğindeki ağırlığı Türkiye'deki göçün niteliğini ortaya koymaktadır.

TR63 Bölgesi'nin aldığı ve verdiği göç içerisinde, çocuk ve genç yaş gruplarının ağırlığı Türkiye ortalamalarına göre daha fazladır. TR63 Bölgesinin aldığı göçün %51'i, verdiği göçün %62'si 15-29 yaş grubunda görülmektedir. Bölgenin bu yaş gruplarındaki verdiği göçün aldığı göçten daha fazla olmasının temel sebebi, 20-24 yaş grubunda verilen göçün yüksek olmasıdır. Bu noktada, bu yaş grubunun yükseköğrenim yaş grubu ile örtüştüğü düşünüldüğünde, bölgenin verdiği göçün niteliğinde eğitimin önemli bir yeri olduğu değerlendirilmektedir.

Bölgedeki göç hareketliliği iller bazında incelendiğinde her üç ilinde aynı karakteri gösterdiği söylenebilir. 20-24 yaş grubu en yüksek göç hareketinin yaşandığı bölümdür. 2021 yılı itibariyle TR63 Bölgesi hem bölgesel toplamda hem de tek tek iller bazında net göç veren konumundadır. Hatay ilinde verilen göçün %61'i genç nüfus grubu olarak nitelendirilen 15-29 yaş grubunda gerçekleşmiştir. 2010 yılında binde -2,68 olan net göç hızı, 2021 yılında binde -7,79 olmuştur. Hatay ilinin göç verdiği iller incelendiğinde ilk sırada yer alan İstanbul'u sırasıyla Ankara, Adana, Antalya, Gaziantep ve Mersin illeri takip etmektedir. Kahramanmaraş ilinin verdiği göçün %63'ü 15-29 yaş grubu içerisinde kaydedilmiştir. Kahramanmaraş ili, İstanbul ilk sırada olmak üzere en fazla göçü sırasıyla Gaziantep, Ankara, Kayseri, Osmaniye ve Adana illerine vermiştir. Bölge ve Türkiye genelinde görülen göç hareketlerine paralel olarak Osmaniye ilinin de verdiği göçün %61'i 15-29 yaş grubu içerisinde kaydedilmiştir. Osmaniye'nin göç verdiği iller incelendiğinde ilk sırada diğer illerden farklı olarak Adana yer almaktadır. Bu ili sırası ile Kahramanmaraş, İstanbul, Hatay ve Ankara izlemektedir.

Tablo 63: Göç Hareketlerinin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (2021)

İl/Bölge	Aldığı Göç				Verdiği Göç			
	0-14	15-29	30-49	50+	0-14	15-29	30-49	50+
Hatay	4.277	18.313	8.259	5.080	4.929	29.696	8.992	5.384
Kahramanmaraş	2.942	14.833	5.616	3.855	3.397	22.484	6.076	3.690
Osmaniye	2.358	8.992	4.275	3.023	2.133	13.704	4.040	2.568
TR63	8.531	37.575	16.262	10.510	9.413	61.321	17.220	10.194
Türkiye	234.890	1.202.183	508.483	377.224	234.890	1.202.183	508.483	377.224

Kaynak: TÜİK

Eğitim durumuna göre göç hareketliliği incelendiğinde, bölgenin hem aldığı hem de verdiği göçte ilk sırada yükseköğrenim mezunları yer almaktadır. 2020 yılında bölgeden 18.056 yükseköğrenim mezunu giderken, 23.131 yükseköğrenim mezunu göç ile gelmiştir. İkinci sırada lise ve dengi okul mezunları yer almaktadır. 2020 yılında bölgeden 13.277 lise mezunu giderken, 18.142 lise mezunu göç

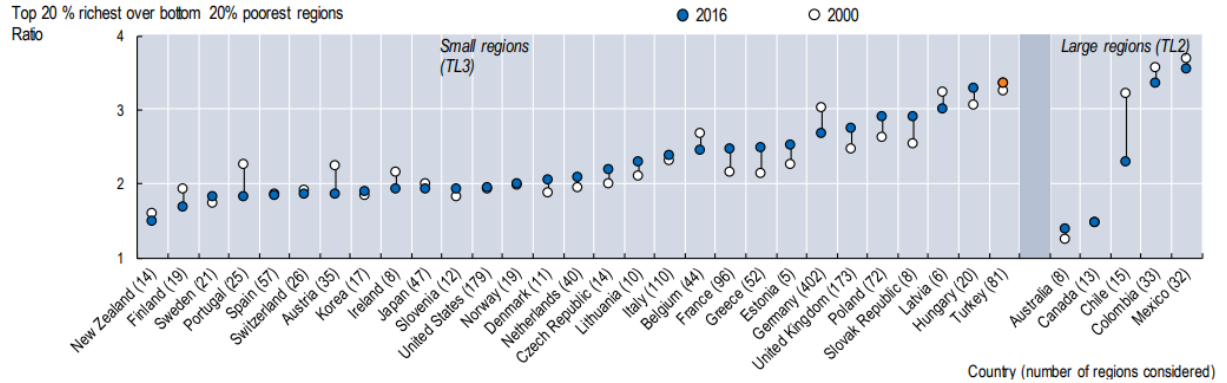
ile gelmiştir. Bölge genelinde göç hareketliliğindeki yaş grupları ile göç verilen ve alınan iller incelendiğinde, Bölge illerinde verilen göçün 15-29 aralığındaki eğitim yaş gruplarında ve İstanbul ve Ankara gibi eğitim olanakları bakımından cazibe merkezleri olan illere, diğer yaş grupları ve illere olandan daha fazla bir yoğunluk olduğu görülmektedir. Bu durum Bölgenin verdiği göçte temel nedenin eğitim olduğunu göstermektedir. Eğitim kadar bir diğer önemli neden ise ekonomik kaygılardan oluşmaktadır. 15-29 olarak belirlenen ve genellikle eğitim dönemi olarak tanımlanan yaş grubu, 15-49 olarak genişletildiğinde, Bölge genelinde verilen göçün %80'inin bu yaş aralığında olduğu görülmektedir. Eğitim sonrası istihdam dönemi olarak değerlendirilebilecek 25-49 yaş aralığını da içine alan bu aralıkta yoğunlaşan göç hareketleri, göçün ekonomik kaygılardan kaynaklanan yönünü de ortaya koymaktadır.

8. Sosyal Kalkınma

8.1. Eşitsizlik

Küresel bağlamda servet ve gelir eşitsizliğini iki başlıkta değerlendirmek mümkündür: Ülkeler arası eşitsizlik ve ülke içi eşitsizlik. Sanayi devriminin yaşandığı dönemde dünya ekonomisi Batı Avrupa ve daha sonra Amerika'nın servet ve gelirini önemli ölçüde arttırması ve diğer bölgelerle arasındaki farkı çok önemli ölçüde açmasıyla büyük ıraksama (*great divergence*) denen olguya şahit olmuştur. Ancak 1990'lardan itibaren gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki fark azalmaya başlamıştır ki bu olguya da yeni yakınsama (*new convergence*) denmektedir. Geçmişte sanayi devrimi ve sömürgecilik ile açılan fark, 1990'lardan itibaren küreselleşme, güçlenen ticaret ve yatırım ilişkileri, gelişmekte olan ülkelerdeki olumlu demografik gelişmeler ve gelişmekte olan ülkelerde gelir yatırımın oranının görece yüksekliği sebebiyle görece bir kapanma eğilimine girmiştir (Derviş, 2012). Bölgelere bakıldığında ise, günümüzde en fazla gelir ve servet eşitsizliğinin Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi ve Latin Amerika'da olduğu görülmektedir: En zengin %10'luk kesim Avrupa'da gelirin %36'sını elde ederken, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da %58'ini, Latin Amerika'da ise %55'ini elde etmektedir (Chancel, 2022). Ülkeler arasındaki eşitsizlik kapanma eğiliminde olsa da ülkeler içindeki eşitsizlik için tersi bir durum söz konusudur. 2021 yılı itibarıyla en üst gelirli %10'luk dilim toplam gelirin %52'sini elde ederken, %40'lık orta gelirli dilim toplam gelirin %39,5'ini ve en az gelirli %50'lik dilim toplam gelirin ancak %8,5'ini elde edebilmektedir (Chancel, 2022). Servet konusunda ise daha keskin bir eşitsizlik göze çarpmaktadır. 2021 yılı itibarıyla serveti en fazla olan %10'luk kesim dünyadaki servetin %76'sına sahipken, orta %40'lık kesim servetin %22'sine, en alttaki %50'lik kesim ise ancak %2'sine sahiptir (Chancel, 2022).

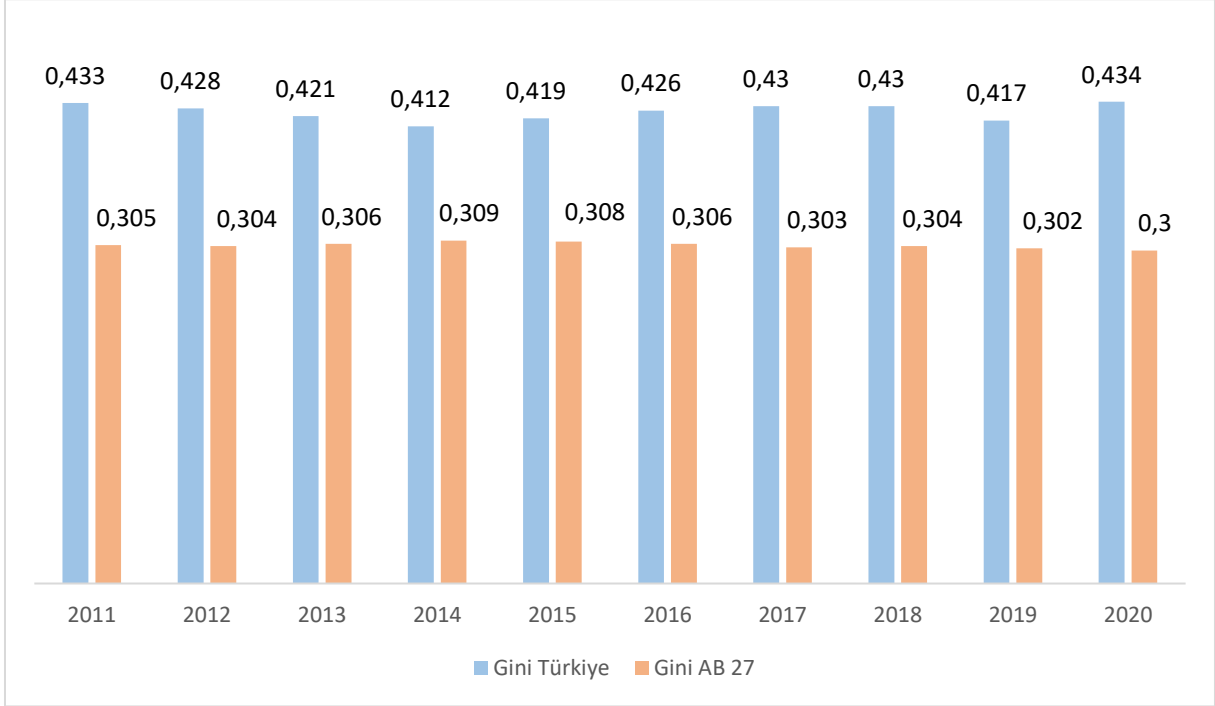
Şekil 5: En Üstteki %20 Bölge ile En Altteki %20 Bölgenin Arasındaki GSYH Farkı - OECD Ülkeleri

Kaynak: Dünya Bankası

Türkiye'nin bölgesel zıtlıkları ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının OECD ülkeleri içinde özel bir konumda olduğu söylenebilir. Ülkeler arası karşılaştırılabilir son verinin olduğu 2016 yılında, en üstteki %20 ve en alttaki %20'lik gruba dâhil bölgelerin arasındaki kişi başına GSYH düzeyi farkı, 30 OECD ülkesi arasında en fazla Türkiye'dedir (World Bank, 2022, s. 6).

Şekil 6: Türkiye ve Avrupa Birliği'nin (27) Eşdeğer Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini Katsayıları (2011-2020)

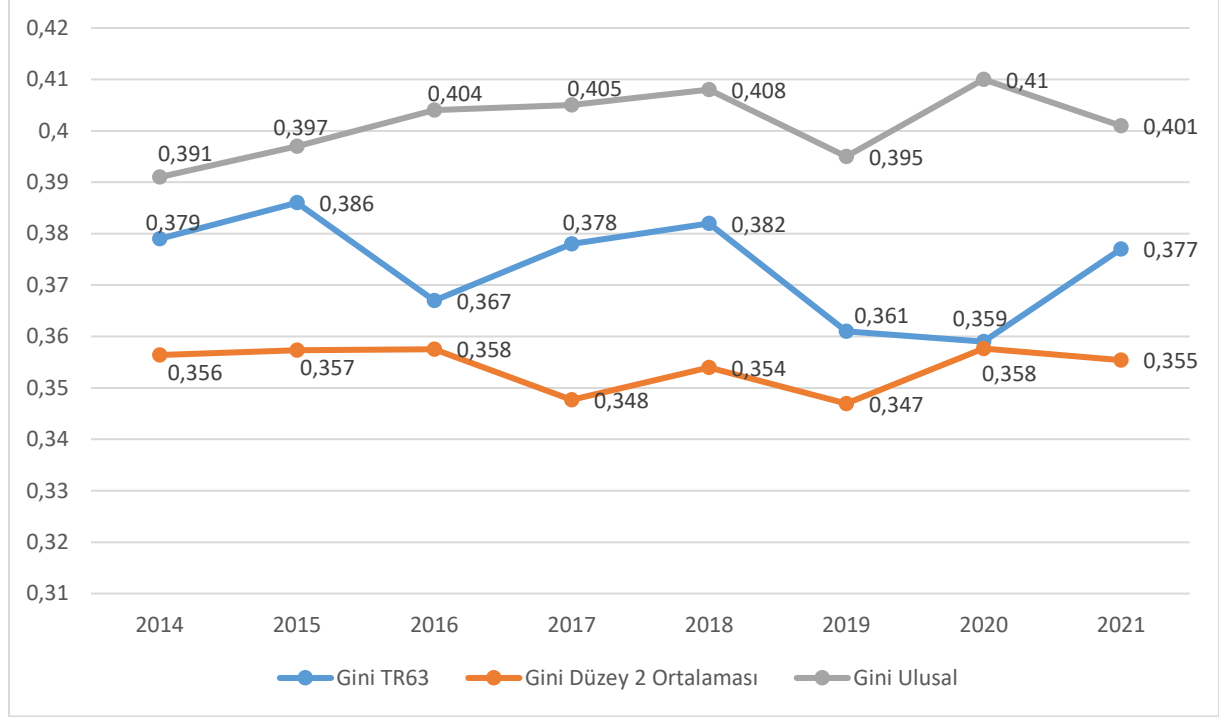

Kaynak: EUROSTAT

Gelir ve servet eşitsizliğinin ölçümünde en çok kullanılan araçlardan biri Gini katsayısıdır.² Eurostat verilerine göre, Türkiye'nin eşdeğer kullanılabilir fert gelirine göre Gini katsayısı 2020 yılı itibarıyla 0,434'tür, Avrupa Birliği'nin (27) Gini katsayısı ise aynı yıl için 0,300 olarak gerçekleşmiştir. 2011-2020 yılları arasına bakıldığında, Türkiye'nin Gini katsayısının daha volatil bir seyir izlemekle beraber, AB'ninkinden önemli ölçüde daha yüksek olduğu ve daha eşitsiz bir gelir dağılımına işaret ettiği açıktır. Türkiye'nin Gini katsayısının AB içinde en yüksek Gini katsayısına sahip Bulgaristan'inkinden dahi önemli ölçüde yüksek olduğu görülmektedir. AB içinde en eşitsiz gelir dağılımı sergileyen ve 0,400 Gini katsayısı olan Bulgaristan'ı, 0,350 ile Litvanya, 0,345 ile Letonya ve 0,338 ile Romanya takip etmektedir. TÜİK verilerine göre, Türkiye'nin Gini katsayısı 2006'da 0,428'ten, 2021'de 0,401'e gerilemiştir. Tam veri setine bakıldığında, ulusal Gini katsayısı minimum noktasına 2014 ve 2015 yıllarında ulaşmış ve bu noktadan sonra ise bir artış eğilimine girdiği gözlenmektedir.

² Gini katsayısı nüfusun kümülatif yüzdelерinin gelir ya da servetin elde ettikleri payı gösteren Lorenz eğrisinden türetilmektedir. Gini katsayısı sıfır ila bir arasında değişmektedir. Sıfır mutlak eşitlik durumunu göstermektedir. Küçük hesap ve ölçeklendirme farklılıkları olsa da, TÜİK ve EUROSTAT karşılaştırılabilir bir ölçüm yapmaktadır. AB ile karşılaştırmada EUROSTAT'ın verisi kullanılmıştır.

Şekil 7: TR63 Bölgesi, Ulusal ve Düzey 2 Ortalama Gini Katsayılarının Karşılaştırması (2014-2021)

Kaynak: TÜİK

Gini katsayısında ulusal hesabı, çok ciddi gelir, servet ve nüfus yoğunlaşmasının bulunduğu TR10 Bölgesinin yani İstanbul'un domine ettiği gözlenmektedir. Ulusal Gini katsayısı 2021 yılında 0,401 olarak gerçekleşmiştir ve bu rakamı aşan İstanbul dışında bölge bulunmamaktadır. 2021'de TR10 (İstanbul) 0,434 ile ulusal ortalamayı aşan tek bölge iken, İstanbul'dan sonra en yüksek katsayıya sahip TRA2 Bölgesinin (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) Gini katsayısı ulusal ortalama ile eşittir. (Bakınız Tablo 1.) Geride kalan 24 bölge ulusal ortalamasının altında ve daha eşit gelir dağılımı temsil eden katsayılara sahiptir. Dolayısıyla düzey 2 bölgelerini salt ulusal ortalama ile değil, düzey 2 bölgeleri bazında da bir ortalama ile karşılaştırmanın daha anlamlı olabileceği öngörülmektedir. 2021 yılı itibarıyla Gini katsayısına göre, en eşit gelir dağılımının gerçekleştiği bölgeler sırasıyla, TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın), TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli) ve TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) bölgeleridir. En yüksek katsayılar ve dolayısıyla en eşitsiz gelir dağılımı ise TR10 (İstanbul), TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TR62 (Adana, Mersin) bölgeleridir. TR63 bölgesi de en yüksek beşinci Gini katsayısına sahip olarak, düzey 2 bölgeleri ortalamasının bariz üzerinde bir gelir eşitsizliği sergilemektedir. TR63 Bölgesinin Gini katsayısının 2014-2021 yılları arasında, her zaman ulusal ortalama ile düzey 2 ortalamasının arasında olduğu gözlenmektedir.

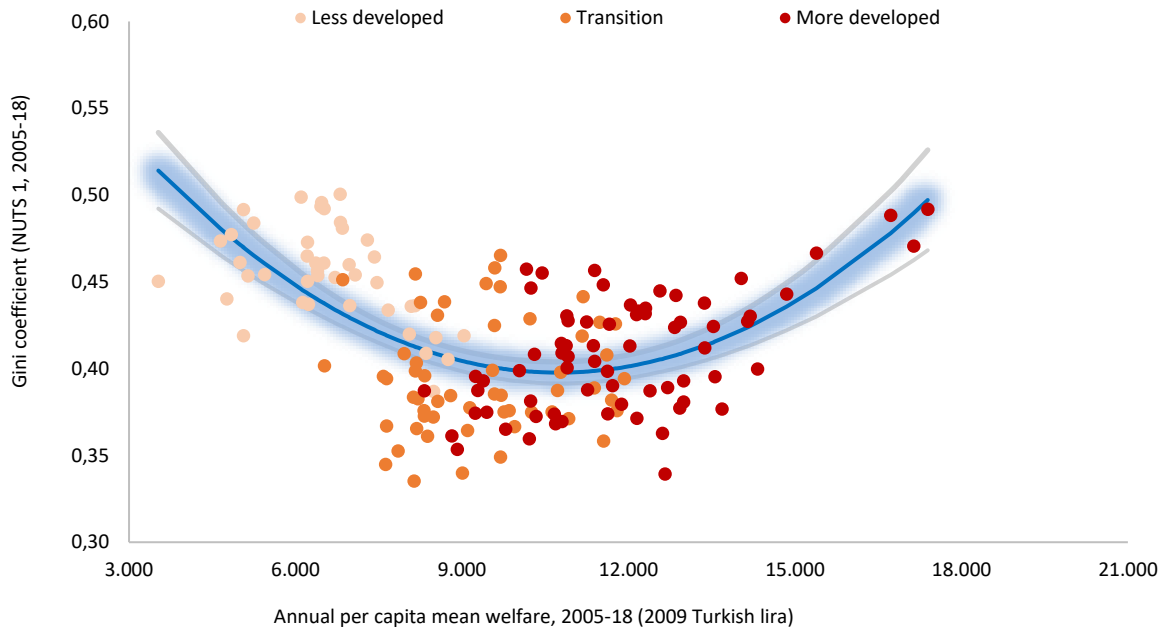
Tablo 64: Düzey 2 Bölgelerinin Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini Katsayıları (2020-2021)

Düzey 2 Bölgeler	2020	2021	Düzey 2 Bölgeler	2020	2021
TR10 (İstanbul)	0,451	0,434	TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)	0,353	0,353
TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	0,335	0,356	TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	0,338	0,375
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	0,396	0,367	TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)	0,283	0,292
TR31 (İzmir)	0,362	0,373	TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	0,346	0,335
TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	0,357	0,346	TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	0,360	0,374
TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak)	0,368	0,339	TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	0,346	0,329
TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	0,309	0,298	TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)	0,334	0,351
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	0,293	0,320	TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)	0,383	0,401
TR51 (Ankara)	0,381	0,350	TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)	0,310	0,294
TR52 (Konya, Karaman)	0,370	0,370	TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri)	0,367	0,355
TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	0,393	0,361	TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	0,347	0,350
TR62 (Adana, Mersin)	0,384	0,391	TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	0,387	0,372
TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	0,359	0,377	TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	0,387	0,377
Türkiye Gini Katsayısı	0,410	0,401	Düzey 2 Gini Ortalaması	0,358	0,355

Kaynak: TÜİK

En yüksek gelire sahip yüzde 20'lik grubun gelirinin en düşük gelire sahip yüzde 20'lik grubun gelire oranı şeklinde hesaplanan ve oran küçüldükçe gelir eşitsizliği ifade eden P80/P20 oranı da bölgelerdeki gelir dağılımı hakkında benzer bir tablo sunmaktadır. 2021 yılında İstanbul'da geliri en yüksek %20'lik kesimin gelirinin, en az geliri %20'lik kesimin gelirine oranı 8,22 olarak gerçekleşmiştir. P80/P20 oranı en yüksek olan İstanbul'u, TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) ve TR62 (Adana, Mersin) bölgeleri takip etmiştir. 26 düzey 2 bölgesinin P80/P20 oranı ortalaması 5,95'tir. TR63 Bölgesi ise 6,45 P80/P20 oranı ile düzey 2 bölgeleri ortalamasının üzerinde bir gelir eşitsizliği durumu sergilemektedir. TR63 Bölgesinin son sekiz yıldaki P80/P20 oranına bakıldığında hafif bir düşme eğilimi gözlenmektedir.

Şekil 8: Bölgesel Gini Katsayısı ve Gelir İlişkisi

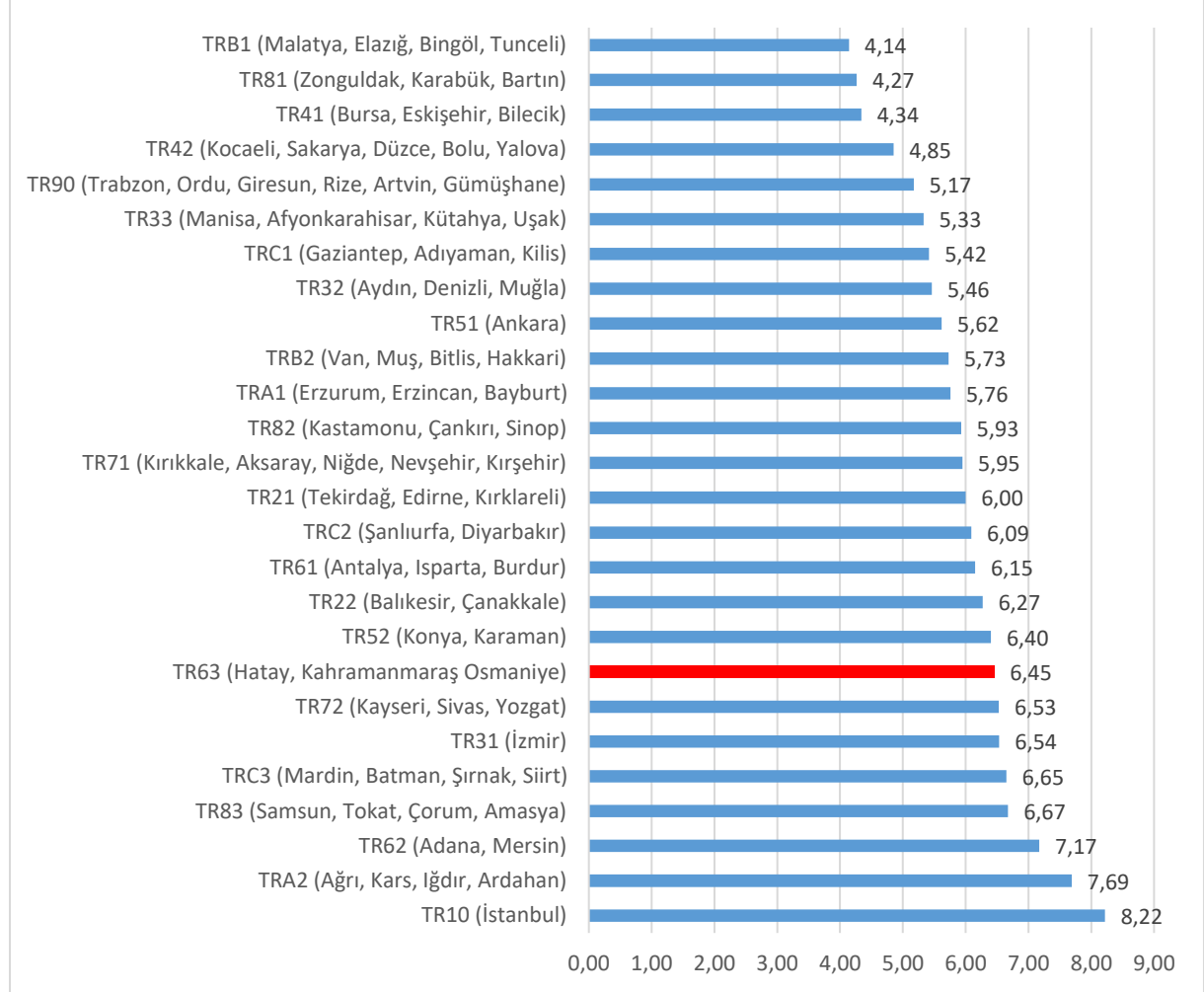

Kaynak: Dünya Bankası

Düzey 2 bölgelerinin fert başına gelir düzeylerinin Gini katsayılarıyla (2005-2018) ilişkisine bakıldığında U şekilli bir grafik ortaya çıkmaktadır: Bölgeler içinde gelir arttıkça eşitsizlik bir dönüm noktasına kadar

azalmakta, sonra yeniden artış eğilimine girmektedir (World Bank, 2022, s. V). Bölge kalkındıkça ve şehirler büyüdükçe, özellikle de bölge geçiş aşamasından gelişmiş bölge aşamasına geçince (kişi başı GSYH düzeyinin yaklaşık 10.000 dolar seviyesine gelmesi durumu), şehirlerde sıkışıklık, kirlilik, yüksek konut fiyatları gibi yığılma ekonomisinin negatif dışsallıkları ağırlık kazanabilmektedir (World Bank, 2022, s. V).

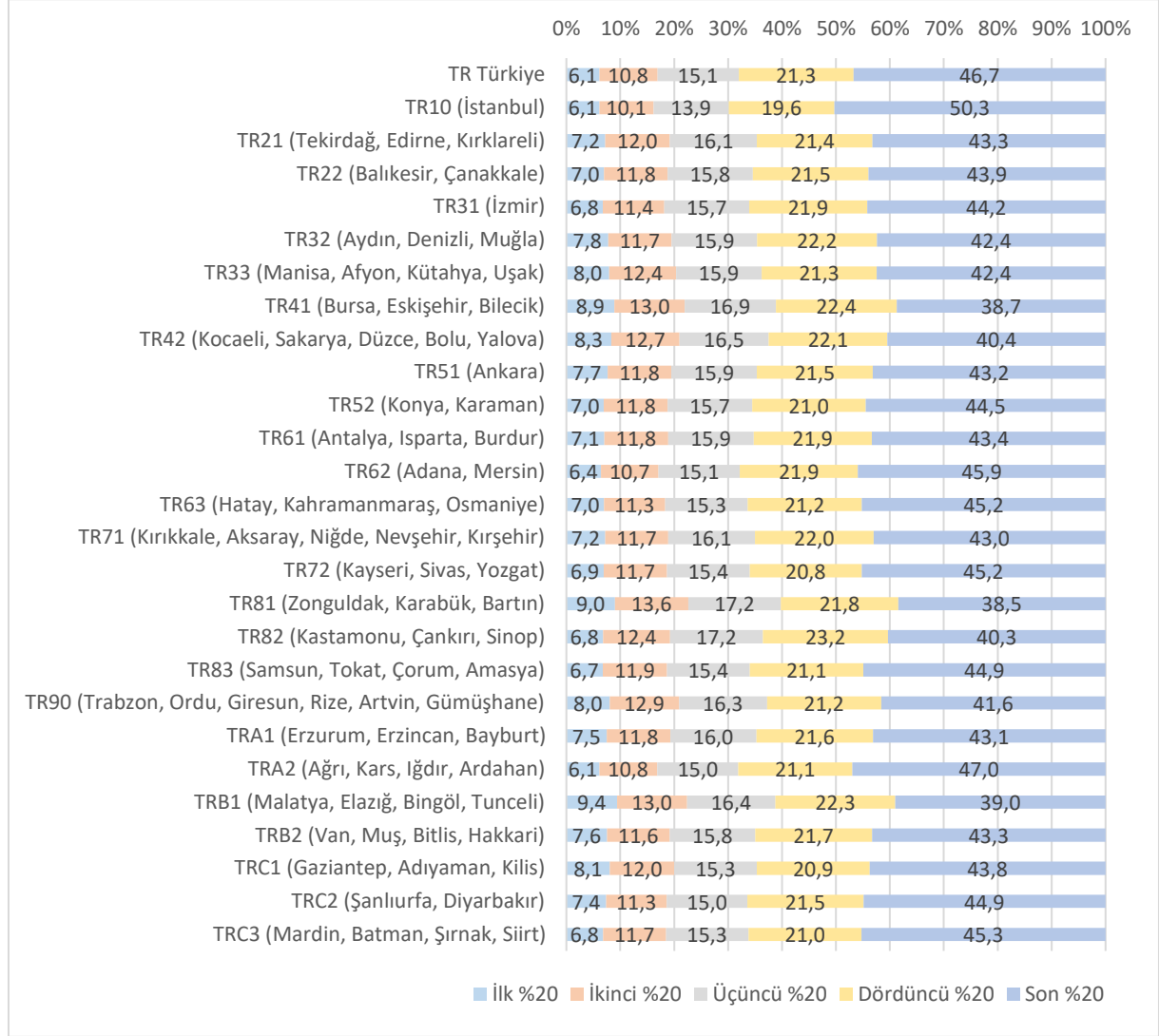
Şekil 9: Düzey 2 Bölgelerinin Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre P80/P20 Oranları (2021)

Kaynak: TÜİK

2021 yılı itibarıyla Düzey 2 bölgelerinin eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre P80/P20 oranı incelendiğinde, TR63 Bölgesinin en yüksek sekizinci P80/P20 oranına sahip olduğu görülmektedir.

Şekil 10: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı %20'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı (2021)

Kaynak: TÜİK

2021 yılı itibarıyla eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre sıralı yüzde 20'lik gruplar itibarıyla yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımına bakıldığında, en zengin (dördüncü %20) gelir grubunun Türkiye'deki düzey 2 bölgelerinde yaklaşık %38-50 arasında, üçüncü %20'nin %20-22, ikinci %20'nin %15-17, birinci %20'nin ise %6-9 arasında değişen oranlarda toplam fert gelirine sahip olduğu görülmektedir. Türkiye ortalaması için dördüncü %20'nin payı %46,7 iken, bu oran TR63 Bölgesinde %45,2'dir. Üçüncü %20, TR63 Bölgesinde toplam kullanılabilir hanehalkı fert gelirinin %21,2'sini temsil ederken, ülke geneli için bu oran %21,3'tür. İkinci ve birinci %20'nin payı ülke genelinde %10,8 ve %6,1 iken, TR63 Bölgesinde %11,3 ve %7'dir.

8.2. Gelir ve Tüketim

TÜİK'in düzenli olarak gerçekleştirdiği Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'nın 2021 yılı sonuçlarına göre, Türkiye'de yıllık ortalama eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri 2021 yılında 37,400 liradır. Düzey 2 bölgeleri itibarıyla en yüksek olduğu bölge yıllık ortalama eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri 51,765 TL ile TR10 İstanbul Bölgesidir. İstanbul'u 47,595 lira ile TR31 İzmir Bölgesi, 46,516 lira ile TR51 Ankara bölgesi ve 42,528 lira ile TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli) izlemiştir. En düşük yıllık ortalama eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri ise 18,278 lira ile TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) bölgesinde gerçekleşmiştir. TRB2'yi 18,443 lira ile TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) ve 18,718 lira ile TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) takip etmektedir.

Tablo 65: Bölgelere Göre Ortalama ve Medyan Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Geliri (2021) - Ortalamaya Göre Sıralanmış Tablo

Düzyey 2 Bölgeleri		Ortalama (TL)	Medyan (TL)
1	TR10 (İstanbul)	51,765	35,694
2	TR31 (İzmir)	47,595	36,928
3	TR51 (Ankara)	46,516	36,890
4	TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	42,528	34,473
5	TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	40,375	31,959
6	TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	40,228	33,803
7	TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	39,496	31,427
8	TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	37,661	31,110
9	*TR Türkiye (Ulusal ortalama ve medyan)	37,400	28,069
10	TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	36,704	30,065
11	TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	36,421	28,626
12	TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)	35,144	30,374
13	TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak)	34,184	27,018
14	TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	34,090	26,292
15	*Düzyey 2 Ortalama	33,470	26,389
16	TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	33,929	28,997
17	TR52 (Konya, Karaman)	33,240	26,104
18	TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)	32,175	25,186
19	TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	32,107	24,587
20	TR62 (Adana, Mersin)	30,227	22,763
21	TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)	28,762	22,811
22	TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	27,537	21,051
23	TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)	27,154	22,003
24	TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	25,888	19,921
25	TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)	21,056	15,513
26	TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	18,718	14,110
27	TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	18,443	14,055
28	TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri)	18,278	14,346

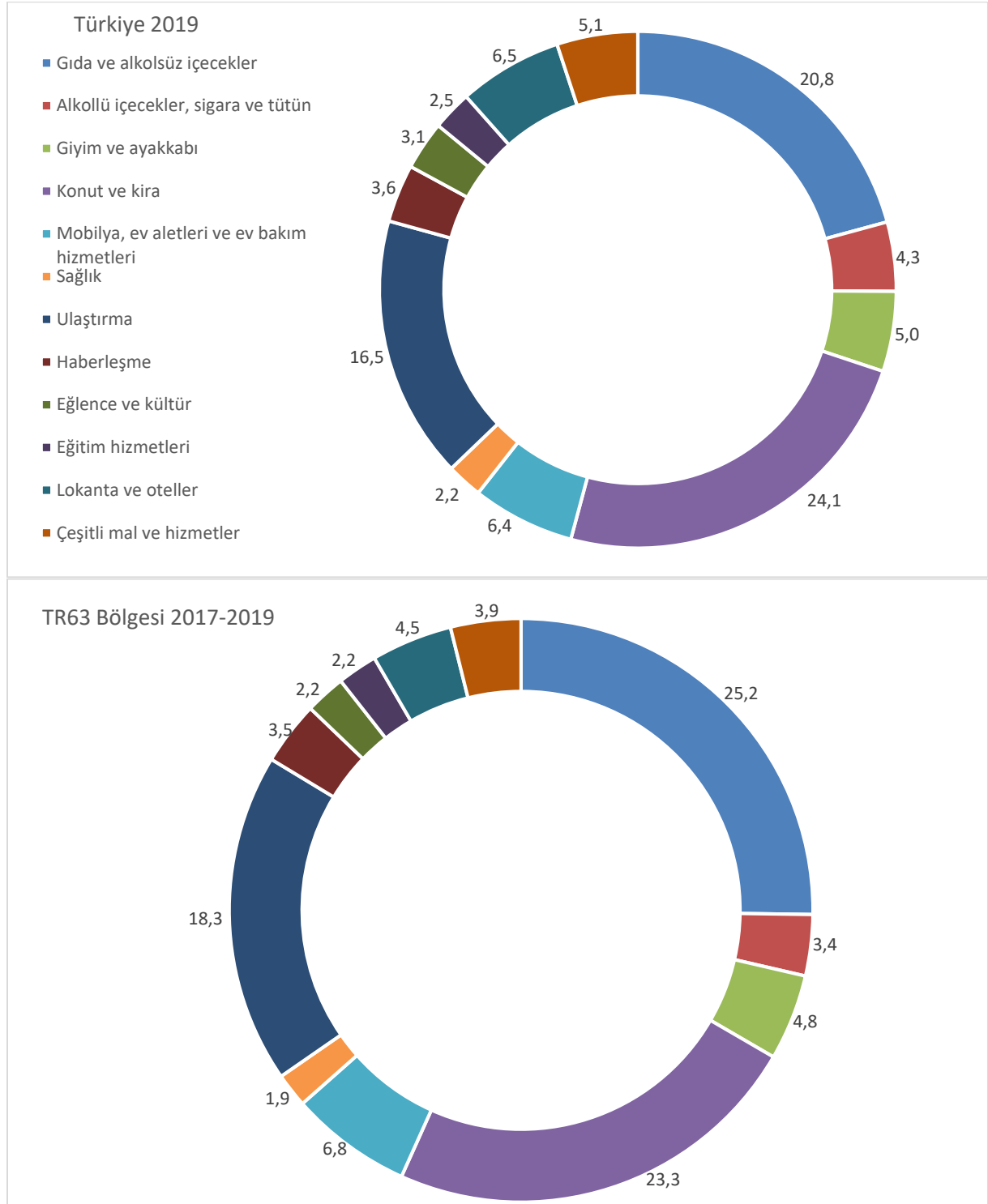
Kaynak: TÜİK

Diğer göstergelerde eşitsizliğin yüksek olduğu yığılma ekonomisinin gözlenebileceği bölgelerde, ortalama ve medyan gelir arasındaki fark dikkat çekici boyuttadır. %20'lik gelir gruplarına bakıldığında ise, ortalama-medyan gelir arasındaki yüzdesel farkın diğer gelir gruplarına göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum en yüksek gelirli grup içinde de gelirin normal dağılımdan uzak olduğunu göstermektedir.

2021 yılı itibarıyla TR63 Bölgesi; 25,888 lira ortalama, 19,921 lira medyan eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri ile ülkenin en az eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine sahip beşinci bölgesidir. TR63 Bölgesinde fert geliri hem ulusal (ortalama 37,400 lira, medyan 28,069) hem de düzyey 2 bölgeleri ortalamasının (ortalama 33,470 lira, medyan 26,389 lira) oldukça altındadır.

Hanehalkı tüketim kalemlerinin kompozisyonu, hanehalkı gelir düzeyi, mal ve hizmetlerin değişen fiyat düzeyleri, tüketim kalıplarındaki zevk ve tercihlere bağlı dönüşüm, teknoloji, yenilik gibi pek çok faktörden etkilenmektedir.

Şekil 11: Hanehalkı Tüketim Harcamasının Türlerine Göre Dağılımı: Türkiye (2019) ve TR63 Bölgesi (2017-2019)

Kaynak: TÜİK

2019 yılı için Türkiye’de hanehalkı tüketim harcamasının türlerine göre dağılımı gözlemlendiğinde, ortalama hanehalkı tüketiminin en büyük kaleminin %24,1 ile konut ve kira olduğu, bunu %20,8 ile gıda harcamaları ve %16,5 ile ulaştırma harcamalarının takip ettiği görülmektedir. TR63 Bölgesinde ise, 2017-2019 yılları arasında, hanehalkı tüketiminin en başat kaleminin %25,2 ile gıda harcamaları olduğu ve bunu %23,3 ile kira ve konut, %18,3 ile ulaştırmanın takip ettiği anlaşılmaktadır. TR63 Bölgesinde gıda, ulaştırma harcamalarının payının Türkiye ortalamasından daha yüksek ve lokanta & otel, eğlence & kültür ve çeşitli mal ve hizmetlere yapılan harcama payının daha az olduğu dikkati çekmektedir.

2002 ve 2019 yılları arasını kapsayan veri seti incelendiğinde, hem Türkiye ortalamasında hem de TR63 Bölgesinin tüketim kompozisyonunda baskın kalemlerden olan gıda ve alkolsüz içecekler kaleminin ağırlığının yıllar içinde azaldığı görülmektedir. 2002 yılında gıda ve alkolsüz içeceklere yapılan harcamanın hanehalkı tüketimindeki oranı %26,7 iken 2019 yılında %20,8'e düşmüştür. TR63 Bölgesinde ise, bu oran 2003 yılında %31 iken 2017-2019 yılları arasında %25,2'ye gerilemiştir. Ulusal düzeyde kira ve konut harcamalarının payı azalırken, TR63 Bölgesinde bilakis artmıştır. 2002 yılında ulusal düzeyde konut ve kira harcamaları hanehalkı tüketiminin %27,3'ünü temsil etmekteyken, 2019 yılında %24,1'ini temsil etmektedir. TR63 Bölgesinde bu oran 2003 yılında %21,6, 2017-2019 yılları arasında %23,3'tür. Hem ulusal düzeyde hem de bölgesel düzeyde, çarpıcı biçimde ağırlığını artıran kalem ulaştırma'dır. Ulaştırma kaleminin Türkiye ortalamasında tüketimdeki ağırlığı 2002 yılında %8,7, 2019 yılında da %16,5'tir. TR63 Bölgesinde ise söz konusu oran 2003'te %10,5 iken 2017-2019 arasında %18,3'e çıkmıştır.

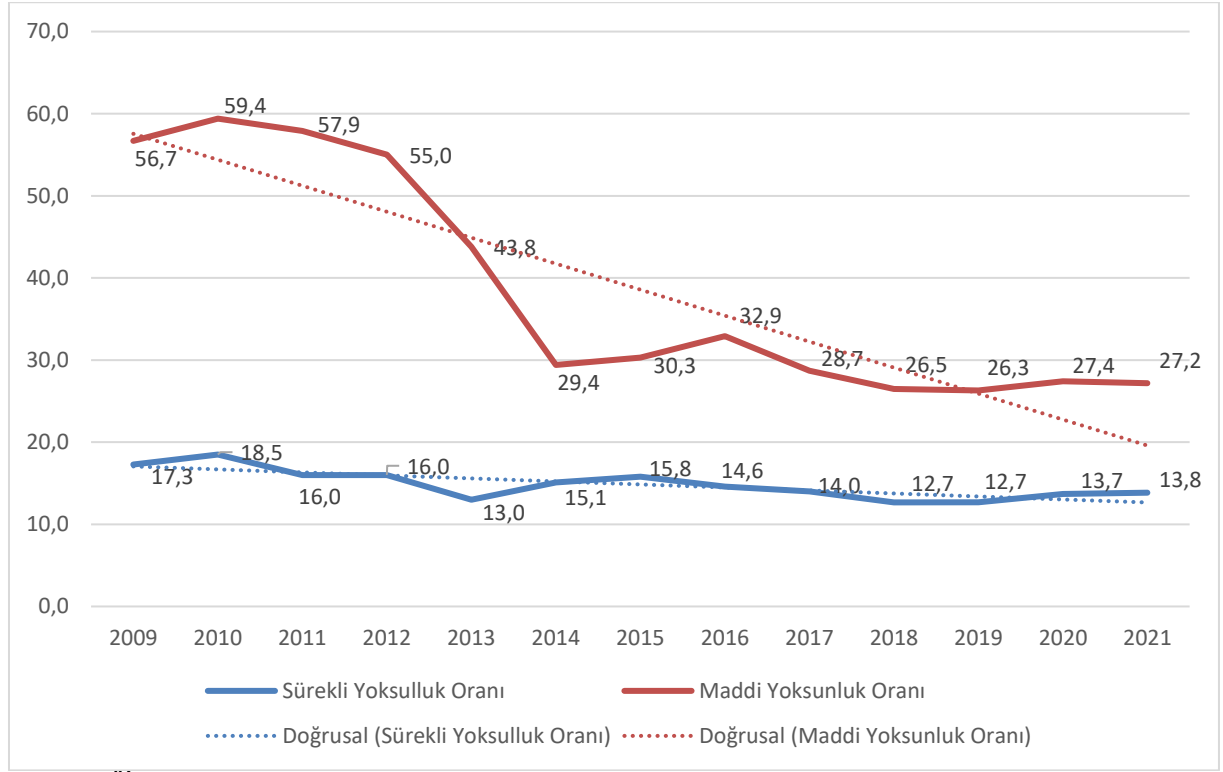
Gelir grupları bazında bakıldığında ise, harcama türlerinin tüketim içindeki ağırlıklarında ciddi farklar olduğu göze çarpmaktadır. 2019 yılı itibarıyla ulusal düzeyde, en düşük gelire sahip grubun (birinci %20) tüketiminde gıda harcamaları %33,4'lük yer tutarken, en yüksek gelire sahip grubun (dördüncü %20) ancak %14,3'lük yer tutmaktadır. Benzer durum diğer zorunlu ihtiyaç kalemi sayılabilecek kira ve konut harcaması için de geçerlidir: İlk %20 için bu kalemin payı %37,5 iken dördüncü %20 için %17,1'dir. Ulaştırma kaleminin ağırlıkları arasındaki fark çarpıcıdır: İlk %20'nin tüketiminde ulaştırma %5,0'lik yer tutarken, dördüncü %20'nin tüketiminde %25,2'lik yer tutmaktadır. Söz konusu fark, yüksek gelirli grubun araç sahipliğinin daha fazla olması, daha mobil olması ve dar gelirli grubun toplu taşımayı daha fazla kullanma ve mobiliteyi olabildiğince azaltma eğilimine girmeleriyle açıklanabilir. Başka bir çarpıcı fark eğitimin tüketimdeki payıdır. İlk %20'nin tüketiminde eğitimin payı %0,2 iken dördüncü %20'nin %4,2'dir. Lokanta-otel ve eğlence-kültür harcamalarının tüketimdeki payları da dördüncü %20 için fark edilir derecede daha fazladır.

8.3. Yoksulluk Ölçütleri

Dört yıllık panel veri ile oluşturulan sürekli yoksulluk oranı, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60'ına göre hesap yılında ve önceki üç yıldan en az ikisinde de yoksulluk sınırı altında kalarak yaşayan bireylerin oranını ifade etmektedir. Maddi yoksulluk oranı ise bireylere dokuz ihtiyaç kalemini karşılayabilme ya da karşılayamama durumlarıyla ilgili sorular yöneltilerek hesaplanmaktadır. Söz konusu dokuz kalemden en az dördünü karşılayamayan bireyler maddi yoksun olarak tanımlanmaktadır. Bu kalemler, "çamaşır makinesi, renkli televizyon, telefon ve otomobil sahipliği ile ekonomik olarak beklenmedik harcamaları yapabilme, evden uzakta bir haftalık tatil masrafını karşılayabilme, kira, konut kredisi ve faizli borçları ödeyebilme, iki günde bir et, tavuk, balık içeren yemek yiyebilme ve evin ısınma ihtiyacını karşılayabilme" durumlarını kapsamaktadır.³

³ TÜİK, "Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2021", <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2021-45581>, 01.08.2022.

Şekil 12: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Medyan Gelirin %50'sine Göre Hesaplanan Sürekli Yoksulluk ve Maddi Yoksunluk Oranı (2009-2021)

Kaynak: TÜİK

2009-2021 yılları arasında maddi yoksunluk oranının ciddi bir azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. 2009 yılında %56,7 olan oran, 2021 yılı itibarıyla %27,2'dir. Ancak veri setinin başlangıç noktasının küresel finansal kriz ve etkilerinin hissedildiği 2009 ve 2010 yılları olduğunu dikkate almak gerekmektedir. 2014-2021 yılları arasına bakıldığında, oranın daha stabil bir seyir izlediğini söylemek mümkündür. 2009 yılında %17,3 olan sürekli yoksulluk oranı, 2021 yılında %13,8'dir. Daha yavaş olmakla beraber, sürekli yoksulluk oranı da azalma eğilimindedir.

Eşitsizlikteki görece iyileşme ile beraber Türkiye yoksulluğunun azaltılmasında da önemli gelişme kaydetmiştir. Dünya Bankası'nın 10.05.2022 tarihli Prosperous Places: Advancing Spatially Inclusive Development in Turkey adlı çalışmasına göre, Türkiye'de yoksul insanların oranı (hanehalkı geliri orta üst gelirli ülkeler için uluslararası yoksulluk sınırının altında kalanlar olarak hesaplanıyor ki o sınır da 2011 satın alma gücü paritesine göre fert başına günlük 5.50 dolardır) 2005 yılında %23.2'den 2019 yılında %8'e düşmüştür, bu da 9.2 milyon insanın yoksulluktan çıktığı anlamına gelmektedir ve bu topluluğun yaklaşık %40'ı (3.2 milyon) ülkenin geride kalmış bölgelerinde yaşamaktadır (World Bank, 2022, s. V).

Tablo 66: Eşdeğer Kullanılabilir Fert Medyan Gelirinin %50'sine Göre Hesaplanmış Bölgesel Yoksulluk Sınırları, Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranları (2021)

Sıra	Düzy 2 Bölgeleri	Yoksulluk Sınırı (TL)	Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	Görel Yoksulluk Oranı (%)
	TR Türkiye	14,034	11,936	14,4
1	TR62 (Adana, Mersin)	11,382	588	14,4
2	TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	7,027	320	13,7
3	TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)	7,756	150	13,7
4	TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	14,498	102	13,3
5	TR31 (İzmir)	18,464	566	13,0
6	TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	15,713	407	12,6
7	TR10 (İstanbul)	17,847	1,912	12,3
8	TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	17,237	224	12,2
9	TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	13,146	335	12,1
10	TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	9,961	394	11,8
11	TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	14,313	205	11,7
12	TR52 (Konya, Karaman)	13.052	270	11,0
13	TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)	11.405	110	10,7
14	TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)	12,593	164	10,5
15	TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	12,294	241	9,9
16	TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	15,032	258	9,9
17	TR51 (Ankara)	18,445	524	9,3
18	TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	15,980	274	8,8
19	TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	7,055	340	8,7
20	TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri)	7,173	183	8,5
21	TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)	15,187	80	7,9
22	TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak)	13,509	240	7,9
23	TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	15,555	309	7,8
24	TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	10,526	221	7,7
25	TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	16,901	270	6,5
26	TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)	11,001	38	2,2

Kaynak: TÜİK

Toplumun genel refahının altında yaşayan ve belli bir sınırın altında gelire geçinmek zorunda kalan bireyler görel yoksul olarak kabul edilmektedir. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50'si dikkate alınarak belirlenen ve 2021 yılı itibarıyla ülke geneli için 14,034 lira olarak hesaplanan yoksulluk sınırına göre, yoksulluk oranı 2021 yılında geçen seneye göre 0,6 puan azalarak %14,4 olmuştur. Yine bu hesaba göre ülke genelinde yaklaşık 12 milyon görel yoksul insan vardır. TR10 İstanbul Bölgesi 1,9 milyon ile en fazla görel yoksulun bulunduğu bölge iken, İstanbul'u 588 bin kişi ile TR62 (Adana, Mersin) ve 566 bin kişi TR31 (İzmir) takip etmektedir.

Düzy 2 bölgeleri görel yoksulluk oranlarına göre sıralandığında, %11,8 ile TR63 Bölgesinin en fazla görel yoksul bireyin bulunduğu 10'uncu düzy 2 bölgesi olduğu ortaya çıkmaktadır. TR63 Bölgesi için yoksulluk sınırı 9,961 lira ve yoksul sayısı 394 bin kişi olarak hesaplanmıştır.

Sosyal refah devleti ilkesi gereği, Türkiye'de yoksulluğun etkilerini azaltmak için sosyal koruma ve yardım politikaları kullanılmaktadır. 2021 yılı itibarıyla, Genel Sağlık Sigortası primi devlet tarafından ödenen insanların sayısı 9.4 milyon kişi⁴, sosyal yardımların Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya oranı %1,74,

⁴ GSS Primi Devlet tarafından ödenen kişi sayısı yıl içerisinde ulaşılan en yüksek sayıyı ifade etmektedir. Öte yandan 2021 yılında GSS Prim ödemeleri kapsamında Sosyal Güvenlik Kurumuna geriye dönük olarak yapılan ek ödemeler de toplam tutar içerisinde yer almaktadır. Bkz. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2021 Faaliyet Raporu, s. 130. Bu yüzden Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı'nın Faaliyet Raporundaki rakam ile SGK Bülteninde belirtilen rakam birbirinden farklıdır.

sosyal yardımlardan faydalanan hane sayısı 5,9 milyon, düzenli yardımlardan faydalanan hane sayısı da 2,4 milyondur (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022, s. 130).

Tablo 67. Genel Sağlık Sigortası (GSS) Primi Devlet Tarafından Ödenen Kişilerin Nüfusa Oranı (2022)

Sıra	İl	Nüfus	Sosyal Güvenlik Kapsamında Aktif Çalışan	GSS Primi Devlet Tarafından Ödenen	GSS Primi Devlet Tarafından Ödenenlerin Nüfusa Oranı (%)
17	Hatay	1.670.712	363.808	290.072	17,36
24	Kahramanmaraş	1.171.298	280.738	131.211	11,20
22	Osmaniye	553.012	119.104	68.608	12,41
-	TR63 Geneli	3.395.022	763.650	489.891	14,43
-	Türkiye Geneli	84.774.011	25.303.323	7.243.536	8,54

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu, TÜİK

Yoksulluk ve sosyal yardım bağlamında, sosyal güvenlik sigortası devlet tarafından sağlanan nüfus önemli bir indikatördür. SGK'nın Mayıs 2022 Bültenine bakıldığında, Türkiye genelinde 7,2 milyon insanın GSS priminin devlet tarafından ödendiği görülmektedir. Ülke nüfusuna oranlandığında GSS primi devletçe ödenen kesim toplumun %8,5'ine tekabül etmektedir. İllere eşit ağırlık verilerek GSS primi devlet tarafından ödenenlerin nüfusa oranlarının ortalaması ise %10,4'tür. %17,36 ile Hatay, 81 il arasında söz konusu oranın en yüksek olduğu 17'inci ildir. Kahramanmaraş %11,2 ile 24'üncü, Osmaniye ise %12,41 ile 22'inci olmuştur. T63 Bölgesinde ise söz konusu oran %14,43 olarak hesaplanmıştır.

8.4. Sivil Toplum

Hatay ilinde daha belirgin olmak üzere TR63 Bölgesi'nde görece olarak dinamik bir sivil toplum yapısı bulunmaktadır. Hatay ilinde kültürel çeşitliliğin de etkisi ile aktif bir rol oynayan sivil toplum kuruluşları Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinde de mesleki ve kültürel etkinliklerle sosyal hayata etkin olarak katılmaktadırlar. Bölge genelindeki sivil toplum kuruluşlarında spor faaliyetleri, dini faaliyetler ve yardımlaşma amaçlı dernekler ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında mesleki dayanışma, toplumsal faaliyetler, dostluk, kültür ve sağlık amaçlı derneklerin de faaliyet gösterdiği bölgede maddi yetersizlikler, kurumsal altyapı eksiklikleri, nitelikli istihdam yapılamaması ve sivil toplum faaliyetlerine olan ilginin azlığı, örgütlenme bilinci eksikliği gibi nedenlerle bu kuruluşlar toplumsal hayatta yeterince etkin değildir. Sivil toplumdaki kurumsal kapasite yetersizliği, geniş bir katılımçılık ortamına ve yeni yönetim yaklaşımlarının tatbikine de engel teşkil etmektedir.

Tablo 68: TR63 Bölgesindeki Dernekler ve Faaliyet Alanları

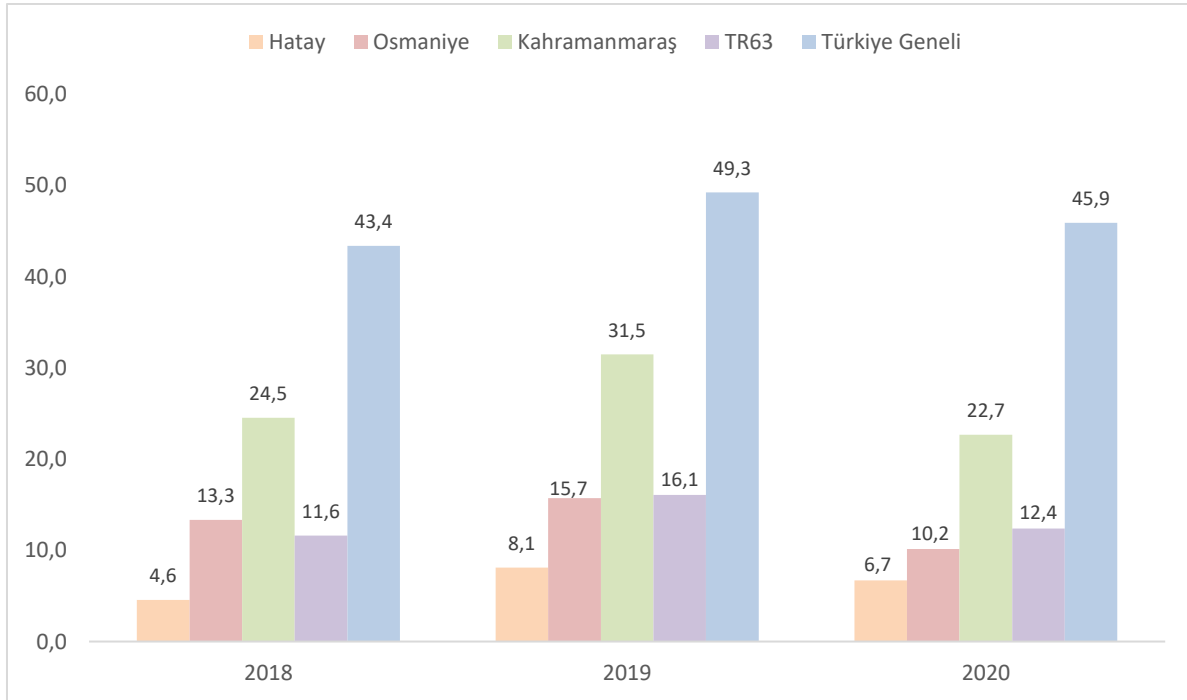
Faaliyet Alanı	Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye	TR63	%	Türkiye
Çevre ve Doğal Hayat, Hayvanları Koruma	33	46	33	112	3,36	2.631
Çocuk Dernekleri	1	0	0	1	0,03	14
Dış Türkler ile Dayanışma	3	5	3	11	0,33	669
Engelli Dernekleri	20	14	6	40	1,20	1.382
Eğitim Araştırma Dernekleri	145	33	30	208	6,24	6.143
Toplumsal Değerleri Yaşatma Dernekleri	21	43	12	76	2,28	2.758
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Alanında Faaliyet	7	11	1	19	0,57	828
Hak ve Savunuculuk Dernekleri	29	8	8	45	1,35	1.493
İmar, Şehircilik ve Kalkındırma	22	3	6	31	0,93	1.660
İnsani Yardım Dernekleri	225	136	38	399	11,96	5.708
Kamu Kurumları ve Personelini Destekleyen	17	11	5	33	0,99	998
Kültür, Sanat ve Turizm Dernekleri	85	48	39	172	5,16	5.945
Mesleki ve Dayanışma Dernekleri	449	213	123	785	23,53	38.176
Sağlık Alanında Faaliyet Gösteren	26	13	13	52	1,56	2.652

Şehit Yakını ve Gazi Dernekleri	8	3	9	20	0,60	487
Spor ve Sporla İlgili Dernekler	403	259	182	844	25,30	27.336
Bireysel Öğreti ve Toplumsal Gelişim	14	27	14	55	1,65	2.580
Uluslararası Teşekküller ve İşbirliği	1	0	0	1	0,03	597
Yaşlı ve Çocuklara Yönelik	2	1	0	3	0,09	318
Dini Hizmetlerin Gerçekleştirilmesine Yönelik	82	200	117	399	11,96	18.378
Düşünce Temelli Dernekler	15	9	6	30	0,90	1.087
Toplam	1.608	1.083	645	3.336	100	121.840

Kaynak: DERBİS

TR63 Bölgesi'nde pek çok dernek, vakıf ve sendika faal durumdadır. Bölgedeki 3.336 derneğin 1.608'i Hatay'da, 1.083'ü Kahramanmaraş ve 645'i Osmaniye'de yerleşiktir. Faaliyet alanlarına göre derneklere bakıldığında, TR63 Bölgesi'ndeki derneklerin %25'inin spor ve sporla ilgili faaliyetlere odaklanmakta, %23'ü de mesleki ve dayanışma dernekleri teşkil etmektedir. Bu faaliyet alanlarını yaklaşık %12'ser oranla dini hizmetlerin gerçekleştirilmesine yönelik faaliyetler ve insani yardım dernekleri takip etmektedir.

Şekil 13: TR63 Bölgesi ve Türkiye'de STK'larda Gönüllü Çalışma Oranı (%)

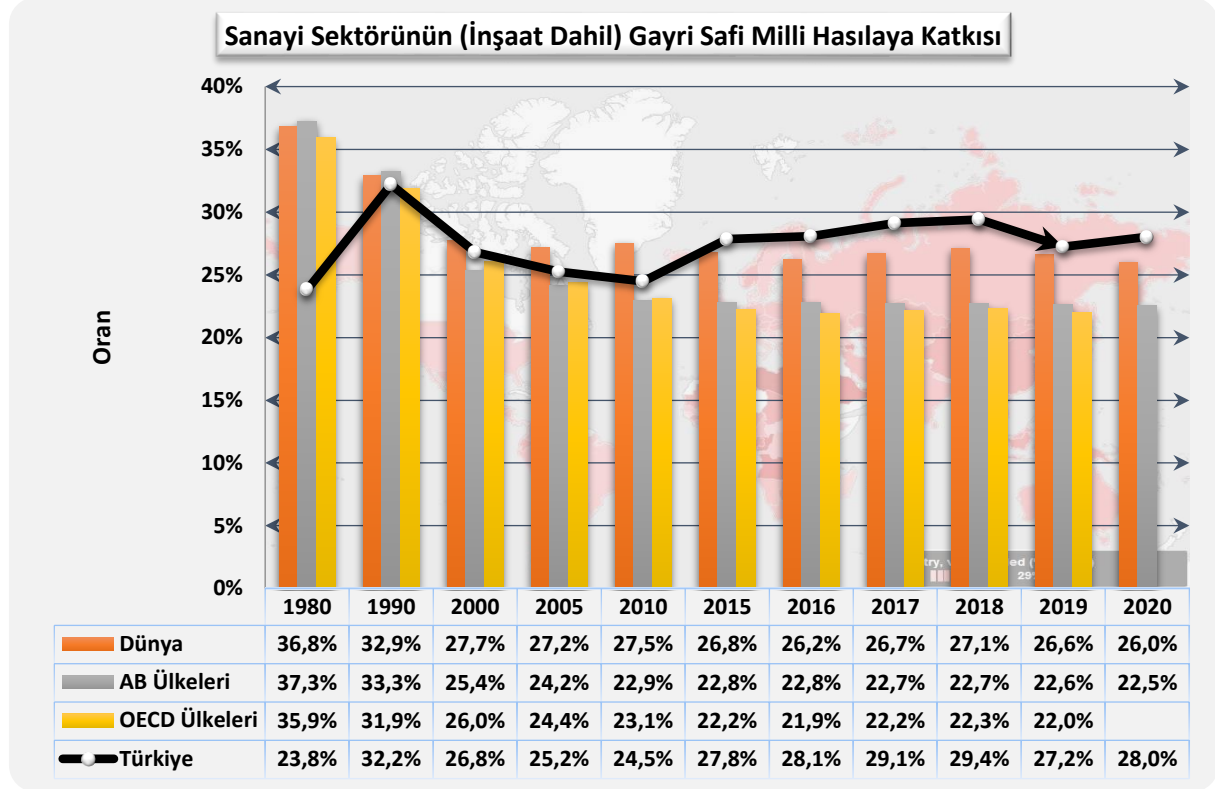
Kaynak: DERBİS

Türkiye genelinde ve TR63 Bölgesi özelinde derneklere gönüllü çalışma oranlarına bakıldığında, TR63 Bölgesi'nin Türkiye ortalamasının epey gerisinde kaldığı görülmektedir. 2020 yılında Türkiye'deki dernek çalışanlarının yaklaşık %46'sı gönüllü çalışırken, TR63 Bölgesi'nde bu oran %12'dir. Bu durumdan, kısmen de olsa, sosyal toplum faaliyetlerin toplum tarafından yeterince sahiplenilmediği, kurumsal kimlik açısından yeterince güçlenemediği ve bu hususlarda Türkiye genelinin gerisinde kaldığı çıkarımları yapılabilir. Kahramanmaraş'ta gönüllük oranı görece olarak daha yüksektir.

9. Sanayi

Dünya üzerinde büyümekte olan ekonomilerin sektörel yapısına bakıldığında, sanayi sektörünün büyüme rakamlarındaki etkisinin ciddi seviyelerde olduğu görülmektedir.

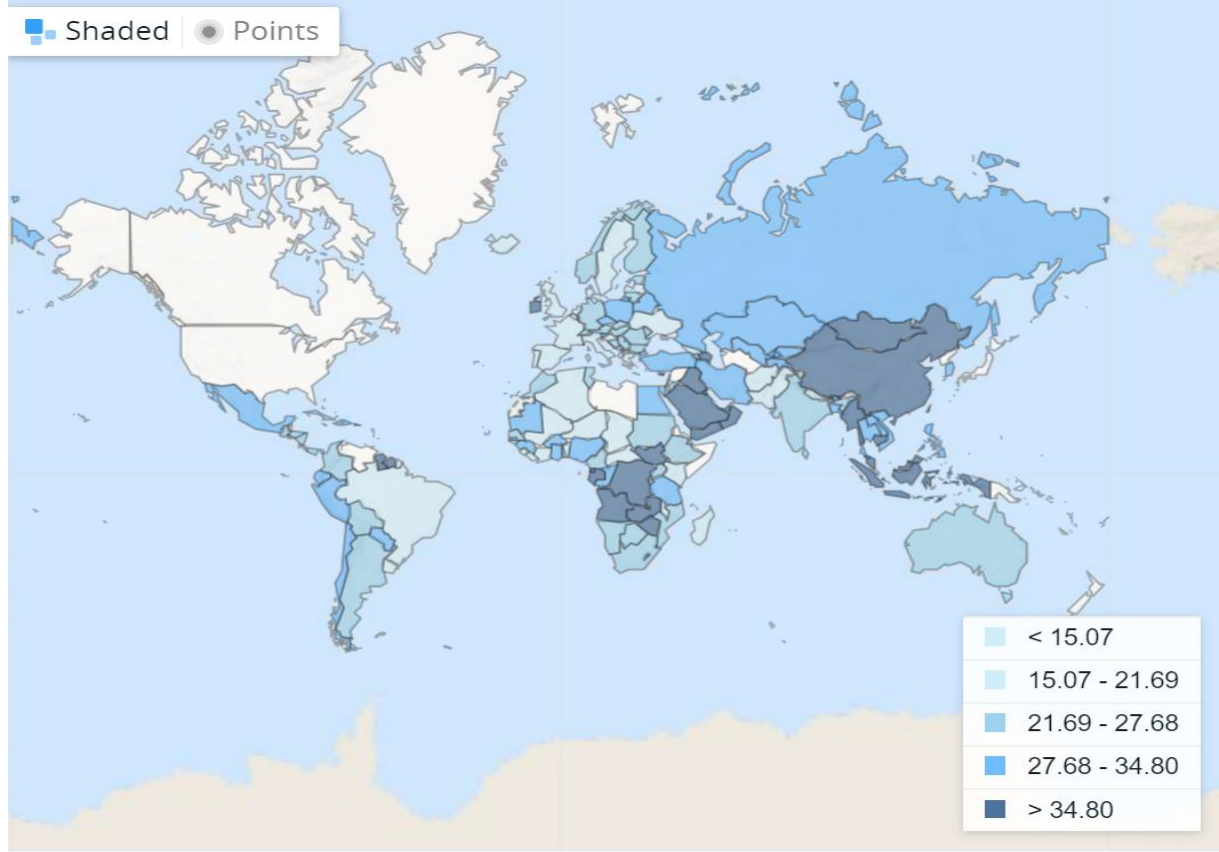
Şekil 14: Sanayi Sektörünün Gayri Safi Milli Hasılaya Katkısı

Kaynak: Industry, value added (% of GDP), Dünya Bankası, 2020

Dünya Bankası tarafından sunulan verilerin açıklamalarına göre sanayi sektörleri ifadesinde (inşaat dahil) ISIC Rev4'e düzenleme yapılmış olup 05-43 numaraları arasında yer alan sanayi faaliyetlerini içermektedir. 1980 yılından 2020 yılına kadar olan 40 yıllık dönem içinde, sanayi sektörünün gayri safi milli hasılaya katkısı oran olarak incelendiğinde, 80'li yıllardan 2000'li yıllara kadar %35'in üzerinde olan küresel değer son yıllarda %26-27 bandında devam etmektedir. Türkiye'de bu oran 1980 yılında %23,8 iken 2020 yılında %28'e yükselmiştir. 1980 yılında, dünya, AB ve OECD ülkelerine ait verilerin, Türkiye'deki orandan bir hayli yüksek olmasına rağmen 2020 yılına gelindiğinde, Türkiye'de sanayi sektörünün, gayri safi milli hasılaya katkısının AB, OECD ve dünya rakamlarını geride bıraktığı ortaya çıkmaktadır.

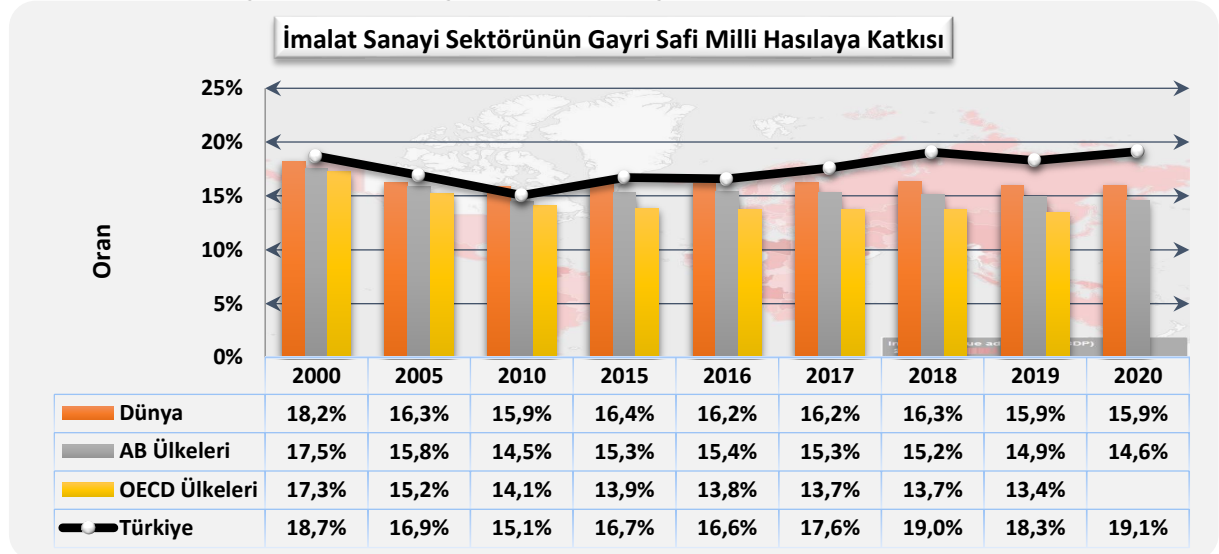
Harita 7: Sanayi Sektörünün (İnşaat Dahil) Gayri Safi Milli Hasılaya Katkısı (%)

Kaynak: Industry, value added (% of GDP), Dünya Bankası, 2020

Dünya Bankası verilerine göre renklendirilen dünya haritası incelendiğinde, Türkiye sanayisinin gayri safi milli hasılaya katkısının, gelişmiş ülkelerdeki ortalamayı yakalamış olduğu görsel açıdan da görülmektedir. Türkiye’de sanayinin GSMH’ye katkısı %28 olup haritaya göre en yüksek ikinci kategoride yer almaktadır. Ükelere göre sıralamada Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan gibi ülkeler en yüksek kategoride yer almakta olup bunun sebebi ise söz konusu kaynakta sanayi verilerine madencilik verilerinin de dâhil edilmesidir. Bu nedenle, Suudi Arabistan, Venezüella ve Libya gibi petrol ve doğalgaz benzeri yer altı zenginliklerine sahip olan ülkelerin sanayilerinin, gayri safi milli hasılaya katkısı daha yüksek çıkmaktadır.

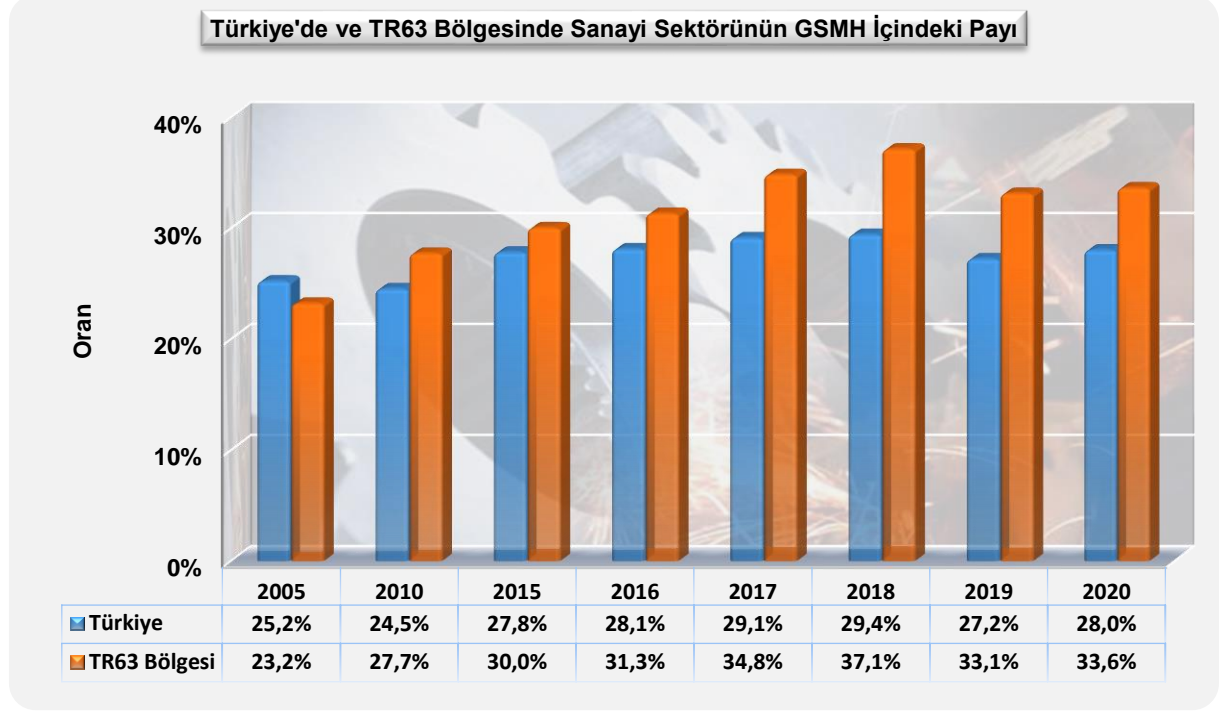
Şekil 15: İmalat Sanayi Sektörünün Gayri Safi Milli Hasılaya Katkısı

Kaynak: Manufacturing, value added (% of GDP), Dünya Bankası, 2020

Dünya Bankası tarafından sunulan verilerin açıklamalarına göre imalat sanayi sektörleri ifadesinde ISIC Rev3'e düzenleme yapılmış olup 15-37 numaraları arasında yer alan faaliyetleri içermektedir. 2000 yılından 2020'a kadar olan 20 yıllık periyot içinde, imalat sanayi sektörünün gayri safi milli hasılaya katkısı oran olarak incelendiğinde, Türkiye'de bu oranın 2010 yılında %15'e düştüğü ancak, bu yıl itibariyle tekrar yükselerek 2020 yılında %19'a çıkmış olduğu tespit edilmektedir. 2000'li yıllar itibariyle, AB, OECD ve dünya ortalamasının Türkiye'deki orandan düşük seyrettiği görülmektedir. Bölge sanayisinin gelişmişlik seviyesinin anlaşılabilmesi için bazı temel göstergeler bulunmaktadır. Bunlardan biri de sektörün gayri safi milli hasıla içindeki yeridir.

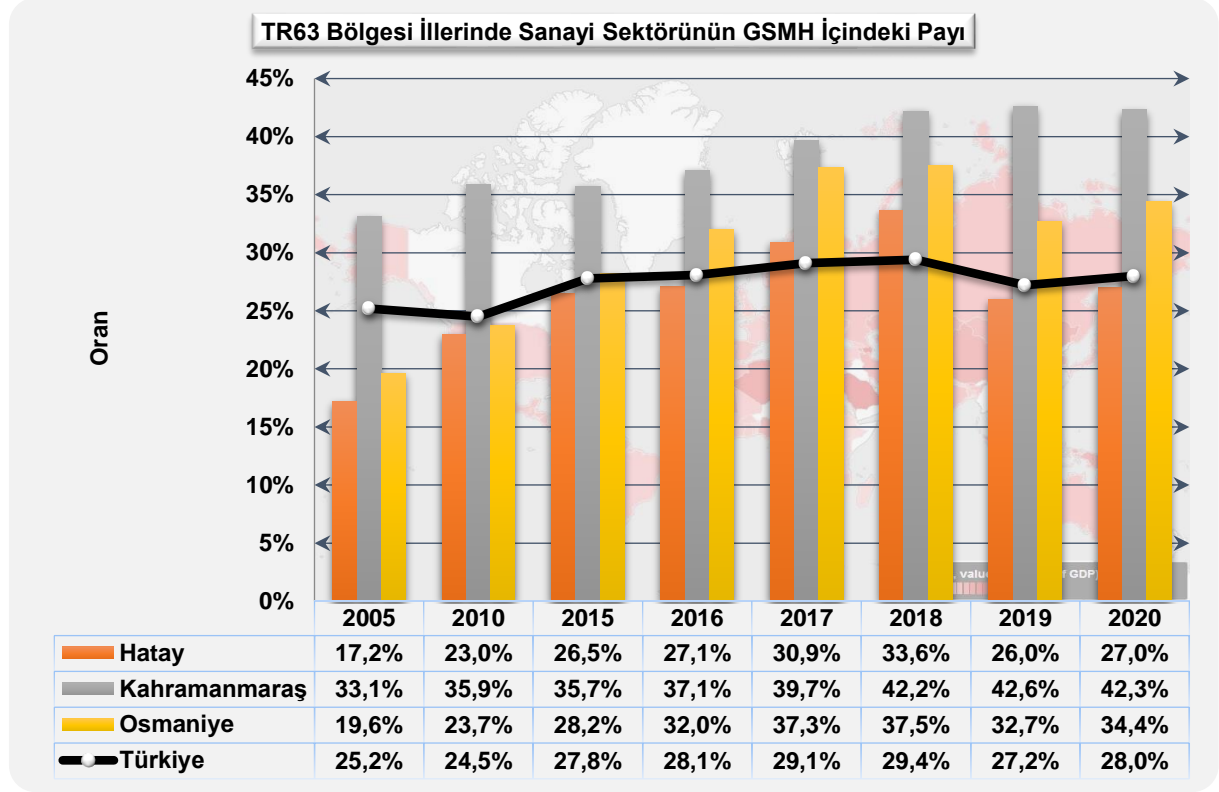
Şekil 16: Türkiye'de ve TR63 Bölgesinde Sanayi Sektörünün (İnşaat Dahil) GSMH İçindeki Payı

Kaynak: TÜİK, Ulusal Hesaplar, 2020

Yukarıda verilen şekilden görüleceği üzere 2020 yılında, sanayi sektörü Türkiye gayrisafi katma değerine ortalama %28'lik katkı sağlamaktadır. TR63 Bölgesi'nde bulunan sanayi sektörü ise, 2005 yılı itibariyle kaydetmeye başladığı ivme ile 2008 yılında Türkiye ortalamasının üzerinde bir oran yakalamış ve 2010 yılında gayrisafi katma değere katkısı %27,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu kapsamda yıllar içerisinde, TR63 Bölge sanayisi ülke ortalamasının üzerinde bir performans ortaya koyarak gelişme göstermiştir.

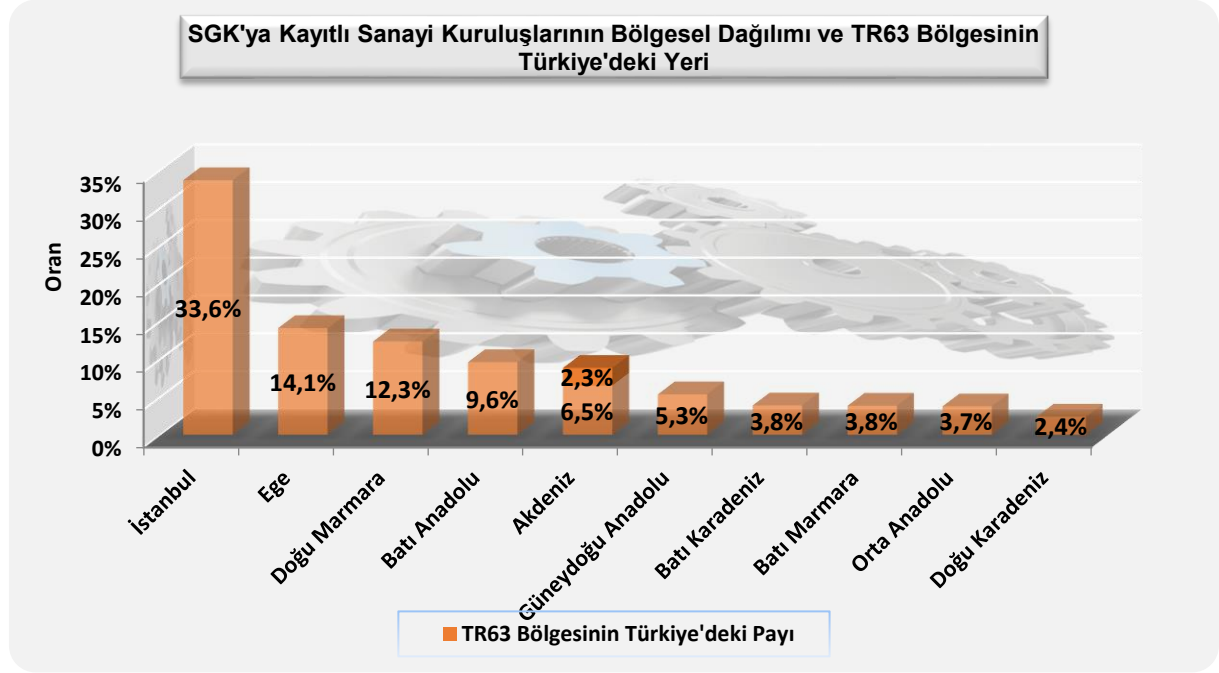
Şekil 17: TR63 Bölgesi İllerinde Sanayi Sektörünün(İnşaat Dahil) GSMH İçindeki Payı

Kaynak: TÜİK

TR63 Bölgesi illerinde sanayi sektörünün gayri safi milli hasılaya katkısı ele alınmış olup 2005-2020 yılları arasında inceleme yapılmıştır. Bu kapsamda iller arasında genel bir değerlendirme yapıldığında söz konusu dönemde Kahramanmaraş ilinin sanayisi gayri safi milli hasılaya en çok katkı yaparken en az sanayi katkı Hatay ilinde görülmektedir. Hatay ilinde sanayi sektörünün 2005 yılında gayri safi milli hasıla içindeki payı %17,2 iken bu oran 2020 yılında %27'ye yükselmiştir. Bu dönemde Hatay ili sanayisi Türkiye ortalaması ile paralellik göstermektedir. Kahramanmaraş ilinde ise sanayi sektörü TR63 Bölgesindeki illere göre daha yüksek sanayi payına sahip olup 2005 yılında %33,1 iken 2020 yılında %42,3'e yükselmiştir. Bu oran, Kahramanmaraş ilinde sanayi sektörünün gayri safi milli hasıla bakımından Türkiye ortalamasının üzerinde bir seyir izlendiğini göstermektedir. Osmaniye ili sanayi sektörünün gayri safi milli hasılaya katkısı de son beş yılda Türkiye ortalamasının üzerine çıkmış olup 2005 yılında bu oran %19,6 iken 2020 yılında %34,4'e yükselmiştir.

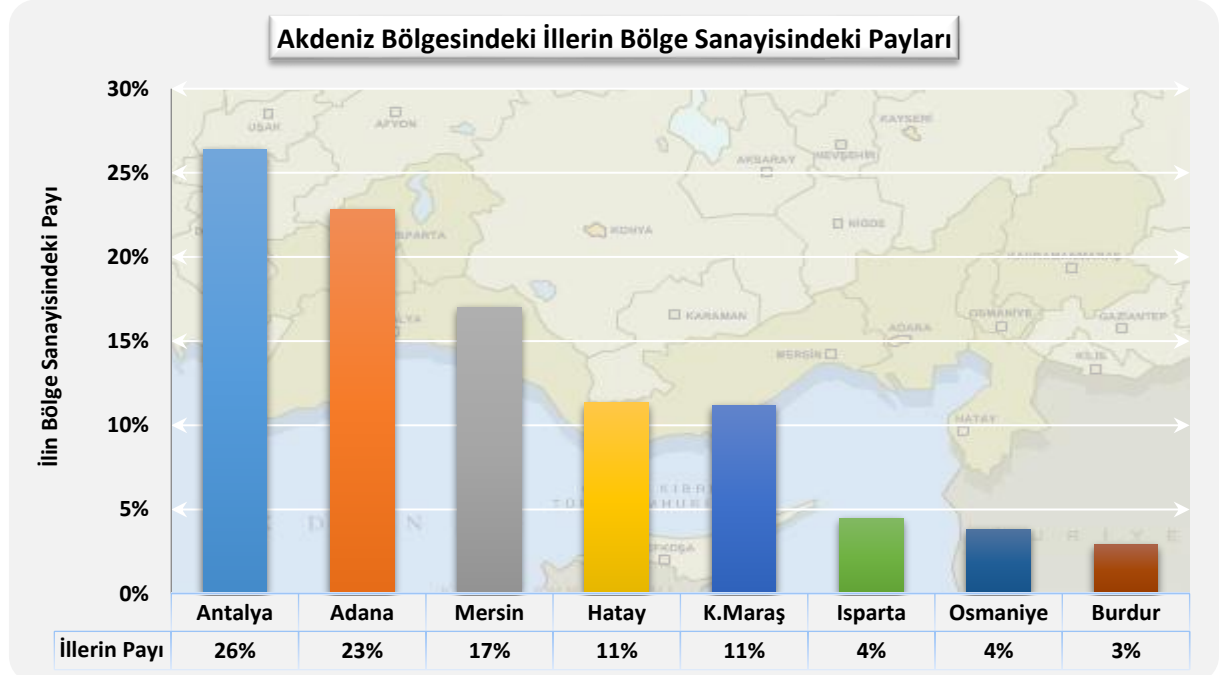
Şekil 18: Sanayi Kuruluşlarının Bölgesel Dağılımı ve TR63 Bölgesinin Türkiye'deki Yeri

Kaynak: SGK

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun 2020 yılı için yayınlamış olduğu İşyeri ve Sigortalı İstatistikleri bölümünde İller bazında rakamlar yayınlanmakta olup Türkiye'nin 12 İstatistik Bölge Birimi bakımından sanayi işletmelerinin dağılımı incelendiğinde, bu işletmelerin hemen hemen yarısının Marmara Bölgesinde yoğunlaştığı görülmektedir. TR63 Bölgesi'nin yer aldığı Akdeniz Bölgesi ise, %8,8'lik bir pay ile bu sıralamada 5. sırada yer almaktadır. Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinden oluşan TR63 Bölgesi ise bu %8,8'lik payın %2,3'ünü oluşturmaktadır. Diğer bir ifade ile yapılan hesaplamalar neticesinde Türkiye'deki sanayi işletmelerinin %2,3'ünün TR63 Bölgesinde bulunduğu tespit edilmektedir. Bu tablo, diğer pek çok göstergede olduğu gibi, Marmara Bölgesi'nin sanayi işletmeleri açısından da Türkiye'deki ağırlığını kanıtlamakta ve gelişmişlik açısından bölgeler arası farkları önüne sermektedir.

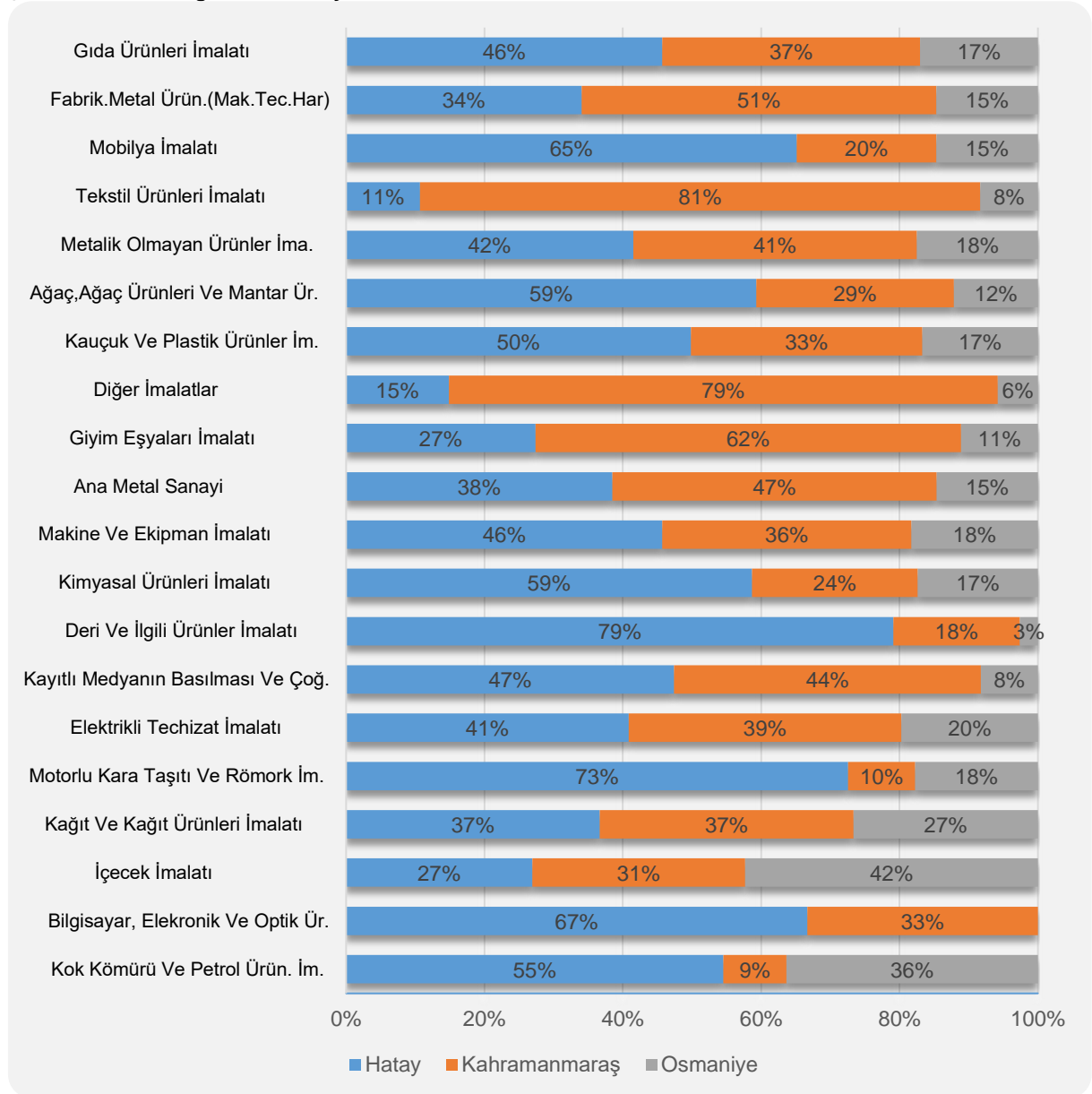
Şekil 19: Akdeniz Bölgesindeki İllerin Bölge Sanayisindeki Payları

Kaynak: SGK

Akdeniz Bölgesi'ndeki illerin bölge sanayisi içindeki payları incelendiğinde, Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinin sırasıyla Akdeniz Bölgesi'nde 4., 5. ve 7. sırada yer aldığı görülmektedir. Bununla beraber, Akdeniz Bölgesi sanayisinin yaklaşık %23'üne ve tek başına tüm Türkiye'de yer alan sanayi işletmelerin %2'sine sahip olan Adana ili ile TR63 Bölgesi'ndeki tüm illerin sınırının bulunması, bölgenin bu avantajı daha iyi değerlendirmesi gerektiği sonucunu ortaya çıkartmaktadır. Bu nedenle, sanayi alanında Adana ili ile TR63 Bölgesi'ndeki illerin yapacağı iş birliği, hem bölge illerinin lehine sonuçlanacak, hem de başka alanlarda yapılacak işbirlikleri için bir altlık oluşturabilecektir. Aynı zamanda TR63 Bölgesi'ne coğrafi olarak komşu olan Gaziantep ilinin Türkiye'de yer alan sanayi işletmelerin %2,8'ine sahip olması, bu il ile geliştirilecek iş birliği için önem arz etmektedir.

Şekil 20: TR63 Bölgesi'nin Sanayi Dokusu

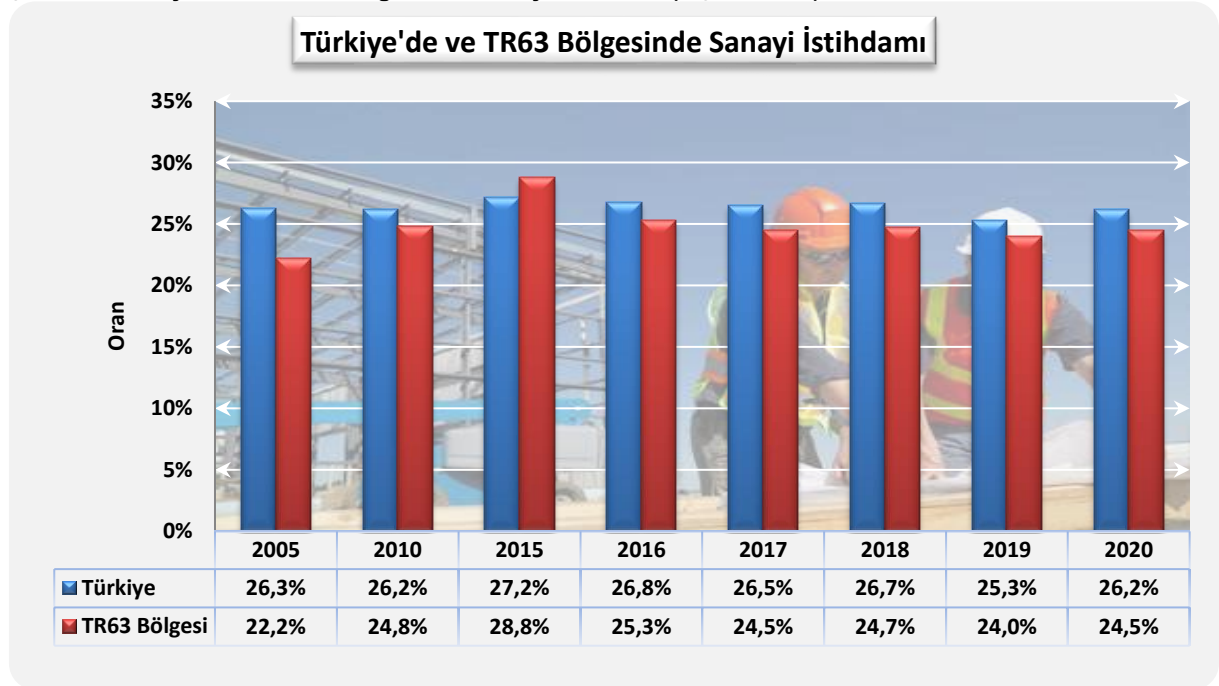
Kaynak: SGK

TR63 Bölgesindeki her bir ilin sahip olduğu imalat sanayinin işyeri bakımında önemli bir bölümünü gıda ürünleri imalatı oluşturmaktadır. Bununla beraber, Hatay ilinde İskenderun Demir Çelik Fabrikası'nın 1975 yılından itibaren kademeli olarak üretime geçmesi ile ilde demir-çelik sanayii önem kazanmaya başlamış, gerek istihdam hacmi, gerek yarattığı katma değer açısından, Bölgede imalat sanayinin itici gücü olmuştur. Demir çelikten sonra, Hatay ilinde imalat sanayi, özellikle makine, filtre, tarım araç-gereçleri, ayakkabı-deri işlemeciliği ve mobilya üretiminde gelişmiştir.

Kahramanmaraş ilinde ise gıda ürünleri imalatından sonra, tekstil ürünleri imalatı, fabrikasyon metal ürünleri imalatı (metal mutfak eşyası) Bölge sanayisi bakımından öne çıkmaktadır. Türkiye iplik üretiminin %27,4'ünü karşılayan Kahramanmaraş ilinde, tekstil ve konfeksiyon imalatının önemi büyüktür. Bu sektör tek başına il işgücünün yarısından fazlasını istihdam etmesinin yanı sıra, il ihracatının %86,3'ünü karşılamaktadır. Bununla beraber, sanayinin en önemli girdilerinden biri olan enerji bakımından Kahramanmaraş ilinin, linyit ile çalışan Türkiye'nin en büyük termik santraline sahip olması, il ve TR63 Bölgesi açısından önemli bir avantaj olarak değerlendirilmektedir.

1996 yılı itibariyle il statüsüne kavuşmasıyla Osmaniye ilinin tarıma dayalı sanayisi, son yıllarda faaliyete geçen organize sanayi bölgelerinde yapılan yatırımlar ile dönüşmeye ve sağlanan ivme pozitif bir şekilde rakamlara yansımaya başlamıştır. Özellikle demir çelik ve metal sektörü ile ilgili firmaların ilde yatırım yapması ve kurulan fabrikaların üretime geçmesi, Osmaniye ilinin sanayileşmesi yolunda önemli bir kilometre taşı olmuştur. Bununla beraber, 5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki Kanunu ve diğer teşvikler, ilde son yıllarda tekstil sektöründe de gelişme kaydedilmesini ve yeni istihdam kapılarının açılmasını sağlamıştır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2012).

Şekil 21: Türkiye'de ve TR63 Bölgesinde Sanayi İstihdamı (İnşaat Dahil)

Kaynak: TÜİK

Bölge sanayisinin istihdama katkısını ve genel anlamda bölge kaynaklarının temel işgücü ihtiyacını karşıladığını gösteren diğer bir gösterge olan sanayi istihdamı verileri, yine bölge sanayisinin potansiyelini göstermesi açısından önemli bir kaynaktır. 2005 – 2020 yılları arasında Türkiye'de sanayisinin istihdama olan etkisi incelendiğinde, %26 - %27 oranında kaldığı görülmektedir. TR63 Bölgesindeki sanayi istihdamının ise, 2005 yılında %22 seviyesinde iken 2015 yılında %28,8 olarak gerçekleştiği görülmektedir. 2015 yılında TR63 Bölgesindeki sanayi istihdamı Türkiye ortalamasının üzerine çıkmıştır. Ancak son beş yılda bölgedeki sanayi istihdamı düşerek %24,5 seviyesine gelmiştir. Son beş yılda bölgedeki sanayi istihdamı Türkiye ortalamasına göre yaklaşık %2 düşük seyrettiği görülmektedir. TR63 Bölgesi'nin Türkiye içindeki sanayi istihdamı değerlendirildiğinde son beş yılda yaklaşık %3 civarındadır.

Tablo 69: İlçe Bazında İmalat Sanayi Sektöründeki İşletmeler

İl	İlçe	İşletme Sayısı Bakımından İmalat Sanayi Sektörünün Payı	İmalat Sanayi Sektöründeki İşletmelerin İl Sanayisindeki Payı	İmalat Sanayi Sektöründeki İşletmelerin TR63 Bölge Sanayisindeki Payı	Sigortalı Çalışan Sayısı Bakımından İmalat Sanayi Sektörünün Payı	İmalat Sanayi Sektöründeki Sigortalı Çalışanların İl Sanayisindeki Payı	İmalat Sanayi Sektöründeki Sigortalı Çalışanların TR63 Bölge Sanayisindeki Payı
Hatay	Altınözü	14,7%	1,7%	0,7%	4,9%	0,4%	0,1%
	Antakya	14,5%	44,0%	19,0%	13,1%	24,2%	7,6%
	Arsuz	9,0%	3,5%	1,5%	16,5%	3,0%	0,9%
	Belen	20,0%	2,7%	1,2%	47,4%	6,0%	1,9%
	Defne	8,4%	4,5%	2,0%	5,2%	1,1%	0,3%
	Dörtöyl	10,4%	7,8%	3,4%	21,8%	10,8%	3,4%
	Erzin	8,1%	1,7%	0,7%	6,9%	0,7%	0,2%
	Hassa	10,5%	1,4%	0,6%	4,8%	0,4%	0,1%
	İskenderun	9,9%	19,4%	8,4%	27,0%	37,5%	11,7%
	Kırıkhan	10,0%	4,0%	1,7%	17,3%	4,1%	1,3%
	Kumlu	5,2%	0,1%	0,1%	0,9%	0,0%	0,0%
	Payas	10,2%	2,9%	1,3%	38,6%	6,7%	2,1%
	Reyhanlı	5,0%	1,5%	0,7%	1,9%	0,5%	0,1%
	Samandağ	8,9%	4,0%	1,7%	24,3%	4,5%	1,4%
Yayladağı	10,4%	0,7%	0,3%	4,7%	0,2%	0,1%	
Kahramanmaraş	Afşin	6,7%	1,6%	0,7%	2,0%	0,3%	0,2%
	Andırın	6,9%	0,7%	0,3%	2,4%	0,1%	0,0%
	Çağlayancerit	7,5%	0,4%	0,2%	3,4%	0,1%	0,0%
	Dulkadiroğlu	28,6%	54,0%	23,3%	52,0%	55,4%	28,7%
	Ekinözü	5,7%	0,1%	0,1%	1,2%	0,0%	0,0%
	Elbistan	10,7%	7,1%	3,0%	7,3%	1,5%	0,8%
	Göksun	8,1%	1,4%	0,6%	6,0%	0,3%	0,2%
	Nurhak	6,5%	0,2%	0,1%	4,9%	0,0%	0,0%
	Onikişubat	11,5%	26,3%	11,3%	29,7%	26,5%	13,7%
	Pazarcık	12,2%	3,7%	1,6%	28,4%	3,3%	1,7%
Türkoğlu	19,1%	4,5%	1,9%	62,8%	12,5%	6,4%	
Osmaniye	Bahçe	15,2%	4,7%	0,6%	27,4%	3,3%	0,6%
	Düziçi	10,6%	10,0%	1,4%	9,6%	3,3%	0,6%
	Hasanbeyli	3,0%	0,2%	0,0%	1,3%	0,0%	0,0%
	Kadirli	12,4%	22,9%	3,2%	32,6%	23,0%	3,9%
	Osmaniye Merkez	10,8%	47,0%	6,5%	17,2%	23,0%	3,9%
	Sumbas	4,0%	0,2%	0,0%	1,1%	0,0%	0,0%
Toprakkale	32,6%	15,0%	2,1%	71,9%	47,4%	8,1%	

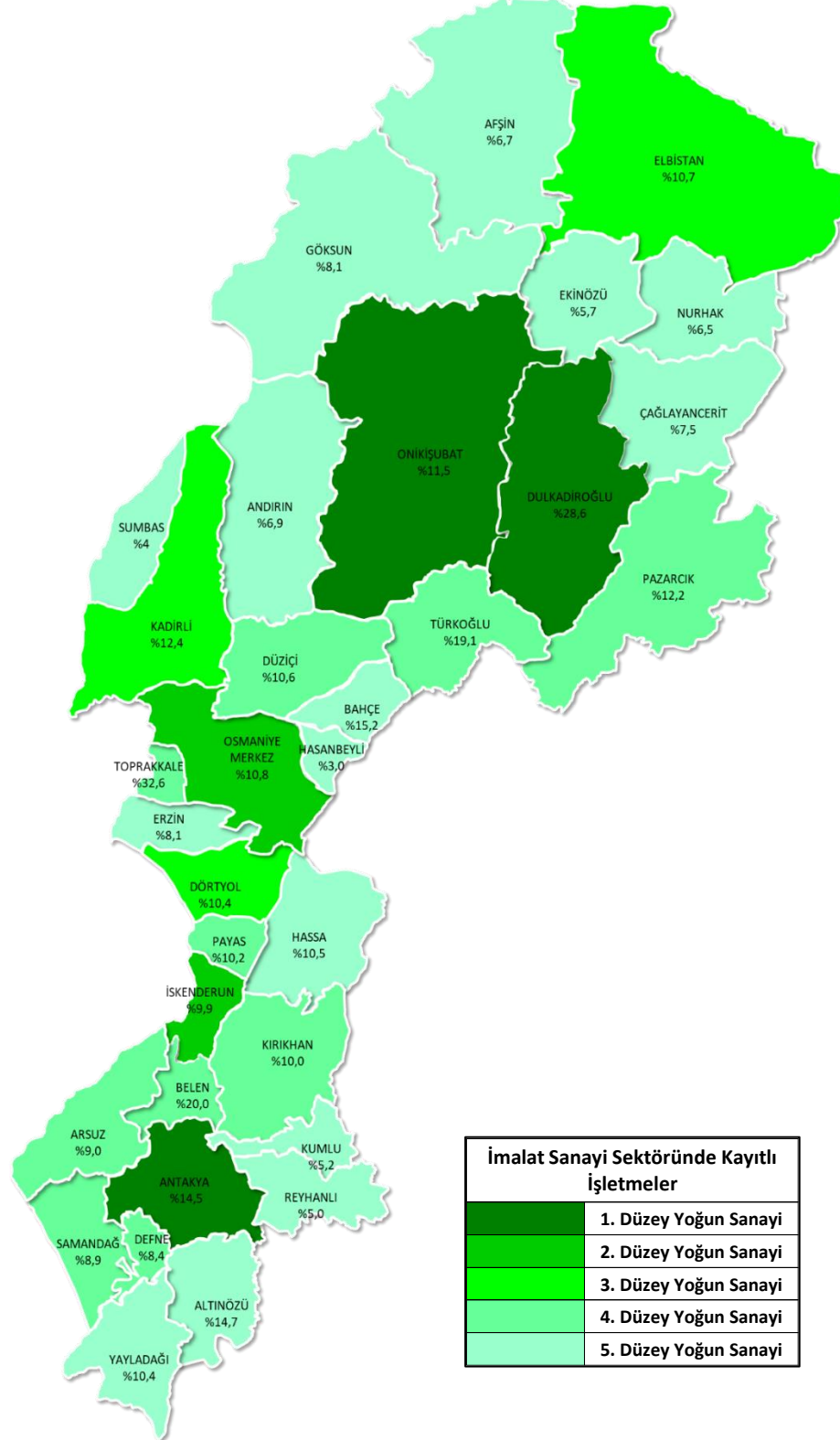
Kaynak: SGK

İlçeler bazında TR63 Bölgesi'nde imalat sanayi sektöründe (inşaat hariç) faaliyet gösteren Sosyal Güvenlik Kurumuna kayıtlı işletme sayısı incelendiğinde; Hatay ilinde, Antakya, İskenderun ve Dört Yol; Osmaniye ilinde, Merkez ilçe, Toprakkale ve Kadirli; Kahramanmaraş ilinde ise Dulkadiroğlu, Onikişubat ve Türkoğlu ilçeleri öne çıkmaktadır.

TR63 Bölgesi'ndeki ilçelerin imalat sanayi sektöründeki Sosyal Güvenlik Kurumuna kayıtlı işletmeler il bazında değerlendirildiğinde; Hatay ilinde Antakya ilçesi toplam işletmelerin %44'üne sahip iken İskenderun ilçesi %19,4'üne sahiptir. Bu oran Dört Yol ilçesi için %7,8 olup ilin önemli sanayi kuruluşları bu ilçelerde yoğunlaşmaktadır. Kahramanmaraş ilinde Dulkadiroğlu ilçesi toplam işletmelerin %54'üne sahip iken Onikişubat ilçesi %26,3 oranında, Elbistan ilçesi ise %7,1 oranında sanayi işletmesine sahiptir. Osmaniye ilinde ise imalat sanayi sektörü Osmaniye'nin merkezi ilçesi ile Kadirli, Toprakkale ve Düziçi ilçelerinde yoğunluk göstermekte olup ilin toplam imalat sanayisinin %47'si merkez ilçede, %23'ü Kadirli ilçesinde, %15'i Toprakkale ilçesinde ve %10'u da Düziçi ilçesinde yerleşiktir.

Hatay ilinde imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin il bazında istihdam payı değerlendirildiğinde; İskenderun ilçesinin toplam istihdamdaki payı %37,5 olarak gerçekleşirken Antakya ilçesi %24,2 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran Dört Yol ilçesi için %10,8 olup ilin önemli sanayi kuruluşları bu ilçelerde yoğunlaştığından dolayı istihdam da bu ilçelerde yoğunlaşmaktadır. Kahramanmaraş ilinde Dulkadiroğlu ilçesi imalat sanayi sektöründeki toplam istihdamın %55,4'üne sahip iken Onikişubat ilçesi %26,5 oranında, Türkoğlu ilçesi ise %12,5 oranında istihdama sahiptir. Osmaniye ilinde ise imalat sanayi sektörü istihdamı Osmaniye'nin merkezi ilçesi ile Kadirli ve Toprakkale ilçelerinde yoğunluk göstermekte olup ilin toplam imalat sanayi istihdamının %47,4'ü Toprakkale ilçesinde, %23'ü Kadirli ilçesinde ve %23'ü merkezi ilçesinde yer almaktadır.

Şekil 22: TR63 Bölgesinde İlçelere Göre İmalat Sanayi Sektöründe Kayıtlı İşletmeler

Kaynak: SGK verilerinden derlenmiştir.

TR63 Bölgesi'ndeki ilçelerin imalat sanayi sektöründeki yoğunluğu ilçe haritası Şekil 22'da verilmiştir. Bu kapsamda imalat sanayi sektöründeki işletmelerinin bölgedeki yoğunluğu renklere göre beş farklı kategoride ayrılırken haritada ilçe adı üzerindeki oranlar ilçenin imalat sanayisindeki payını göstermektedir. TR63 Bölgesinde imalat sanayisinin birinci düzey yoğun olduğu ilçeler sırasıyla; Dulkadiroğlu, Antakya ve Onikişubat ve olup bu ilçeler sosyoekonomik açıdan bölgenin en gelişmiş ilçeleridir. İskenderun ve Osmaniye Merkez ilçesi ise TR63 Bölgesinin ikinci düzey sanayi yoğun ilçeleri

iken Dörtöyol, Kadirli ve Elbistan ilçeleri üçüncü düzey sanayi yoğun ilçeleridir. Sanayi yoğunluğu bakımından dördüncü kategoride sırasıyla; Toprakkale, Defne, Türkoğlu, Kırıkhan, Samandağ, Pazarcık, Arsuz, Düziçi, Payas ve Belen ilçeleri yer alırken diğer ilçeler beşinci kategoride yer almaktadır.

İlçelerdeki imalat sanayinin yoğunluğu bakımından ise Hatay ilinde Antakya OSB'nin Belen sınırları dahilinde olmasından dolayı Belen ilçesinin imalat sanayi oranı %20 olarak gerçekleşirken bu oran Antakya ve Altınözü ilçelerinde yaklaşık olarak %15 civarındadır. Kahramanmaraş ilinde imalat sanayinde yer alan işyeri sayısı bakımından yoğunluk değerlendirildiğinde Dulkadiroğlu ilçesi %28,6 oranla en yüksek orana sahip ilçedir. Dulkadiroğlu'nun ardından ise OSB varlığı sebebiyle Türkoğlu ilçesi gelmektedir. Onikişubat, Pazarcık ve Elbistan ilçesinin imalat sanayi oranı ise %10-11 civarında olup ildeki önemli sanayi varlığı bu ilçelerde yer almaktadır. Osmaniye ilinde ise imalat sanayisindeki işyeri sayısı bakımından en yüksek orana sahip ilçe OSB varlığı sebebiyle Toprakkale'dir. İlin imalat sanayisi bakımından yoğunluk gösteren diğer ilçeler ise Kadirli ve Bahçe olarak görülmekte olup yoğunluk oranları %12 civarındadır.

9.1.1.Organize Sanayi Bölgeleri

Sanayinin gelişmesinde doğal kaynaklar ve hammadde potansiyelinin yanı sıra altyapı da önemlidir. İmalat sanayinin çevreye zarar vermeden gelişmesi ve dışsal faydanın değerlendirilebilmesi için sanayi altyapısının oluşturulması gerekmektedir. Bu kapsamda sanayinin altyapısını oluşturan Küçük Sanayi Siteleri (KSS) ve Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) yatırımları büyük önem taşımaktadır.

Organize Sanayi Bölgesi (OSB); birbiriyle iş birliği halinde üretim yapan orta ve küçük ölçekli işletmelere, planlı bir alanda ve ortak altyapı hizmetlerinden yararlanarak daha kolay ve ucuz üretim yapma olanağı veren bir sistemdir. Bu nedenle, bu bölgeler sınai yatırımların teşvik edilmesinde, planlı sanayi yerleşiminin sağlanmasında, düzenli şehirleşme ve istihdamın geliştirilmesinde etkili bir kalkınma aracı olarak kullanılmaktadır. Başlı başına bir teşvik unsuru olan Organize Sanayi Bölgelerinde yapılan (ve/veya yapılacak) yatırımlara bazı ek teşvikler de sağlanmaktadır. Altyapı tesislerinin genellikle yüksek yatırım harcamaları gerektirmesi nedeniyle, bu yatırımların bizzat teşebbüs tarafından gerçekleştirilmesi mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla belirli bir bölgede (örneğin Organize Sanayi Bölgesi'nde) altyapı tesislerinin yeterli derecede mevcut olması önemli bir kuruluş yeri avantajıdır (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2018).

Günümüzde bir bölgedeki sanayi varlığının en önemli göstergelerinden bir diğeri de söz konusu bölgedeki organize sanayi bölgelerinin varlığıdır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında, sanayinin belirli bir plan dâhilinde konumlandırılması ve geliştirilmesinin önemine bağlı olarak, dünyada ilk defa İngiltere'de hayata geçirilen Organize Sanayi Bölgesi (OSB) uygulaması, Türkiye'de ilk defa 1962 yılında hayata geçirilmiş, 1982 yılına kadar ise herhangi bir yasal mevzuat olmadan gelişimine devam etmiştir. 1962 yılından 2002 yılı sonuna kadar 70 adet OSB projesinin tamamlandığı, 2003-2021 yılları arasında ise 143 adet OSB projesinin tamamlandığı görülmektedir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022). Zaman içinde Türkiye'de kabul gören OSB'ler, günümüzde Türkiye'nin hemen hemen tüm illerine yayılmıştır. Bu kapsamda, TR63 Bölgesi'nde geçmiş yıllarda kurulmuş olan toplam 10 adet OSB faal olup bölgeye hizmet vermeye devam etmektedir.

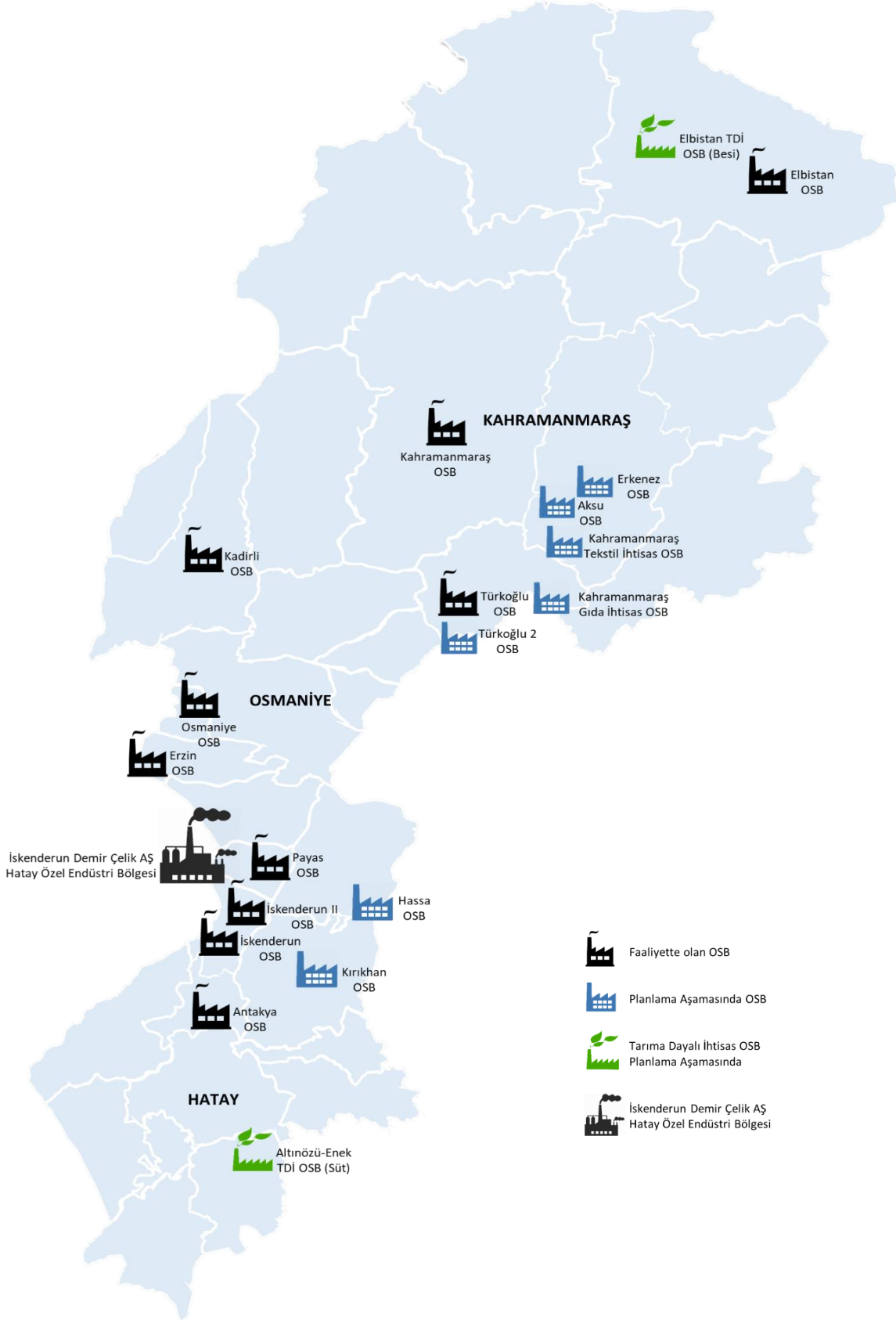
Tablo 70: TR63 Bölgesi'nde Yer Alan OSB'ler

İl	Adı	Fiili Durumu	OSB Alanı (Hektar)	Toplam Sanayi Parseli	Üretimdeki Firma Sayısı	Çalışan Kişi Sayısı
Hatay	Antakya OSB	Faaliyette	292	102	77	1.801
	İskenderun I. OSB	Faaliyette	208	65	61	4.837
	İskenderun II. OSB	Faaliyette	66	5	2	0
	Payas OSB	Faaliyette	60	31	28	2.426
	Hassa OSB	Planlama aşamasında	1.377	397	0	0
	Erzin OSB	Faaliyette	145	24	1	0
	Kırıkhan OSB	Altyapı hazırlanıyor	83	51	0	0
	Altınözü-Enek TDI (Süt)	Planlama aşamasında	350	0	0	0
Kahramanmaraş	Elbistan	Faaliyette	112	30	4	1.500
	Kahramanmaraş Tekstil İhtisas	Kamulaştırma yapılıyor	497	79	0	0
	Türkoğlu	Faaliyette	128	31	10	3.500
	Kahramanmaraş	Faaliyette	309	64	56	8.999
	Kahramanmaraş-Elbistan TDI (Besi)	Planlama aşamasında	270	0	0	0
	Kahramanmaraş Gıda İhtisas	Planlama aşamasında	80	0	0	0
	Aksu	Kamulaştırma yapılıyor	266	0	0	0
	Erkenez	Kamulaştırma yapılıyor	707	0	0	0
	Türkoğlu 2	Kamulaştırma yapılıyor	431	0	0	0
Osmaniye	Kadirli	Faaliyette	157	47	35	2.681
	Osmaniye	Faaliyette	680	142	107	10.165
Hatay Toplam			2.581	675	169	9.064
Kahramanmaraş Toplam			2.800	204	70	13.999
Osmaniye Toplam			837	189	142	12.846
TR63 Bölgesi Toplam			6.218	1.068	381	35.909

Kaynak: OSBÜK

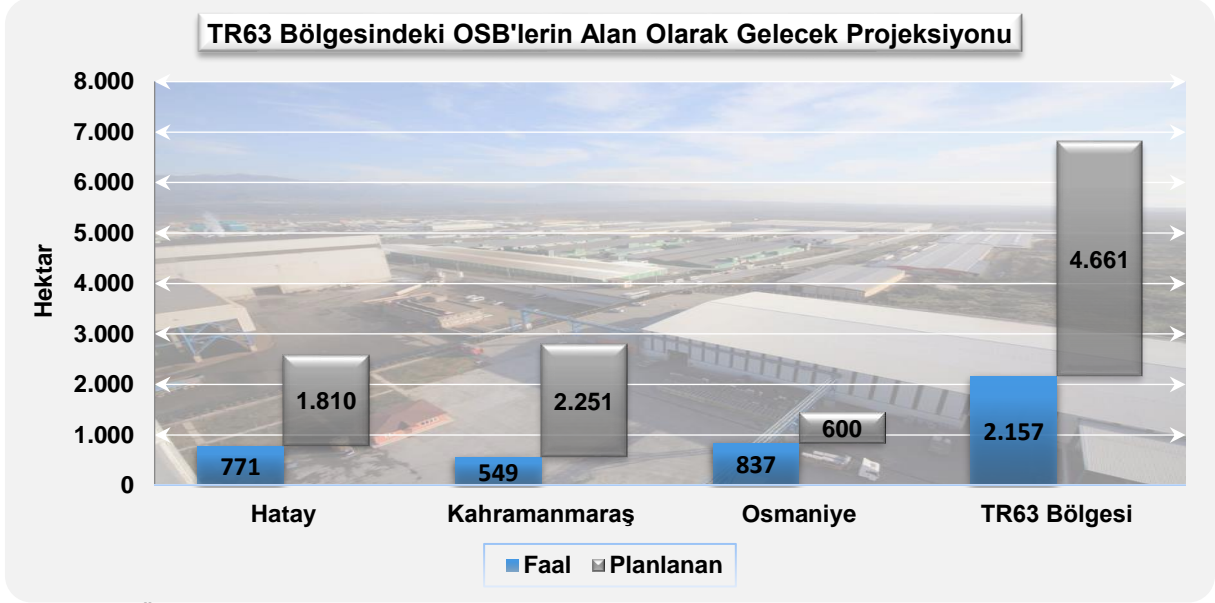
Tablo 70'den görüleceği üzere, faaliyette olan TR63 Bölgesi'ndeki OSB'lerden 5 adedi Hatay ilinde, 2 adedi Kahramanmaraş ilinde ve 2 adedi de Osmaniye ilinde yer almaktadır. Bu sanayi bölgelerinden en büyük alana sahip olan ve en fazla çalışanın istihdam edildiği sanayi bölgeleri sırasıyla, Osmaniye OSB, Kahramanmaraş OSB ve İskenderun OSB'dir. Hatay ilinde Hassa OSB ve Altınözü-Enek Tarıma Dayalı İhtisas OSB (Süt); Kahramanmaraş ilinde Elbistan Tarıma Dayalı İhtisas OSB (Besi), Kahramanmaraş Gıda İhtisas OSB planlama aşamasındadır. Hatay-Kırıkhan OSB altyapı hazırlık işlemleri devam etmektedir.

Şekil 23: TR63 Bölgesinde Yer Alan OSB'ler

Kaynak: OSBÜK verilerinden derlenmiştir.

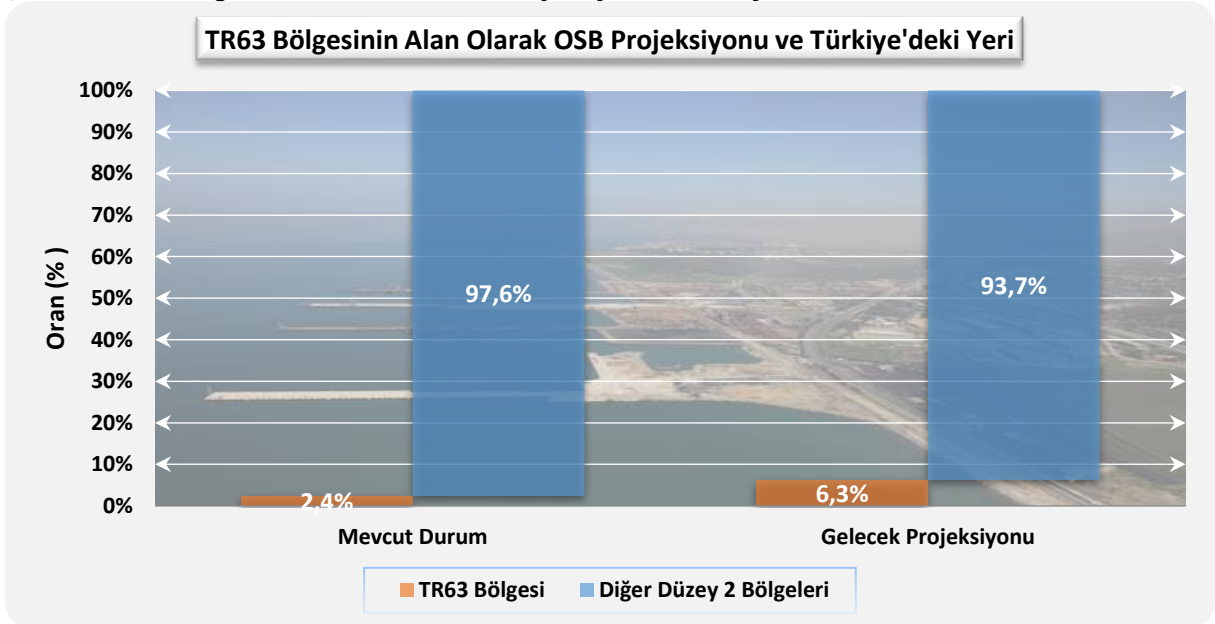
Şekil 24: TR63 Bölgesindeki OSB'lerin Alan Olarak Gelecek Projeksiyonu

Kaynak: OSBÜK

Kahramanmaraş ilinde, Aksu OSB, Erkenez OSB ve Türkoğlu 2 OSB yer seçimi yapılan ve kamulaştırma süreci devam eden organize sanayi bölgeleri arasında bulunmaktadır. Sıralanan OSB'lerin hayata geçmesi ile beraber, Hatay ili OSB alanı 1.810, Kahramanmaraş ili OSB alanı 2.251 hektar artarak, TR63 Bölgesinin şu an mevcut olan toplam 2.157 hektarlık sahasını 6.218 hektara çıkartacaktır.

Şekil 25: TR63 Bölgesinin Alan Olarak OSB Projeksiyonu ve Türkiye'deki Yeri

Kaynak: OSBÜK

TR63 Bölgesi'nde önümüzdeki yıllarda OSB olarak işletilmesi planlanan 4.661 hektar arazi ile mevcutta kullanılan arazi miktarı 2.157 hektardan, 6.218 hektara çıkıyor olacaktır. Türkiye'nin diğer Düzey 2 bölgelerinde aynı dönemdeki artış miktarı ise 19.011 hektar olarak hesaplanmakta olup, 89.475 hektar arazinin, 108.487 hektara ulaşmasını sağlıyor olacaktır. Bu veriler ışığında TR63 Bölgesinin OSB alanı olarak gelecek projeksiyonu çıkartıldığında, Türkiye'deki mevcut olan %2,4'lük payının, %6,3'e çıkacağı öngörülmektedir. Dağınık ve altyapı problemi olan sanayi tesislerinin, bu durumdan kademeli olarak da olsa uzaklaştıklarını gösteren bu veriler, erişilen ivmenin korunması ve geliştirilmesi bakımından değer taşımaktadır.

9.1.2. Küçük Sanayi Siteleri

İş kolları açısından benzer faaliyet gösteren ve birbirini tamamlayıcı üretim yapan işletmelerin aynı site içinde toplanmasıyla, verimliliğin ve kâr artışının sağlanmasını, ihtiyaçların daha ekonomik karşılanmasını ve küçük sanayicilerin, ortak hareket etme, çevresel faktörlerin maliyetini paylaşma gibi katılımcı yönetim biçiminin geliştirilmesini amaçlayan küçük sanayi siteleri bölge ekonomisinin gelişimi açısından önemli bir uygulama aracıdır. Ağırlıklı olarak yapı kooperatifleri vasıtasıyla uygulamaya konulan sanayi siteleri, daha çok tamirat ve imalatla uğraşan küçük işletmelerin yer aldığı, altyapı hizmetleri ile idare binası, çırak okulu, satış dükkanı gibi sosyal kurumlara donatılmış işyeri topluluklarıdır. Genel olarak sanayi sitelerinin kuruluş hedefleri aşağıdakilerdir:

- Plansız ve denetimsiz bir şekilde yapılaşmış, çevre kirliliği ve plansız kentleşmeye neden olan dağınık şekildeki işyerlerini bir araya toplamak suretiyle, çevre sağlığına ve şehrin planlı gelişmesine katkıda bulunulması,
- Benzer iş kollarında çalışan ve birbirini tamamlayıcı üretim yapan işletmelerin aynı site içinde toplanmasıyla, verimliliğin ve kar artışının sağlanması, ihtiyaçların daha ekonomik karşılanması,
- Sanayinin az gelişmiş bölgelerde yaygınlaştırılması suretiyle, geri kalmış bölgelerin kalkınmalarının teşvik edilmesi,
- Tarım alanlarının sanayide kullanılmasının önlenmesi,
- Küçük sanayicilerde, ortak hareket etme, çevresel faktörlerin maliyetini paylaşma gibi katılımcı yönetim biçiminin geliştirilmesidir.

Türkiye'de sanayi sitesi uygulamaları 1965 yılında başlatılmış ve 2021 yılı sonuna kadar hizmete sunulan toplam 489 adet sanayi sitesi ile 96.229 işyerinde yaklaşık 481.000 kişiye, daha sağlıklı şartlarda çalışma imkanı sağlanmıştır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022).

Tablo 71: TR63 Bölgesinde Mevcut ve Planlanan KSS'ler

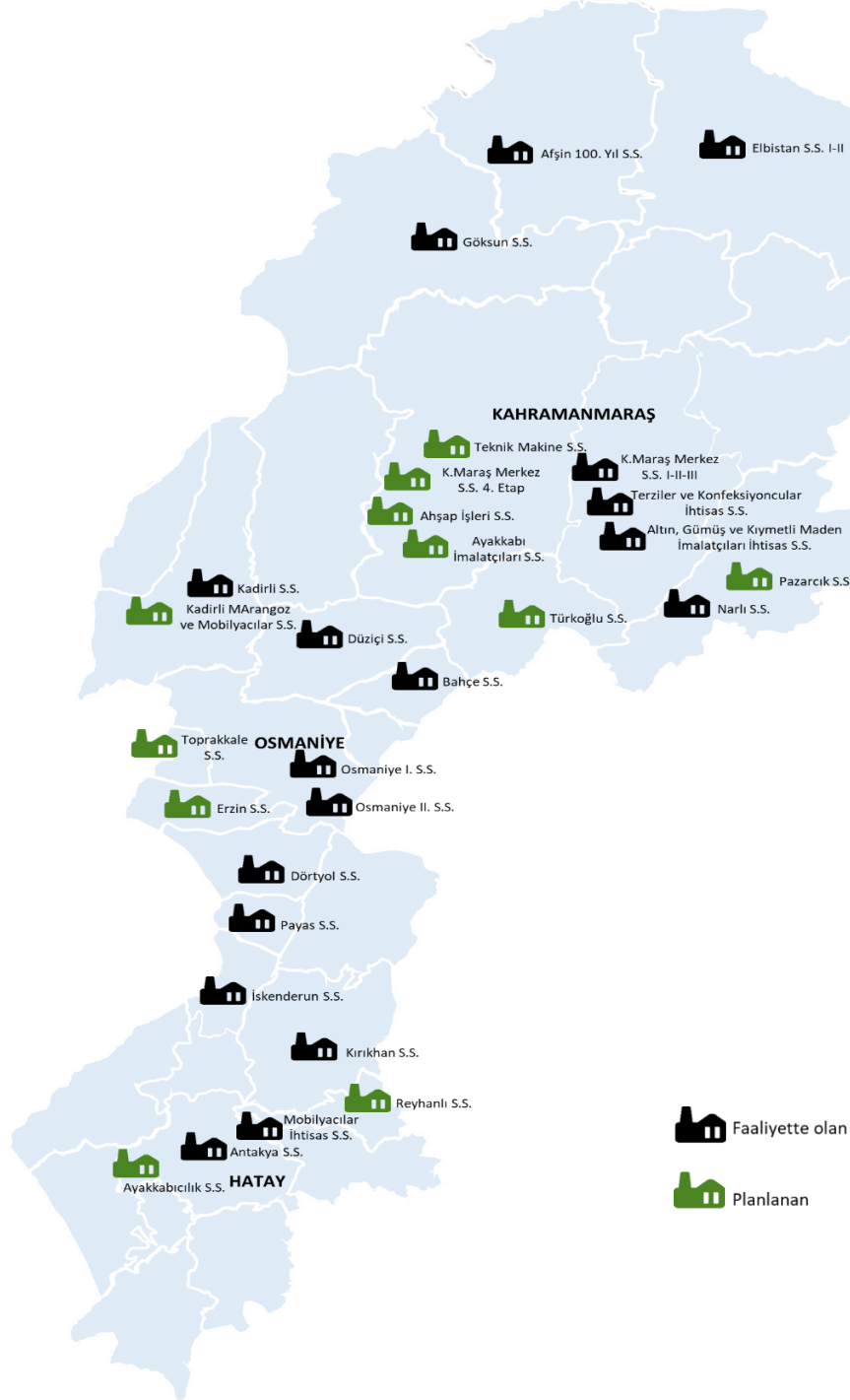
İl	Durumu	Sanayi Sitesi Adı	Alanı (Hektar)	İşyeri Sayısı	İstihdam
Hatay	Faal	Antakya S.S.	80,5	1.534	6.136
		Mobilyacılar İhtisas S.S.	46,5	100	1.000
		İskenderun S.S.	30	1.140	3.420
		Dört Yol S.S.	7,5	146	730
		Payas S.S.	7,8	150	600
		Kırıkhan S.S.	27	200	570
	Plan.	Ayakkabıcılık S.S.	19,9	300	-
		Erzin S.S.	6,1	100	-
		Reyhanlı S.S.	21	242	-
Kahramanmaraş	Faal	Afşin 100. Yıl S.S.	160	176	340
		Elbistan S.S. I-II	23,4	419	838
		Göksun S.S.	90	180	540
		K.Maraş Merkez S.S. I-II-III	1.060	2.200	11.000
		Narlı	50	48	144
		Terziler ve Konfeksiyoncular İhtisas S.S.	242	63	4.400
		Altın, Gümüş ve Kıymetli Maden İmalatçıları İhtisas S.S.	35	325	5.000
		Plan.	Teknik Makine S.S.	66	50
	Kahramanmaraş S.S. 4.Etap		165	356	-
	Ahşap İşleri S.S.		500	200	-
	Türkoğlu S.S.		40	138	-
	Ayakkabı İmalatçıları S.S.		-	135	-
	Pazarcık S.S.		104	150	-
	Osmaniye	Faal	Osmaniye 1. S.S.	-	350
Osmaniye 2. S.S.			-	360	1.440
Kadirli S.S.			-	150	150
Bahçe S.S.			-	78	78
Düziçi S.S.			-	123	239
Plan.		Kadirli Marangoz ve Mobilyacılar S.S.	-	62	-
		Toprakkale S.S.	-	242	-
Faal	Hatay Toplam	199	3.270	12.456	
	Kahramanmaraş Toplam	1.660	3.411	22.262	
	Osmaniye Toplam	-	1.061	2.607	

TR63 Bölgesi İlleri Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüklerinden derlenmiştir.

Tablo 71'de görüldüğü üzere, TR63 Bölgesi'nde faaliyet gösteren 18 adet SS'den 6 adedi Hatay ilinde, 7'si Kahramanmaraş ilinde, geriye kalan diğer 5'i de Osmaniye ilinde bulunmaktadır. Hatay ili ve Kahramanmaraş ilindeki faal SS'lerde yaklaşık eşit sayıda işletme bulunurken (3bin civarı), Osmaniye ilindeki faal SS'lerde binin üzerinde işletme bulunmaktadır. Bununla beraber, geleceğe dönük yatırımlar ile bu farkın Kahramanmaraş ili lehine daha da açılacağı öngörülmektedir. İstihdam bakımından TR63

Bölgesindeki KSS'ler değerlendirmeye tabi tutulduğunda ise Kahramanmaraş ilinin kayda değer bir şekilde öne çıktığı görülmektedir. Bunun en önemli sebebi Kahramanmaraş ilinde doğrudan insan emeğinin yoğun olarak kullanıldığı tekstil sektörünün hâkim olmasından ileri gelmektedir. KSS'lerin temel amacı olan, kuruluşların büyük işletmelere dönüşmeleri ve OSB'lerde yer almaları hedefi düşünüldüğünde, detaylı analizler ile bu sanayi sitelerinde faaliyet gösteren işletmelerin yeterli potansiyel taşıyıp taşımadığına dair gerekli incelemelerin yapılması ve bu işletmelere ihtiyaca yönelik desteklerin sunulması ile mümkün olabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Şekil 26: TR63 Bölgesinde Mevcut ve Planlanan KSS'ler

Kaynak: TR63 Bölgesi İleri Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüklerinden derlenmiştir.

Tablo 72: TR63 Bölgesi İlleri ve Türkiye Toplam Elektrik Tüketimi(MWh)

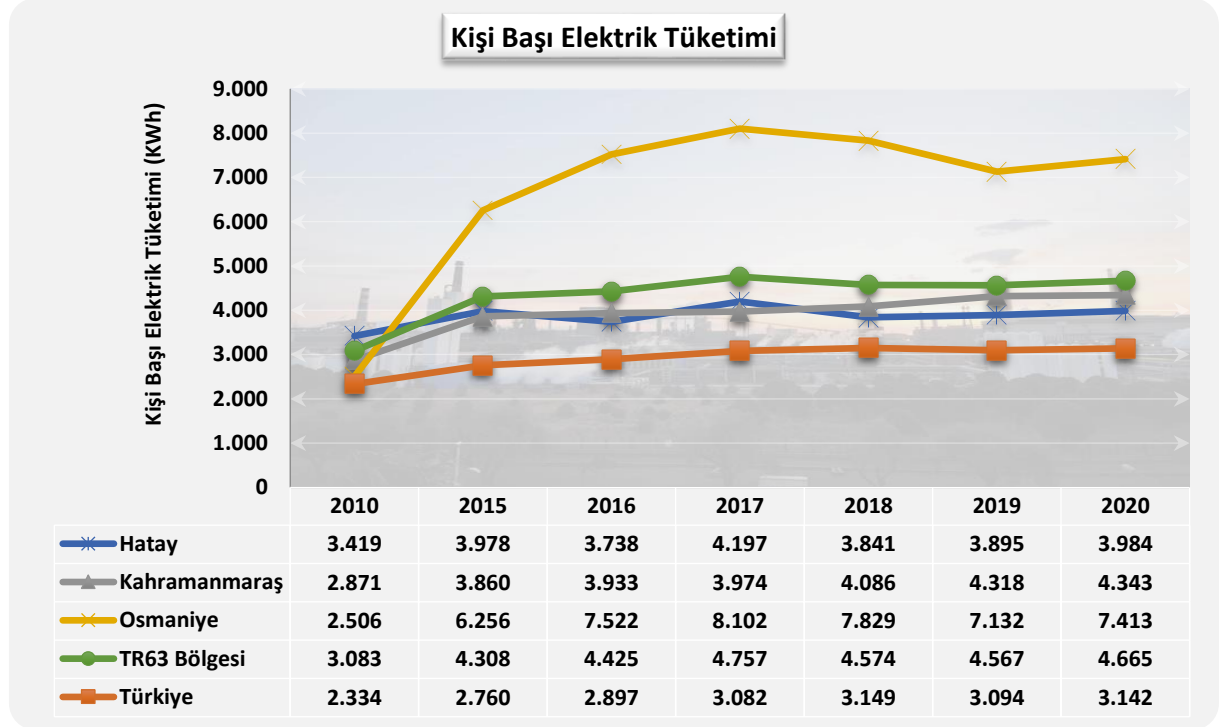
Yıl	Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye	TR63 Bölgesi	Türkiye
2005	3.229.439	2.067.380	271.327	5.568.147	130.262.759
2010	5.062.553	2.999.913	1.200.923	9.263.390	172.050.628
2015	6.099.878	4.232.793	3.208.516	13.541.187	217.312.250
2016	5.813.137	4.376.113	3.927.922	14.117.172	231.203.746
2017	6.611.123	4.480.669	4.275.831	15.367.623	249.022.646
2018	6.183.805	4.677.704	4.184.127	15.045.636	258.232.177
2019	6.344.058	4.983.153	3.842.286	15.169.497	257.273.130
2020	6.610.069	5.072.948	4.066.597	15.749.614	262.702.129
Değişim Oranı	105%	145%	1.399%	183%	102%

Kaynak: TÜİK

Bu bölümde gelişmişlik durumu ile yakından ilgili olduğu düşünülen toplam elektrik kullanımı ve kişi başı elektrik tüketimi incelenmiştir. Teknolojik gelişmelerin ilerlemesiyle beraber elektrikli eşya kullanımı dolayısıyla elektrik tüketimi artmaktadır. Bu kapsamda

Tablo 72’de Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye, TR63 Bölgesi ve Türkiye’nin 2005-2020 dönemi boyunca toplam elektrik tüketimi yer almaktadır. Buna göre 2020 yılında sırasıyla Hatay 6,6 milyon MWh, Kahramanmaraş 5 milyon MWh ve Osmaniye 4 milyon MWh elektrik kullanırken; TR63 Bölgesi 15,7 milyon MWh, Türkiye ise toplam 262,7 milyon MWh elektrik kullanmıştır. 2005-2020 yılları arasında Hatay’da toplam elektrik tüketimi %100 oranında artmasına rağmen TR63 Bölgesindeki payı yaklaşık %16 oranında azalmıştır. Benzer şekilde Kahramanmaraş’ta toplam elektrik tüketimi %145 oranında artmasına rağmen TR63 Bölgesindeki payı yaklaşık %5 oranında azalmıştır. Bu paylardaki azalış durumu, Osmaniye ilinin söz konusu dönemde gelişmişliğinin ve elektrik tüketiminin artmasından kaynaklanmakta olup Osmaniye ilinde söz konusu dönemde toplam elektrik tüketimi yaklaşık 15 kat artarken TR63 Bölgesindeki payı da yaklaşık %2 oranında artmıştır.

Şekil 27: TR63 Bölgesi İlleri ve Türkiye Kişi Başı Elektrik Tüketimi(KWh)

Kaynak: TÜİK

Şekil 27’de TR63 Bölgesi illeri ve Türkiye karşılaştırmalı kişi başı elektrik tüketimleri yer almaktadır. Buna göre 2020 yılında Hatay’da kişi başı elektrik kullanımı 3.984 KWh, Kahramanmaraş’ta 4.343 KWh, Osmaniye’de ise 7.413 KWh düzeyinde iken TR63 Bölgesi’nde 4.665 KWh ve Türkiye’de ise 3.142 KWh düzeyindedir. Osmaniye’de kişi başı elektrik tüketimi TR63 Bölgesi ve Türkiye’nin üzerindedir.

Tablo 73: TR63 Bölgesi İlleri ve Türkiye Toplam Sanayi Elektrik Tüketimi(MWh)

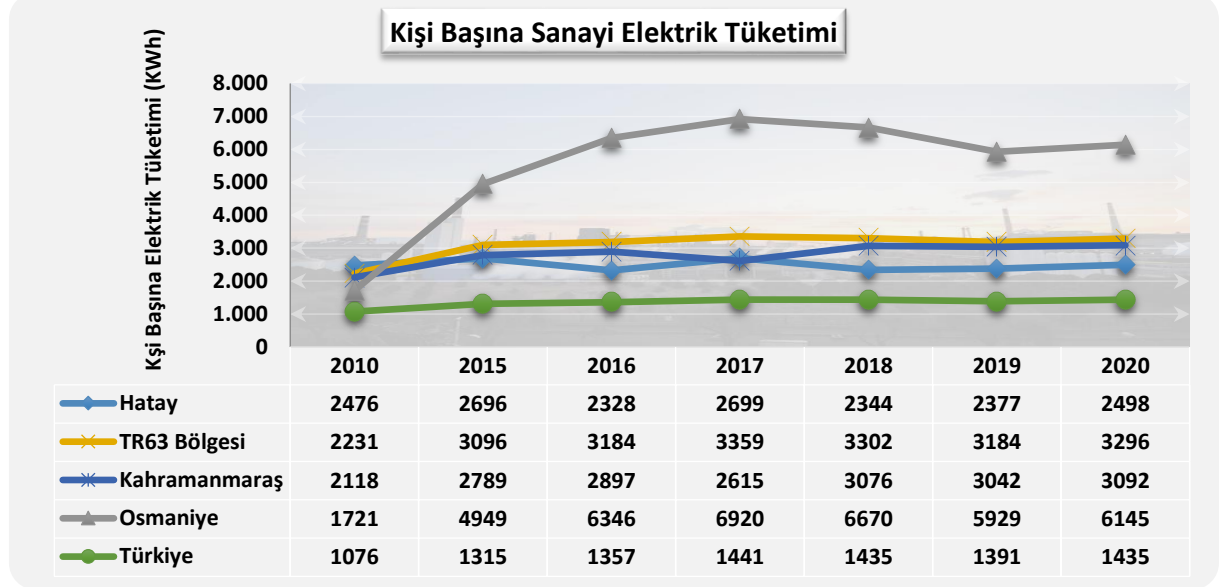
Yıl	Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye	TR63 Bölgesi	Türkiye
2005	2.009.690	1.280.616	28.238	3.318.544	62.294.219
2010	3.665.942	2.213.148	824.770	6.703.861	79.330.651
2015	4.133.730	3.058.790	2.538.230	9.730.750	103.534.820
2016	3.620.072	3.223.010	3.313.877	10.156.958	108.297.567
2017	4.251.153	2.949.080	3.651.707	10.851.941	116.482.599
2018	3.774.032	3.521.892	3.564.546	10.860.470	117.711.676
2019	3.871.875	3.511.299	3.194.254	10.577.429	115.675.424
2020	4.143.962	3.611.492	3.371.107	11.126.562	120.027.291
Değişim Oranı	106%	182%	11.838%	235%	93%

Kaynak: TÜİK

Gelişmişliğin önemli göstergelerinden kabul edilen toplam elektrik tüketiminin yanı sıra bu bölümün odaklandığı konu olan sanayinin toplam elektrik tüketimi de ilde veya bölgede sanayileşmenin düzeyi hakkında önemli ipuçları verecektir. Tablo 73’te Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye, TR63 Bölgesi ve Türkiye sanayisinin 2005-2020 yılları dönemi boyunca sanayi sektörü toplam elektrik tüketimi yer

almaktadır. 2005 yılından, 2020 yılına kadar sanayi elektrik kullanımı Hatay'da %106 oranında artmasına rağmen TR63 Bölgesindeki payı yaklaşık %23 oranında azalmıştır. Benzer şekilde Kahramanmaraş'ta toplam elektrik tüketimi %182 oranında artmasına rağmen TR63 Bölgesindeki payı yaklaşık %6 oranında azalmıştır. Bu paylardaki azalış durumu, Osmaniye ilinin söz konusu dönemde organize sanayi bölgesinin kurulması ve elektrik tüketiminin artmasından kaynaklanmakta olup Osmaniye ilinde söz konusu dönemde sanayi sektöründe elektrik tüketimi yaklaşık 120 kat artarken TR63 Bölgesindeki payı da yaklaşık %30 oranında artmıştır. Sonuç olarak TR63 Bölgesinin, Türkiye'ye oranla sanayi elektrik tüketimi %4 oranında artmıştır.

Şekil 28. TR63 Bölgesi İlleri ve Türkiye Kişi Başı Sanayi Elektrik Tüketimi(KWh)

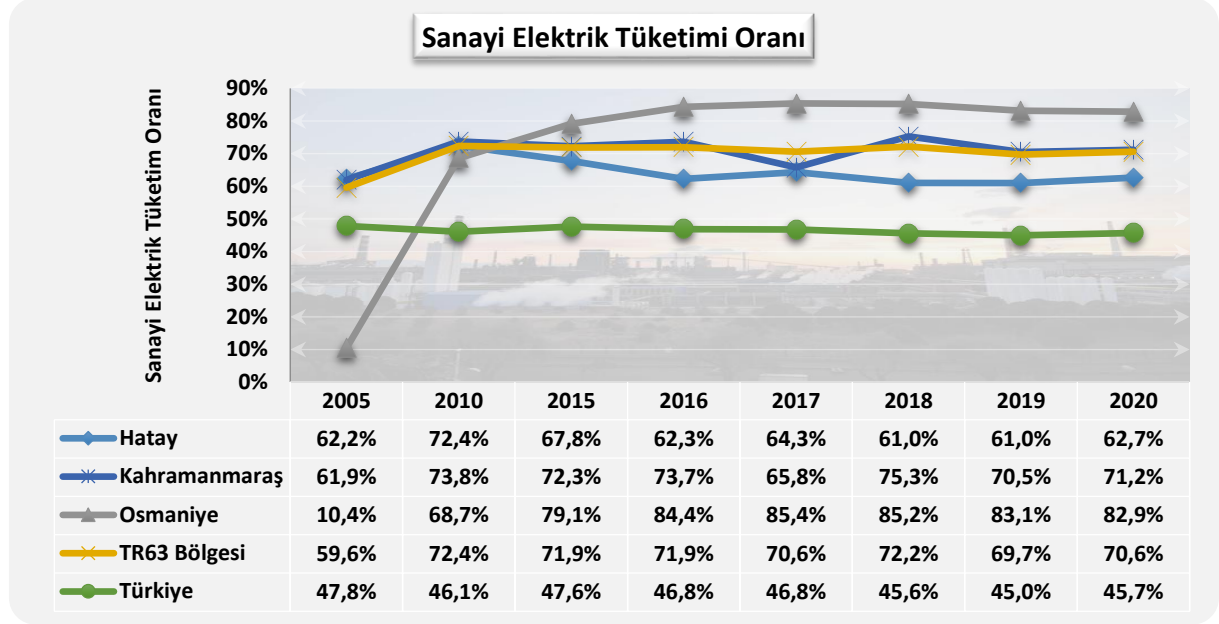

Kaynak: TÜİK

Şekil 28'de ise kişi başı sanayi elektriği tüketimleri yer almaktadır. Buna göre 2020 yılında Hatay'da kişi başı sanayi elektrik tüketimi 2.498 KWh, Kahramanmaraş'ta 3.092 KWh, Osmaniye'de 6.145 KWh düzeyinde olmak üzere TR63 Bölgesinde 3.296 KWh ve Türkiye'de ise 1.435 KWh düzeyindedir. Sonuç olarak Hatay, kişi başı sanayi elektrik tüketiminde, TR63 Bölgesi'nin gerisinde yer almaktadır. Türkiye ise bu düzeyde; Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye'nin gerisinde yer almaktadır.

Bölge sanayisinin gelişmişlik seviyesinin daha iyi anlaşılabilmesini sağlayan diğer bir gösterge de Bölge sanayisinin enerji tüketimidir. TR63 Bölgesindeki sanayi işletmeleri, Türkiye'nin büyük bir kısmında olduğu gibi, ana enerji kaynağı olarak elektrikten faydalanmaktadır.

Şekil 29: Sanayi Elektrik Tüketiminin Toplam Elektrik Tüketimine Oranı

Kaynak: TÜİK

Sanayi elektriği tüketiminin toplam elektrik tüketimi içerisindeki payına bakarak ilin sanayileşme düzeyi hakkında fikir edinilebilir. Bu kapsamda 2020 yılında Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye illerinin toplam elektrik tüketiminde sanayinin payı sırasıyla %62,7, %71,2, %82,9 düzeyindedir. İllere, yıllar itibariyle bakıldığında Hatay'da sanayinin, elektrik tüketiminde değişim düzeyi; Osmaniye ve Kahramanmaraş'ın gerisinde kalmıştır. Osmaniye'de 2005 yılından 2020 yılına kadar %72,5 düzeyinde sanayi elektrik kullanımı büyük oranda artış göstermiştir. 2020 yılında TR63 Bölgesi'nde toplam elektrik tüketiminden sanayinin aldığı pay %70,6 düzeyinde iken Türkiye'de ise %45,7 düzeyindedir.

2005 – 2020 yılları arasında sanayi elektrik tüketiminin, toplam elektrik tüketimine oranı incelendiğinde, Türkiye genelinde ortalama 2 puanlık (%48 - 46) bir düşüş olmasına rağmen, TR63 Bölgesi'nde ortalama 23 puan (%60 - %83) artmıştır. Bununla beraber, TR63 Bölgesi'ndeki tüm illerde Sanayi Elektrik Tüketiminin arttığı, Osmaniye ilinin Toplam Elektrik Tüketimindeki yüksek miktardaki artışın kök sebebinin sanayi sektöründeki büyüme olduğu ve Organize Sanayi Bölgesinin etkisi açık bir şekilde grafik üzerinde görülmektedir. Osmaniye ilinde 2005 yılına göre sanayi elektrik tüketimi, 2020 yılında yaklaşık olarak 120 kat artmıştır.

Günümüzde bir bölgedeki sanayi varlığının hacmini ve sektörel rekabet içindeki konumunu ortaya koyan en önemli göstergelerden biri de İstanbul Sanayi Odası (İSO) tarafından her yıl hazırlanan Türkiye'nin İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşu listesidir.

Tablo 74: TR63 Bölgesi'nden 2021 Yılı İSO 500 Listesine Giren Kuruluşlar

2022 İSO 500 Listesine Göre TR63 Bölgesindeki Sırası	Kuruluş Adı	İl	2020 İSO 500 Sırası	2021 İSO 500 Sırası
1	İskenderun Demir ve Çelik A.Ş.	Hatay	10	5
2	Tosçelik Profil ve Sac Endüstrisi A.Ş.	Hatay	16	14
3	MMK Metalurji San. Tic. ve Liman İşletmeciliği A.Ş.	Hatay	55	32
4	Tosyalı Toyo Çelik A.Ş.	Osmaniye	60	38
5	Baştuğ Metalurji Sanayi A.Ş.	Osmaniye	41	49
6	Atakaş Çelik San. ve Tic. A.Ş.	Hatay	71	52
7	Kipaş Mensucat İşletmeleri A.Ş.	Kahramanmaraş	92	77
8	Tosyalı Filmaşın ve İnşaat Demir Üretim Sanayi A.Ş.	Hatay	103	92
9	Tosyalı Demir Çelik Sanayi A.Ş.	Hatay	130	122
10	Kipaş Kağıt Sanayi İşletmeleri A.Ş.	Kahramanmaraş	206	138
11	Şirikçioğlu Mensucat San. ve Tic. A.Ş.	Kahramanmaraş	309	153
12	Mem Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	Kahramanmaraş	234	190
13	Net Haddecilik San. ve Tic. Ltd. Şti.	Hatay	-	218
14	İskur Tekstil Enerji Tic. ve San. A.Ş.	Kahramanmaraş	312	250
15	KÇS K.Maraş Çimento Beton San. ve Maden.İşlet. A.Ş.	Kahramanmaraş	279	312
16	Maren Maraş Elektrik Üretim San. ve Tic. A.Ş.	Kahramanmaraş	485	324
17	Tufan Endüstri Demir Çelik San. ve Tic. A.Ş.	Hatay	462	338
18	Gemciler Güven Metal San. ve Tic. A.Ş.	Kahramanmaraş	-	398
19	İskur Boya Tekstil Tic. ve San. A.Ş.	Kahramanmaraş	454	403
20	Arıkan Mensucat San. ve Tic. A.Ş.	Kahramanmaraş	-	433
21	Matesa Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	Kahramanmaraş	-	436
22	Erdem Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	Kahramanmaraş	487	442
23	Şirikçiler Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	Kahramanmaraş	-	463
24	Corbus Çelik San. ve Tic. A.Ş.	Hatay	-	490

Kaynak: Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu, İstanbul Sanayi Odası

2021 yılında açıklanan İSO 500 listesine TR63 Bölgesi'nden 24 adet kuruluş girmeyi başarmıştır. 2021 yılı İSO 500 listesi, 2020 yılı İSO 500 listesi ile karşılaştırıldığında, TR63 Bölgesinden listeye girmeyi başaran kuruluş sayısının 19'dan 24'e çıktığı, 2020 yılı listesinde bulunmayan 6 adet kuruluşun 2021 listesinde yer aldığı görülmektedir. 2021 yılı listesinde bulunan 24 adet TR63 Bölgesi kuruluşundan 16 tanesi, bir önceki yıla göre, listede üst sıralara tırmanırken, 2 kuruluş ise 2021 listesinde bir miktar arka sıralara düşmüştür.

9.1.3.TR63 Bölgesi'nde Öne Çıkan Sektörler

Demir-Çelik

Türkiye'nin gelişen sanayi payı ile artan ihracat payı baz alındığında makine ve otomotivden sonraki en önemli sektör, demir çelik sanayidir. Bununla beraber, sektörün ekonomide lokomotif etkisi bulunmaktadır. Bunun nedeni, demir çelik sektörünün diğer sektörler ile olan çok yakın ilişkisinin bulunması ve tüm endüstriyel dallara girdi vermesinden kaynaklanmaktadır. Demir çelik sektörü, otomotiv, gemi, demiryolu, inşaat gibi temel sanayi dallarının başlıca tedarikçisi konumundadır. Bu nedenle, sektördeki değişimler ekonominin tümünü yakından ilgilendirmektedir (TÜSİAD - Sektörel Dernekler Federasyonu - Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu (REF), 2011).

Tablo 75: Dünya Çelik Üretiminde İlk 10 Ülke

No	Ülke	2019 Üretim (Mt)	2020 Üretim (Mt)	% Değişim (2020/2019)
1	Çin	1.001	1.053	5
2	Hindistan	111	100	-11
3	Japonya	99	83	-16
4	Rusya	72	73	3
5	ABD	88	73	-17
6	G.Kore	71	67	-6
7	Türkiye	34	36	6
8	Almanya	40	36	-10
9	Brezilya	33	31	-5
10	İran	26	29	13

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Demir Çelik Sektör Raporu, 2021

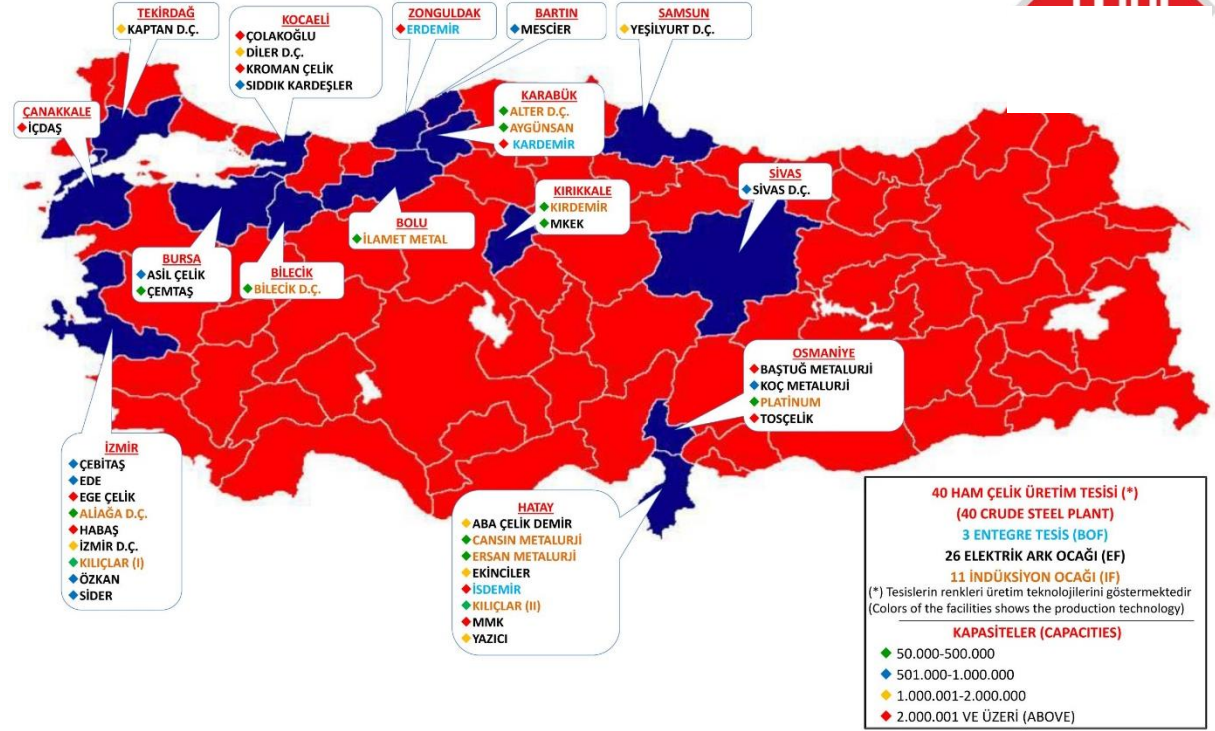
2020 yılında küresel ham çelik üretimi, 2019 yılına göre %0,9 azalarak 1,83 milyar ton (Mt) olarak gerçekleşmiştir. Ham çelik üretimi 2019 yılında Asya ve Orta Doğu hariç tüm bölgelerde daralmıştır. Dünyada Çin'in egemen olduğu çelik üretimi ve dünyanın diğer ülkelerindeki durum

Tablo 75'de gösterilmektedir.

Asya, 2020'de bir önceki yıla göre %1,6 artışla 1.351,7 Mt ham çelik üretmiş olmakla birlikte bu üretimin en önemli aktörü olan Çin'in 2020'deki ham çelik üretimi, 2019'a göre %5,2 artarak 1.052,9 Mt'ya ulaşmıştır. Çin'in küresel ham çelik üretimindeki payı 2020'de %53,3'den %57,6'ya yükselmiştir. 2020 yılında diğer Asya ülkelerinden Hindistan'ın ham çelik üretimi 2020'de %10,6 azalışla 99,6 Mt olmuştur. Ayrıca, Japonya 2020'de 2019'a göre %16,2 düşüşle 83,2 Mt ve Güney Kore ise 2020'de 2019'a kıyasla %6 düşüşle 67,1 Mt ham çelik üretmiştir. AB, 2020'de 2019'a göre %11,8 düşüşle 138,8 Mt ham çelik üretmiş olup, buna Almanya, %10 düşüşle 35,7 Mt, İtalya, %12,9 düşüşle 20,6 Mt, Fransa, %19,8 düşüşle 11,6 Mt ve İspanya, %19,5 düşüşle 10,9 Mt şeklinde katkı sağlamıştır.

2020 yılı itibariyle Türk çelik sektörü, dünyada 7. sıraya, Avrupa'daki çelik üreticileri arasında ise 1. sıraya yükselmiştir. Bu sıralama, 2019 yılında ABD tarafından başlatılan AB ve diğer ülkelerde devam ettirdiği korumacılık politikalarına, Covid-19 salgını sebebiyle ekonomide yaşanan durgunluklara ve sektörün Türkiye-AKÇT STA'sı kapsamında herhangi bir devlet yardımı alamamasına rağmen, çelik sektörünün önemli bir başarısı olarak ortaya çıkmaktadır (Sanayi ve Teknoloji Raporu, 2021).

Şekil 30: Türkiye Çelik Üretim Haritası

Kaynak: TÇÜD, Türkiye Çelik üreticileri, 2022

Şekil 30'dan da görüldüğü üzere, çelik tesislerinin büyük çoğunluğu kıyı bölgelerinde kümelenmiştir. Bu bölgeler, İskenderun-Osmaniye, İzmir-Aliağa, Marmara ve Batı Karadeniz sahil şeridinde yer almaktadır. TR63 Bölgesi bu kapsamda Hatay ve Osmaniye illeri olarak önemli çelik üretimine sahip iller konumundadır.

Tablo 76: Yıllar İtibariyle Demir Çelik Sektörü Dış Ticaret Rakamları (Dolar)

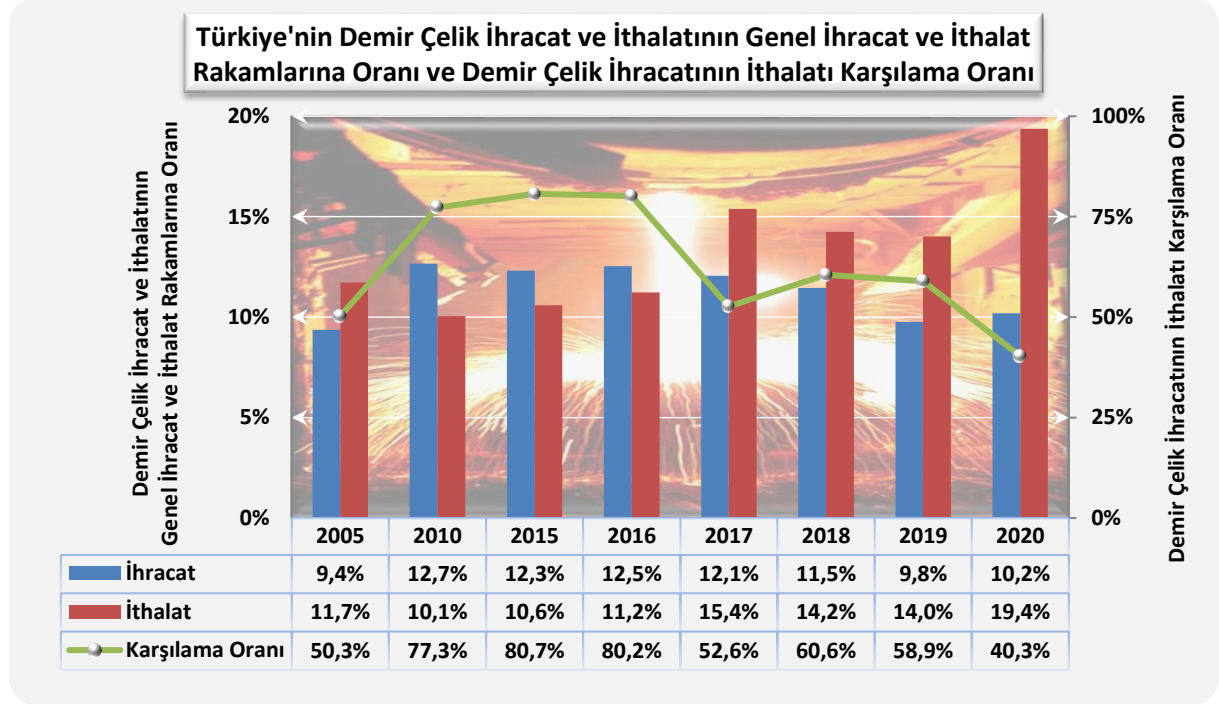
Yıllar	Toplam Dış Ticaret		Demir Çelik Sektörü	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
2005	73.476.408.143	116.774.150.907	6.887.671.161	13.682.665.997
2010	113.883.219.184	185.544.331.852	14.426.576.488	18.662.914.097
2015	143.838.871.428	207.234.358.616	17.709.994.590	21.943.839.313
2016	142.529.583.808	198.618.235.047	17.879.669.501	22.306.705.650
2017	156.992.940.414	233.799.651.234	18.932.294.454	35.977.452.146
2018	167.920.613.455	223.047.094.482	19.242.893.645	31.776.956.728
2019	171.464.944.593	202.704.319.533	16.748.739.417	28.417.869.137
2020	160.656.652.087	209.534.324.904	16.375.498.869	40.594.791.540

Kaynak: TÜİK

Türkiye'nin demir çelik sektöründeki dış ticareti incelendiğinde 2005 yılında 6,8 milyar dolarlık ihracat bulunurken 2020 yılında bu rakam 16,3 milyar dolara yükselmiştir. Söz konusu dönemde 2 kattan fazla ihracat artışı gösteren sektör ithalatta da benzer durumdadır. Bu kapsamda 2005 yılında 13,6 milyar dolarlık ithalat bulunurken 2020 yılında bu rakam 40,5 milyar dolara yükselmiştir. Türkiye'nin demir çelik ithalatının ülkenin tüm ithalatındaki oranı değerlendirildiğinde, demir çelik yapımında kullanılan hürdanın Türkiye'nin önemli ithalat kalemlerinden biri olduğu ve 2005 yılında tüm ithalat kalemleri arasında %11'lik bir paya sahip iken 2020 yılında %19,4'lük paya çıktığı görülmektedir. (Şekil 31) Bu pay ile dünya hurda ithalatının önemli kısmını gerçekleştiren Türkiye, dünyada en çok çelik ithal eden 5. ülke konumuna gelmiştir (Çelik İhracatçıları Birliği, 2021). Türkiye'nin demir çelik sektörü ise, 2020 yılında 40,5 milyar

dolarlık ithalatı ile Türkiye genel ithalatı içinde %19,4 oran elde ederek, Türkiye'nin genel ithalat rakamlarında belirgin bir paya sahip olmayı sürdürmüştür.

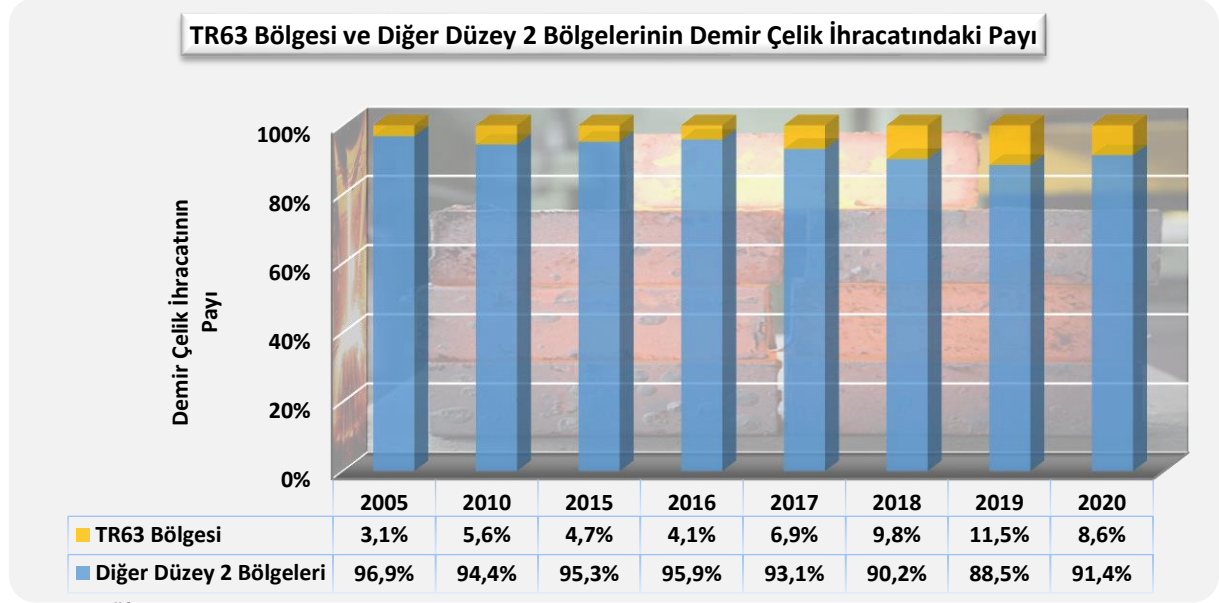
Şekil 31: Türkiye'nin Demir Çelik İhracat ve İthalatının Genel İhracat ve İthalat Rakamlarına Oranı

Kaynak: TÜİK

Demir çelik sektörünün gayri safi yurtiçi hâsıladaki ve imalat sanayi üretimindeki payı, ihracat, net döviz girdisi, istihdam, rekabet edebilirlik, yatırımlar, dışa açıklık ve makroekonomik büyüklükler açısından ülkemizdeki en önemli beş sektörden biridir. Bununla beraber, Türk demir çelik sektörü, hâlihazırda yaşanan küreselleşme sürecinde üretim, pazarlama, ihracat, ticaret alanlarında dünya ile entegrasyonunu büyük ölçüde tamamlamıştır. Sektör bu alanlardaki yeterliliğini, gelişmiş ve gelişmekte olan pazarların tamamına yakınına yaptığı ihracat ile kanıtlamaktadır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2012). Bu göstergeler, Türkiye'nin demir çelik üretiminde belli bir seviyeye geldiğini göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin sanayi sektörleri arasında demir çelik sektörünün ağırlığı, ihracat ve ithalat rakamlarına da yansımaktadır. Şekil 31'e göre, 2010 yılında Türkiye'nin toplam ihracatının %12,7'sini demir çelikten sağladığı görülmektedir. Bu oran 2020 yılında %10,2 seviyesine düşmüştür. Türkiye, demir çelik ithalatına yıllara göre bakıldığında 2015 yılından 2020 yılına kadar olan dönemde %8,8 oranında artış gösterirken, ihracatta ise yine aynı yıllar arasında %2,1'lik oranında azalış göstermiştir.

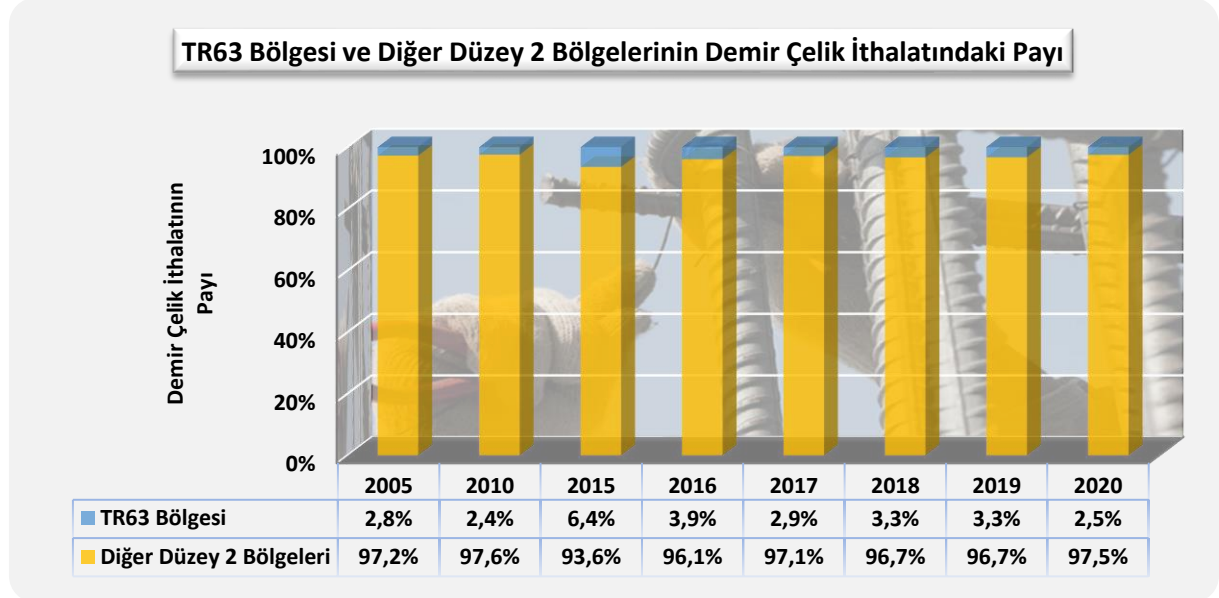
Şekil 32: TR63 Bölgesi ve Diğer Düzey 2 Bölgelerinin Demir Çelik İhracatındaki Payı

Kaynak: TÜİK

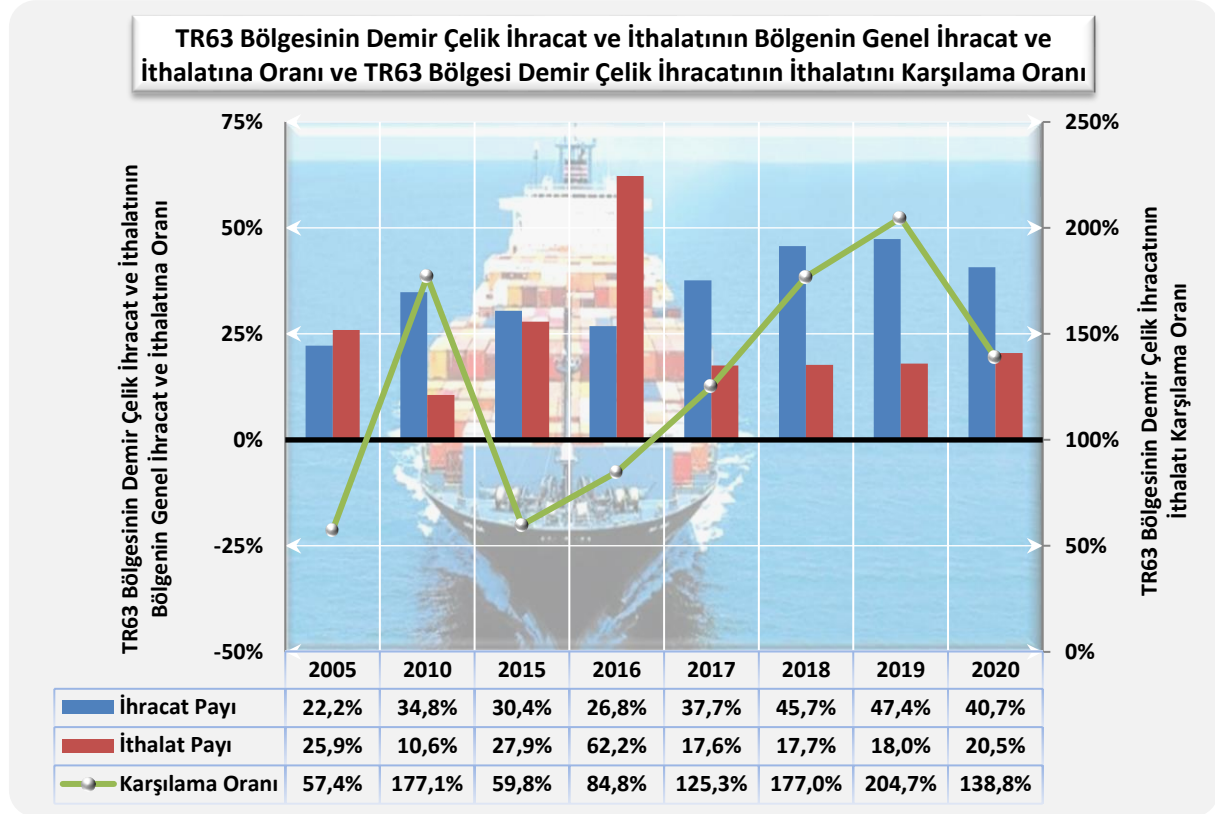
TR63 Bölgesi'nin 2005 yılında demir çelik ihracatının Türkiye'de yeri incelendiğinde, yaklaşık olarak %3'lük bir kısmının TR63 Bölgesi tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu grafik aynı zamanda Türkiye'nin toplam demir çelik ihracatının yaklaşık %9'luk kısmının, TR63 Bölgesi demir çelik sektörü tarafından karşılanmakta olduğunu göstermesi açısından değerlidir.

Şekil 33. TR63 Bölgesi ve Diğer Düzey 2 Bölgelerinin Demir Çelik İthalatındaki Payı

Kaynak: TÜİK

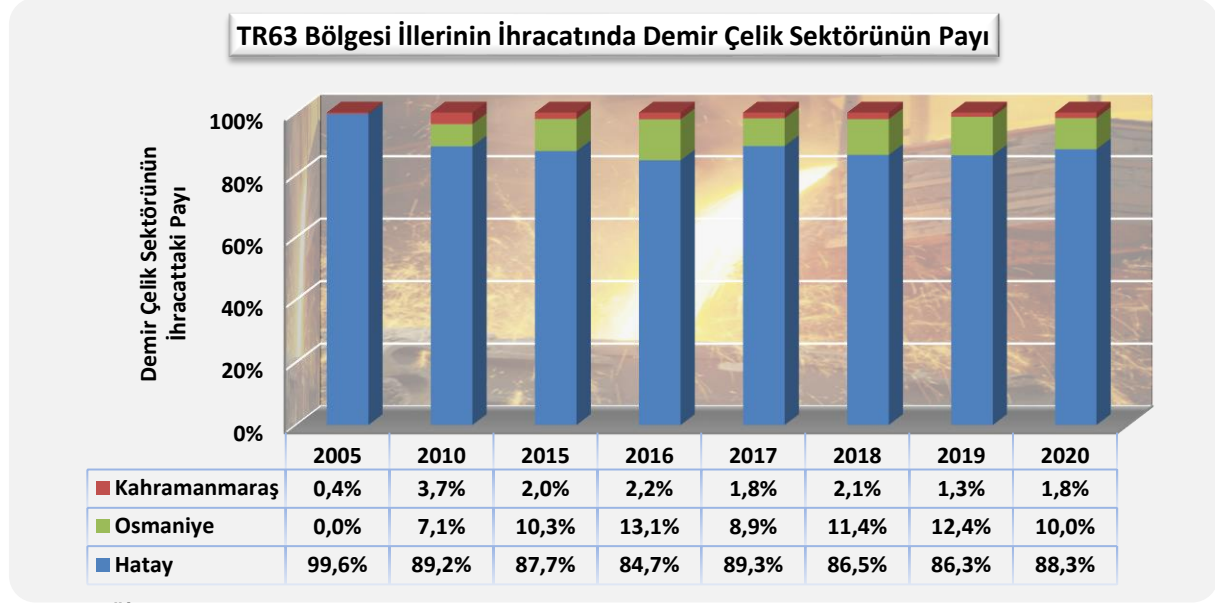
Şekil 34. TR63 Bölgesi'nin Demir Çelik İhracat ve İthalatının Payı ve Demir Çelik İhracatının İthalatı Karşılama Oranı

Kaynak: TÜİK

Üretim kapasitesi bakımından Türkiye'nin en yüksek rakamlarına ulaşan TR63 Bölgesi demir çelik sektörü, Bölge ithalat ve ihracatında da ciddi seviyede pay sahibidir. Grafikte gösterilen zaman periyodunda yer alan 2010 yılında, TR63 Bölgesi demir çelik sektörü ihracatının ithalatı karşılama oranı 2015 ve 2016 yıllarında bu oran %100'ün altına düşmüş olsa da 2017 yılı itibarıyla %100'ün üzerine çıkarak, 2019 yılında %204 seviyesine ulaşmıştır. Artan karşılama oranı aynı zamanda iç piyasa taleplerini karşılıyor olsa da, sektör ihracatı hala Bölgede kendi ithalatını karşılamaya devam etmektedir. Yakalanan bu pozitif değerlerin korunması ve geliştirilmesi için gerekli tedbirlerin alınması, hem TR63 Bölgesi, hem de Türkiye için sağlanan avantajın sürekliliğini sağlaması açısından önemlidir. 2005 yılında TR63 Bölgesi'nin ihracatında %22,2'lik paya sahip olan demir çelik sektörü, bu payı istikrarlı bir artış ile 2019 yılına kadar %47,4'ye taşımıştır. İhracattaki bu oran, tabloda görüldüğü üzere en yüksek oran olmakla beraber 2020 yılında azalış göstererek %40,7 seviyesine gerilemiştir. TR63 Bölgesinin demir çelik sektörünün ithalat payı ise 2005 yılında %26 seviyesinde 2016 yılında %62 seviyesine yükselmiş olmasına rağmen 2020 yılında %20,5'e gerilemiştir.

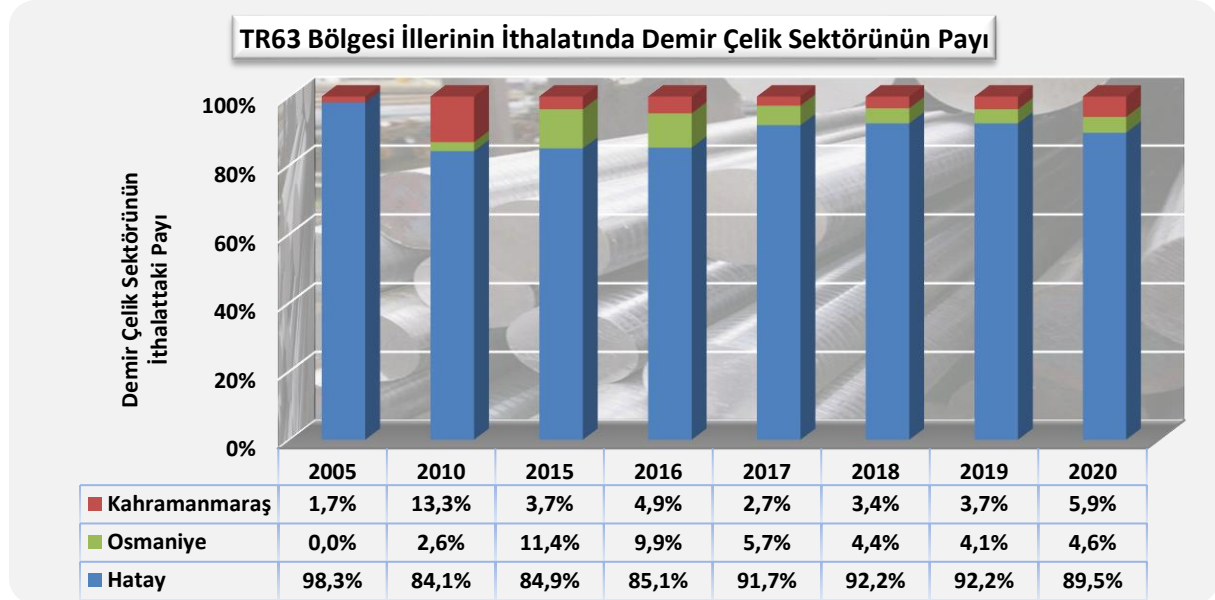
Şekil 35. TR63 Bölgesi İllerinin İhracatında Demir Çelik Sektörünün Payı

Kaynak: TÜİK

Bölge illerinin ihracatı içinde demir çelik sektörünün yeri incelendiğinde, Hatay'ın 2005 yılında bu anlamda en yüksek oranı gösterdiği görülmektedir. Bu bilgi sektörün Hatay ilinin ihracatında büyüyen etkisini göstermesi açısından değerli bir bilgi olup Hatay ilinin ihracatında demir çelik sektörünün önemli bir yer kapladığı görülmektedir. Hatay'ın 2015 yılında bu payı %87,7'ye düşmüş olması, bölge illerinden olan Osmaniye ilinde de sektöre yönelik yatırımların hayata geçtiğini göstermektedir. Demir çelik sektörünün 2019 yılında ilin ihracatında %12,4'lük pay ile ilin ihracat göstergelerinde yerini almıştır. 2020 yılında Osmaniye'de ihracat %10'luk bir orana kadar çekilmiş olmasına rağmen, sektöre yönelik yatırımların devam etmesi durumunda, Osmaniye ilinin ana ihracat sektörünün demir çelik olacağını ifade etmek mümkündür.

Şekil 36. TR63 Bölgesi İllerinin İthalatında Demir Çelik Sektörünün Payı

Kaynak: TÜİK

TR63 Bölgesi illerinin ithalatında demir çelik sektörünün payı, ihracat rakamları ile benzerlik gösterse de, ufak da olsa bazı farklılıklar olduğu görülmektedir. Öncelikle, Bölge illerinin ithalatlarında demir çelik sektörünün payı, ihracatlarındaki paya göre daha düşük olduğu görülmektedir. Son 10 yılda Hatay ilinin ithalatında demir çelik sektörünün payı önemli derecede düşmüştür. 2010 yılı itibarıyla demir çelik üretiminin başladığı Osmaniye ilinde ise, demir çelik sektörüne yönelik yapılan ithalatın %5'e yaklaştığı görülmektedir. Metal mutfak eşyası sektörünün gelişmiş olduğu Kahramanmaraş ilinin ithalat kalemleri

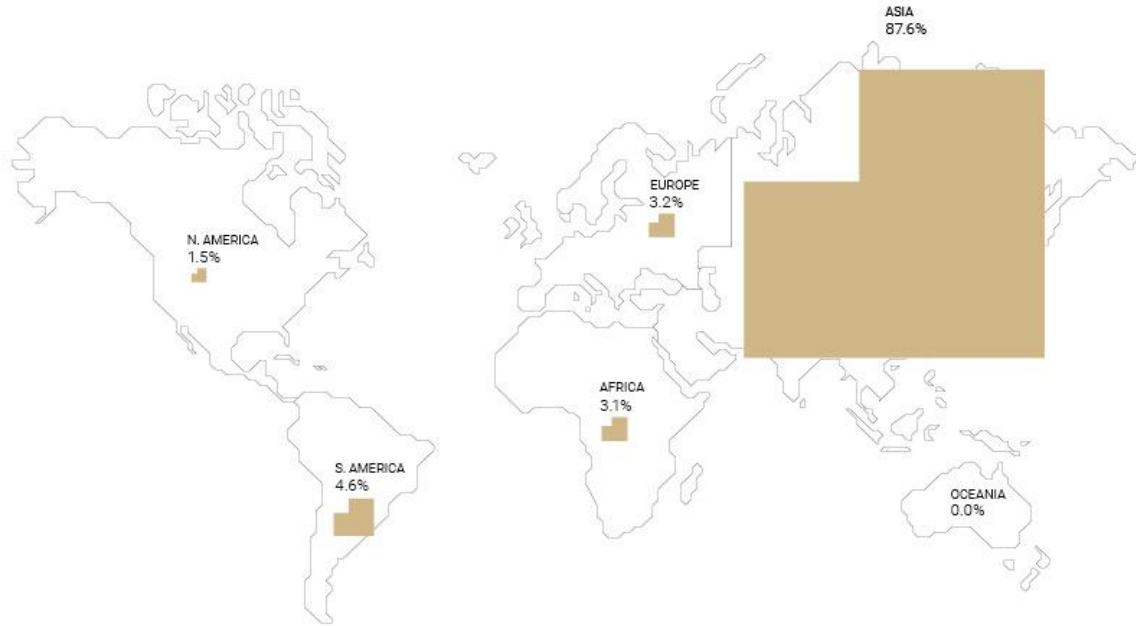
içinde 2005 yılında %1,7 seviyesinde olsa da, devamlı surette Demir Çelik sektörünün belirgin bir payı bulunmaktadır ve bu pay 2020 yılında yaklaşık %6'ya yükselmiştir. Kahramanmaraş ilinde demir çelik sektörünün ithalat payının, metal mutfak eşyası sektörünün gelişimine de paralel olarak büyümeye devam etmesi öngörülmektedir.

Tüm avantajları ile Bölgedeki demir çelik sanayi, yeni sektörlerin Bölge sanayisine eklenmesine olanak sağlayacak niteliklere sahiptir. Bu nedenle, demir çelik sektörünü temel girdi olarak kullanan beyaz eşya ve otomotiv sanayi gibi katma değeri ve üretim teknolojisi daha yüksek alanlarda yatırımları gündeme getirmektedir. Bununla beraber, Bölgenin dış ticaretinde en yüksek değerlere sahip demir çelik sektöründe, uluslararası rekabet şartlarını sağlamak amacıyla, girdi ve enerji maliyetlerini azaltmaya ve sektörde belirleyici rol oynamaya yönelik ar-ge ve ür-ge çalışmaları ve buna paralel olarak teknolojik ilerleme önemli görülmektedir. Ayrıca bu faaliyetlerin sürdürülebilirliğini sağlayacak mesleki eğitimin bölgedeki kurulu sanayi yapısına uygun olarak geliştirilmesi de önemli bir konu başlığı olarak değerlendirilmektedir.

Ayakkabıcılık

Dünyanın hemen hemen her yerinde insanların vazgeçilmez tüketim malları arasında olan ayakkabı, kullanım hacmi itibariyle günümüzde küresel ölçekte ayakkabıcılık sektörünü meydana getirmiştir. 2020 yılı World Foot Wear verilerine göre nüfusu toplam 7,7 milyara ulaşan dünyada, yine aynı yılın verilerine göre 23 milyar çiftten fazla ayakkabı tüketimi gerçekleşmiştir (APICCAPS, 2013). Bu bilgiye dayanarak, mevcut durumda dünyada kişi başına yıllık ayakkabı tüketim sayısının 3 çift olduğunu söylemek mümkündür. Bununla beraber, yıllık ayakkabı tüketim miktarının, ülkelerin gelişmişlik seviyesine ve insanların refahı ile doğrudan ilişkili olduğu ve söz konusu parametrelerden kuvvetli bir şekilde etkilendiği kabul edilen bir gerçektir.

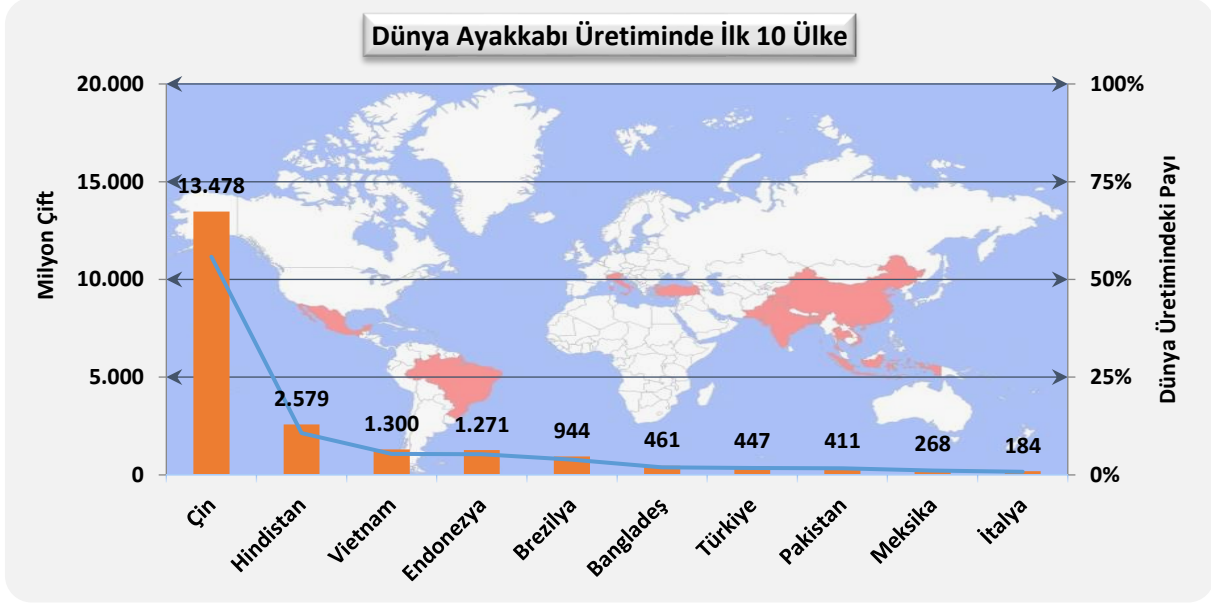
Şekil 37: Dünya Ayakkabı Üretimi

Kaynak: World Footwear Yearbook, 2020

Kıtalararası üretim rakamları, Asya kıtasının %87,6'lık pay ile dünyanın en fazla ayakkabı üreten kıtası olduğunu göstermektedir. Asya kıtasını ortalama %7, %3, %3 ve %1'den az pay ile sırasıyla Amerika, Avrupa, Afrika ve Avustralya kıtaları takip etmektedir.

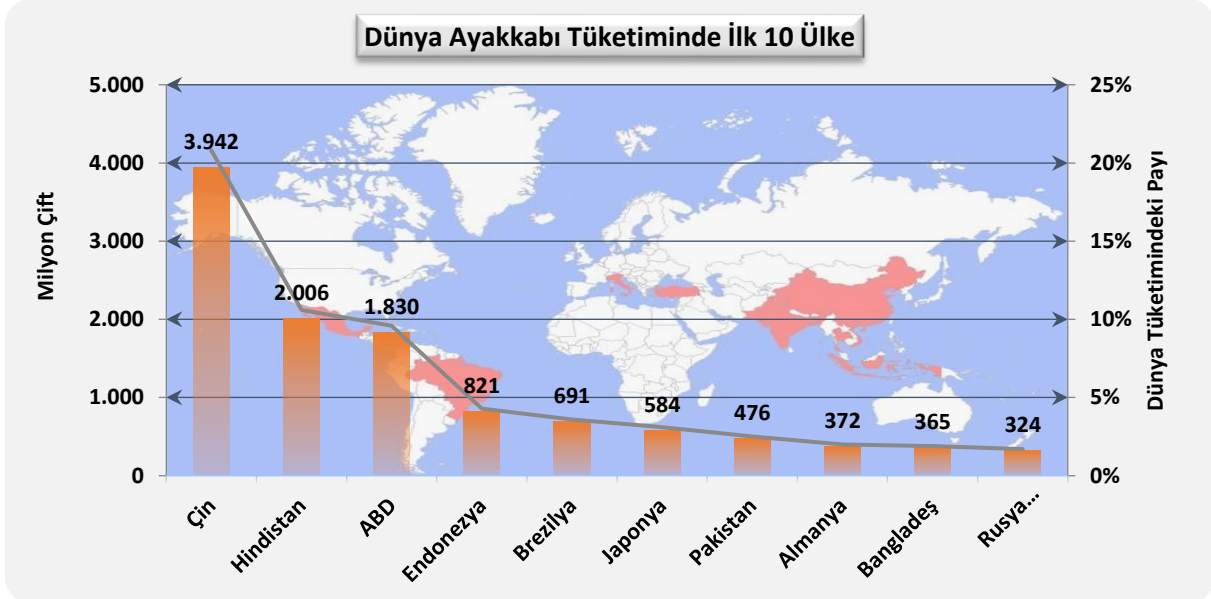
Şekil 38: Dünya Ayakkabı Üretiminde İlk 10 Ülke

Kaynak: World Footwear Yearbook, 2018

2011 Yılı rakamları ile dünya ayakkabı üretiminde öne çıkan ülkeler incelendiğinde, Dünya Ayakkabı Üretimine Kıtalar Göre Oransal Dağılımı haritası ile paralel olarak, bu ülkelerin büyük bir kısmının Asya kıtasında yer aldığı görülmektedir. Çin, 13,5 milyar çift ayakkabı üretimi ile dünya ayakkabı sektörü üretiminin %56'sını tek başına karşılamaktadır. Türkiye ise bu sıralamada yıllık 477 milyon çift ayakkabı üretimi ile 7. sırada yer almaktadır.

Şekil 39: Dünya Ayakkabı Tüketiminde İlk 10 Ülke

Kaynak: World Footwear Yearbook, 2020

2020 yılı rakamları ile dünya ayakkabı tüketiminde öne çıkan ülkeler incelendiğinde, Çin, 3,9 milyar çift ayakkabı tüketimi ile dünya ayakkabı tüketiminin %21'ini tek başına karşılamaktadır. Nüfusa oranla değişen ayakkabı tüketiminde Çin'in ardından Hindistan, ABD, Endonezya, Brezilya gibi kalabalık ülkeler gelmekte olup söz konusu 10 ülkenin tüketimdeki payı %60'ın üzerindedir. Ülkelerin ayakkabı üretim ve tüketim rakamları incelendiğinde ise, Vietnam ve Çin'in ayakkabı üretimlerinin ülke tüketimlerinden ciddi miktarda fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, bu ülkelerin küresel boyutta ayakkabı ihracatçısı olduğunu göstermektedir. Çin yıllık 13,5 milyar çift ayakkabı üretiminin karşılığında, 3,9 Milyar çift ayakkabı tüketimi ile bu sektördeki en büyük üretici ve tüketici ülke konumundadır.

Tablo 77: Türkiye'nin Ülkelere Göre Ayakkabı Dış Ticareti

Ülke	2020 İhracat	Pay (2020)	Ülke	2020 İthalat	Pay (2020)
Rusya Federasyonu	65.585.810	7,9%	Çin	147.755.426	17,8%
Irak	63.766.632	7,7%	Vietnam	129.204.557	15,6%
Almanya	59.961.293	7,2%	İtalya	86.572.999	10,4%
İspanya	59.918.017	7,2%	Endonezya	45.987.267	5,5%
Romanya	33.488.530	4,0%	Kamboçya	11.453.480	1,4%
İtalya	25.156.705	3,0%	İspanya	10.215.331	1,2%
Hollanda	24.724.348	3,0%	Bangladeş	8.377.284	1,0%
İsrail	23.911.434	2,9%	Hindistan	8.321.153	1,0%
İngiltere	23.578.671	2,8%	Portekiz	7.852.171	0,9%
Polonya	19.339.281	2,3%	Almanya	6.973.210	0,8%
Bulgaristan	17.542.360	2,1%	Bosna hersek	4.888.616	0,6%
Libya	16.955.190	2,0%	Burma (Myanmar)	4.499.691	0,5%
Fransa	14.672.051	1,8%	Romanya	3.194.674	0,4%
Azerbaycan	12.401.259	1,5%	Tayland	2.089.317	0,3%
ABD	11.124.980	1,3%	ABD	554.785	0,1%
Diğer	357.291.621	43,1%	Diğer	20.093.270	2,4%
Genel toplam	829.418.182	100,0%	Genel toplam	498.033.231	100,0%

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, Bilgi Sistemi, 2021

2020 yılında Türkiye'nin ayakkabı ihraç ettiği başlıca ülkeler arasında Rusya Federasyonu, Irak, Almanya, İspanya ve Romanya yer almaktadır. Bu beş ülkeye yaklaşık 250 milyon dolarlık ihracat gerçekleştirilmiş olup toplam ihracatın %30'u bu ülkelere gerçekleşmiştir. İsrail, Hollanda, İtalya ve İngiltere diğer önemli ihraç pazarları olup, Ülke bazında Türkiye'nin ihraç pazarlarında çeşitlenme olmakla birlikte ayakkabı ihracatında daha çok komşu ve çevre ülkelere yapıldığı görülmektedir. Yapılan saha araştırması neticesinde, TR63 Bölgesinden kısıtlı miktarda ayakkabı ihracatı yapıldığı, genel itibarıyla, Bölgeden iç piyasa talebinin karşılandığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bununla beraber, coğrafi yakınlık sebebiyle TR63 Bölgesi ayakkabı sektörünün ihracat yaptığı ülkelerin genellikle Orta Doğu lokasyonlu olduğu görülmektedir. Suriye, Ürdün, Suudi Arabistan, Lübnan ve Azerbaycan TR63 Bölgesinin ayakkabı ihraç ettiği ülkelerin başında gelmektedir (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2011).

Türkiye ayakkabı sektörünün özellikle İspanya, Portekiz gibi Avrupalı üreticilerle rekabet edebilecek büyük bir arz potansiyeline sahiptir. Özellikle İspanya, Portekiz ve İtalya gibi Avrupalı ayakkabı üreticisi ülkelerle rekabet edilebilmesi için sektörün, firmaların ürünlerimizin tanıtımının yapılması gerekmektedir. Türk ayakkabı firmaları yeni pazar arayışlarını sürdürmekte, var oldukları pazarlarda pazar paylarını artırmaya çalışmaktadırlar; özellikle Batı Avrupa ülkelerine ihracat imkânlarını araştırmaktadırlar. Bu kapsamda sektör firmaları yurtdışındaki önemli uluslararası fuarlara, sergilere ve ticaret heyetlerine katılmaktadır. GSD Shoe Fair-Düsseldorf, Micam Shoevent-Milano, Motexha Spring Fair-Dubai, Lineapella-İtalya ve Mosshoes-Moskova katılım sağlanan fuarların başında gelmektedir. (Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü, 2021).

Türkiye'de 1950 yılından itibaren küçük sanayi görünümünü kazanmaya başlayan ayakkabı sektörü, son yıllarda önemli gelişmeler kaydetmiştir. Özellikle 1980'li yıllarda teşviklerle birlikte sektörde yapılan ve oldukça ciddi sayılabilecek makine parkı yatırımları sektörün sanayileşmesini sağlamıştır. Sektörde son yıllarda askeri ayakkabılar, botlar ve iş ayakkabıları üretiminde hızlı bir gelişme göze çarpmaktadır. Uluslararası standartlara uygun üretimi gerçekleştirildiği sektörde CE işaretli ayakkabılar ülkemizde satışa sunulmakta ve AB ülkelerine ihraç edilmektedir. Ayakkabı makineleri ve ayakkabı yan sanayi üretimi kapasite ve teknoloji olarak gelişmiş olup üretim, çeşitlilik açısından zengindir. Taban, ökçe, kalıp, vardola ihraç edilmektedir. Ayakkabı yan sanayi başta İstanbul olmak üzere, İzmir ve Ege Bölgesi, Konya ve Gaziantep'te yoğunlaşmıştır.

Türkiye'de gerçekleştirilen ayakkabı üretiminde geleneksel ve enjeksiyon yöntemi olmak üzere iki yöntem kullanılmakta olup, daha çok geleneksel yöntem tercih edilmektedir. Bu yöntemde saya ve taban

farklı aşamalarda üretilerek birbirlerine yapıştırma veya yapıştırma/dikme veya enjeksiyon yöntemlerinden biriyle monte edilmektedir.

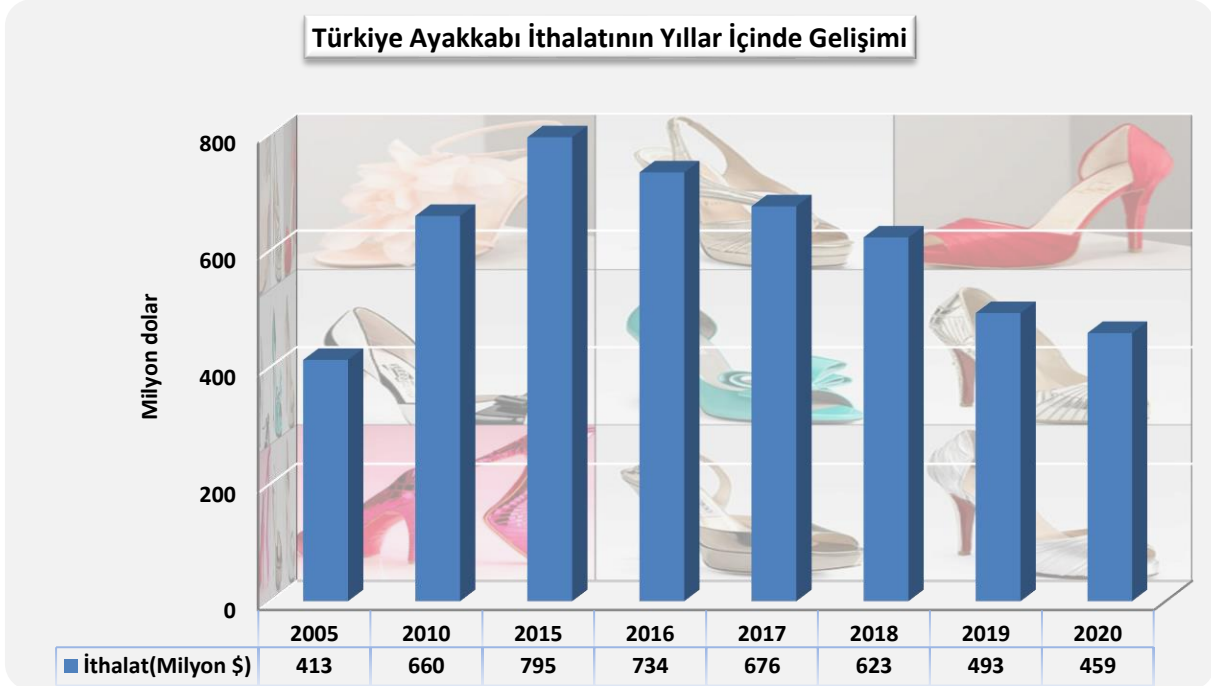
Şekil 40: Türkiye Ayakkabı İhracatının Gelişimi

Kaynak: TÜİK

Türkiye'nin yıllar itibariyle ihracat rakamları incelendiğinde, sektör ihracatının genel itibariyle istikrarlı bir şekilde arttığı görülmektedir. 2005 yılında Türkiye'nin 216 milyon dolar ayakkabı ihracatı bulunurken bu rakam 2020 yılında 814 milyon dolara yükselmiş olup yaklaşık 4 kat bir artış meydana gelmiştir.

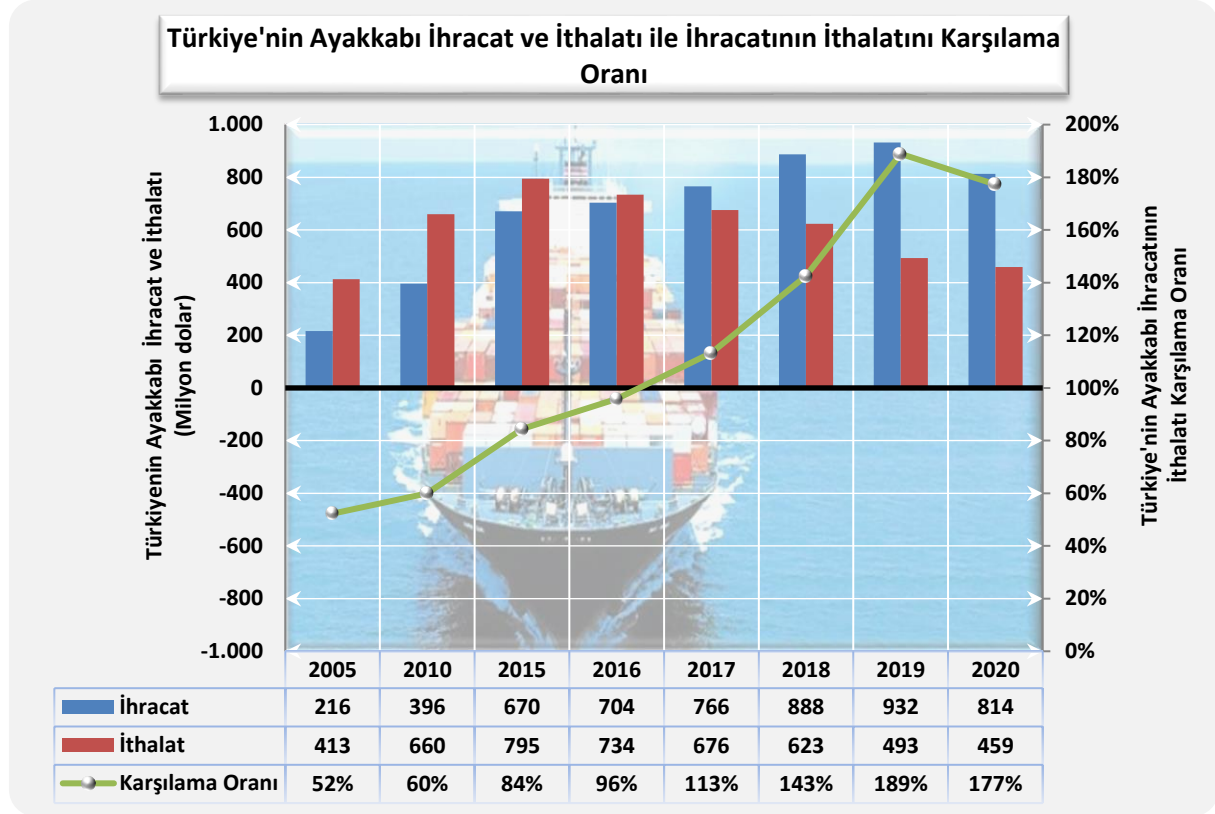
Şekil 41: Türkiye Ayakkabı İthalatının Gelişimi

Kaynak: TÜİK

Türkiye'nin yıllar itibariyle ayakkabı ithalatı incelendiğinde, ihracat grafiği ile ters orantılı olarak yıllar itibariyle azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. 2015 yılında Türkiye, 795 milyon dolarlık ayakkabı ithal ederken bu rakam 2020 yılında 456 milyon dolara düşmüştür. Türkiye ayakkabı ithal eden bir konumdan ayakkabı ihraç eden bir konuma gelmiştir.

Şekil 42. Türkiye'nin Ayakkabı İhracat ve İthalatı, Ayakkabı İhracatının İthalatı Karşılama Oranı

Kaynak: TÜİK

5 yıllık periyotlar ile Türkiye'nin son 15 yıllık ayakkabı ihracat ve ithalat performansı incelendiğinde, ihracat miktarı 216 milyon dolardan 814 milyon dolara çıkarken, ithalat 413 milyon dolardan, 660 milyon dolara çıkmıştır. Bununla beraber, ihracatın ithalatı karşılama oranının %52,3 seviyesinden %177,3 seviyesine ilerlediği görülmektedir.

Tablo 78: TR63 Bölgesi İllerinde Ayakkabı Sektörünün İhracatının Gelişimi (Dolar)

Yıl	Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye	Toplam
2005	304.356	71.310	0	375.666
2010	2.231.692	7.412	0	2.239.104
2015	2.773.416	525.637	1.351.902	4.650.955
2016	4.070.283	1.627	57.456	4.129.366
2017	2.962.728	8.951	559.092	3.530.771
2018	3.989.576	272.005	424.332	4.685.913
2019	3.300.928	259.730	655.068	4.215.726
2020	2.995.734	190.621	173.211	3.359.566

Kaynak: TÜİK

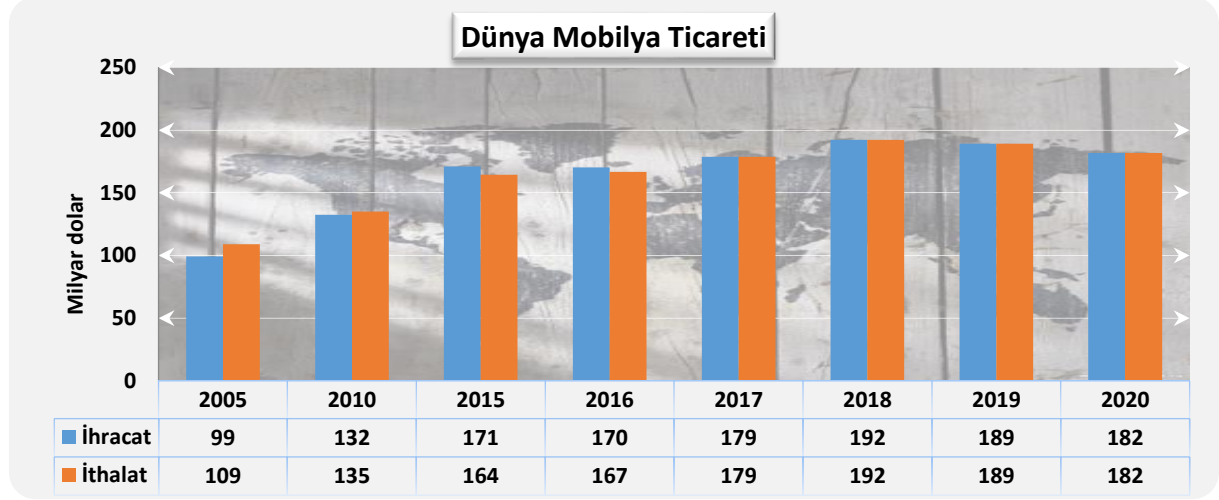
Son 15 yılda TR63 Bölgesi'nin ayakkabı ihracatı önemli derecede artmıştır. 2005 yılında toplam 375 bin dolarlık bir ihracat söz konusu iken bu rakam 2020 yılında 3,3 milyon dolara yükselmiştir. Ayakkabı ihracatında TR63 Bölgesinde Hatay ili ön plan çıkmakta olup son 15 yılda Hatay ili TR63 Bölgesindeki toplam ihracatın %80'den fazlasını gerçekleştirmektedir. Hatay ilinde erkek ayakkabısı üretimi Kahramanmaraş ilinde ise kadın ayakkabısı üretimi gerçekleşmektedir. Ayrıca son 5 yılda Osmaniye ilinden 500 bin dolarlık Ayakkabı ihracatı söz konusu sektörün Osmaniye ilinde de ön plana çıktığını göstermektedir. Ayakkabıcılık sektörünün dünya üzerindeki ihracat, ithalat ve birim başına ülkelere sağlamış olduğu katma değer göz önünde bulundurulduğunda, TR63 Bölgesinde sektörün öncelikle altyapı sıkıntılarının giderilerek, markalaşma yoluna gitmesi gerektiği, AR-GE ve kaliteye odaklanarak

birim başına sağlanan katma değer artırılması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bölge sektörünün, yegâne sıkıntısı altyapı olmayıp, girişimcilik, pazarlama, beşeri sermaye vb. konularda da mesafe kat etmesi gerekmekte ise de, diğer unsurlar için altlık oluşturması nedeniyle altyapı ihtiyacı öncelikli durumdadır.

Mobilya Sektörü

Günlük hayatın hemen hemen her alanında kullanılan ve bireyin, toplumun refah seviyesini yansıtan en önemli göstergelerden biri olan mobilya, ortaya çıkardığı sektör ile günümüz dünyasında tüketim hızındaki artışa paralel olarak, dünya ticaretindeki payını artırmaya devam etmektedir.

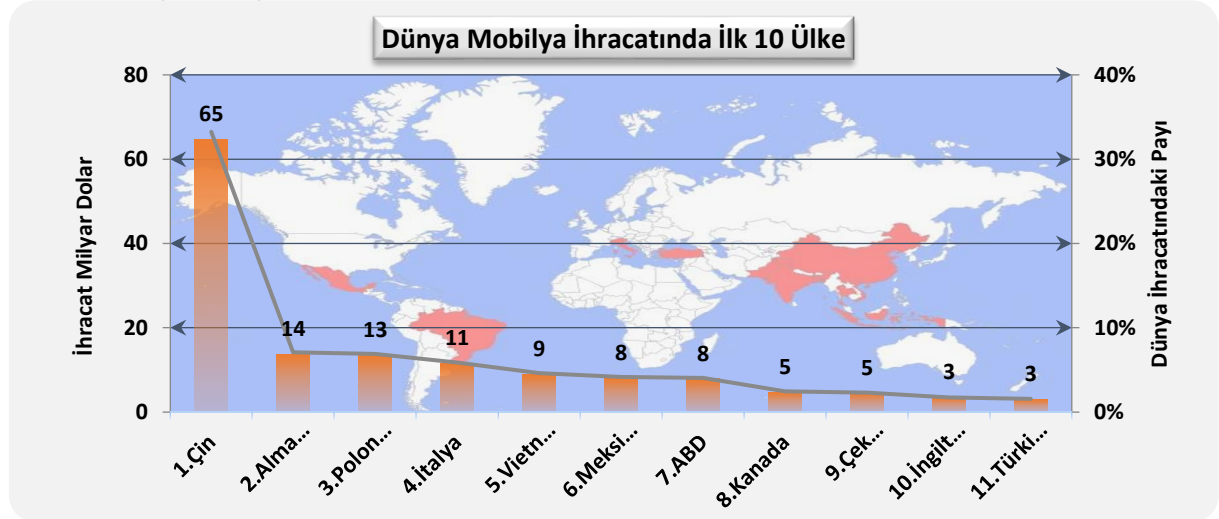
Şekil 43: Dünya Mobilya Ticareti

Kaynak: Trademap, Dış Ticaret İstatistikleri, 2020

2005-2020 yılları arasındaki zaman dilimi incelendiğinde, küresel mali krizin olumsuz etkisini ilk defa hissettirdiği 2009 yılı hariç tutulmak üzere, mobilya sektörünün dünya ticaretindeki hacminin sürekli büyüdüğü ve on beş yıllık süreçte mobilya ihracatında yaklaşık 2 kat artış gerçekleştiği görülmektedir.

Şekil 44: Dünya Mobilya İhracatın İlk 10 Ülke

Kaynak: Trademap, Dış Ticaret İstatistikleri, 2020

Dünyada mobilya üretiminde önde gelen ülkeler incelendiğinde, %72'lik oran ile sektörde ilk 10 ülkenin en büyük pazar payına sahip olduğu tespit edilmektedir. Bununla beraber, Çin, diğer pek çok sektörde olduğu gibi, mobilya üretiminde de dünya birincisi iken, Almanya ve Polonya ise, Çin'den sonra gelen dünyanın en büyük mobilya üreticileri konumundadır. Mobilya üreten tüm bu ülkelerin üretim rakamları miktar olarak birleştirildiğinde, sektör büyüklüğünün yaklaşık 190 Milyar dolara ulaşmış olduğu görülmektedir. Türkiye, 2020 yılında gerçekleştirmiş olduğu 3 Milyar dolarlık mobilya ihracat hacmi ile bu konuda dünyada 11. sıradadır.

İhracatta yerli kaynakları en çok kullanırken, ithal girdilere bağımlılığı en az sektörlerden olan mobilyacılık, Türkiye’de özellikle son 15–20 yıllık süreçte küçük ölçekli işletmelerin yanı sıra, orta ve büyük ölçekli işletmelerin sayısı artmasıyla ciddi miktarda mesafe kat etmiştir. Bu ilerleme Türkiye’nin mobilya üretim rakamlarına da yansımıştır. Fabrikasyon üretim yapan firmaların, istihdam düzeyi ile paralel olarak büyük firmalardan oluştuğu düşünülmektedir.

Fabrikasyon üretim yapan firmaların sayısı her geçen gün artmaktadır. Mobilya ve orman ürünlerinde, sektörde önemli bir yer tutmamakla beraber, faaliyet gösteren yabancı sermayeli firma sayısı, mutfak mobilyası başta olmak üzere artmaktadır. IKEA’nın İstanbul, İzmir, Bursa ve Ankara’da açtığı ve açmakta olduğu perakende mağazaları da sektöre dinamizm getirmiştir. (Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü, 2021).

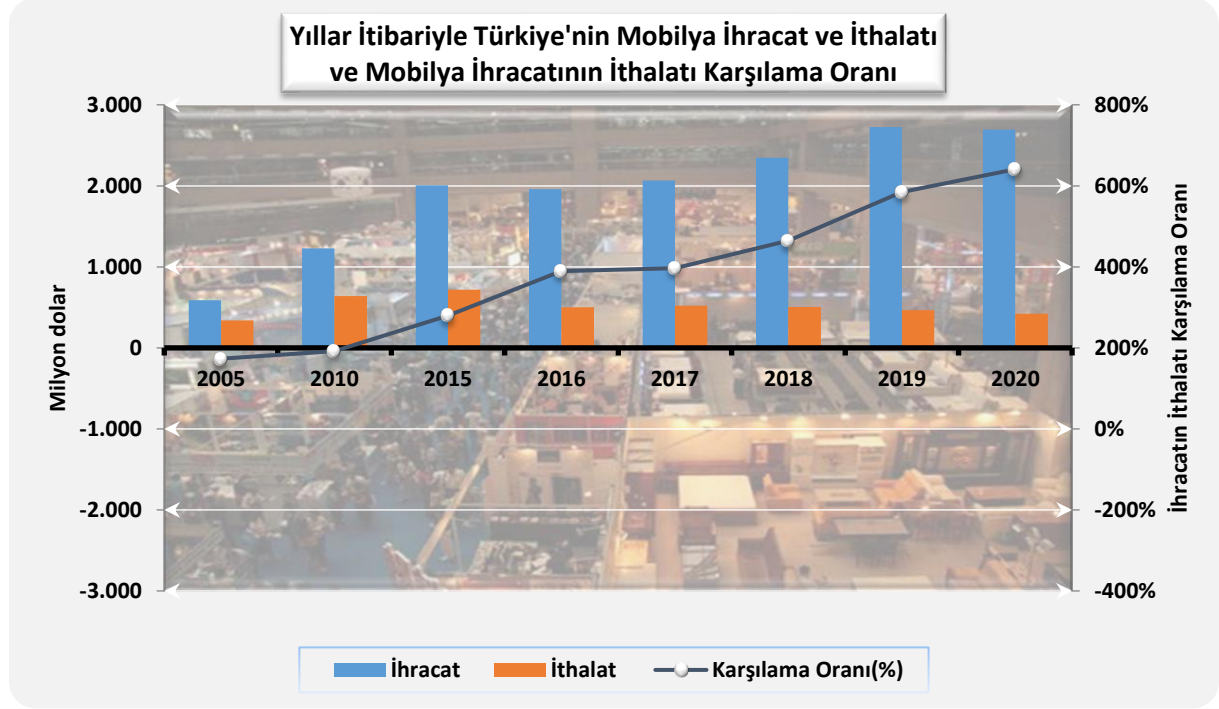
Tablo 79: Türkiye’nin Ülkelere Göre Mobilya Dış Ticareti

Ülke	2020 İhracat	Pay (2020)	Ülke	2020 İthalat	Pay (2020)
Irak	473.376.032	17,6%	Çin	58.501.424	13,9%
Almanya	205.865.968	7,6%	Polonya	54.867.372	13,0%
Suudi Arabistan	176.038.734	6,5%	İtalya	48.138.688	11,4%
ABD	156.381.541	5,8%	Almanya	41.393.732	9,8%
İsrail	128.987.556	4,8%	Romanya	24.200.196	5,8%
Libya	128.646.536	4,8%	Tayland	14.320.043	3,4%
Fransa	107.005.247	4,0%	Japonya	13.458.300	3,2%
Birleşik Krallık	102.285.358	3,8%	ABD	12.615.666	3,0%
Hollanda	73.815.044	2,7%	Portekiz	12.373.242	2,9%
Romanya	72.967.785	2,7%	Fransa	12.287.697	2,9%
Katar	72.737.651	2,7%	Malezya	12.076.759	2,9%
BAE	62.842.640	2,3%	Sırbistan	11.492.630	2,7%
İtalya	60.019.267	2,2%	Birleşik Krallık	8.443.200	2,0%
Belçika	43.481.772	1,6%	Litvanya	8.215.896	2,0%
Azerbaycan	40.106.162	1,5%	Slovakya	8.110.855	1,9%
Diğer	790.921.712	29,3%	Diğer	80.090.447	19,0%
Genel toplam	2.695.479.005	100,0%	Genel toplam	420.586.147	100,0%

Kaynak: TÜİK

TÜİK verilerine göre, mobilya ihracatında son yıllarda en büyük pazar Irak olmuştur. Bu ülkeye 2018 yılında 442 milyon dolarlık mobilya ihracatı, 2019 yılı verilerine göre 513 milyon dolarlık mobilya ihracatı yapılmıştır. 2019 yılında en fazla ihracat Irak, Almanya, Libya, Suudi Arabistan, ABD, Fransa ve İngiltere’ye yapılmıştır. İhracatın bölgelerimize göre dağılımında Kayseri ve İstanbul’un ardından İnegöl, üçüncü sırada yer almaktadır. İzmir sahip olduğu ulaşım kolaylığı ve limanı ile ihracatta önemli atılımlar yapmaktadır.

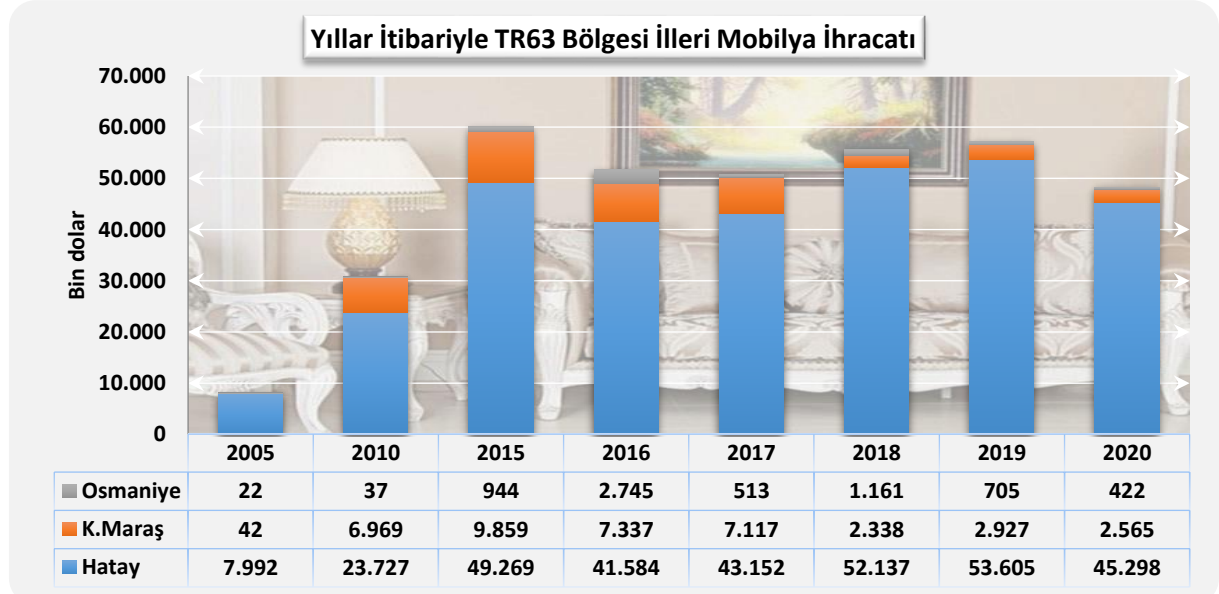
Şekil 45: Türkiye'nin Mobilya İhracat ve İthalatı, Mobilya İhracatının İthalatı Karşılama Oranı

Kaynak: TÜİK

Türkiye'de mobilya sektörünün kat etmiş olduğu mesafe, ihracat ve ithalat rakamları ile daha belirgin hale gelmektedir. Türkiye'de mobilya sektörü 2001 yılından itibaren dış ticarete fazla vermeye başlamıştır. Yıllar içerisinde iç piyasada yaşanan daralmalar ve krizler ihracat ile aşılmaya çalışılmıştır. 2005 yılında 588 milyon dolarlık ihracat ve 340 Milyon dolarlık ithalat ile kendi ölçeğine göre ciddi bir dış ticaret fazlası vermiştir. Türkiye mobilya sektörünün gerçekleştirdiği ihracat ele alındığında, 2005 yılından 2020 yılına kadar geçen sürede yaklaşık 5 katına yükselmiştir. 2001 yılı itibariyle de dış ticaret fazlası vermeye devam eden sektör, 2020 yılında dış ticaret fazla oranını %641'e çıkararak, bu alanda yeni bir rekor kırmış ve ihracatta 2,7 milyar dolar seviyesini yakalamıştır. Mobilya sektörünün son 20 yılda göstermiş olduğu performans ile sektör için 2023 yılı hedefi olarak ortaya konulmuş olan 3 milyar dolarlık hedefe yaklaşılmıştır.

Şekil 46: Yıllar İtibariyle TR63 Bölgesi İlleri Mobilya İhracatı

Kaynak: TÜİK

Mobilyacılık sektörü, ihracatta yerli kaynakları ağırlıklı olarak kullanırken, ithal girdilere bağımlılığı en az sektörlerden olması itibariyle diğer sektörlerden farklılaşmaktadır. Sektörün doğası itibariyle ithalata fazla gereksinim duymaması, Bölgede sektöre yönelik ithalat rakamlarının önemli seviyede olmamasını beraberinde getirmektedir. İhracattaki durum ise 2015 yılından itibaren sektörde ihracat artışı olmasıyla birlikte 2019 yılında TR63 illerinden Hatay'da en yüksek seviye olan 53,6 milyon doları görmüştür. Mobilya ihracatında Hatay ilinin Bölgede öne çıktığını görmek mümkündür. Bununla beraber, 2005 ile 2020 yılları arasında Bölge illerinin ihracat büyüklükleri incelendiğinde, 2005 yılında Hatay ili, Kahramanmaraş ilinden 190, Osmaniye ilinden 363 kat daha fazla mobilya ihracatı yaparken, 15 yıl sonrasında bu farkın kapanmakta olduğu açık bir şekilde görülmektedir. 2020 yılı itibariyle Hatay ilinin mobilya ihracatı, Kahramanmaraş ilinden 17 kat, Osmaniye ilinden ise 107 kat fazla hale gelmiştir. Bölgenin mobilya ihracatı yaptığı ülkeler, Orta Doğu bölgesi ile sınırlı kalmaktadır. Bu kapsamda Irak, Suudi Arabistan, Suriye, Lübnan ve Ürdün TR63 Bölgesinin mobilya ihracatı yaptığı ilk 5 ülkeyi oluşturmaktadır.

Metal Mutfak Eşyaları Sektörü

Sanayi devrimiyle birlikte birçok alanda önemli gelişmeler olmuştur. Büyük ölçekli demir-çelik tesislerinin kurulması, kesme ve form verme presleri, kaynak teknolojileri gibi metal işleme makinelerindeki gelişmeler sayesinde metal mutfak eşyaları başta Avrupa ve Amerika olmak üzere birçok ülkede 19. yüzyılın ortalarından itibaren önemli bir sanayi koluna dönüşmeye başlamıştır. Günümüzde ölçek ekonomilerine ulaşmış düşük maliyetli üretim yapan büyük tesislere sahip ülkelerin üretimde ön plana çıktığı bu sektörde ABD, Japonya ve AB ülkeleri gibi gelişmiş ekonomilere sahip ülkeler tüketim de ön plana çıkmaktadır. TR63 Bölgesi illerinden olan Kahramanmaraş'ta metal mutfak eşyaları üretimi geçmişi 1950'li yıllara kadar uzanmaktadır. Bakır ve alüminyum mutfak eşyaları üreten küçük atölyeler bugünün modern paslanmaz çelik eşya üretiminin temel bilgi birikimini oluşturmaktadır. Kahramanmaraş metal pişirme firmaları ağırlıklı olarak tencere, tava, çaydanlık, düdüklü tencere, cezve ve yapışmaz kaplamalı alüminyum eşyaları üretmektedir (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2018).

Tablo 80: Metal Mutfak Eşyaları Sektörü Kod Sınıflaması

NACE	PRODCOM	GTIP	TANIM
2599.01	2599.12	7323	Demir veya çelikten sofra, mutfak veya diğer ev işlerinde kullanılan eşya ve aksesuarı, yün, sünger, eldiven vb.
2599.06		7418	Bakırdan sofra, mutfak ve diğer ev işlerinde kullanılan eşya ile sağlığı koruyucu eşya ve bunların aksesuarı
2599.01		7615	Alüminyumdan sofra, mutfak ve ev işlerinde kullanılan eşya ile sağlığı koruyucu eşya ve bunların aksesuarı; süngerler vb.

Kaynak: TÜİK

Metal mutfak eşyaları sektörüne ait rakamlar incelenirken kullanılan sınıflamalardan bahsetmek elzemdir. Bunun nedeni sektörün uluslararası sınıflamalarda birkaç kategorinin bileşiminden oluşmasıdır. Kullanılan kod ve sınıflamalar aşağıdaki tabloda görülmektedir.

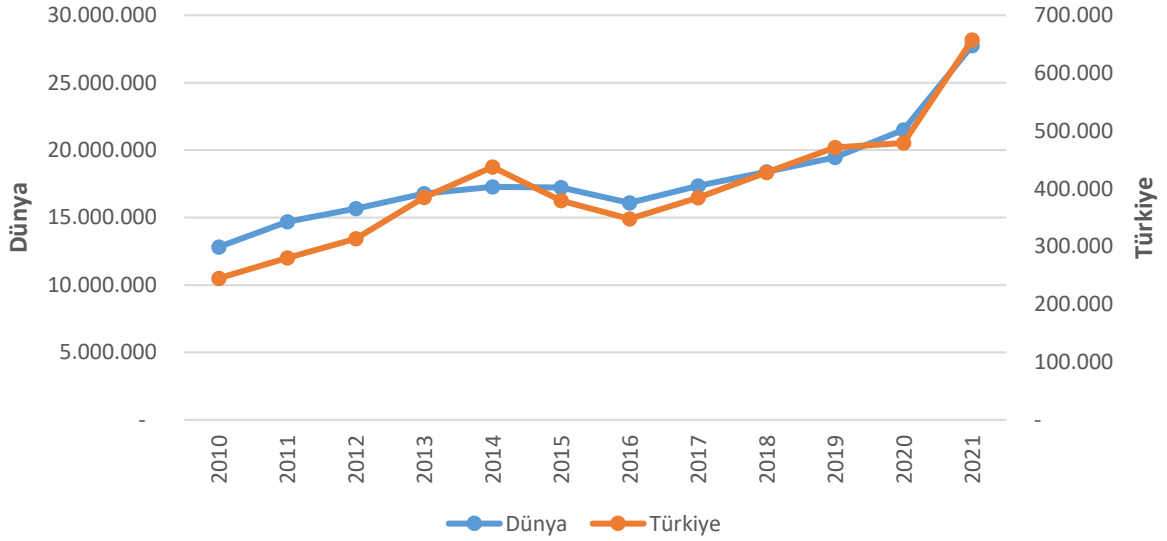
Tablo 81: Metal Mutfak Eşyaları Sektörü İhracatında Öne Çıkan Ülkeler (2021)

Sıra	Demir-Çelik Mutfak Eşyaları İhracatı (7323)		Bakır Mutfak Eşyaları İhracatı (7418)		Alüminyum Mutfak Eşyaları İhracatı (7615)	
	Ülke	Tutar (Bin Dolar)	Ülke	Tutar (Bin Dolar)	Ülke	Tutar (Bin Dolar)
-	Dünya	18.994.627	Dünya	1.060.645	Dünya	7.677.237
1	Çin	12.764.340	Çin	470.830	Çin	4.142.054
2	Almanya	829.074	Tayvan, Çin	150.831	İtalya	540.328
3	Hindistan	665.086	Almanya	118.645	Fransa	365.938
4	İtalya	410.336	Hindistan	47.347	Tayland	316.230
5	Fransa	405.542	İtalya	37.151	Türkiye	267.962
6	Türkiye	381.366	Tayland	29.505	Almanya	187.661
7	Hollanda	375.442	Fransa	21.663	Kore	157.107
8	Tayvan, Çin	298.524	Hollanda	18.684	ABD	138.147
9	ABD	298.284	Belçika	14.463	Brezilya	130.370
10	Belçika	282.322	İngiltere	13.074	Hindistan	128.150

Kaynak: Trademap International

2021 yılı verilerine göre Türkiye demir-çelik mutfak eşyaları ihracatında dünyada 6., bakır mutfak eşyalarında 17., alüminyum mutfak eşyalarında ise 5. sırada yer almaktadır.

Şekil 47: Yıllara Göre Dünya ve Türkiye Metal Mutfak Eşyaları Sektörü İhracatı Grafiği (2010-2021, Bin Dolar)

Kaynak: Trademap International

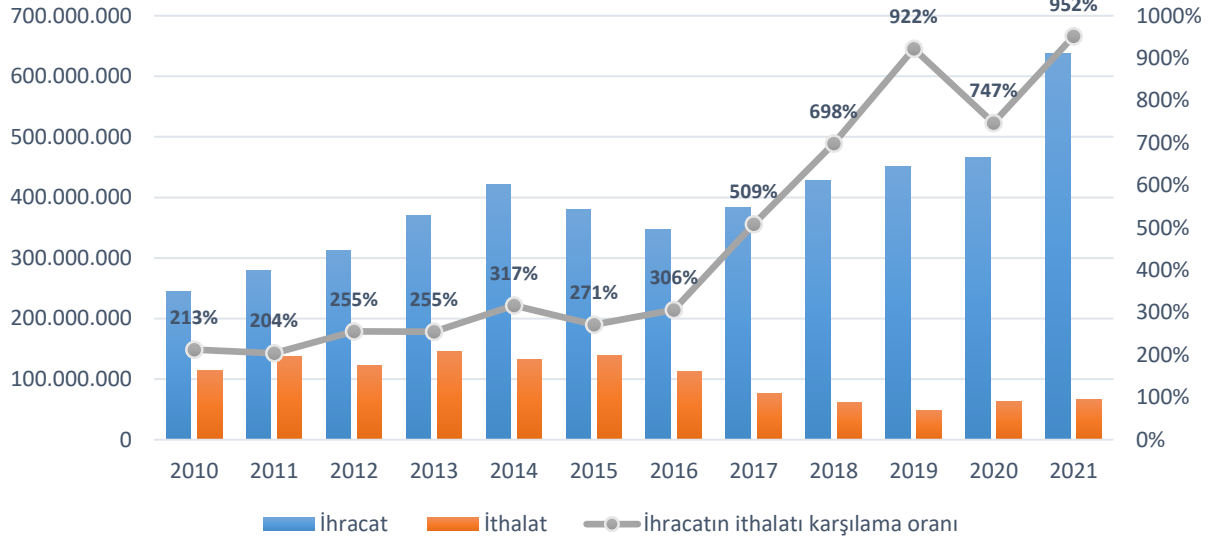
Şekil 47'de dünya ve Türkiye metal mutfak eşyaları ihracat rakamları iki ayrı eksenle görülmektedir. Burada dikkati çeken nokta Türkiye ve dünya rakamlarındaki dönemsel artış ve azalışlar neredeyse aynıdır ancak 2010 yılında dünya rakamları altında olan eğim çizgisi, 2021 yılında dünya rakamlarının üzerine çıkmıştır.

Tablo 82: Yıllara Göre Dünya ve Türkiye Metal Mutfak Eşyaları Sektörü İhracatı (2010-2021, Bin Dolar)

Yıl	Dünya (Bin Dolar)	Türkiye (Bin Dolar)	Türkiye'nin Payı (%)
2010	12.819.541	244.962	1,9%
2011	14.687.148	279.891	1,9%
2012	15.671.226	313.096	2,0%
2013	16.765.528	384.925	2,3%
2014	17.277.154	437.526	2,5%
2015	17.226.726	379.391	2,2%
2016	16.090.495	347.470	2,2%
2017	17.349.111	384.199	2,2%
2018	18.390.016	428.213	2,3%
2019	19.454.690	470.931	2,4%
2020	21.493.758	478.728	2,2%
2021	27.732.509	657.042	2,4%
2010-2021 Yıllık Bileşik Büyüme	7,3%	9,4%	-

Kaynak: Trademap International

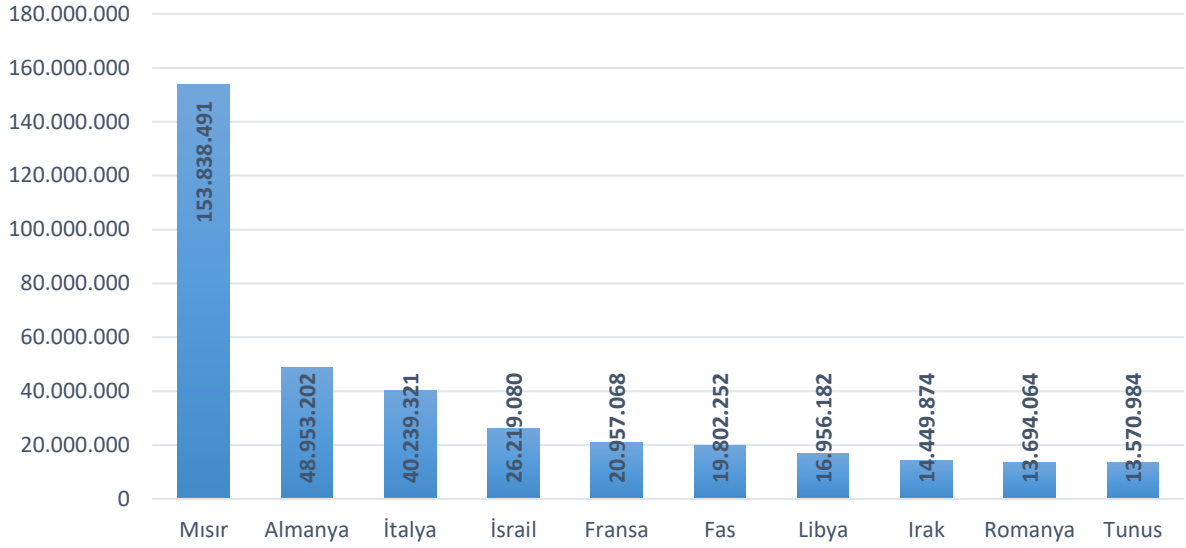
2010 yılında dünya ihracatından %1,9 pay alan Türkiye 2021 yılında bu oranı %2,4'e çıkarmıştır. 2010-2021 döneminde dünya metal mutfak eşyaları sektörü ihracatı yıllık %7,3 oranında büyürken Türkiye'de sektör yıllık %9,4 oranında büyümüştür.

Şekil 48: Yıllara Göre Metal Mutfak Ürünleri Dış Ticaret ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Kaynak: TÜİK

Türkiye metal mutfak eşyaları sektörü dış ticaret rakamları incelendiğinde ihracatın ithalata karşılama oranlarının son 12 yılda %200'ün altında düşmediği görülmektedir. Sektör dış ticaret fazlası vermektedir ve bu oran düzenli olarak artmaktadır. 2010 yılında %213 olan oran, 2021 yılında %952 ile en yüksek değerine ulaşmıştır.

Şekil 49: Türkiye Metal Mutfak Eşyaları Sektörü İhracatında İlk 10 Ülke (2021)

Kaynak: TÜİK

Türkiye metal mutfak eşyaları ihracatında ilk sırada Mısır yer almaktadır. Bu ülkeyi sırası ile Almanya, İtalya, İsrail, Fransa ve Fas izlemektedir. Mısır yapılan ihracat toplam metal mutfak eşyaları ihracatının %24'ünü oluştururken, ilk 10 sıradaki ülkelerin toplam metal mutfak eşyaları ihracatı içindeki oranı %58'dir.

Metal mutfak eşyaları sektörü TR63 Bölgesi illeri içerisinde Kahramanmaraş ilinde öne çıkmaktadır. ISIC-Rev3 sınıflandırma sistemine göre 2899 kodunda yer alan "başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya" kategorisinde metal mutfak ve ev eşyaları, metal tellerinden yapılan giysiler, çelik kasa, tel örgülerden yapılan kıyafetler, çelik baret gibi ürünler yer almaktadır. Sanayinin genel durumu göz önünde bulundurulduğunda bu kategoride Kahramanmaraş'ta ağırlıklı olarak metal mutfak eşyaları ihracatının yapıldığı, sayılan diğer ürünlerin ihracat rakamlarının göz ardı edilecek kadar düşük seviyede olduğu tahmin edilmektedir. Bu kapsamda ilgili kategorideki ihracat rakamları Kahramanmaraş'ın metal mutfak eşyaları sektörü ihracatı olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 83: Yıllara Göre Metal Mutfak Eşyaları Sektörü Türkiye ve Kahramanmaraş İhracatı

Yıl	Türkiye (Bin Dolar)	Kahramanmaraş (Bin Dolar)	Kahramanmaraş'ın Payı (%)
2010	244.962	28.575	11,7%
2011	279.891	30.951	11,1%
2012	313.096	34.959	11,2%
2013	384.925	52.079	13,5%
2014	437.526	72.494	16,6%
2015	379.391	79.669	21,0%
2016	347.470	80.784	23,2%
2017	384.199	107.672	28,0%
2018	428.213	127.640	29,8%
2019	470.931	130.003	27,6%
2020	478.728	144.322	30,1%
2021	657.042	176.839	26,9%
2010-2021 Yıllık Bileşik Büyüme	9,4%	18%	-

Kaynak: TÜİK

2010-2021 yılları arasında Türkiye metal mutfak eşyaları sektörü ihracatı yıllık %9,4 büyüme gösterirken Kahramanmaraş ihracatı yıllık %18 ile Türkiye'nin yaklaşık iki katı büyüme göstermiştir. Bu duruma paralel olarak Türkiye ihracatındaki payı 2010 yılında %11,7 iken 2021 yılında %26,9'a yükselmiştir.

Tablo 84: İllere Göre Metal Mutfak Eşyası Üretim Kapasiteleri (2022)

Sıra	Yıl	Üretici Sayısı	Çalışan Sayısı	Üretim Kapasitesi (kg)
1	İstanbul	291	11.458	170.471.856
2	Kahramanmaraş	108	5.405	107.218.636
3	Kocaeli	12	1.369	37.001.603
4	Konya	25	920	31.188.732
5	İzmir	27	1.286	24.744.915
6	Tekirdağ	13	875	15.962.614
7	Kayseri	18	625	12.454.373
8	Afyonkarahisar	6	658	11.937.002
9	Bursa	21	659	4.562.781
10	Denizli	5	233	4.406.600
	Türkiye	589	26.160	449.590.991

Kaynak: TOBB

TOBB kapasite verilerine göre 2022 yılında Kahramanmaraş metal mutfak eşyaları sektöründe 108 üretici, 5.405 çalışan ve 107 bin ton üretim kapasitesi mevcuttur. Her üç alanda da Kahramanmaraş Türkiye sıralamasında İstanbul'un ardından 2. sıradadır. Türkiye üretim kapasitesinin %24'ü ilde bulunmaktadır.

Tablo 85: Metal Mutfak Eşyası Sektörü Üretim ve Satış Rakamları (2021)

	KKO	Üretim Miktarı (kg)	Toplam Satış (TL)	İhracat (TL)
Türkiye	%75	337.193.243	12.880.781.883	5.578.286.580
Kahramanmaraş		80.413.977	3.071.813.921	1.501.363.110

Kaynak: TOBB Kapasite ve TÜİK Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri kullanılarak hesaplanmıştır.

Kahramanmaraş metal mutfak eşyası sektörü 3 milyar TL'lik satış ile Türkiye satışlarının %24'ünü oluşturmaktadır. Kahramanmaraş'ta üretilen ürünler %49 oran ile yurtdışına ihraç edilirken bu oran Türkiye için %43 seviyesindedir.

Tekstil (Giyim Dâhil) Sektörü

Koronavirüs salgınının tedarik zincirleri üzerindeki etkisi devam etmektedir. Dünyanın en büyük tekstil üreticisi olan, tüm giyim ve tekstil ürünlerinin üçte birinden fazlasını üreten Çin'den hammadde, aramalı, aksesuar ithal eden ve yerel tedarik tabanına sahip olmayan ülkelerde tedarikte sıkıntılar yaşanmıştır. Dünya hazır giyim perakende piyasası büyüklüğünün 1,5 trilyon dolar olduğu tahmin edilmekte olup durgunluğun binlerce şirketi ve milyonlarca çalışanı etkilediği değerlendirilmektedir. Neticede, yerelde tedarik ve yakın coğrafyadan tedarik ön plana çıkmıştır. Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde yakın coğrafyadan tedarik ön plana çıkması ülkemiz açısından avantajlı olmuştur.

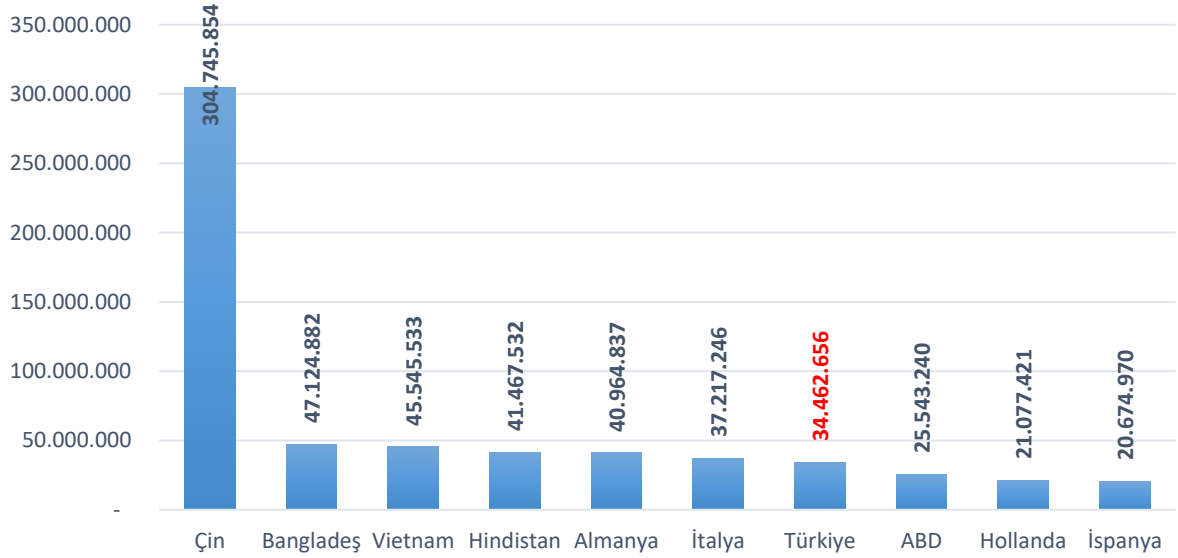
Ülkemiz tekstil, hazır giyim, deri ve deri ürünleri (THD) sektörleri yaklaşık 30 milyar dolar ihracat ile yaklaşık 1 milyon kişiye (kayıtlı) istihdam sağlamaktadır. Dünya THD ihracatında ülkemiz, %3'lük paya sahip olmuştur (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2021).

Tablo 86: Yıllara Göre Dünya ve Türkiye Tekstil Sektörü İhracatı (2010-2021, Bin Dolar)

Yıl	Dünya (Bin Dolar)	Türkiye (Bin Dolar)	Türkiye'nin Payı (%)
2010	643.976.350	21.825.530	3,4%
2011	758.209.646	24.957.844	3,3%
2012	742.683.399	25.499.913	3,4%
2013	794.827.776	28.425.756	3,6%
2014	831.242.923	30.141.054	3,6%
2015	767.564.557	26.340.797	3,4%
2016	751.021.300	26.221.168	3,5%
2017	785.983.699	26.814.784	3,4%
2018	832.871.037	27.877.212	3,3%
2019	821.061.017	28.592.346	3,5%
2020	782.299.235	27.330.594	3,5%
2021	903.956.757	34.462.656	3,8%
2010-2021 Yıllık Bileşik Büyüme	3,1%	4,2%	-

Kaynak: Trademap International

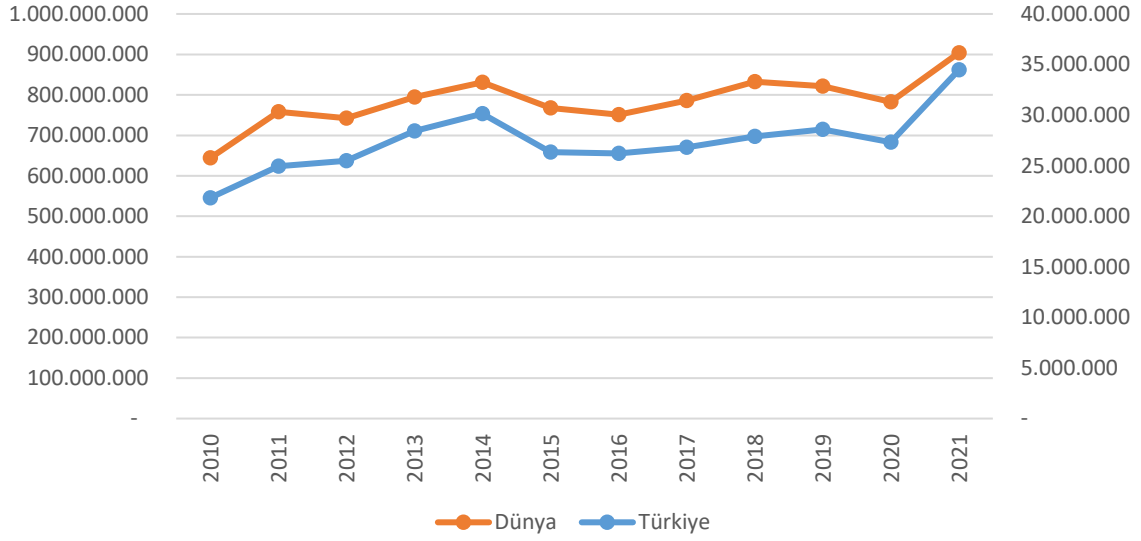
2010 yılında dünya tekstil ihracatından %3,4 pay alan Türkiye 2021 yılında bu oranı %3,8'e çıkarmıştır. 2010-2021 döneminde dünya tekstil ihracatı yıllık %3,1 oranında büyürken Türkiye ihracatı yıllık %4,2 oranında büyümüştür.

Şekil 50: Dünya Tekstil Sektörü İhracatında Öne Çıkan Ülkeler (2021, Bin Dolar)

Kaynak: Trademap International

Dünya tekstil ürünleri ihracatında ilk 10 sırada yer alan ülkeler Şekil 50'de görülmektedir. Türkiye 34,5 milyar dolar ihracat ile dünyada 7. sırada yer almaktadır. Dünya tekstil sektörü ihracatının üçte birini Çin tek başına yapmaktadır.

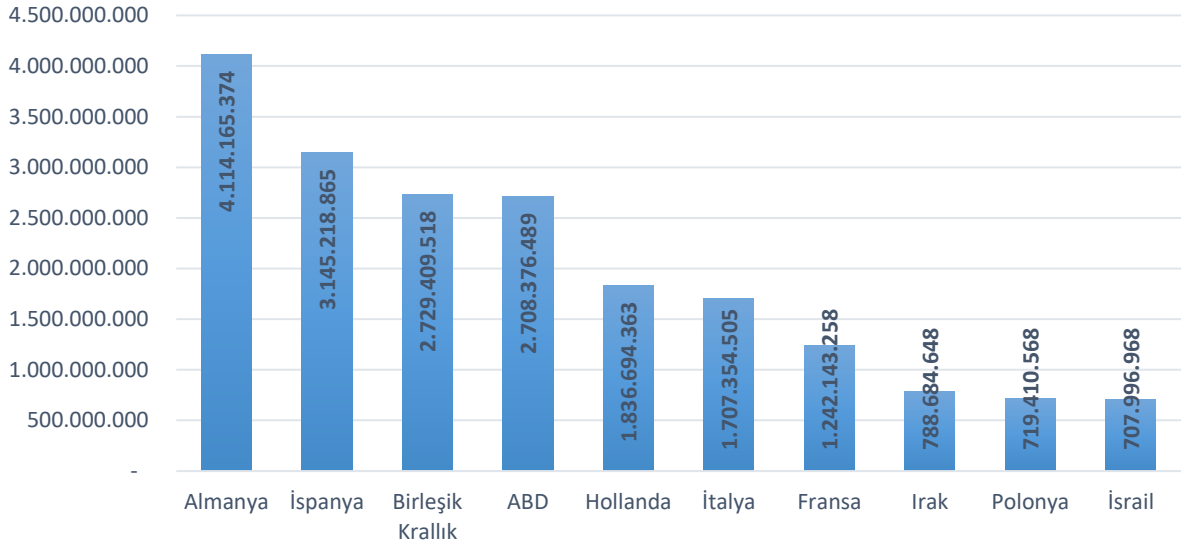
Şekil 51. Yıllara Göre Dünya ve Türkiye Tekstil Sektörü İhracatı Grafiği (2010-2021, Bin Dolar)

Kaynak: Trademap International

Şekil 51'de dünya ve Türkiye tekstil sektörü ihracat rakamları iki ayrı eksenle görülmektedir. Grafik, dünya üzerindeki birçok ülkenin birbirine bağlılığını net bir şekilde göstermektedir. Türkiye ve dünya rakamlarındaki yıllara göre artış ve azalışlar neredeyse aynıdır ancak 2021 yılı itibariyle çizgiler arasındaki fark oldukça azalmıştır.

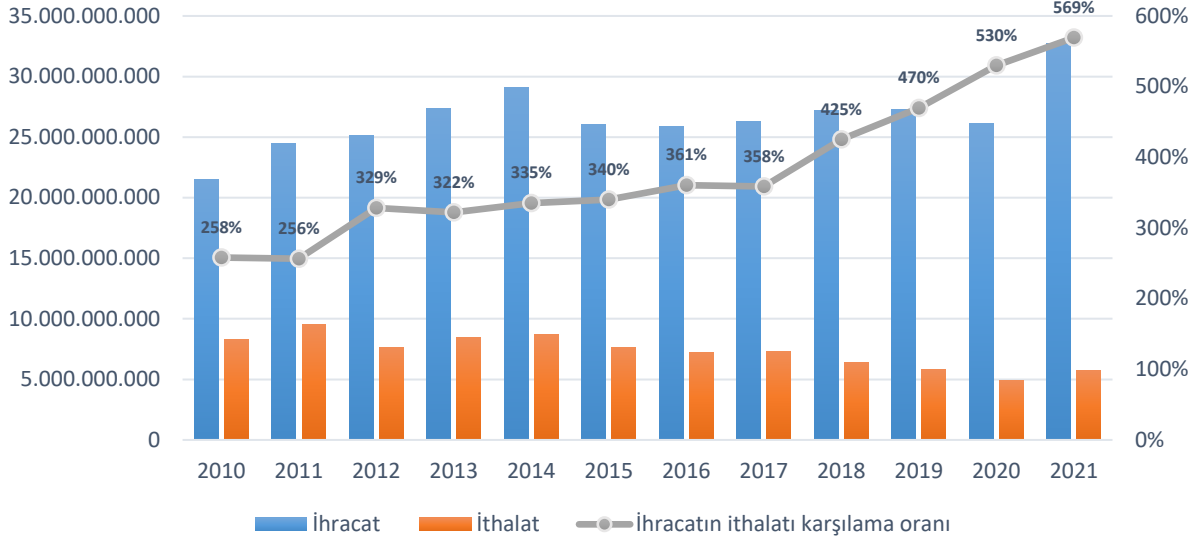
Şekil 52: Türkiye Tekstil Sektörü İhracatında İlk 10 Ülke (2021, Dolar)

Kaynak: TÜİK

Türkiye tekstil sektörü ihracatında ilk sırada Almanya yer almaktadır. Bu ülkeyi sırası ile İspanya, Birleşik Krallık, ABD, Hollanda ve İtalya izlemektedir. Almanya'ya yapılan ihracat toplam tekstil sektörü ihracatının %12,2'sini oluştururken, ilk 10 sıradaki ülkelerin toplam metal mutfak eşyaları ihracatı içindeki oranı %58'dir.

Şekil 53: Yıllara Göre Tekstil Sektörü Dış Ticaret ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Kaynak: TÜİK

Türkiye tekstil ve giyim sektörü dış ticaret rakamları incelendiğinde ihracatın ithalatı karşılama oranlarının son 12 yılda %250'nin altında düşmediği görülmektedir. Sektör dış ticaret fazlası vermektedir ve bu oran düzenli olarak artmaktadır. 2010 yılında %258 olan oran, 2021 yılında %569 ile en yüksek değerine ulaşmıştır.

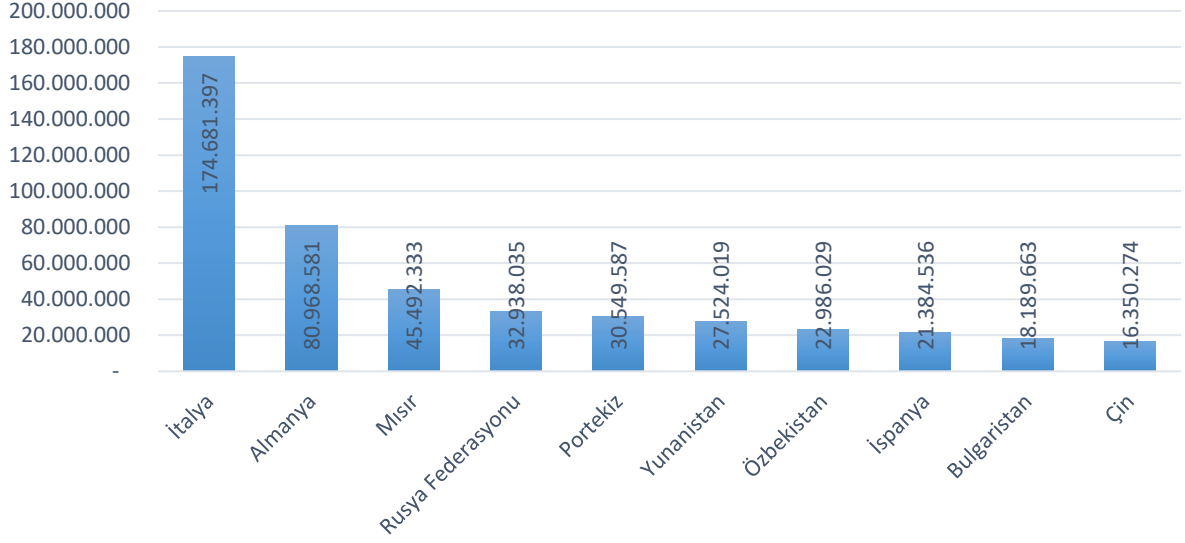
Tablo 87: Yıllara Göre TR63 Bölgesi Tekstil Sektörü İhracatı

Yıl	Türkiye (Dolar)	Hatay (Dolar)	Kahramanmaraş (Dolar)	Osmaniye (Dolar)
2010	21.825.529.971	46.199.641	445.456.930	6.513.484
2011	24.957.843.071	67.204.932	598.262.920	14.184.232
2012	25.499.911.344	65.796.389	610.061.302	14.445.927
2013	27.706.057.574	65.242.010	706.690.681	13.845.366
2014	29.368.165.964	66.546.854	699.439.987	16.111.098
2015	26.339.357.606	58.894.115	592.501.981	19.829.274
2016	26.206.808.564	58.104.791	667.169.372	20.964.742
2017	26.814.785.437	72.218.246	672.127.744	19.499.803
2018	27.875.394.714	89.998.282	681.692.865	33.494.734
2019	27.882.688.496	67.508.418	616.028.009	34.653.387
2020	26.741.828.730	65.100.203	578.208.286	30.426.386
2021	33.767.973.194	73.503.085	950.703.135	46.416.768
2010-2021 Yıllık Bileşik Büyüme	4,0%	4,3%	7,1%	19,5%

Kaynak: TÜİK

2010-2021 yılları arası Türkiye ve TR63 Bölgesi ihracat rakamları Tablo 87'de görülmektedir. Türkiye tekstil ihracatı son 11 yılda yıllık %4 oranında büyürken, Hatay yıllık %4,3, Kahramanmaraş yıllık %7,1, Osmaniye yıllık %19,5 oranında büyümüştür. 2021 yılı itibari ile TR63 Bölgesi tekstil sektörü ihracatının %89'u Kahramanmaraş, %7'si Hatay, %4,3'ü Osmaniye tarafından gerçekleştirilmiştir.

Şekil 54: Kahramanmaraş Tekstil Sektörü İhracatında İlk 10 Ülke (2020, Dolar)

Kaynak: TÜİK

Kahramanmaraş ilinin tekstil ihracatında önde gelen ülkeler yukarıdaki grafikte görülmektedir. İlin tekstil ihracatında ilk sırada İtalya yer almakta ve sektör ihracatının %24'ü bu ülkeye yapılmaktadır. İtalya'yı sırası ile Almanya, Mısır, Rusya ve Portekiz izlemektedir.

Tablo 88: İllere Göre Tekstil Sektörü Üretici ve Çalışan Sayısı (2021)

Sıra	Yıl	Üretici Sayısı	Çalışan Sayısı
1	İstanbul	33.824	390.055
2	Bursa	5.110	118.467
3	Gaziantep	2.164	82.670
4	Tekirdağ	749	75.518
5	Denizli	2.139	55.835
6	İzmir	3.108	55.301
7	Kahramanmaraş	566	47.895
8	Adana	791	27.549
9	Batman	422	25.358
10	Malatya	384	25.126
	Türkiye	60.185	1.259.895

Kaynak: SGK

Türkiye'deki iller tekstil sektörü çalışan sayısına göre sıralandığında ilk 10 il Tablo 88'te görülmektedir. Kahramanmaraş 47.895 çalışanı ile Türkiye'de 7. sıradadır. SGK kayıtlarına göre ilde 566 işletme bulunmaktadır.

Tablo 89. Kahramanmaraş Tekstil Sektörü Alt Gruplarına Göre Üretici ve Çalışan Sayısı (2021)

Nace Kod	Tekstil Sektörü Alt Grupları	Üretici Sayısı	Çalışan Sayısı
131	İplik imalatı	131	22.451
132	Dokuma kumaş imalatı	84	10.971
133	Boya ve baskı	57	8.266
1391	Örgü kumaş imalatı	90	2.156
1392	Ev tekstili	19	75
1393	Halı ve kilim imalatı	1	6
1394	Halat, urgan imalatı	3	7
1395	Nonwoven (dokusuz) kumaş imalatı	5	164
1396	Diğer tekstil ürünleri imalatı	11	51
1399			
14	Giyim Eşyası	165	3.748
	Toplam	566	47.895

Kaynak: SGK

Kahramanmaraş tekstil sektörü alt gruplarına göre incelendiğinde çalışanların yaklaşık yarısı iplik imalatında görev almaktadır. İkinci sırada dokuma kumaş imalatı, üçüncü sırada boya ve baskı işleri gelmektedir. Türkiye’de üretilen pamuk ipliğinin %27’si ilde üretilmektedir. Sektör tek başına il imalat sektörü işgücünün yarısından fazlasını istihdam etmesinin yanı sıra, il ihracatının %64’ünü karşılamaktadır.

Tablo 90: İllere Göre Tekstil Sektörü Net Satış Rakamları (2020)

13- Tekstil Ürünleri İmalatı			14- Giyim Eşyalarının İmalatı		
Sıra	İl	Net Satış (TL)	Sıra	İl	Net Satış (TL)
1	Gaziantep	42.673.266.589	1	İstanbul	89.796.215.657
2	İstanbul	40.602.452.680	2	İzmir	12.014.978.696
3	Bursa	36.951.083.738	3	Bursa	6.502.443.612
4	Tekirdağ	22.879.161.783	4	Tekirdağ	5.902.770.655
5	Kahramanmaraş	21.457.305.137	5	Düzce	2.483.804.717
6	Denizli	18.245.033.536	6	Mersin	2.431.109.638
7	Adana	8.009.338.160	7	Denizli	2.348.022.611
8	Uşak	6.322.593.257	8	Ankara	2.064.937.754
9	Kayseri	6.021.211.176	9	Kırklareli	1.993.809.973
10	İzmir	3.847.195.926	10	Adana	1.947.872.737
15	Osmaniye	2.301.690.565	20	Kahramanmaraş	935.796.308
27	Hatay	695.619.057	50	Hatay	127.599.668
			67	Osmaniye	36.617.254

Kaynak: Girişimci Bilgi Sistemi

Girişimci bilgi sistemi kayıtlarına göre Kahramanmaraş tekstil ürünleri (giyim hariç) imalatı sektöründe 21,46 milyar TL net satış rakamı ile Türkiye’de 5. Sırada yer almaktadır. Giyim eşyaları imalatında ise 935,8 milyon TL net satış rakamı ile Türkiye’de 20. sırada yer almaktadır. Osmaniye 2,3 milyar TL net satış rakamı ile tekstil ürünleri (giyim hariç) imalatı sektöründe 15., Hatay 696 milyon TL net satış ile 27. Sırada yer almaktadır.

Filtre Sektörü

Filtreleme teknolojileri modern ve sanayileşmiş dünyada her alanda karşımıza çıkmaktadır. Tüketicilerin satın aldığı cihazların büyük kısmında bulunan ancak doğrudan alımını yapmadığı için dikkat çekmeyen bir alan olan filtre sektörü, otomotiv sektöründen gıda ve içecek sektörüne, atık su arıtmasından ilaç sanayine kadar birçok alanda kullanılmaktadır.

TR63 Bölgesi illerinden olan Hatay, otomotiv sektöründe kullanılan içten yanmalı motorlar için yağ, yakıt ve hava filtreleri imalatında uzmanlaşmıştır. Bunun dışında iklimlendirme sektörü için hava filtreleri, endüstriyel kullanım amaçlı filtreler ile siparişe özel filtre imalatı da yapılmaktadır. Sektör yatırım yeri eksikliğinin de etkisiyle komşu illere de taşmış durumdadır. Osmaniye’de bu şekilde kurulan 2 filtre fabrikası bulunmaktadır.

Tablo 91: Filtre Sektörünün (İçten Yanmalı Motorlar İçin) Sınıflandırılması

NACE	NACE TANIM	PRODCOM	GTIP	TANIM
28.29.18	İçten yanmalı motorlar için yağ filtresi, yakıt filtresi, hava filtresi, gres nipelleri, yağ keçesi ve benzerlerinin imalatı	28.29.13.30.00	842123	Yağ veya yakıt filtreleri, içten yanmalı motorlar için
		28.29.13.50.00	842131	Hava filtreleri, içten yanmalı motorlar için

Kaynak: TÜİK

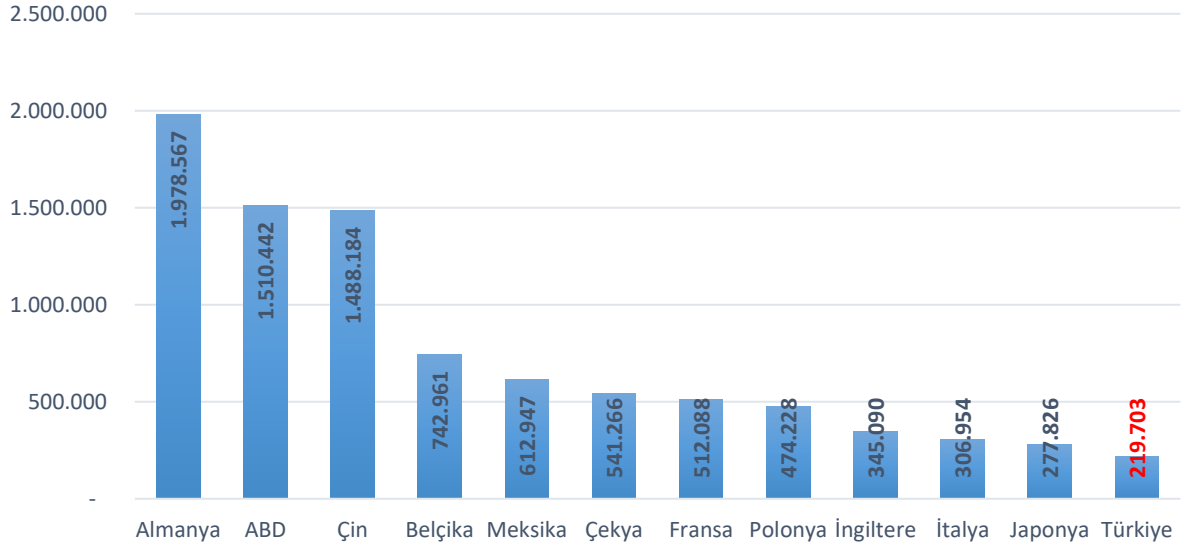
Filtre sektörü faaliyet sınıflaması olarak “diğer genel amaçlı makineler” kodunda yer alsa da oto yan sanayisi altında da sınıflandırılabilir. Sektörün pazarı ve önemli alıcısı otomotiv üreticileri ve yedek parça tedarikçileridir.

Tablo 92: Yıllara Göre Dünya ve Türkiye Filtre Sektörü İhracatı (2010-2021, Bin Dolar)

Yıl	Dünya (Bin Dolar)	Türkiye (Bin Dolar)	Türkiye'nin Payı (%)
2010	7.096.182	87.310	1,2%
2011	7.959.322	104.025	1,3%
2012	8.033.571	110.692	1,4%
2013	8.664.072	141.291	1,6%
2014	8.893.875	178.060	2,0%
2015	8.118.919	135.995	1,7%
2016	8.478.680	145.176	1,7%
2017	9.261.967	167.849	1,8%
2018	9.904.624	170.343	1,7%
2019	9.893.312	171.694	1,7%
2020	9.321.540	186.972	2,0%
2021	11.543.789	219.703	1,9%
2010-2021 Yıllık Bileşik Büyüme	4,5%	8,8%	-

Kaynak: Trademap International

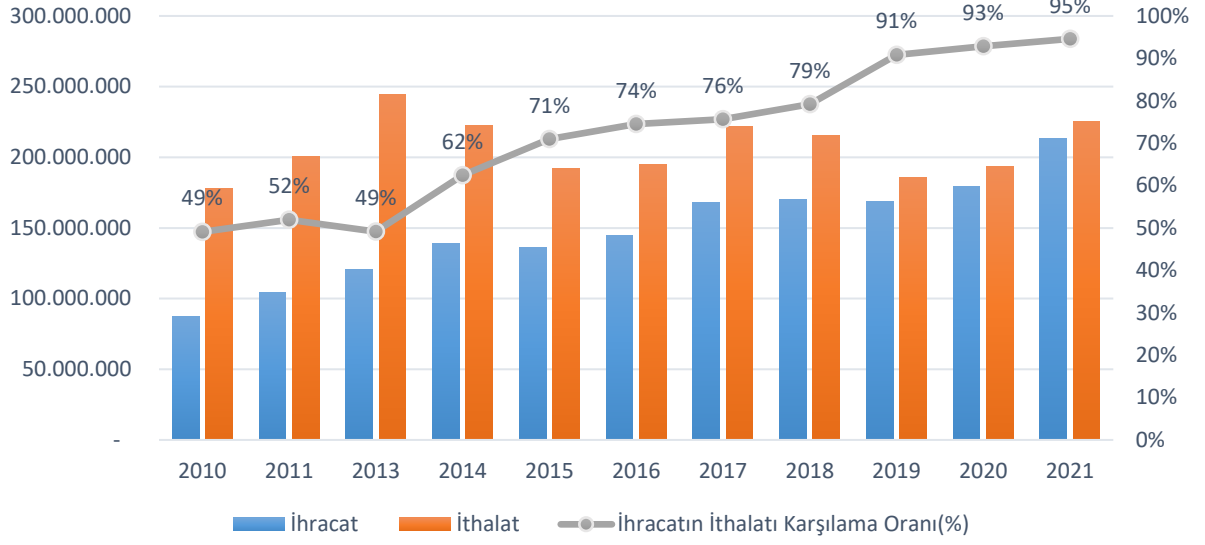
2010 yılında dünya filtre sektörü ihracatında %1,2 pay alan Türkiye 2021 yılında bu oranı %1,9'a çıkarmıştır. 2010-2021 döneminde dünya filtre sektörü ihracatı yıllık %4,5 oranında büyürken Türkiye'de sektör yıllık %8,8 oranında büyümüştür.

Tablo 93: Dünya Filtre Sektörü İhracatında Öne Çıkan Ülkeler (2021)

Kaynak: Trademap International

Dünya filtre sektörü ihracatında öne çıkan ülkeler grafikte görülmektedir. Türkiye 219,7 milyon dolar ihracat ile dünyada 12. sırada yer almaktadır. Dünya tekstil sektörü ihracatının üçte birini Çin tek başına yapmaktadır. İlk 4 sırada yer alan ülkeler dünya filtre ihracatı toplamının yarısını gerçekleştirmektedir.

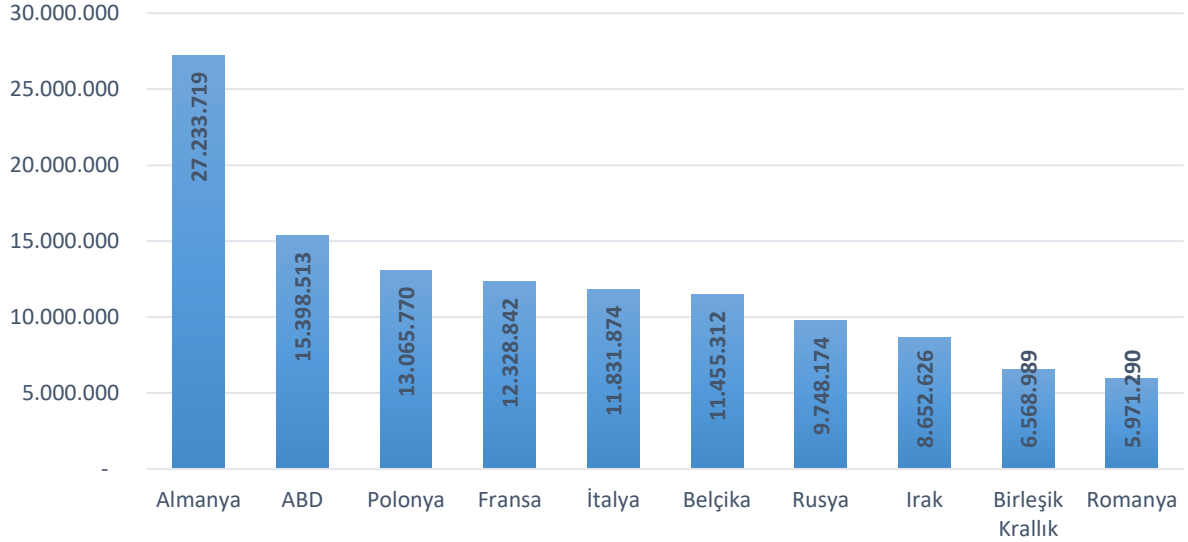
Şekil 55: Yıllara Göre Filtre Sektörü Dış Ticareti ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Kaynak: TÜİK

Türkiye filtre sektörü dış ticaret rakamları incelendiğinde ihracatın ithalatı karşılama oranlarında düzenli bir artış göze çarpmaktadır. 2010 yılında %49 olan oran, 2021 yılında %95 ile en yüksek değerine ulaşmıştır.

Şekil 56: Türkiye Ülkelere Göre Filtre Sektörü İhracatı (2021)

Kaynak: TÜİK

Türkiye filtre sektörü ihracatında ilk sırada Almanya yer almaktadır. Almanya'yı sırası ile ABD, Polonya, Fransa ve İtalya izlemektedir. İlk 10 sıradaki ülkelerin ihracat içindeki toplam payı %56'dır.

Tablo 94: İllere Göre Filtre Sektörü Üretim Kapasiteleri (2022)

Sıra	Yıl	Üretici Sayısı	Çalışan Sayısı	Üretim Kapasitesi (adet)
1	Hatay	21	2719	73.246.149
2	İstanbul	36	1025	43.523.725
3	Kocaeli	6	827	10.439.337
4	Ankara	7	1226	4.912.663
5	İzmir	6	548	4.096.747
6	Sakarya	2	883	*
7	Osmaniye	2	371	*
8	Bursa	4	98	1.536.000
9	Konya	4	224	133.500
10	Kırklareli	1	97	*
	Türkiye	102	8.257	158.430.463

Kaynak: TOBB, Sanayi Veri tabanı

TOBB verilerine göre filtre sektöründe faaliyet gösteren Hatay ilinde 21, Osmaniye’de 2 üretici bulunmaktadır. Hatay 73 milyon adet üretim kapasitesi ile Türkiye’de ilk sıradadır ve Türkiye üretiminin %46’sını karşılamaktadır.

Tablo 95: Türkiye ve Hatay Filtre Üretim ve Satış Bilgileri (2021)

	KKO	Üretim Miktarı (adet)	Toplam Satış (TL)	İhracat (TL)
Türkiye		158.430.463	3.276.347.391	1.896.622.844
Hatay	%75	73.246.149	1.514.732.865	876.853.585

Kaynak: TOBB Kapasite ve Tük Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri kullanılarak hesaplanmıştır.

Hatay filtre sektörü 1,5 milyar TL’lik satış ile Türkiye satışlarının %46’sını oluşturmaktadır. Sektörde üretilen ürünlerin yurtiçi ve yurtdışı satış değerlerine bakıldığında %57 oranında yurtdışı satış geliri oluştuğu tahmin edilmektedir.

Fabrikasyon Metal Ürünler

Fabrikasyon metal ürünleri imalatında faaliyet gösteren işletmeler, oldukça geniş bir yelpazede yer alan son kullanıcılar dâhil, aşağıda detaylandırılan tüm sektörlerin ihtiyaç duyduğu komponent olarak tanımlanan parçalar ya da yarı mamullerin üretimini gerçekleştirmektedir.

Sektör, Türkiye’de olduğu gibi dünya içinde lokomotif sektör olan “makine sektörünün” tamamlayıcı konumunda olup, otomobil, elektronik ve inşaat sektörlerini destekleyen pek çok orta büyüklükteki işletmeden oluşmaktadır. Belirtilen sektörlerle ek olarak; enerji, savunma sanayisi, havacılık, gemi inşası, demir yolu, gibi pek çok sanayi koluna girdi sağlamakta, iş ortağı olarak bütünleşik çalışmaktadır.

Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç); "saf" metal ürünlerin (metal parçalar, fıçı, varil benzeri muhafaza kapları gibi...) imalatı ile hareketli parçalarla çalışan, mekanizmalarında, elektrik, elektronik veya optik tasarımların olduğu ürünlerin (bazen diğer materyaller eklenerek) daha karmaşık mekanizmalara dönüştürülmesine yönelik bağlantı veya montaj ürünlerinin imalatını kapsamaktadır (İzmir Atatürk OSB, 2018).

NACE ekonomik faaliyet kodlamasına göre sektör 8 alt başlığa bölünmektedir.

1. Metal yapı malzemeleri imalatı
2. Metal tank, rezervuar ve muhafaza kapları imalatı
3. Buhar jeneratörü imalatı
4. Silah ve mühimmat (cephane) imalatı
5. Metallerin dövülmesi, preslenmesi, baskılanması ve yuvarlanması; toz metalürjisi
6. Metallerin işlenmesi ve kaplanması; makinede işleme
7. Çatal-bıçak takımı ve diğer kesici aletler ile el aletleri ve genel hırdavat malzemeleri imalatı
8. Diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı

Tablo 96: Fabrikasyon Metal Ürünleri Dış Ticaret Sınıflaması

ISIC Rev.4	HS Kod
25	7308,7309,7310,7311,7312,7313,7314,7315,7316,7317,7318,7319,7320,7322,7323,7324,7325,7326,7413,7415,7418,7419,7508,7610,7611,7612,7613,7614,7615,7616,7806,7907,8007,82,83,8401,8402,8403,8404,8480,8487,8505,8607,8608,9300,9302,9303,9304,9305,9306,9307,9406,9620

Kaynak: TÜİK

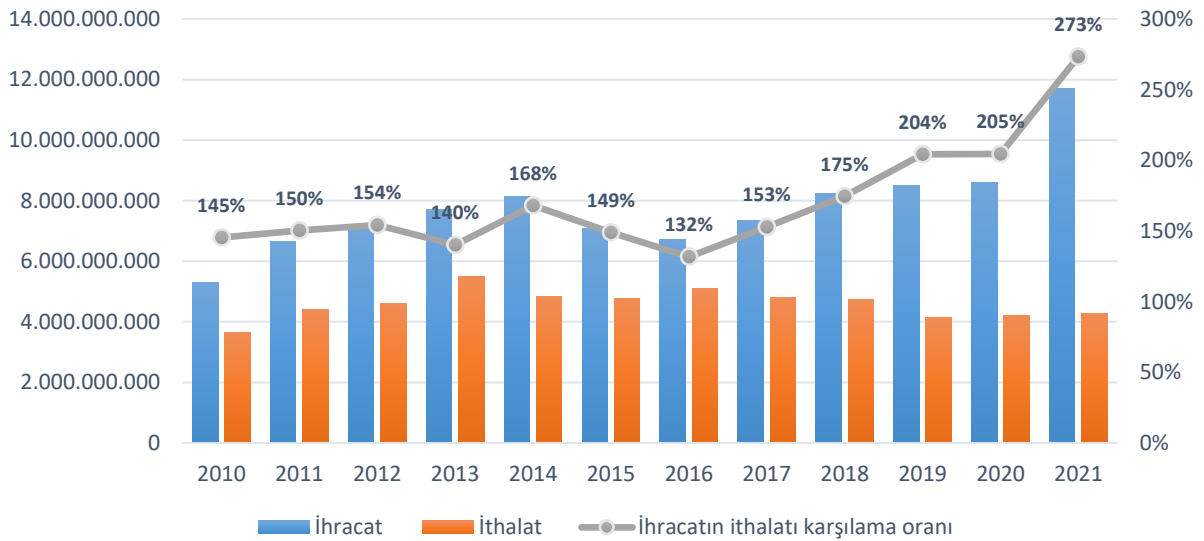
Fabrikasyon metal ürünleri sektörü NACE ve ISIC gibi faaliyet bazlı sınıflamalarda ikili düzeyde tanımlanırken, ürün sınıflamalarında birçok farklı kodun birleşiminden oluşmaktadır. Dünya ve Türkiye rakamları hesaplanırken yukarıda yer alan sınıflama ve kodlar kullanılmıştır.

Tablo 97: Yıllara Göre Dünya ve Türkiye Fabrikasyon Metal Ürünleri Sektörü İhracatı (2010-2021, Bin Dolar)

Yıl	Dünya (Bin Dolar)	Türkiye (Bin Dolar)	Türkiye'nin Payı (%)
2010	309.569.379	5.296.947	1,7%
2011	367.066.118	6.648.173	1,8%
2012	371.984.445	7.085.211	1,9%
2013	391.488.240	7.696.556	2,0%
2014	408.025.332	8.139.689	2,0%
2015	380.512.336	7.096.424	1,9%
2016	370.413.205	6.722.951	1,8%
2017	396.532.014	7.353.626	1,9%
2018	431.891.285	8.249.770	1,9%
2019	429.870.332	8.489.959	2,0%
2020	407.663.401	8.610.871	2,1%
2021	511.648.804	11.704.817	2,3%
2010-2021 Yıllık Bileşik Büyüme	4,7%	7,5%	

Kaynak: Trademap International

2010 yılında dünya fabrikasyon metal ürünleri ihracatından %1,7 pay alan Türkiye 2021 yılında bu oranı %2,3'e çıkarmıştır. 2010-2021 döneminde dünya fabrikasyon metal ürünleri sektörü ihracatı yıllık %4,7 oranında büyürken Türkiye'de sektör yıllık %7,5 oranında büyümüştür.

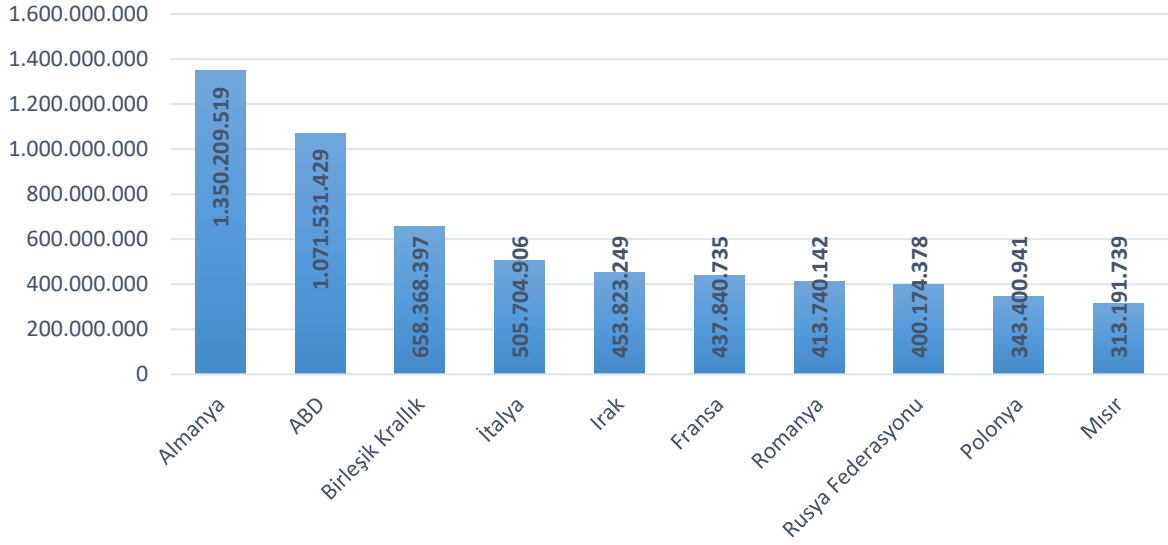
Şekil 57: Yıllara Göre Fabrikasyon Metal Ürünleri Dış Ticareti ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Kaynak: TÜİK

Türkiye fabrikasyon metal ürünleri sektörü dış ticaret rakamları incelendiğinde ihracatın ithalatı karşılama oranlarının son 12 yılda %140'ın altında düşmediği görülmektedir. Sektör dış ticaret fazlası

vermektedir ve bu oran düzenli olarak artmaktadır. 2010 yılında %145 olan oran, 2021 yılında %273 ile en yüksek değerine ulaşmıştır.

Şekil 58: Türkiye Fabrikasyon Metal Ürünleri Sektörü İhracatında Öne Çıkan Ülkeler (2021, Dolar)

Kaynak: TÜİK

Türkiye fabrikasyon metal ürünler sektörü ihracatında ilk sırada Almanya yer almaktadır. Bu ülkeyi sırası ile ABD, Birleşik Krallık, İtalya ve Irak izlemektedir. Almanya'ya yapılan ihracat toplam fabrikasyon metal ürünler sektörü ihracatının %12'sini oluştururken, ilk 10 sıradaki ülkelerin toplam metal mutfak eşyaları ihracatı içindeki oranı %51'dir.

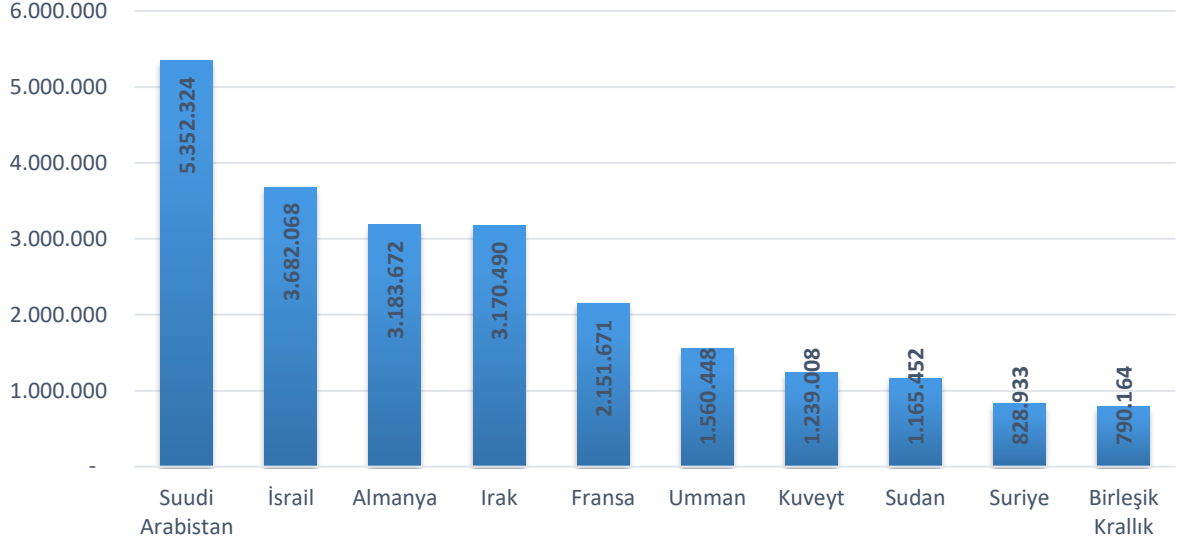
Tablo 98: Yıllara Göre Fabrikasyon Metal Ürünleri Sektörü Türkiye ve TR63 İhracatı

Yıl	Türkiye (Dolar)	Hatay (Dolar)	Kahramanmaraş (Dolar)	Osmaniye (Dolar)
2010	5.296.947.232	19.655.656	29.206.202	348.616
2011	6.648.172.603	20.661.638	31.557.181	3.976.119
2012	7.085.210.544	28.482.721	35.644.789	17.301.246
2013	7.696.555.590	30.827.124	52.925.993	10.704.657
2014	8.139.689.132	25.373.776	73.333.865	33.237.683
2015	7.096.424.496	25.570.347	81.223.067	10.918.230
2016	6.722.951.110	24.228.010	81.723.484	5.080.407
2017	7.353.626.074	26.851.347	108.594.090	9.237.033
2018	8.249.769.694	35.866.645	129.295.564	3.901.222
2019	8.489.959.246	29.254.221	131.294.268	12.607.258
2020	8.610.871.384	35.135.746	146.258.202	12.382.653
2021	11.704.816.501	44.853.586	179.376.808	22.899.575
2010-2021 Yıllık Bileşik Büyüme	7,5%	7,8%	17,9%	46,3%

Kaynak: TÜİK

2010-2021 yılları arası Türkiye ve TR63 Bölgesi ihracat rakamları Tablo 98'da görülmektedir. Türkiye fabrikasyon metal ürünleri ihracatı son 11 yılda yıllık %7,5 oranında büyürken, Hatay yıllık %7,8, Kahramanmaraş yıllık %17,9, Osmaniye yıllık %46,3 oranında büyümüştür. Kahramanmaraş iline ait rakamların %98'ini metal mutfak eşyaları sektörü oluşturmaktadır. Bu sektör ayrıca analiz edilmiştir. Hatay ve Osmaniye illerinde ise metallerin işlenmesi, şekil verilmesi, metal kutu/varil vb. ve yapı malzemeleri imalatı ağırlığı yüksek olan sektörlerdir.

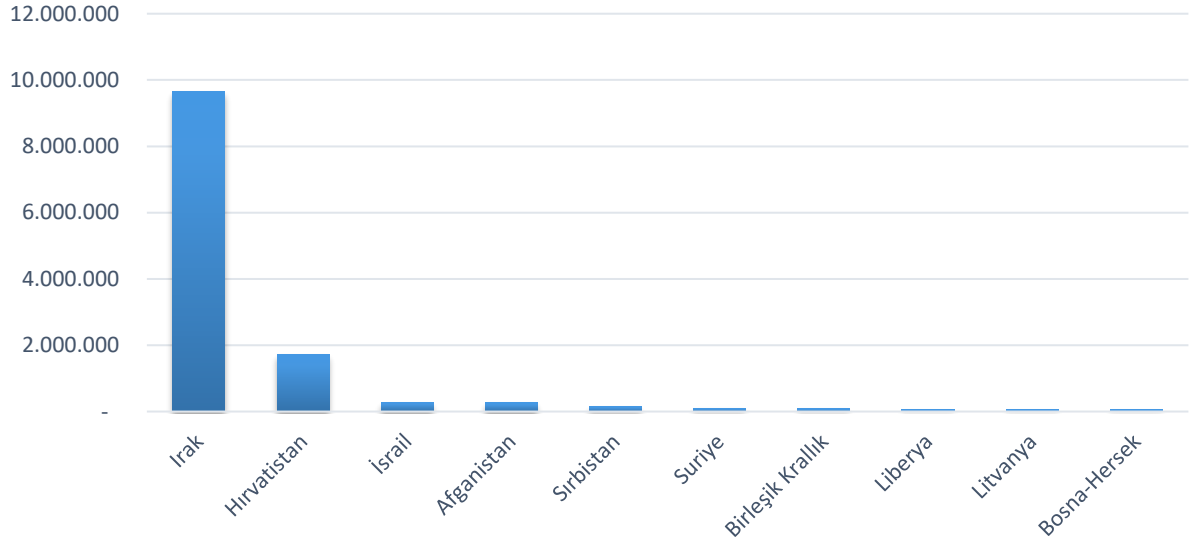
Şekil 59: Hatay Fabrikasyon Metal Ürünleri Sektörü İhracatında İlk 10 Ülke (2019, Dolar)

Kaynak: TÜİK

Hatay ili fabrikasyon metal ürünleri sektörünün ihracatında önde gelen ülkeler grafikte görülmektedir. İlin metal ürünleri ihracatında ilk sırada Suudi Arabistan yer almakta ve sektör ihracatının %18'i bu ülkeye yapılmaktadır. Suudi Arabistan'ı sırası ile İsrail, Almanya, Irak, Fransa ve Umman izlemektedir.

Şekil 60: Osmaniye Fabrikasyon Metal Ürünleri Sektörü İhracatında İlk 10 Ülke (2019, Dolar)

Kaynak: TÜİK

Osmaniye ili fabrikasyon metal ürünleri sektörünün ihracatında önde gelen ülkeler yukarıdaki grafikte görülmektedir. Şekil 60'tan da anlaşılacağı gibi ihracat pazarı çeşitliliği düşüktür. İlk iki sırada yer alan Irak ve Hırvatistan'ın metal ürünleri ihracatı toplamından aldığı pay %90'dır.

Tablo 99: İllere Göre Fabrikasyon Metal Ürünleri Sektörü Üretici ve Çalışan Sayısı (2021)

Sıra	Yıl	Üretici Sayısı	Çalışan Sayısı
1	İstanbul	12.079	131.126
2	Ankara	3.588	58.828
3	Bursa	2.455	47.620
4	Kocaeli	1.787	41.769
5	İzmir	2.795	40.868
6	Konya	2.122	25.963
7	Sakarya	790	21.895
8	Kayseri	1.011	21.840
9	Manisa	838	19.449
10	Tekirdağ	564	15.885
15	Kahramanmaraş	538	8.477
17	Hatay	338	6.791
21	Osmaniye	155	4.909
	Türkiye	39.977	601.474

Kaynak: SGK

Türkiye'deki iller fabrikasyon metal ürünleri sektörü çalışan sayısına göre sıralandığında ilk 10 il Tablo 99'da görülmektedir. Kahramanmaraş 8.477 çalışanı ile Türkiye'de 15., Hatay 6.791 çalışanı ile 17., Osmaniye 4.909 çalışanı ile 21. sırada yer almaktadır. SGK kayıtlarına göre TR63 Bölgesinde sektörde 1.031 işletme bulunmaktadır.

Tablo 100. TR63 İlleri Fabrikasyon Metal Ürünleri Sektörü Alt Gruplarına Göre Üretici ve Çalışan Sayısı (2021)

Nace Kod	Fabrikasyon Metal Ürünleri Alt Grupları	Hatay		Kahramanmaraş		Osmaniye	
		İşyeri	Çalışan	İşyeri	Çalışan	İşyeri	Çalışan
25.1	Metal yapı malzemeleri imalatı	87	398	114	546	62	507
25.2	Metal tank, rezervuar ve muhafaza kapları imalatı	3	26	7	70	6	268
25.3	Buhar jeneratörü imalatı	0	0	2	6	1	5
25.4	Silah ve mühimmat (cephane) imalatı	0	0	0	0	0	0
25.5	Metallerin dövülmesi, preslenmesi, baskılanması ve yuvarlanması; toz metalürjisi	7	175	7	19	3	61
25.6	Metallerin işlenmesi ve kaplanması; makinede işleme	181	4.133	142	2.567	60	3.521
25.7	Çatal-bıçak takımı ve diğer kesici aletler ile el aletleri ve genel hırdavat malzemeleri imalatı	6	15	25	269	2	2
259	Diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı	54	2.044	241	5.000	21	545
	Toplam	338	8.477	538	6.791	155	4.909

Kaynak: SGK

TR63 Bölgesi'nde fabrikasyon metal ürünleri sektörü alt gruplarına göre incelendiğinde Hatay'da çalışanların yaklaşık yarısı Osmaniye'de çalışanların ise %72'si "metallerin işlenmesi ve şekil verilmesi" alt sektöründe görev almaktadır. Kahramanmaraş için ilk sırada metal mutfak eşyaları imalatı bulunmaktadır. Yaygın olan diğer alt sektörler metal yapı malzemeleri imalatı ve diğer metal ürünlerdir.

Tablo 101: İllere Göre Fabrikasyon Metal Ürünleri Sektörü Net Satış Rakamları (2020)

Sıra	İl	Net Satış (TL)
1	İstanbul	48.390.990.198
2	Kocaeli	19.508.748.438
3	Ankara	19.423.732.198
4	Bursa	17.311.107.387
5	İzmir	14.320.081.350
6	Manisa	11.258.617.380
7	Kayseri	6.207.586.523
8	Konya	5.535.988.956
9	Tekirdağ	4.382.825.611
10	Hatay	3.957.267.460
16	Kahramanmaraş	2.100.632.944
23	Osmaniye	1.158.500.744

Kaynak: Girişimci Bilgi Sistemi

Girişimci bilgi sistemi kayıtlarına göre Hatay fabrikasyon metal ürünleri sektöründe 3,96 milyar TL net satış rakamı ile Türkiye’de 10. Sırada yer almaktadır. Kahramanmaraş 2,1 milyar TL net satış ile 16., Osmaniye 1,16 milyar TL net satış ile 23. sırada yer almaktadır.

Gıda ve İçecek Sektörü

Giderek artan dünya nüfusu, tarımsal üretimde ve dolayısıyla gıda üretiminde artışı zorunlu kılmaktadır. Tarım sektöründe miktar, kalite ve verimlilik artışıyla birlikte sürdürülebilir üretim, bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanların yeterli ve dengeli beslenmesine yetecek gıda arzı yoluyla açlığı ve yoksulluğu ortadan kaldırmak, BM çatısı altında bütün dünyanın benimsediği Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminin en önemli hedefleri arasındadır.

Gıda sektörü farklı ulusal ve uluslararası kurumlarca farklı sınıflamalar temel alınarak ele alınmış, yine aynı şekilde sektörün kapsamı da farklı kurumlarca farklı şekillerde belirlenmiştir. Bu çalışmada sektör tanımı, kapsamı ve sınıflandırılması belirlenirken ISIC Rev.3.1 ve NACE Rev.2 uluslararası istatistikî sınıflandırma yöntemleri temel alınmıştır. Gıda ürünleri ve içecek imalatı sanayi; tarım, ormancılık ve balıkçılık faaliyetleriyle elde edilen hammaddelerin işlenerek insanlar ve hayvanlar için yiyecek ve içecek haline getirilmelerini ve doğrudan yiyecek mamulü olmayan birçok değişik ara ürünün üretilmesini içermektedir. Sektörün faaliyet gösterdiği alt kollar arasında işlenmiş et, balık, meyve ve sebze, katı yağlar ve sıvı yağlar, süt ürünleri, tahıl (hububat) imalatı ürünleri, unlu ve nişastalı mamuller, diğer gıda ürünleri, hayvan yemleri, alkolsüz içecekler ve maden suları gibi içeceklerin imalatı, şarap, bira, malt ve damıtılmış alkollü içeceklerin imalatı bulunmaktadır (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2018).

Tablo 102: Yıllara Göre Dünya ve Türkiye Gıda Sektörü İhracatı (2010-2021, Bin Dolar)

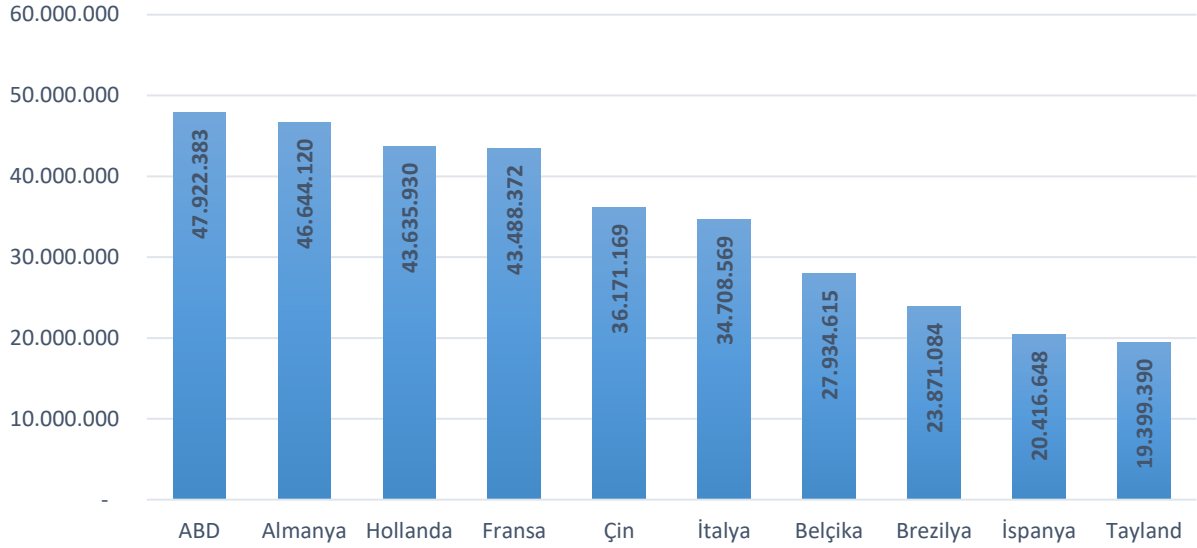
Yıl	Dünya* (Bin Dolar)	Türkiye* (Bin Dolar)	Türkiye'nin Payı (%)
2010	406.458.307	3.981.502	1,0%
2011	480.579.520	4.765.478	1,0%
2012	496.019.328	5.220.576	1,1%
2013	527.801.978	6.212.621	1,2%
2014	538.146.026	6.762.263	1,3%
2015	493.302.252	6.009.530	1,2%
2016	501.666.614	5.534.952	1,1%
2017	533.139.215	5.910.917	1,1%
2018	569.753.519	6.314.726	1,1%
2019	565.617.549	6.965.502	1,2%
2020	575.196.456	7.458.768	1,3%
2021	656.782.954	8.858.057	1,3%
2010-2021 Yıllık Bileşik Büyüme	4,5%	7,5%	-

Kaynak: Trademap International

*: Gıda ve içecek sektörü için 16-23 HS kodları kullanılmıştır.

2010 yılında dünya gıda ihracatından %1 pay alan Türkiye 2021 yılında bu oranı %1,3'e çıkarmıştır. 2010-2021 döneminde dünya gıda ihracatı yıllık %4,5 oranında büyürken Türkiye ihracatı yıllık %7,5 oranında büyümüştür.

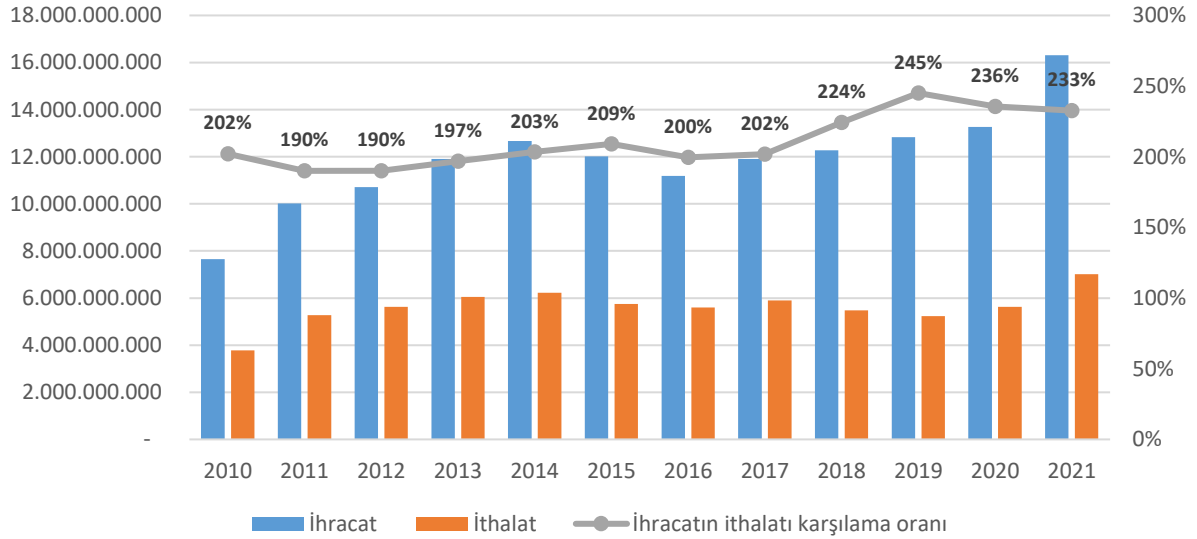
Şekil 61: Dünya Gıda Sektörü İhracatında Öne Çıkan Ülkeler (2021, Bin Dolar)

Kaynak: Trademap International

Dünya gıda sektörü ihracatında öne çıkan ülkeler grafikte görülmektedir. Türkiye 8,86 milyar dolar ihracat ile dünyada 19. sırada yer almaktadır. İlk 10 sırada yer alan ülkeler dünya gıda ürünler ihracatı toplamının %52,4'ünü gerçekleştirmektedir.

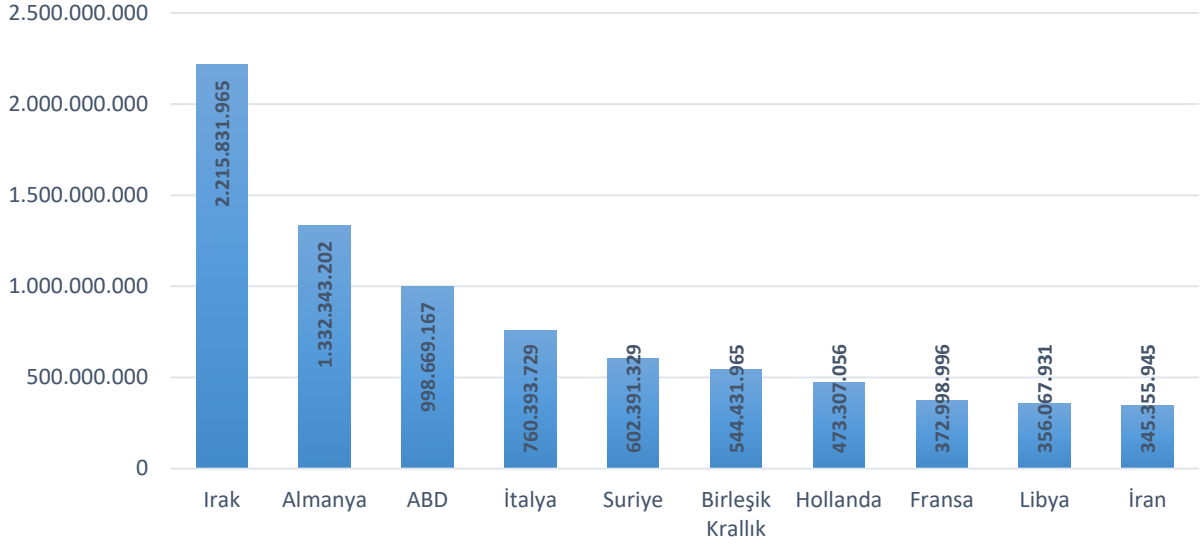
Tablo 103: Yıllara Göre Gıda Sektörü Dış Ticareti ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Kaynak: TÜİK

Türkiye gıda sektörü dış ticaret rakamları incelendiğinde ihracatın ithalatı karşılama oranlarının son 12 yılda %190'ın altında düşmediği görülmektedir. Sektör dış ticaret fazlası vermektedir ve bu oran artmaktadır. 2010 yılında %202 olan oran, 2021 yılında %233 değerine ulaşmıştır.

Şekil 62: Türkiye Gıda Sektörü İhracatında Öne Çıkan Ülkeler (2021, Dolar)

Kaynak: TÜİK

Türkiye gıda sektörü ihracatında ilk sırada Irak yer almaktadır. Bu ülkeyi sırası ile Almanya, ABD, İtalya, Suriye ve Birleşik Krallık izlemektedir. Irak'a yapılan ihracat toplam gıda ve içecek sektörü ihracatının %14'ünü oluştururken, ilk 10 sıradaki ülkelerin toplam gıda ihracatı içindeki oranı %49'dur.

Tablo 104: Yıllara Göre Türkiye ve TR63 Gıda Sektörü İhracat Rakamları

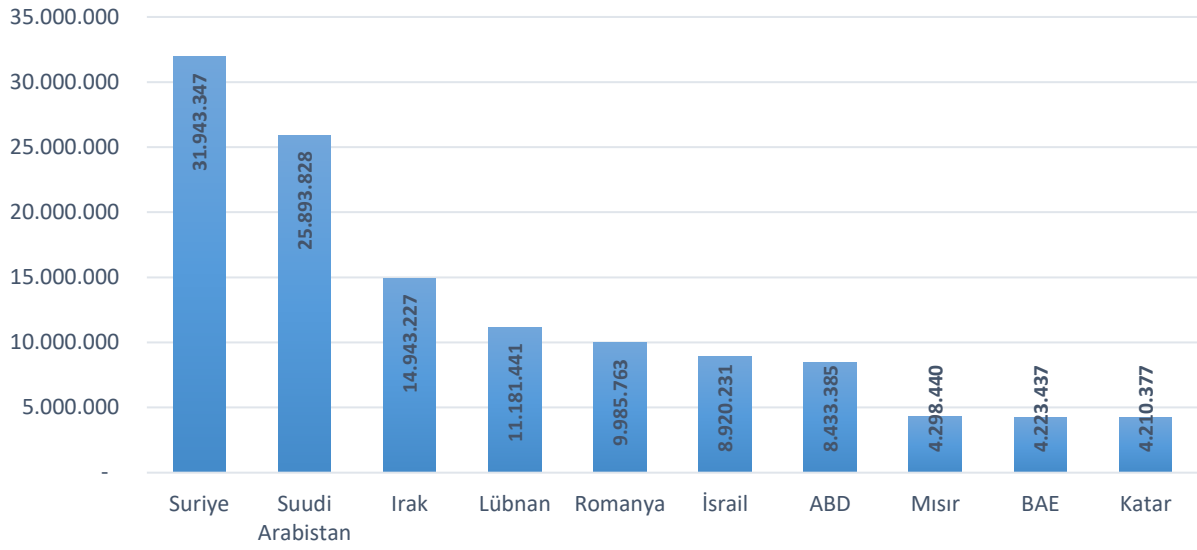
Yıl	Türkiye (Dolar)*	Hatay (Dolar)*	Kahramanmaraş (Dolar)*	Osmaniye (Dolar)*
2010	7.645.886.583	93.251.051	5.215.828	3.862.774
2011	10.013.929.613	98.445.268	9.958.179	1.667.245
2012	10.706.674.106	102.307.359	21.745.107	3.309.243
2013	11.912.510.280	159.025.607	28.652.104	4.085.782
2014	12.670.243.487	151.651.727	19.112.346	2.378.453
2015	12.009.806.900	110.641.987	14.544.585	1.711.286
2016	11.181.084.689	94.980.586	13.464.948	1.877.598
2017	11.909.799.512	133.480.939	13.588.582	884.963
2018	12.274.768.866	137.585.003	11.584.707	1.082.456
2019	12.833.393.235	120.306.345	9.215.024	1.346.961
2020	13.259.246.244	112.831.467	9.039.220	1.253.325
2021	16.316.414.897	176.212.719	10.023.193	4.030.651
2010-2021 Yıllık Bileşik Büyüme	7,1%	6,0%	6,1%	0,4%

Kaynak: TÜİK, Özel Ticaret Sistemi

*: Gıda ve içecek sektörü için ISIC Rev.4 10-11 kullanılmıştır.

2010-2021 yılları arası Türkiye ve TR63 Bölgesi ihracat rakamları Tablo 104'de görülmektedir. Türkiye gıda ve içecek ihracatı son 11 yılda yıllık %7,1 oranında büyürken, Hatay yıllık %6, Kahramanmaraş yıllık %6,1, Osmaniye yıllık %0,4 oranında büyümüştür. 2021 yılı itibari ile TR63 Bölgesi gıda sektörü ihracatının %93'ü Hatay, %5'i Kahramanmaraş, %2'si Osmaniye tarafından gerçekleştirilmiştir. Hatay gıda ihracatının en önemli kalemlerini işlenmiş sebze ve meyve(%25), mezbahacılık(%22) ile bitkisel ve hayvansal yağlar(%21) oluşturmaktadır. Bu üç ürün kalemi Hatay toplam gıda ihracatının %68'ini oluşturmaktadır.

Şekil 63: Hatay Gıda Sektörü İhracatında Öne Çıkan Ülkeler (2020, Dolar)

Kaynak: TÜİK

Hatay ilinin gıda ihracatında önde gelen ülkeler yukarıdaki grafikte görülmektedir. İlin gıda ihracatında ilk sırada Suriye yer almakta ve sektör ihracatının %20'si bu ülkeye yapılmaktadır. Suriye'yi sırası ile Suudi Arabistan, Irak, Lübnan, Romanya ve İsrail izlemektedir. İlk 10 sıradaki ülkelere yapılan ihracat toplam gıda ihracatının %79'una karşılık gelmektedir.

Tablo 105: İllere Göre Gıda Sektörü Üretici ve Çalışan Sayısı (2021)

Sıra	Yıl	Üretici Sayısı	Çalışan Sayısı
1	İstanbul	7.975	79.199
2	İzmir	3.305	47.556
3	Ankara	2.134	26.019
4	Gaziantep	2.007	18.120
5	Bursa	1.975	27.842
6	Mersin	1.429	14.919
7	Antalya	1.391	12.291
8	Konya	1.385	21.625
9	Manisa	1.326	23.526
10	Adana	1.175	14.236
19	Hatay	775	4.209
24	Kahramanmaraş	632	5.255
44	Osmaniye	278	2.512
	Türkiye	50.128	579.393

Kaynak: SGK

Türkiye'deki iller gıda sektörü işyeri sayısına göre sıralandığında ilk 10 il Tablo 105'da görülmektedir. Hatay 775 işyeri ile Türkiye'de 19. sıradadır. SGK kayıtlarına göre gıda sektöründe Hatay'da 4.209, Kahramanmaraş'ta 5.255, Osmaniye'de 2.512 çalışan bulunmaktadır.

Tablo 106: TR63 Gıda Sektörü Alt Gruplarına Göre Üretici ve Çalışan Sayısı (2021)

Nace Kod	Gıda Sektörü Alt Grupları	Hatay		Kahramanmaraş		Osmaniye	
		Üretici	Çalışan	Üretici	Çalışan	Üretici	Çalışan
101	Et ürünleri imalatı	20	303	28	229	7	631
102	Balıkların işlenmesi, saklama	4	15	1	12	-	-
103	Sebze/meyve işleme, saklama	61	360	16	53	21	65
104	Katı ve sıvı yağ imalatı	111	629	10	57	18	71
105	Süt ürünleri imalatı	54	346	58	1.603	10	83
106	Tahıl ve nişasta ürn. İmalatı	16	203	60	257	17	196
107	Fırın ve unlu mamul imalatı	431	1.760	315	1.860	166	1.013
108	Diğer gıda ürn. İmalatı	66	464	124	938	21	193
109	Hayvan yemleri imalatı	4	24	10	129	7	37
11	İçeceklerin imalatı	8	105	10	117	11	398
	Toplam		4.209		5.255		2.512

Kaynak: SGK

TR63 Bölgesi gıda sektörü alt gruplarına göre incelendiğinde her 3 ilde de fırın ve unlu mamuller imalatı ilk sırada yer almaktadır. Çalışan sayısına göre ikinci sırada Kahramanmaraş'ta süt ürünleri imalatı, Hatay'da katı ve sıvı yağlar imalatı, Osmaniye'de ise et ürünleri imalatı yer almaktadır.

Tablo 107: İllere Göre Gıda Sektörü Net Satış Rakamları (2020)

10- Gıda Ürünleri İmalatı			11- İçecek İmalatı		
Sıra	İl	Net Satış (TL)	Sıra	İl	Net Satış (TL)
1	İstanbul	60.920.282.890	1	İzmir	3.253.173.737
2	İzmir	34.908.571.383	2	İstanbul	2.940.865.631
3	Konya	24.280.519.233	3	Bursa	2.717.336.634
4	Gaziantep	23.643.424.073	4	Sakarya	1.524.576.485
5	Bursa	18.939.194.362	5	Tekirdağ	1.496.972.781
6	Ankara	18.673.989.499	6	Ankara	1.202.465.710
7	Balıkesir	17.869.163.703	7	Adana	1.063.584.579
8	Sakarya	14.193.353.416	8	Mersin	684.469.705
9	Adana	14.067.585.718	9	Manisa	527.095.492
10	Manisa	14.041.714.980	10	Afyonkarahisar	324.468.088
37	Kahramanmaraş	2.511.326.035	28	Osmaniye	73.953.185
42	Hatay	2.000.147.840	37	Kahramanmaraş	46.244.350
57	Osmaniye	830.820.251	44	Hatay	34.339.490

Kaynak: Girişimci Bilgi Sistemi

Girişimci bilgi sistemi kayıtlarına göre gıda ürünleri imalatı sektöründe Kahramanmaraş 2,5 milyar TL ile Türkiye'de 37., Hatay 2 milyar TL ile 42., Osmaniye 830 milyon TL net satış rakamı 57. sırada yer almaktadır. İçecek imalatında ise Osmaniye 74 milyon TL net satış rakamı ile Türkiye'de 28., TR63 Bölgesi'nde ilk sırada yer almaktadır. Dikkat çeken noktalardan biri Hatay'ın net satış rakamının yaklaşık yarısını dış ticaret yoluyla elde ederken, Kahramanmaraş ve Osmaniye ağırlıklı olarak yurtiçi pazara ürün üretmekte ve net satışları içerisindeki ihracat oranı her iki il için de yaklaşık %4'tür.

Kuyumculuk Sektörü

Kuyumculuk, değerli metal ve taşların işlenmesiyle her türlü takı ya da süs eşyası üretilmesi ve bu ürünlerin işlendikten sonra yatırım aracı olarak kullanılan eserlere dönüştürülmesi sanatıdır. Kuyumculuk denildiğinde akla ilk olarak altın gelmektedir. Ancak sektöründe altın dışında hammadde olarak gümüş gibi diğer kıymetli metaller ve mineral kökenli olmayan hammaddeler ya da bunların kombine halleri de kullanılmaktadır.

Tablo 108: Kuyumculuk Sektörünün Sınıflandırılması

NACE	NACE TANIM	GTIP	TANIM
24.41	Değerli metal üretimi	7108	Altın (işlenmemiş veya yarı işlenmiş)
		711319	Diğer kıymetli metal-kaplamalarından mücevherci eşyası
32.12	Mücevher ve benzeri eşyaların imalatı	711419	Diğer kıymetli metallerden kuyumcu eşyası, aksamı (metalle kaplı/yaldızlı/değil)
		711590	Kıymetli metallerden/kaplamalarından diğer eşya

Kaynak: Tüik sınıflama sunucusu kullanılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

Sektörün sınıflandırılması

Tablo 108’de gösterilmiştir. Sektör, maden cevheri ve hurda altından kıymetli metalin geri kazanılması ve bu kıymetli metalin atölyelerde takı ve mücevher eşyaya dönüştürülmesi faaliyetlerini içermektedir. Toptan yâda perakende satış mağazaları bu kapsamın dışındadır.

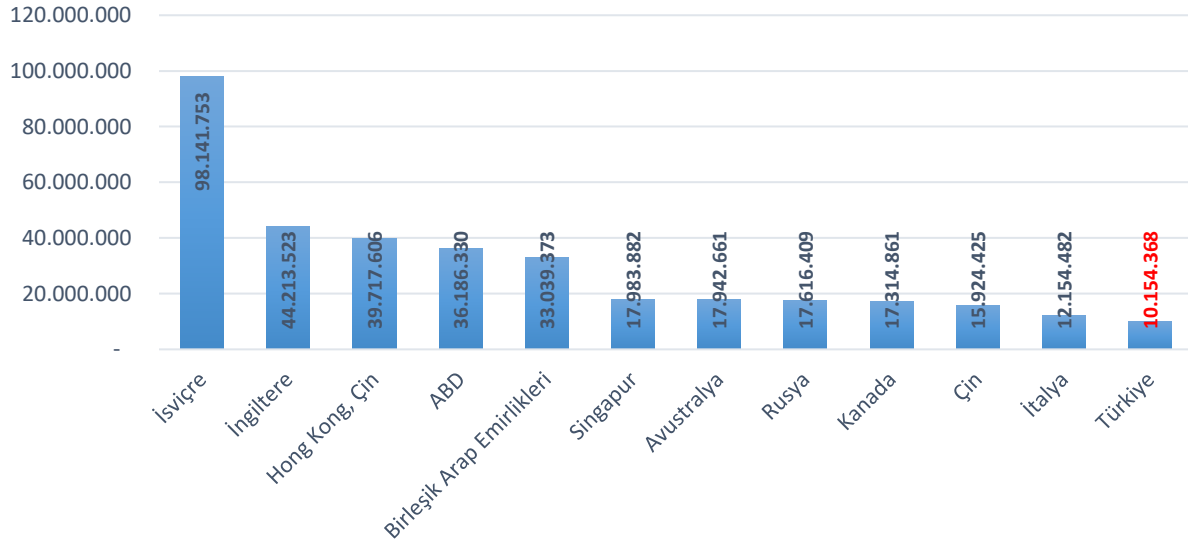
Tablo 109: Yıllara Göre Dünya ve Türkiye Kuyumculuk Ürünleri Sektörü İhracatı (2010-2021, Bin Dolar)

Yıl	Dünya (Bin Dolar)	Türkiye (Bin Dolar)	Türkiye'nin Payı (%)
2010	208.123.255	3.519.025	1,7%
2011	325.950.295	3.325.721	1,0%
2012	519.211.522	15.916.096	3,1%
2013	633.930.251	6.673.085	1,1%
2014	467.328.621	7.472.843	1,6%
2015	412.768.964	11.047.736	2,7%
2016	427.731.833	11.930.624	2,8%
2017	417.284.872	10.647.512	2,6%
2018	406.982.671	6.901.502	1,7%
2019	419.535.274	7.011.979	1,7%
2020	486.644.528	6.279.301	1,3%
2021	493.346.106	10.154.368	2,1%
2010-2021 Yıllık Bileşik Büyüme	8,2%	10,1%	

Kaynak: Trademap International

2010 yılında dünya kuyumculuk ürünleri ihracatından %1,7 pay alan Türkiye 2021 yılında bu oranı %2,1'e çıkarmıştır. 2010-2021 döneminde dünya kuyumculuk ürünleri sektörü ihracatı yıllık %8,2 oranında büyürken Türkiye’de sektör yıllık %10,1 oranında büyümüştür.

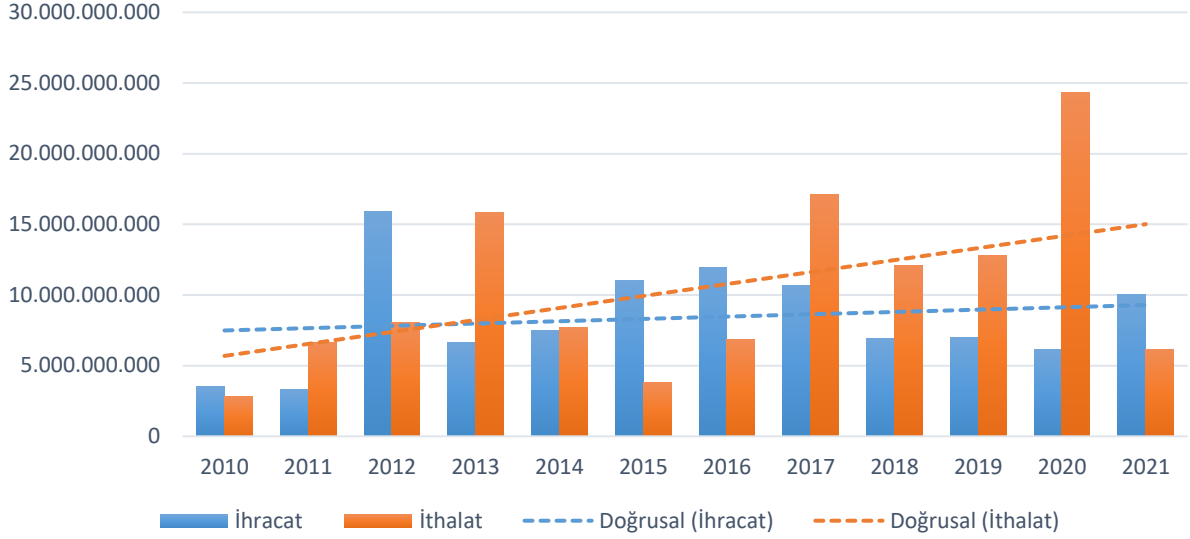
Şekil 64: Dünya Kuyumculuk Sektörü İhracatında Öne Çıkan Ülkeler (2021, Bin Dolar)

Kaynak: Trademap International

Dünya kuyumculuk sektörü ihracatında öne çıkan ülkeler Şekil 64’te görülmektedir. Türkiye 10,15 milyar dolar ihracat ile dünyada 12. sırada yer almaktadır. İlk 10 sırada yer alan ülkeler dünya kuyumculuk ürünler ihracatı toplamının %73’ünü gerçekleştirmektedir.

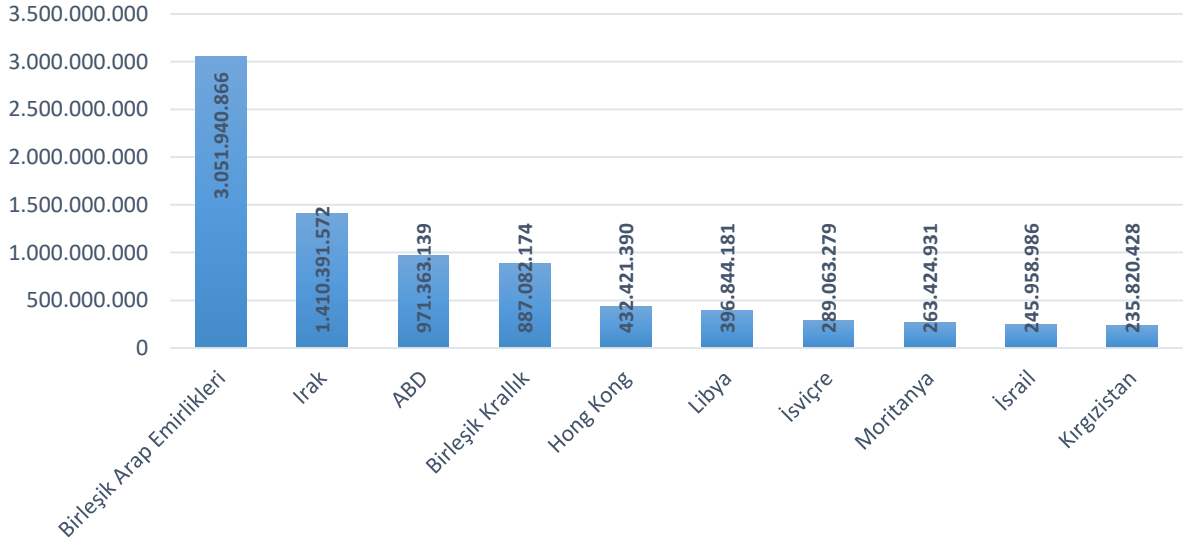
Şekil 65. Yıllara Göre Kuyumculuk Sektörü Dış Ticareti (Dolar)

Kaynak: TÜİK

Türkiye kuyumculuk sektörü dış ticaret rakamları incelendiğinde dalgalı bir seyir göze çarpmaktadır. Sektör son 12 yılda 5 kez dış ticaret fazlası, 7 kez de dış ticaret açığı vermiştir. Genel eğilimlere bakıldığında ithalatın ihracata göre daha yüksek bir eğilimde arttığı değerlendirilmektedir.

Şekil 66: Türkiye Kuyumculuk Sektörü İhracatında Öne Çıkan Ülkeler (2021, Bin Dolar)

Kaynak: TÜİK

Türkiye kuyumculuk sektörü ihracatında ilk sırada Birleşik Arap Emirlikleri yer almaktadır. Bu ülkeyi sırası ile Irak, ABD, Birleşik Krallık, Hong Kong ve Libya izlemektedir. Birleşik Arap Emirlikleri'ne yapılan ihracat toplam kuyumculuk sektörü ihracatının %30'unu oluştururken, ilk 10 sıradaki ülkelerin toplam kuyumculuk sektörü ihracatı içindeki oranı %81'dir.

Tablo 110: Yıllara Göre Türkiye ve TR63 Kuyumculuk Sektörü İhracat Rakamları

Yıl	Türkiye (Dolar)*	Hatay (Dolar)*	Kahramanmaraş (Dolar)*	Osmaniye
2010	3.747.222.308	6.237	5.379.928	-
2011	3.738.763.067	42.014	12.129.313	-
2012	16.325.215.432	10.403	18.877.895	-
2013	6.998.608.470	253	10.641.123	-
2014	7.716.839.545	14.050	16.250.396	-
2015	11.263.502.068	4.002	7.784.303	-
2016	12.176.384.672	342.900	6.794.989	-
2017	10.879.243.998	49.884	7.406.128	-
2018	7.172.329.884	3.277	2.420.620	-
2019	7.327.395.781	2.306	1.171.586	-
2020	6.577.618.790	3.059	540.822	-
2021	10.842.841.321	6.237	4.147.112	-
2010-2021 Yıllık Bileşik Büyüme	10,1%	-6,3%	-2,3%	-

Kaynak: Tüik Özel Ticaret Sistemi

*: Rakamlar hesaplanırken HS 71 kodu kullanılmıştır.

2010-2021 yılları arası Türkiye ve TR63 Bölgesi ihracat rakamları

Tablo 110’te görülmektedir. Türkiye kuyumculuk sektörü ihracatı son 11 yılda yıllık %10,1 oranında büyürken, Hatay yıllık %6,3 Kahramanmaraş ise yıllık %2,3, oranında küçülmüştür. Osmaniye’nin ilgili üründe ihracatı bulunmamaktadır. Kahramanmaraş TR63 Bölgesi kuyumculuk ürünleri ihracatının %99’unu gerçekleştirmektedir.

Saha araştırmaları ile tespit edilen önemli noktalardan biri Kahramanmaraşlı firmaların birkaç firma dışında doğrudan ihracat yapmadığıdır. İhracat işlemleri, İstanbul merkezli firmalar üzerinden gerçekleştirildiği için gerçekleşen ihracat tutarının tabloya yansıyan değerlerin üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo 111: İllere Göre Kuyumculuk Sektörü Üretici ve Çalışan Sayısı (2021)

Sıra	Yıl	Üretici Sayısı	Çalışan Sayısı
1	İstanbul	2.787	21.227
2	Kahramanmaraş	314	1.294
3	İzmir	121	513
4	Ankara	106	559
5	Antalya	65	252
6	Adana	63	246
7	Trabzon	55	254
8	Mersin	48	127
9	Gaziantep	39	137
10	Diyarbakır	26	114
17	<i>Hatay</i>	15	33
41	<i>Osmaniye</i>	4	27
	Türkiye	4.016	27.587

Kaynak: SGK

Türkiye’deki iller kuyumculuk sektörü işyeri sayısına göre sıralandığında ilk 10 il Tablo 111’de görülmektedir. Kahramanmaraş 314 işyeri ile Türkiye’de 2. sıradadır. SGK kayıtlarına göre kuyumculuk sektöründe Kahramanmaraş’ta 1.294, Hatay’da 33, Osmaniye’de 22 çalışan bulunmaktadır.

Yazılım Sektörü

Dijital dönüşüm ve dördüncü sanayi devrimi, her geçen gün artan hızı ile tüketici alışkanlıkları, ürün ve hizmetler başta olmak üzere tüm değer zincirlerini değiştirmenin yanı sıra rekabetin kurallarını yeniden yazarken; eğitimden, istihdama sosyoekonomik anlamda birçok stratejik fırsat ve tehdidi beraberinde getirmektedir. COVID-19 salgınının bu değişime katalizör etkisi yapması, dijital dönüşümü her anlamda ana akım ve stratejik bir konu haline getirmiş durumdadır. Yaşanan bu büyük dönüşümün özünde inovasyon, yeni iş modelleri ve teknoloji olmakla birlikte, tüm bu etkileşimin merkezinde yazılım tabanlı rekabetçi üstünlük yatmaktadır. Bugün dünyanın en büyük on şirketinin yedisi teknoloji firmalarından oluşmaktadır. Hem büyüklüğü, hem de tüm sektörlerle sağladığı yüksek katma değer, ihracat potansiyeli ve istihdam olanakları düşünüldüğünde yazılım sektörünün stratejik önemi ortaya çıkmaktadır (TÜSİAD ve Deloitte, 2021).

Tablo 112: Pazar Değerine Göre Dünyada Öne Çıkan Yazılım Firmaları

S.N	Firma	İş Konusu	Ülke	Dünya Sırası	Pazar Değeri (milyar dolar)
1	Apple	Teknoloji; Cep Telefonları ve Aksesuarlar; Elektronik	ABD	1	2.825
2	Microsoft	Teknoloji; Yazılım ve BİT; Dizüstü bilgisayarlar	ABD	2	2.358
3	Alphabet	Teknoloji; İnternet veya Mobil Uygulama Tabanlı İşletme; Yazılım ve BİT	ABD	4	1.820
4	Amazon.com	E-ticaret; İnternet veya Mobil Uygulama Tabanlı İşletme; Bulut Hizmetleri	ABD	5	1.649
5	Meta Platforms (Facebook)	İletişim Servisleri; İnternet veya Mobil Uygulama Tabanlı İşletme; Sosyal Medya	ABD	7	923
6	Nvidia	Teknoloji; Elektronik, Yarı iletkenler	ABD	9	679

7	Taiwan Semiconductor (TSMC)	Teknoloji; Elektronik, Yarı iletkenler	Taiwan	10	641
8	Tencent	İletişim Servisleri; Yatırımlar; İnternet veya Mobil Uygulama Tabanlı İşletme	Çin	11	545
9	Visa	Finansal hizmetler; Teknoloji; Yazılım ve BİT	ABD	13	472
10	Samsung Electronics	Teknoloji; Elektronik, Yarı iletkenler	Kore	15	439

Kaynak: Valuetoday veri tabanı, Erişim tarihi: Aralık 2022

Yazılımların dış ticaretinde ülkeye fiziksel bir ürün girmediği için ürün kodları arasında direkt olarak yazılımla ilişkilendirilen bir koda rastlamak mümkün değildir. Bu faaliyetin konusu bir hizmet ticaretidir ve uluslararası hizmet ticareti kapsamında değerlendirilmektedir.

Tablo 113: Bilgisayar Hizmetlerinin Sınıflandırılması (EBOBS - Genişletilmiş Ödemeler Dengesi Hizmetler Sınıflaması, 2010)

EBOBS KOD	TANIM
9.2	Bilgisayar hizmetleri
9.2.1	Bilgisayar yazılımları (orijinal yazılım, oyun, çevrimiçi oyun vb.)
9.2.2	Diğer bilgisayar hizmetleri (BT destek, BT danışmanlık, sunucu ve ağ yönetimi, vb.)

Kaynak: TÜİK

EBOBS (Extended Balance of Payments Services Classification) sınıflamasına göre bilgisayar yazılımları, bilgisayar hizmetleri bölümünün alt kırılımında yer almaktadır.

Tablo 114: Bilgisayar Hizmetleri İhracatında Öne Çıkan Ülkeler (2010-2021, milyon dolar)

S.N	Kıta/Bölge	2010	2015	2020	2021
1	İrlanda	36.849	55.868	151.463	197.100
2	Hindistan	38.404	52.761	65.321	78.611
3	ABD	10.124	20.635	42.102	45.254
4	Almanya	17.302	25.938	27.979	32.253
5	Hollanda	-	24.480	22.815	24.350
6	İsrail	3.893	9.432	18.907	23.936
7	İngiltere	11.261	14.590	18.749	23.144
8	Singapur	-	7.214	14.464	16.070
9	Fransa	-	10.406	14.434	15.954
10	İsveç	6.777	13.811	12.667	14.779
35	Türkiye	-	792	1.690	2.064
	Dünya	214.876	360.662	617.681	750.315

Kaynak: UNCTAD

2021 yılı itibariyle bilgisayar hizmetleri ihracatında ilk sırada İrlanda yer almaktadır. İrlanda birçok çokuluslu şirketin Avrupa'daki merkez üssü niteliğindedir. Apple, Twitter, Facebook, LinkedIn, gibi firmaların merkezleri İrlanda'da yer almaktadır. İrlanda'yı Hindistan, ABD ve Almanya takip etmektedir. Türkiye'de sektör büyüme sürecindedir ve 2021 yılı itibariyle 2 milyar dolar ihracat rakamı ile listede 35. sıradadır.

Tablo 115: Yıllara Göre Dünya ve Türkiye Bilgisayar Hizmetleri İhracatı (milyon dolar)

Yıl	Dünya (milyon dolar)	Türkiye (milyon dolar)	Türkiye'nin Payı (%)
2015	360.662	-	-
2016	367.671	455	0,12%
2017	408.446	613	0,15%
2018	497.642	871	0,18%
2019	558.903	994	0,18%
2020	617.681	1.717	0,28%
2021	750.315	2.067	0,28%
2015-2021 Yıllık Bileşik Büyüme	%13	%35*	-

Kaynak: UNCTAD, TÜİK

*: 2015 yılı mevcut olmadığı için 2016 yılı kullanılmıştır.

2015-2021 yılları arasında bilgisayar hizmetleri ihracat rakamları incelendiğinde dünya ihracatının yıllık %13, Türkiye ihracatının ise yıllık %35 büyüme gösterdiği görülmektedir. 2016 yılında dünya ihracatından %0,12 pay alan Türkiye 2021 yılında %0,28 pay almıştır.

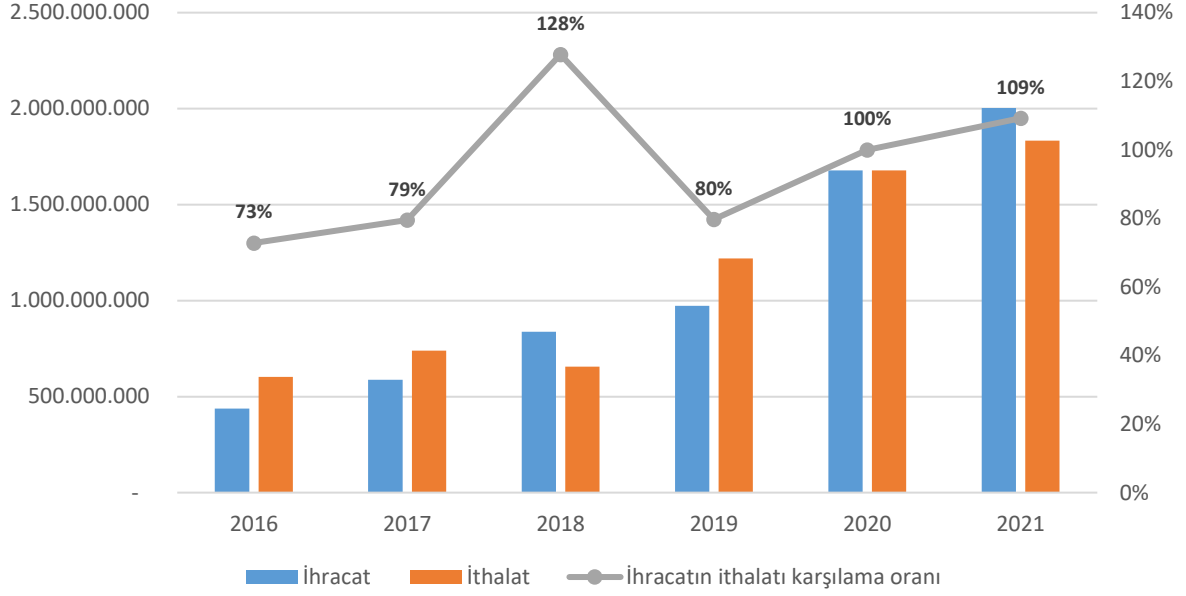
Tablo 116: Yıllara Göre Bilgisayar Hizmetleri Dış Ticareti (milyon dolar)

Yıl	Yazılım İhracatı	Diğer Bilgisayar Hizmetleri İhracatı	Yazılım Payı (%)	Yazılım İthalatı	Diğer Bilgisayar Hizmetleri İthalatı	Yazılım Payı (%)
2016	438,6	16,8	96%	602,2	256,2	70%
2017	588,5	24,8	96%	740,3	248,1	75%
2018	838,5	32,4	96%	656,1	222,0	75%
2019	972,7	21,4	98%	1.220,0	340,3	78%
2020	1.678,6	38,3	98%	1.679,0	418,0	80%
2021	2.003,1	64,3	97%	1.833,8	369,2	83%

Kaynak: TÜİK

Bilgisayar hizmetleri sektörü yazılım ve diğer bilgisayar hizmetler olarak ikiye ayrılmaktadır. 2021 yılı itibariyle Türkiye bilgisayar hizmetleri ihracatının %97'sini yazılım ihracatı oluşturmaktadır. Bilgisayar hizmetleri ithalatında ise yazılımın payı %83'tür.

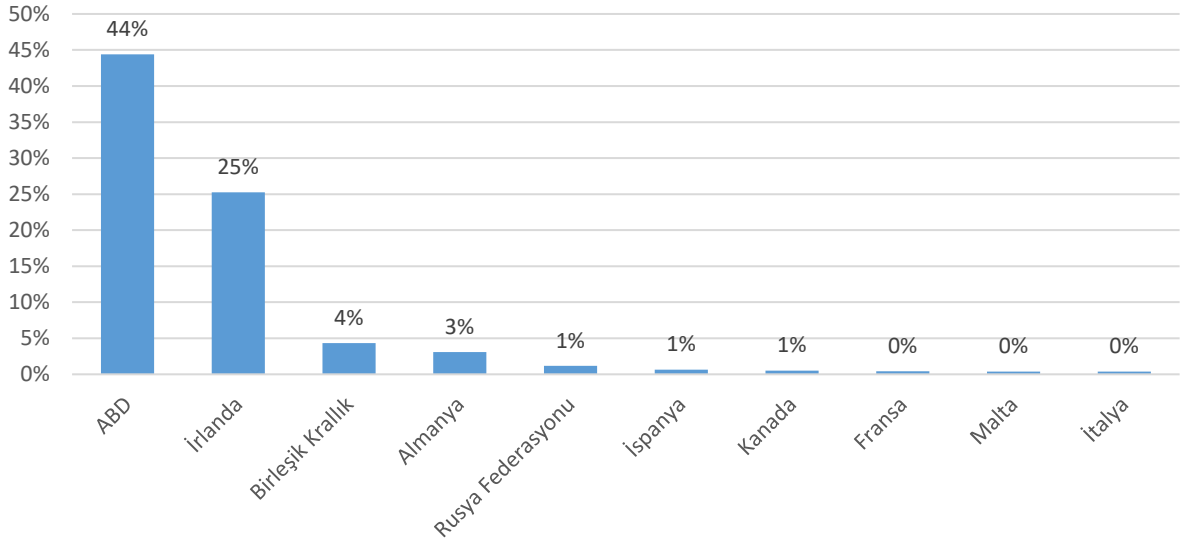
Şekil 67: Yıllara Göre Yazılım Sektöründe Dış Ticareti ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Kaynak: TÜİK

Türkiye yazılım sektörü dış ticaret rakamları incelendiğinde sektörün 2018 ve 2021 yıllarında dış ticaret fazlası verdiği görülmektedir. 2018 yılında ithalat rakamlarındaki ciddi düşüş yaşanmış bu nedenle fazla verilmiştir ancak son altı yılda istikrarlı bir şekilde dış ticaret açığı kapanarak 2021 yılında %109 ihracatın ithalatı karşılama oranına ulaşılmıştır.

Şekil 68: Türkiye Yazılım İhracatında İlk 10 Ülkenin Payları (2021)

Kaynak: TÜİK

2021 yılı Türkiye yazılım ihracatında ilk sırada Amerika Birleşik Devletleri yer almaktadır. Bu ülkeyi sırasıyla İrlanda, Birleşik Krallık, Almanya ve Rusya takip etmektedir. ABD ve İrlanda'ya yapılan ihracat toplamı toplam ihracatın %70'ini oluşturmaktadır.

Tablo 117: Yazılım, Bilgisayar Programlama ve Danışmanlık Sektörü Faaliyet Sınıflandırması

NACE KOD	TANIM
62.01	Bilgisayar programlama faaliyetleri (sistem, veri tabanı, network, web sayfası vb. yazılımları ile müşteriye özel yazılımların kodlanması vb)
62.02	Bilgisayar danışmanlık faaliyetleri (donanım gereksinimleri gibi donanımla ilgili bilişim konularında uzman görüşü sağlanması, bilgisayar gereksinimlerinin belirlenmesi, bilgisayar sistemlerinin planlanması ve tasarlanması vb.)
62.09	Diğer bilgi teknolojisi ve bilgisayar hizmet faaliyetleri

Kaynak: TÜİK

NACE faaliyet sınıflaması incelendiğinde yazılım sektörünün 62 kodu altında yer aldığı görülmektedir. Ağırlıklı olarak 62.01 olarak kodlanan sektörde 62.02 ve 62.09 kodları altında da uzman bilişim sektörü aktörleri yer almaktadır.

Tablo 118: Yazılım, Bilgisayar Programlama ve Danışmanlık Sektörü İşyeri ve Çalışan Sayıları (2021)

İl/Bölge	62.01		62.02		62.09		Toplam	
	Firma Sayısı	Çalışan Sayısı	Firma Sayısı	Çalışan Sayısı	Firma Sayısı	Çalışan Sayısı	Firma Sayısı	Çalışan Sayısı
Hatay	28	98	8	24	14	22	50	144
Kahramanmaraş	31	192	7	140	9	136	47	468
Osmaniye	10	37	3	6	1	2	14	45
TR63	69	327	18	170	24	160	111	657
Türkiye	10.667	103.872	2.208	19.967	1.418	798	14.214	137.868

Kaynak: SGK

TR63 Bölgesi yazılım, bilgisayar programlama ve danışmanlık sektöründe işyeri sayısı olarak ilk sırada 50 işyeri ile Hatay yer alırken çalışan sayısında 468 çalışan ile Kahramanmaraş ilk sırada yer almaktadır. Çalışan sayısına göre 81 il sıralandığında ilk üç sırayı İstanbul, Ankara ve İzmir oluşturmaktadır. Kahramanmaraş bu listede 17., Hatay 33., Osmaniye ise 57. sırada bulunmaktadır. Bilgisayar programlama sektöründe 31 işyeri ve 192 çalışan ile Kahramanmaraş TR63 Bölgesi'nde ilk sırada, Hatay 28 işyeri ve 98 çalışan ile ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 119: Bilgisayar Programlama (6201) Sektörü Yıllara Göre Net Satışlar (TL)

Yıl	Türkiye	Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye
2010	2.429.141.767	41.173	0	0
2011	3.363.394.364	60.021	0	0
2012	4.139.606.536	1.393.387	70.806	0
2013	5.998.000.663	2.039.165	0	118.491
2014	7.517.938.456	2.178.275	885.971	535.558
2015	9.221.866.689	3.814.339	1.462.310	805.148
2016	10.647.717.671	2.542.476	3.919.891	780.562
2017	15.177.991.100	4.326.232	5.057.535	986.943
2018	19.709.526.060	7.708.688	24.282.751	833.022
2019	25.580.761.311	13.252.734	10.207.314	980.625
2020	43.471.044.028	18.196.622	19.039.499	913.089
2021	62.726.068.470	12.560.866	102.411.309	1.339.176
Yıllık Bileşik Büyüme	34%	68%	124%	35%

Kaynak: GBS, GİB

GBS'den (Girişimci Bilgi Sistemi) alınan verilere ve yıllara göre bilgisayar programlama sektörü net satışlar tablosu yukarıda verilmektedir. 2021 yılı verilerine göre TR63 Bölgesi'nde en yüksek ciro değerine sahip il 102,4 milyon TL ile Kahramanmaraş'tır. Bu rakam Türkiye değerinin %0,16'sına denk gelmektedir. 81 il içerisinde ilk sırada yer alan İstanbul'un payı %65'tir. 2010-2021 yılları arasında bileşik

büyüme rakamlarına bakıldığında Türkiye her yıl ortalama %34 büyürken, Hatay %68, Kahramanmaraş %124, Osmaniye %35 oranında büyümektedir.

Tablo 120: Yıllara Göre Türkiye ve TR63 Bölgesi Startup Girişim Sayıları

Yıl	Türkiye	Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye
2012	589	1	-	-
2013	769	-	2	-
2014	770	-	-	-
2015	832	-	1	-
2016	779	1	1	1
2017	879	-	4	1
2018	953	-	4	-
2019	718	-	1	-
2020	704	1	3	-
2021	282	1	-	-
Toplam	7.275	4	16	2

Kaynak: Startups.watch veritabanı

Yıllara göre açılan startup girişim sayıları Tablo 120'de görülmektedir. 2012-2021 yılları arasında Hatay'da 4, Kahramanmaraş'ta 16 ve Osmaniye'de 2 olmak üzere TR63 Bölgesi'nde 22 startup açılmıştır. Bu girişimlerden 4 tanesi kapanmış, 18 tanesi faal durumdadır. Firmaların faaliyet alanları incelendiğinde yenilikçi teknoloji yatırımlarının ağırlıklı olduğu görülmektedir. Bulut veri tabanı sistemleri, e-ticaret ve mobil uygulama, web tasarım, siber güvenlik, ERP ve müşteri odaklı yazılım çözümleri öne çıkan faaliyet alanlarıdır.

9.1.4. Yoğunlaşan Yığılan Sektörler

Türkiye'de imalat sanayinde hangi sektörlerin bölgede yoğunlaştığını ölçmek bölgedeki sektörel rekabet politikalarının belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Ancak zaman içerisinde bölgede yoğun olarak varlık gösteren bir sektörün zamanla yoğunlaşmasının azalması durumunu ya da tersi bir durumu anlamak için yoğunlaşma analizinin farklı yıllar için yapılması önem taşımaktadır. Çünkü temel alınan tek bir yıl için Yoğunlaşma Katsayı (YK) değeri 1'den büyük çıkan her sektörü bölgede rekabetçi olarak yorumlamak doğru değildir. Bu bölümde TR63 Bölgesindeki imalat sanayi yoğunlaşması "Yoğunlaşma Katsayısı (YK) (Location Quotient) Analizi ile imalat sanayi NACE 2'li kodda 2015 ve 2020 yılları için ayrı ayrı yapılmıştır.

YK genelde bir sektörün belli bir bölgedeki yığılmasını ulusal referansla ölçmeye yarar. Bir sektörün YK değerinin 1'den büyük çıkması sektörün o bölgede yoğunlaştığı anlamına gelmektedir. Öte yandan bir sektördeki yoğunlaşma katsayısının zaman içerisindeki değişimine bakılarak sektörün yoğunlaşmasının azaldığı veya arttığı gözlemlenebilir. Ayrıca bu değişime bakılarak daha önce bölgede yoğunlaşma göstermemesine ancak zaman içerisinde yoğunlaşan sektörlerle özel önem verilebilir. Ancak diğer yandan YK değeri 1 den büyük çıkan her sektörü bölgede rekabetçi olarak yorumlamak doğru değildir.

$YKI = (a_i/a_t) / (A_i/A_t)$ Burada;

a_i = Bölgenin i sektöründeki Toplam İstihdamı

a_t = Bölgenin toplam İstihdamı

A_i = Ülkenin i sektöründe sektöründeki Toplam İstihdamı

A_t = Ülkenin toplam İstihdamı'nı temsil etmektedir.

TR63 Bölgesi 2020 yılı itibariyle Türkiye'deki imalat sanayi istihdamının %2,8'ini, işletme sayısının ise %2,3'ünü oluşturmaktadır. 2020 yılında 2015 yılına göre bölgedeki istihdam payında önemli artış meydana gelmiştir. 2015 yılında TR63 Bölgesi Türkiye'deki imalat sanayi istihdamının %1,91'una sahipken, bu oran 2020 yılında %2,8'e yükselmiştir.

Tablo 121: Hatay İlinde İstihdama Göre Yoğunlaşma Analizi 2015-2020

NACE Kodu	Sektörler	İmalat Sanayi İstihdamı İçerisindeki Payı (%)		İstihdama Göre Yoğunlaşma (LQ)		Yoğunlaşma Eğilimi (2015-2020)
		2015	2020	2015	2020	
10	Gıda Ürünleri İmalatı	9%	11%	0,73	0,88	+
11	İçecek İmalatı	0%	0%	0,47	0,71	+
12	Tütün Ürünleri İmalatı	0%	0%	0,00	0,08	+
13	Tekstil Ürünleri İmalatı	3%	3%	0,23	0,28	+
14	Giyim Eşyaları İmalatı	2%	2%	0,15	0,11	-
15	Deri Ve İlgili Ürünler İmalatı	1%	1%	0,57	0,77	+
16	Ağaç,Ağaç Ürünleri Ve Mantar Ür.	3%	2%	1,87	1,52	-
17	Kağıt Ve Kağıt Ürünleri İmalatı	0%	0%	0,16	0,18	+
18	Kayıtlı Medyanın Basılması Ve Çoğ.	1%	0%	0,66	0,41	-
19	Kok Kömürü Ve Petrol Ürün. İm.	0%	0%	2,21	1,43	-
20	Kimyasal Ürünleri İmalatı	1%	2%	0,64	0,76	+
21	Eczacılık Ve Ecz.İlişkin Mal.İm..	0%	0%	0,00	0,00	-
22	Kauçuk Ve Plastik Ürünler İm.	5%	4%	0,81	0,74	-
23	Metalik Olmayan Ürünler İma.	5%	4%	0,83	0,77	-
24	Ana Metal Sanayi	38%	40%	9,05	9,35	+
25	Fabrik.Metal Ürün.(Mak.Tec.Har)	11%	9%	1,02	0,97	-
26	Bilgisayar, Elektronik Ve Optik Ür.	0%	0%	0,12	0,10	-
27	Elektrikli Techizat İmalatı	0%	1%	0,13	0,18	+
28	Makine Ve Ekipman İmalatı	5%	5%	1,19	1,16	-
29	Motorlu Kara Taşıtı Ve Römork İm.	4%	5%	0,74	0,85	+
30	Diğer Ulaşım Araçları İmalatı	0%	0%	0,34	0,01	-
31	Mobilya İmalatı	5%	6%	1,00	1,33	+
32	Diğer İmalatlar	0%	1%	0,25	0,36	+
33	Makine Ve Ekipman.Kurulumu Ve On.	6%	3%	1,22	0,77	-

Kaynak: DOĞAKA hesaplamaları

2018 yılı İmalat sanayi alt sektörleri incelendiğinde bölgede en fazla istihdam yaratan sektörler sırasıyla Gıda Ürünleri İmalatı (%27,71), Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (%17,58) ve Makine Takım İmalatı(%12,18) olarak öne çıkmaktadır. Bu üç sektörde yaratılan istihdam bölgede imalat sanayide yaratılan toplam istihdamın %57,47'sini oluşturmaktadır.

Hatay ilinde yoğunlaşma analizi 2015 ve 2020 yıllarına göre yapılmış olup bu kapsamda 2020 yılında bazı sektörlerde 2015 yılına göre yoğunlaşma düzeyi oldukça artarken bazı sektörlerde gerileme olduğu görülmektedir. Gıda Ürünleri İmalatı, Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı Temel eczacılık ürünlerinin imalatı, Ana metal sanayii, Makine ve ekipman imalatı Ve Otomotiv Yan Sanayi sektörlerinin ulusal referansla bölgede önceki yıllara göre daha fazla yoğunlaştığı görülmektedir. Buna karşın İçeceklerin imalatı, Tekstil ürünlerinin imalatı, Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, Fabrikasyon metal ürünleri imalatı, Elektrikli teçhizat imalatı ve Diğer ulaşım araçlarının imalatı sektörlerinde gerileme yaşandığı görülmektedir.

Tablo 122: Kahramanmaraş İlinde İstihdama Göre Yoğunlaşma Analizi 2015-2020

NACE Kodu	Sektörler	İmalat Sanayi İstihdamı İçerisindeki Payı (%)		İstihdama Göre Yoğunlaşma (LQ)		Yoğunlaşma Eğilimi (2015-2020)
		2015	2020	2015	2020	
10	Gıda Ürünleri İmalatı	10%	8%	0,83	0,65	-
11	İçecek İmalatı	0%	0%	0,05	0,37	+
12	Tütün Ürünleri İmalatı	0%	0%	0,00	0,00	-
13	Tekstil Ürünleri İmalatı	59%	59%	5,00	5,28	+
14	Giyim Eşyaları İmalatı	4%	6%	0,31	0,37	+
15	Deri Ve İlgili Ürünler İmalatı	0%	0%	0,10	0,07	-
16	Ağaç,Ağaç Ürünleri Ve Mantar Ür.	1%	1%	0,40	0,34	-
17	Kağıt Ve Kağıt Ürünleri İmalatı	2%	2%	1,52	1,22	-
18	Kayıtlı Medyanın Basılması Ve Çoğ.	0%	0%	0,19	0,13	-
19	Kok Kömürü Ve Petrol Ürün. İm.	0%	0%	0,02	0,01	-
20	Kimyasal Ürünleri İmalatı	1%	1%	0,31	0,56	+
21	Eczacılık Ve Ecz.İlişkin Mal.İm..	0%	0%	0,07	0,06	-
22	Kauçuk Ve Plastik Ürünler İm.	1%	1%	0,23	0,24	+
23	Metalik Olmayan Ürünler İma.	5%	4%	0,79	0,69	-
24	Ana Metal Sanayi	1%	2%	0,30	0,35	+
25	Fabrik.Metal Ürün.(Mak.Tec.Har)	10%	11%	0,90	1,11	+
26	Bilgisayar, Elektronik Ve Optik Ür.	0%	0%	0,01	0,01	-
27	Elektrikli Techizat İmalatı	0%	0%	0,05	0,04	-
28	Makine Ve Ekipman İmalatı	1%	1%	0,17	0,19	+
29	Motorlu Kara Taşıtı Ve Römork İm.	0%	0%	0,02	0,01	-
30	Diğer Ulaşım Araçları İmalatı	0%	0%	0,00	0,00	+
31	Mobilya İmalatı	1%	1%	0,31	0,30	-
32	Diğer İmalatlar	1%	2%	0,93	0,88	-
33	Makine Ve Ekipman.Kurulumu Ve On.	2%	2%	0,35	0,46	+

Kaynak: DOĞAKA hesaplamaları

2018 yılı İmalat sanayi alt sektörleri incelendiğinde bölgede en fazla istihdam yaratan sektörler sırasıyla Gıda Ürünleri İmalatı (%27,71), Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (%17,58) ve Makine Takım İmalatı(%12,18) olarak öne çıkmaktadır. Bu üç sektörde yaratılan istihdam bölgede imalat sanayide yaratılan toplam istihdamın %57,47'sini oluşturmaktadır.

Kahramanmaraş ilinde yoğunlaşma analizi 2015 ve 2020 yıllarına göre yapılmış olup bu kapsamda 2020 yılında bazı sektörlerde 2015 yılına göre yoğunlaşma düzeyi oldukça artarken bazı sektörlerde gerileme olduğu görülmektedir. Gıda Ürünleri İmalatı, Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı Temel eczacılık ürünlerinin imalatı, Ana metal sanayii, Makine ve ekipman imalatı Ve Otomotiv Yan Sanayi sektörlerinin ulusal referansla bölgede önceki yıllara göre daha fazla yoğunlaştığı görülmektedir. Buna karşın İçeceklerin imalatı, Tekstil ürünlerinin imalatı, Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, Fabrikasyon metal ürünleri imalatı, Elektrikli teçhizat imalatı ve Diğer ulaşım araçlarının imalatı sektörlerinde gerileme yaşandığı görülmektedir.

Tablo 123: Osmaniye İlinde İstihdama Göre Yoğunlaşma Analizi 2015-2020

NACE Kodu	Sektörler	İmalat Sanayi İstihdamı İçerisindeki Payı (%)		İstihdama Göre Yoğunlaşma (LQ)		Yoğunlaşma Eğilimi (2015-2020)
		2015	2020	2015	2020	
10	Gıda Ürünleri İmalatı	9%	10%	0,73	0,87	+
11	İçecek İmalatı	1%	1%	3,48	2,76	-
12	Tütün Ürünleri İmalatı	0%	0%	0,00	0,00	-
13	Tekstil Ürünleri İmalatı	23%	26%	1,97	2,31	+
14	Giyim Eşyaları İmalatı	1%	4%	0,11	0,27	+
15	Deri Ve İlgili Ürünler İmalatı	0%	1%	0,09	0,32	+
16	Ağaç,Ağaç Ürünleri Ve Mantar Ür.	1%	1%	0,72	0,63	-
17	Kağıt Ve Kağıt Ürünleri İmalatı	1%	1%	0,45	0,55	+
18	Kayıtlı Medyanın Basılması Ve Çoğ.	0%	0%	0,24	0,07	-
19	Kok Kömürü Ve Petrol Ürün. İm.	0%	0%	1,63	1,09	-
20	Kimyasal Ürünleri İmalatı	5%	4%	2,27	1,66	-
21	Eczacılık Ve Ecz.İlişkin Mal.İm..	0%	0%	0,00	0,03	+
22	Kauçuk Ve Plastik Ürünler İm.	3%	3%	0,56	0,47	-
23	Metalik Olmayan Ürünler İma.	6%	3%	0,93	0,56	-
24	Ana Metal Sanayi	28%	30%	6,70	7,10	+
25	Fabrik.Metal Ürün.(Mak.Tec.Har)	9%	9%	0,82	0,89	+
26	Bilgisayar, Elektronik Ve Optik Ür.	0%	0%	0,00	0,00	-
27	Elektrikli Teçhizat İmalatı	1%	1%	0,28	0,18	-
28	Makine Ve Ekipman İmalatı	2%	2%	0,51	0,44	-
29	Motorlu Kara Taşıtı Ve Römork İm.	2%	1%	0,44	0,20	-
30	Diğer Ulaşım Araçları İmalatı	0%	0%	0,00	0,00	+
31	Mobilya İmalatı	3%	2%	0,55	0,37	-
32	Diğer İmalatlar	1%	1%	0,52	0,40	-
33	Makine Ve Ekipman.Kurulumu Ve On.	3%	1%	0,64	0,18	-

Kaynak: DOĞAKA hesaplamaları

2018 yılı İmalat sanayi alt sektörleri incelendiğinde bölgede en fazla istihdam yaratan sektörler sırasıyla Gıda Ürünleri İmalatı (%27,71), Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (%17,58) ve Makine Takım İmalatı(%12,18) olarak öne çıkmaktadır. Bu üç sektörde yaratılan istihdam bölgede imalat sanayide yaratılan toplam istihdamın %57,47'sini oluşturmaktadır.

Osmaniye ilinde yoğunlaşma analizi 2015 ve 2020 yıllarına göre yapılmış olup bu kapsamda 2020 yılında bazı sektörlerde 2015 yılına göre yoğunlaşma düzeyi oldukça artarken bazı sektörlerde gerileme olduğu görülmektedir. Gıda Ürünleri İmalatı, Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı Temel eczacılık ürünlerinin imalatı, Ana metal sanayii, Makine ve ekipman imalatı Ve Otomotiv Yan Sanayi sektörlerinin ulusal referansla bölgede önceki yıllara göre daha fazla yoğunlaştığı görülmektedir. Buna karşın İçeceklerin imalatı, Tekstil ürünlerinin imalatı, Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, Fabrikasyon metal ürünleri imalatı, Elektrikli teçhizat imalatı ve Diğer ulaşım araçlarının imalatı sektörlerinde gerileme yaşandığı görülmektedir.

9.1.5.Üç Yıldız Analizi - İmalat Sanayinde Kümelerinin Tespiti

İktisadi faaliyet kollarının coğrafi bölgeler veya iller bazında taşıdığı özelliklerin basit ve anlaşılabilir sayısal göstergelerle özetlenmesi, gerek piyasa profesyonelleri, gerek politika yapımcılar, gerekse akademisyenler açısından önem taşımaktadır. Bu çerçevede, büyüklük, başatlık ve uzmanlaşma olarak adlandırılan üç temel oran uygulamada sık başvurulan ölçüler arasında yer almaktadır.

Büyüklük, bir sektörün ne kadarının (%) seçilen bir il/bölgede olduğunu, başatlık ise bir il/bölgedeki değer ne kadarının (%) seçilen bir sektörde olduğunu gösteren temel iki orandır. İlk oran bir sektörün bölgelere göre dağılımını göstermesi, ikinci oran ise bir il/bölgedeki faaliyetin faaliyet kollarına dağılımını göstermesi açısından anlamlıdır.

Bir sektörün bir il/bölgenin değerinden aldığı pay kadar bu payın ülke genelindeki görüntüden farklılaşma oranı da önemli bir bilgi sağlamaktadır. Sektörün bir ildeki payının, aynı sektörün ülke genelindeki payına oranı bir uzmanlaşma göstergesi olarak kullanılmaktadır.

$$\text{Büyüklük}=(d_S)/D_S \times 100$$

$$\text{Başatlık}=(d_S)/d \times 100$$

$$\text{Uzmanlaşma}=(d_S/d)/(D_S/D)$$

dS : "S" sektörünün bölgedeki değeri.

d : Bölgedeki toplam değer.

DS : "S" sektörünün Türkiye'deki değeri.

D : Türkiye'deki toplam değer.

Büyüklük, başatlık uzmanlık parametreleri 2020 yılı net satış değerleri için hesaplanmıştır. 3-yıldız yönteminin uygulandığı bu çalışmada temel parametreleri oluşturan Büyüklük, Başatlık ve Uzmanlık parametreleri için limit değerler TR63 Bölgesi için şu şekilde hesaplanmıştır:

Büyüklük: Büyüklük kriteri $[ei/Ei]$ için Türkiye'de toplam 81 il olmasından dolayı ve her bir bölgedeki ilgili sektörün ülke genelindeki payı $(1/81=0,0123)$ olacağından, bu değer büyüklük parametresi için eşik değer olarak alınmıştır. Yani $[ei/Ei] \geq 0,0123$ ise ilgili sektör 1 yıldız almış olur.

Başatlık: Başatlık kriteri $[ei/en]$ için ilde üretim yapan ve verisine ulaşılabilen 24 sektör bulunduğu için dolaylı da her bir alt sektörün ildeki payı $(1/24=0,0416)$ olmaktadır. Bu değer eşik değer olarak alınmıştır. Yani $ei/en \geq 0,0416$ ise ilgili sektör 1 yıldız almış olur.

Uzmanlık: Uzmanlık katsayısı için de bir sektörün ildeki payının o sektörün ülkedeki payına eşit olması beklenmektedir, $[(ei/en)/(Ei/En)]$ oranının beklenen değeri 1 olur ve eşik değer olarak da 1 alınır. Yani $[(ei/en)/(Ei/En)] \geq 1$ ise ilgili sektör 1 yıldız almış olur.

Analizler için kullanılan senaryolardan, büyüklük değeri için " $\geq 1/81$ ", başatlık değeri için " $\geq 1/24$ " ve uzmanlaşma için ise " ≥ 1 " değerlerinde karar verilerek şekillendirilmiştir.

TR63 Bölgesi illerinde imalat sanayi sektörleri için "Üç Yıldız Tekniği" kullanılarak, kümedenme analizi yapılmıştır. Bölge için yapılan bu analizde işyeri sayısı ve istihdam verileri kullanılmış ve bu verilerin her birisine göre ayrı ayrı uygulanmıştır. Analizde kullanılan ve imalat sanayinin mekânsal dağılımını yoğunlaşmayı da içerecek şekilde verecek olan üç yıldız analizinde, yalnızca eşik değerlerini aşan sektörlerin dikkate alındığı belirtilmelidir. Sektörlerin aldıkları yıldızlara göre kümedenme karakteristiklerinin isimlendirilmesinde; üç yıldız alan sektörler için "olgun kümeler", iki yıldız alan sektörler için "potansiyel kümeler" ve tek yıldız alan sektörler için de "aday kümeler" ifadeleri kullanılmıştır.

Tablo 124: Hatay İmalat Sanayi Alt Sektörlerinin Üç Yıldız Analizi

Yıldız Sayısı		Kriterler	Sektörler/Katsayılar	10	12	15	16	19	20	22	23	24	25	28	29	31	33
				Gıda Ürünleri İmalatı	Tütün Ürünleri İmalatı	Deri Ve İlgili Ürünler İmalatı	Ağaç,Ağaç Ürünleri Ve Mantar Ür.	Kok Kömürü Ve Petrol Ürün. İm.	Kimyasal Ürünleri İmalatı	Kauçuk Ve Plastik Ürünler İm.	Metallik Olmayan Ürünler İma.	Ana Metal Sanayi	Fabrik.Metal Ürün.(Mak.Tec.Har)	Makine Ve Ekipman İmalatı	Motorlu Kara Taşıtı Ve Römork İm.	Mobilya İmalatı	Makine Ve Ekipman.Kurulumu Ve
Tek Yıldız	İşyeri Sayısı	Büyüklik															
		Başatlık										0,11					0,07
		Uzmanlık		1,17					1,23						1,06		
İstihdam	Büyüklik	Büyüklik															
		Başatlık	0,11							0,04			0,09		0,05		
		Uzmanlık					1,43										
İki Yıldız	İşyeri Sayısı	Büyüklik			0,01		0,02					0,01					
		Başatlık								0,06	0,06						
		Uzmanlık			1,39		2,30			1,21	1,18	1,36					
İstihdam	Büyüklik	Büyüklik				0,01											
		Başatlık											0,05		0,06		
		Uzmanlık				1,52							1,16		1,33		
Üç Yıldız	İşyeri Sayısı	Büyüklik	0,02			0,02										0,02	
		Başatlık	0,25			0,08										0,15	
		Uzmanlık	1,55			2,08										1,84	
İstihdam	Büyüklik	Büyüklik										0,08					
		Başatlık											0,40				
		Uzmanlık											9,35				
Yıldız Sayısı	İşyeri Sayısı	İstihdam	3	1	2	3	2	1	2	2	2	1	0	1	3	1	
		İstihdam	1	0	0	2	1	0	1	0	3	1	2	1	2	0	

Kaynak: DOĞAKA hesaplamaları

Tablo 125: İşyeri Kriterine Göre Hatay İli İmalat Sanayi Kümeleri

Küme	İşyeri Kriterine Göre	İstihdam Kriterine Göre
	Kod Sektör Adı	Kod Sektör Adı
Aday Küme	12 Tütün Ürünleri İmalatı 20 Kimyasal Ürünleri İmalatı 25 Fabrik. Metal Ürün.(Mak.Tec.Har) 29 Motorlu Kara Taşıtı Ve Römork İm. 33 Makine Ve Ekipman. Kurulumu Ve On.	19 Kok Kömürü Ve Petrol Ürün. İm. 22 Kauçuk Ve Plastik Ürünler İm. 25 Fabrik. Metal Ürün.(Mak.Tec.Har) 29 Motorlu Kara Taşıtı Ve Römork İm.
Potansiyel Küme	15 Deri Ve İlgili Ürünler İmalatı 19 Kok Kömürü Ve Petrol Ürün. İm. 22 Kauçuk Ve Plastik Ürünler İm. 23 Metalik Olmayan Ürünler İma. 24 Ana Metal Sanayi	16 Ağaç, Ağaç Ürünleri Ve Mantar Ür. 28 Makine Ve Ekipman İmalatı 31 Mobilya İmalatı
Olgun Küme	10 Gıda Ürünleri İmalatı 16 Ağaç, Ağaç Ürünleri Ve Mantar Ür. 31 Mobilya İmalatı	24 Ana Metal Sanayi

Kaynak: DOĞAKA hesaplamaları

Tablo 126: Kahramanmaraş İmalat Sanayi Alt Sektörlerinin Üç Yıldız Analizi

Yıldız Sayısı	Kriterler	Sektörler/Katsayılar	10	11	13	14	16	17	23	24	25	31	32	33
			Gıda Ürünleri İmalatı	İçecek İmalatı	Tekstil Ürünleri İmalatı	Giyim Eşyaları İmalatı	Ağaç,Ağaç Ürünleri Ve Mantar Ür.	Kağıt Ve Kağıt Ürünleri İmalatı	Metalik Olmayan Ürünler İma.	Ana Metal Sanayi	Fabrik.Metal Ürün.(Mak.Tec.Har)	Mobilya İmalatı	Diğer İmalatlar	Makine Ve Ekipman.Kurulumu Ve On.
Tek Yıldız	İşyeri Sayısı	Büyüklik												
		Başatlık				0,06						0,05		0,05
		Uzmanlık		1,17			1,03							
	İstihdam	Büyüklik											0,01	
		Başatlık	0,08			0,06								
		Uzmanlık												
İki Yıldız	İşyeri Sayısı	Büyüklik								0,02				
		Başatlık							0,06					
		Uzmanlık							1,20	1,70				
	İstihdam	Büyüklik						0,02						
		Başatlık												
		Uzmanlık						1,22						
Üç Yıldız	İşyeri Sayısı	Büyüklik	0,01		0,02						0,01		0,03	
		Başatlık	0,21		0,12						0,17		0,08	
		Uzmanlık	1,30		1,99						1,36		2,78	
	İstihdam	Büyüklik			0,08							0,02		
		Başatlık			0,59							0,11		
		Uzmanlık			5,28							1,11		
Yıldız Sayısı	İşyeri Sayısı	3	1	3	1	1	0	2	2	3	1	3	1	
	İstihdam	1	0	3	1	0	2	0	0	3	0	1	0	

Kaynak: DOĞAKA hesaplamaları

Tablo 127: İşyeri Kriterine Göre Kahramanmaraş İli İmalat Sanayi Kümeleri

Küme	İşyeri Kriterine Göre	İstihdam Kriterine Göre
	Kod Sektör Adı	Kod Sektör Adı
Aday Küme	11 İçecek İmalatı 14 Giyim Eşyaları İmalatı 16 Ağaç, Ağaç Ürünleri Ve Mantar Ür. 31 Mobilya İmalatı 33 Makine Ve Ekipman. Kurulumu Ve On.	10 Gıda Ürünleri İmalatı 14 Giyim Eşyaları İmalatı 32 Diğer İmalatlar
Potansiyel Küme	23 Metalik Olmayan Ürünler İma. 24 Ana Metal Sanayi	17 Kağıt Ve Kağıt Ürünleri İmalatı
Olgun Küme	10 Gıda Ürünleri İmalatı 13 Tekstil Ürünleri İmalatı 25 Fabrik. Metal Ürün.(Mak.Tec.Har) 32 Diğer İmalatlar	13 Tekstil Ürünleri İmalatı 25 Fabrik. Metal Ürün.(Mak.Tec.Har)

Kaynak: DOĞAKA hesaplamaları

Tablo 128: Osmaniye İmalat Sanayi Alt Sektörlerinin Üç Yıldız Analizi

Yıldız Sayısı	Kriterler	Sektörler/Katsayılar	10	11	13	16	19	20	22	23	24	25	31
			Gıda Ürünleri İmalatı	İçecek İmalatı	Tekstil Ürünleri İmalatı	Ağaç,Ağaç Ürünleri Ve Mantar Ür.	Kok Kömürü Ve Petrol Ürün. İm.	Kimyasal Ürünleri İmalatı	Kauçuk Ve Plastik Ürünler İm.	Metalik Olmayan Ürünler İma.	Ana Metal Sanayi	Fabrik.Metal Ürün.(Mak.Tec.Har)	Mobilya İmalatı
Tek Yıldız	İşyeri Sayısı	Büüklük											
		Başatlık	0,10										0,10
		Uzmanlık		2,76					1,13				
İstihdam	Büüklük												
	Başatlık											0,09	
	Uzmanlık					1,09	1,66			1,60			
İki Yıldız	İşyeri Sayısı	Büüklük		0,02			0,02						
		Başatlık	0,29			0,05			0,06	0,08		0,15	
		Uzmanlık	1,79	4,85		1,32	4,77		1,26	1,55		1,17	
İstihdam	Büüklük												
	Başatlık			0,26									
	Uzmanlık			2,31									
Üç Yıldız	İşyeri Sayısı	Büüklük											
		Başatlık											
		Uzmanlık											
İstihdam	Büüklük										0,03		
	Başatlık										0,30		
	Uzmanlık										7,10		
Yıldız Sayısı	İşyeri Sayısı	2	2	0	2	2	1	2	2	1	2	2	2
	İstihdam	1	1	2	0	1	1	0	0	3	1	0	0

Kaynak: DOĞAKA hesaplamaları

Tablo 129: İşyeri Kriterine Göre Osmaniye İli İmalat Sanayi Kümeleri

	İşyeri Kriterine Göre	İstihdam Kriterine Göre
Küme	Kod Sektör Adı	Kod Sektör Adı
Aday Küme	20 Kimyasal Ürünleri İmalatı 24 Ana Metal Sanayi	10 Gıda Ürünleri İmalatı 11 İçecek İmalatı 19 Kok Kömürü Ve Petrol Ürün. İm. 20 Kimyasal Ürünleri İmalatı 25 Fabrik. Metal Ürün.(Mak.Tec.Har)
Potansiyel Küme	10 Gıda Ürünleri İmalatı 11 İçecek İmalatı 16 Ağaç, Ağaç Ürünleri Ve Mantar Ür. 19 Kok Kömürü Ve Petrol Ürün. İm. 22 Kauçuk Ve Plastik Ürünler İm. 23 Metalik Olmayan Ürünler İma. 25 Fabrik. Metal Ürün.(Mak.Tec.Har) 31 Mobilya İmalatı	13 Tekstil Ürünleri İmalatı
Olgun Küme		24 Ana Metal Sanayi

Kaynak: DOĞAKA hesaplamaları

9.2. Yatırım Destek ve Teşvik Uygulamaları

Teşvik politikaları devlet eli ile yatırımların şekillendirilmesi için kullanılan araçlardır. Devletin kalkınma üzerine yapacağı çalışmaların özel sektör tarafından da benimsenmesi ve belirli hedeflere ulaşılması için günümüze kadar pek çok teşvik mekanizması uygulanmıştır. Bölgesel gelişme, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisinde (BGUS), ülke kalkınma politikasının bölge ve şehir düzeyinde yapı taşlarını oluşturan yapısal ve temel bir politika olarak ifade edilmektedir. Bu politika ile bölgesel ve yerel düzeyde kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplumun karar alma süreçlerine katılımları, kaynaklarını kalkınma için birlikte harekete geçirmeleri esas olup bölgelerin rekabet gücünün artırılması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması politikaları arasında dengenin gözetilmesi amaçlanmaktadır. (Kalkınma Bakanlığı, 2018)

Yatırım Teşvik Sistemi

2012/3305 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” ile yürürlüğe giren yatırım teşvik sistemi “yeni teşvik sistemi” olarak adlandırılmaktadır. Sistem, cari açığın azaltılması amacıyla ithalat bağımlılığı yüksek olan ara malı ve ürünlerin üretiminin artırılması, teknolojik dönüşümü sağlayacak yüksek ve orta-yüksek teknoloji içeren yatırımların desteklenmesi, en az gelişmiş bölgelere sağlanan yatırım desteklerinin artırılması, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması, destek unsurlarının etkinliğinin artırılması, kümelenme faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla tasarlanmıştır.

Yatırım teşvik belgesi yatırımın yapılacağına dair bir taahhüt olup bunun karşılığında da söz konusu yatırımın faydalanabileceği destek unsurlarını belirtir. Teşvik sisteminde 5 çeşit yatırım cinsi tanımlanmıştır.

- Komple yeni yatırım: Mal ve hizmet üretimine yönelik olarak ana makine ve teçhizat ile yardımcı tesisleri içeren, gerektiğinde arazi-arsa ve bina-inşaat harcamalarını da ihtiva eden, yatırımın yapılacağı yerde aynı üretim konusunda mevcut tesisi veya mevcut tesisi ile altyapı bütünlüğü bulunmayan yatırımlardır.
- Modernizasyon: Mevcut tesislerin üretim hatlarında teknik ve/veya ekonomik ömrünü tamamlamış makine ve teçhizata uygun parçaların eklenmesini veya mevcut makine ve teçhizatın yenileri ile değiştirilmesini, tesiste eksik kalmış bölümlerin tamamlanmasını, nihai ürünün doğrudan kalitesinin yükseltilmesini veya modelinin değiştirilmesini içeren yatırımlardır.

- Tevsi: Mevcut bir yatırıma üretim hattı veya makine ve teçhizat ilavesiyle kapasitenin artırılmasına yönelik olan ve mevcut tesis ile alt yapı müşterekliği oluşturarak bir bütün teşkil eden yatırımlardır.
- Entegrasyon: Mal ve hizmet üreten tesislerin mevcut üretim hatlarında elde edilen nihai ürüne bütünleyici nitelikte ara malı verecek ve/veya üretilmekte olan nihai ürünü ara malı olarak kullanabilecek şekilde, mevcut tesise ileri ve/ veya geriye doğru entegre olan, yatırımın konusu ve projenin özelliği dikkate alınarak kaideten aynı il sınırları içinde veya aynı yerde ve aynı tesis bünyesinde olan yatırımlardır.
- Ürün çeşitlendirme: Mevcut tesisler ile altyapı müşterekliği olan, aynı işletmede mevcut makine ve teçhizata yapılacak ilave yatırımla farklı bir nihai ürün elde edilmesine yönelik yatırımlardır. (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2012/3305)

15.06.2012 tarih ve 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren teşvik sistemi 4 farklı uygulamadan oluşmaktadır:

1. Genel Teşvik Uygulamaları
2. Bölgesel Teşvik Uygulamaları
3. Öncelikli Yatırımların Teşviki
4. Stratejik Yatırımların Teşviki

Asgari sabit yatırım tutarı, uygulamalara göre aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

- Genel Teşvik Sistemi'nde asgari sabit yatırım tutarı, 1. ve 2. bölgelerde 3 milyon TL, 3., 4., 5. ve 6. bölgelerde 1.500 bin TL'dir.
- Bölgesel Teşvik Uygulamaları için asgari sabit yatırım tutarı 1. ve 2. bölgelerde 1 milyon TL'den, diğer bölgelerde ise 1.500 bin TL'den başlamak üzere desteklenen her bir sektör ve her bir il için ayrı ayrı belirlenmiştir.
- Stratejik Yatırımlar için asgari sabit yatırım tutarı 50 milyon TL'dir.

Tablo 130: Yatırım Teşvik Sistemi Kapsamındaki Destek Unsurları (2022)

Destek Unsurları	Genel Teşvik	Bölgesel Teşvik	Öncelikli Yatırımların Teşviki	Stratejik Yatırımların Teşviki
KDV İstisnası	✓	✓	✓	✓
Gümrük Vergisi Muafiyeti	✓	✓	✓	✓
Vergi İndirimi		✓	✓	✓
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği		✓	✓	✓
Sigorta Primi (İşçi Hissesi) Desteği*		✓	✓	✓
Faiz veya Kar Payı Desteği **		✓	✓	✓
Yatırım Yeri Tahsisi		✓	✓	✓
KDV İadesi***				✓

* Yatırımın 6. Bölgede, Cazibe Merkezleri Programı kapsamında yer alan 4 üncü ve 5 inci bölge illerindeki OSB'lerde ve Kilis ili OSB'lerinde gerçekleştirilmesi halinde ve Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı (TOSH) kapsamında desteklenen stratejik yatırımlara sağlanır.

** Yatırımın Bölgesel Teşvik Uygulamalarında 3., 4., 5. veya 6. bölgelerde gerçekleştirilmesi halinde sağlanır.

*** Sabit yatırım tutarı 500 milyon TL üzerinde olan stratejik yatırımlara sağlanır. 2017-2024 yıllarında imalat sektöründe gerçekleştirilecek teşvik belgeli tüm yatırımlara ilişkin bina-inşaat harcamaları da KDV iadesinden yararlanabilmektedir.

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

Katma Değer Vergisi İstisnası: Teşvik belgesi kapsamında yurt içinden ve yurt dışından temin edilecek yatırım malı makine ve teçhizat ile belge kapsamındaki yazılım ve gayri maddi hak satış ve kiralamaları için katma değer vergisinin ödenmemesi şeklinde uygulanır.

Gümrük Vergisi Muafiyeti: Teşvik belgesi kapsamında yurt dışından temin edilecek yatırım malı makine ve teçhizat için gümrük vergisinin ödenmemesi şeklinde uygulanır.

Vergi İndirimi: Gelir veya kurumlar vergisinin, yatırım için öngörülen katkı tutarına ulaşıncaya kadar, indirimli olarak uygulanmasıdır.

Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği: Teşvik belgesi kapsamı yatırımla sağlanan ilave istihdam için ödenmesi gereken sigorta primi işveren hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmının Bakanlıkça karşılanmasıdır.

Sigorta Primi (İşçi Hissesi) Desteği: Teşvik belgesi kapsamı yatırımla sağlanan ilave istihdam için ödenmesi gereken sigorta primi işçi hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmının Bakanlıkça karşılanmasıdır. Sadece 6. bölgede gerçekleştirilecek bölgesel ve stratejik yatırımlar ile TOSHP kapsamında desteklenen stratejik yatırımlar için düzenlenen teşvik belgelerinde öngörülür.

Faiz veya Kâr Payı Desteği: Faiz veya Kar Payı Desteği, teşvik belgesi kapsamında kullanılan en az bir yıl vadeli yatırım kredileri için sağlanan bir finansman desteği olup, teşvik belgesinde kayıtlı sabit yatırım tutarının %70'ine kadar kullanılan krediye ilişkin ödenecek faizin veya kâr payının belli bir kısmının Bakanlıkça karşılanmasıdır.

Yatırım Yeri Tahsisi: Teşvik Belgesi düzenlenmiş yatırımlar için Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde yatırım yeri tahsis edilmesidir.

Katma Değer Vergisi İadesi: Sabit yatırım tutarı 500 milyon Türk Lirasının üzerindeki Stratejik Yatırımlar kapsamında gerçekleştirilen bina-inşaat harcamaları için tahsil edilen KDV'nin iade edilmesidir (2017-2024 yılında imalat sektöründe gerçekleştirilecek teşvik belgeli tüm yatırımlara ilişkin bina-inşaat harcamaları KDV iadesinden yararlanabilmektedir).

Genel Teşvik Uygulamaları

Teşvik edilmeyecek veya teşviki için aranan şartları sağlayamayan yatırım konuları hariç olmak üzere, asgari sabit yatırım tutarı ve kapasiteler üzerindeki yatırımlar bölge ayrımı yapılmaksızın Genel Teşvik Uygulamaları kapsamında desteklenmektedir. Bu kapsamdaki yatırımlarda KDV istisnası ve Gümrük vergisi muafiyeti desteği bulunmaktadır.

Bölgesel Teşvik Uygulamaları

Bölgesel Teşvik Uygulamalarında her ilde desteklenecek sektörler, illerin potansiyelleri ve ekonomik ölçek büyüklükleri dikkate alınarak tespit edilmiş olup, bölgelerin gelişmişlik seviyelerine göre yardım yoğunlukları farklılaştırılmıştır.

Şekil 69: Bölgesel Teşvik Haritası (2021)

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

TR63 Bölgesi illerinden Hatay 4. bölgede yer alırken, Kahramanmaraş ve Osmaniye 5. bölgede yer almaktadır. Bu uygulama kapsamında sağlanan destek oran ve süreleri özet olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2012/3305)

Tablo 131: Bölgesel Teşvik Uygulamaları Kapsamındaki Destek Unsurları (2022)

Destek Unsurları			BÖLGELER					
			I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi İndirimi*	Yatırıma Katkı Oranı* (%)	OSB ve EB Dışı	15	20	25	30	40	50
		OSB ve EB İç	20	25	30	40	50	55
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği**/**	Destek Süresi	OSB ve EB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB ve EB İç	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Faiz veya Kar Payı Desteği	İç Kredi		YOK	YOK	3 Puan	4 Puan	5 Puan	7 Puan
	Döviz / Dövizle Endeksli Kredi		YOK	YOK	1 Puan	1 Puan	2 Puan	2 Puan
Sigorta Primi (İşçi Hissesi) Desteği			YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	10 yıl

EB: İmalat sanayiine yönelik olarak Endüstri Bölgesinde gerçekleştirilen yatırımlar

* İmalat sanayiine yönelik (US-97 Kodu:15-37) düzenlenen yatırım teşvik belgeleri kapsamında, 1/1/2017 ile 31/12/2022 tarihleri arasında gerçekleştirilecek yatırım harcamaları için yatırıma katkı oranı her bir bölgede geçerli olan yatırıma katkı oranına 15 puan ilave edilmek suretiyle, vergi indirimi oranı tüm bölgelerde %100 oranında ve yatırıma katkı tutarının yatırım döneminde kullanılabilir oranı %100 olarak uygulanır.

** Teşvik belgesi düzenlenmesine ilişkin müracaat aşamasında talep edilmesi halinde, vergi indiriminden yararlanılmamak kaydıyla, desteğin sabit yatırım tutarına oranı yatırıma katkı oranının yarısı kadar artırılarak uygulanır.

*** Kadın ve/veya genç istihdamının desteklenmesi amacıyla, kadın ve/veya genç istihdam eden firmaların istihdam desteklerinden yararlanabilme süreleri uzatılmıştır.

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

Öncelikli Yatırımların Teşviki

Ülkemizin ihtiyaçları doğrultusunda, tespit edilen alanlarda yapılacak olan yatırımlar, öncelikli yatırımlar olarak belirlenmiş ve bu yatırımlara 1. 2. 3. ve 4. Bölgelerde gerçekleştirilmiş olsalar dahi 5. Bölgede uygulanan destekler sağlanmıştır. Bu yatırımlara, 5. ve 6. Bölgede gerçekleştirilmeleri halinde ise kendi bölgelerinde uygulanan destekler sağlanmaktadır.

Öncelikli konularda yapılacak yatırımlarda kapsamında TCMB Kaynaklı Yatırım Taahhütlü Avans Kredisi kullanılması halinde 5 puan faiz desteği uygulanır. Öncelikli Yatırımlar kapsamında 5. bölge destekleri ile desteklenecek yatırım konuları şöyledir:

- Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde veya termal turizm konusunda bölgesel desteklerden yararlanabilecek nitelikteki turizm konaklama yatırımları,
- Madencilik yatırımları,
- Demiryolu, denizyolu veya havayolu ile yük ve/veya yolcu taşımacılığına yönelik yatırımlar,
- Savunma sanayi yatırımları,
- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) teknoloji yoğunluk tanımına göre orta yüksek ve yüksek teknoloji sanayi sınıfında yer alan ürünlere yönelik test merkezi yatırımları,
- Özel sektör tarafından gerçekleştirilecek olan kreş ve gündüz bakımevleri ile okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaokul ve lise eğitim yatırımları ile hava araçlarının kullanım, tamir ve bakımına yönelik eğitim yatırımları,
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜBİTAK ve KOSGEB tarafından desteklenen Ar-Ge projeleri neticesinde geliştirilen ürünlerin veya parçaların üretimine yönelik yatırımlar,
- Motorlu kara taşıtları ana sanayinde gerçekleştirilecek asgari 300 milyon TL tutarındaki yatırımlar ve asgari 75 milyon TL tutarındaki motor yatırımları ile asgari 20 milyon TL tutarındaki motor aksamaları, aktarma organları/aksamları ve otomotiv elektroniğine yönelik yatırımlar,
- 3213 sayılı Maden Kanununda tanımlanmış 4-b grubunda yer alan madenlerin girdi olarak kullanıldığı elektrik üretimi yatırımları,
- Mevcut imalat sanayi tesislerinde gerçekleştirilecek enerji verimliliğine yönelik yatırımlar,
- Atık ısıdan geri kazanım yolu ile elektrik üretimine yönelik yatırımlar,
- Asgari 50 milyon TL tutarındaki sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) yatırımları ve yer altı doğalgaz depolama yatırımları,
- Karbon elyaf üretimine veya karbon elyaf üretimi ile birlikte olmak kaydıyla karbon elyaftan mamul kompozit malzeme üretimine yönelik yatırımlar,
- OECD teknoloji yoğunluk tanımına göre yüksek teknoloji sanayi sınıfında yer alan ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar,
- Maden Kanununa istinaden düzenlenmiş geçerli Arama Ruhsatı veya Sertifikasına sahip yatırımcıların ruhsatlı sahalarında yapacağı maden arama yatırımları.
- Yenilenebilir enerji üretimine yönelik türbin ve jeneratör imalatı ile rüzgâr enerjisi üretiminde kullanılan kanat imalatı yatırımları,
- Direkt soğutmalı slab döküm ve sıcak haddeleme yöntemi ile alüminyum yassı mamul üretimine yönelik entegre yatırımlar,
- Lisanslı depoculuk yatırımları.

Stratejik Yatırımların Teşviki

İthalat bağımlılığı yüksek olan ara malı veya ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar stratejik yatırımların teşviki uygulamaları kapsamında desteklenmektedir. Bu kapsamda desteklenecek olan yatırımların aşağıdaki kriterlerin tamamını sağlamaları gerekmektedir.

- Asgari sabit yatırım tutarının 50 milyon TL olması,
- Yatırım konusu ürünle ilgili yurt içi toplam üretim kapasitesinin ithalattan az olması,
- Yatırımla sağlanan katma değer asgari %40 olması (rafineri ve petrokimya yatırımlarında bu şart aranmayacaktır),
- Üretilen ürünle ilgili toplam ithalat değerinin son 1 yıl itibarıyla en az 50 milyon dolar olması.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayi Başkanlığı'ndan alınacak proje onayı ile gerçekleştirilecek savunma sanayine yönelik yatırımlarda yurtiçi toplam üretim kapasitesinin ithalattan az olması ve son bir yıl içerisinde gerçekleşen toplam ithalat tutarının elli milyon doların üzerinde olması şartları aranmaz.

Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı (TOSHP) kapsamında Bakanlıkça uygun görülen yatırımlar da stratejik yatırımlar kapsamında desteklenebilecektir. Bu uygulama kapsamında sağlanan destek oran ve süreleri özet olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 132: Stratejik Yatırımların Teşviki Kapsamındaki Destek Unsurları (2022)

Destek Unsurları	BÖLGELER					
	I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası			VAR			
Gümrük Vergisi Muafiyeti			VAR			
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı* (%)		50			
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği**	Destek Süresi		7 yıl (6. bölgede 10 Yıl)			
Yatırım Yeri Tahsisi			VAR			
Faiz veya Kar Payı Desteği***	İç kredi		5 Puan (TOSHP kapsamında yüksek teknolojlili üründe 10, diğerlerinde 8 puan)			
	Döviz / Dövizle Endeksli Kredi		2 puan			
Sigorta Primi (İşçi Hissesi) Desteği			10 yıl (Sadece 6. Bölgede Gerçekleştirilecek Yatırımlar) Diğer bölgelerde, TOSHP kapsamında yüksek teknolojlili üründe 7 yıl, diğerlerinde 5 yıl			
KDV İadesi			VAR (Sadece 500 milyon TL ve üzeri yatırımlar için)			

* İmalat sanayiine yönelik (US-97 Kodu:15-37) düzenlenen yatırım teşvik belgeleri kapsamında, 1/1/2017 ile 31/12/2022 tarihleri arasında gerçekleştirilecek yatırım harcamaları için yatırıma katkı oranı mevcut orana 15 puan ilave edilmek suretiyle, vergi indirimi oranı %100 oranında ve yatırıma katkı tutarının yatırım döneminde kullanılabilir oranı %100 olarak uygulanır.

** Kadın ve/veya genç istihdamının desteklenmesi amacıyla, kadın ve/veya genç istihdam eden firmaların istihdam desteklerinden yararlanabilme süreleri uzatılmıştır.

***TCMB Kaynaklı Yatırım Taahhütlü Avans Kredisi kullanılması halinde 5 puan faiz desteği uygulanır.

****TOSHP Kapsamında stratejik olarak desteklenen yatırımlarda ürün yüksek teknolojlili ise azami 500, diğerlerinde ise azami 300 çalışan için uygulanabilir.

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

Alt Bölge Desteklerinden Yararlanma

Yatırımın OSB/EB'de gerçekleştirilmesi veya aynı sektörde faaliyet gösteren en az 5 beş gerçek veya tüzel kişinin ortağı olduğu yatırımcı tarafından entegrasyon sağlayacak bir yatırım yapılması halinde, yatırımcılar vergi indirimi ve sigorta primi işveren hissesi desteği açısından bir alt bölgede sağlanan oran ve sürelerde bu desteklerden yararlanabilir.

OECD teknoloji yoğunluk tanımına göre orta-yüksek teknolojlili sanayi sınıfında yer alan ürünlere yönelik yatırımlar, İstanbul hariç olmak üzere 1., 2. ve 3. bölgelerde gerçekleştirilmeleri halinde 4 üncü bölgede uygulanan bölgesel desteklerden yararlanır. İstanbul ilinde OSB/EB'de, komple yeni yatırım hariç olmak üzere, orta-yüksek teknolojlili yatırım konularında gerçekleştirilecek asgari 5 milyon TL, OSB/EB dışında komple yeni yatırım hariç olmak üzere asgari 10 Milyon TL tutarındaki yatırımlara 1. bölgedeki bölgesel destekler uygulanır.

1., 2., 3. ve 4. bölge illerinin Karar eki EK-7'de yer alan ilçelerinde gerçekleştirilecek yatırımlar;

- İlçenin bulunduğu ilin bir alt bölgesine sağlanan bölgesel desteklerden;
- Bu ilçelerin OSB/EB'sinde gerçekleştirilecek yatırımlar ise bulunduğu ilin iki alt bölgesine sağlanan bölgesel desteklerden yararlanır.

5. bölge illerinin;

- EK-7'de yer alan ilçelerinde gerçekleştirilecek yatırımlara 6. bölgeye sağlanan bölgesel destekler,
- Bu ilçelerin OSB/EB'sinde gerçekleştirilecek yatırımlara ise sigorta primi işveren hissesi desteği, bölgede geçerli olan süreye iki yıl ilave edilmesi, vergi indirimi desteği ise bölgede geçerli olan yatırıma katkı oranına beş puan ilave edilmesi suretiyle 6. bölge destekleri uygulanır.

Bu uygulamalar kapsamında sigorta primi desteği uygulanmaz. 1 Ocak 2021 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere alt bölge desteklerinden faydalananak ilçelere ilişkin Karar eki EK-7'de TR63 Bölgesi illerinden sadece Hatay yer almaktadır. Bunun nedeni Hatay'ın 4. Kahramanmaraş ve Osmaniye'nin 5. bölgede yer almasıdır.

Tablo 133: Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar Ek-7 Kapsamındaki TR63 Bölgesi İlçeleri

İl	İlçe
Hatay	Arsuz
	Reyhanlı
	Yayladağı
	Hassa
	Kumlu
	Altınözü

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

Yatırım Teşvik Belgesi Alınması

Yatırım Teşvik Belgesi ile ilgili her türlü iş ve işlem için E-TUYS aracılığıyla Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına müracaat edilir. E-TUYS üzerinden yatırım teşvik belgesi alınabilmesi temel olarak beş aşamadan oluşmaktadır. (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2012/1)

Şekil 70: E-TUYS Üzerinden Yatırım Teşvik Belgesi Başvuru Süreci

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

Teşvik İstatistikleri

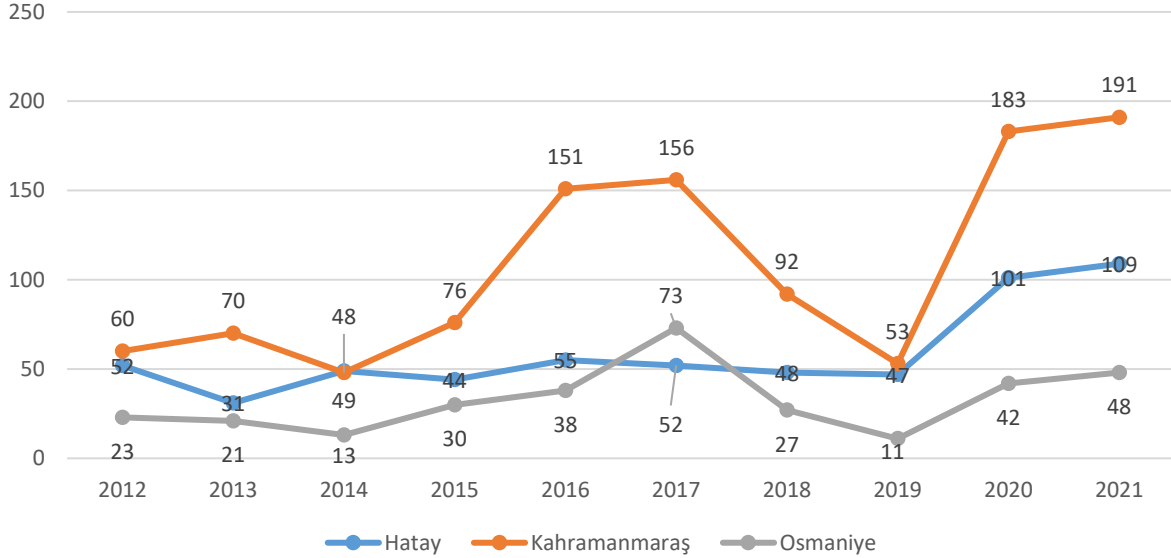
Aşağıdaki tabloda 2012-2021 yılları arasında TR63 Bölgesi illerinde verilen teşvik belgesi sayıları görülmektedir.

Tablo 134. Türkiye ve TR63 Bölgesi Teşvik Belgeli Yatırım Bilgileri (2012-2021)

İl/Destek Sınıfı		2012-2021 Belge Adedi	2012-2021 İstihdam (Kişi)	2012-2021 Sabit Yatırım (Milyon TL)	Sabit Yatırıma Göre Türkiye Sırası
Hatay	Bölgesel	370	12.380	10.118	-
	Büyük Ölçekli	4	915	5.696	-
	Genel	214	2.608	7.820	-
	Toplam	588	15.903	23.633	16
Kahramanmaraş	Bölgesel	621	18.405	20.460	-
	Genel	459	5.546	8.849	-
	Toplam	1.080	23.951	29.309	13
Osmaniye	Bölgesel	167	6.833	3.157	-
	Genel	159	1.237	2.189	-
	Toplam	326	8.070	5.346	46
TR63		1.994	47.924	58.288	-
Türkiye	Bölgesel	35.096	1.653.295	936.865	-
	Büyük Ölçekli	99	53.714	83.286	-
	Genel	25.671	343.352	471.088	-
	Stratejik	80	28.174	189.333	-
	Toplam	60.946	2.078.535	1.680.572	-

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

2012-2021 yılları arasında TR63 Bölgesinde 1.994 adet yatırım teşvik belgesi almıştır. Bu yatırımların toplam tutarı 58,3 Milyar TL, bölgeye kazandıracığı toplam istihdam ise 47.924 kişi olmuştur. Sabit yatırım tutarına göre sıralama yapıldığında Kahramanmaraş 29,3 Milyar TL ile Türkiye’de 13., TR63 Bölgesinde ise ilk sırada yer almaktadır. Hatay 23,6 Milyar TL ile Türkiye’de 18., Osmaniye 5,4 Milyar TL ile 47. sırada yer almıştır. Her üç il için de bölgesel teşviklerden faydalanma, belge adedi, istihdam ve sabit yatırım tutarı bakımından ilk sıradadır.

Şekil 71: Yıllara Göre TR63 Bölgesi İlleri Teşvik Belgesi Sayıları (2012-2021)

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

Teşvik belgesi sayılarında 2014 yılı hariç tüm yıllarda Kahramanmaraş ilinin TR63 Bölgesi illeri arasında ilk sırada olduğu görülmektedir. 2017-2019 yılları arasında düşüş yaşanmasına rağmen 2020 ve 2021 yıllarında teşvik belgeli yatırımların arttığı görülmektedir. 2021 yılında 2012 yılına göre alınan belge sayısında Hatay’da %110, Kahramanmaraş’ta %218, Osmaniye’de ise %109 artış yaşanmıştır. Türkiye için bu oran %270 olmuştur.

Tablo 135: TR63 Bölgesi Sektörlere Göre Teşvik Belgeli Yatırımlar (2012-2021)

İl	Sektör	2012-2021 Belge Adedi	2012-2021 İstihdam (Kişi)	2012-2021 Sabit Yatırım (Milyon TL)
Kahramanmaraş	İmalat	630	17.184	18.751
	Enerji	297	1.244	8.845
	Hizmetler	99	4.686	1.401
	Tarım	40	632	223
	Madencilik	14	205	89
Hatay	Hizmetler	183	8.771	14.675
	Enerji	53	543	4.859
	İmalat	321	6.287	3.845
	Tarım	28	265	213
	Madencilik	3	37	41
Osmaniye	İmalat	156	5.466	3.463
	Enerji	89	214	1.087
	Hizmetler	67	2.301	750
	Tarım	7	44	24
	Madencilik	7	45	24

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

2012-2021 yılları arasında verilen teşvik belgelerinin sektörlere göre dağılımı Tablo 135'de görülmektedir. Sabit yatırım tutarına göre sıralandığında en yüksek yatırım tutarı Kahramanmaraş ve Osmaniye için imalat sektörü olurken, Hatay için hizmetler sektörüdür. Kahramanmaraş'ta toplam sabit yatırım tutarının %64'ü, Osmaniye'de %65'i imalat sektörüne ait iken, Hatay'da bu oran %16 seviyesindedir. Hatay'da teşvik belgeli sabit yatırım tutarının %62'si hizmetler sektörüne aittir. Hatay'da söz konusu yatırım tutarının 10 Milyar TL'lik kısmını Erzin ve İskenderun ilçelerindeki elektrik enerjisi üretimi, liman hizmetleri ve doğalgaz depolama yatırımları oluşturmaktadır. Kahramanmaraş'ta yapılan yatırımların 6 Milyar TL'lik kısmını Afşin, Türkoğlu, Dulkadiroğlu ve Onikişubat ilçelerindeki elektrik enerjisi üretimi, kağıt ve karton üretimi, iplik üretimi, doğalgaz altyapı ve endüstriyel nişasta üretimi yatırımları oluşturmaktadır. Osmaniye'de söz konusu yatırım tutarının 1,5 Milyar TL'lik kısmını Bahçe, Kadırlı, Toprakkale ve Merkez ilçelerindeki elektrik enerjisi üretimi (RES), piliç etinin işlenmesi, metal eşya, çimento yatırımları oluşturmaktadır.

Tablo 136: TR63 Bölgesi Yatırımın Cinsine Göre Teşvik Belgeli Yatırımlar (2012-2021)

İl	Yatırımın Cinsi	2012-2021 Belge Adedi	2012-2021 İstihdam (Kişi)	2012-2021 Sabit Yatırım (Milyon TL)
Hatay	Komple Yeni Yatırım	393	11.870	19.232
	Tevsi	147	3.397	3.945
	Modernizasyon	37	402	263
	Diğer	11	234	194
Kahramanmaraş	Komple Yeni Yatırım	676	16.822	12.144
	Tevsi	257	5.772	5.829
	Modernizasyon	144	1.312	11.319
	Diğer	3	45	18
Osmaniye	Komple Yeni Yatırım	240	6.389	3.648
	Tevsi	59	1.378	1.007
	Modernizasyon	24	186	397
	Diğer	3	117	294

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

Tablo 136'te TR63 Bölgesi illerindeki teşvik belgeli yatırımlar yatırımın cinsine göre görülmektedir. Her üç ilde de yeni yatırımlar, belge adedi, istihdam ve sabit yatırım tutarı olarak ilk sıradadır. 2012-2021 yılları arasında yeni yatırımların toplam sabit yatırıma oranlarına bakıldığında Hatay %81, Kahramanmaraş %41, Osmaniye 68 olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatay'a yapılan yatırımların çok büyük bir kısmı yeni yatırımlardan oluşmaktadır. Modernizasyon yatırımlarının toplam yatırıma oranında ise ilk sırada %39 ile Kahramanmaraş bulunmaktadır. Kahramanmaraş'ı %7 ile Osmaniye, %1 ile Hatay izlemektedir.

Tablo 137: Hatay İli Sabit Yatırım Tutarına Göre Teşvik Belgeli İlk 10 Sektör

Alt Sektör	2012-2021 Belge Adedi	2012-2021 İstihdam (Kişi)	2012-2021 Sabit Yatırım (Milyon TL)
Ulaştırma Faaliyetleri	10	1.342	10.217
Elektrik Üretimi, İletimi Ve Dağıtımı	52	538	4.856
Depolama Ve Ambarlama Hizmetleri	23	482	2.090
Yükleme Boşaltma Hizmetleri	4	87	920
Kimyasal Gübre Ve Azotlu Bileşiklerin İmalatı	5	163	734
Ana Kimyasal Maddelerin İmalatı (Kimyasal Gübre Ve Azotlu Bileşikler Hariç)	3	128	622
Oteller, Moteller, Pansiyonlar, Kamplar ve Diğer Konaklama Yerleri	24	1.352	496
Demir-Çelik Ana Sanayii	19	479	383
Genel Kamu Hizmetleri	29	99	291
B.Y.S. Metal Eşya İmalatı	24	561	264

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

2012-2021 yılları arasında Hatay'da yapılan en yüksek sabit yatırım tutarına sahip teşvik belgeli yatırımlar Tablo 137'te görülmektedir. Yapılan yatırımlarda ilk sırada 10, Milyar TL ile ulaştırma faaliyetleri yer almaktadır. Ulaştırma sektörünü 4,9 Milyar TL ile elektrik üretimi ve 2,1 Milyar TL ile depolama hizmetleri sektörleri izlemektedir. En çok teşvik belgesi alan sektör ise 52 belge ile elektrik üretim sektörüdür. Bu sektörde ağırlığı güneş enerji santralleri (GES) oluşturmaktadır.

Tablo 138: Kahramanmaraş İli Sabit Yatırım Tutarına Göre Teşvik Belgeli İlk 10 Sektör

Alt Sektör	2012-2021 Belge Adedi	2012-2021 İstihdam (Kişi)	2012-2021 Sabit Yatırım (Milyon TL)
Tekstil Elyafının Hazırlanması Ve İplik Haline Getirilmesi; Tekstil Dokumacılığı	177	4.418	9.926
Elektrik Üretimi, İletimi Ve Dağıtımı	295	1.236	8.537
Tekstilin Aprelenmesi	60	2.461	2.476
Kağıt Hamuru, Kağıt Ve Mukavva İmalatı	3	713	1.494
Trikotaj (Örme) Ürünleri İmalatı	103	1.696	1.056
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Tekstil Ürünleri İmalatı	16	475	605
B.Y.S. Kimyasal Ürünlerin İmalatı	6	222	538
B.Y.S. Metal Eşya İmalatı	60	1.132	482
Hastane Hizmetleri	10	1.220	397
Demir - Çelik Dışındaki Ana Metal Sanayii	11	161	365

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

Kahramanmaraş'ta 2012-2021 yılları arasında teşvik belgeli yatırımlar arasında en yüksek sabit yatırım tutarı iplik imalatı ve tekstil dokumacılığı sektörüne aittir. 9,9 Milyar TL'lik bu yatırımı 8,5 Milyar TL ile elektrik üretimi sektörü, 2,5 Milyar TL ile tekstilin aprelenmesi izlemektedir. Hatay ile benzer şekilde en çok teşvik belgesi alan sektör ise 295 belge ile elektrik üretim sektörüdür. Bu sektördeki yatırımların yaklaşık %75'ini güneş enerji santralleri (GES) oluşturmaktadır.

Tablo 139: Osmaniye İli Sabit Yatırım Tutarına Göre Teşvik Belgeli İlk 10 Sektör

Alt Sektör	2012-2021 Belge Adedi	2012-2021 İstihdam (Kişi)	2012-2021 Sabit Yatırım (Milyon TL)
Elektrik Üretimi, İletimi Ve Dağıtımı	89	214	1.087
Tekstil Elyafının Hazırlanması Ve İplik Haline Getirilmesi; Tekstil Dokumacılığı	17	491	673
B.Y.S. Metal Eşya İmalatı	12	180	519
Kağıt Ve Mukavva Ürünleri İmalatı	3	195	486
Mezbahacılık; Etin İşlenmesi Ve Saklanması	3	970	350
Genel Kamu Hizmetleri	30	83	347
Metal Yapı Malzemeleri İmalatı	8	245	157
Ana Kimyasal Maddelerin İmalatı (Kimyasal Gübre Ve Azotlu Bileşikler Hariç)	2	105	145
Çimento, Kireç Ve Alçı İmalatı	1	45	144
Metal Atık Ve Hurdaların Yeniden Değerlendirilmesi	9	210	117

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

2012-2021 yılları arasında Osmaniye’de teşvik belgeli yatırımlar arasında en yüksek sabit yatırım tutarı 1,1 Milyar TL ile elektrik üretimi sektörüne aittir. Bu sektörü 673 Milyon TL ile iplik imalatı ve tekstil dokumacılığı, 519 Milyon TL ile başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya imalatı izlemektedir. En çok teşvik belgesi alan sektör bölgenin diğer illerinde olduğu gibi elektrik üretimi sektörüdür.

Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA) Destekleri

Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı’nın mali destekleri, “Doğrudan Finansman Desteği” ile “Finansman Desteği ve Faizsiz Kredi Desteği” olmak üzere iki ana gruba ayrılır.

Doğrudan Finansman Desteği; Ajansın belli proje ve faaliyetlere yaptığı karşılıksız yardımlardır. Ajansın esas itibarıyla proje teklif çağrısı yöntemiyle kullandığı desteklerden oluşur. Ancak Ajans istisnai olarak, proje teklif çağrısı yapmaksızın ve proje hazırlığı konusundaki yükümlülüklerinden bazılarını hafifletmek veya proje hazırlık sürecini doğrudan yönetmek suretiyle, doğrudan faaliyet mali desteği ve güdümlü proje desteği şeklinde de destek sağlayabilir.

Finansman desteği ve faizsiz kredi desteği ise; Ajansın, hazırlayacağı bölgesel plan çerçevesinde bölgenin ekonomik ve sosyal gelişmesine katkıda bulunacağını tespit ettiği sektör ve konularda, belirtilen koşulları taşıyan uygun başvuru sahiplerine sağladığı mali desteklerdir. Bu destekler finansman desteği ve faizsiz kredi desteği olarak ikiye ayrılır:

Finansman desteği, kâr amacı güden gerçek ve tüzel kişilerin ilgili aracı kuruluş ile Ajans arasında imzalanacak protokolda belirtilen nitelikteki projeleri için, ilgili aracı kuruluşlardan alacakları krediler karşılığında ödeyecekleri faiz giderlerinin, Ajans tarafından karşılanmasını öngören karşılıksız yardımdır.

Faizsiz kredi desteği, Ajans tarafından kâr amacı güden gerçek ve tüzel kişilerin ilgili aracı kuruluş ile Ajans arasında imzalanacak protokolda belirtilen nitelikteki projeleri için, ilgili aracı kuruluşlar eliyle kredi verilmesini ve bu mali desteğin Kalkınma Ajansları mevzuatında belirtilen usul ve esaslar dahilinde Ajansa faiz ödenmeksizin taksitler halinde geri ödenmesini öngören karşılıksız yardımdır.

Teknik Destek

Kalkınma Ajansının bölgedeki yerel aktörlerin bölgesel kalkınma açısından önem arz eden, ancak kurumsal kapasite eksikliği nedeniyle hazırlık ve uygulama aşamalarında sıkıntı ile karşılaşılan çalışmalarına katkı sağlamak amacıyla verdiği desteklerdir. Ajans tarafından sağlanacak teknik destekle;

- Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarının desteklenmesi,
- Yerel yönetimlerin bölge plan ve programlarını uygulayıcı veya yerel kalkınma kapasitesini artırıcı faaliyetlerinin desteklenmesi,
- Diğer kamu kurum ve kuruluşlarının yerel ve bölgesel kalkınmaya katkıda bulunabilecek çalışmalarına destek sağlanması,

- Bölgedeki sivil toplum kuruluşlarının yerel ve bölgesel kalkınmaya katkıda bulunabilecek çalışmalarına destek sağlanması gibi amaçlar güdülmektedir.

Tablo 140: Yıllara Göre DOĞAKA Tarafından Sağlanan Teknik Destekler (2010-2021)

Sektör/Tema/Konu	Yıl	Desteklenen Proje Sayısı (adet)	Sağlanan Destek Miktarı (TL)
Teknik Destek	2010	79	483.540
	2011	95	241.938
	2012	65	201.790
	2013	40	187.757
	2014	64	235.818
	2015	26	162.145
	2016	21	148.776
	2017	41	369.059
	2018	45	340.282
	2019	38	460.244
	2020	42	514.200
	2021	62	812.472
	Genel Toplam	618	4.158.022

Kaynak: DOĞAKA

2010-2021 yılları arasında Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, yerel yönetimler, kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarının sunmuş olduğu 618 teknik destek projesini desteklemiş ve bu kapsamda 4,16 Milyon TL tutarında destek sağlamıştır.

Doğrudan Faaliyet ve Fizibilite Desteği

Doğrudan faaliyet desteği ve fizibilite desteği, yerel ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlayacak olan acil, kritik ve stratejik öneme sahip konularda analiz, araştırma, planlama, fizibilite ve modelleme çalışmalarına destek sağlayan programlardır.

Tablo 141: Yıllara Göre Araştırma ve Fizibilite Temalı DOĞAKA Destekleri (2010-2021)

Sektör/Tema/Konu	Yıl	Desteklenen Proje Sayısı (adet)	Sağlanan Destek Miktarı (TL)
Araştırma ve Fizibilite	2010	14	705.835
	2011	18	637.157
	2013	5	148.375
	2014	2	61.934
	2015	5	213.635
	2016	5	237.099
	2018	10	576.344
	2019	4	330.000
	2020	3	368.000
	2021	4	530.000
	Genel Toplam	70	3.808.379

Kaynak: DOĞAKA

Doğrudan faaliyet desteği ve fizibilite desteği kapsamında 2010-2021 yılları arasında TR63 Bölgesi'nde toplam 70 projeye 3,8 milyon TL kaynak aktarılmıştır.

Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Sağlanan Destekler (Turizm Hariç)

Kalkınma Ajansları tasarladıkları destek programları kapsamında kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşlarının, bölgesel altyapıyı geliştirmek amacıyla hazırladıkları projeleri de destekleyebilmektedir.

Tablo 142: Yıllara Göre DOĞAKA Tarafından Sağlanan Diğer Altyapı Destekleri (2010-2022)

Sektör/Tema/Konu	Yıl	Desteklenen Proje Sayısı (adet)	Sağlanan Destek Miktarı (TL)
Diğer Altyapı	2010	4	423.326
	2015	2	5.325.080
	2016	12	2.988.626
	2019	33	27.356.770
	2020	2	5.449.372
	2022	1	5.000.000
	Genel Toplam	54	46.543.175

Kaynak: DOĞAKA

Eğitim, iktisadi ve sosyal alanlarda TR63 Bölgesi'ndeki kar amacı gütmeyen kuruluşlara 2010-2022 yılları arasında toplam 54 proje kapsamında 46,5 milyon TL kaynak aktarılmıştır.

İmalat Sanayindeki KOBİ'lere Sağlanan Mali Destekler

Bölgenin ekonomik gelişmesi, bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması, ithalat bağımlılığının azaltılması başta olmak üzere, bölgenin ekonomik gelişmesine ve rekabet gücü katkı sunmak üzere KOBİ statüsündeki firmaların destekleyen programlardır.

Tablo 143: Yıllara Göre İmalat Sanayi DOĞAKA Destekleri (2010-2022)

Sektör/Tema/Konu	Yıl	Desteklenen Proje Sayısı (adet)	Sağlanan Destek Miktarı (TL)
İmalat Sanayi	2010	31	4.896.753
	2011	23	4.081.931
	2012	89	20.404.048
	2014	58	15.139.996
	2015	1	1.274.687
	2016	27	7.079.529
	2018	24	10.083.687
	2019	6	14.328.915
	2020	14	1.946.492
	2022	7	4.332.193
	Genel Toplam	280	83.568.232

Kaynak: DOĞAKA

2010-2022 yılları arasında TR63 Bölgesi imalat sanayindeki KOBİ'lere ait 280 proje desteklenmiş ve bu projelere 85,6 milyon TL kaynak aktarılmıştır.

Seracılık Sektörü Mali Destekleri

Tarımsal üretimde önemli bir potansiyeli olan TR63 Bölgesi, aynı zamanda uygun coğrafi şartları ve mevsim koşulları nedeniyle yılda birkaç kez ürün alınabilen özelliğe de sahiptir. Örtü altı tarımdaki en büyük sorunları ısıtma ve soğutma olduğundan Bölgenin örtü altı bitki yetiştiriciliğinde kış aylarında ihtiyaç duyulacak ısıtma maliyetleri açısından önemli bir avantajı barındırmaktadır. Bu kapsamda;

- Sera kurulumuna yönelik yeni yatırımların desteklenmesi,
- Mevcut seralarda modernizasyon yatırımlarının desteklenmesi,
- Seralarda elde edilen ürünlerin depolanması ve pazarlanmasına yönelik yatırımların desteklenmesi,

amacıyla TR63 Bölgesi illerinde seracılık programı ilan edilmiştir.

Tablo 144: Yıllara Göre Seracılık Sektörü DOĞAKA Destekleri (2010-2021)

Sektör/Tema/Konu	Yıl	Desteklenen Proje Sayısı (adet)	Sağlanan Destek Miktarı (TL)
Seracılık	2010	1	230.725
	2018	5	1.537.389
	2019	7	2.986.112
	Genel Toplam	13	4.754.226

Kaynak: DOĞAKA

2010-2021 yılları arasında TR63 Bölge il sınırları içerisinde yer alan ve örtü altı ürün yetiştiriciliği alanında faaliyet gösteren 13 proje desteklenmiştir. Bu kapsamda desteklenen projelere 4,7 milyon TL kaynak aktarılmıştır.

Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı

Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı (SOGEP), Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın koordinasyonunda, Kalkınma Ajansları tarafından Türkiye genelinde yürütülen bir hibe programıdır. SOGEP'in hedefi, uygulandığı illerde, yerel dinamikleri harekete geçirerek yoksulluk, göç ve kentleşmeden kaynaklanan sosyal sorunları gidermek, değişen sosyal yapının ortaya çıkardığı ihtiyaçlara karşılık vermek, toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik ve sosyal hayata daha aktif katılmalarını sağlamak, istihdam edilebilirliği artırmak, sosyal içermeyi, sosyal girişimciliği ve yenilikçiliği desteklemek ve sosyal sorumluluk uygulamalarını yaygınlaştırmaktır.

Tablo 145: Yıllara Göre Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı Kapsamındaki Projeler (2010-2021)

Sektör/Tema/Konu	Yıl	Desteklenen Proje Sayısı (adet)	Sağlanan Destek Miktarı (TL)
Sosyal Gelişme	2019	3	4.547.571
	2020	5	7.723.874
	2021	4	4.905.000
	Genel Toplam	12	17.176.445

Kaynak: DOĞAKA

2019-2021 yılları arasında sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı kapsamında 12 proje desteklenmiş ve bu kapsamda 17,2 milyon TL kaynak ilgili projelere aktarılmıştır.

Turizm Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programları

Programın temel amacı, TR63 Bölgesi'nde turizmin çeşitlendirilmesine ve turizm sektörünün ekonomik değerinin artırılmasına katkı sağlanmasıdır.

Tablo 146: Yıllara Göre Turizm Sektörü DOĞAKA Destekleri (2010-2022)

Sektör/Tema/Konu	Yıl	Desteklenen Proje Sayısı (adet)	Sağlanan Destek Miktarı (TL)
Turizm Altyapısı	2010	10	2.279.491
	2011	24	5.845.031
	2014	2	141.656
	2015	29	10.309.921
	2018	10	5.774.617
	2019	15	18.768.992
	2021	22	24.306.022
	2022	8	9.999.110
	Genel Toplam	120	77.424.840

Kaynak: DOĞAKA

2010-2022 yılları arasında Turizm Altyapısının Geliştirilmesi Programları kapsamında 120 proje desteklenmiş ve projelere 77,4 milyon TL kaynak aktarılmıştır.

KOSGEB Destekleri

KOSGEB'in kuruluş amacı, ülkenin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında küçük ve orta ölçekli işletmelerin payını ve etkinliğini artırmak, rekabet güçlerini ve düzeylerini yükseltmek, sanayide entegrasyonu ekonomik gelişmelere uygun biçimde gerçekleştirmektir.

KOSGEB'in hedef kitlesini;

- 250 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden,
- Yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri 250 milyon Türk Lirası'nı aşmayan işletmeler oluşturur.

2022 yılı itibarıyla KOSGEB destek mekanizmaları şu şekildedir (KOSGEB, 2022).

1. AR-Ge, Teknolojik Üretim Ve Yerleştirme Destekleri
 - Ar-Ge, Ür-Ge Ve İnovasyon Destek Programı
 - Kobi Teknoyatırım - Kobi Teknolojik Ürün Yatırım Destek Programı
 - Stratejik Ürün Destek Programı
2. İşletme Geliştirme, Büyüme Ve Uluslararasılaşma Destekleri
 - Kobigel - Kobi Gelişim Destek Programı
 - İşletme Geliştirme Destek Programı
 - İşbirliği Destek Programı
 - Yurt Dışı Pazar Destek Programı
 - Uluslararası Kuluçka Merkezi Ve Hızlandırıcı Destek Programı
 - Yeşil Dönüşüm Destek Programı
3. Girişimcilik Destekleri
 - Girişimciliği Geliştirme Destek Programı
 - İş Planı Ödülü Destek Programı
4. Kobi Finansman Destekleri
 - Kredi Faiz Desteği
 - Sebze Ve Meyve Soğuk Zincir Finansal Kiralama Destek Programı
5. İşgem/Tekmer Destekleri
 - İşgem/Tekmer Destek Programı

TKDK Destekleri

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumunun kuruluş amacı, AB ve uluslararası kuruluşlardan sağlanan kaynakların ülkemizde kırsal kalkınma programlarının uygulanmasına yönelik faaliyetlerde kullanılmasını sağlamaktır.

IPARD olarak adlandırılan Tarım ve Kırsal Kalkınma Programının temel amacı; AB Ortak Tarım Politikası ile ilgili müktesebatın uygulanmasına ve aday ülkelerde tarım sektörü ve kırsal alanların sürdürülebilir biçimde adaptasyonu için bazı önceliklere ulaşmaya ve sorunların çözümüne katkıda bulunmaktır.

Bölgemizde Hatay ve Kahramanmaraş illerinde TKDK koordinatörlüğü bulunmakta ve bu illerdeki projelere hibe desteği verilmektedir.

Aşağıda yer alan yatırım konuları TKDK tarafından desteklenmektedir.

1. Tarımsal işletmeleri fiziki varlıklarına yönelik yatırımlar
 - Süt Üreten Tarımsal İşletmeler
 - Kırmızı Et Üreten Tarımsal İşletmeler
 - Beyaz Et Üreten Tarımsal İşletmeler
 - Yumurta Üreten Tarımsal İşletmeler

2. Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması ile ilgili fiziki varlıklara yönelik yatırımlar
 - Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanma
 - Kırmızı Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
 - Kanatlı Eti ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
 - Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
 - Meyve ve Sebze Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
3. Tarım-çevre, iklim ve organik tarım
 - Toprak Örtüsü Yönetimi ve Toprak Erozyonu Kontrolü
4. Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve iş geliştirme
 - Bitkisel Üretimin Çeşitlendirilmesi, İşlenmesi ve Paketlenmesi
 - Arıcılık ve Arı Ürünlerinin Üretimi, İşlenmesi ve Paketlenmesi
 - Zanaatkârlık ve Katma Değerli Ürün İşletmeleri
 - Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri
 - Su Ürünleri Yetiştiriciliği
 - Makine Parkları
 - Yenilenebilir Enerji Yatırımları
5. LEADER yaklaşımı, yerel kalkınma stratejilerinin uygulanması

TÜBİTAK Destekleri

Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı (TEYDEB) araştırma-teknoloji geliştirme ve yenilik faaliyetlerini desteklemek amacıyla faaliyetlerini sürdürmektedir.

TÜBİTAK TEYDEB destekleri aşağıda özetlenmiştir.

- 1501 - Sanayi Ar-Ge Projeleri
- 1503 - Proje Pazarları
- 1505 - Üniversite Sanayi İş Birliği
- 1507 - KOBİ Ar-Ge Başlangıç
- 1509 - Uluslararası Sanayi Ar-Ge
- 1511 - Öncelikli Alanlar Ar-Ge
- 1512 - Girişimcilik Destek (BİGG)
- 1513 - TTO Desteği
- 1514 - Girişim Sermayesi (Tech-InvesTR)
- 1515 - Öncül Ar-Ge Labları
- 1601 - Kapasite Artırma
- 1602 - Patent Desteği
- 1702 - Patent Tabanlı Teknoloji Transferi
- 1707 - Siparişe Dayalı Ar-Ge
- 1709 - EUREKA – EUROSTARS Ortak Ar-Ge

Sanayi Yenilik Ağ Mekanizması (SAYEM) - Ulusal yüksek teknoloji hedefleri doğrultusunda özel sektör, üniversite ve kamu iş birliğiyle yenilik ağları oluşturarak katma değeri yüksek ürün veya ürün grubu geliştirmek amaçlanmaktadır.

Harita 8: TÜBİTAK Proje Başvurularının İllere Göre Dağılımı (1995-2021)

Kaynak: TÜBİTAK

Şekilde 1995-2021 yılları arasında TÜBİTAK proje başvurularının illere göre dağılımı görülmektedir. İstanbul ve Ankara'nın toplam başvuruların %60'ını gerçekleştirmiştir. TR63 Bölgesi illerine baktığımızda Kahramanmaraş 101-500 arası başvuru sayısı ile bölgede ilk sıradadır. Hatay ve Osmaniye ilgili tarih aralığında 1-100 arası başvuru gerçekleştirmiştir.

Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP)

KKYDP destekleri ile;

- Mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi,
- Tarım ve tarım dışı istihdamın artması,
- Tarımsal pazarlama altyapısının geliştirilmesi,
- Kırsalda gelir artırma ve farklılaştırma,
- Modern sulama sistemlerini geliştirilme,
- Yerel kalkınma kapasitesi, paydaşların katılımı,
- Gıda güvenirliliğinin güçlendirilmesi/sürdürülebilirlik amaçlanmaktadır.

KKYDP kapsamında desteklenen projeler genel hatları ile aşağıda gösterilmektedir.

Ekonomik Yatırım Projeleri: Tarımsal ürün işleme, paketlenme ve depolanma amaçlı yeni tesis, yatırım tamamlama, kapasite artırım, teknoloji yenileme, modernizasyon projelerine hibe desteği sağlanmaktadır.

Altyapı Yatırım Projeleri: Tarımsal makine ekipman ve üretim destekleme projelerine hibe desteği sağlanmaktadır.

Uzman Eller Projesi: Tarımsal eğitim almış yükseköğrenim mezunu gençlerin tarımsal projelerine hibe desteği sağlanmaktadır.

Tablo 147: KKYDP Kapsamında 2006-2022 (Mayıs) Tarihleri Arasında Yatırım Konularına Göre Hibe Miktarları

Yatırım Konuları	Proje Sayısı	Ödenen Hibe (TL)
Bitkisel Ürün İşlenmesi, Paket. ve Depolanması	3.953	1.490.213.970
Tarımsal Üretime Yönelik Sabit Yatırımlar	1.995	638.288.544
Hayvansal Ürün İşlm., Pakt. ve Depolanması	1.341	420.816.119
Çiftlik Faaliyetlerinin Geliştirilmesi	3.512	272.493.698
Çelik Silo (Tarımsal Ürünlerin Depolanması)	685	259.812.574
Soğuk Hava Deposu	494	173.719.489
Tarımsal Ürünlerin İşlenmesi, Kurutulması, Dondurulması, Paketlenmesi ve Depolanması	184	169.561.137
Aile İşletmeciliği Faaliyetlerinin Geliştirilmesine Yönelik Altyapı Sistemleri Yatırımları	1.938	142.537.919
Toplu Basınçlı Sulama Yatırımları	630	98.754.448
Hayvansal ve Bitkisel Orijinli Gübre İşlenmesi, Kurutulması, Paketlenmesi ve Depolanması	64	47.200.478
Kırsal Turizm Yatırımları	49	30.861.563
Su ürünleri işlenmesi, paket. ve depolanması	70	25.197.848
Su Ürünleri Yetiştiriciliği Yapılmasına Yönelik Yatırımlar	13	13.805.326
El Sanatları (Zanaatkarlık) ve Katma Değerli Ürünlere Yönelik Yatırımlar	13	2.974.702
Bilişim Sistemleri ve Eğitimi Yatırımları	7	750.515
Arıcılık ve Arı Ürünlerinin İşlenmesi ve Paketlenmesine Yönelik Yatırımlar	4	655.370

Kaynak: Tarım Reformu Genel Müdürlüğü

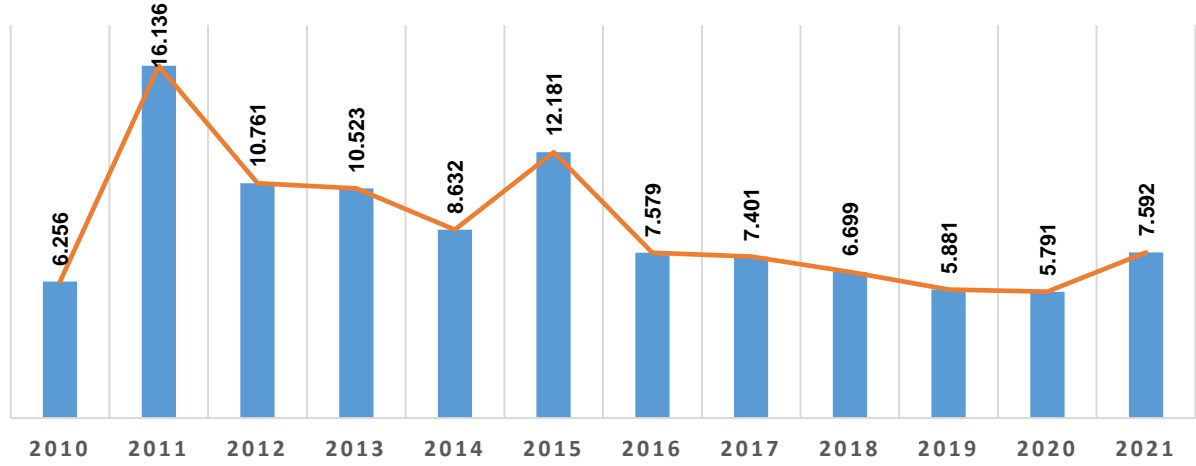
KKYDP kapsamında Türkiye çapında verilen destekler incelendiğinde en yüksek hibe tutarı 1,49 milyar TL ile “bitkisel ürünlerin işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması” alanında gerçekleşmiştir. Bu alandan sonra en yüksek hibe desteği sırası ile “tarımsal üretime yönelik sabit yatırımlar”, “hayvansal ürünlerin işlenmesi, paketlenmesi ve depolanması” ve “Çiftlik Faaliyetlerinin Geliştirilmesi” alanlarına sağlanmıştır.

Uluslararası Doğrudan Yatırımlar

OECD'nin Doğrudan Yatırım Tanımları Kitabı'na göre (OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment-4th Edition), doğrudan yatırım; yatırımcının yerleştiği olduğu ekonomi dışındaki bir ekonomide bir işletmenin yönetimini kontrol ettiği veya yönetiminde söz sahibi olduğu uzun vadeli bir yatırım şeklidir. Doğrudan yatırımda, yatırımcının işletmenin sermayesinde %10 ya da daha fazla paya sahip olması veya yönetiminde söz sahibi olması esastır.

Fabrika-tesis kurarak üretim yapmaya gelen, şube açarak, taşınmaz edinerek ya da var olan bir şirketi satın alarak istihdam yaratan ve bu yolla ekonomik kalkınma ve büyümeye doğrudan ve devamlı katkı yapan kalıcı nitelikteki uluslararası doğrudan yatırımlar, Borsa'ya ya da kamu iç borçlanma senetlerine yatırım yaparak; deyim yerindeyse “para ile para kazanmaya” gelen ve bir risk durumunda anında ülkeyi terk edebilecek nitelikteki portföy yatırımlarından tamamen farklı karakter taşımaktadır.

Şekil 72: Yıllara Göre Uluslararası Doğrudan Yatırım Tutarları (Milyon dolar)

Kaynak: TCMB

Şekil 72'de 2010-2021 yılları arasında Türkiye'ye giren uluslararası doğrudan yatırım tutarları görülmektedir. 2011 yılında 16,1 milyar dolar ve 2015 yılında 12,2 milyar dolar ile en yüksek değerlerine ulaşan yatırımlar, 2020 yılına kadar düşüş trendine girmiş, 2021 yılında ise tekrar artarak 7,6 milyar dolar olmuştur.

Tablo 148: Sektörlere Göre Uluslararası Doğrudan Yatırım Tutarları (Milyon Dolar, 2021)

SEKTÖR	UDY Tutarı 2021 (Milyon Dolar)	2021 Pay(%)
Ticaret ve Hizmet	5.467	72,0%
İmalat	1.799	23,7%
Tarım	144	1,9%
Enerji	129	1,7%
Madencilik	51	0,7%

Kaynak: TCMB

Sektörlere göre uluslararası doğrudan yatırım tutarları incelendiğinde ilk sırada ticaret ve hizmet sektörü yer almaktadır. Bu sektörde öne çıkan yatırımlar toptan ve perakende ticaret, telekomünikasyon ve finans sektörlerindedir. İmalat sektöründe ise sırasıyla ulaşım araçları, kimyasal ürünler, elektronik ve optik ürünler imalatı yatırımları öne çıkmaktadır.

Tablo 149: Ülkelere Göre Uluslararası Doğrudan Yatırım Tutarları (Milyon Dolar, 2021)

Ülke	2005	2010	2015	2020	2021	2005-2021 Toplam
Hollanda	383	486	1.183	598	1.014	26.747
ABD	88	323	1.620	813	1.180	14.007
İngiltere	166	245	588	474	1.436	12.847
Avusturya	9	1.584	83	57	103	10.759
Almanya	391	597	355	287	466	10.440
Lüksemburg	39	311	1.254	425	351	10.370
İspanya	66	205	2.305	87	67	9.665
Belçika	1.090	48	863	73	83	8.871
Fransa	2.107	623	165	168	135	7.558
Azerbaycan	2	12	839	186	150	7.320

Kaynak: TCMB

2005-2021 yılları arasında ülkelere göre uluslararası doğrudan yatırım tutarları incelendiğinde ilk sırada 26,8 milyar dolar ile Hollanda yer almaktadır. Bu ülkeyi 14 milyar dolar ile Amerika Birleşik Devletleri, 12,9 milyar dolar ile İngiltere izlemektedir. 2005-2021 yılları arasında Hollanda'nın uluslararası doğrudan yatırımlardaki payı %16, ilk 10 sıradaki ülkenin toplam payı ise %69 olmuştur.

Uluslararası doğrudan yatırım verileri Merkez Bankası tarafından Türkiye düzeyinde açıklanmakta, bölge ve il düzeyinde bilgi verilmektedir. Bu noktada teşvik sistemi verilerinin kullanımı katkı sağlayacaktır.

Tablo 150: TR63 Bölgesi Yıllara Göre Teşvik Belgeli Yatırımlarda Yabancı Sermaye Tutarları (Milyon TL)

Ülke	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2016-2021 Toplam
Hatay	0,7	763,6	166,3	2,3	648,8	8,1	1589,9
Osmaniye	1,3	0,0	143,6	8,6	0,0	179,3	332,8
Kahramanmaraş	5,1	2,5	40,1	23,6	6,2	26,6	104,0
TR63	7,1	766,0	350,0	34,5	655,0	214,0	2026,6

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

Teşvik sistemi verileri ülkemize giren tüm doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını içermemekle birlikte fikir vermesi açısından önemlidir. 2016-2021 yılları arasında bölge illeri arasında Hatay, en fazla yabancı sermaye çeken il olmuştur. 2016-2021 yılları arasında özellikle Hatay ve Osmaniye’de büyük yabancı sermaye yatırımları dikkati çekmektedir. Hatay’da 2017 ve 2020 yıllarında liman sektöründe, 2018 yılında demir-çelik sektöründe, Osmaniye’de 2018 yılında çimento imalatı sektöründe, 2021 yılında metal eşya sektöründe önemli yabancı sermaye yatırımları yapılmıştır.

Önemli Kamu Yatırımları

Üst ölçekli planlar ile belirlenen öncelikler çerçevesinde kamu yatırım programının hazırlanmasından Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Strateji ve Bütçe Başkanlığı sorumludur. Önemli kamu yatırımlarının il, sektör ve kurum kuruluş ayırımında izlenebileceği en önemli kaynak doküman kamu yatırım programlarıdır. Programda merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kuruluşlar, KİT, özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar, döner sermayeli kuruluşlar ve sosyal güvenlik kuruluşlarının projeleri yer almaktadır. Mahalli idarelerin ise yalnızca dış kredi ile finanse edilen projelerine programda yer verilmektedir.

Tablo 151: TR63 Bölgesi Önemli Kamu Yatırımları (2022)

Proje Sahibi	Projenin Adı	Yeri	Başlangıç-Bitiş Tarihi	Toplam Proje Bedeli (TL)
TCDD Gn.Md.	Adana-Osmaniye-Gaziantep Yüksek Standartlı Demiryolu Yapımı	Adana, Gaziantep, Kahramanmaraş, Osmaniye	2010-2023	9.814.148.158
DSİ Gn. Md.	Amik-Afrin (Reyhanlı Barajı ve Sulaması)	Hatay	1995-2026	3.691.343.926
DSİ Gn. Md.	Tahtaköprü Barajı Yükseltilmesi ve sulaması	Hatay	2016-2026	1.464.886.500
KGM	Dört Yol-Hassa Bölünmüş Yol	Hatay	2018-2023	2.713.399.392
DSİ Gn. Md.	Orta Ceyhan Menzelet 2. Merhale	Gaziantep, Kahramanmaraş	1993-2026	3.075.208.950
KGM	K.Maraş-Göksun-6.Bl.Hd.	Kahramanmaraş	2006-2023	2.906.205.547
Sağlık Bak.	Osmaniye Devlet Hastanesi	Osmaniye	2015-2023	507.566.119
DSİ Gn. Md.	Adatepe Sulama Projesi	Kahramanmaraş	1991-2026	2.374.044.200
BOTAŞ	FSRU Projeleri	Hatay, Edirne	2017-2022	2.265.413.000
DSİ Gn. Md.	Pazarcık Kartalkaya Barajı Sulaması Yenileme Çalışmaları	Kahramanmaraş	2022-2027	1.600.000.000

Kaynak: Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Kamu yatırım programında TR63 Bölgesi’ndeki büyük çaplı projeler incelendiğinde karşımıza yukarıdaki tablo çıkmaktadır. Bölgenin her üç ilinde de DSİ’ye ait sulama projeleri ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında bölge illerinden Osmaniye ve Kahramanmaraş’ı yakından ilgilendiren yüksek standartlı demiryolu projesi 9,8 milyar TL proje tutarı ile bölgeye kazandırılan en önemli yatırım durumundadır. Hatay ve Kahramanmaraş’ta 2023 yılında tamamlanması öngörülen bölünmüş yol çalışmalarına Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından devam edilmektedir. Bölgemiz açısından Kamu yatırım programında yer alan bir diğer yatırım FSRU(Yüzer LNG Depolama ve Gazlaştırma Ünitesi) projeleridir. Ülkemizin enerji ihtiyacı açısından önemli proje olan FSRU Hatay ili Dört Yol ilçesinde faaliyet göstermektedir.

9.3. Ar-ge ve Yenilikçilik

Küresel rekabet edebilirlik, ekonomik sistemlerin yeni bilgiyi üretebilme ve kullanabilme yetenekleri ile doğrudan ilişkili olup ekonomik sistemler bu kapsamda giderek artan oranda yenilikçiliğe bağımlı hale gelmektedir. Oslo Kılavuzuna (2006) göre yenilik (inovasyon), işletme içi uygulamalarda, iş yeri organizasyonunda, dış ilişkilerde yeni veya önemli derecede iyileştirilmiş bir ürün (mal veya hizmet), süreç, bir pazarlama yöntemi ya da bir organizasyonel yönetimin gerçekleştirilmesidir. Yenilik uygulamaları ile daha yüksek düzeyde verimliliğe, daha düşük maliyetlere, artan kar ve istihdam olanaklarına erişilmektedir.

Son 50 yıl içerisinde gerçekleştirilen çok sayıda çalışma; araştırma ve deneysel geliştirme (ar-ge), yenilik ve girişimcilik faaliyetlerinin, hem ulusal hem de bölgesel ekonomik gelişim içerisinde oldukça önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Ar-ge çalışmaları ve teknolojik gelişmelerin, yeni ürün ve hizmetlerin ortaya çıkarılması ile sermaye ve işçilik verimliliği artışlarını sağlayarak ülkelerin ekonomik büyümesine önemli oranlarda katkı yaptığı hesaplanmaktadır.

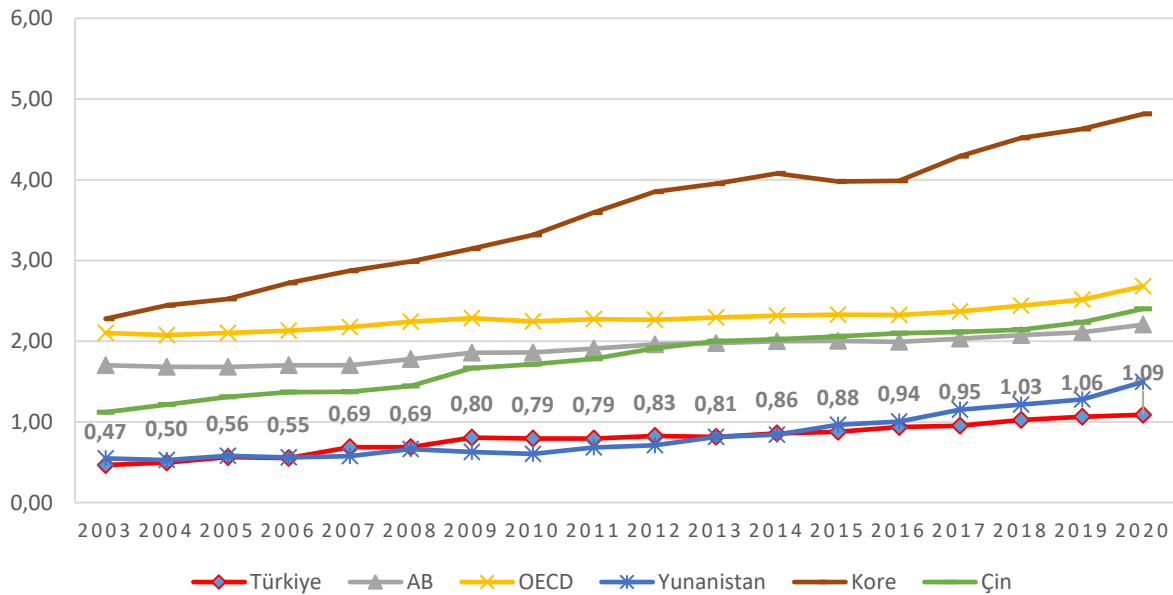
Tablo 152: Seçilmiş Ülkeler İçin Ar-Ge Harcamalarının Yıllara Göre GSYH İçindeki Payı (%)

Ülke	2005	2010	2015	2019	2020	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)
Avrupa Birliği	1,68	1,86	2,00	2,11	2,20	1,8%
OECD	2,10	2,25	2,33	2,51	2,68	1,6%
Yunanistan	0,58	0,60	0,97	1,28	1,50	6,5%
Japonya	3,13	3,10	3,24	3,21	3,27	0,3%
Kore	2,52	3,32	3,98	4,63	4,81	4,4%
ABD	2,52	2,73	2,79	3,18	3,45	2,1%
Çin	1,31	1,71	2,06	2,23	2,40	4,1%
İsrail	4,04	3,92	4,26	5,14	5,44	2,0%
Türkiye	0,56	0,79	0,88	1,06	1,09	4,5%

Kaynak: OECD

Bu konuda kullanılan başlıca göstergelerden biri GSYH içerisindeki toplam Ar-Ge harcaması oranıdır. Dünya geneli incelendiğinde gelişmiş ülkelerde bu oranın yüzde 2'nin üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. İsrail ve Güney Kore yaklaşık yüzde 5 oranıyla bu alanda lider ülkeler konumundadır. 2005-2020 yılları arasında GSYH içerisindeki toplam Ar-Ge harcaması oranındaki değişim incelendiğinde Türkiye'nin her yıl bu oranı %4,5 artırdığı görülmektedir.

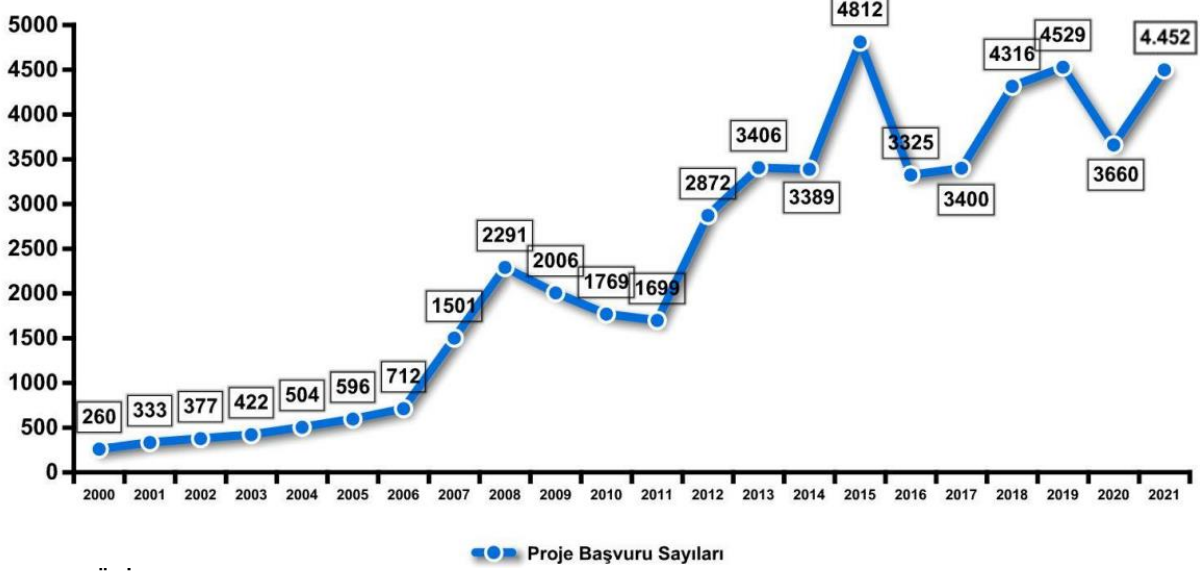
Şekil 73: Seçilmiş Ülkeler İçin Ar-Ge Harcaması/GSYH Oranının Yıllar İçindeki Değişimi (%)

Kaynak: OECD

Ar-Ge harcaması/GSYH göstergesini artırma konusunda en başarılı ülkelerin Güney Kore ve Çin olduğunu söylemek mümkündür. Çin ve Güney Kore çok uzun yıllardır, kararlı bir biçimde bu alandaki yatırımlarını artırmaktadır. Ülkemiz ise bu alanda yüksek hızlı artış sağlayan ülkeler arasında olmamakla birlikte, 2003 yılından bu yana bu gösterge yüzde 0,47 seviyesinden 2020 yılında yüzde 1,09 seviyesine yükselmiştir.

Şekil 74: TEYDEB Proje Başvurularının Yıllara Göre Dağılımı (2000-2021)

Kaynak: TÜBİTAK

TÜBİTAK Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı (TEYDEB), KOBİ'lerin Ar-Ge projelerine önemli destek sağlamaktadır. Proje başvurularının yıllara göre dağılımı Şekil 74'de görülmektedir. 2008 yılından günümüze dalgalı bir seyir görülmesine rağmen yukarı yönlü trend devam etmektedir.

TR63 Bölgesi sanayisinde öne çıkan ana metal, tekstil, gıda, metal mutfak eşya, ayakkabıcılık ve mobilyacılık gibi sektörlerde, yenilikçiliğe dayalı gerçekleştirilecek AR-GE ve ÜR-GE çalışmaları ve üretim süreçlerinde teknolojik seviyenin geliştirilmesi, bölge sanayisinin ulusal ve uluslararası rekabetçiliğinin artırılması ve ürün başına elde edilen karın artırılması için önemlidir. Zaman, bilgi ve yüksek mali kaynak gerektiren bu çalışmalar için Kamu - Özel Sektör - Üniversite iş birliğinin gerçekleştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

9.3.1.Ar-Ge ve Tasarım Merkezleri

5746 sayılı Kanun ile yenilikçiliğe odaklanmış, nitelikli istihdamı gelişmiş, katma değeri yüksek ürünler üreten, verimliliği ve rekabet gücü yüksek bir ekonomik ortamın oluşturulması sağlanarak; ülkemizin, uluslararası rekabet gücünün artırılması, yenilikçilik kapasitesinin geliştirilmesi ve dünyadaki gelişmelere uygun bir sanayi altyapısının oluşturulması ve ayrıca yabancı sermaye şirketlerinin Ar-Ge birimlerini ülkemizde yapılandırarak yeni teknolojileri ülkemizde geliştirmelerine imkân sağlanması amaçlanmaktadır.

Ar-Ge merkezi; ar-ge ve yenilik faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere kurulan ve dar mükellef kurumların Türkiye'deki işyerleri dâhil, kanunî veya iş merkezi Türkiye'de bulunan sermaye şirketlerinin; organizasyon yapısı içinde ayrı bir birim şeklinde örgütlenmiş, yurt içinde araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunan yeterli Ar-Ge birikimi ve yeteneği olan birimlerdir.

Tasarım merkezi ise; tasarım faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere kurulan ve dar mükellef kurumların Türkiye'deki iş yerleri dâhil, kanuni veya iş merkezi Türkiye'de bulunan sermaye şirketlerinin; organizasyon yapısı içinde ayrı bir birim şeklinde örgütlenmiş, yurt içinde tasarım faaliyetlerinde bulunan, yeterli tasarım birikimi ve yeteneği olan birimlerdir.

Tablo 153: Hatay İlinde Bulunan Ar-Ge ve Tasarım Merkezleri (Temmuz 2022)

Adı	Türü	Sektörü	Belge Tarihi
Progen Tohum A.Ş.	Ar-Ge Merkezi	Tarım	2017
Şampiyon Filtre Paz. Tic. ve San. A.Ş.	Ar-Ge Merkezi	Otomotiv Yan Sanayi	2018
Asaş Filtre Sanayi ve Ticaret A.Ş.	Ar-Ge Merkezi	Otomotiv Yan Sanayi	2021
Erdemir Mühendislik Yönetim Ve Danışmanlık Hizmetleri Anonim Şirketi İskenderun	Tasarım Merkezi	Mühendislik/Mimarlık Faaliyetleri	2020

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Hatay'da 2022 Temmuz ayı itibariyle 3 ar-ge merkezi, 1 tasarım merkezi faaliyet göstermektedir. En eskisi 2017 en yenisi 2021 yılında kurulan bu ar-ge merkezlerden ikisi il sanayisinin önde gelen sektörlerinden olan filtre imalatında, diğeri ise tarım sektöründedir. İstanbul'un 407 ar-ge merkezi ile ilk sırada yer aldığı iller sıralamasında Hatay 30. Sırada yer almaktadır.

Tablo 154: Kahramanmaraş İlinde Bulunan Ar-Ge ve Tasarım Merkezleri (Temmuz 2022)

Adı	Türü	Sektörü	Belge Tarihi
Akedaş Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi	Ar-Ge Merkezi	Enerji	2019
Gemciler Güven Metal San. Ve Tic. A.Ş.	Ar-Ge Merkezi	Demir ve Demir Dışı Metaller	2019
İskur Denim İşletmeleri San. Ve Tic. A.Ş.	Ar-Ge Merkezi	Tekstil	2021
İskur Tekstil Enerji Ticaret Ve Sanayi A.Ş.	Ar-Ge Merkezi	Tekstil	2018
Kahramanmaraş Kâğıt Sanayi Ve Ticaret A.Ş.	Ar-Ge Merkezi	Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri	2017
Karacasu Tekstil Tic. Ve San. A.Ş.	Ar-Ge Merkezi	Tekstil	2018
Kıpaş Mensucat İşletmeleri A.Ş.	Ar-Ge Merkezi	Tekstil	2015
Maritaş Denim San. Tic. A.Ş.	Ar-Ge Merkezi	Tekstil	2018
Teknomelt Teknik Mensucat San. Ve Tic. A. Ş.	Ar-Ge Merkezi	Tekstil	2019
Temsan Makina Ve Tekstil San. Tic. A.Ş.	Ar-Ge Merkezi	Makine ve Teçhizat İmalatı	2018
Hascevher Metal Sanayi Ve Ticaret Anonim Şirketi	Tasarım Merkezi	Demir ve Demir Dışı Metaller	2019

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Kahramanmaraş'ta 2022 Temmuz ayı itibariyle 10 ar-ge merkezi 1 tasarım merkezi faaliyet göstermektedir. Kurulu bulunan 10 ar-ge merkezinden 6 tanesi tekstil, 1 tanesi enerji, 1 tanesi bakır levha imalatı, 1 tanesi kâğıt ve 1 tanesi makine imalatı sektöründe faaliyetlerini sürdürmektedir. İlde bulunan tek tasarım merkezi ise metal mutfak eşyaları sektöründedir.

Tablo 155: Osmaniye İlinde Bulunan Ar-Ge ve Tasarım Merkezleri (Temmuz 2022)

Adı	Türü	Sektörü	Belge Tarihi
Abc Deterjan San. Ve Tic. A.Ş.	Ar-Ge Merkezi	Kozmetik ve Temizlik Ürünleri	2018
Emta Elektrik Mühendislik İnşaat Taahhüt Ve Ticaret Anonim Şirketi	Ar-Ge Merkezi	Elektronik	2018
Tosçelik Profil Ve Sac Endüstrisi A.Ş.	Ar-Ge Merkezi	Demir ve Demir Dışı Metaller	2017

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Osmaniye'de 2022 Temmuz ayı itibariyle 3 ar-ge merkezi faaliyet göstermektedir. Bu merkezlerden 1 tanesi temizlik ürünleri imalatı, 1 tanesi kablo imalatı, 1 tanesi demir-çelik sektöründe faaliyetlerini sürdürmektedir.

9.3.2.Coğrafi İşaretler

Coğrafi işaret, tüketiciler için ürünün kaynağını, karakteristik özelliklerini ve ürünün söz konusu karakteristik özellikleri ile coğrafi alan arasındaki bağlantıyı gösteren ve garanti eden kalite işaretidir. Coğrafi işaret tescilli ile kalitesi, gelenekselliği, yöreden elde edilen hammaddesi ile yerel niteliklere bağlı olarak belli bir üne kavuşmuş ürünlerin korunması sağlanmaktadır. Coğrafi işaretler, menşe adı ya da mahreç işareti olarak tescil edilmektedir. Gıda, tarım, maden, el sanatları, sanayi ürünleri coğrafi işaret tesciline konu olabilmektedir.

Bir ürünün, tüm veya esas nitelikleri belirli bir coğrafi alana ait doğal ve beşeri unsurlardan kaynaklanıyorsa bu durumdaki coğrafi işaretlere “menşe adı” denmektedir. Ürünün üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinin tümünün belirlenen coğrafi alanın sınırları içinde gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu çerçevede menşe adı olarak tescil edilen coğrafi işaretlerin kaynaklandıkları yöre ile bağları çok kuvvetlidir. Belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibarıyla belirli bir coğrafi alan ile özdeşleşmiş olan; üretim, işleme ya da diğer işlemlerinden en az birinin belirlenmiş coğrafi alan içinde gerçekleşmesi gereken ürünlerin konu olduğu coğrafi işaretlere “mahreç işareti” denir. Hammaddesi veya üretim, işleme aşamalarından bir tanesi yörede gerçekleşen bir ürün mahreç işareti olarak tescillendiğinde diğer üretim ve işleme aşamaları kaynaklandığı yöre dışında da gerçekleştirilebilir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2022).

TR63 Bölgesi’nde, bölge ile özdeşleşmiş birçok ürün bulunmaktadır. Bu doğrultuda bölge ekonomisine ve tanıtımına katkı sağlanması, bölgemizin kültürel değerlerinin korunması ve üretici ve tüketicilerin korunması amacıyla, son on yılda coğrafi işaret konusunda farkındalık oluşturmaya ve coğrafi işaret tescil sayısının artırılmasına yönelik çalışmalar yaygınlaşmıştır.

Tablo 156: Coğrafi İşaret Tesciline Sahip Ürünler (Hatay)

S.N.	Coğrafi İşaretin Adı	Türü	Tescil Tarihi	İli
1	Antakya Künefesi	Mahreç İşareti	2008	Hatay
2	Hatay Defne Sabunu	Mahreç İşareti	2017	Hatay
3	Hatay İpeği	Mahreç İşareti	2017	Hatay
4	Antakya Sürkü (Antakya Çökeleği)	Mahreç İşareti	2018	Hatay
5	Antakya Küflü Sürkü (Çökeleği)	Mahreç İşareti	2018	Hatay
6	Dört Yol Mandarini	Menşe Adı	2019	Hatay
7	Antakya Kağıt Kebabı	Mahreç İşareti	2020	Hatay
8	Antakya Tuzlu Yoğurdu	Mahreç İşareti	2020	Hatay
9	Samandağ Ney-i	Menşe Adı	2020	Hatay
10	Antakya Carra Peyniri	Menşe Adı	2021	Hatay
11	Belen Kömürçukuru Pekmezi	Mahreç İşareti	2021	Hatay
12	Kırıkhan Kavunu	Menşe Adı	2021	Hatay
13	Samandağ Biberi	Menşe Adı	2021	Hatay
14	Hatay Kabak Tatlısı	Mahreç İşareti	2021	Hatay
15	Hatay Ceviz Reçeli	Mahreç İşareti	2021	Hatay
16	Antakya Künefelik Peyniri	Mahreç İşareti	2021	Hatay
17	Hatay Kaytaz Böreği	Mahreç İşareti	2022	Hatay
18	Hatay Oruğu	Mahreç İşareti	2022	Hatay

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu

Hatay ilinde 2017 yılına kadar sadece bir olan tescilli coğrafi işaret sayısı 2022 yılı Haziran ayı itibari ile 18 olmuştur. Bu ürünlerden 5 tanesi menşe adı, 13 tanesi ise mahreç işareti olarak tescil edilmiştir. Bununla birlikte başvuru aşamasında olan 10 ürüne ait süreç devam etmektedir.

Tablo 157: Coğrafi İşaret Tesciline Sahip Ürünler (Kahramanmaraş)

S.N.	Coğrafi İşaretin Adı	Türü	Tescil Tarihi	İli
1	Maraş Biberi	Menşe Adı	2003	Kahramanmaraş
2	Maraş Tarhanası	Mahreç İşareti	2012	Kahramanmaraş
3	Andırın Tirşığı	Mahreç İşareti	2013	Kahramanmaraş
4	Çağlayancerit Cevizi	Menşe Adı	2013	Kahramanmaraş
5	Maraş Burma Bileziği	Mahreç İşareti	2014	Kahramanmaraş
6	Kahramanmaraş Hartlap Bıçağı	Mahreç İşareti	2017	Kahramanmaraş
7	Kahramanmaraş Oyma Çeyiz Sandığı	Mahreç İşareti	2017	Kahramanmaraş
8	Kahramanmaraş Yemenisi	Mahreç İşareti	2018	Kahramanmaraş
9	Maraş File Nakışı	Mahreç İşareti	2018	Kahramanmaraş
10	Maraş Sumak Ekşisi Akıtı	Mahreç İşareti	2018	Kahramanmaraş
11	Maraş Dondurması	Mahreç İşareti	2018	Kahramanmaraş
12	Maraş Çöreği	Mahreç İşareti	2018	Kahramanmaraş
13	Maraş İşi / Maraş Sim Sırma	Mahreç İşareti	2021	Kahramanmaraş
14	Maraş Parmak /Sıkma Peyniri	Mahreç İşareti	2021	Kahramanmaraş
15	Afşin Koçovası Sarımsağı	Menşe Adı	2021	Kahramanmaraş
16	Maraş Camekânı	Mahreç İşareti	2021	Kahramanmaraş
17	Maraş Rahlesi	Mahreç İşareti	2021	Kahramanmaraş
18	Maraş Kelle Paçası	Mahreç İşareti	2021	Kahramanmaraş

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu

2012 yılına kadar sadece bir tescilli ürüne sahip olan Kahramanmaraş 2022 yılı Haziran ayı itibari ile 18 coğrafi işaretli ürüne sahiptir. Bu ürünlerden 3 tanesi menşe adı, 15 tanesi ise mahreç işareti olarak tescil edilmiştir. Kahramanmaraş'a ait 12 ürünün ise başvuru süreci devam etmektedir.

Tablo 158: Coğrafi İşaret Tesciline Sahip Ürünler (Osmaniye)

S.N.	Coğrafi İşaretin Adı	Türü	Tescil Tarihi	İli
1	Osmaniye Yer Fıstığı	Menşe Adı	2003	Osmaniye
2	Kadirli Turpu	Menşe Adı	2020	Osmaniye
3	Karatepe Kilimi	Mahreç İşareti	2021	Osmaniye

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu

Osmaniye ilinin 2022 yılı itibari ile coğrafi işaret tesciline sahip ürün sayısı üçtür. Bu ürünlerden 2 tanesi menşe adı, 1 tanesi ise mahreç işareti olarak tescil edilmiştir. Osmaniye'ye ait 2 ürünün ise başvuru süreci devam etmektedir.

9.3.3.Teknoparklar – Teknoloji Geliştirme Bölgeleri

Ülkemizde 26/6/2001 tarihinde kabul edilen ve BSTB tarafından yürütülen 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu'nda teknopark; “yüksek/ileri teknoloji kullanan ya da yeni teknolojilere yönelik firmaların, belirli bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsü ya da Ar-Ge merkez veya enstitüsünün olanaklarından yararlanarak teknoloji veya yazılım ürettikleri/geliştirdikleri, teknolojik bir buluşu ticari bir ürün, yöntem veya hizmet haline dönüştürmek için faaliyet gösterdikleri ve bu yolla bölgenin kalkınmasına katkıda buldukları, aynı üniversite, yüksek teknoloji enstitüsü ya da Ar-Ge merkez veya enstitüsü alanı içinde veya yakınında; akademik, ekonomik ve sosyal yapının bütünleştiği site veya bu özelliklere sahip kuruluşlar” olarak tanımlanmaktadır. Ortaya çıkan ihtiyaçlar kapsamında TGB Kanununda, geçen süre içerisinde bazı değişiklikler yapılmış, yeni TGB Uygulama Yönetmeliği ise 10 Ağustos 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye’de Haziran 2022 itibarıyla resmi olarak kurulu 93 adet TGB bulunmaktadır. Bu TGB’lerden 79’u faaliyetlerine devam etmekte, 14’ünün ise altyapı çalışmalarının devam etmektedir.

Şekil 75. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Haritası (Haziran 2022)

Kaynak: STB, Ar-Ge Teşvikleri Genel Müdürlüğü

TR63 Bölgesi'nde 2 Hatay, 1 Kahramanmaraş, 1 Osmaniye olmak üzere toplam 4 teknoloji geliştirme bölgesi bulunmaktadır.

Tablo 159: TR63 Bölgesi Teknoloji Geliştirme Bölgeleri

Bölge Adı	Üniversite	İli	Kuruluş Yılı
Hatay Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Mustafa Kemal Üniversitesi	Hatay	2014
İskenderun Teknik Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi	İskenderun Teknik Üniversitesi	Hatay	2019
Kahramanmaraş Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Sütçü İmam Üniversitesi	Kahramanmaraş	2011
Osmaniye Teknoloji Geliştirme Bölgesi	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi - Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi	Osmaniye	2017

Kaynak: STB, Ar-Ge Teşvikleri Genel Müdürlüğü

Bölgedeki teknoloji geliştirme bölgeleri arasında en eskisi 2011 yılında kurulan Kahramanmaraş Teknoloji Geliştirme Bölgesidir ve 2022 yılı itibari ile 51 firma bulunmaktadır. Hatay Teknoloji Geliştirme Bölgesinde 19, İskenderun Teknik Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesinde 7, Osmaniye Teknoloji Geliştirme Bölgesinde 1 firma faal olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Teknopark firmalarının üniversite ve araştırma merkezleri ile ortak faaliyetler yürütmesi ve sektör bilgisinin akademiye aktarılması sayesinde araştırmaların bölge ve ülke gereksinimleri doğrultusunda olmasına katkı sağlayacaktır. Bu iş birliği hem bölgenin sanayisini geliştirecek hem de bölgenin ekonomisinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca, bölgede bulunan nitelikli işgücü istihdam edilerek, işsizliğin azalmasına, kaliteli istihdamın sağlanmasına ve teknoloji düzeyinin yükselmesine katkı sağlanmış olacaktır. Bütün bunlar bölgenin ve ülkenin rekabet gücünü ve refah düzeyini artıracaktır.

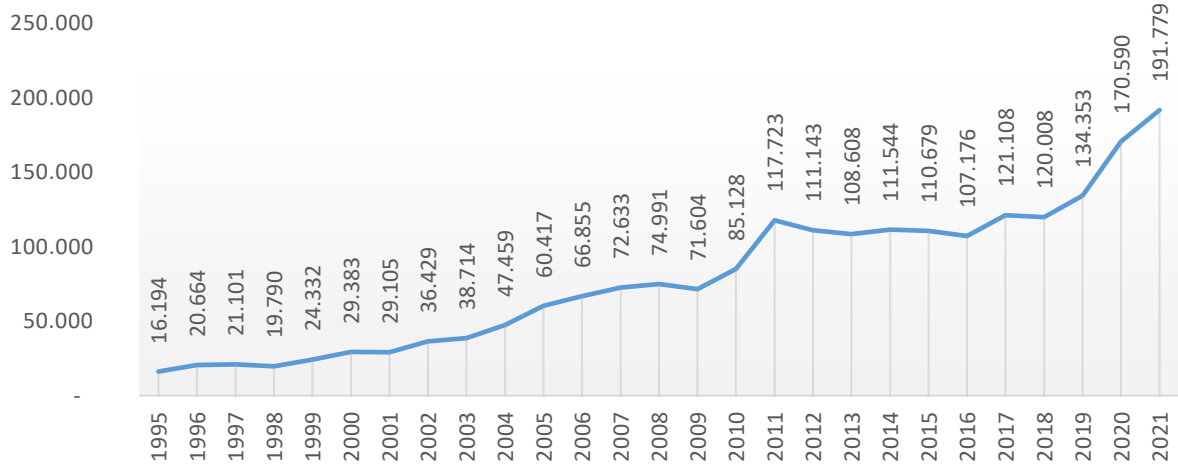
9.3.4.Markalaşma

Marka bir işletmenin mal ve hizmetlerini diğer işletmelerin mal ve hizmetlerinden ayırt etmeye yarayan her türlü işarettir. İşletmelerin ticari hayatlarında önemli bir rol oynayan, kimliklerini yansıtan "parmak izidir". Tüketicie ticari kaynak gösterir, kimi zaman bir kalite simgesi veya tanıtım aracıdır.

Tescil edilen bir marka, başvuru tarihinden itibaren 10 yıl süre ile korumadan yararlanır. 10'ar yıllık periyotlarla yenilenmek suretiyle tescilli bir markanın sınırsız bir süre ile korunması mümkündür (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2022).

Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin ticarileşmesi aşamasında fikri mülkiyetin korunması konusu oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye, özellikle gümrük birliği sürecinde tüm dünyada geçerli olan fikri mülkiyet mevzuatına kavuşmuş; sonraki 10-15 yıllık süreç ise özel sektör kuruluşları başta olmak üzere bu mevzuat konusunda farkındalık yaratma faaliyetleri ile geçmiştir.

Şekil 76: Yıllar İtibariyle Türkiye Marka Başvuru Sayıları

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu

2000'li yılların ortalarından itibaren patent ve marka başvuru sayılarında büyük bir artış yakalanmıştır. 2011-2018 yılları arasında özellikle yenilik alanında önemli bir gösterge olarak düşünülen marka başvurularında yıllık yaklaşık 110 bin adet olan başvuru rakamında yatay bir seyir izlenmeye başlanmıştır. 2018 yılından sonra yukarı yönlü artış hızlanmış ve Türkiye'de 2021 yılı marka başvuru sayısı 190 bin adedi aşmıştır.

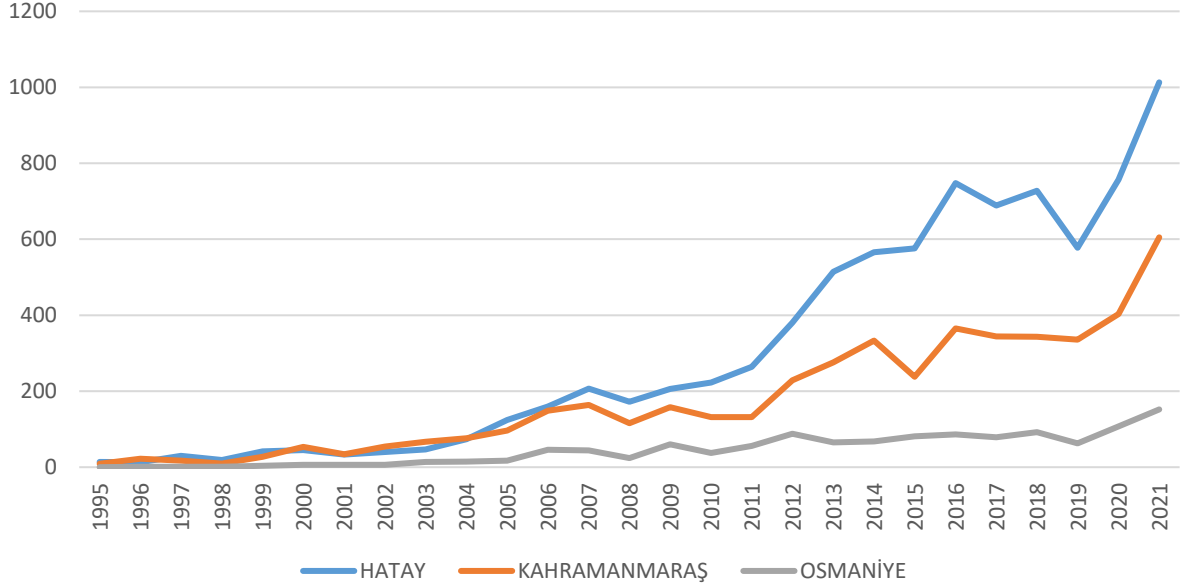
Tablo 160: TR63 Bölgesi Yıllara Göre Marka Başvuru ve Tescil Sayıları

Yıllar	Hatay		Kahramanmaraş		Osmaniye	
	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil
2006	325	160	202	149	64	46
2007	273	207	200	164	53	44
2008	331	172	258	116	85	24
2009	395	206	286	158	82	60
2010	500	223	302	132	119	37
2011	781	264	452	132	178	56
2012	798	380	444	229	124	88
2013	763	514	409	276	104	65
2014	848	566	373	333	99	68
2015	900	576	450	238	97	81
2016	887	748	433	365	105	86
2017	970	689	464	344	100	79
2018	972	728	513	343	117	92
2019	1070	578	612	336	112	63
2020	1555	757	831	403	248	107
2021	1630	1013	1013	605	286	152
Yıllık Bileşik Büyüme (2006-2021)	11,3%	13,1%	11,3%	9,8%	10,5%	8,3%

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu

Yukarıdaki tabloda TR63 Bölgesi illerinin yıllara göre marka başvuru ve tescil sayıları görülmektedir. 2006 yılında 325 olan Hatay başvuru sayısı 2021 yılında 1630'a, 202 olan Kahramanmaraş başvuru sayısı 1013'e, 64 olan Osmaniye başvuru sayısı 286'ya yükselmiştir. 2006-2021 döneminde Türkiye marka başvuru sayısı yıllık %7,3 artarken TR63 Bölgesi yıllık %11,3 artmıştır.

Şekil 77: TR63 Bölgesi İlleri Yıllara Göre Marka Tescil Sayıları

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu

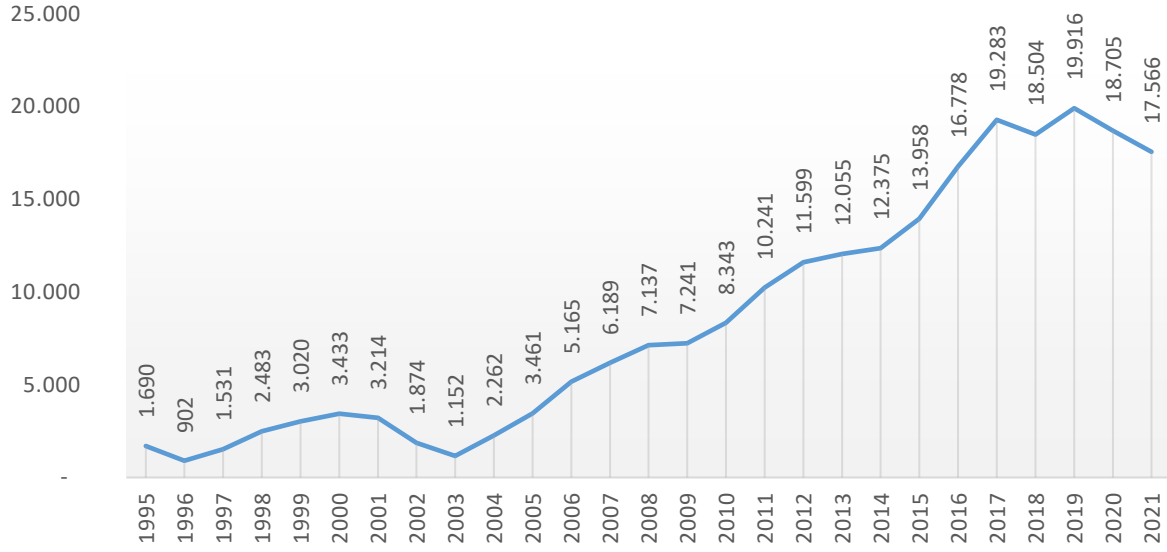
Şekil 77'de bölge illerinin yıllara göre marka tescil rakamları görülmektedir. Tüm yıllarda yükseliş eğilimi görülmektedir. Özellikle 2011 yılından sonra görülen yüksek artış trendi dikkat çekmektedir. Bölgede ilk sırada yer alan Hatay'da 2021 yılında 1013 marka tescili gerçekleşmiştir. Marka tescil sayılarına göre iller sıralandığında 2021 yılında Hatay 1013 tescil ile 15., Kahramanmaraş 605 tescil ile 23., Osmaniye ise 152 tescil ile 81 il arasında 53. sırada yer almaktadır.

9.3.5. Patent ve Faydalı Model

Sınırlı bir süre ve yer için patent sahibine, üçüncü kişiler tarafından buluşun izinsiz olarak üretilmesini, satılmasını, kullanılmasını veya ithal edilmesini engellemek amacıyla tanınan tekel haklarıdır. Bu hakkın kullanımının buluş sahibine ait olduğunu gösteren belgeye ise Patent Belgesi denir. Patent Belgesi, buluş sahibinin izni olmadan başkalarının patentli ürünü ticari olarak izinsiz;

- Üretmesini
- Kullanmasını,
- Satmasını,
- İthal veya ihraç etmesini engeller.

Şekil 78. Yıllar İtibariyle Türkiye Patent Başvuru Sayıları

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu

Türkiye’de patent başvuruları 2020 ve 2021 yıllarında azalış gösterse de 1995-2021 yılları arasında %939 oranında artmıştır. 2019 yılında 19.916 başvuru ile zirveye ulaşan rakamlar 2021 yılı itibari ile 17.566 adettir.

Tablo 161: TR63 Bölgesi Yıllara Göre Patent Başvuru ve Tescil Sayıları

Yıllar	Hatay		Kahramanmaraş		Osmaniye	
	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil
2006	10	0	0	1	0	0
2007	4	0	12	0	1	0
2008	10	0	10	1	1	0
2009	4	1	22	0	2	0
2010	9	2	7	0	4	0
2011	12	2	9	0	23	0
2012	6	2	11	2	7	0
2013	19	2	16	1	2	1
2014	20	1	17	1	3	0
2015	12	1	14	1	4	0
2016	25	5	27	2	2	1
2017	33	6	28	4	3	1
2018	20	8	35	7	8	2
2019	38	6	50	5	12	0
2020	49	5	51	8	7	1
2021	48	10	29	17	16	0
Yıllık Bileşik Büyüme (2007-2021)	19,4%	-	6,5%	-	21,9%	-

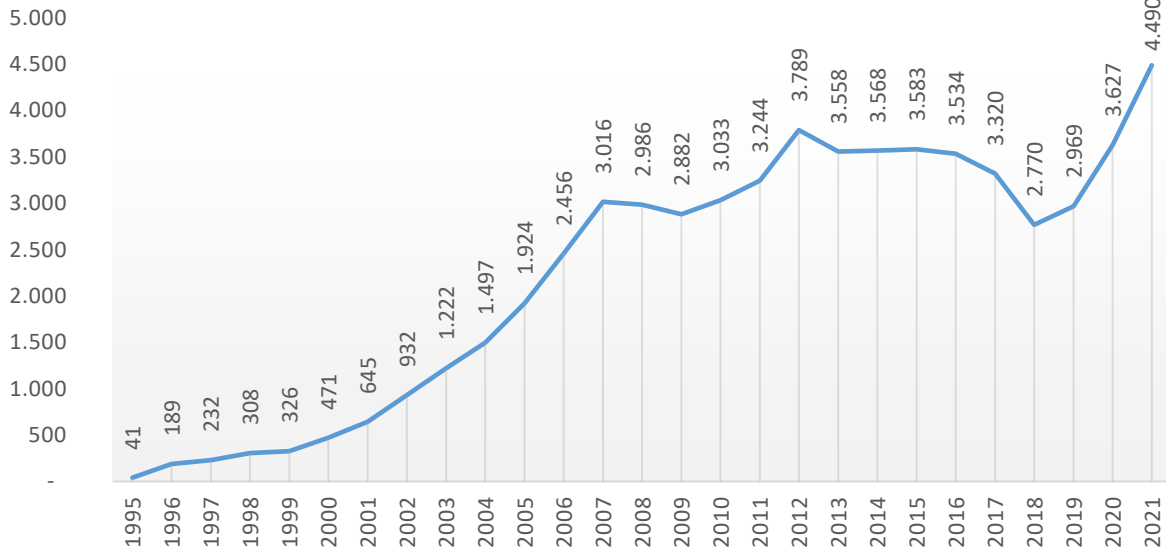
Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu

Tablo 161’de yıllara göre TR63 Bölgesi patent başvuruları ve tescil sayılarını göstermektedir. 2021 yılında Hatay’da 48, Kahramanmaraş’ta 29, Osmaniye’de ise 16 patent başvurusu yapılmıştır. Patent başvuruları inişli çıkışlı bir seyir izlese de genel eğilim yukarı yönlüdür ve yıllara göre artış gözlenmektedir. 2007-2021 döneminde Türkiye patent başvuruları yıllık %7,2 artarken TR63 Bölgesi patent başvuruları yıllık %16,0 artmıştır.

Patent tescil sayılarına göre iller sıralandığında 2021 yılında Kahramanmaraş 17 tescil ile 17., Hatay 10 tescil ile 22. sırada yer almaktadır. Osmaniye’de ise 2021 yılında tescil bulunmamaktadır. Fikirlerin hayata geçirilmiş hali olan buluşlar için patent başvurusunun yanında, faydalı model başvuru seçeneği de mevcuttur. Faydalı model tescili almak için, buluşun dünya genelinde yeni olması ve sanayiye

uygulanabilir olması yeterlidir. Faydalı model, dünya çapında yeni olan ve sanayiye uygulanabilen buluşların sahiplerine koruma sağlayan bir sınai mülkiyet hakkıdır (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2022).

Şekil 79: Yıllar İtibariyle Türkiye Faydalı Model Başvuru Sayıları

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu

Türkiye’de faydalı model başvuruları 1995-2007 yılları arasında ciddi bir artış göstermiş olduğu ancak 2007-2018 yılları arasında yatay bir seyir izlediği söylenebilir. 2017-2021 yılları arasında tekrar artış trendi yakalanmış ve 2021 yılı başvuru sayısı 4.490 adet olmuştur.

Tablo 162: TR63 Bölgesi Yıllara Göre Faydalı Model Başvuru ve Tescil Sayıları

Yıllar	Hatay		Kahramanmaraş		Osmaniye	
	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil
2006	6	1	4	0	0	0
2007	8	8	7	5	1	0
2008	11	5	8	4	4	1
2009	9	6	13	4	1	1
2010	4	6	5	8	1	1
2011	10	4	8	1	2	0
2012	10	5	19	5	3	3
2013	21	4	12	10	3	1
2014	11	9	16	7	2	3
2015	14	12	22	11	2	1
2016	10	8	12	16	4	2
2017	9	4	4	4	4	2
2018	11	0	13	1	3	0
2019	20	1	16	2	4	2
2020	18	3	14	1	8	0
2021	38	10	21	11	12	2
Yıllık Bileşik Büyüme (2007-2021)	10,9%	1,5%	7,6%	5,4%	18,0%	-

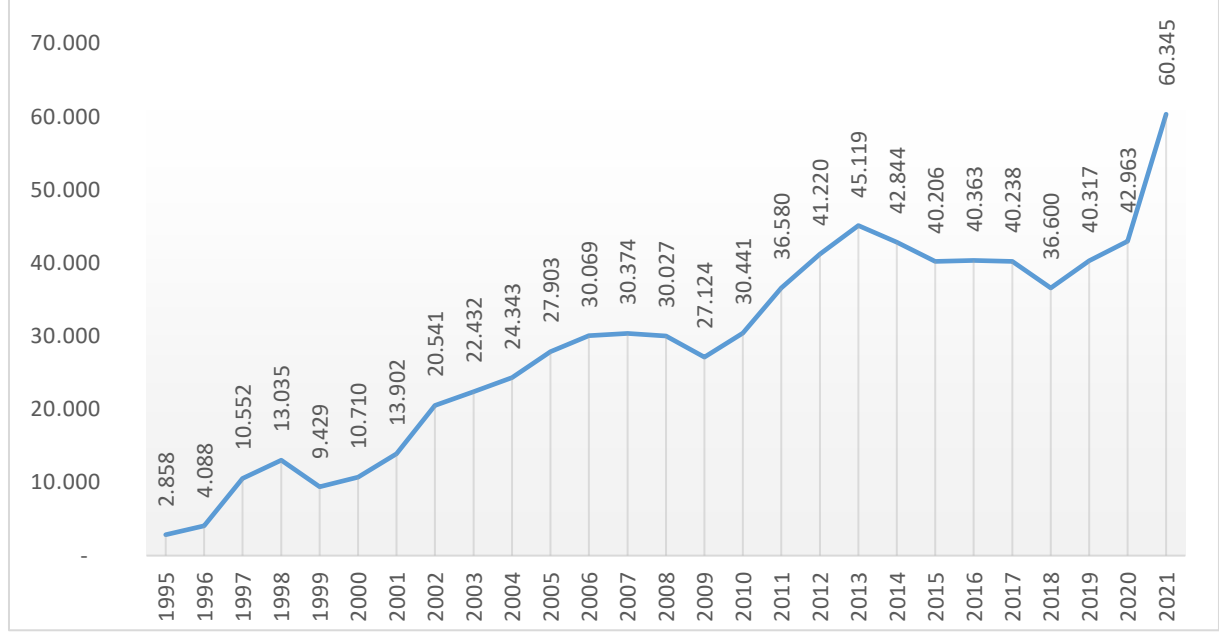
Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu

Tablo 162’de yıllara göre faydalı model başvuru ve tescil sayıları görülmektedir. Başvuru sayıları inişli çıkışlı rakamlara sahip olsa da genel eğilim yukarı yönlüdür. Hatay ve Osmaniye en yüksek başvuru sayısına 2021 yılında, Kahramanmaraş ise 2015 yılında ulaşmıştır. Faydalı model tescil sayılarına göre iller sıralandığında 2021 yılında Kahramanmaraş 11 tescil ile 23., Hatay 10 tescil ile 24., Osmaniye ise 2 tescil ile 58. sırada yer almaktadır. 2007-2021 döneminde Türkiye faydalı model başvuruları yıllık %2,7 artarken TR63 Bölgesi faydalı model başvuruları yıllık %14 artmıştır.

9.3.6.Tasarım

Tasarım, ürünün tümü veya bir parçasının ya da üzerindeki süslemenin çizgi, şekil, biçim, renk, malzeme veya yüzey dokusu gibi özelliklerinden kaynaklanan görünümüdür. Tasarımlar, Kuruma başvuru yapılarak tescil edilmiş olması halinde “tescilli tasarım”, ilk kez Türkiye’de kamuya sunulmuş olması halinde başvuru sahibinin tercihine bağlı olarak “tescilsiz tasarım” olarak korunur. Bir tasarım yenilik ve ayırt edici nitelik şartlarını taşıması halinde 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunuyla sağlanan haklardan yararlanır.

Şekil 80: Yıllar İtibariyle Türkiye Tasarım Başvuru Sayıları

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu

Türkiye’de tasarım başvuruları 1995-2021 yılları arasında istikrarlı bir artış göstermektedir. 2013-2018 yılları arasında negatif bir trend gözlemlense de 27 yıllık dönemde başvurular %2011 artmış ve 2021 yılında 60.345 tasarım sayısına ulaşmıştır.

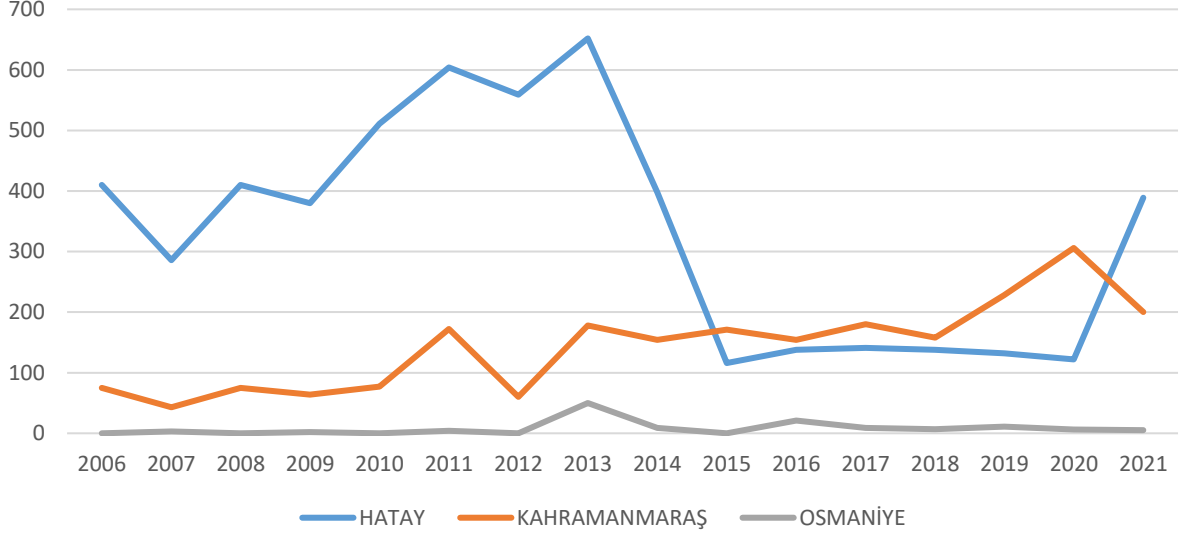
Tablo 163: TR63 Bölgesi Yıllara Göre Tasarım Başvuru ve Tescil Sayıları

Yıllar	Hatay		Kahramanmaraş		Osmaniye	
	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil
2006	427	410	84	75	1	0
2007	286	286	41	43	3	3
2008	427	410	84	75	1	0
2009	383	380	75	64	1	2
2010	553	511	136	77	2	0
2011	619	604	149	172	2	4
2012	658	559	251	60	32	0
2013	505	652	269	178	25	50
2014	397	398	156	154	9	9
2015	102	116	144	171	3	0
2016	212	138	137	154	20	21
2017	142	141	207	180	11	9
2018	121	138	190	158	6	7
2019	159	132	415	228	13	11
2020	130	122	193	306	8	6
2021	439	389	568	200	26	5
Yıllık Bileşik Büyüme (2006-2021)	0,2%	-0,3%	13,6%	6,8%	24,3%	-

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu

Tablo 163'de TR63 Bölgesi illerinden yapılan tasarım başvurusu tescil rakamlarını göstermektedir. 81 il arasında ilk beş sıradaki iller tüm yıllarda İstanbul, Bursa, Gaziantep, Kayseri ve Ankara şeklindedir. Bölgemize yakın konumda bulunan Gaziantep ve Kayseri illerinin tasarım alanındaki başarısı dikkat çekicidir.

Şekil 81: TR63 Bölgesi İlleri Yıllara Göre Tasarım Tescil Sayıları

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu

Şekil 81'de TR63 Bölgesi illerinin tasarım tescil sayıları yıllara göre verilmektedir. Hatay 2015 yılına kadar Bölgede lider konumda iken 2015-2020 yılları arasındaki düşüşü dikkat çekicidir. Bu yıllara kadar Türkiye'de ilk 10 il içerisinde yer alan Hatay 2015-2020 yılları arasında 20. sıraya kadar gerilemiş 2021 yılını 15. sırada tamamlamıştır. Kahramanmaraş son 15 yıllık dönemde tasarım tescil sayılarını istikrarlı biçimde artırmış 2020 yılında 81 il içerisinde 15. sıraya kadar yükselmiş ancak 2021 yılını 200 tasarım sayısı ile 21. sırada tamamlamıştır. 2006-2021 yılları arasında tasarım başvuruları Türkiye'de ve TR63 Bölgesi'nde yıllık %4,8 oranında artmıştır.

9.3.7. Bölgemizdeki Üniversiteler ve Sanayi İşbirlikleri

TR63 Bölgesinde 5 üniversite bulunmaktadır ve tamamı devlet üniversitesidir.

Tablo 164: TR63 Bölgesi Üniversitelere Göre Birim Sayıları (2022)

Üniversite Adı	Kuruluş Yılı	Arş.Uyg. Merkezi	Bölüm	Ön lisans Pr.	Lisans Pr.	Yüksek lisans Pr.	Doktora Pr.
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	1992	24	138	63	53	82	24
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	1992	25	149	83	61	80	32
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	2007	9	99	40	38	29	11
İskenderun Teknik Üniversitesi	2015	8	88	30	31	14	5
Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi	2018	3	50	19	5	0	0

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu

Bölgemizdeki en eski üniversiteler 1992 yılında kurulan Hatay Mustafa Kemal ve Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversiteleridir. Mustafa Kemal Üniversitesinde 24 araştırma ve uygulama merkezi bulunurken, Sütçü İmam Üniversitesinde 25, Korkut Ata Üniversitesinde 9, İskenderun Teknik Üniversitesinde 8, İstiklal Üniversitesinde ise 3 merkez bulunmaktadır. Yüksek lisans programı sayısında 82 program ilk sırada Mustafa Kemal Üniversitesi bulunurken, doktora programı sayısında 32 program ile ilk sırada Sütçü İmam Üniversitesi yer almaktadır.

Tablo 165: TR63 Bölgesi Üniversiteleri Öğretim Elemanı Sayıları (2022)

Üniversite Adı	Profesör	Doçent	Dr. Öğretim Üyesi	Öğretim Görevlisi	Araştırma Görevlisi	Toplam
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	185	147	251	227	428	1238
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	195	112	353	311	462	1433
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	39	56	178	165	149	587
İskenderun Teknik Üniversitesi	43	38	107	122	83	393
Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi	0	3	30	57	11	101

Kaynak: Yükseköğretim Kurulu

Toplam öğretim elemanı sayılarında 1433 kişi ile ilk sırada Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi yer almaktadır. Üniversite bünyesindeki profesör sayısında da yine 195 kişi ile Sütçü İmam Üniversitesi ilk sırada yer almaktadır.

Tablo 166: TR63 Bölgesi Üniversiteleri Bünyesinde Bulunan Seçilmiş Araştırma Merkezleri

Üniversite Adı	Araştırma Merkezi
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	Alternatif Enerji Kaynakları Ve Teknoloji Uygulama Ve Araştırma Merkezi
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	Teknoloji Ve Araştırma-Geliştirme Uygulama Ve Araştırma Merkezi
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	Üniversite Sanayi İşbirliği Ve Teknoloji Transfer Ofisi Uygulama Ve Araştırma Merkezi
İskenderun Teknik Üniversitesi	Bilim Ve Teknoloji Uygulama Ve Araştırma Merkezi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	Araştırma Ve Sürekli Eğitim Merkezi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	Uluslararası Ticaret Ve Lojistik Uygulama Ve Araştırma Merkezi
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	Üniversite Sanayi-Kamu İşbirliği Geliştirme Uygulama Ve Araştırma Merkezi
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	Enerji Eğitim Etüt Uygulama Ve Araştırma Merkezi
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	Merkezi Araştırma Laboratuvarı Uygulama Ve Araştırma Merkezi

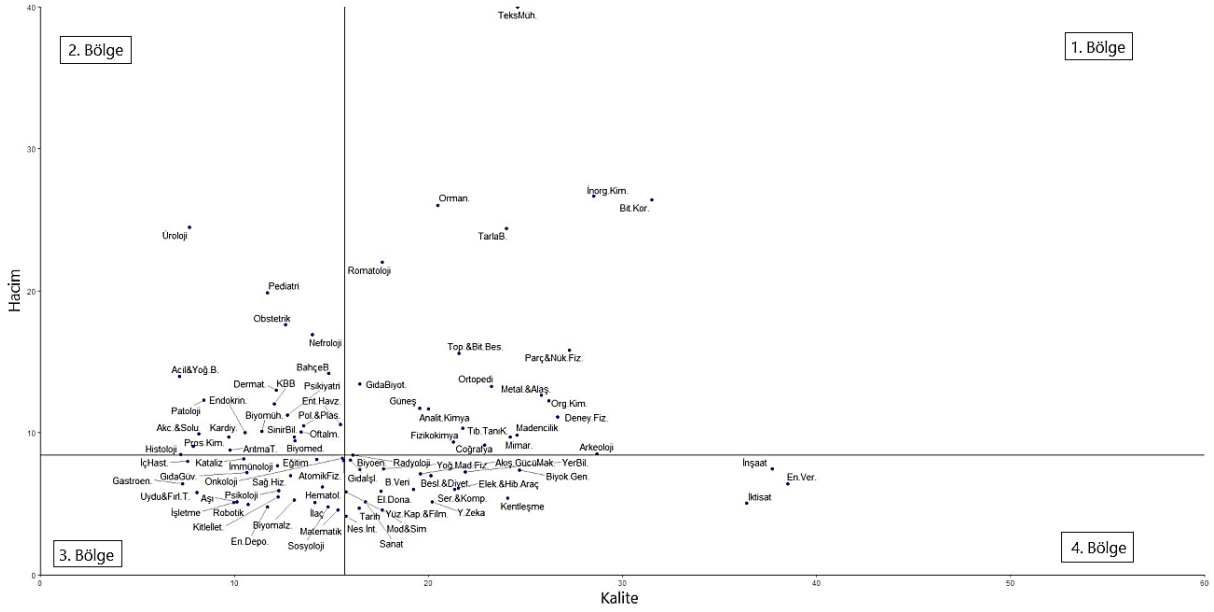
Kaynak: Yükseköğretim Kurulu

Bölge üniversiteleri bünyesinde yer alan araştırma merkezleri içerisinde ar-ge ve sanayi ile iş birliği faaliyetleri yürüten bazı merkezler yukarıdaki tabloda belirtilmiştir. Bu merkezler vasıtası ile üniversiteler ve sanayi firmaları arasında araştırma ve geliştirmeye dayalı işbirliklerinin kurulması, bilimsel kaynakların sanayiye aktarılması, bunun ekonomik değere dönüşmesi, fikir aşamasındaki ve mevcut projelerin hızlı bir şekilde sanayiye yönlendirilmesi, akademik araştırmacılar ile sanayicileri bir araya getirerek sürdürülebilir iş birlikleri sağlanması amaçlanmaktadır.

Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi; TÜBİTAK tarafından üniversitelerin bilimsel ve teknolojik araştırma yetkinliğine, iş birliği ve etkileşim aktivitesine, fikrî mülkiyet etkinliğine, girişimcilik ve yenilikçilik kültürüne ve ekonomik katkı ile ticarileşme potansiyeline bağlı olarak değerlendirilmesine imkân tanıyan çalışmadır. Analizde kullanılmak üzere 131 alt araştırma alanı için ayrı ayrı olacak şekilde ve 174 üniversite için alt araştırma alanı bazında

- Dünya yayın sayıları,
- Dünya yayınlarına ait atıf sayıları,
- Türkiye yayın sayıları,
- Türkiye yayınlarına ait atıf sayıları,
- Üniversite yayın sayıları,
- Üniversite yayınlarına ait atıf sayıları,
- Üniversitelerde yayın yapmış olan akademisyen sayıları,
- Üniversitelerin atıf açısından dünyada en fazla atıf alan ilk %10'luk dilime girmiş yayın sayıları,
- Türkiye ve üniversitelerin uluslararası işbirlikli yayın sayısı
- Üniversitelerin patentler tarafından atıf yapılmış yayın sayıları

Şekil 83: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yetkinlik Haritası

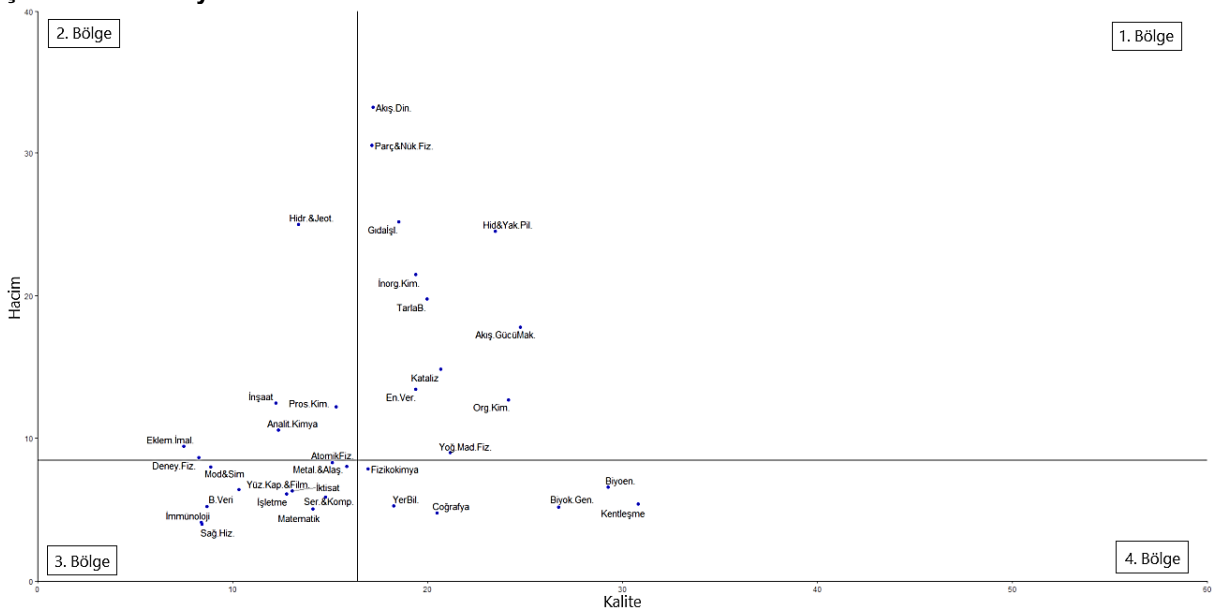

Kaynak: TÜBİTAK, Üniversitelerin Alan Bazlı Yetkinlik Analizi 2021

Sütçü İmam Üniversitesi yetkinlik haritası Şekil 83'te görülmektedir. Hem kalite hem de hacim bakımından ortanca değer üzerinde yer alan bölümler 1. Bölgede yer almaktadır. Öne çıkan bölümler olarak;

- Tekstil Mühendisliği,
- İnorganik Kimya,
- Bitki Koruma,
- Orman,
- Tarla Bitkileri,
- Romatoloji,
- İnşaat,
- Enerji Verimliliği,
- İktisat sayılabilir.

Şekil 84: Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Yetkinlik Haritası

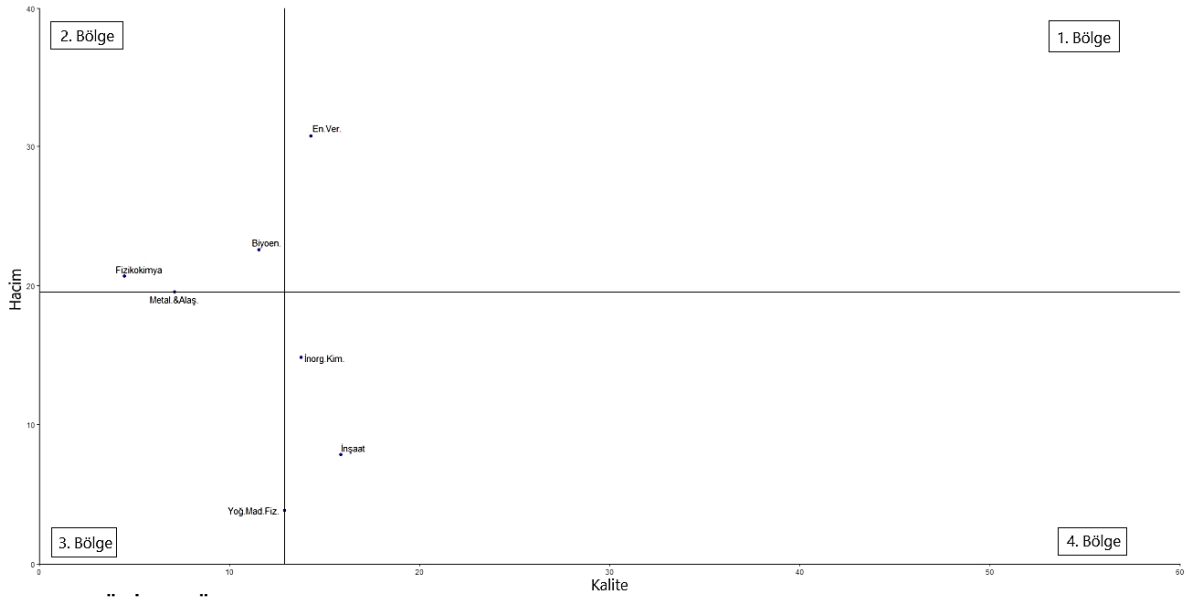
Kaynak: TÜBİTAK, Üniversitelerin Alan Bazlı Yetkinlik Analizi 2021

Korku Ata Üniversitesi yetkinlik haritası

Şekil 84'de görülmektedir. Hem kalite hem de hacim bakımından ortanca değer üzerinde yer alan bölümler 1. Bölgede yer almaktadır. Öne çıkan bölümler olarak;

- Akışkan Dinamiği,
- Parçacık ve Nükleer Fiziği,
- Gıda İşleme,
- Hidrojen ve Yakıt Pilleri,
- Biyoenerji,
- Kentleşme,
- Biyokimya Genetik Mühendisliği sayılabilir.

Şekil 85: Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi Yetkinlik Haritası

Kaynak: TÜBİTAK, Üniversitelerin Alan Bazlı Yetkinlik Analizi 2021

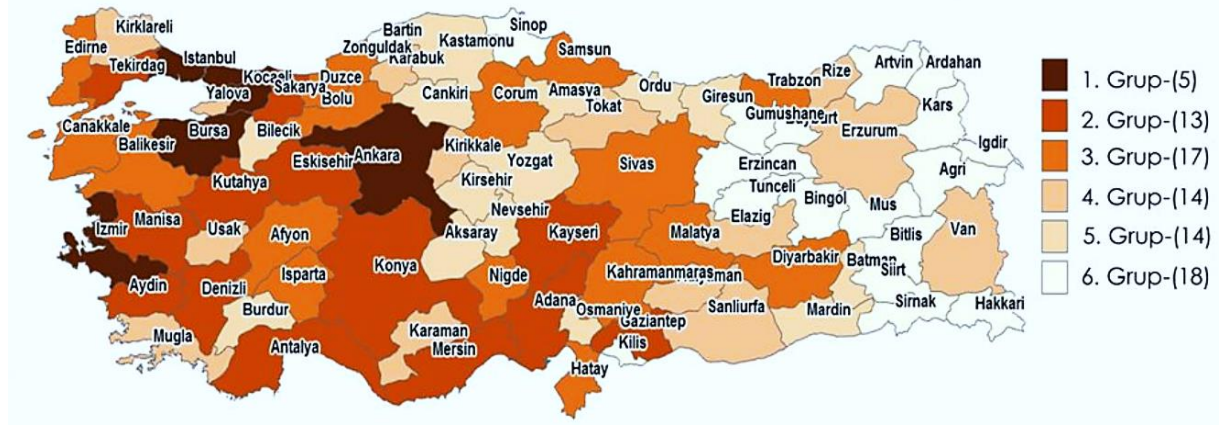
İstiklal Üniversitesi yetkinlik haritası Şekil 85'te görülmektedir. Hem kalite hem de hacim bakımından ortanca değer üzerinde yer alan bölümler 1. Bölgede yer almaktadır. Öne çıkan bölümler olarak;

- Enerji Verimliliği,
- İnorganik Kimya,
- İnşaat Mühendisliği sayılabilir.

Teknoloji ve sanayi üretimi bakımından gelişmiş ülkelerde, kalkınmanın anahtarı olarak görülen Üniversite-Sanayi İşbirliğini odağına alan çalışmalar kapsamında YÖK bünyesinde Üniversite-Sanayi İşbirliği Komisyonu (YÖK ÜSİ) kurulmuştur. YÖK ÜSİ, ülkemizde Kamu-Üniversite-Sanayi çoklu iş birliğinin daha ileri boyutlara taşınması ve tarafların bu iş birliğine daha aktif katkı vermesini sağlamak amacıyla hayata geçirilmiştir.

YÖK ÜSİ tarafından yapılan çalışmalar kapsamında toplam 45 parametre kullanılarak hazırlanan Türkiye Ar-Ge ve Yenilik Ekosistemi ile Ar-Ge ve Yenilik Uygulamaları Haritaları oluşturulmuştur. Endeks puanları kullanılarak 81 il altı grupta toplanmıştır.

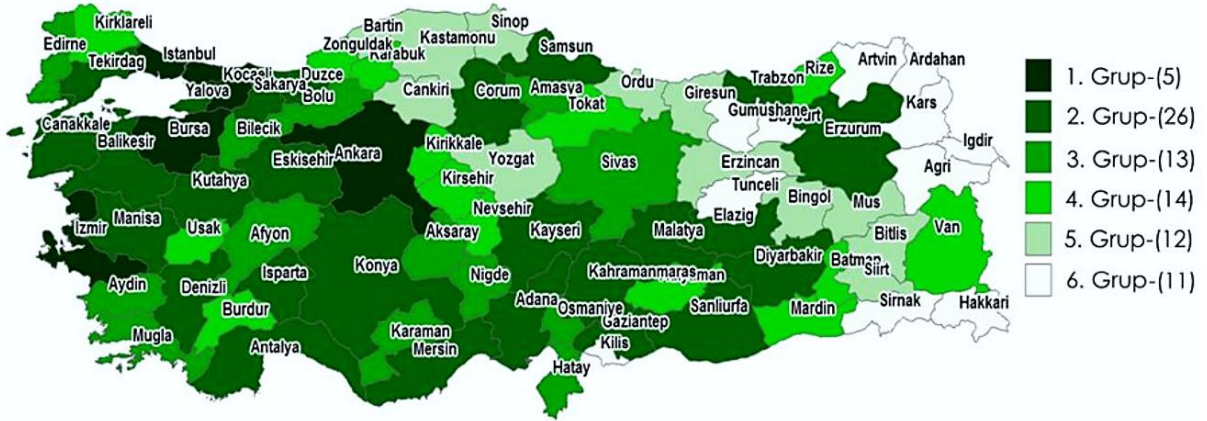
Harita 9: Ar-Ge ve Yenilik Ekosistemi Endeksi Türkiye Haritası

Kaynak: YÖK, Üniversite-Sanayi İşbirliğinin Geliştirilmesi Eylem Planı

Üniversite, teknoloji geliştirme bölgeleri, ar-ge merkezleri, tasarım merkezleri ve imalat sanayi başlıklarında 25 parametrede toplanan veriler ile oluşturulan endeks sonuçlarına göre Hatay ve Kahramanmaraş üçüncü grupta, Osmaniye ise beşinci grupta yer almaktadır.

Harita 10: Ar-Ge ve Yenilik Uygulamaları Endeksi Türkiye Haritası

Kaynak: YÖK, Üniversite-Sanayi İşbirliğinin Geliştirilmesi Eylem Planı

Ar-ge ve yenilik ekosisteminin ne kadar sonuca dönüştürüldüğünü hesaplamak üzere proje, ticarileştirme ve girişimcilik başlıklarında 20 parametrede toplanan veriler yardımı ile Ar-Ge ve Yenilik Uygulamaları Endeksi hesaplanmıştır. Endeks sonucuna göre Kahramanmaraş 2. grupta yer alırken, Hatay ve Osmaniye 3. grupta yer almaktadır.

9.4. Dış Ticaret

9.4.1. İhracat

Dünya ekonomisinde en büyük değişim, dünya ekonomisinde ülkeler bazında giderek artan dışa açıklığın bir sonucu olarak uluslararası ticaretteki artışta görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde GSYH içinde dış ticaretin payı ciddi bir şekilde değişmemesine karşın, gelişmekte olan ülkelerin GSYH'ında dış ticaretin payı 1980'lerde %30 civarındayken 2000'li yıllarda %60-%70 aralığına yükselmiştir. İçinde bulunduğumuz şartlardan dolayı artık ihracat yapmak tercih değil, zorunluluk olmuştur.

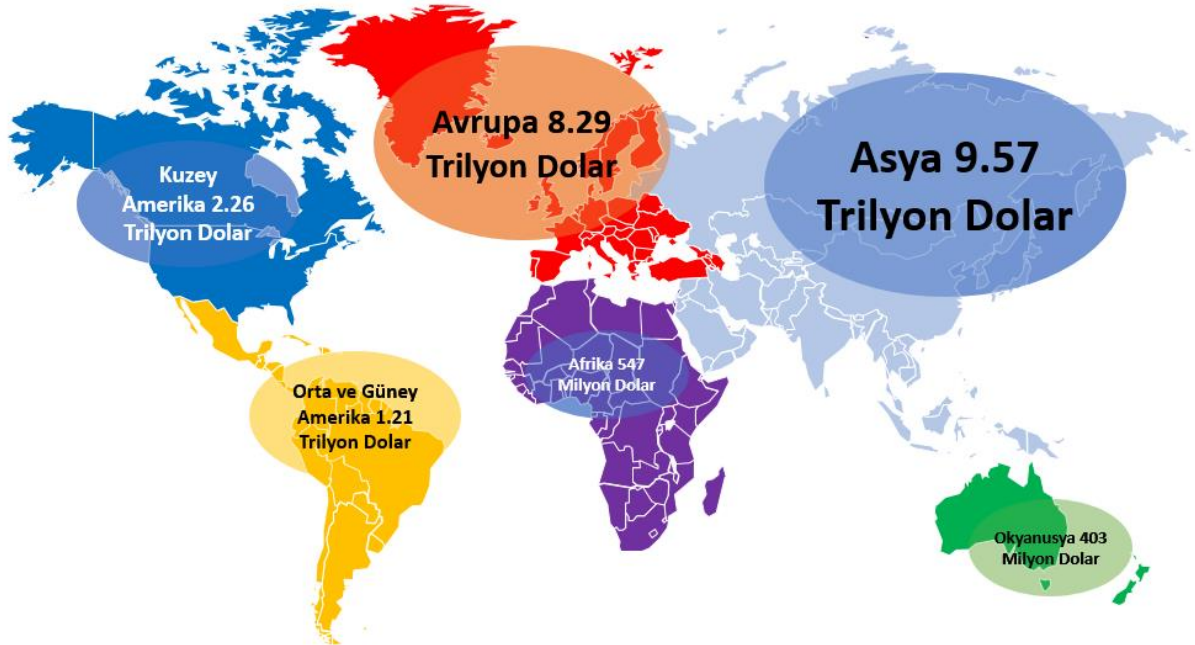
Tablo 167: Yıllara ve Bölgelere Göre Dünya İhracatı (Milyon dolar)

Kıta/Bölge	1980	1990	2000	2010	2020	2021
Dünya	2.050.129	3.495.675	6.452.630	15.298.721	17.645.250	22.283.908
Afrika	121.378	104.877	147.905	518.953	394.759	547.354
Kuzey Amerika	293.529	521.759	1.058.865	1.666.377	1.816.720	2.258.764
Orta ve Güney Amerika	111.503	145.622	367.998	890.128	953.741	1.212.142
Asya	509.170	889.450	2.067.263	5.955.326	7.442.714	9.570.437
Avrupa	984.934	1.782.043	2.728.260	6.014.829	6.734.560	8.291.849
Okyanusya	29.616	51.924	82.340	253.109	302.756	403.362

Kaynak: UNCTAD

İhracat açısından yaşanan gelişmeler incelendiğinde 2000 yılından sonra gelişmiş ülkelerin dünya ihracatındaki payının azaldığı, buna karşılık gelişmekte olan ülkelerin payının arttığı açıkça görülmektedir. 2010 yılında Avrupa'nın elinde olan ihracat liderliği bu tarihten sonra Asya'ya geçmiştir.

Şekil 86: Bölgelere Göre Dünya İhracatı (2021)

Kaynak: UNCTAD

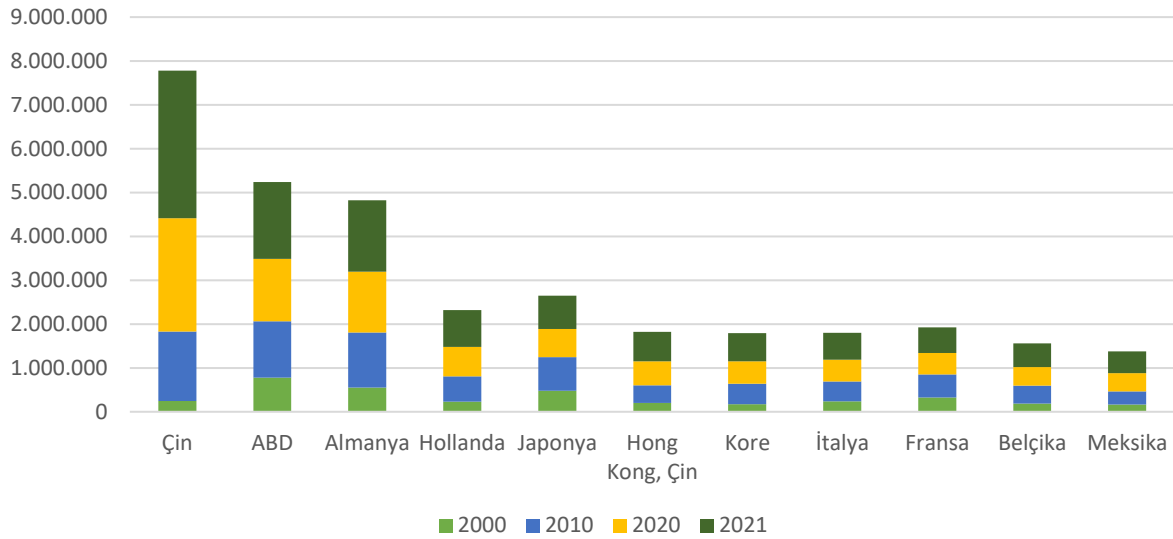
2021 yılında dünya ihracatının ilk sırasında 9,5 trilyon dolar ile Asya ülkeleri yer almaktadır. Bu ülkeleri sırası ile Avrupa, Kuzey Amerika ve Güney Amerika takip etmektedir. Asya ülkelerinin dünya ihracatındaki payı 1980 yılında %25 iken, 2021 yılında bu oran %43'e yükselmiştir. Benzer şekilde Avrupa ülkelerinin payı 1980 yılında %48 iken 2021 yılında %37'e düşmüştür.

Tablo 168: Yıllara Göre Dünya İhracatında Öne Çıkan Ülkeler ve Türkiye (Milyon dolar)

S.N	Kıta/Bölge	2000	2010	2020	2021
1	Çin	249.203	1.577.754	2.589.952	3.363.959
2	ABD	781.918	1.278.495	1.424.935	1.754.578
3	Almanya	550.447	1.258.924	1.382.533	1.631.818
4	Hollanda	232.554	574.251	674.602	835.994
5	Japonya	479.296	769.774	641.319	756.032
6	Hong Kong, Çin	202.683	400.692	548.773	669.903
7	Kore	172.268	466.384	512.498	644.400
8	İtalya	240.518	447.301	499.792	610.285
9	Fransa	326.802	523.767	488.637	585.036
10	Belçika	187.906	407.692	422.334	543.313
11	Meksika	166.368	298.305	416.999	494.225
30	Türkiye	27.775	113.883	169.638	225.291

Kaynak: UNCTAD

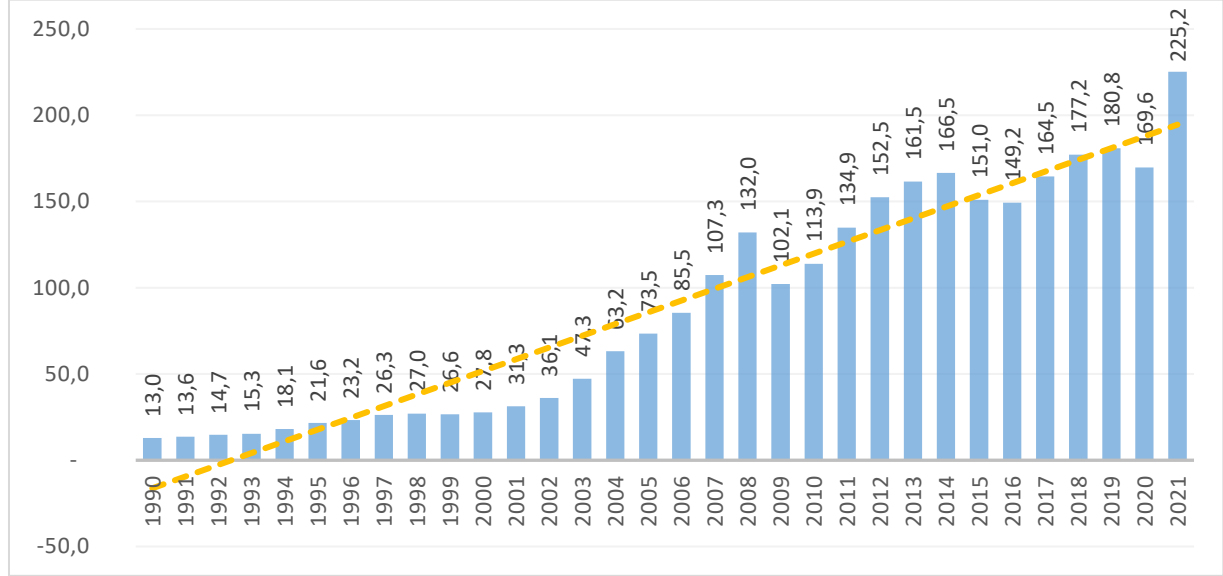
Yıllara göre dünya ihracatında öne çıkan ülkeler Tablo 170’te yer almaktadır. 2021 yılına göre sıralanmış olan tabloda ilk sırada Çin yer almaktadır. Bu ülkeyi ABD, Almanya, Hollanda ve Japonya takip etmektedir. 2000 yılında ABD’nin üçte biri değerinde ihracat rakamlarına sahip olan Çin, 2021 yılında ABD’nin yaklaşık iki katı ihracat değerine sahiptir. Türkiye 225 milyar dolar ihracat ile dünyada 30. sırada yer almaktadır.

Şekil 87: Dünya İhracatında Öne Çıkan Ülkeler ve Türkiye (Milyon dolar, 2000-2010-2020-2021)

Kaynak: UNCTAD

Şekil 87 incelendiğinde yıllara göre ülkeler arasındaki farklar göze çarpmaktadır. Seçilmiş yıllardaki toplam ihracat rakamında Japonya, Hollanda’nın önünde yer almasına rağmen 2021 yılında Hollanda’nın gerisindedir. Aynı şekilde Fransa, toplam rakamda İtalya ve Kore’nin önünde iken, 2021 yılında her iki ülkenin gerisinde kalmaktadır.

Şekil 88: Yıllara Göre Türkiye İhracatı (Milyar dolar, 1990-2021)

Kaynak: TÜİK

Şekil 88'de yıllara göre Türkiye ihracat rakamları görülmektedir. 1990 yılında 13 milyar dolar seviyesinde olan ihracat rakamları, 2021 yılında 225 milyar dolar seviyesini aşmıştır. 2020 yılını Covid-19 salgınının etkisiyle düşüş ile kapatan Türkiye ihracatında 2021 yılında 2020 yılına göre %33 artış yaşanmıştır.

Tablo 169: Ülke Gruplarına Göre Türkiye İhracat Rakamları (Bin dolar, 2021)

Ülke grubu	2010	2015	2020	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)	Pay (2021,%)
Toplam	113.883.219	150.982.114	169.637.755	225.221.982	6,4	100
Avrupa Birliği	45.697.963	56.478.649	70.019.688	93.057.159	6,7	41,3
Yakın ve Orta Doğu	23.294.873	34.255.670	31.333.151	38.355.858	4,6	17,0
Diğer Avrupa (AB Hariç)	18.360.086	25.302.616	24.406.435	31.467.171	5,0	14,0
Diğer Asya	8.580.833	10.977.543	12.775.610	17.234.328	6,5	7,7
Kuzey Amerika	4.242.435	7.737.839	11.188.515	16.408.443	13,1	7,3
Kuzey Afrika	7.025.168	8.918.833	9.224.060	13.336.604	6,0	5,9
Diğer Afrika	2.257.898	4.212.322	6.016.613	7.873.130	12,0	3,5
Güney Amerika	1.237.356	1.383.703	1.928.598	3.593.027	10,2	1,6
Orta Amerika ve Karayipler	597.975	935.073	1.452.892	2.443.225	13,7	1,1
Avustralya ve Yeni Zelanda	402.591	631.116	837.289	1.127.640	9,8	0,5
Diğer Ülke ve Bölgeler	102.254	148.750	454.904	325.396	11,1	0,1

Kaynak: TÜİK

2021 yılında Türkiye ihracatının %41'i birliğe üye ve %14'ü birliğe üye olmayan ülkeler ile olmak üzere toplamda %55'i Avrupa ülkelerine yapılmaktadır. Avrupa'dan sonra sırası ile Yakın ve Orta Doğu ile Diğer Asya ülkeleri en çok ihracat yapılan ülkeler olmuştur. 2010-2021 yılları arası dönemde ihracatımızın en büyük oranda arttığı ülke grubu %13,7 yıllık büyüme ile Orta Amerika ve Karayipler olmuştur. Bu ülke grubunu %13,1 ile Kuzey Amerika, %12 ile Diğer Afrika ülke grubu izlemektedir.

Tablo 170: Türkiye İhracatında İlk 10 Ülke (Bin dolar)

Kıta/Bölge	2010	2015	2020	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)
Almanya	11.479.066	14.490.426	15.978.698	19.311.845	4,8%
ABD	3.762.919	7.019.678	10.182.966	14.721.240	13,2%
Birleşik Krallık	7.235.861	10.822.850	11.235.582	13.704.179	6,0%
İtalya	6.505.277	7.152.827	8.082.560	11.473.784	5,3%
Irak	6.036.362	9.966.655	9.142.047	11.127.367	5,7%
İspanya	3.536.205	4.948.407	6.683.488	9.620.485	9,5%
Fransa	6.054.499	6.101.381	7.195.168	9.110.926	3,8%
Hollanda	2.461.371	3.352.623	5.195.120	6.767.104	9,6%
İsrail	2.080.148	2.806.579	4.704.088	6.355.861	10,7%
Rusya Federasyonu	4.628.153	3.684.263	4.506.681	5.774.703	2,0%

Kaynak: TÜİK

2021 yılı rakamlarına göre Türkiye ihracatında ilk sırada Almanya yer almaktadır. Bu ülkeyi sırası ile ABD, Birleşik Krallık, İtalya ve Irak izlemektedir. 2010 yılında yedinci sırada olan ABD 2021 yılına gelindiğinde ikinci sıraya yükselmiştir. 2010-2021 yılları arasında ilk on ülke içerisinde ihracatın yıllık bazda en yüksek oranda arttığı ülke %13,2 ile ABD olmuştur. Bu ülkeyi %10,7 yıllık büyüme ile İsrail, %9,6 ile Hollanda izlemektedir.

İllere Göre İhracat

İllere göre ihracat rakamları Tablo 171’de verilmiştir. 2021 yılında Türkiye ihracatının %2,7 si TR63 Bölgesi’nden yapılmıştır. 2013 yılında bu oran %2,4’tür.

Tablo 171: TR63 Bölgesi İhracat Rakamları (Bin dolar)

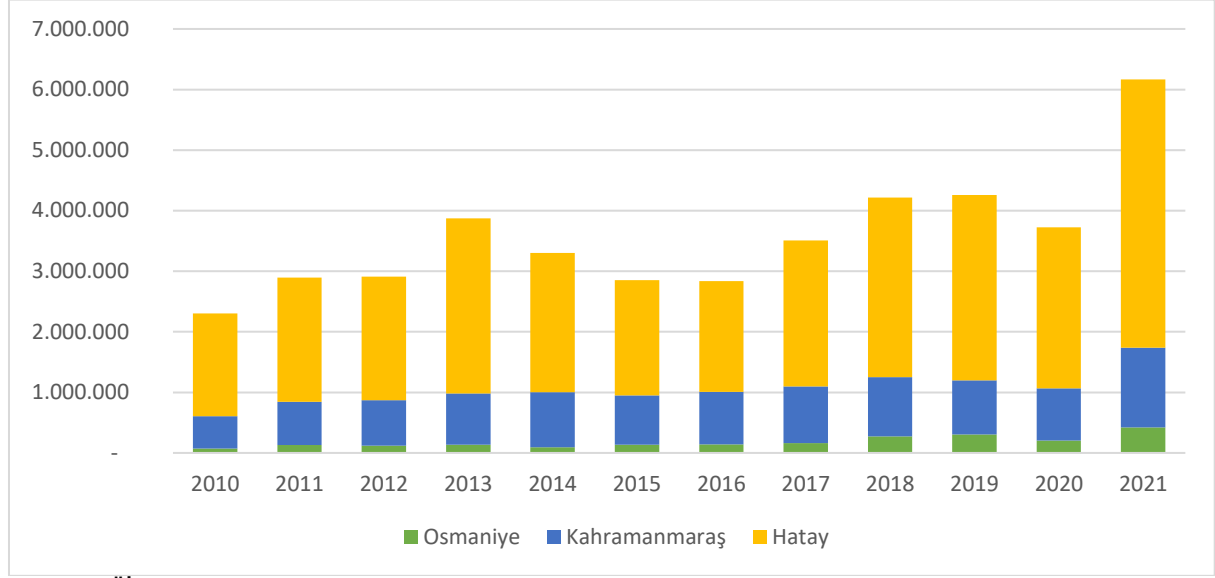
İl/Bölge	2010	2015	2020	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)
Hatay	1.698.405	1.903.731	2.657.309	4.428.691	9,1%
Kahramanmaraş	531.687	811.532	861.318	1.318.582	8,6%
Osmaniye	75.120	136.783	204.800	418.703	16,9%
TR63	2.305.212	2.852.046	3.723.427	6.167.997	9,4%
Türkiye	113.883.219	150.982.114	169.637.755	225.221.982	6,4%

Kaynak: TÜİK

2021 yılında Hatay 4,4 milyar dolar ile TR63 Bölgesi illeri arasında en yüksek ihracat değerine sahip ildir. Hatay’ı 1,3 milyar dolar ile Kahramanmaraş, 418,7 milyon dolar ile Osmaniye izlemektedir.

2010-2021 yılları arasında Türkiye ihracatı %6,4 yıllık büyüme gösterirken TR63 Bölgesi %9,4 yıllık büyüme göstermiştir. Bölge illeri arasında ilgili dönemde en yüksek büyüme yıllık %16,9 ile Osmaniye iline aittir.

Şekil 89: TR63 Bölge illeri Yıllara Göre İhracat Rakamları (Bin dolar)

Kaynak: TÜİK

Bölge illeri arasında ihracattan alınan paya bakıldığında, Hatay'ın %72'lik pay ile ilk sırada yer almaktadır. Hatay'ı %21 ile Kahramanmaraş, %7 ile Osmaniye izlemektedir. TR63 Bölgesi ihracatı Türkiye ile benzer şekilde 2014, 2015 ve 2020 yıllarını azalış ile 2021 yılını ise ciddi bir artış ile tamamlamıştır.

Tablo 172: Bölge İllerinin Coğrafi Ülke Gruplarına Göre İhracat Yaptıkları Ülke Sayısı (2021)

Ülke Grupları	Toplam Ülke Sayısı	Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye
Diğer Afrika	52	44	21	21
Diğer Asya	31	24	23	18
Orta Amerika ve Karayipler	30	18	8	2
Avrupa Birliği	26	26	25	22
Diğer Okyanusya ve Kutup Böl. Ülkeleri	21	6	-	-
Diğer Avrupa (AB Hariç)	20	16	15	13
Serbest Bölgeler	17	8	7	3
Yakın ve Orta Doğu	17	16	16	14
Güney Amerika	13	11	9	4
Avustralya ve Yeni Zelanda	6	3	2	1
Kuzey Afrika	5	5	5	5
Kuzey Amerika	3	2	2	1

Kaynak: TÜİK

Coğrafi ülke gruplarına göre ihracat yapılan ülke sayıları Tablo 172'da görülmektedir. 2021 yılında Hatay 26 AB üyesi ülkenin tamamına ihracat gerçekleştirmiş iken, Kahramanmaraş 25, Osmaniye ise 22 üye ülkeye ürün satma becerisi göstermiştir. Kuzey Afrika'da yer alan 5 ülkenin tamamına Yakın ve Orta Doğu ülkelerinin ise Ermenistan hariç tümüne TR63 Bölgesi'nden ihracat gerçekleşmiştir.

Tablo 173: TR63 Bölgesinde Bulunan İllerin Ülke Gruplarına Göre İhracat Rakamları (Dolar, 2021)

Ülke Grupları	Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye	TR63
Avrupa Birliği	2.077.420.627	661.230.972	39.597.874	2.778.249.473
Yakın ve Orta Doğu	782.965.613	95.333.582	229.697.580	1.107.996.775
Kuzey Afrika	365.436.058	255.182.201	40.550.121	661.168.380
Diğer Avrupa (AB Hariç)	482.316.529	111.027.342	22.984.826	616.328.697
Diğer Asya	32.636.074	129.195.335	4.741.597	166.573.006
Kuzey Amerika	121.631.694	14.081.050	314.677	136.027.421
Diğer Afrika	74.965.409	17.032.783	17.285.919	109.284.111
Güney Amerika	17.950.996	12.325.102	51.354.725	81.630.823
Serbest Bölgeler	43.890.194	25.810.653	561.252	70.262.099
Orta Amerika ve Karayipler	38.422.838	14.779.785	10.534.930	63.737.553
Avustralya ve Yeni Zelanda	736.700	526.253	610.296	1.873.249
Diğer Okyanusya ve Kutup Böl. Ülkeleri	521.935	-	-	521.935

Kaynak: TÜİK

2021 yılında Bölge ihracatının ilk sırasında AB ülkeleri yer almaktadır. TR63 Bölgesi ihracatının %48'ini AB ülkelerine yapmaktadır. Bu rakama Diğer Avrupa ülkelerini de eklediğimizde oran %59'a çıkmaktadır. İkinci sırada Yakın ve Orta Doğu, üçüncü sırada Kuzey Afrika ülkeleri yer almaktadır.

Tablo 174: Bölge İllerinin Ekonomik Ülke Gruplarına Göre İhracat Rakamları (Dolar, 2021)

Ülke Grupları*	Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye	TR63
OECD	2.241.011.956	678.466.928	120.799.955	3.040.278.839
Avrupa Birliği	2.077.420.627	661.230.972	39.597.874	2.778.249.473
İslam İşbirliği Teşkilatı	1.003.860.964	455.729.430	234.264.412	1.693.854.806
Gelişmiş Ülkeler (G-8)	988.975.426	458.534.001	27.877.878	1.475.387.305
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	888.457.195	259.349.069	65.478.398	1.213.284.662
Karadeniz Ekonomik İşb. Teşkilatı (KEİ)	691.600.514	150.286.442	9.544.859	851.431.815
Sınır Komşusu Ülkeler	481.991.587	117.887.823	29.877.625	629.757.035
Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC)	391.467.264	79.495.673	54.075.536	525.038.473
Gelişmekte Olan Ülkeler (D-8)	206.484.991	265.789.927	12.315.154	484.590.072
Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	262.918.944	104.078.613	3.579.166	370.576.723
Kuzey Amerika Ser.Tic.An.(NAFTA)	135.962.573	17.248.827	314.677	153.526.077
Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatı	14.816.054	86.027.001	1.686.936	102.529.991
Türk Cumhuriyetleri	14.836.009	33.192.546	2.844.603	50.873.158
Güney Amerika Ortak Pazarı	4.786.708	6.380.336	12.171	11.179.215
Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA)	3.232.010	5.177.123	8.616	8.417.749
Güney-Doğu Asya Ülkeleri İşbirliği Örgütü (ASEAN)	1.787.272	4.173.152	603.247	6.563.671

*: Bir ülke birden çok ülke grubu içerisinde yer alabilmektedir.

Kaynak: TÜİK

TR63 Bölgesi'nin ekonomik ülke gruplarına göre ihracat dağılımı incelendiğinde, 3 milyar dolar ihracat ile OECD ülkelerinin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. OECD ülkelerine TR63 Bölgesi'nden yapılan ihracatın %74'ü Hatay, %22'si Kahramanmaraş, %4'ü Osmaniye tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu ekonomik ülke grubunu sırası ile Avrupa Birliği, İslam İşbirliği Teşkilatı, Gelişmiş Ülkeler (G-8) ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatı izlemektedir.

Tablo 175: Hatay İlinin En Çok İhracat Yaptığı İlk On Ülke (Bin dolar, 2021)

Ülke	2010	2015	2020	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)	İhracattaki Payı
İspanya	34.825	41.230	157.359	483.262	27,0%	12,0%
İtalya	109.102	48.715	110.547	365.619	11,6%	9,1%
Belçika	21.616	24.471	105.449	305.624	27,2%	7,6%
Romanya	118.153	77.376	165.405	259.279	7,4%	6,5%
Rusya Federasyonu	128.403	131.947	204.039	229.136	5,4%	5,7%
İsrail	55.530	41.853	124.252	196.567	12,2%	4,9%
Suriye	117.981	232.072	122.061	189.909	4,4%	4,7%
Mısır	149.578	158.241	154.910	162.555	0,8%	4,0%
Portekiz	3.600	8.759	40.460	150.681	40,4%	3,8%
Irak	130.787	188.848	183.172	129.889	-0,1%	3,2%

Kaynak: TÜİK

Hatay ili ülkelere göre ihracat rakamları incelendiğinde 2021 yılında ilk sırada İspanya yer almaktadır. İspanya'ya yapılan ihracat değeri ilin ihracatının %12'sine karşılık gelmektedir. İspanya 2010 yılında 15. Sırada iken ihracat değerinde yaşanan yıllık %27 büyüme ile sıraya yükselmiştir. İspanya'yı sırası ile İtalya, Belçika ve Romanya izlemektedir. İlk beş sırada Avrupa ülkeleri yer almaktadır. Yıllık büyüme rakamlarında ilk sırada %40,4 ile Portekiz yer alırken ikinci %27,2 ile Belçika, üçüncü %27 ile İspanya olmuştur. 2010-2021 döneminde ilk 10 sırada yer alan ülkeler arasında sadece Irak'a yapılan ihracatta azalma yaşanırken diğer dokuz ülkeye yapılan ihracat rakamları artış göstermiştir.

Tablo 176: Kahramanmaraş İlinin En Çok İhracat Yaptığı İlk On Ülke (Bin dolar, 2021)

Ülke	2010	2015	2020	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)	İhracattaki Payı (%)
İtalya	150.042	237.446	168.599	279.815	5,8%	20,6%
Mısır	30.911	56.896	120.217	177.995	17,3%	13,1%
Almanya	31.895	50.631	77.086	99.373	10,9%	7,3%
Portekiz	11.874	35.075	25.341	68.456	17,3%	5,0%
İspanya	23.339	33.084	22.990	49.536	7,1%	3,6%
Rusya Federasyonu	22.177	10.023	38.082	43.866	6,4%	3,2%
Bangladeş		12.567	15.387	42.242	67,8%*	3,1%
Pakistan	1.593	1.928	10.111	40.770	34,3%	3,0%
Fas	8.414	14.913	18.323	40.204	15,3%	3,0%
Yunanistan	13.729	24.418	28.236	39.513	10,1%	2,9%

Kaynak: TÜİK

*: 2011-2021 dönemi baz alınmıştır.

Kahramanmaraş ili 2021 yılı ihracat rakamlarına bakıldığında ilk sırada İtalya görülmektedir. 2020 ve 2021 yıllarında Kahramanmaraş için ilk üç sıra değişmemiştir. İtalya'yı sırası ile Mısır, Almanya ve Portekiz izlemektedir. İlk 10 sıradaki ülkelerin toplam ihracat içerisindeki payı %65'tir. 2010-2021 döneminde ilk 10'daki ülkelerin tamamına yapılan ihracat artmıştır. Yıllık büyüme rakamlarına bakıldığında en yüksek oran %67,8 ile Bangladeş olmuştur. Bu ülkeyi sırası ile Pakistan, Portekiz ve Mısır izlemektedir.

Tablo 177: Osmaniye İlinin En Çok İhracat Yaptığı İlk On Ülke (Bin dolar, 2021)

Ülke	2010	2015	2020	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)	İhracattaki Payı (%)
Yemen	511	5.963	40.363	120.849	64,4%	28,7%
İsrail	32.649	3.876	10.606	46.463	3,3%	11,0%
Lübnan	26.232	344	13.646	34.083	2,4%	8,1%
Şili			77	28.565	582,1%**	6,8%
Irak	5.399	6.091	13.874	22.883	14,0%	5,4%
Peru			65	22.778	601,4%**	5,4%
Fas		86	43.413	18.300	67,7%*	4,3%
Mısır	2.280	25.762	13.194	11.542	15,9%	2,7%
İtalya	2.744	4.516	6.318	11.430	13,8%	2,7%
Portekiz	2.524	11.559	5.386	11.273	14,6%	2,7%

Kaynak: TÜİK

*: 2011-2021 dönemi baz alınmıştır, **: 2018-2021 dönemi baz alınmıştır.

Osmaniye ili ihracat rakamlarında 2021 yılında ilk sırada Yemen yer almaktadır. Bu ülkeyi sırası ile İsrail, Lübnan, Şili ve Irak izlemektedir. 2010-2021 döneminde ilk 10 sıradaki ülkelere yapılan ihracat tümünde artmıştır. Listedeki iki Güney Amerika ülkesine yapılan ihracat oldukça dikkat çekicidir. Peru ve Şili'ye yapılan ihracat sırası ile yıllık %601 ve %582 oranında artarak 22 milyon dolar üzerinde gerçekleşmiştir. Osmaniye ilinden yapılan ihracat Yakın ve Orta Doğu Asya ülkelerinin ağırlığı göze çarpmaktadır.

Tablo 178: Teknoloji Yoğunluğuna göre Yüksek ve Orta-Yüksek İmalat Sanayi Sınıfları

NACE Kodu	Sektör Adı	Teknoloji Sınıfı
21	Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	Yüksek
26	Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	Yüksek
30 (303)	Diğer ulaşım araçlarının imalatı(Hava ve uzay araçları)	Yüksek
20	Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	Orta-Yüksek
25	Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	Orta-Yüksek
254	Silah ve mühimmat (cephane) imalatı	Orta-Yüksek
27	Elektrikli teçhizat imalatı	Orta-Yüksek
28	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	Orta-Yüksek
29	Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	Orta-Yüksek
30(302, 304, 309)	Diğer ulaşım araçlarının imalatı(Demiryolu, askeri, diğer)	Orta-Yüksek
32	Diğer imalatlar	Orta-Yüksek
325	Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı	Orta-Yüksek

Kaynak: OECD

11. Kalkınma Planında, orta-yüksek ve yüksek teknoloji seviyesindeki kimya ve ilaç, motorlu kara taşıtları, deniz taşıtları, raylı sistemler, makine, yarı iletkenler, elektrik-elektronik, havacılık ve uzay sektörleri odak sektörler olarak belirlenmiştir.

Tablo 179: Türkiye Teknoloji Yoğunluğuna Göre İmalat Sanayi İhracatı (Milyon dolar, 2013-2021)

Teknoloji Sınıfı	2010	Pay (%)	2015	Pay (%)	2021	Pay (%)	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)
Yüksek Teknolojili Ürünler	3.600	3,4	4.899	3,6	6.450	3,0	5,4%
Orta Yüksek Teknolojili Ürünler	33.933	32,2	42.725	31,8	71.029	33,4	6,9%
Orta Düşük Teknolojili	33.537	31,8	39.696	29,5	66.124	31,1	6,4%
Düşük Teknolojili Ürünler	34.397	32,6	47.070	35,0	69.277	32,5	6,6%

Kaynak: TÜİK

2021 yılında ISIC Rev.4'e göre imalat sanayi ürünlerinin toplam ihracattaki payı %94,5'dir. Aynı dönemde yüksek teknoloji ürünlerinin imalat sanayi ürünleri ihracatı içindeki payı %3'tür. Bu oran 2010 yılında %3,4 iken 2021 yılında geldiğinde %3'e gerilemiştir. 2021 yılında Türkiye ihracatının teknoloji yoğunluğuna göre ilk sırasında %33,4 ile "orta yüksek teknolojili ürünler" yer almaktadır.

Tablo 180: TR63 Bölgesi Teknoloji Yoğunluğuna Göre İmalat Sanayi İhracatı (Milyon dolar, 2013-2021)

Teknoloji Sınıfı	2010	Pay (%)	2015	Pay (%)	2021	Pay (%)	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)
Yüksek Teknolojili Ürünler	1,6	0,10	7,7	0,3	7,4	0,15	14,9%
Orta Yüksek Teknolojili Ürünler	134,6	8,08	261,3	11,8	259,2	5,11	6,1%
Orta Düşük Teknolojili	899,1	53,94	1.045,9	47,2	3.444,1	67,96	13,0%
Düşük Teknolojili Ürünler	631,6	37,89	900,5	40,6	1.357,4	26,78	7,2%

Kaynak: TÜİK

TR63 Bölgesi ihracatını teknoloji yoğunluğuna göre incelediğimizde ilk sırada %67,96 oranla orta düşük teknolojili ürünler yer almaktadır. TR63 Bölgesi'nde Türkiye ihracat yapısından farklı olarak düşük ve orta düşük teknolojili ürünlerin ağırlığı çok yüksektir. Buna karşılık 2010 yılında 1,6 milyon dolar düzeyinde olan "yüksek teknolojili ürünler" ihracatı 2021 yılına geldiğinde yıllık %14,9 büyüyerek 7,4 Milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. Yüksek teknolojili ürünlerin imalat sanayi ürünlerinin toplam ihracattaki payı 2010 yılında %0,1 iken 2021 yılında %0,15'e yükselmiştir ancak bu oran Türkiye ortalamasının oldukça gerisindedir.

Tablo 181: Türkiye ve TR63Sektörlere Göre İhracat Rakamları (Dolar, 2021)

Sektör	Türkiye	Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye
Tarım ve ormancılık	7.190.635.691	572.754.021	51.011.373	9.245.696
Balıkçılık	651.459.960	5.948.219		
Madencilik ve taş ocaklığı	4.090.067.659	72.963.785	268.223	2.851.563
İmalat sanayi	200.593.050.155	3.383.184.328	1.271.146.355	403.744.759
Toptan ve perakende ticaret	815.547.478	4.678.930	14.099.204	2.391.779

Kaynak: TÜİK, Özel Ticaret Sistemi

Türkiye'nin sektörler itibariyle gerçekleştirilen ihracat rakamları incelendiğinde, 2021 yılında Türkiye'de en çok ihracatın %94'lük pay ile imalat sektöründe gerçekleştirildiği görülmektedir. Tarım sektörünün payı %3,4, madencilik sektörünün payı ise %1,9 olmuştur. TR63 Bölgesi'nde ise 2021 yılı imalat sektörü ağırlığı %87,3, tarım sektörü ağırlığı ise %10,9 olarak ölçülmüştür. TR63 Bölgesi illeri arasında tarım sektörü ağırlığının en yüksek olduğu il %14 ile Hatay'dır.

Tablo 182: Türkiye ve TR63 Bölgesi Tarımsal Ürünler İhracat Rakamları (Dolar, 2021)

Ürün Grubu	Türkiye	Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye
Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler	1.679.278.468	38.478.648	49.655.880	6.519.792
Sebze, bahçe ve kültür bitkileri ürünleri	1.030.336.743	131.968.939	444.354	729.128
Meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri	3.893.948.240	382.393.003	900.669	1.995.006
Siğir, koyun, keçi, at, eşek, bardo, katır v.b.	45.908.924	215.844		
Başka yerde sınıflandırılmamış hayvanlar ve hayvansal ürünler	473.561.233	14.499.460	460	1.200
Ormancılık ve tomrukçuluk	67.602.083	5.198.127	10.010	570

Kaynak: TÜİK

TR63 Bölgesi'nin tarımsal ihracatta önde gelen ili Hatay'dır. Hatay 2021 yılında Türkiye "sebze, bahçe ve kültür bitkileri ürünleri" ihracatının %13'ünü, "meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri" ihracatının %10'unu gerçekleştirmiştir. Tahıl ürünlerine bakıldığında ise Kahramanmaraş ili 49,7 Milyon dolar ihracat değeri ile ilk sırada yer almaktadır. Ormancılık ve tomrukçuluk ürünlerine bakıldığında Hatay ili bölgede ilk sırada yer almakta ve Türkiye ihracatının %8'ini gerçekleştirmektedir.

Türkiye'nin hâlihazırda dünya piyasalarında ağırlıklı olarak düşük ve orta-düşük teknoloji imalat sanayii ürünleri kapsamında rekabet gücü vardır. Ancak, Türkiye daha yüksek teknoloji ürün piyasalarında yeterince varlık gösterememektedir. Türkiye'de son 20 yılda imalat sanayii ihracat kompozisyonunda önemli bir dönüşüm yaşanmış olmakla birlikte, dünya pazarlarında rekabet içinde olduğu diğer ülkeler de benzer dönüşümleri yaşamış olduklarından, Türkiye'nin rekabetçi konumunda önemli bir değişim gerçekleşmemiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2018).

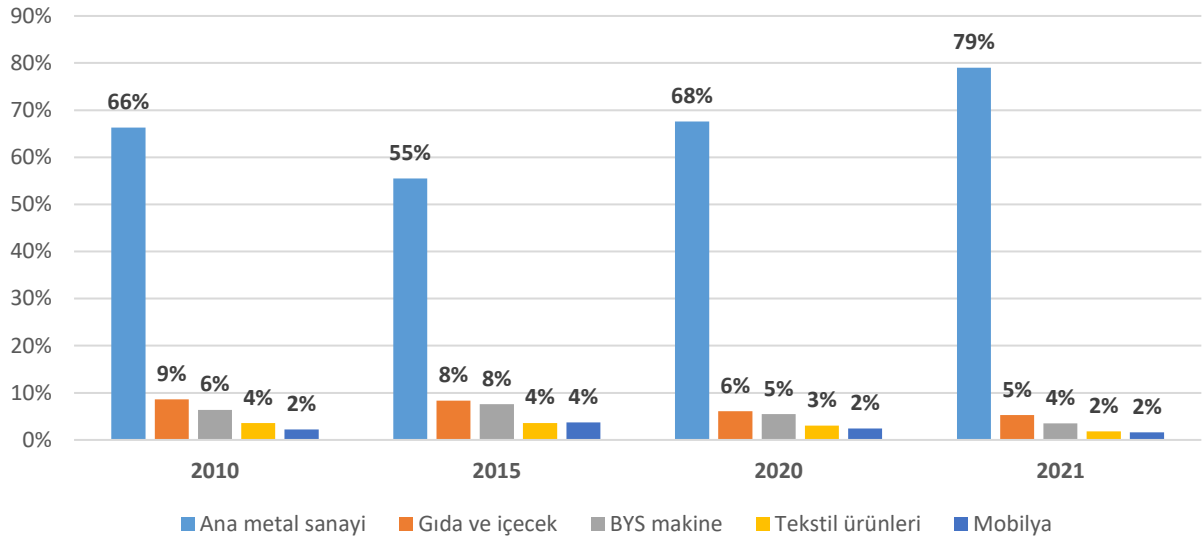
Tablo 183: Hatay İlinde Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre İhracat Değerleri (Dolar)

Sektör	2010	2015	2020	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)
Ana metal sanayi	715.759.589	735.892.594	1.248.754.781	2.662.029.482	12,7%
Gıda ve içecek	93.251.051	110.641.987	112.831.467	177.946.490	6,1%
BYS makine	68.678.422	100.294.463	101.544.683	119.083.249	5,1%
Tekstil ürünleri	38.419.771	47.712.524	56.357.953	61.826.239	4,4%
Mobilya	23.727.109	49.268.726	45.298.475	54.994.126	7,9%

Kaynak: TÜİK

Tablo 183'de Hatay ilinde öne çıkan sektörlerin ihracat değerleri görülmektedir. 2021 yılında ilk beş sırada yer alan bu sektörlerin ilin sanayi ihracatı içindeki oranı %91'dir. Ana metal sanayisi ihracatı 2010-2021 döneminde yıllık %12,7 büyümüştür.

Şekil 90: Hatay İli İhracatında Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre Payları (%)

Kaynak: Tüik, Özel Ticaret Sistemi

Hatay ili ihracatında öne çıkan imalat sanayi ürünlerinin yıllara göre payları

Şekil 90'te görülmektedir. Grafik incelendiğinde ana metal sanayisinin ilin lokomotifi olduğu görülmektedir. 2021 yılında ana metal sanayisi 2,7 milyar dolar ve %79 pay ile ilin sanayi ihracatında ilk sırada yer almaktadır. Bu sektörü 178 milyon dolar ile gıda ve içecek sektörü, 119 milyon dolar ile BYS (başka yerde sınıflandırılmamış) makine sektörü, 62 milyon dolar ile tekstil sektörü, 55 milyon dolar ile mobilya sektörü izlemektedir. 2010-2021 dönemi yıllık büyüme oranlarına bakıldığında %12,7 ile ilk sırada ana metal sanayisi yer almaktadır. Bu sektörü %7,9 ile mobilya imalatı, %6,1 ile gıda ve içecek sektörü izlemektedir.

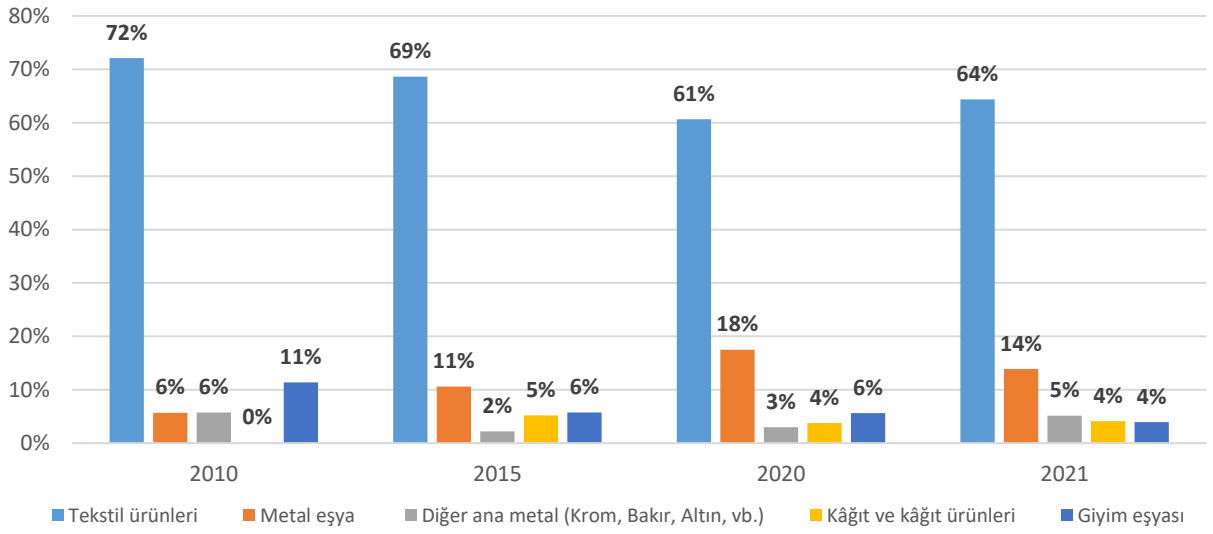
Tablo 184: Kahramanmaraş İlinde Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre İhracat Değerleri (Dolar)

Sektör	2010	2015	2020	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)
Tekstil ürünleri	370.971.472	524.899.593	506.694.906	832.244.710	7,6%
Metal eşya	29.206.202	81.223.067	146.258.202	179.390.282	17,9%
Diğer ana metal (Krom, Bakır, Altın, vb.)	29.501.144	17.041.347	25.046.164	66.561.170	7,7%
Kâğıt ve kâğıt ürünleri	667.494	39.993.110	31.457.739	53.468.002	49,0%
Giyim eşyası	58.641.782	44.144.143	47.149.425	51.012.605	-1,3%

Kaynak: TÜİK

Tablo 184'de Kahramanmaraş ilinde öne çıkan sektörlerin ihracat değerleri görülmektedir. 2021 yılında ilk beş sırada yer alan bu sektörlerin ilin sanayi ihracatı içindeki oranı %93'tür. Öne çıkan sektörler arasında en yüksek artış "kağıt ve kâğıt ürünleri" imalatında yaşanmıştır. 2010-2021 yılları arasında sektör ihracatı yıllık %49 artmıştır. Aynı dönem içerisinde bu beş sektör arasında ihracatı düşüş gösteren tek sektör giyim eşyası sektörüdür. 2010-2021 döneminde giyim eşyası ihracatı yıllık %1,3 azalmıştır.

Şekil 91: Kahramanmaraş İli İhracatında Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre Payları (%)

Kaynak: Tüik, Özel Ticaret Sistemi

Kahramanmaraş ili ihracatında öne çıkan imalat sanayi ürünlerinin yıllara göre payları

Şekil 91'de görülmektedir. Tekstil sektörü tüm yıllar için il ihracatında en önemli paya sahip sektördür. Hazır giyim sektörü olarak da bilinen giyim eşyası sektörü 2011 yılında il ihracatında %11 paya sahip iken bu pay 2021 yılında %4'e gerilemiştir.

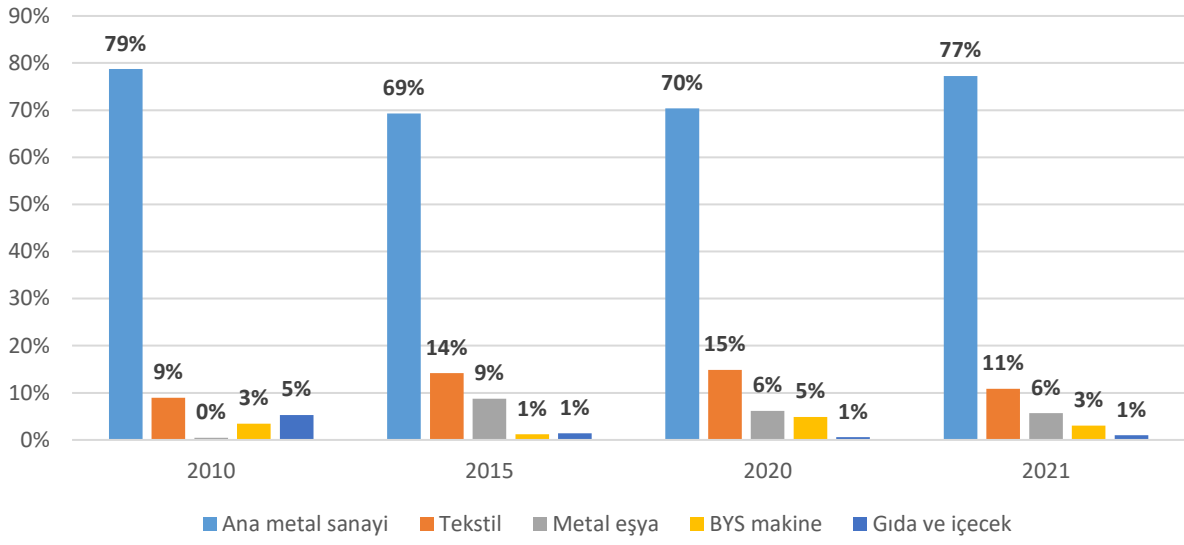
Tablo 185: Osmaniye İlinde Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre İhracat Değerleri (Dolar)

Sektör	2010	2015	2020	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)
Ana metal sanayi	57.385.494	86.240.878	140.965.771	313.896.209	16,7%
Tekstil	6.511.449	17.611.262	29.805.144	44.073.636	19,0%
Metal eşya	348.616	10.918.230	12.382.653	23.008.461	46,4%
BYS makine	2.534.826	1.498.476	9.768.258	12.292.951	15,4%
Gıda ve içecek	3.862.774	1.711.286	1.253.325	4.026.993	0,4%

Kaynak: TÜİK

Osmaniye ilinde öne çıkan sektörlerin ihracat değerleri Tablo 185'de görülmektedir. 2021 yılında ilk beş sırada yer alan bu sektörlerin ilin sanayi ihracatı içindeki oranı %98'dir. Öne çıkan sektörler arasında 2010-2021 arasında en yüksek yıllık büyüme %46,4 ile metal eşya sektöründe yaşanmıştır. İl için en önemli sektör konumundaki ana metal sanayi ihracatı son 11 yılda yıllık %16,7 artmıştır. Öne çıkan sektörler arasında ihracat değeri düşen bir sektör bulunmamaktadır.

Şekil 92: Osmaniye İli İhracatında Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre Payları (%)

Kaynak: TÜİK

Şekil 92'de Osmaniye ili ihracatında öne çıkan imalat sanayi ürünlerinin yıllara göre payları görülmektedir. Ana metal sanayisi ilin ihracatındaki en büyük paya sahip sektördür. Pandemi koşullarının etkili olduğu 2020 yılında sektör ihracatında %41 oranında bir düşüş yaşanmasına rağmen 2021 yılında %123 artış ile 313 milyon dolar ihracat değerine ulaşılmıştır. Osmaniye ve Hatay illeri ihracatta sektör yapısı olarak oldukça benzerdir. Her iki ilin de ihracatında ana metal sanayisi %70 ve üzerinde paya sahiptir. Ayrıca öne çıkan ilk beş sektörün dört tanesi ortaktır.

Tablo 186. TR63 Bölgesi Maden Sektörü İhracat Rakamları (Dolar, 2010-2021)

İl/Bölge	Sektör	2010	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)
Hatay	Maden kömürü, linyit ve turb	8.194	23.193.699	106%
	Metal cevherleri	12.892.629	45.047.783	12%
	Taş ocakçılığı ve diğer madencilik	1.928.646	4.722.303	8%
Kahramanmaraş	Metal cevherleri	-	226.326	
	Taş ocakçılığı ve diğer madencilik	51.053	41.897	-2%
Osmaniye	Maden kömürü, linyit ve turb	-	131.778	
	Taş ocakçılığı ve diğer madencilik	61.689	2.719.785	41%
Türkiye	Maden kömürü, linyit ve turb	6.538.294	41.121.171	18%
	Ham petrol ve doğalgaz	100.472.150	81.202.512	-2%
	Metal cevherleri	1.280.265.157	2.081.906.642	5%
	Taş ocakçılığı ve diğer madencilik	1.299.847.910	1.885.837.334	3%

Kaynak: TÜİK

Türkiye'de 2010 yılında 2,7 milyar dolarlık, 2021 yılında 4,1 milyar dolarlık maden ürünü ihraç edilmiştir. Türkiye maden ihracatının 2010 yılında %96'sını 2021 yılında %97'sini metal cevherleri ve taş ocakçılığı oluşturmaktadır. TR63 Bölgesi'nin 2021 yılında maden ihracatının %96'sı Hatay tarafından gerçekleştirilmiştir. Hatay maden ihracatının %93'ünü "metal cevherleri" ve "maden kömürü, linyit ve turb" oluşturmaktadır. 2010-2021 yılları arasında Hatay "maden kömürü, linyit ve turb" ihracatı yıllık %106, Osmaniye "taş ocakçılığı ve diğer maden" ihracatı ise yıllık %41 artmıştır.

Uluslararası iktisadi sektör sınıflamasına göre toptan ve perakende ticaret başlığı altında atık ve hurdaların ticareti söz konusudur.

Tablo 187: TR63 Bölgesi Toptan Ve Perakende Ticaret Sektörü İhracat Rakamları (Dolar, 2010-2021)

İl/Bölge	Sektör	2010	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)
Hatay	Atık ve hurdalar	104.929	4.678.930	41%
Kahramanmaraş	Atık ve hurdalar	13.539.684	14.099.204	0,4%
Osmaniye	Atık ve hurdalar		2.391.779	36%
Türkiye	Atık ve hurdalar	451.656.433	815.547.478	6%

Kaynak: TÜİK

2010-2021 yılları arasında Türkiye toptan ve perakende ticaret sektörü ihracatı yıllık %6 artmıştır. Aynı dönemde TR63 Bölgesi ihracatı yıllık %4 artmıştır. Bu kategorideki TR63 Bölgesi'nin temel ürünü tekstil elyafıdır ve Kahramanmaraş ihracatta ilk sırada yer almaktadır.

9.4.2. İthalat

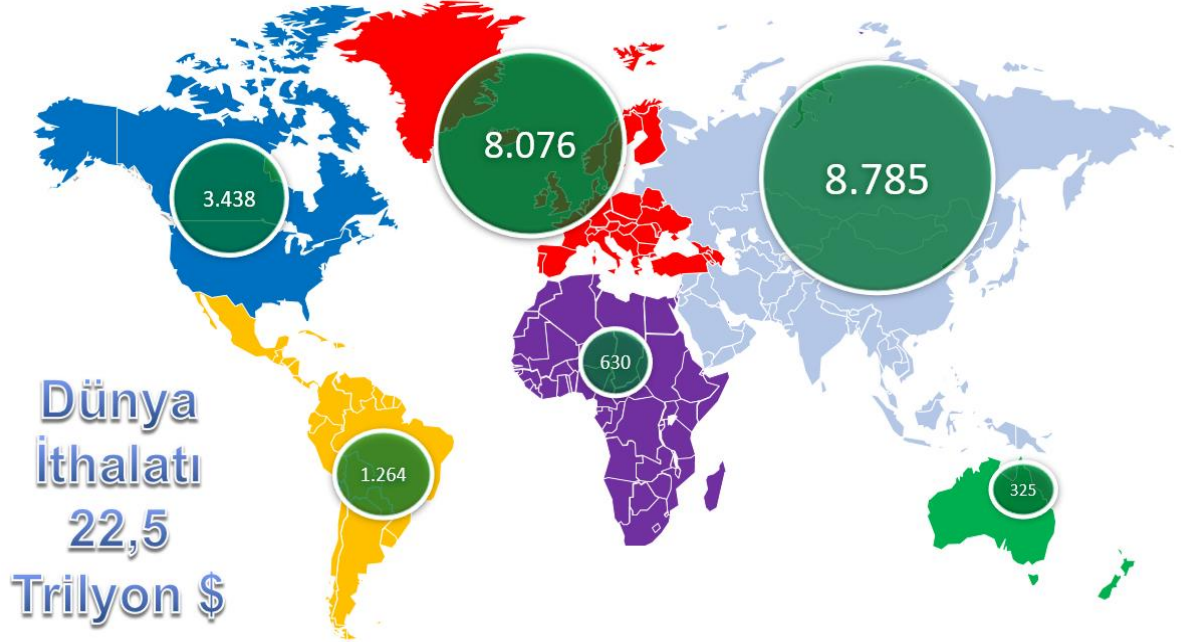
2021 yılı rakamlarına göre, dünya ithalatının %90'i dünyanın 3 bölgesinde, yani Asya (%39), Avrupa (%36) ve Kuzey Amerika Pasifik (%15) bölgelerinde, meydana gelmektedir. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) verilerine göre 2021 yılında dünyada en çok ithalat gerçekleştiren ülke grubu Asya ülkeleri iken, en az ithalat yapan ülke grubu Okyanusya ülkeleri olduğu görülmektedir.

Tablo 188: Yıllara ve Bölgelere Göre Dünya İthalatı (Milyon Dolar)

Kıta/Bölge	1980	1990	2000	2010	2020	2021
Dünya	2.091.006	3.609.255	6.654.712	15.425.309	17.872.022	22.518.828
Afrika	96.490	94.444	129.914	481.230	506.650	630.172
Kuzey Amerika	320.211	641.357	1.505.232	2.373.753	2.823.690	3.438.404
Orta ve Güney Amerika	123.809	124.886	388.886	897.589	916.739	1.264.012
Asya	429.839	827.374	1.823.858	5.454.223	6.803.448	8.785.053
Avrupa	1.089.427	1.864.611	2.715.193	5.971.952	6.559.380	8.076.272
Okyanusya	31.229	56.582	91.629	246.562	262.115	324.914

Kaynak: UNCTAD

Bir ülkenin ithalatı aynı zamanda o ülkenin dünyadaki üreticiler açısından pazar büyüklüğünü gösterir. Bu anlamda dünyada en büyük pazar 8,8 trilyon dolarlık büyüklüğü ile Asya pazarıdır. Asya ülkelerini, 8,1 trilyon dolar ile Avrupa, 3,4 trilyon dolar ile Kuzey Amerika ülkeleri takip etmektedir.

Şekil 93: Bölgelere Göre Dünya İthalatı (Milyar Dolar, 2021)**Kaynak: UNCTAD**

2021 yılında dünya ithalatının ilk sırasında 8,8 trilyon dolar ile Asya ülkeleri yer almaktadır. Bu ülkeleri sırası ile Avrupa, Kuzey Amerika ve Güney Amerika ülkeleri takip etmektedir. Asya ülkelerinin dünya ithalatındaki payı 1980 yılında %21 iken, 2021 yılında bu oran %39'a yükselmiştir. Benzer şekilde Avrupa ülkelerinin payı 1980 yılında %52 iken 2021 yılında %36'ya düşmüştür.

Tablo 189: Yıllara Göre Dünya İthalatında Öne Çıkan Ülkeler ve Türkiye (Milyon Dolar)

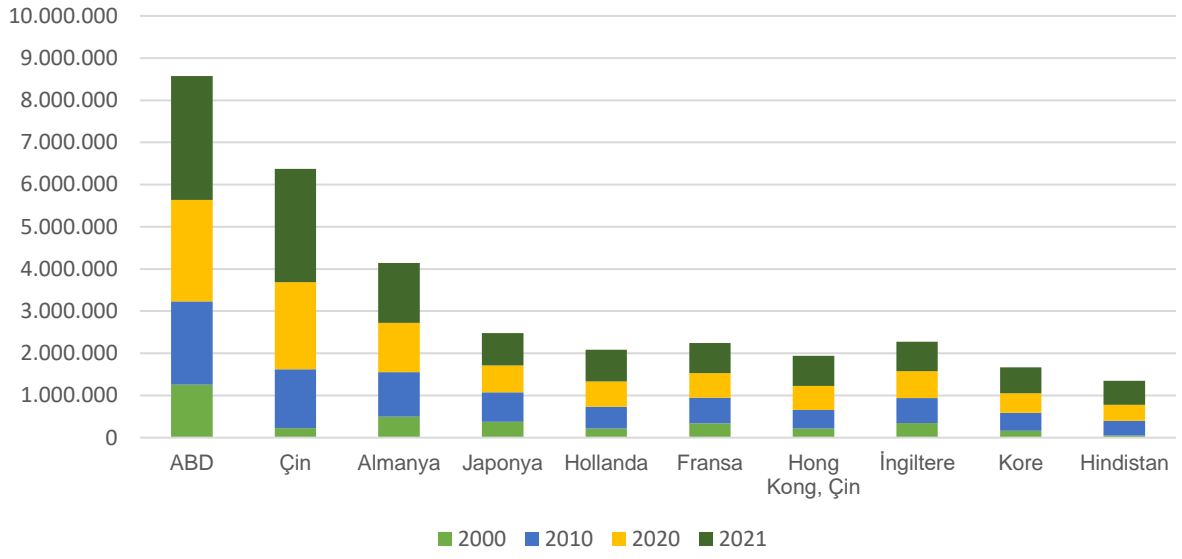
Kıta/Bölge	2000	2010	2020	2021
ABD	1.259.300	1.969.184	2.406.932	2.937.140
Çin	225.024	1.396.247	2.065.964	2.687.529
Almanya	495.970	1.054.814	1.171.782	1.419.348
Japonya	379.510	694.059	635.460	768.976
Hollanda	217.728	516.409	595.122	757.074
Fransa	338.103	611.070	581.297	714.303
Hong Kong, Çin	214.042	441.369	569.769	712.358

İngiltere	347.198	591.095	638.251	694.397
Kore	160.481	425.212	467.633	615.093
Hindistan	51.523	350.233	373.202	572.520
Türkiye	54.503	185.544	219.517	271.424

Kaynak: UNCTAD

Yıllara göre dünya ithalatında öne çıkan ülkeler Tablo 189'da verilmiştir. 2021 yılına göre sıralanmış olan tabloda ilk sırada ABD yer almaktadır. Bu ülkeyi Çin, Almanya, Japonya ve Hollanda takip etmektedir. 2000 yılında ABD'nin beşte biri değerinde ithalat rakamlarına sahip olan Çin, 2021 yılında %9 oranında farkla ABD'nin ardından ikinci sırada yer almaktadır.

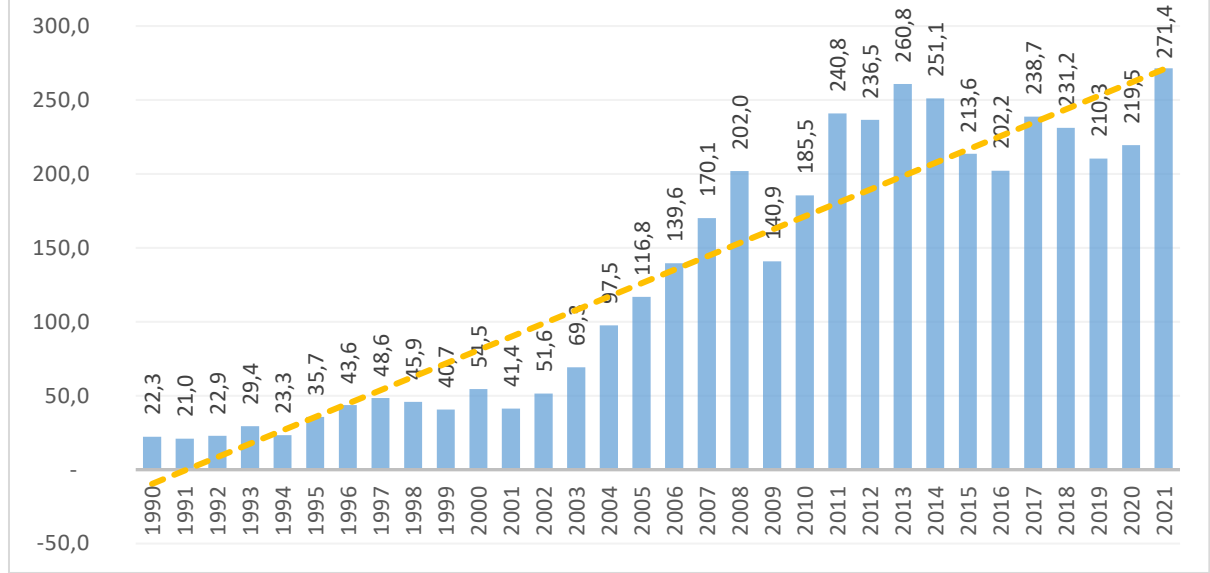
Şekil 94: Dünya İhracatında Öne Çıkan Ülkeler ve Türkiye (Milyon Dolar, 2000-2010-2020-2021)

Kaynak: UNCTAD

Şekil 94 incelendiğinde yıllara göre ülkeler arasındaki farklar göze çarpmaktadır. Seçilmiş yıllardaki toplam ihracat rakamında Hollanda Fransa'nın önünde yer almasına rağmen 2021 yılında Hollanda'nın gerisindedir. Aynı şekilde İngiltere, toplam rakamda Fransa ve Hollanda'nın önünde iken, 2021 yılında her iki ülkenin gerisinde kalmaktadır.

Şekil 95: Yıllara Göre Türkiye İthalatı (Milyar Dolar, 1990-2021)

Kaynak: TÜİK

1996 sonrası dönemde Türkiye'nin küresel rekabete daha fazla sermaye yoğun sektörlerde katılımı ve orta-düşük ve orta-yüksek teknoloji sektörlerinde ihracatını artırması, beraberinde bu sektörlerde gerçekleştirilen ithalatın da artmasına neden olmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin ithalatı ihracatından daha hızlı oranda büyüyerek Türkiye'nin gittikçe artan oranda dış ticaret açığı vermesine yol açmıştır. (Kalkınma Bakanlığı, 2018)

Şekil 95'te yıllara göre Türkiye ithalat rakamları görülmektedir. 1990 yılında 22 milyar dolar seviyesinde olan ithalat rakamları, 2021 yılında 271 milyar dolar seviyesini aşmıştır.

Tablo 190: Ülke Gruplarına Göre Türkiye İthalat Rakamları (Bin Dolar, 2021)

Ülke grubu	2010	2015	2020	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)	Pay (2021,%)
Toplam	185.544.332	213.619.211	219.516.807	271.423.300	3,5%	100,0
Avrupa Birliği	67.710.152	76.794.546	73.337.528	85.381.892	2,1%	31,5
Diğer Avrupa (AB Hariç)	34.781.712	34.549.918	35.754.498	44.757.743	2,3%	16,5
Kuzey Afrika	3.098.091	3.173.401	4.757.326	5.417.618	5,2%	2,0
Diğer Afrika	1.725.916	2.151.915	2.552.458	2.814.891	4,5%	1,0
Kuzey Amerika	13.234.069	12.587.921	12.603.357	14.227.914	0,7%	5,2
Orta Amerika ve Karayipler	622.763	1.128.141	1.030.980	1.098.955	5,3%	0,4
Güney Amerika	2.942.329	3.966.562	5.997.999	7.771.657	9,2%	2,9
Yakın ve Orta Doğu	13.010.828	14.428.614	20.275.717	16.123.131	2,0%	5,9
Diğer Asya	40.343.434	54.430.909	49.030.863	68.243.434	4,9%	25,1
Avustralya ve Yeni Zelanda	493.033	625.533	442.416	1.157.608	8,1%	0,4
Diğer Ülke ve Bölgeler	6.703.292	9.781.752	13.733.664	24.428.458	12,5%	9,0

Kaynak: TÜİK

2021 yılında Türkiye ithalatının %31,5'i birliğe üye ve %16,5'i birliğe üye olmayan ülkeler ile olmak üzere toplamda %48'i Avrupa ülkelerinden yapılmaktadır. Avrupa ülkelerinden sonra sırası ile Diğer Asya ülkeleri ile Yakın ve Orta Doğu ülkeleri en çok ithalat yapılan ülkeler olmuştur. 2020-2021 yılları arasında Türkiye ithalatının en büyük oranda arttığı ülke grubu yıllık %9,2 büyüme ile Güney Amerika ülkeleri olmuştur. Bu ülke grubunu %8,1 ile Avustralya ve Yeni Zelanda ve %5,3 ile Orta Amerika ve Karayipler izlemektedir.

Tablo 191: Türkiye İthalatında İlk 10 Ülke (Bin Dolar)

Kıta/Bölge	2010	2015	2020	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)
Çin	17.180.806	25.283.734	23.041.354	32.239.350	5,9%
Rusya Federasyonu	21.600.641	20.744.050	17.829.309	28.959.361	2,7%
Almanya	17.549.112	22.735.874	21.732.759	21.726.146	2,0%
ABD	12.318.745	11.603.111	11.524.951	13.148.139	0,6%
İtalya	10.139.888	11.342.852	9.199.617	11.561.839	1,2%
Hindistan	3.409.938	5.598.699	4.830.115	7.936.138	8,0%
Fransa	8.176.600	7.983.110	6.988.074	7.931.526	-0,3%
Güney Kore	4.764.057	7.246.896	5.734.268	7.597.084	4,3%
İspanya	4.840.062	5.706.483	5.039.428	6.311.608	2,4%
Belçika	3.213.606	3.250.443	3.716.088	5.628.382	5,2%

Kaynak: TÜİK

2021 yılı rakamlarına göre Türkiye'nin ithalat yaptığı ülkeler içerisinde ilk sırada Çin yer almaktadır. Bu ülkeyi sırası ile Rusya, Almanya, ABD, İtalya ve Hindistan izlemektedir. 2010-2021 yılları arasında ilk on ülke içerisinde ithalatın en yüksek oranda arttığı ülke yıllık %8 ile Hindistan olmuştur. Aynı dönemde ilk on sıradaki ülkelere yapılan ithalat ülkelerin dokuz tanesinde artış gösterirken sadece Fransa'dan yapılan ithalat yıllık %0,3 oranında azalmıştır.

İllere Göre İthalat

İllere göre ithalat rakamları Tablo 192'da verilmiştir. 2021 yılında Türkiye ithalatının %3,2 si TR63 Bölgesi'ne yapılmıştır. 2013 yılında bu oran %2,3'tür.

Tablo 192: TR63 Bölgesi İthalat Rakamları (Bin Dolar)

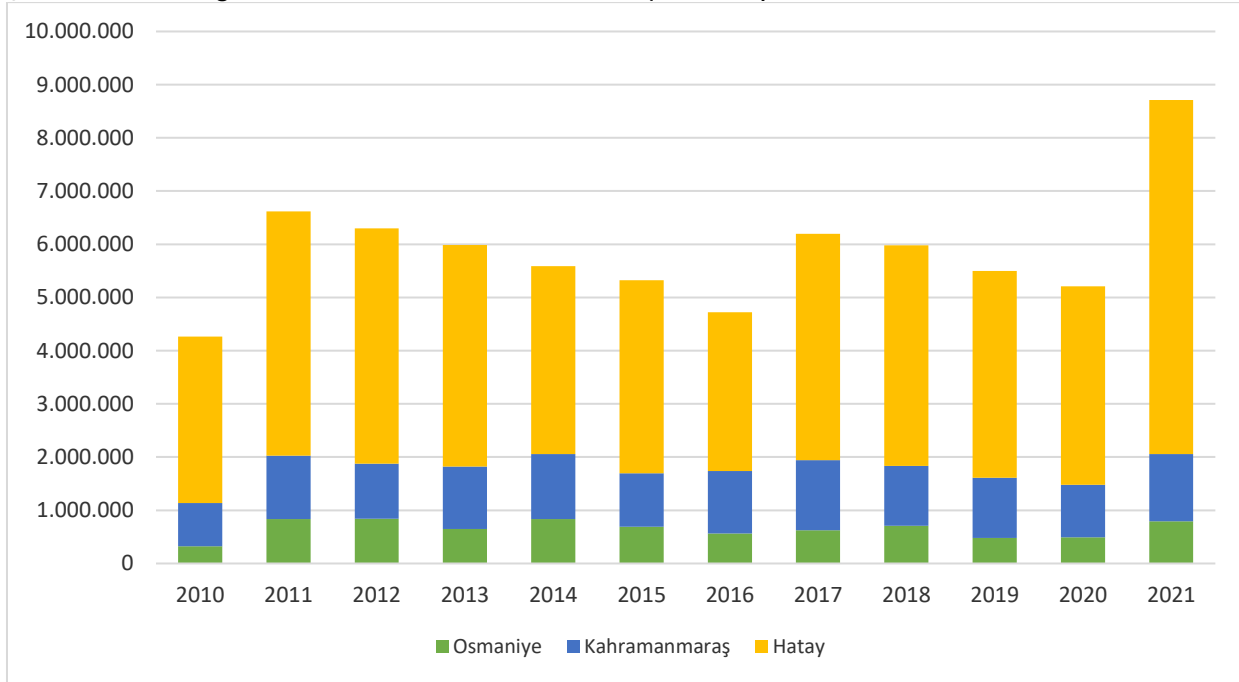
İl/Bölge	2010	2015	2020	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)
Hatay	3.131.655	3.232.425	3.321.956	6.659.897	7,1%
Kahramanmaraş	806.413	1.043.291	1.037.836	1.260.026	4,1%
Osmaniye	326.765	752.249	610.509	794.633	8,4%
TR63	4.264.833	5.027.965	4.970.301	8.714.556	6,7%
Türkiye	185.544.332	207.234.359	209.534.325	271.423.300	3,5%

Kaynak: TÜİK

2021 yılında Hatay 6,7 milyar dolar ile TR63 Bölgesi illeri arasında en yüksek ithalat değerine sahip ildir. Hatay'ı 1,3 milyar dolar ile Kahramanmaraş, 794,6 milyon dolar ile Osmaniye izlemektedir.

2010-2021 yılları arasında Türkiye ithalatı yıllık %3,5 artarken TR63 Bölgesi ithalatı %6,7 artmıştır. İlgili dönemde Bölge illeri arasında en yüksek artış oranı yıllık %8,4 ile Osmaniye, en düşük artış oranı %4,1 ile Kahramanmaraş iline aittir.

Şekil 96: TR63 Bölge illeri Yıllara Göre İthalat Rakamları (Bin Dolar)

Kaynak: TÜİK

Bölge illeri arasında ithalat değerinin paylaşımına bakıldığında, Hatay'ın %76'lık pay ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Hatay'ı %14 ile Kahramanmaraş, %9 ile Osmaniye izlemektedir. TR63 Bölgesi ithalatı Türkiye ile benzer şekilde 2012-2016 ve 2018-2020 yıllarını azalış ile 2021 yıllarını ise ciddi bir artış ile tamamlamıştır.

Tablo 193: Bölge İllerinin Coğrafi Ülke Gruplarına Göre İthalat Yaptıkları Ülke Sayısı (2021)

Ülke Grupları	Toplam Ülke Sayısı	Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye
Diğer Afrika	52	19	10	5
Diğer Asya	31	20	21	17
Orta Amerika ve Karayipler	30	8	3	3
Avrupa Birliği	26	26	23	19
Diğer Okyanusya ve Kutup Böl. Ülkeleri	21	-	-	-
Diğer Avrupa (AB Hariç)	20	11	7	7
Serbest Bölgeler	17	4	6	2
Yakın ve Orta Doğu	17	14	14	9
Güney Amerika	13	4	5	4
Avustralya ve Yeni Zelanda	6	2	1	1
Kuzey Afrika	5	5	5	3
Kuzey Amerika	3	2	2	2

Kaynak: TÜİK

Coğrafi ülke gruplarına göre ithalat yapılan ülke sayıları Tablo 193'da görülmektedir. 2021 yılında Hatay 26 AB üyesi ülkenin tamamından ithalat gerçekleştirmiş iken, Kahramanmaraş 23, Osmaniye ise 19 üye ülkeden ürün satın almıştır. Kuzey Afrika'da yer alan 5 ülkenin tamamından TR63 Bölgesi'ne ithalat gerçekleştirilmiştir.

Tablo 194: TR63 Bölgesinde Bulunan İllerin Ülke Gruplarına Göre İthalat Rakamları (Dolar, 2021)

Ülke Grupları	Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye	TR63
Diğer Avrupa (AB Hariç)	1.916.951.989	28.030.240	213.135.633	2.158.117.862
Avrupa Birliği	1.339.836.663	206.227.351	286.443.041	1.832.507.055
Güney Amerika	649.574.384	279.661.865	58.425.114	987.661.363
Diğer Asya	501.309.551	357.076.302	44.144.503	902.530.356
Kuzey Amerika	584.261.184	221.233.583	90.799.923	896.294.690
Yakın ve Orta Doğu	440.888.499	154.898.578	72.561.534	668.348.611
Kuzey Afrika	357.498.802	11.824.768	141.764.621	511.088.191
Avustralya ve Yeni Zelanda	471.539.186	22.602.428	2.401.946	496.543.560
Diğer Afrika	62.544.456	34.056.911	45.569.250	142.170.617
Serbest Bölgeler	398.830	27.875.476	76.780	28.351.086
Orta Amerika ve Karayipler	522.896	18.132.525	924.926	19.580.347
Diğer Okyanusya ve Kutup Böl. Ülkeleri	-	-	-	-

Kaynak: TÜİK

2021 yılında bölge ithalatının ilk sırasında Avrupa ülkeleri (AB hariç) ikinci sırada AB üye ülkeleri yer almaktadır. TR63 Bölgesi ithalatının %46'sını Avrupa ülkelerinden yapmaktadır. Avrupa ülkelerini Güney Amerika, Diğer Asya ve Kuzey Amerika ülkeleri izlemektedir.

Tablo 195: Bölge İllerinin Ekonomik Ülke Gruplarına Göre İthalat Rakamları (Dolar, 2021)

Ülke Grupları*	Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye	TR63
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	3.276.493.911	738.166.383	191.747.903	4.206.408.197
OECD	2.704.237.201	496.940.177	571.332.612	3.772.509.990
Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC)	2.658.906.787	472.101.354	143.837.446	3.274.845.587
Gelişmiş Ülkeler (G-8)	2.289.710.540	332.639.679	338.471.057	2.960.821.276
Karadeniz Ekonomik İşb. Teşkilatı (KEİ)	1.788.879.804	170.320.200	43.217.048	2.002.417.052
Avrupa Birliği	1.339.836.663	206.227.351	286.443.041	1.832.507.055
Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	1.318.528.828	199.328.687	34.525.863	1.552.383.378
İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	829.975.042	340.400.485	227.718.524	1.398.094.051
Kuzey Amerika Ser. Tic. An. (NAFTA)	584.609.308	239.350.721	91.715.371	915.675.400
Güney Amerika Ortak Pazarı	549.435.325	278.049.579	12.903.194	840.388.098
Sınır Komşusu Ülkeler	139.531.592	201.488.230	28.881.753	369.901.575
Türk Cumhuriyetleri	51.263.217	186.120.042	15.242.754	252.626.013
Gelişmekte Olan Ülkeler (D-8)	132.295.664	60.407.194	38.597.851	231.300.709
Güney Asya Bölgesel İşbirliği Teşkilatı	134.661.801	64.421.169	12.143.526	211.226.496
Güney-Doğu Asya Ülkeleri İşbirliği Örgütü (ASEAN)	25.975.620	49.028.743	2.512.250	77.516.613
Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA)	30.630.735	3.864.279	576.767	35.071.781

*: Bir ülke birden çok ülke grubu içerisinde yer alabilmektedir.

Kaynak: TÜİK

TR63 Bölgesi'nin ekonomik ülke gruplarına göre ithalat dağılımı incelendiğinde, 4,2 milyar dolar ihracat ile Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ülkelerinin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. EİT ülkelerinden TR63 Bölgesi'ne yapılan ithalatın %72'si Hatay, %13'ü Kahramanmaraş, %15'i Osmaniye tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu ekonomik ülke grubunu sırası ile OECD, Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği, Gelişmiş Ülkeler (G-8) ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı izlemektedir.

Tablo 196: Hatay İlinin En Çok İthalat Yaptığı İlk On Ülke (Bin Dolar, 2021)

Ülke	2010	2015	2020	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)	Pay (2021)
Rusya Federasyonu	345.986.450	876.983.928	819.015.640	1.260.697.879	12,5%	20%
Brezilya	231.728.937	198.581.794	296.498.334	547.035.486	8,1%	9%
Avustralya	112.175.325	173.855.613	82.490.189	471.538.708	13,9%	7%
Ukrayna	184.002.460	130.722.772	296.350.850	456.213.128	8,6%	7%
ABD	733.317.557	298.596.238	375.487.804	396.725.617	-5,4%	6%
Cezayir	2.758.704	107.322	13.429.148	284.683.752	52,4%	5%
Belçika	12.064.146	20.631.158	114.876.791	241.145.226	31,3%	4%
Çin	85.314.435	337.890.063	78.397.263	235.473.470	9,7%	4%
Hollanda	52.990.232	91.892.581	113.792.339	226.718.361	14,1%	4%
Umman	361.007	798.113	86.904.171	220.849.904	79,2%	3%

Kaynak: TÜİK

Hatay ili ülkelere göre ithalat rakamları incelendiğinde 2020 ve 2021 yıllarında ilk sırada Rusya Federasyonu yer almaktadır. 2021 yılında Rusya'dan yapılan ithalat değeri, ilin ithalatının %20'sine karşılık gelmektedir. Brezilya 2020 yılında üçüncü sırada iken ithalat değerinde yaşanan %84 artış ile 2021 yılında ikinci sıraya yükselmiştir. Brezilya'yı sırası ile Avustralya, Ukrayna ve ABD izlemektedir. İlk on sırada yer alan ülkelerin tamamında, yapılan ithalat değeri artış göstermiştir. 2010-2021 döneminde

ilk on sırada yer alan ülkeler arasında ithalat değerinde yaşanan en büyük artış yıllık %79,2 ile Umman'da yaşanırken, bu ülkeyi %52,4 ile Cezayir, %31,3 ile Belçika takip etmektedir.

Tablo 197: Kahramanmaraş İlinin En Çok İthalat Yaptığı İlk On Ülke (Bin Dolar, 2021)

Ülke	2010	2015	2020	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)	Pay (2021)
Brezilya	56.798.804	71.651.791	193.644.296	269.310.999	15,2%	20%
ABD	241.923.207	274.896.765	254.582.070	221.207.397	-0,8%	16%
Çin	51.275.537	96.730.275	88.047.087	119.937.776	8,0%	9%
Azerbaycan	1.921.880	4.707.588	31.906.508	90.576.125	41,9%	7%
Özbekistan	20.453.677	38.845.198	35.019.742	66.131.673	11,3%	5%
Hindistan	72.907.473	50.676.163	38.172.613	63.442.698	-1,3%	5%
Yunanistan	38.350.774	55.908.348	21.667.295	61.516.471	4,4%	5%
Almanya	21.672.804	59.529.342	68.492.209	57.443.219	9,3%	4%
Irak	7.078.729	7.856.279	8.005.896	37.576.572	16,4%	3%
Malezya	8.542.328	21.291.384	17.070.522	25.905.200	10,6%	2%

Kaynak: TÜİK

Kahramanmaraş ili ülkelere göre ithalat rakamları incelendiğinde 2021 yılında ilk sırada Brezilya yer almaktadır. 2021 yılında Brezilya'dan yapılan ithalat değeri, ilin ithalatının %20'sine karşılık gelmektedir. Brezilya'yı sırası ile ABD, Çin ve Azerbaycan izlemektedir. 2020 yılında ABD ilk sırada iken ithalat değerinde yaşanan %13 azalış ile 2021 yılında ikinci sıraya düşmüştür. 2010-2021 döneminde ilk on sırada yer alan ülkelerin sekiz tanesinden yapılan ithalat değeri artarken iki ülkeden yapılan ithalat azalış göstermiştir. Bu ülkeler ABD ve Hindistan'dır. Aynı dönemde ilk on sırada yer alan ülkeler arasında ithalat değerinde yaşanan en büyük artış yıllık %41,9 ile Azerbaycan'da yaşanırken, bu ülkeyi yıllık %16 büyüme ile Irak, %15,2 büyüme ile Brezilya takip etmektedir. İlk on sıradaki ülkelerin ithalattan aldığı pay %74'tür.

Tablo 198: Osmaniye İlinin En Çok İthalat Yaptığı İlk On Ülke (Bin Dolar, 2021)

Ülke	2010	2015	2020	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)	Pay (2021)
Birleşik Krallık	24.362.282	89.995.881	102.306.940	175.031.145	19,6%	18%
Hollanda	15.924.196	10.556.038	103.558.573	126.228.316	20,7%	13%
Libya		1.914.061	54.530.119	119.735.394		13%
ABD	70.609.455	134.723.270	58.507.218	71.006.144	0,1%	7%
Belçika	60.878.532	72.144.449	70.326.942	66.076.919	0,7%	7%
Venezuela			16.291.661	45.521.274		5%
Rusya Federasyonu	21.149.412	152.601.373	28.414.261	32.963.897	4,1%	3%
Güney Afrika Cumhuriyeti				27.613.289		3%
Litvanya	234.316		6.032.455	26.749.803	53,8%	3%
İran		1.879.450	4.732.450	21.961.805	9,0%	2%

Kaynak: TÜİK

Osmaniye ili ülkelere göre ithalat rakamları incelendiğinde 2021 yılında ilk sırada Birleşik Krallık yer almaktadır. Birleşik Krallık'tan yapılan ithalat değeri, ilin ithalatının %18'ine karşılık gelmektedir. Bu ülkeyi sırası ile Hollanda, Libya ve ABD izlemektedir. 2020 yılında Hollanda ilk sırada iken 2021 yılında ikinci sıraya düşmüştür. 2020-2021 yılları arasında ilk on sırada yer alan ülkelerin dokuz tanesinden yapılan ithalat değeri artarken bir ülkeden yapılan ithalat azalış göstermiştir. Belçika'dan yapılan ithalat %6 oranında azalmıştır. 2010-2021 döneminde ilk on sırada yer alan ülkeler arasında ithalat değerinde yaşanan en büyük artış yıllık %53,8 ile Litvanya'da yaşanırken, bu ülkeyi yıllık %20,1 artış ile Hollanda, yıllık %19,6 artış ile Birleşik Krallık takip etmektedir. İlk on sıradaki ülkelerin ithalattan aldığı pay %75'tir.

OECD tarafından hazırlanan teknoloji yoğunluğuna göre imalat sanayi sınıfları Tablo 178'te verilmiştir.

Tablo 199: Türkiye Teknoloji Yoğunluğuna Göre İmalat Sanayi İthalatı (Milyon Dolar, 2013-2021)

Teknoloji Sınıfı	2010	Pay (%)	2015	Pay (%)	2021	Pay (%)	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)
Yüksek Teknolojili Ürünler	21.115	14,5%	26.246	15,7%	25.606	12,4	1,8%
Orta Yüksek Teknolojili Ürünler	62.226	42,8%	73.904	44,3%	95.140	46,2	3,9%
Orta Düşük Teknolojili	41.598	28,6%	44.215	26,5%	62.577	30,4	3,8%
Düşük Teknolojili Ürünler	20.428	14,1%	22.456	13,5%	22.660	11,0	0,9%

Kaynak: TÜİK

2021 yılında ISIC Rev.4'e göre imalat sanayi ürünlerinin toplam ithalattaki payı %69,2'dir. 2021 yılında Türkiye ithalatının teknoloji yoğunluğuna göre ilk sırasında %46,2 ile "orta yüksek teknolojili ürünler" yer almaktadır. Yüksek teknoloji ürünlerinin imalat sanayi ürünleri ithalatı içindeki payı %12,4'tür. Bu oran 2010 yılında %14,5 iken %12,4'e gerilemiştir. Son 11 yıllık dönemde yüksek teknolojili ürün ithalatı yıllık %1,8 artmıştır.

Tablo 200: TR63 Bölgesi Teknoloji Yoğunluğuna Göre İmalat Sanayi İthalatı (Milyon Dolar, 2013-2021)

Teknoloji Sınıfı	2010	Pay (%)	2015	Pay (%)	2021	Pay (%)	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)
Yüksek Teknolojili Ürünler	15,1	1,1%	12,0	0,5%	18,3	0,5%	1,8%
Orta Yüksek Teknolojili Ürünler	714,3	50,7%	690,7	29,5%	1.124,9	32,0%	4,2%
Orta Düşük Teknolojili	585,9	41,6%	1.537,5	65,6%	2.194,7	62,5%	12,8%
Düşük Teknolojili Ürünler	94,2	6,7%	102,9	4,4%	176,0	5,0%	5,8%

Kaynak: TÜİK

TR63 Bölgesi ithalatını teknoloji yoğunluğuna göre incelediğimizde 2021 yılı itibarıyla ilk sırada %62,5 oranla orta düşük teknolojili ürünler yer almaktadır. Türkiye ithalat yapısında yüksek ve orta yüksek teknolojili ürünlerin ağırlığı %50'nin üzerinde iken TR63 Bölgesi'nde düşük ve orta düşük teknolojili ürünlerin ağırlığı yüksektir. 2010 yılında 15,1 milyon dolar düzeyinde olan "yüksek teknolojili ürünler" ithalatı 2021 yılına gelindiğinde yıllık %1,8 artarak 18,3 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. İthalat kalemleri içerisinde en düşük oranlı büyüme yüksek teknolojili ürün ithalatıdır.

Tablo 201: Türkiye ve TR63Sektörlere Göre İthalat Rakamları (Dolar, 2021)

Sektör	Türkiye	Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye
Tarım ve ormancılık	11.692.878.952	59.503.751	714.879.237	51.044.434
Balıkçılık	48.864.805	-	-	-
Madencilik ve taş ocakçılığı	40.145.626.427	1.800.603.072	7.122.266	1.778.773
İmalat sanayi	194.734.128.529	2.753.571.293	577.403.249	182.995.597
Toptan ve perakende ticaret	13.933.979.444	1.711.644.397	62.199.817	720.412.641

Kaynak: TÜİK

Türkiye'nin sektörler itibarıyla gerçekleştirilen ithalat rakamları incelendiğinde, 2021 yılında Türkiye'de en çok ithalatın %75'lik pay ile imalat sektöründe gerçekleştirildiği görülmektedir. Madencilik sektörünün payı %15, tarım sektörünün payı ise %4 olmuştur. TR63 Bölgesi'nde ise 2021 yılı imalat sektörü ağırlığı %40,7, madencilik sektörü ağırlığı ise %28,9 olarak ölçülmüştür. TR63 Bölgesi rakamların ana metal sanayisinin ithal etmekte olduğu maden cevheri, sektörel rakamları büyük oranda etkilemektedir. Bölge illerinin ithalat yapısı birbirinden oldukça farklıdır. Hatay'da %42 ile imalat sanayisi, Kahramanmaraş'ta

%53 ile tarım ve ormancılık, Osmaniye’de %53 ile Toptan ve perakende ticaret (hurda ticareti) ithalat değerlerinde ilk sırada yer almaktadır.

Tablo 202: Türkiye ve TR63 Bölgesi Tarımsal Ürünler İthalat Rakamları (Dolar, 2021)

Ürün Grubu	Türkiye	Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye
Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler	9.958.106.329	40.318.040	707.299.544	50.595.940
Sebze, bahçe ve kültür bitkileri ürünleri	183.688.987	1.369.241	92.338	-
Meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri	1.033.997.088	17.070.467	2.804.792	-
Sığır, koyun, keçi, at, eşek, bardo, katır vb.	315.037.699	325.660	4.658.871	390.480
Başka yerde sınıflandırılmamış hayvanlar ve hayvansal ürünler	93.546.694	54.830	-	58.014
Ormancılık ve tomrukçuluk	108.502.155	365.513	23.692	-

Kaynak: TÜİK

2021 yılında TR63 Bölgesi’nde en yüksek tarımsal ithalat değeri Kahramanmaraş’a aittir. 2021 yılında ilin tahıl ve diğer bitkisel ürün ithalatı 707 milyon dolardır. Kahramanmaraş 2021 yılında Türkiye “tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler” ithalatının %7’sini gerçekleştirmiştir. Bölge için tahıl ve diğer bitkisel ürünler içerisinde yer alan en kritik ürün pamuktur. Kahramanmaraş ilinin öncü sektörü olan tekstil ürünleri imalatının en önemli hammadde ihtiyacı pamuktur. Bu nedenle ilin tarımsal ürün ithalatı yüksektir. Meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri ithalatında ise ilk sırada Hatay yer almaktadır. Hatay 2021 yılında Türkiye ithalatının %2’sini gerçekleştirmiştir.

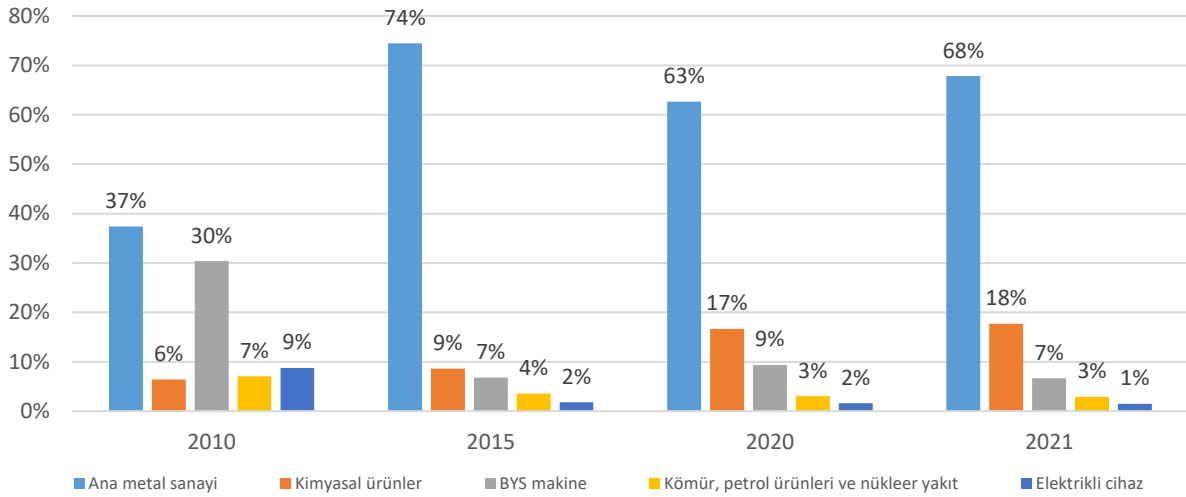
Tablo 203: Hatay İlinde Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre İthalat Değerleri (Dolar)

Sektör	2010	2015	2020	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)
Ana metal sanayi	381.126.135	1.190.720.856	911.672.703	1.867.226.588	15,5%
Kimyasal ürünler	65.356.050	137.317.820	242.007.422	487.242.132	20,0%
BYS makine	309.355.185	108.811.828	136.013.330	182.962.307	-4,7%
Kömür, petrol ürünleri ve nükleer yakıt	72.036.580	57.284.036	44.433.736	80.477.325	1,0%
Elektrikli cihaz	89.323.305	28.635.629	23.419.752	40.041.343	-7,0%

Kaynak: TÜİK

Tablo 203’de Hatay ilinde öne çıkan imalat sanayi sektörlerinin ithalat değerleri görülmektedir. 2021 yılında ilk beş sırada yer alan bu sektörlerin ilin sanayi ithalatı içindeki oranı %97’dir. Kimyasal ürünler ithalatı 2010-2021 yılları arasında yıllık %20 artışla ilk sırada yer almaktadır. Önemli sektörler arasında 2010-2021 yılları arasında ithalat değerinde düşüş olan iki sektör “başka yerde sınıflandırılmamış makina” ve “elektrikli cihaz” sektörüdür.

Şekil 97: Hatay İli İthalatında Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre Payları (%)

Kaynak: TÜİK

Hatay ili ithalatında öne çıkan imalat sanayi sektörlerinin yıllara göre payları Şekil 97’de görülmektedir. Şekil incelendiğinde ana metal sanayisinin ihracatta olduğu gibi ithalatta da ilk sırada olduğu görülmektedir. 2021 yılında ana metal sanayisi 1,9 milyar dolar ve %68 pay ile ilin sanayi ithalatında çok önemli noktadadır. Bu sektörü 487 milyon dolar ile kimyasal ürünler sektörü, 182 milyon dolar ile BYS (başka yerde sınıflandırılmamış) makine sektörü, 80 milyon dolar ile kömür, petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar, 40 milyon dolar ile elektrikli cihaz sektörü izlemektedir.

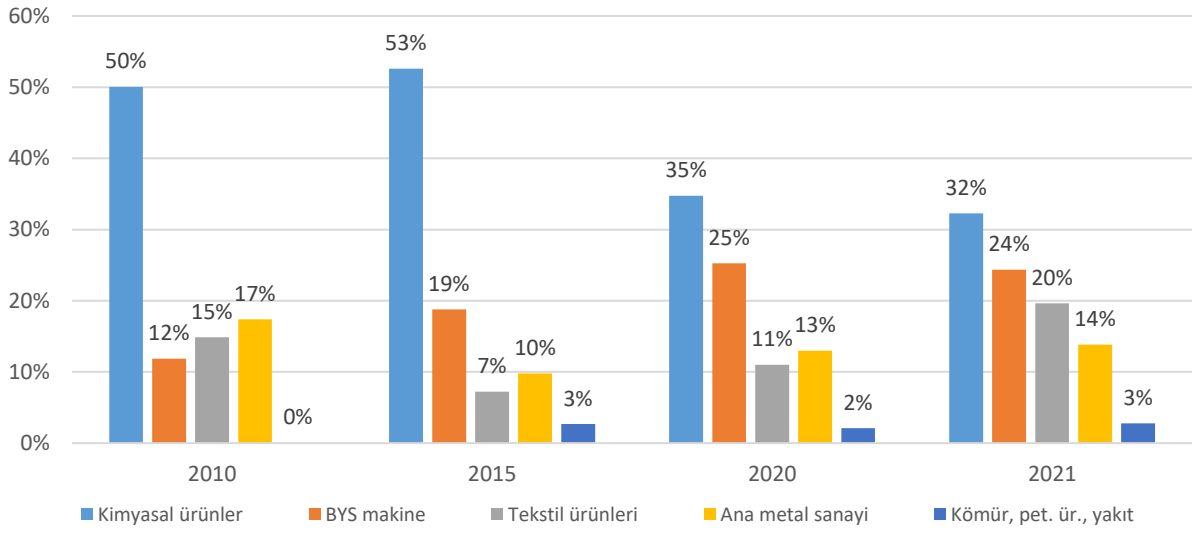
Tablo 204: Kahramanmaraş İlinde Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre İthalat Değerleri (Dolar)

Sektör	2010	2015	2020	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)
Kimyasal ürünler	172.799.791	280.289.631	162.154.834	186.743.674	0,7%
BYS makine	40.887.142	100.226.264	117.967.692	140.906.711	11,9%
Tekstil ürünleri	51.375.480	38.485.529	51.394.251	113.561.230	7,5%
Ana metal sanayi	60.088.101	52.071.750	60.629.876	80.048.414	2,6%
Kömür, pet. ür., yakıt	166.000	14.236.311	9.880.919	16.150.234	51,6%

Kaynak: TÜİK

Tablo 204’de Kahramanmaraş ilinde öne çıkan imalat sanayi sektörlerinin ithalat değerleri görülmektedir. 2021 yılında ilk beş sırada yer alan bu sektörlerin ilin sanayi ithalatı içindeki oranı %93’tür. Kimyasal ürünler ithalatı 2010-2021 yılları arasında yıllık %0,7 ile en düşük oranda artan sektör olmasına rağmen ilk sıradaki yerini korumuştur. Kimyasal ürünler grubunda yer alan sentetik elyafın tekstil sektörü açısından önemi büyüktür. 2010-2021 yılları arasında bu beş sektör arasında en yüksek büyüme yıllık %51,6 ile “kömür, petrol ürünleri ve yakıt” sektöründe yaşanmıştır. Makine ithalatı yıllık %11,9 büyüme ile en yüksek artış gösteren ikinci sektör konumundadır. Ana metal sektörüne gelen talep ağırlıklı olarak ilin önde gelen sektörlerinden olan metal mutfak eşyaları imalatının hammadde olarak çelik ve alüminyum kullanmasından kaynaklanmaktadır.

Şekil 98: Kahramanmaraş İli İthalatında Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre Payları (%)

Kaynak: TÜİK

Kahramanmaraş ili ithalatında öne çıkan imalat sanayi sektörlerinin yıllara göre payları

Şekil 98’de görülmektedir. Grafik incelendiğinde kimyasal ürünler sektörünün yıllar içinde payının azalmasına rağmen ilk sırada olduğu görülmektedir. 2021 yılında kimyasal ürünler %32 pay ile ilin sanayi ithalatındaki en önemli sektördür. Bu sektörü 141 milyon dolar ile BYS (başka yerde sınıflandırılmamış) makine, 114 milyon dolar ile tekstil sektörü, 80 milyon dolar ile ana metal sanayisi, 16 milyon dolar ile kömür, petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar sektörü izlemektedir.

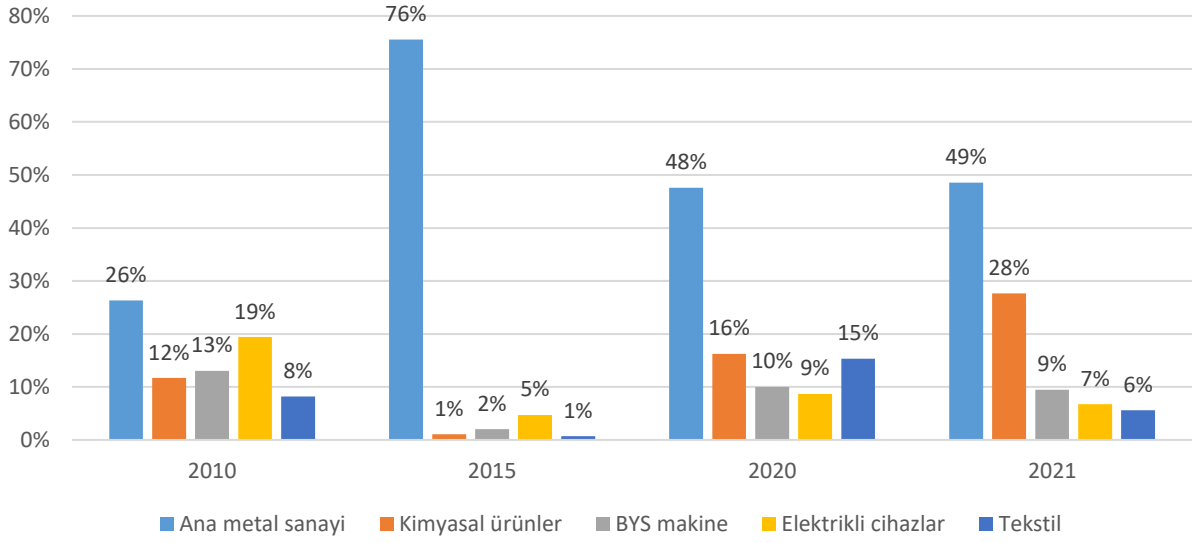
Tablo 205: Osmaniye İlinde Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre İthalat Değerleri (Dolar)

Sektör	2010	2015	2020	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)
Ana metal sanayi	11.942.336	159.527.343	46.844.538	89.304.165	20,1%
Kimyasal ürünler	5.293.475	2.226.106	15.978.818	50.895.368	22,8%
BYS makine	5.898.840	4.246.147	9.858.301	17.424.764	10,3%
Elektrikli cihazlar	8.801.923	9.939.968	8.563.781	12.371.970	3,1%
Tekstil	3.716.496	1.502.550	15.112.028	10.279.797	9,7%

Kaynak: TÜİK

Tablo 205’de Osmaniye ilinde öne çıkan imalat sanayi sektörlerinin ithalat değerleri görülmektedir. 2021 yılında ilk beş sırada yer alan bu sektörlerin ilin sanayi ithalatı içindeki oranı %99’dur. Ana metal sanayisi ithalatı 2010-2021 yılları arasında yıllık %20,1 artarak ve 89 milyon dolar olmuştur. Önemli sektörler arasında ithalat değerinde düşüş olan sektör bulunmamaktadır. Kimyasal ürünleri ithalatı 2010-2021 yılları arasında yıllık %22,8 büyüme ile en fazla ithalat artışı gösteren sektör olmuştur. 2010-2021 döneminde ilin imalat sanayisi ithalatı yıllık %13,6 artmıştır.

Şekil 99: Osmaniye İli İthalatında Öne Çıkan İmalat Sanayi Sektörleri ve Yıllara Göre Payları (%)

Kaynak: TÜİK

Osmaniye ili ithalatında öne çıkan imalat sanayi sektörlerinin yıllara göre payları

Şekil 99'da görülmektedir. Şekil incelendiğinde ana metal sanayisinin ihracatta olduğu gibi ithalatta da ilk sırada olduğu görülmektedir. 2021 yılında ana metal sanayisi 89 milyon dolar ve %49 pay ile ilin sanayi ithalatında çok önemli noktadadır. Bu sektörü 51 milyon dolar ile kimyasal ürünler sektörü, 17 milyon dolar ile BYS (başka yerde sınıflandırılmamış) makine sektörü, 12 milyon dolar ile elektrikli cihazlar, 10 milyon dolar ile tekstil sektörü izlemektedir.

Tablo 206: TR63 Bölgesi Maden Sektörü İthalat Rakamları (Dolar, 2010-2021)

İl/Bölge	Sektör	2010	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)
Hatay	Maden kömürü, linyit ve turb	512.045.785	883.981.818	5,1%
	Metal cevherleri	287.058.400	914.536.773	11,1%
	Taş ocakçılığı ve diğer madencilik	3.192.433	2.084.481	-3,8%
Kahramanmaraş	Maden kömürü, linyit ve turb		6.261.812	
	Metal cevherleri			
	Taş ocakçılığı ve diğer madencilik	3.661	860.454	64,3%
Osmaniye	Maden kömürü, linyit ve turb			
	Taş ocakçılığı ve diğer madencilik	779.120	1.778.773	7,8%
Türkiye	Maden kömürü, linyit ve turb	1.161.245.597	4.175.548.340	12,3%
	Ham petrol ve doğalgaz	19.187	364	-30,3%
	Metal cevherleri	980.602.487	2.216.361.322	7,7%
	Taş ocakçılığı ve diğer madencilik	287.465.202	473.072.679	4,6%

Kaynak: TÜİK

Türkiye'ye 2010 yılında 2,4 milyar dolarlık, 2021 yılında 6,9 milyar dolarlık maden ürünü ithal edilmiştir. Türkiye maden ithalatının 2010 yılında %48'ini, 2021 yılında %61'ini maden kömürü, linyit ve turb oluşturmaktadır. TR63 Bölgesi'nin 2021 yılında maden ithalatının %99,5'i Hatay tarafından gerçekleştirilmiştir. Hatay maden ithalatının %51'ini metal cevherleri, %49'unu maden kömürü, linyit ve turb oluşturmaktadır. 2010-2021 yılları arasında Hatay maden kömürü, linyit ve turb ithalatı yıllık %5,1 artarken metal cevheri ithalatı yıllık %11,1 artmıştır.

Tablo 207: TR63 Bölgesi Toptan Ve Perakende Ticaret Sektörü İthalat Rakamları (Dolar, 2017-2021)

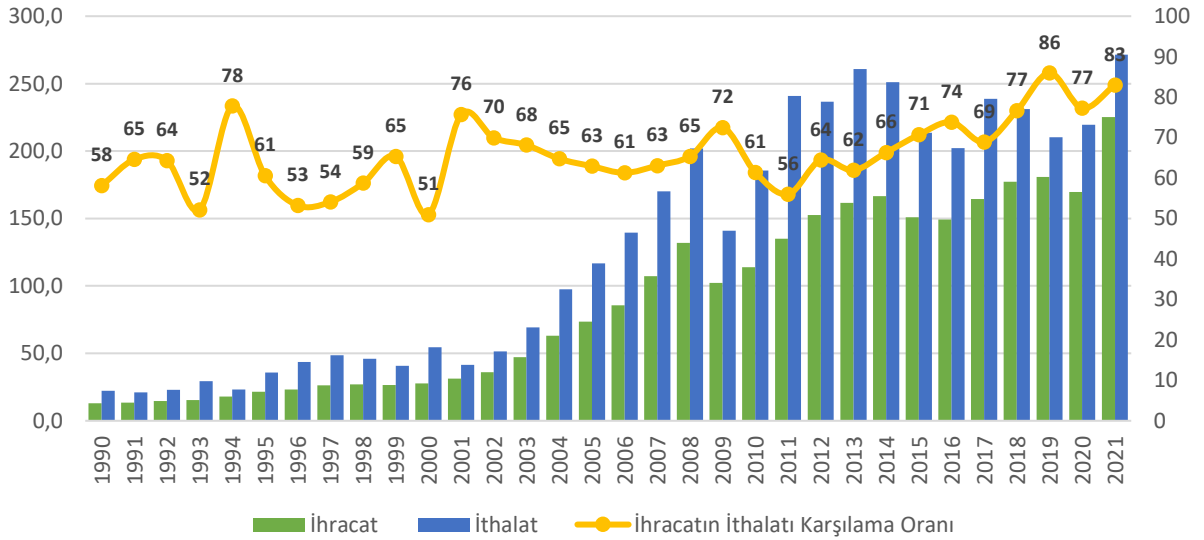
İl/Bölge	Sektör	2010	2021	Yıllık Bileşik Büyüme (2010-2021, %)
Hatay	Atık ve hurdalar	936.598.086	1.711.644.397	5,6%
Kahramanmaraş	Atık ve hurdalar	2.155.787	62.199.817	35,8%
Osmaniye	Atık ve hurdalar	255.578.162	720.412.641	9,9%
Türkiye	Atık ve hurdalar	7.703.896.289	13.933.979.444	5,5%

Kaynak: TÜİK

2010-2021 yılları arasında Türkiye toptan ve perakende ticaret sektörü ithalatı (atık ve hurda) yıllık %5,5 oranında artmıştır. Aynı dönemde TR63 Bölgesi ithalatı yıllık %6,9 artmıştır. Bölgede 2021 yılı atık ve hurda ithalatının %69'u Hatay, %29'u Osmaniye tarafından yapılmaktadır. Kahramanmaraş'ın payı sadece %2 düzeyindedir. Bu durumun oluşmasında temel neden Hatay ve Osmaniye illerindeki ana metal sektörüdür. Sektör hurda metal cevherlerini hammadde olarak kullanmakta ve nihai ürüne dönüştürmektedir.

9.4.3.Dış Ticaret Dengesi

Türkiye ihracatı her ne kadar düşük teknoloji sektörlerden daha yüksek teknoloji sektörlerine yönelmiş olsa da, küresel değer zincirlerine eklenme sürecinde ihracatını sürdürülebilmek için bu sektörlerde ara malı ve sermaye malı ithalatını da artırmak durumunda kalmıştır. Bu nedenle ihracat artışı beraberinde ithalat artışını getirmiştir.

Şekil 100: Yıllara Göre Türkiye Dış Ticaret Dengesi ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)

Kaynak: TÜİK

1990 yılından günümüze Türkiye dış ticaret rakamları incelendiğinde, tüm yıllarda ithalatın yüksek olduğu görülmektedir. İhracatın ithalatı karşılama oranlarına bakıldığında ise olumlu bir tablo göze çarpmaktadır. 1990 yılında %58 olan bu oran 2021 yılında %83 seviyesine yükselmiştir.

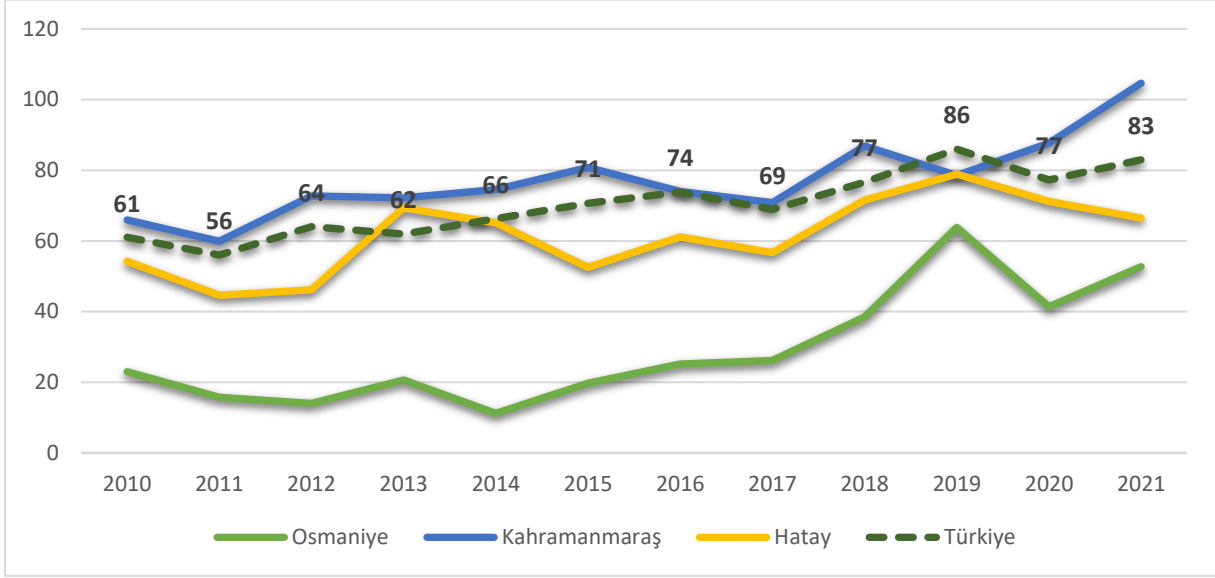
Tablo 208: İBBS Düzey 2 Bölgeleri Dış Ticaret Sıralaması (Dolar, 2021)

Düzey 2 Kod	Düzey 2 Bölge Adı	İhracat	İhracat Sıra	İthalat	İthalat Sıra
TR10	İstanbul	105.011.039.369	1	131.152.922.543	1
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	18.541.195.448	2	19.433.394.928	2
TR31	İzmir	12.677.619.026	3	9.506.821.469	4
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	12.446.899.465	4	9.353.013.209	5
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	9.992.231.987	5	7.440.268.025	7
TR51	Ankara	9.211.071.551	6	14.969.208.794	3
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	6.118.319.984	7	3.341.517.476	10
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	5.794.174.678	8	8.643.209.405	6
TR62	Adana, Mersin	4.997.617.799	9	5.225.735.987	8
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	4.103.299.917	10	1.975.325.724	13
TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	3.853.822.434	11	3.807.188.397	9
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	3.329.282.806	12	1.871.859.595	14
TR52	Konya, Karaman	3.279.382.669	13	1.342.719.990	16
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	2.558.409.590	14	1.444.316.511	15
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	2.150.143.628	15	274.682.998	22
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	2.132.722.373	16	2.080.602.251	12
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1.849.196.100	17	724.869.603	17
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	1.606.820.292	18	3.073.228.346	11
TR22	Balıkesir, Çanakkale	939.946.196	19	651.097.148	18
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	723.436.956	20	133.113.138	24
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	687.980.431	21	366.949.753	21
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	650.886.778	22	541.607.971	19
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	601.772.877	23	494.812.923	20
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	165.856.049	24	148.646.138	23
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	124.180.150	25	104.018.022	26
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	51.133.668	26	112.642.138	25

Kaynak: TÜİK

Doğu bölgeler dış pazarlarda çok az yer almaktadır. Bu durumun önemli nedenlerinden biri uluslararası ticaret bağlantılarının batı illerinde toplanmasıdır. İstanbul uluslararası ticaretin merkezinde olmakla birlikte İstanbul'dan bir saatten daha az mesafede olan Kocaeli, İzmir'in ve Ankara'nın yaklaşık iki katı büyüklükte dış ticaret hacmine sahiptir. TR63 Bölgesi 2021 yılı rakamlarına göre 26 Bölge arasında ihracatta sekizinci, ithalatta altıncı sıradadır. TR63 Bölgesi, batı bölgelere uzak olduğu halde TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) Bölgesi ile birlikte uluslararası ticarete iyi bir noktada yer almaktadır.

Şekil 101: Türkiye ve TR63 Bölgesi Yıllara Göre İhracatın İthalatı Karşılama Oranları (% , 2013-2021)

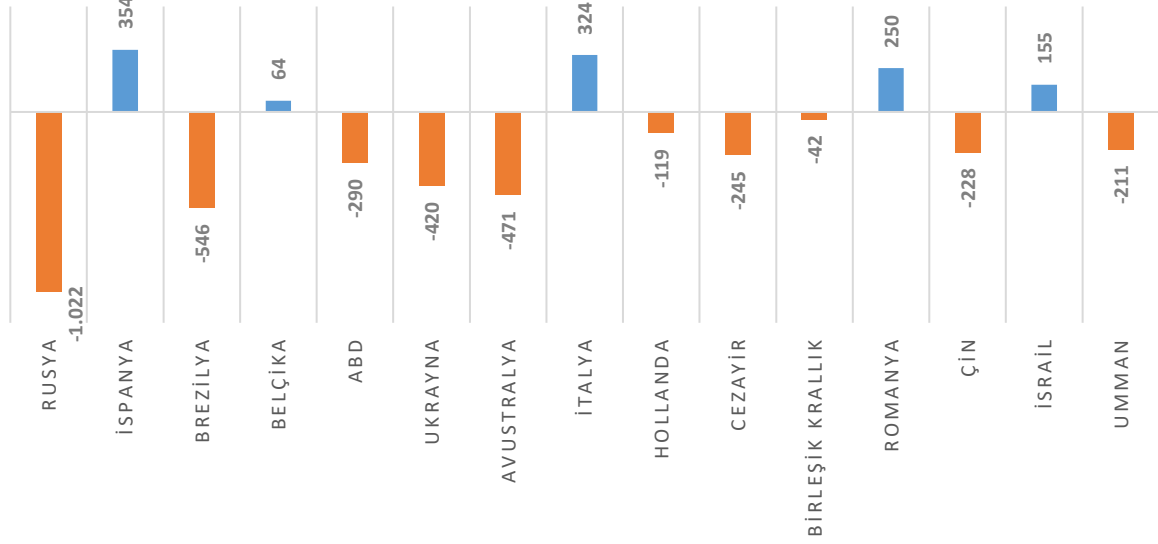

Kaynak: TÜİK

TR63 Bölgesi illerindeki ihracatın ithalatı karşılama oranları

Şekil 101'da görülmektedir. 2010-2021 arası tüm yıllarda Osmaniye bu oranın en düşük olduğu il olmuştur. Osmaniye aynı zamanda bu rakamın en yüksek oranda arttığı ildir. 2010 yılında Osmaniye'de ihracatın ithalatı karşılama oranı %23 iken 2021 yılında %53 olmuştur. Bölge illeri arasında Kahramanmaraş bu oranın en yüksek olduğu ildir. 2010-2021 yılları arasında Hatay'da bu oran %54'ten %66'ya Kahramanmaraş'ta %66'dan %105'e yükselmiştir. 2021 yılında Kahramanmaraş %105 oran ile dış ticaret fazlası vermiştir.

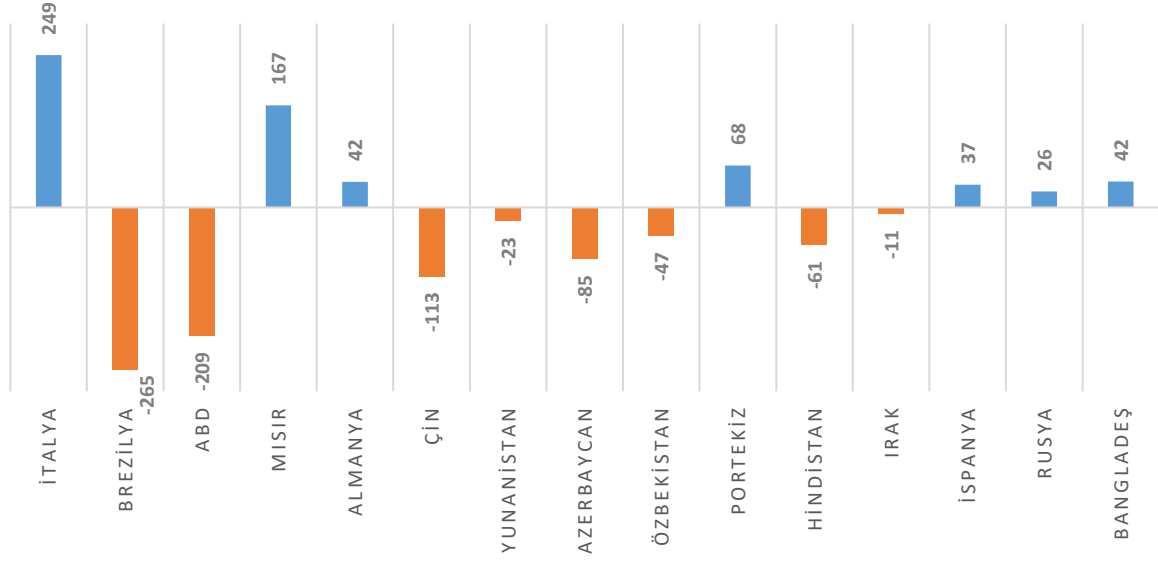
Şekil 102: Hatay İlinin Ticaret Hacminde İlk 15 Ülke ve Bu Ülkelerle Olan Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar, 2021)

Kaynak: TÜİK

Yukarıdaki şekilde Hatay ilinin ticaret hacminde ilk on beş sırada yer alan ülkelerle olan dış ticaret dengesi görülmektedir. İspanya, Belçika, İtalya, Romanya ve İsrail ile yaptığı ticarete fazla verirken, kalan on ülke ile yaptığı ticarete açık vermiştir. Ticaret fazlası verilen ülkelerin dört tanesi Avrupa ülkesi iken diğeri gelişmiş bir Yakın ve Orta Doğu ülkesi olan İsrail'dir.

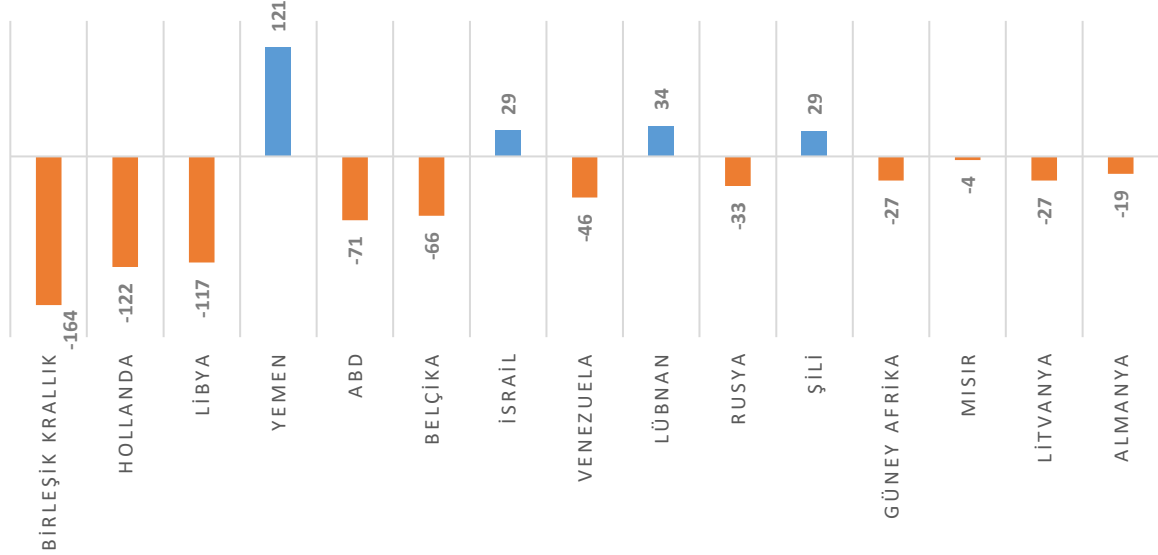
Şekil 103: Kahramanmaraş İlinin Ticaret Hacminde İlk 15 Ülke ve Bu Ülkelerle Olan Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar, 2021)

Kaynak: TÜİK

Kahramanmaraş ilinin ticaret hacminde önde gelen ülkelerle oluşan ticaret dengesi yukarıdaki grafikte görülmektedir. Ticaret hacminde önde gelen ülkelere yedi tanesi ile ilin ticareti, fazla verirken sekiz tanesi ile dış ticaret açığı oluşmaktadır. Ticaret fazlası verilen ülkelere Avrupa ülkelerinin ağırlığı fazla iken ticaret açığı verilen ülkeler önemli hammadde tedarikçileridir.

Şekil 104: Osmaniye İlinin Ticaret Hacminde İlk 15 Ülke ve Bu Ülkelerle Olan Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar, 2021)

Kaynak: TÜİK

Osmaniye ilinin ticaret hacminde önde gelen ülkelerle oluşan ticaret dengesi yukarıdaki şekilde görülmektedir. Ticaret hacminde önde gelen ülkelere dört tanesi ile ilin ticareti, fazla verirken on bir tanesi ile dış ticaret açığı oluşmaktadır. Ticaret fazlası verilen dört ülkeden üçü Yakın ve Orta Doğu ülkesi iken bir tanesi Güney Amerika ülkesidir.

9.4.4.Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Analizi

Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler (RCA) yaklaşımı, karşılaştırmalı üstünlükleri (rekabet gücünü) ölçmede sıklıkla kullanılan yöntemlerden biridir. İndeks, ülkenin/bölgenin belli bir sektör ihracatının toplam ihracatına oranının, aynı sektörün dünyadaki/ülkedeki ihracatının toplam dünya/ülke ihracatına oranı olarak tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle ülkenin yada bölgenin bir maldaki uzmanlaşmasını (RCA endeksinin payı), dünya yada yurtiçi uzmanlaşmasıyla karşılaştırır.

Türkiye’de ve TR63 Bölgesinde rekabet üstünlüğünün nasıl geliştiğini görmek amacıyla, 2012 - 2021 yıllarını kapsayan dönem için AKÜ hesaplanmıştır.

(RCA) i k = $(X^i_k / X^i) / (X_k / X)$; i= ülke, k: ürün

X^i_k : i bölgesinin k ürünü için yıl içindeki toplam ihracatı

X^i : i bölgesinin yıl içindeki toplam ihracatı (bütün ürünlerin toplam ihracatı)

X_k : k ürünü için yıl içindeki ülke toplam ihracatı

X : Yıl içindeki ülke toplam ihracatı (bütün ürünlerin toplam ihracatı)

Tablo 209: Hatay İli İhracatında Öne Çıkan Sektörler İçin Karşılaştırmalı Üstünlükler Analizi

Sektör	2010	2015	2020	2021
Maden kömürü, linyit ve turb	0,08	40,75	32,79	30,01
Ana metal sanayi	3,33	3,27	5,11	4,89
Tarım ve hayvancılık	8,01	6,14	5,75	4,16
Ormancılık ve tomrukçuluk	0,26	0,40	2,09	4,09
Metal cevherleri	0,68	1,87	1,50	1,15
Gıda ürünleri ve içecek	0,93	0,85	0,63	0,64
Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç)	1,35	1,95	1,06	0,62
Balıkçılık	7,01	3,60	0,84	0,49

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Açıklanmış karşılaştırmalı üstünlük (RCA) endeksinde göre, eğer bir bölgede herhangi bir yıl içinde, ilgili ürünün ihracatının, bölgenin toplam ihracatı içindeki payı ülke ortalamasına göre yüksek ise (aynı ürünün toplam ülke ihracatı içindeki payına oranı birim değerden büyükse), o üründe ilgili bölge karşılaştırmalı üstünlüğe (RCA) sahip anlamına gelir.

Hatay ilinde öne çıkan ihracatçı sektörler incelendiğinde 2021 yılında RCA değeri en yüksek sektör 30,01 ile “Maden kömürü, linyit ve turb” sektörüdür. Bu sektör ana metal sanayisine girdi sağlayan bir sektördür. Hatay’daki ana metal sanayisi tarafından yoğun şekilde ithal edilen bu ürünün bir miktarı ihraç kanallarına gitmektedir. Bu sektörü sırası ile “ana metal sanayi”, “tarım ve hayvancılık” ve “ormancılık ve tomrukçuluk” sektörleri izlemektedir. Bu üç sektör yıllar içinde inişler ve çıkışlar göstermesine rağmen rekabet gücü yüksektir. Tablo incelendiğinde “ana metal” ve “ormancılık ve tomrukçuluk sektörlerinde 2010-2021 yılları arasında rekabet gücünde artış gözlenirken “gıda ve içecek imalatı”, “ağaç ve mantar ürünleri” ile “balıkçılık” sektörlerinde 2010 yılından günümüze düşüş trendi gözlenmektedir.

Tablo 210: Kahramanmaraş İli İhracatında Öne Çıkan Sektörler İçin Karşılaştırmalı Üstünlükler Analizi

Sektör	2010	2015	2020	2021
Tekstil ürünleri	7,27	7,00	6,47	7,22
Kağıt ve kağıt ürünleri	0,12	4,08	2,37	2,91
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	1,26	2,27	3,50	2,74
Atık ve hurdalar	6,42	5,73	5,51	2,72
Tarım ve hayvancılık	0,16	0,45	0,63	1,13
Giyim eşyası	1,18	0,64	0,74	0,57
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	0,04	0,52	1,22	0,46

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Kahramanmaraş ilinde öne çıkan ihracatçı sektörler incelendiğinde 2021 yılında RCA değeri en yüksek sektör 7,22 ile “tekstil ürünleri imalatı” sektörüdür. Bu sektörü sırası ile “Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı”, “Metal eşya imalatı”, “atık ve hurdalar” ile “tarım ve hayvancılık” sektörleri izlemektedir. Bu beş sektör yıllar içinde inişler ve çıkışlar göstermesine rağmen rekabet gücü yüksektir. Tekstil sektörü 2010-2021 döneminde aynı rekabetçilik düzeyini korurken “kağıt ve kağıt ürünleri imalatı”, “tarım ve hayvancılık” ile “metal eşya” sektörü 2010 yılına göre rekabetçilikte öne çıkmıştır. Atık ve hurda sektörünün listede bulunması tekstil sektörü atığı olan elyaf ticaretinden kaynaklanmaktadır. Kahramanmaraş’ın bu anlamda, ihracattaki rekabet üstünlüğünü koruduğu hatta daha rekabetçi hale geldiği söylenebilir.

Tablo 211: Osmaniye İli İhracatında Öne Çıkan Sektörler İçin Karşılaştırmalı Üstünlükler Analizi

Sektör	2010	2015	2020	2021
Ana metal sanayi	6,03	5,12	6,75	5,53
Maden kömürü, linyit ve turb	0,00	0,00	0,76	1,63
Atık ve hurdalar	0,00	1,78	0,46	1,49
Tekstil ürünleri	0,90	1,36	1,62	1,20
Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	0,11	1,77	1,26	1,13
Taş ocakçılığı ve diğer madencilik	0,07	0,09	1,10	0,73
Tarım ve hayvancılık	0,67	2,10	0,27	0,66

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak hesaplanmıştır.

Osmaniye ilinde öne çıkan ihracatçı sektörler incelendiğinde 2021 yılında RCA değeri en yüksek sektör 5,53 ile “ana metal sanayi ürünleri imalatı” sektörüdür. Bu sektörü sırası ile “maden kömürü, linyit ve turb”, “atık ve hurdalar”, “tekstil ürünleri” ve “metal eşya sanayi” sektörleri izlemektedir. Bu beş sektör yıllar içinde inişler ve çıkışlar göstermesine rağmen rekabet gücü yüksektir. Maden kömürü sektörü, ana metal sanayisi ile atık ve hurdalar sektörü ise tekstil sanayisi ile ilişkili sektörlerdir. 2010-2021 döneminde ana metal ve tarım sektörü rekabetçiliği yaklaşık olarak aynı düzeydedir. Metal eşya ve tekstil sektörü bu dönemde ön plana çıkmıştır.

9.5. İşgücü

İstihdam oranı, çalışma çağındaki nüfus içerisinde istihdam edilenlerin oranını göstermektedir. 2021 yılı verilerine göre istihdam oranı(15+) AB ülkelerinde ortalama %53,1 olan istihdam oranı, İzlanda’da %69,1, Yeni Zelanda’da %68,1 ile OECD ülkelerinde en yüksek değeri, Yunanistan %43,3 ile en düşük değeri almaktadır. AB ülkeleri içerisinde sadece Yunanistan, İtalya ve İspanya %50’nin altında istihdam oranına sahip ülkelerdir. Türkiye %45,2 istihdam oranı ile Yunanistan ve İtalya’nın ardından en düşük üçüncü ülke konumundadır.

Tablo 212: Seçilmiş Ülkelere Göre İstihdam Oranları (15+ yaş, 2021)

	İstihdam Oranı (%)		
	Erkek	Kadın	Toplam
AB-27 Ülke	59,0	47,5	53,1
G7	63,2	51,7	57,3
OECD	64,1	48,7	56,2
Türkiye	62,8	28,0	45,2

Kaynak: OECD

İstihdam oranları cinsiyete göre büyük farklar göstermektedir. Türkiye erkeklerde %62,8 istihdam oranı 27 AB üyesi ülkenin ortalamasının üzerinde yer almakta, en gelişmiş 7 ülkeyi içeren G7 ülkeleri ortalamasına ise oldukça yaklaşılmaktadır. Kadınlarda ise Türkiye %47,5 olan AB ortalamasının oldukça altında kalmaktadır.

İstihdam oranı yaş grupları arasında da önemli farklılıklar göstermektedir. Genellikle orta ve yükseköğrenim dönemi ile istihdamın ilk dönemleri olarak değerlendirilebilecek 15-24 yaş grubunda, AB ülkelerinde ortalama istihdam oranı %32,7, OECD ülkelerinde ise %41,1 seviyesindedir. Bu oran OECD verilerine göre Türkiye’de %32,3 iken, Hollanda’da %71, İzlanda’da %65 seviyesinde ve İtalya ve Yunanistan’da %20’lerin altındadır.

Tablo 213: Seçilmiş Ülkelere Göre İşsizlik Oranları (15+ yaş, 2021)

	İşsizlik Oranı (%)		
	Erkek	Kadın	Toplam
AB-27 Ülke	6,7	7,4	7,0
OECD	6,0	6,3	6,1
Türkiye	10,7	14,7	12,0

Kaynak: OECD

İşsiz; TÜİK metodolojisine göre referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan kişilerden iş aramak için son dört hafta içinde aktif iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm kişiler olarak tanımlanmıştır. İşsizlik oranı; işsiz nüfusun işgücü içindeki oranıdır.

2021 yılı işsizlik oranlarına bakıldığında Türkiye, İspanya ve Yunanistan’ın ardından Avrupa’daki en yüksek 3. işsizlik oranına sahip ülke konumundadır. OECD kayıtlarına göre en düşük işsizlik oranı %2,8 ile Japonya ve Çekya’ya aittir. Kadınlardaki işsizlik oranı genel olarak erkeklerden yüksek olmakla beraber Türkiye ve Yunanistan için fark oldukça büyüktür. AB ülkelerinde 0,7 puan olan fark Türkiye’de 4 puan, Yunanistan’da ise 7,6 puandır.

Tablo 214: Seçilmiş Ülkelere Göre İşgücüne Katılma Oranları (15+ yaş, 2021)

	İşgücüne Katılma Oranı (%)		
	Erkek	Kadın	Toplam
AB-27 Ülke	63,3	51,3	57,1
OECD	68,2	52,0	59,9
Türkiye	70,3	32,8	51,4

Kaynak: OECD

İşgücü; istihdamda olanlar ile işsizlerin toplamını ifade etmektedir. İşgücüne katılma oranı ise işgücünün kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır. 2021 yılı işgücüne katılma oranlarına bakıldığında Türkiye %51,4 ile Avrupa’da İtalya ve Yunanistan’ın ardından en düşük orana sahip üçüncü ülke konumundadır. Erkeklerde bu oran %70,3 ile AB ülkeleri ortalamasının da üzerine çıkarken,

kadınlarda ise %32,8 ile Türkiye, hem AB hem de OECD ülkeleri arasında en düşük orana sahip ülke konumundadır.

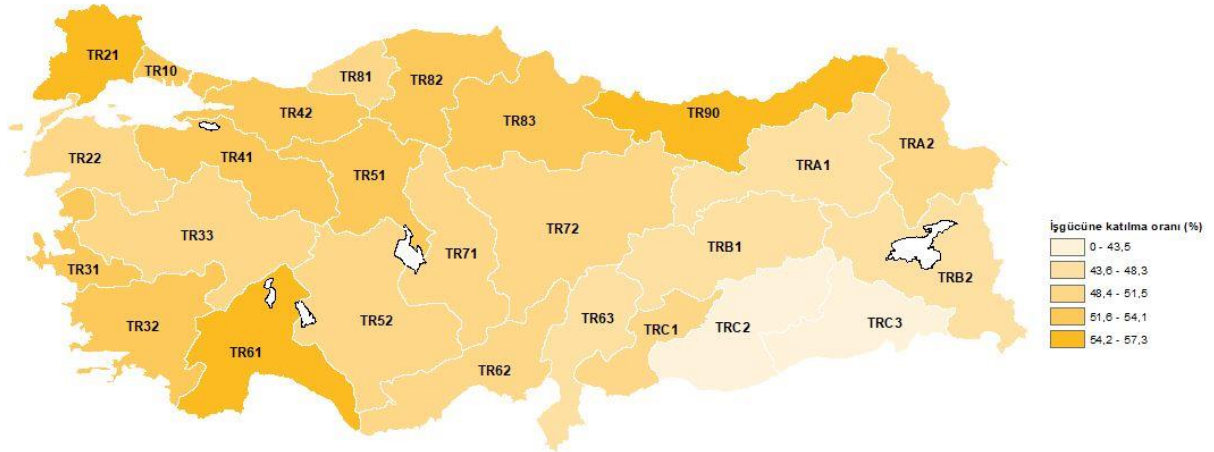
Tablo 215: Yıllara ve Cinsiyete Göre İşgücüne Katılma Oranı (%)

Yıl	Türkiye			TR63 Bölgesi (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
2010	70,8	27,6	48,8	72,0	28,2	49,3
2011	71,7	28,8	49,9	71,5	28,6	49,3
2012	71,0	29,5	50,0	71,3	27,1	48,3
2013	71,5	30,8	50,8	68,6	24,4	45,9
2014	71,3	30,3	50,5	67,9	19,9	43,3
2015	71,6	31,5	51,3	66,8	20,5	42,8
2016	72	32,5	52,0	66,5	26,4	46,0
2017	72,5	33,6	52,8	69,7	27	47,9
2018	72,7	34,2	53,2	70,2	29,8	49,4
2019	72	34,4	53,0	68,7	28,4	47,9
2020	68,2	30,9	49,3	63,8	25,4	44,2
2021	70,3	32,8	51,4	68	29,1	48,1

Kaynak: TÜİK

İşgücüne katılma oranı; işgücünün, çalışma çağındaki nüfus(15+) içindeki oranıdır. TR63 Bölgesi'nde 2010-2021 yılları arası rakamlar incelendiğinde, 2010 ve 2012 yılları yılı hariç tüm yıllarda hem kadınlarda hem de erkeklerde işgücüne katılma oranı Türkiye ortalamalarının altında seyretmektedir. 2010 yılında TR63 Bölgesi işgücüne katılma oranı hem kadınlarda hem de erkeklerde Türkiye ortalamasının üzerindedir. 2012 yılında ise erkeklerde Türkiye ortalamasının üzerinde görülmektedir. Bu tarihten sonra işgücüne katılma oranları Türkiye ortalamasının altında seyretmiştir. 2021 yılında TR63 Bölgesi'nde işgücüne katılma oranı erkeklerde 2,3 puan, kadınlarda ise 3,7 puan Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

Şekil 105: Bölgelere Göre İşgücüne Katılma Oranı (2021)

Kaynak: TÜİK

TR63 Bölgesi 2010 yılında %49,3 işgücüne katılım oranı ile 14. sırada iken 2021 yılı verilerine göre %48,1 işgücüne katılma oranı ile 26 Bölge arasında 22. sıraya gerilemiştir. Bu göstere açısından ilk sırada %57,3 ile TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli) Bölgesi bulunmaktadır. İstanbul %54 ile 4., Ankara %52,4 ile 8., İzmir %52,1 ile 10. Sırada yer almaktadır.

Tablo 216: İşgücüne Dâhil Olmayanların Cinsiyete Göre Dâhil Olmama Nedenleri (2021, %)

	İl/Bölge	Ev İşleriyle Meşgul	Eğitim/ Öğretim	Emekli	Çalışamaz Halde	Ailevi, Kişisel Nedenler	İş Ümidi Yok	Diğer
Erkek	Türkiye	0,0%	24,1%	39,6%	16,3%	5,0%	8,5%	6,5%
	TR63	0,0%	24,5%	31,1%	26,3%	3,2%	8,2%	6,7%
Kadın	Türkiye	45,9%	12,1%	5,9%	16,1%	10,9%	3,8%	5,3%
	TR63	44,1%	11,7%	1,6%	20,1%	10,3%	5,5%	6,7%
Toplam	Türkiye	32,0%	15,7%	16,1%	16,1%	9,1%	5,3%	5,7%
	TR63	30,8%	15,6%	10,5%	22,0%	8,2%	6,3%	6,6%

Kaynak: TÜİK

İşgücüne dâhil olmama nedenleri incelendiğinde erkeklerde en yüksek oranla emeklilik nedeniyle işgücüne dâhil olunmadığı belirtilmiştir. Ancak Türkiye’de erkek nüfusta bu oran %39,6 iken TR63 Bölgesi’nde %31,1’dir. Erkeklerde en sık karşılaşılan 2. neden Türkiye’de eğitim öğretimine devam edenler iken TR63 Bölgesi’nde “çalışamaz halde olanlar(engelli, yaşlı veya hasta)” şeklindedir.

Kadınlarda işgücüne dâhil olmama nedenleri incelendiğinde ev işleri ile meşgul olanlar ilk sırada yer almaktadır. Türkiye’de bu oran %45,9 iken TR63 Bölgesi’nde %44,1’dir. En sık karşılaşılan 2. neden hem Türkiye’de hem de TR63 Bölgesi’nde “çalışamaz halde” olunmasıdır.

Toplam rakamlara bakıldığında emekli nüfus oranında TR63 Bölgesi Türkiye’nin oldukça gerisindedir. Bölge’de ev işleri ile meşgul olanların oranı Türkiye ortalamasından daha düşük olmasına rağmen kadınların işgücüne katılımı (Tablo 215) TR63 Bölgesi’nde Türkiye ortalamasının altındadır.

Tablo 217: Eğitim Durumuna Göre İşgücüne Katılma Oranı (2021, %)

Eğitim Durumu	Türkiye			TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Okuma Yazma Bilmeyen	29,6	12,8	15,6	22,9	10,6	12,9
Lise Altı Eğitimliler	65,3	25,3	45,5	64,0	23,6	44,8
Lise Ve Dengi Meslek Okulu	74,1	34,8	57,2	74,0	31,6	55,2
Yüksek Öğretim	84,6	67,6	76,5	87,6	70,6	79,5

Kaynak: TÜİK

Eğitim durumuna göre işgücüne katılma oranları incelendiğinde yükseköğretim mezunlarının Türkiye genelinde %76,5 oranla işgücüne dâhil oldukları görülmektedir. Yükseköğretim mezunlarını sırasıyla lise mezunları, lise altı eğitimliler ve okuma yazma bilmeyenler izlemektedir. Eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne katılım oranının da artmakta olduğu görülmektedir.

Kadınlarda yükseköğretim mezunları %67,6 oranla işgücüne katılırken, onu takip eden lise mezunlarının işgücüne katılımı yarı yarıya azalarak Türkiye’de %32,9, TR63 Bölgesi’nde %29,1 olarak ölçülmüştür. TR63 Bölgesi’nde yükseköğretim mezunlarının işgücüne katılma oranı hem kadınlarda hem de erkeklerde Türkiye’den yüksektir.

Tablo 218: Yaş Grubuna Göre İşgücüne Katılma Oranları (2021, %)

Yaş Grubu	Türkiye	TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)
15-19	24,9	26,3
20-24	59	57,7
25-34	69,8	64,7
35-54	66,1	62,8
55+	23,7	21,1

Kaynak: TÜİK

2021 yılı için işgücüne katılma oranının en yüksek olduğu yaş grubu Türkiye için 25-34 yaş grubunda %69,8 ve TR63 Bölgesi’nde yine aynı yaş grubunda %64,7 ile ölçülmüştür. En düşük işgücüne katılma oranı ise Türkiye’de ve TR63 Bölgesi’nde 55+ yaş grubunda ölçülmüştür.

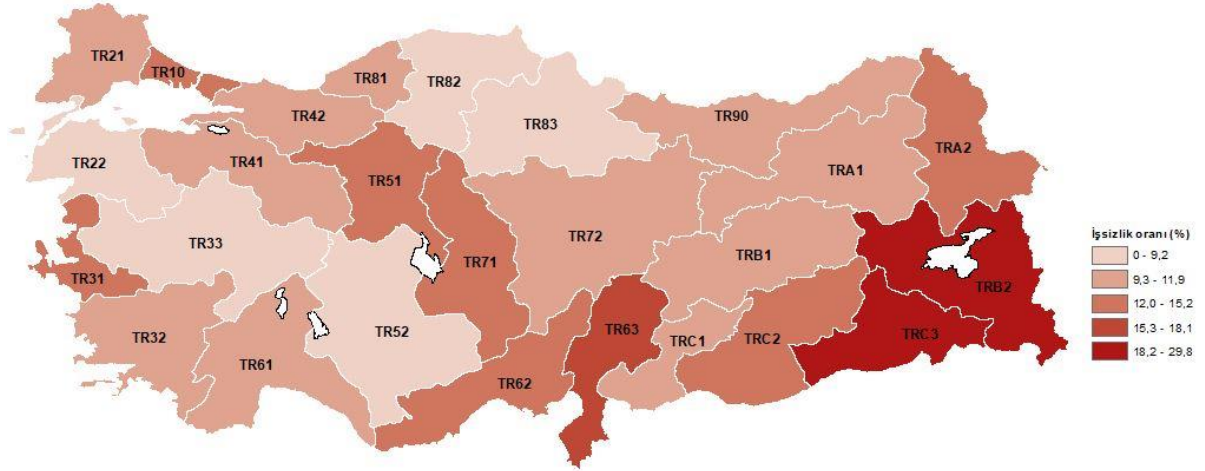
Tablo 219: Yıllara ve Cinsiyete Göre İşsizlik Oranı (%)

Yıl	Türkiye			TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
2010	11,4	13	11,9	14,2	12,1	13,6
2011	9,2	11,3	9,8	12,7	10,3	12,0
2012	8,5	10,8	9,2	10,9	9,2	10,4
2013	8,7	11,9	9,7	12,4	11,9	12,2
2014	9	11,9	9,9	14,5	18,1	15,4
2015	9,2	12,6	10,3	14,4	22,7	16,4
2016	9,6	13,7	10,9	12,2	19,7	14,4
2017	9,4	14,1	10,9	10	15,4	11,5
2018	9,5	13,9	11	12	18,7	14,1
2019	12,4	16,5	13,7	16,3	22,2	18,1
2020	12,3	15	13,2	13,9	18,4	15,2
2021	10,7	14,7	12	14,5	22,8	17,1

Kaynak: TÜİK Bölgesel İşgücü İstatistikleri

Yıllara göre işsizlik oranlarına bakıldığında TR63 Bölgesi tüm yıllarda Türkiye ortalamasının üzerinde görülmektedir. 2014 yılına kadar TR63 Bölgesi işsizlik oranı kadınlarda Türkiye ortalamasının altında iken 2014 yılı itibariyle Türkiye ortalamasının üzerine çıkmıştır. 2021 yılında TR63 Bölgesi işsizlik oranı erkeklerde 3,8 puan, kadınlarda 8,1 puan, toplamda ise 5,1 puan Türkiye ortalamasının üzerindedir.

İşsizlik oranlarının son 12 yılına bakıldığında 2011-2014 yılları arasında tek haneli rakamlarda olan oranlar, 2019 yılında Türkiye'de %25, TR63 Bölgesi'nde %28 oranında yükselmiş, 2020 ve 2021 yıllarında ise toparlanma eğilimi göstermiştir. 2021 yılında işsizlik oranı Türkiye'de %9, TR63 Bölgesi'nde %12,5 azalmıştır.

Şekil 106: Bölgelere Göre İşsizlik Oranı (2021)

Kaynak: TÜİK

TR63 Bölgesi 2010 yılında %13,6 işsizlik oranı ile 26 Bölge arasında 21. sırada yer alırken 2021 yılında %17,1 işsizlik oranı ile 26 Bölge arasında 24. sıraya gerilemiştir. İşsizlik oranları açısından TR63 Bölgesinin altında sadece %20,4 ile TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) ve %29,3 ile TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt) Bölgeleri yer almaktadır. Bu gösterge açısından ilk sırada %5,8 ile TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) yer almaktadır. İstanbul %12,3 ile 17., Ankara %13,4 ile 20., İzmir %14,7 ile 22. sırada yer almaktadır.

Tablo 220: Yaş Grubuna Göre İşsizlik Oranları (2021, %)

Yaş Grubu	Türkiye	TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)
15-19	18,3	23,8
20-24	24,5	32,9
25-34	14,1	20,3
35-54	8,7	11,9
55+	6,4	12

Kaynak: TÜİK

2021 yılı için en yüksek işsizlik oranı Türkiye için 20-24 yaş grubunda %24,5 ve TR63 Bölgesi'nde yine aynı yaş grubunda %32,9 ile ölçülmüştür. En düşük işsizlik oranı ise Türkiye'de 55 ve üzeri yaş grubunda, TR63 Bölgesi'nde 35-54 yaş grubunda ölçülmüştür.

Tablo 221. Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranları (2021, %)

Eğitim Durumu	Türkiye			TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Okuma Yazma Bilmeyen	14,5	5,3	8,2	16,2	10	12,1
Lise Altı Eğitimliler	11,1	11,2	11,1	15,5	18,1	16,1
Lise Ve Dengi Meslek Okulu	10,9	20,7	13,5	15,0	31,7	19,2
Yüksek Öğretim	9,3	16,8	12,4	11,4	26,8	17,9

Kaynak: TÜİK

Tablo 221 incelendiğinde en yüksek işsizlik oranının hem Türkiye hem de TR63 Bölgesi için "lise ve dengi meslek okulu" kategorisinde olduğu görülmektedir. İkinci sırada Türkiye geneli için %12,4, TR63 Bölgesi için %17,9 oranla yükseköğretim mezunları yer almaktadır. Erkeklerde hem Türkiye hem de TR63 Bölgesi'nde okuma yazma bilmeyenler en yüksek işsizlik oranına sahip iken kadınlarda lise ve dengi meslek okulu mezunları en yüksek işsizlik oranına sahiptir.

Tablo 222: Sektörlere Göre Sosyal Güvenlik Kuruluşuna Kayıtlı Olanların Oranı (2021, %)

Sektör	Türkiye			TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Tarım	22,3	5,8	15,4	16,4	2,7	11,1
Sanayi	82,2	80,6	81,8	75,7	56,7	73,4
Hizmet	83,5	81,5	82,8	78,7	68,6	75,3
Toplam	74,1	64,1	71,0	67,1	49,6	62,1

Kaynak: TÜİK

Tablo 222'da sektörlere göre sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlılık oranları verilmektedir. Tabloya göre TR63 Bölgesi tüm sektörlerde cinsiyet fark etmeksizin Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. 2021 yılında Türkiye'de toplam kayıtlılık oranı %71 iken TR63 Bölgesi'nde %62,1 olmuştur.

Kayıtlılığın en düşük olduğu sektör tarım sektörüdür. Türkiye'de %15,4 olan sektörün kayıtlılık oranı TR63 Bölgesi'nde %11,1'dir. Türkiye ile TR63 arasındaki farkın en yüksek olarak kayıtlılara geçtiği kısım sanayi sektöründe çalışan kadınlarda yaşanmıştır. Türkiye'de %80,6 olan sanayi sektörü kadın kayıtlılık oranı TR63 Bölgesi'nde %56,7 olarak ölçülmüştür.

Tablo 223: Sosyal Güvenlik Kapsamında Aktif Çalışanlar (2021)

İl	4-1/a	4-1/b	4-1/c	Toplam
Hatay	238.108	60.075	58.360	356.543
Kahramanmaraş	199.803	36.392	39.395	275.590
Osmaniye	77.510	17.497	21.406	116.413
Türkiye	18.399.864	3.156.745	3.188.540	24.745.149

Kaynak: SGK

2021 yılı aktif sigortalı sayılar Tablo 223'de verilmiştir. Burada 4-1/a; hizmet akdi ile bir işverenin yanında çalışanları, 4-1/b; köy ve mahalle muhtarları ile kendi hesabına çalışanları, 4-1/c; kamu idarelerinde 4-1/a ve 4-1/b kapsamı dışında sürekli ya da sözleşmeli olanları ifade etmektedir. Türkiye nüfusunun %4'ü TR63 Bölge'sinde yaşamaktadır ancak Türkiye'deki aktif sigortalı olarak çalışanların %3'ü bölgededir.

Tablo 224: 4-1/a Kapsamındaki Zorunlu Sigortalıların Sektör ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2021)

İl	İşyeri Sayısı		Zorunlu Sigortalı Sayısı				Ortalama Günlük Kazanç (TL)
	Kamu	Özel	Kamu	Özel	Erkek	Kadın	
Türkiye	47.645	2.040.047	1.940.790	14.228.889	11.046.133	5.123.546	204,39
Hatay	592	26.756	31.685	162.074	142.382	51.377	178,51
Kahramanmaraş	579	17.992	25.328	146.030	136.228	35.130	170,25
Osmaniye	303	7.605	10.300	52.184	46.597	15.887	174,47

Kaynak: SGK

Tablo 224'de zorunlu sigortalı sayıları kamu-özel ve cinsiyet ayrımında görülmektedir. Zorunlu sigortalılar içerisinde kadınların oranı Türkiye'de %31,7 iken, Hatay'da %26,5, Kahramanmaraş'ta %20,5, Osmaniye'de ise %25,4'tür.

Ortalama günlük kazanç rakamlarına bakıldığında bölge illerinin tamamı Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Bölge illeri arasında ilk sırada 178,51 TL günlük kazanç ile Hatay ilk sırada, Osmaniye 174,47 TL ile ikinci, Kahramanmaraş 170,25 TL üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 225: Sektörlere Göre İşyeri ve Çalışan Sayıları (2020)

NACE Kod	Sektör Faaliyet Grupları	Hatay		Kahramanmaraş		Osmaniye	
		İşyeri	Çalışan	İşyeri	Çalışan	İşyeri	Çalışan
01	Bitkisel Ve Hayvansal Üretim	239	1327	195	1147	52	293
02	Ormancılık Ve Tomrukçuluk	66	347	104	743	31	270
03	Balıkçılık Ve Su Ürünleri Yetiştir.	38	167	24	292	1	1
05-09	Madencilik	66	952	80	2092	27	219
10	Gıda Ürünleri İmalatı	709	3682	578	4882	264	1883
11	İçecek İmalatı	7	102	8	97	11	206
12	Tütün Ürünleri İmalatı	1	4	0	0	0	0
13	Tekstil Ürünleri İmalatı	45	1113	341	37400	35	4714
14	Giyim Eşyaları İmalatı	69	563	155	3506	28	741
15	Deri Ve İlgili Ürünler İmalatı	91	441	21	74	3	96
16	Ağaç, Ağaç Ürünleri İmalatı	220	858	106	346	45	183
17	Kağıt Ve Kağıt Ürünleri İmalatı	11	105	11	1273	8	164
18	Kayıtlı Medyanın Basılması Ve Çoğ.	46	169	43	99	8	15
19	Kök Kömürü Ve Petrol Ürün. İm.	6	114	1	2	4	45
20	Kimyasal Ürünleri İmalatı	71	651	29	857	21	740
21	Eczacılık Ve Ecz. İlişkin Mal. İmalatı	0	0	3	27	1	4
22	Kauçuk Ve Plastik Ürünler İm.	170	1479	114	856	57	492
23	Metalik Olmayan Ürünler İma.	166	1450	164	2340	70	543
24	Ana Metal Sanayi	92	14033	112	956	35	5539
25	Fabrik.Metal Ürün İmalatı	318	3303	479	6809	137	1578
26	Bilgisayar, Elektronik Ve Optik Ür. İmalatı	10	38	5	6	0	0
27	Elektrikli Techizat İmalatı	29	265	28	109	14	140
28	Makine Ve Ekipman İmalatı	80	1810	63	524	32	359
29	Motorlu Kara Taşıtı Ve Römork İmalatı	45	1604	6	29	11	201
30	Diğer Ulaşım Araçları İmalatı	2	4	1	1	1	1
31	Mobilya İmalatı	426	1979	132	812	96	284
32	Diğer İmalatlar	41	231	219	1008	16	133
33	Makine Ve Ekipman Kurulumu	195	968	142	1042	21	121
35-39	Elk, Su, Kanalizasyon, Atık	135	2633	276	6581	98	1103
41-43	İnşaat	2587	18369	1978	16730	824	6788
45-46	Toptan Ticaret	2928	11478	1471	5517	853	2670
47	Perakende Ticaret	5112	18514	3344	11254	1650	5708
49	Kara Taşımacılığı	2446	15154	1293	4167	585	2401
50-99	Diğer Hizmet Faaliyetleri	8538	74934	5283	45507	2224	18566

Kaynak: SGK

SGK kayıtlarına göre Hatay ilinde sektörler çalışan sayısına göre sıralandığında ilk sırada 74.934 kişi ile “diğer hizmet faaliyetleri” sektörü yer almaktadır. Bu sektörü sırası ile perakende ticaret, inşaat ve kara taşımacılığı sektörleri takip etmektedir. İmalat sektöründe ilk sırada 14.033 kişi ile “ana metal sanayi”, ikinci sırada “gıda ürünleri imalatı”, üçüncü sırada “fabrikasyon metal ürünler imalatı” yer almaktadır.

Kahramanmaraş iline bakıldığında ilk sırada yine ilk sırada 45.507 kişi ile “diğer hizmet faaliyetleri” sektörü yer almaktadır. Bu sektörü sırası ile tekstil ürünleri imalatı, inşaat ve perakende ticaret sektörleri takip etmektedir. İmalat sektörü olarak bakıldığında 37.400 çalışanı ile tekstil sektörünü, 6.809 “fabrikasyon metal ürünleri imalatı” ve gıda ürünleri imalatı izlemektedir.

Osmaniye iline bakıldığında ilk sırada yine ilk sırada 18.566 kişi ile “diğer hizmet faaliyetleri” sektörü yer almaktadır. Bu sektörü sırası ile inşaat, perakende ticaret ve ana metal sanayi sektörleri takip etmektedir. İmalat sektörü olarak bakıldığında 5.539 çalışanı ile ana metal sanayisini, tekstil ürünleri imalatı ve gıda ürünleri imalatı izlemektedir.

Tablo 226: TR63 Bölgesi İlçelere Göre İşyeri ve Çalışan Sayıları (2021)

Hatay			Kahramanmaraş			Osmaniye		
İlçe Adı	İşyeri	Çalışan	İlçe Adı	İşyeri	Çalışan	İlçe Adı	İşyeri	Çalışan
Altınözü	360	3.214	Afşin	759	12.329	Bahçe	310	2.932
Antakya	9.521	81.891	Andırın	320	1.880	Düziçi	957	8.233
Arsuz	1.195	7.986	Çağlayancerit	159	1.234	Hasanbeyli	66	380
Belen	419	5.640	Dulkadiroğlu	5.917	58.575	Kadirli	1.851	17.153
Defne	1.690	8.900	Ekinözü	70	726	Merkez	4.372	32.602
Dört Yol	2.347	21.953	Elbistan	2.061	15.287	Sumbas	50	437
Erzin	639	4.222	Göksun	553	3.684	Toprakkale	463	16.061
Hassa	421	3.866	Nurhak	107	554			
İskenderun	6.151	61.556	Onikişubat	7.180	48.965			
Kırıkhan	1.253	10.437	Pazarcık	941	8.594			
Kumlu	77	758	Türkoğlu	740	14.601			
Payas	893	7.759						
Reyhanlı	965	10.852						
Samandağ	1.403	8.283						
Yayladağı	212	1.927						

Kaynak: SGK

İlçelere göre işyeri ve sigortalı sayıları Tablo 226’te verilmektedir. Hatay’da işyeri sayılarına baktığımızda ilk sırada merkez ilçe olan Antakya yer almaktadır. Ancak diğer merkez ilçe olan Defne dördüncü sırada yer almaktadır. İskenderun ve Dört Yol ilçeleri gerek işyeri gerekse çalışan sayısı bakımından Defne ilçesinin önünde yer almaktadır. Kumlu ve Yayladağı ilçeleri ise en düşük işyeri sayısına sahip ilçelerdir.

Kahramanmaraş’taki işyeri sayılarına bakıldığında merkez ilçeler olan Onikişubat ve Dulkadiroğlu ilk iki sıradadır. Bu ilçeleri sırası ile Elbistan, Pazarcık ve Afşin izlemektedir. Çalışan sayısına göre ise merkez ilçelerden sonra Elbistan, Türkoğlu ve Afşin ilçeleri sıralanmaktadır. İşyeri sayısının en düşük olduğu ilçeler ise Ekinözü ve Nurhak’tır.

Osmaniye’de işyeri sayısının en yüksek olduğu ilçe Merkez ilçedir. Bu ilçeyi Kadirli, Düziçi ve Toprakkale ilçeleri takip etmektedir. Çalışan sayısına bakıldığında Merkez ve Kadirli’den sonra en yüksek çalışan sayısı Toprakkale ilçesindedir.

Tablo 227: TR63 Bölgesi İlçelere Göre Çalışanların Nüfusa Oranı (2021)

Hatay		Kahramanmaraş		Osmaniye	
İlçe Adı	Çalışan s/ Nüfus	İlçe Adı	Çalışan s/ Nüfus	İlçe Adı	Çalışan s/ Nüfus
Altınözü	5,3%	Afşin	15,4%	Bahçe	12,9%
Antakya	20,8%	Andırın	5,9%	Düziçi	9,7%
Arsuz	8,0%	Çağlayancerit	5,4%	Hasanbeyli	8,2%
Belen	16,5%	Dulkadiroğlu	26,2%	Kadirli	13,5%
Defne	5,5%	Ekinözü	6,8%	Merkez	11,6%
Dörtüyük	17,2%	Elbistan	10,8%	Sumbas	3,3%
Erzin	10,1%	Göksun	7,2%	Toprakkale	79,8%
Hassa	6,8%	Nurhak	4,5%		
İskenderun	24,5%	Onikişubat	10,9%		
Kırıkhan	8,7%	Pazarcık	12,3%		
Kumlu	5,7%	Türkoğlu	18,6%		
Payas	17,8%				
Reyhanlı	10,3%				
Samandağ	6,7%				
Yayladağı	5,2%				

Kaynak: SGK

Kayıtlı çalışan sayısının nüfusa oranı incelendiğinde bu oranın merkez ilçelerde yüksek kırsal ilçelerde ise düşük olduğu görülmektedir. Osmaniye Toprakkale ilçesi %79,8 oran ile ilk sırada yer almaktadır ancak ilçede kurulu bulunan organize sanayi bölgesi nedeniyle bu oran olduğundan yüksek görünmektedir. Bu ilçeden sonra çalışan sayısının nüfusa oranının en yüksek olduğu ilçeler %26,2 ile Kahramanmaraş Dulkadiroğlu ve %24,5 ile Hatay İskenderun'dur.

Tablo 228: İŞKUR'a Kayıtlı İşsizlerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı (2021)

Öğrenim Durumu	Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye
İlköğretim	23.080	17.869	7.623
Lisans	8.430	6.048	2.877
Okur Yazar	1.958	1.181	631
Okur Yazar Olmayan	804	568	227
Ortaöğretim (Lise ve dengi)	19.581	16.301	8.060
Ön Lisans	8.220	5.779	3.496
Yüksek Lisans	245	139	67
Doktora	7	6	2
Genel Toplam	62.325	47.891	22.983

Kaynak: İŞKUR

İŞKUR'a kayıtlı işsizlerin eğitim durumuna göre dağılımı Tablo 228'te görülmektedir. Hatay ve Kahramanmaraş'ta kayıtlı işsizler arasında ilk sırada ilköğretim mezunları yer alırken Osmaniye'de ortaöğretim mezunları yer almaktadır. Türkiye rakamlarına bakıldığında ilköğretim mezunları yer alırken, ikinci sırada ortaöğretim mezunları yer almaktadır.

İŞKUR tarafından her yıl düzenli olarak yapılan İşgücü Piyasa Araştırması kapsamında işverenlere son bir yıl içerisinde hangi mesleklerde eleman temininde güçlük çektikleri, temininde güçlük çektikleri eleman sayısı ve bu mesleklerde eleman temininde güçlük çekilmesinin nedenleri sorulmaktadır.

Tablo 229: İllere Göre Temininde Güçlük Çekilen İlk 10 Meslek (2021)

Sıra	Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye
1	Hemşire	Konfeksiyon İşçisi	Cnc Freze Tezgâhı Operatörü
2	İç Giyim Modelisti	Örgü Makinası Operatörü	Ar-Ge Elemanı
3	Tır-çekici şoförü	Diğer İplik İşçileri ve Sarıcıları	Cnc Torna Tezgâhı Operatörü
4	Kamyon Şoförü	Ahşap Mobilya İmalat Ustası	Elektrik ve Elektronik Malzemeleri Satış Elemanı
5	Ayakkabı İmalatçısı (Sayacı)	Açık Ve Polisaj Tezgâhı Operatörü - Metal İşçiliği	Elektrikçi (Genel)
6	Mobilya Cilacısı	Diğer Metal Levha İşçileri	Kasap
7	Mobilya Döşeme Ustası	Beden İşçisi (Genel)	Ön Muhasebeci
8	Kalıpcı (Betonarme)	Dokuma Makineleri Operatörü - Dokumacı	Tekstil Mühendisi
9	Otobüs Muavini	Bakım Ve Onarım Elektrikçisi - Endüstriyel Bakım Ve Onarımcısı	Dokuma Makineleri Operatörü - Dokumacı
10	Garson (Servis Elemanı)	Satış Danışmanı - Uzmanı	Galvanizli/Galvanizsiz Tel Ürünleri Üretim İşçisi

Kaynak: İŞKUR

Hatay ilinde temininde güçlük çekilen mesleklere bakıldığında ilk sırada 32 kişi ile Hemşire mesleği yer almaktadır. Bu mesleğin ardından sırasıyla 21 kişi ile İç Giyim Modelisti ve 20 kişi ile Tır-Çekici Şoförü meslekleri gelmektedir. Hemşire, şoför-yük taşıma, mobilya ustası gibi meslekler bir önceki yılın araştırma sonuçlarında da temininde güçlük çekilen meslekler arasında yer almaktadır.

Kahramanmaraş ilinde temininde güçlük çekilen mesleklere bakıldığında ilk sırada 51 kişi ile Konfeksiyon İşçisi mesleği yer almaktadır. Bu mesleğin ardından sırasıyla 22 kişi ile Örgü Makinası Operatörü ve 20 kişi ile Diğer İplik İşçileri Ve Sarıcıları meslekleri gelmektedir. İlde tekstil sektörünün ağırlığı araştırma sonuçlarına da yansımaktadır.

Osmaniye ilinde temininde güçlük çekilen mesleklere bakıldığında ilk sırada 5 kişi ile Cnc Freze Tezgâhı Operatörü mesleği yer almaktadır. Bu mesleğin ardından sırasıyla 5 kişi ile Ar-Ge Elemanı ve 4 kişi ile Cnc Torna Tezgâhı Operatörü meslekleri gelmektedir. Cnc tezgâh operatörleri bir önceki yılın araştırma sonuçlarına göre de eleman temininde güçlük çekilen meslekler arasında yer almaktadır.

10. Tarım

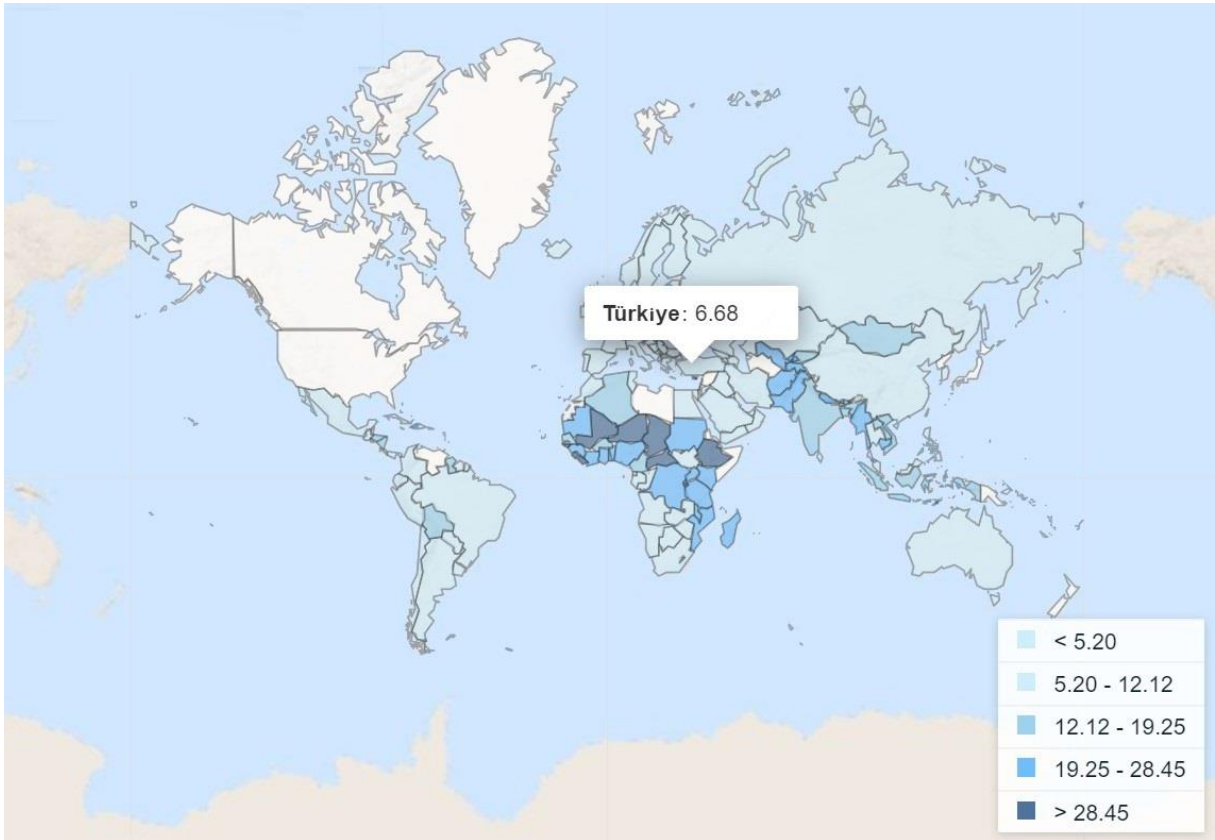
10.1.Giriş

2050 yılına kadar 9 milyarı aşması öngörülen dünya nüfusunun beslenebilmesi için dünyada bugünkü üretimden en az %50 daha fazla gıda üretimi gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Dünya Bankası, 2022). 2019 yılında Çin'den tüm dünyaya yayılan Covid-19 pandemisi ile birlikte tarım ve gıda ürünlerinde yaşanan arz sıkıntısı üretim ihtiyacını katlamış, bu durum gıda ve tarım ürünlerine atfedilen değeri daha da artırmıştır. Ülkeler pandemi sonrası tarım ve tarıma dayalı sanayiye önceleyen politikalar geliştirmişlerdir. 11.Kalkınma Planında tarımın ülkemiz GSYH içindeki payının 2014-2018 döneminde yıllar içinde azaldığına vurgu yapılmış ve tarım öncelikli gelişme alanlarından biri olarak belirlenmiştir.

10.2.Tarım Sektörü ve Ekonomi

Dünya ülkelerinde tarımın GSYH içindeki paylarına bakıldığında az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yüksek, gelişmiş ülkelerde ise düşük seyrettiği görülmektedir. Dünya Bankası verilerine göre 2020 yılında dünyada GSYH içinde tarımın payının en yüksek olduğu ülkelerin Sierra Leone (%59,5), Çad (%46,3) ve Liberya (%39) olduğu görülmektedir. Aşağıdaki şekilden de anlaşılacağı üzere Afrika kıtasındaki ülkelerde tarımın GSYH'den aldığı pay, dünya ortalamalarının üzerindedir. Tarımın GSYH içinden en az pay aldığı ülkeler ise Singapur (%0,03), Hong Kong (%0,10) ve Lüksemburg (%0,20)'dur (Dünya Bankası, 2022).

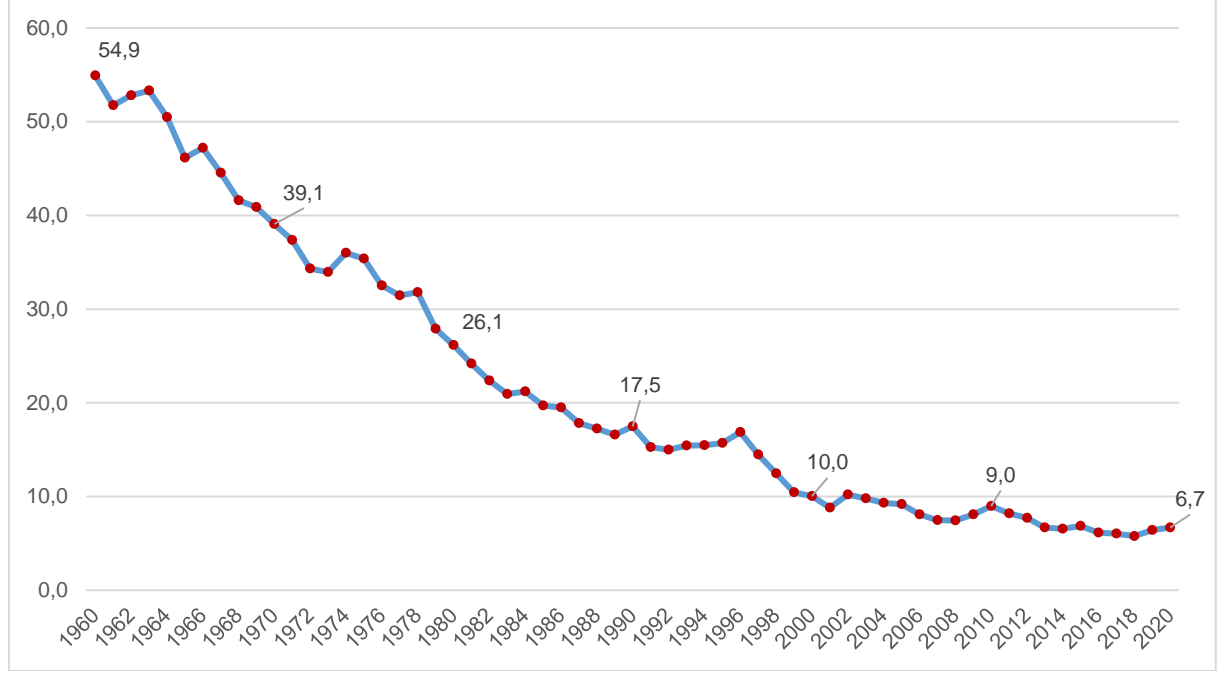
Şekil 107: Dünyada Tarımın GSYH İçindeki Payı (2020)

Kaynak: Dünya Bankası

Tarımın GSYH'den aldığı pay ABD'de %0,91 (2019), Çin'de %7,6 (2020), Almanya'da %0,74 (2020), Fransa'da %1,6 (2020) ve Hollanda'da %1,58 (2020)'dir.

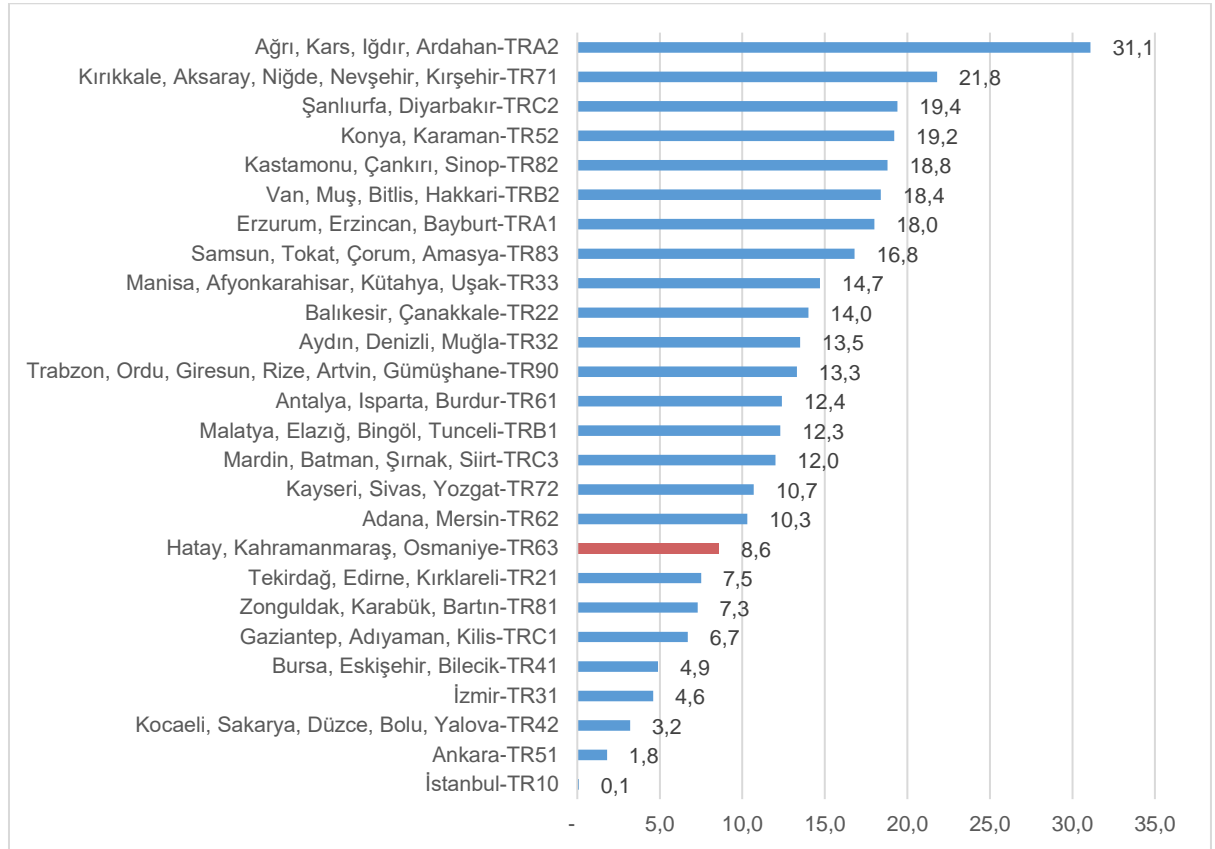
Şekil 108: Türkiye'de Tarımın GSYH İçindeki Payı

Kaynak: Dünya Bankası

Türkiye'de tarımın GSYH'den aldığı pay yıllar içinde bariz şekilde düşüş eğiliminde olmuştur. Dünya Bankası verilerine göre Türkiye'de tarımın GSYH'den aldığı pay 2020 yılında %6,7 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 109: Düzey-2 Bölgelerinde Tarımın Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla İçindeki Payı (2009 Bazlı) (2020)

Kaynak: TÜİK

2020 yılında tarımın GSYH içindeki payının en yüksek olduğu Düzey-2 Bölgesi TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır Ardahan) olmuştur. Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinden oluşan TR63 Bölgesi'nde ise tarımın GSYH içindeki payı %8,6'dır.

Türkiye'de tarımsal katma değerdeki büyümenin on yıllık (2011-2020) ortalama değeri %12,74'tür. TR63 Bölgesi ortalama %9,95 büyüme ile Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Bölgede tarımsal katma değerdeki büyüme oranının Türkiye ortalamasını yakalaması gerekmektedir.

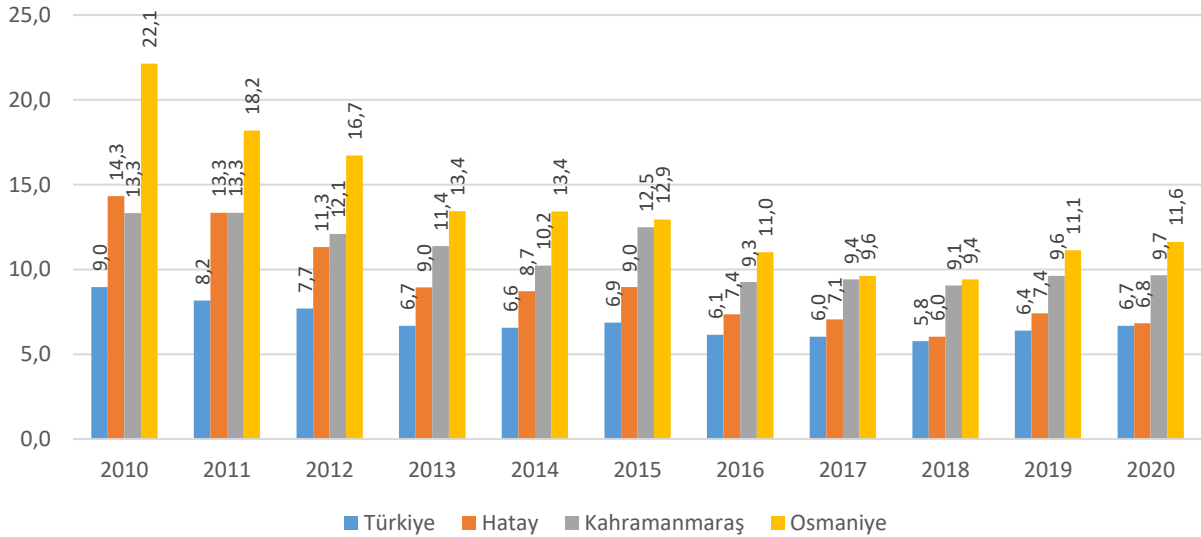
Tablo 230: Türkiye ve TR63 GSYH İçinde Tarım Sektörü Payı (% , 2010-2020)

Düzey	Yıl	Tarım	Sanayi	Hizmetler
Hatay	2010	14,3%	23,0%	50,7%
Kahramanmaraş		13,3%	35,9%	38,7%
Osmaniye		22,1%	23,7%	42,2%
TR63 Bölgesi		15,1%	27,7%	45,1%
Türkiye		9,0%	24,5%	54,5%
Hatay	2020	6,8%	27,0%	55,1%
Kahramanmaraş		9,7%	42,3%	36,9%
Osmaniye		11,6%	34,5%	42,8%
TR63 Bölgesi		8,6%	33,6%	46,7%
Türkiye		6,7%	28,0%	54,2%

Kaynak: TÜİK

Türkiye'de 2010 yılında %9,0 olan GSYH içindeki tarım sektörü payı 2020 yılında %6,7'ye gerilemiştir. TR63 Bölgesi'ndeki gerileme Türkiye'ye oranla daha keskin olmuştur. İlgili yıllarda Hatay %14,3'ten %6,8'e, Kahramanmaraş %13,3'ten %9,7'ye, Osmaniye %22,1'den %11,6'ya gerilemiştir. 2020 yılı itibariyle Türkiye ile TR63 Bölgesi arasındaki fark %1,9'a gerilemiştir.

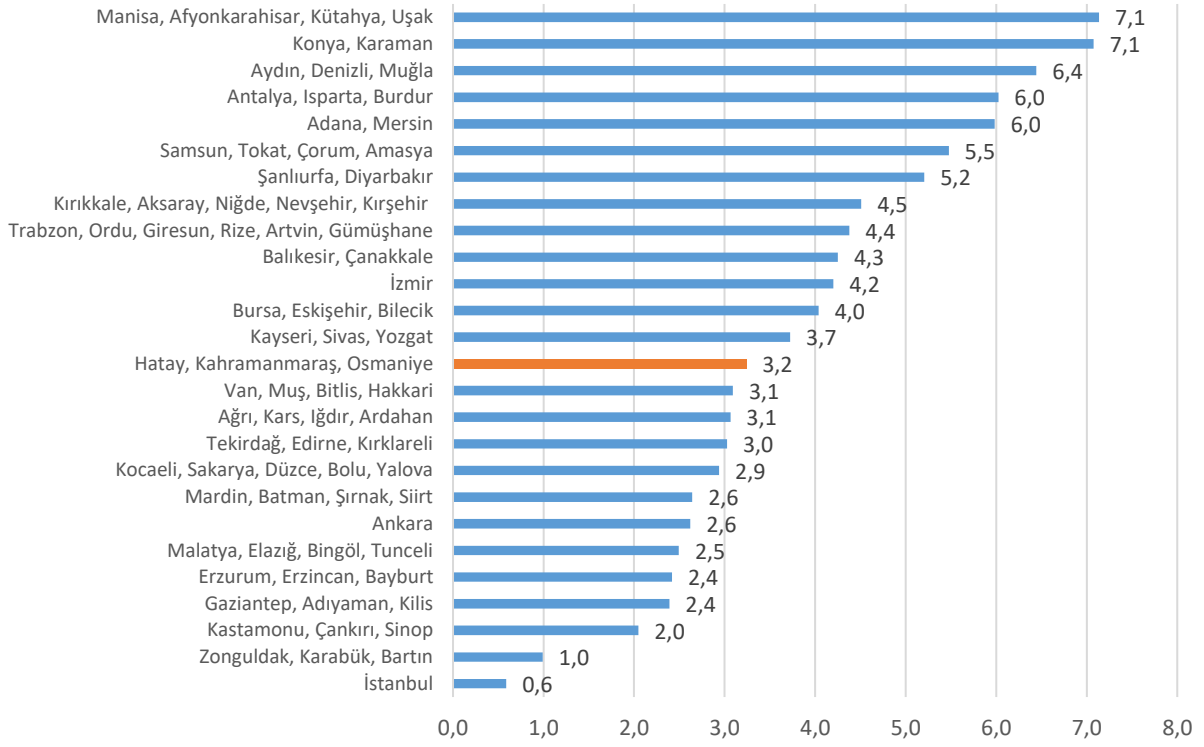
Şekil 110: Yıllara Göre Türkiye ve TR63 GSYH İçinde Tarım Sektörü Payı (%)

Kaynak: TÜİK Ulusal Hesaplar

TR63 Bölgesi'nde gayri safi yurtiçi hasılasına oranla en yüksek oranda tarım geliri elde eden il Osmaniye'dir. Türkiye oranlarına en yakın oran Hatay'da görülmektedir. 2020 yılı itibariyle tarım sektörünün GSYH içindeki payı Türkiye'de %6,7 Hatay'da %6,8'dir.

Şekil 111: Türkiye Tarım Sektörü Katma Değerinin Bölgelere Dağılımı (% , 2020)

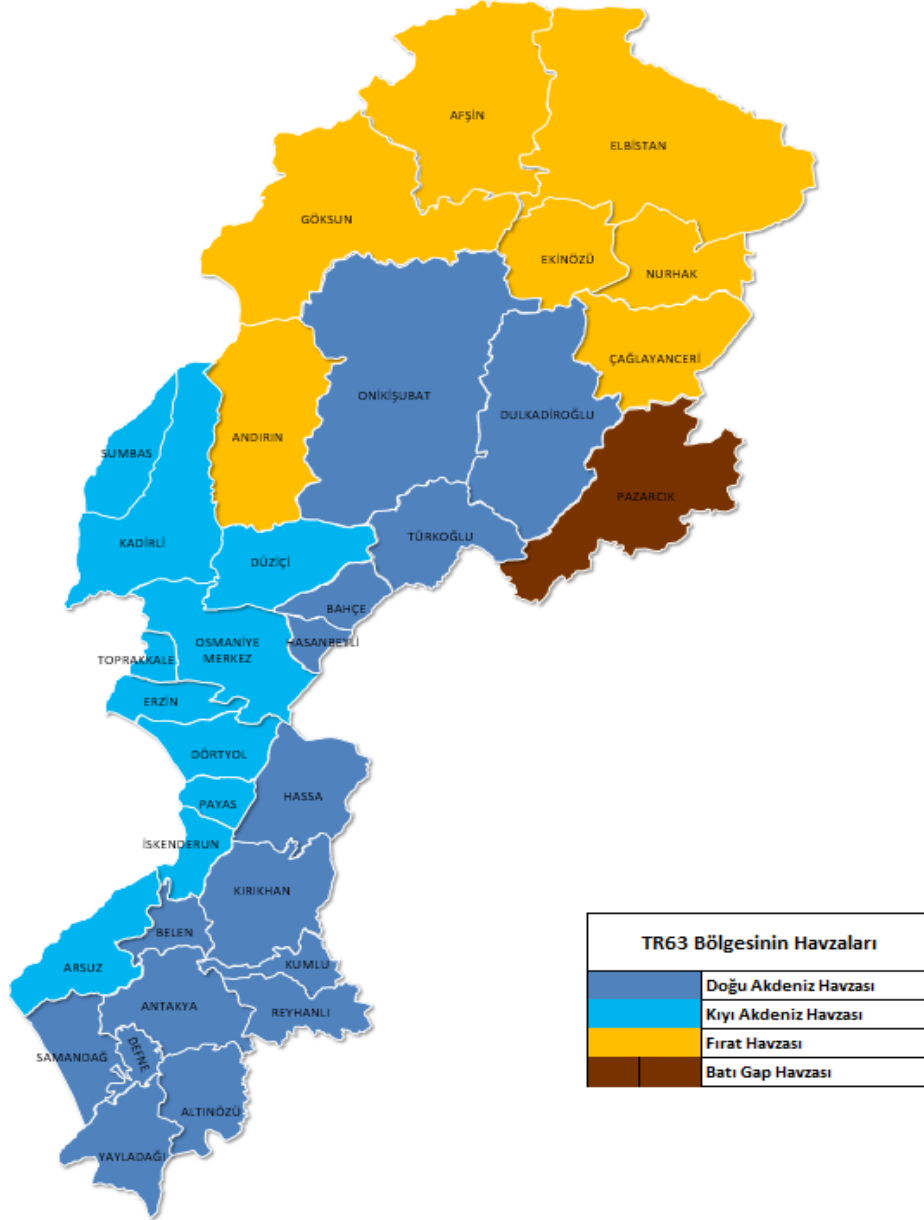
Kaynak: TÜİK

Bölgelerin Türkiye katma değerinin ne kadarını karşıladığı yukarıdaki grafikte görülmektedir. Tarımsal katma değer olarak ilk sırada TR33 (Manisa, Kütahya, Afyonkarahisar, Uşak) yer almaktadır. TR63 Bölgesi Türkiye katma değerinin %3,2'sini karşılamakta ve 26 Bölge içerisinde 14. sırada yer almaktadır. İl düzeyinde tarımsal katma değer incelendiğinde ilk sırada Konya yer almaktadır. Bölge illerinden olan Kahramanmaraş 24., Hatay 28., Osmaniye ise 55. sıradadır.

10.3. Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli

2009 yılında Mülga Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTİHB) tarafından Türkiye Tarım Havzaları Üretim ve Destekleme Modeli (TTHDM) uygulamaya konulmuştur. Bu model ile iklim, coğrafi koşullar vb. bakımından 30 havzaya ayrılmış tarım alanlarında üretim planlaması amaçlanmıştır. Havzaların özellikleri ve ürünlerin istekleri karşılaştırılmış, havzalarda yetiştirilebilecek en uygun ürünler belirlenmiştir.

Harita 11. TR63 Bölgesi Tarım Havzaları

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bilgileri ile DOĞAKA tarafından hazırlanmıştır.

Modele göre, Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerine bağlı ilçeler Türkiye çapındaki otuz havzadan dördünde yer almakta, bu havzaların niteliklerine göre desteklemelerden yararlanmaktadır.

Tablo 231: İllere Göre Desteklenecek Ürünler Listesi (2022)

Hatay İlçeler	Desteklenen Ürünler	Kahramanmaraş İlçeler	Desteklenen Ürünler	Osmaniye İlçeler	Desteklenen Ürünler
Altınözü	Buğday, Mısır (Dane), Pamuk (Kütlü), Mercimek, Yem Bitkileri, Zeytin, Zeytinyağı, Soğan (Kuru)	Afşin	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Kuru Fasulye, Mercimek, Nohut, Ayçiçeği (Yağlık), Yem Bitkileri, Patates	Bahçe	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Nohut, Soya, Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı
Antakya	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Pamuk (Kütlü), Soya, Ayçiçeği (Yağlık), Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı, Patates, Soğan (Kuru)	Andırın	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Nohut, Pamuk (Kütlü), Soya, Ayçiçeği (Yağlık), Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı,	Düziçi	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Pamuk (Kütlü), Soya, Ayçiçeği (Yağlık), Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı
Arsuz	Buğday, Mısır (Dane), Pamuk (Kütlü), Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı, Soğan (Kuru)	Çağlayancerit	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Kuru Fasulye, Nohut, Yem Bitkileri, Soğan (Kuru)	Hasanbeyli	Arpa, Buğday, Nohut, Soya, Ayçiçeği (Yağlık), Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı
Belen	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Pamuk (Kütlü), Nohut, Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı, Patates, Soğan (Kuru)	Dulkadiroğlu	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Pamuk (Kütlü), Mercimek, Nohut, Soya, Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı, Soğan (Kuru)	Kadirli	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Pamuk (Kütlü), Soya, Ayçiçeği (Yağlık), Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı
Defne	Buğday, Mısır (Dane), Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı, Soğan (Kuru)	Ekinözü	Arpa, Buğday, Ayçiçeği (Yağlık), Mısır (Dane), Kuru Fasulye, Mercimek, Nohut, Yem Bitkileri	Merkez	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Pamuk (Kütlü), Soya, Ayçiçeği (Yağlık), Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı, Soğan (Kuru)
Dört Yol	Buğday, Mısır (Dane), Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı, Soğan (Kuru)	Elbistan	Arpa, Aspir, Buğday, Mısır (Dane), Kuru Fasulye, Nohut, Yem Bitkileri, Patates	Sumbas	Buğday, Mısır (Dane), Pamuk (Kütlü), Soya, Ayçiçeği (Yağlık), Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı
Erzin	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Ayçiçeği (Yağlık), Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı	Göksun	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Kuru Fasulye, Nohut, Yem Bitkileri, Patates	Toprakkale	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Pamuk (Kütlü), Soya, Ayçiçeği (Yağlık), Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı, Soğan (Kuru)
Hassa	Arpa, Buğday, Çeltik, Mısır (Dane), Pamuk (Kütlü), Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı	Nurhak	Arpa, Buğday, Ayçiçeği (Yağlık), Mısır (Dane), Kuru Fasulye, Nohut, Yem Bitkileri		
İskenderun	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı, Soğan (Kuru)	Onikişubat	Arpa, Buğday, Ayçiçeği (Yağlık), Mısır (Dane), Pamuk (Kütlü), Mercimek, Nohut, Soya, Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı, Soğan (Kuru)		
Kırıkhan	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Pamuk (Kütlü), Nohut, Soya, Soğan (kuru), Ayçiçeği (Yağlık),	Pazarcık	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Pamuk (Kütlü), Mercimek, Nohut, Soya, Yem		

	Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı		Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı		
Kumlu	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Pamuk (Kütlü), Nohut, Soya, Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı, Patates, Soğan (Kuru)	Türkoğlu	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Pamuk (Kütlü), Nohut, Soya, Triticale, Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı		
Payas	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı				
Reyhanlı	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Pamuk (Kütlü), Nohut, Soya, Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı, Patates, Soğan (Kuru)				
Samandağ	Buğday, Yem Bitkileri, Zeytin - Zeytinyağı, Patates, Soğan (Kuru)				
Yayladağı	Arpa, Buğday, Mısır (Dane), Nohut, Yem Bitkileri, Yulaf, Zeytin - Zeytinyağı				

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

10.4.Tarım Sektörü ve İstihdam

Tarımdaki istihdamın toplam istihdamdan aldığı payın Türkiye’de yıllar içinde düzenli olarak düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. 2017’de tarım istihdamının toplam istihdamdaki payı %21,1 iken 2021’de bu oran %17,2’ye kadar düşmüştür. TR63 Bölgesi’nde tarım istihdamının toplam istihdamdan aldığı pay her yıl Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmiştir. Yıllar içinde 2016, 2017, 2018 ve 2021 yılında bir önceki yıla göre artış gösterse de genel olarak değerlendirildiğinde tarım istihdamı toplam istihdamdan %20’nin üzerinde pay alırken 2020 yılından itibaren %20’nin altına inmiştir.

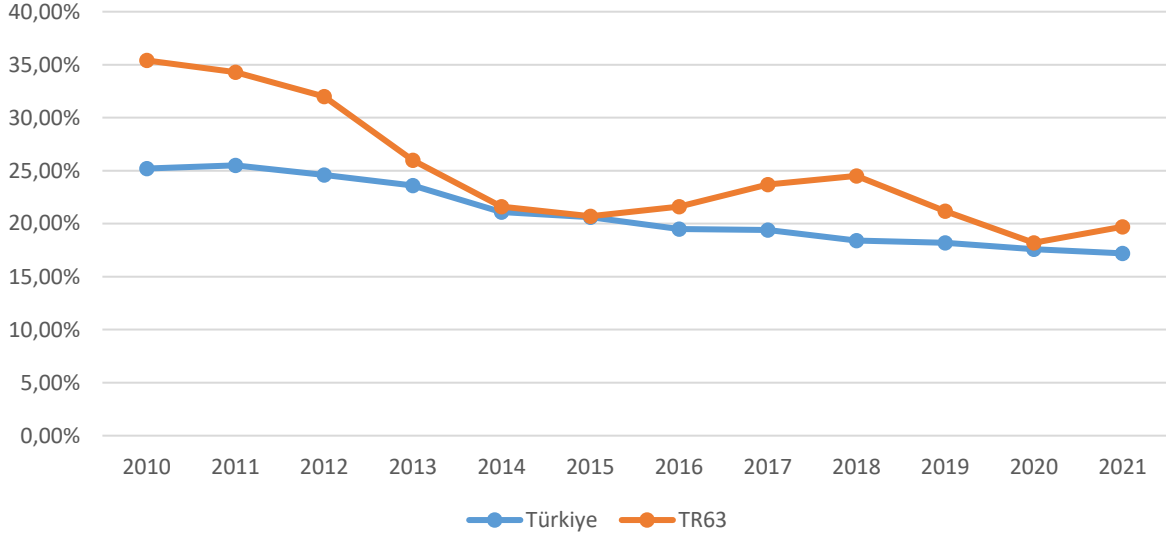
Tablo 232: Tarım ve Tarım Dışı İstihdam (+15 Yaş)

Yıllar	Düzyey	Tarım İstihdamı (Bin kişi)	Tarım Dışı İstihdam (Bin kişi)	Toplam	Tarım İstihdamın Toplam İstihdam İçindeki Payı
2010	TR63 Bölgesi	300	547	847	%35,4
	Türkiye	16.911	5.683	22.594	%25,2
2011	TR63 Bölgesi	305	584	889	%34,3
	Türkiye	17.967	6.143	24.110	%25,5
2012	TR63 Bölgesi	295	627	922	%32,0
	Türkiye	18.724	6.097	24.821	%24,6
2013	TR63 Bölgesi	232	661	893	%26,0
	Türkiye	19.508	6.015	25.524	%23,6
2014	TR63 Bölgesi	168	611	779	%21,6
	Türkiye	5470	20.462	25.932	%21,1
2015	TR63 Bölgesi	159	609	768	%20,7
	Türkiye	5483	21.137	26.620	%20,6
2016	TR63 Bölgesi	186	677	863	%21,6
	Türkiye	5305	21.901	27.206	%19,5
2017	TR63 Bölgesi	228	733	961	%23,7
	Türkiye	5.464	22.724	28.188	%19,4
2018	TR63 Bölgesi	236	729	965	%24,5
	Türkiye	5.297	23.441	28.738	%18,4
2019	TR63 Bölgesi	194	720	914	%21,2
	Türkiye	5.097	22.983	28.080	%18,2
2020	TR63 Bölgesi	164	735	899	%18,2
	Türkiye	4.716	22.096	26.812	%17,6
2021	TR63 Bölgesi	189	768	957	%19,7
	Türkiye	4.948	23.848	28.796	%17,2

Kaynak: TÜİK

Kırsal kalkınma politikalarında gençler ile ilgili temel önlemler, genç işsizliğini azaltma ve gençlerin göç yoluyla mevcut kırsal yerleşimleri terk etmesinin önüne geçmeye yöneliktir. Ülkemizde de kırsal kalkınma yatırımları kapsamında kırsaldaki gençlerin dışarıya göçünün önlenmesi ve gençlerde tarımın özendirilmesi amacıyla 26.02.2016 tarihli Resmi Gazete’de 2016/ 8540 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yayınlanan “Genç Çiftçi Projesi” sürdürülmeye devam etmektedir. Bununla birlikte farklı kırsal kalkınma desteklerinde 18-40 yaş arası başvuru sahiplerine öncelik verilmektedir.

Şekil 112: Yıllara Göre Türkiye ve TR63 Bölgesi Tarım Sektöründe İstihdam Edilenleri Oranı (%)

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

Yıllara göre tarımda istihdam edilenlerin oranı yukarıdaki şekilde görülmektedir. 2014, 2015 ve 2020 yıllarında oldukça yakın seyreden TR63 Bölgesi rakamları, genel olarak bakıldığında Türkiye tarım istihdamının üzerindedir. 2021 yılı tarım istihdam oranları 26 Bölge için küçükten büyüğe göre sıralandığından TR63 Bölgesi 10. Sırada yer almaktadır. İstanbul %0,5 ile ilk sırada yer alırken, Ankara %3,8 ile ikinci, İzmir %8,9 ile üçüncü sıradadır. Tarım istihdam oranının en yüksek olduğu bölge %52,1 ile TRA2 (Ağrı, Kars Iğdır, Ardahan) Bölgesi’dir.

10.5.Tarımsal Örgütlenme

Tarımsal üretimi arttırmanın, kaliteli ürün elde etmenin, tarım ile uğraşanların yaşam düzeylerini yükseltmenin ve kırsal alanda kalkınmanın gerçekleştirilmesinin en önemli yollarından biri, üreticilerin iyi ve etkili bir biçimde örgütlenmesidir. Çünkü, bilinmektedir ki, tarım politikalarını oluşturmak, uygulama koşullarını belirlemek ve böylece politik mekanizmaları etkileyebilmek ayrıca, pazarda etkin olabilmek, çağdaş üretim yöntemlerini kullanıp verimliliği arttırarak kırsal alan kalkınmasını gerçekleştirmek ancak örgütsel güçle yani örgütlü üreticilerle olmaktadır (GÜLÇUBUK, 2007).

Tablo 233: Türkiye ve TR63 Bölgesi’nde Tarımsal Kooperatifler (2021)

İl / Bölge	Tarımsal Kalkınma		Sulama		Su Ürünleri		Pancar Ekicileri PANKOBİRLİK		Tarım Kredi Koop.	
	Koop.S.	Ortak S.	Koop.S.	Ortak S.	Koop.S.	Ortak S.	Koop.S.	Ortak S.	Toplam Koop.S.	Toplam Ortak S.
Hatay	38	4.031	22	4.646	10	362	0	0	12	5444
Kahramanmaraş	100	9.156	29	2.003	5	351	1	49.311	5	3411
Osmaniye	49	5.157	6	673	1	39	0	0	15	5864
TR63 Bölgesi	187	18.344	57	7.322	16	752	1	49.311	32	14.719
Türkiye	6.843	737.783	2.490	318.967	572	30.896	31	1.391.892	1.615	800.171

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı

TR63 Bölgesi'ndeki tarımsal kooperatiflerin %64'ü tarımsal kalkınma kooperatifidir. Toplam tarımsal kooperatif sayısında 140 kooperatif ile Kahramanmaraş ilk sıradadır. Bölgemizde Pancar ekicileri kooperatifleri birliği sadece Kahramanmaraş'ta bulunmaktadır.

10.6.Tarım Alanları

2021 yılı itibarı ile TR63 Bölgesi'ndeki tarım alanları, Türkiye'deki toplam tarım alanlarının %3'ünü oluşturmaktadır. Bölgede tarım yapılan arazilerin %64,4'ünde tahıl ürünleri, %25,6'sında meyve ve %4,6'sında sebze üretimi gerçekleştirilmektedir. 2012 yılı oranları ile karşılaştırıldığında tahıl ürünleri ve sebze üretim alanlarında düşüş gözlenirken meyve üretim alanlarında artış olduğu görülmektedir. Nadasa bırakılan tarım alanlarının payı ise toplam tarım alanının %5,3'ünü oluşturmaktadır olup 2012 yılı ile karşılaştırıldığında önemli bir değişiklik gözlenmemektedir. TR63 Bölgesi'nde nadasa bırakılan alanlar bakımından dikkat çeken bir nokta ise Türkiye ortalamasının (%13) oldukça altında kalmış olmasıdır. İklim ve sulama bakımından avantajlı bir konumda bulunan bölgemizde nadasa bırakılan tarım arazilerinin oranı düşük seviyelerde seyretmektedir.

Tablo 234: TR63 Bölgesi'nde Tarım Alanlarının Dağılımı (2021)

Düzye	Toplam Tarım Alanı, da	Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Alanı, da	Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Alanı, da	Sebze Alanı, da	Süs Bitkileri Alanı, da	Nadas Alanı, da
Hatay	2.366.068	993.242	1.086.905	229.763	152	56.006
Kahramanmaraş	3.531.126	634.146	2.508.371	73.723	16	314.870
Osmaniye	1.233.060	200.744	996.933	26.129	39	9.215
TR63 Bölgesi	7.130.255	1.828.132	4.592.209	329.615	208	380.091
Türkiye	234.456.798	35.946.916	160.310.275	7.553.346	54.642	30.591.619

Kaynak: TÜİK

TR63 Bölgesi'nde tarım yapılan alanların %50'si Kahramanmaraş'ta yer almaktadır. Kahramanmaraş'ı sırasıyla %33 ile Hatay ve %17 ile Osmaniye izlemektedir. 2010 yılı ile karşılaştırıldığında Türkiye'deki toplam tarım alanları yaklaşık %4 azalırken TR63 Bölgesi tarım alanları yaklaşık %11 azalmıştır. İlgili yıllar arasında Hatay tarım alanları %14, Kahramanmaraş tarım alanları %1, Osmaniye tarım alanları ise %26 azalmıştır.

Tarım alanı büyüklüğü olarak TR63 Bölgesi 2021 yılında 26 Bölge içerisinde 14. sırada yer almaktadır. Türkiye'de tarım alanı büyüklüğü olarak ilk sırada TR52 (Konya, Karaman) Bölgesi, son sırada ise TR10 (İstanbul) Bölgesi yer almaktadır..

Tablo 235: Hatay'da Tarım Alanlarının İlçe ve Ekilen Ürün Bazında Dağılımı (2021)

İlçe Adı	Toplam Tarım Alanı, da	Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Alanı, da	Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Alanı, da	Sebze Alanı, da	Süs Bitkileri Alanı, da	Nadas Alanı, da
Altınözü	338.544	196.948	124.427	17.169	-	-
Antakya	294.721	58.545	212.033	23.373	120	650
Arsuz	166.574	79.945	19.574	67.055	-	-
Belen	30.526	17.522	11.622	1.220	-	162
Defne	42.697	38.299	1.502	2.490	20	386
Dörtyol	120.848	111.302	4.597	4.949	-	-
Erzin	151.413	138.843	8.424	2.846	-	1.300
Hassa	140.935	91.856	42.717	4.092	-	2.270
İskenderun	20.017	8.346	7.921	3.380	10	360
Kırıkhan	420.230	47.905	298.296	25.901	-	48.128
Kumlu	103.967	6.977	89.003	7.987	-	-
Payas	5.442	4.730	532	180	-	-
Reyhanlı	267.122	34.593	182.012	49.015	2	1.500
Samandağ	112.752	86.788	9.297	16.467	-	200
Yayladağı	148.717	70.643	73.385	3.639	-	1.050

Kaynak: TÜİK

Hatay ilinde en geniş tarım alanına sahip ilçe Kırıkhan'dır. Aynı zamanda nadasa bırakılan alanların en fazla olduğu ilçenin de Kırıkhan olduğu görülmektedir. Kırıkhan ilçesinde tarımı en fazla alana yayılmış olan ürünler tahıl ürünleri olup tarım yapılan alanların %71'ini oluşturmaktadır. İlde en fazla tarım alanına sahip ikinci ilçe konumunda bulunan Altınözü'nde meyve alanları ilçedeki toplam tarım alanlarının %58'ini oluşturmakta olup bu alanın büyük bir bölümünde zeytin yetiştiriciliği yapılmaktadır. Meyve ve sebze üretiminde en fazla tarımsal alana sahip ilçeler arasında Dört Yol, Erzin, Hassa, Defne, Arsuz gibi ilçeler bulunmakta olup özellikle Dört Yol ve Erzin'de ön plana çıkan en önemli meyve grubu turuncgillerdir.

2010-2021 dönemi arasında tarım alanları varlığı ilçe düzeyinde incelendiğinde, 2012 yılında yürürlüğe konulan büyükşehir yasası ile bazı ilçelerin yeni kurulduğu ve bazı ilçelerin de aynı sebepten sınırlarının değiştiği görülmektedir. Bu ilçeler dışında kalan Samandağ ilçesi tarım alanları %36, Kumlu %25, Reyhanlı, Belen ve Kırıkhan yaklaşık %15 azalmış görünmektedir. Aynı dönemde Erzin ilçesi tarım alanlarında ise %20 artış görülmektedir.

Tablo 236: Kahramanmaraş'ta Tarım Alanlarının İlçe ve Ekilen Ürün Bazında Dağılımı (2021)

İlçe Adı	Toplam Tarım Alanı, da	Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Alanı, da	Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Alanı, da	Sebze Alanı, da	Süs Bitkileri Alanı, da	Nadas Alanı, da
Afşin	634.596	12.000	507.420	15.176	-	100.000
Andırın	206.722	21.012	168.340	4.370	-	13.000
Çağlayancerit	60.373	39.477	19.826	320	-	750
Dulkadiroğlu	261.656	108.775	146.400	3.466	15	3.000
Ekinözü	54.553	10.940	38.841	312	-	4.460
Elbistan	933.010	102.145	694.615	11.550	-	124.700
Göksun	429.165	40.967	346.373	6.025	-	35.800
Nurhak	33.797	2.247	23.530	520	-	7.500
Onikişubat	319.769	117.870	164.705	13.694	-	23.500
Pazarcık	359.829	136.313	212.619	8.897	-	2.000
Türkoğlu	237.656	42.400	185.702	9.393	1	160

Kaynak: TÜİK

Bölgenin en geniş yüzölçümüne ve en geniş tarım arazilerine sahip ili olan Kahramanmaraş'ta en geniş tarım alanına sahip ilçe Elbistan'dır. Elbistan'da ekili tarım arazilerinin %74'ünü tahıl ürünleri oluşturmaktadır. Elbistan'dan sonra en fazla tarım alanına sahip ilçe olan Afşin'de tahıl ürünleri ekili alanların toplam tarım alanlarına oranı ise %80'i bulmaktadır. Sahip oldukları tarımsal alana göre oransal olarak en yüksek meyve alanına sahip ilçeler Çağlayancerit ve Dulkadiroğlu'dur. Çağlayancerit'te meyve yetiştiriciliğinde öne çıkan ürün ceviz iken Dulkadiroğlu'nda üzumdür.

Kahramanmaraş ili genelinde nadasa bırakılan alanların bölgedeki diğer illere kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Nadasa bırakılan topraklardaki bu farklılığın temel sebebinin iklim, toprak yapısı ve sulama imkânları olduğu değerlendirilmektedir.

2010-2021 dönemi arasında tarım alanları varlığı ilçe düzeyinde incelendiğinde, 2012 yılında yürürlüğe konulan büyükşehir yasası ile bazı ilçelerin yeni kurulduğu ve bazı ilçelerin de aynı sebepten sınırlarının değiştiği görülmektedir. Bu ilçeler dışında kalan Pazarcık ilçesi tarım alanları %33, Çağlayancerit %32, Ekinözü %24 azalmış görülmektedir. Buna karşılık Türkoğlu ve Afşin ilçeleri tarım alanları %19, Elbistan %16, Nurhak %14 artmış görülmektedir.

Tablo 237: Osmaniye’de Tarım Alanlarının İlçe ve Ekilen Ürün Bazında Dağılımı (2021)

İlçe Adı	Toplam Tarım Alanı, da	Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Alanı, da	Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Alanı, da	Sebze Alanı, da	Süs Bitkileri Alanı, da	Nadas Alanı, da
Bahçe	49.402	11.898	31.727	2.762	-	3.015
Düziçi	201.362	26.646	171.971	2.501	4	240
Hasanbeyli	34.434	4.125	27.559	775	15	1.960
Kadirli	439.451	51.374	376.036	9.041	-	3.000
Merkez	309.176	71.740	230.226	6.190	20	1.000
Sumbas	132.361	14.940	116.787	634	-	-
Toprakkale	66.874	20.021	42.627	4.226	-	-

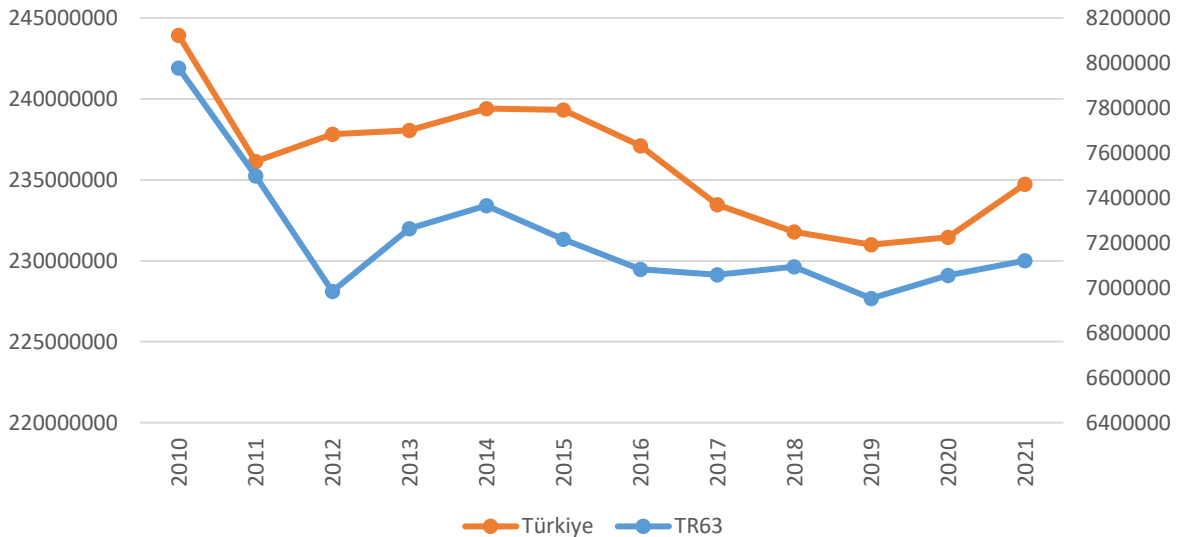
Kaynak: TÜİK

Osmaniye’nin en geniş tarım alanlarına sahip ilçeleri sırasıyla Kadirli, Merkez ve Düziçi’dir. Her üç ilçede de en geniş tarım alanları tahıl ürünlerine aittir. Tahıl ürünlerinde il genelinde en çok yetiştirilen ürünler sırasıyla buğday, mısır ve yer fıstığıdır. Tarım alanlarında en çok yetiştirilen ikinci ürün grubu meyve olup sahip oldukları tarım alanına göre oransal olarak en çok meyve alanına sahip ilçeler Toprakkale, Bahçe ve Merkez ilçeleridir. Her üç ilçede de en geniş alanda yetiştirilen meyve zeytin olmakla birlikte Bahçe ilçesinde zeytinden sonra ön plana çıkan meyve kirazdır.

2010-2021 arası dönemde tarım alanları varlığı incelendiğinde Osmaniye Merkez ilçesinde %32, Kadirli’de %29, Sumbas’ta %23, Düziçi, Toprakkale ve Hasanbeyli’de %10 ve üzerinde azalış görülmektedir. Bahçe ilçesi tarım alanları ise yaklaşık %2 azalmıştır. Osmaniye ilinin tüm ilçelerinde son 11 yılda tarım alanı varlığı azalmıştır.

Meyve ve sebze yetiştiriciliğinden elde edilen gelirin diğer bitkisel ürün gruplarından elde edilen gelirlerden daha yüksek olduğu göz önünde bulundurulduğunda TR63 Bölgesi’nde üreticilerin daha yüksek gelire ulaşmaları için meyve ve sebze üretiminin desteklenmesi önem taşımaktadır. Aynı zamanda kendine yeterliliğimizin yüksek olduğu meyve ve sebze ürünlerinde piyasaların istediği kalitede üretim planlanmasına ve kayıpların azaltılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

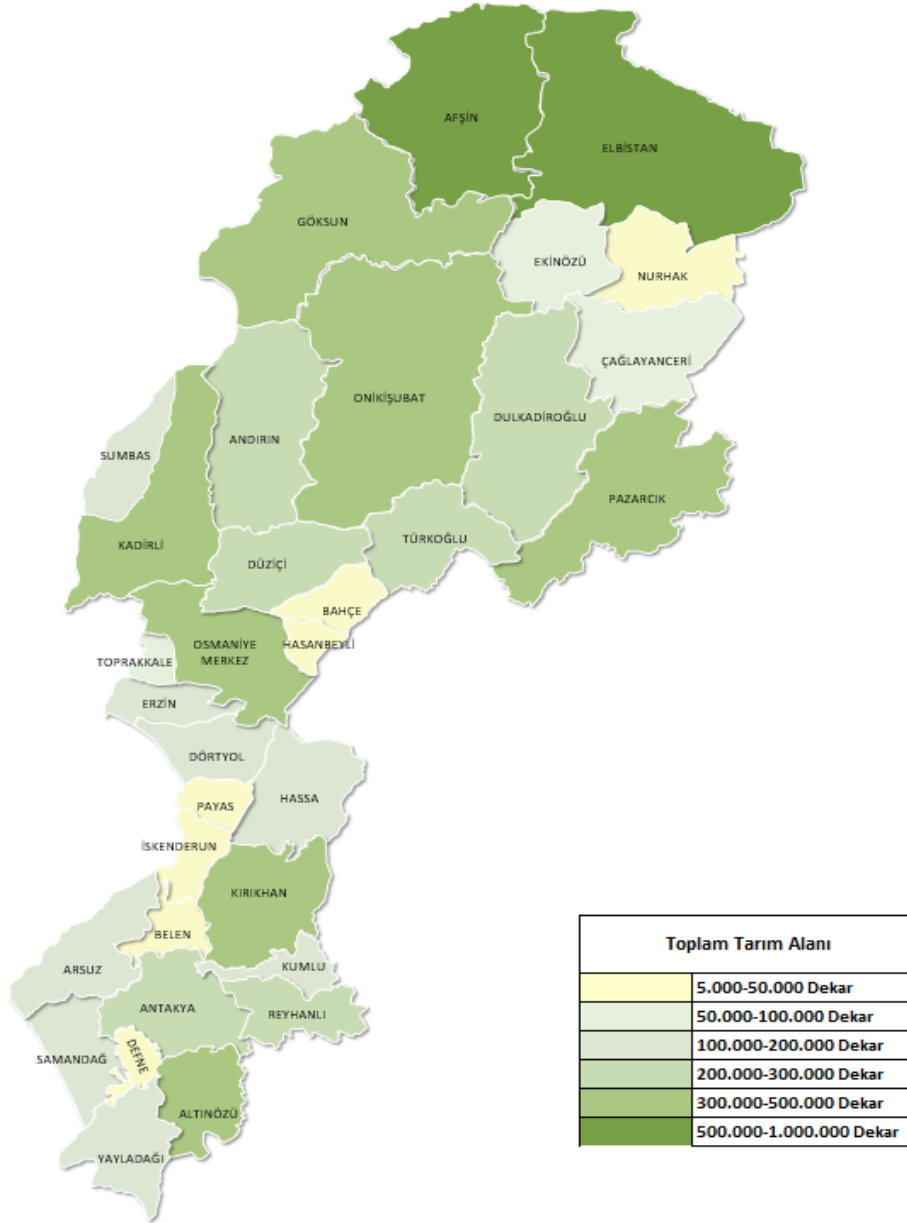
Şekil 113. Türkiye ve TR63 Yıllara Göre Tarım Alanları (dekar)

Kaynak: TÜİK

Yıllara Türkiye ve TR63 tarım alanları toplamı grafikte gösterilmiştir. Son yıllarda alan kullanımında artış görülmesine rağmen 2010-2021 yılları arasındaki genel eğim negatif yönlüdür. Türkiye tarım alanları toplamı 2010-2021 yılları arasında yaklaşık %4 azalırken TR63 Bölgesi tarım alanları toplamı %11 azalmıştır.

Harita 12: TR63 Tarım Alanları Haritası (2021, Dekar)

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistikleri kullanılarak DOĞAKA tarafından oluşturulmuştur.

TR63 Bölgesi'nde en yüksek tarım alanı varlığı Kahramanmaraş'ın Afşin ve Elbistan ilçerindedir. En düşük tarım alanı varlığına sahip ilçeler ise Osmaniye Hasanbeyli ve Bahçe, Kahramanmaraş Nurhak ile Hatay Payas, İskenderun, Defne ve Belen ilçeleridir.

10.7.Orman Alanları

2021 yılı itibariyle Türkiye'nin toplam orman alanı 23.110.000 ha' dır. Bu orman alan miktarı ülke genel alan toplamının 29,6%'sı kadardır. Ancak bu alanın 58%'si normal kapalı, 42%'ü boşluklu (seyrek örtülü veya örtüsüz) kapalıdır.

Tablo 238: Türkiye ve TR63 Orman Alanları Dağılımı (2021, Hektar)

Düzy	Toplam Orman Alanı	Normal	Boşluklu Kapalı	TR'deki Payı	TR'deki Sırası
Hatay	208.067	145.699	62.368	0,9%	46
Kahramanmaraş	521.413	205.620	315.793	2,3%	12
Osmaniye	158.679	112.264	46.415	0,7%	58
TR63 Bölgesi	888.159	463.583	424.576	3,8%	-
Türkiye	23.110.000	13.500.000	9.610.000		

Kaynak: Orman Genel Müdürlüğü

2021 yılı verilerine göre TR63 Bölgesi Türkiye orman alanlarının %3,8'ine ev sahipliği yapmaktadır. Bölgede orman varlığı açısından ilk sırada Kahramanmaraş Türkiye'de en yüksek orman varlığı bulunan 12. ildir. Ülkemizdeki 11 orman fakültesinden biri bu ilde yer almaktadır.

Tablo 239: Türkiye ve TR63 Orman Köy ve Mahalleleri (2021)

Düzy	Orman İçi Köy/Mahalle	Ormana Bitişik Köy/Mahalle	Toplam Köy/Mahalle	Toplam Nüfus	TR Nüfus Oranı
Hatay	122	25	147	106.214	1,5%
Kahramanmaraş	148	151	299	173.178	2,4%
Osmaniye	54	57	111	78.871	1,1%
TR63 Bölgesi	324	233	557	358.263	5,0%
Türkiye	14.208	7.185	21.395	7.100.980	-

Kaynak: Orman Genel Müdürlüğü

Ormanlar, orman içi ve ormana bitişik köy/mahallelere sağladığı ormancılık faaliyeti olanakları ile kırsal kalkınma alanında diğer gelir getirici faaliyetler arasında önemli bir yere sahiptir. Orman içi ve ormana bitişik köy/mahalleler ele alındığında, bu faaliyetlerden yararlanabilecek nüfus TR63 Bölgesinde toplam 358.263 kişidir. Türkiye genelinde orman içi ve bitişik köy/mahallelerde yaşayan nüfusun %2,4'ü Kahramanmaraş'ta olmak üzere toplamda %5'i TR63 Bölgesi'nde yaşamaktadır

10.8.Tarımsal Sulama

Sınırlı kaynaklar ile sürekli artan ihtiyaçlar arasındaki yaşamsal dengeyi sağlamak, her geçen gün daha da zorlaşmaktadır. Birleşmiş Milletler'in (BM) verilerine göre, 1950'li yıllarda 2,6 milyar olan dünya nüfusu, yalnızca 70 yılda üç kat artışla 7,7 milyara ulaşmıştır. Küresel nüfusun 2050 yılında 10 milyara ulaşacağı öngörülmektedir. Bu çarpıcı artış, kaçınılmaz olarak su kaynakları üzerinde güçlü bir baskıya sebep olmaktadır. Üstelik küresel su tüketimi; sanayileşme ve kentleşme gibi faktörlerin etkisiyle son yüzyıldaki nüfus artış hızının iki katından fazla bir oranda büyüme göstermiştir. BM'nin verilerine göre günümüzde 2,3 milyar insan, su sıkıntısı çeken ülkelerde yaşamaktadır ve bu insanların 733 milyonu, yüksek ve kritik seviyelerde su sıkıntısıyla karşı karşıyadır. Öte yandan, son yıllarda etkileri hissedilir derecede artan küresel ısınma ve iklim değişikliği, su sıkıntısı çeken bölgelerin sayısını artırmakta ve mevcut sorunları derinleştirmektedir. Küresel ısınma ve iklim değişikliği, sel ve kuraklık gibi suya bağlı afetlerin sıklığını, etki alanını ve şiddetini de artırmaktadır. BM'nin 2020 yılı Dünya Su Gelişim Raporuna göre, küresel çapta 2001 ve 2018 yılları arasındaki tüm doğal afetlerin yaklaşık %74'ü suya bağlı olarak gerçekleşmiş ve son 20 yılda sadece sel ve kuraklıktan kaynaklanan toplam ölüm sayısı 166 bini aşmıştır. Dünya Su Konseyi, Su Güvenliğini "sosyo-ekonomik kalkınmayı, geçim kaynaklarını, sağlığı ve ekosistemleri sürdürmek için yeterli miktarda ve kalitede suyun mevcudiyeti" olarak tanımlamaktadır (kaynak: https://www.worldwatercouncil.org/sites/default/files/Official_docs/WWC-Strategy_2019-21_WEB.pdf).

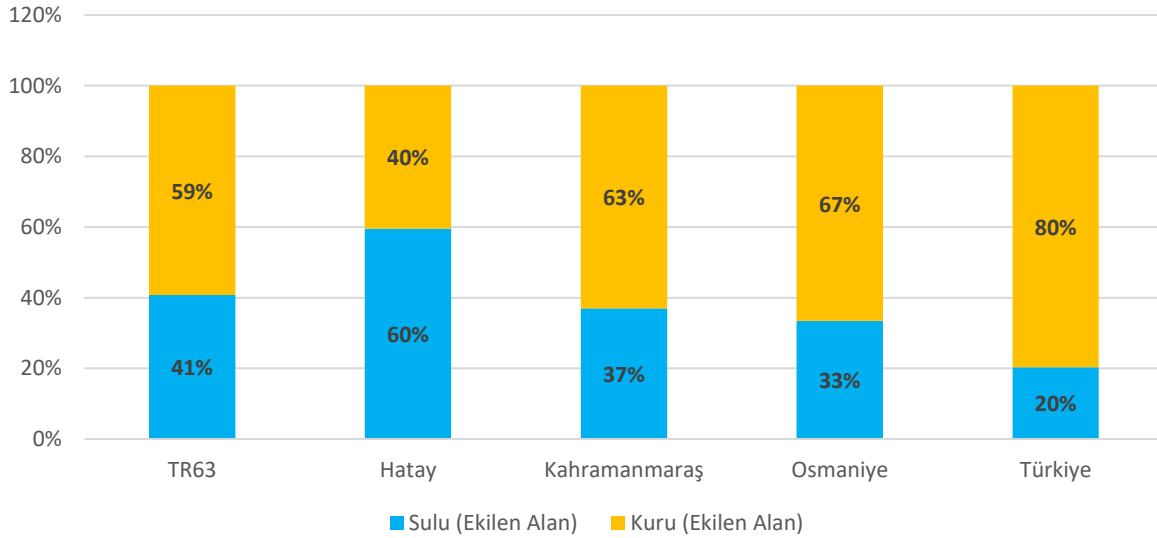
Türkiye’de yıllık ortalama yağış 450 milyar m³ (574 mm) olup kullanılabilir miktar 112 milyar m³tür. Bu miktarın 98 milyar m³’ü yüzey, 14 milyar m³’ü yer altı suyudur. Ülke nüfusunun 82 milyon olduğu düşünülürken kişi başına 1.366 m³ /yıl kullanılabilir su potansiyeli bulunmaktadır (**III.Tarım ve Orman Şurası, 2019**).

Ülkemizde mevcut 112 milyar m³ kullanılabilir su kaynağının halen yararlanma oranı yaklaşık %39 olup, 32 milyar m³’ü sulamada, 7 milyar m³ ’ü içme ve kullanmada, 5 milyar m³’ü sanayide kullanılmaktadır. Bu durumda ülkemiz su kaynaklarının yaklaşık %73’ü sulama, %11’i sanayi, %16’i kentsel tüketim için kullanılmakta iken bu oranlar dünyada %70, %22, %8, Avrupa’da ise %33, %51 ve %16’dır. Türkiye’de yapılan araştırmalar yüzey sulama metotlarının yaygın kullanımı nedeniyle aşırı su uygulandığını göstermektedir. Bu durum bir yandan topraklarımızın çoraklaşmasına neden olurken diğer yandan da suyun israfına yol açmaktadır. Suyun tarla içerisinde uygulamasında, toprak, bitki ve iklim koşullarına göre yağmurlama ve damla sulama sistemlerinden yararlanılması, su kayıplarını %30-80 azaltmaktadır (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2018). Türkiye’de sulu tarımın %61’i yüzey sulama, %22’si yağmurlama ve %17’si damlama sulama şeklindedir (Improving agricultural water use efficiency and productivity in the Middle East Pressures, status, impacts and responses).

Su israfını engellemek ve toprak yapısını korumak amacıyla kapalı dağıtım sistemlerinin, basınçlı sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması, tarımsal su dağıtımında kayıplarının engellenmesi amacıyla altyapıların iyileştirilmesi, üreticiler tarafından damlama ve yağmurlama sulama yöntemlerinin kullanımının artırılması önem taşımaktadır.

DSİ verilerine göre TR63 Bölgesi’nde sulanabilir toplam alan miktarı 154.646 ha’dır. Bu alan Türkiye’deki toplam sulanabilir alanların %4,5’ine karşılık gelmektedir.

Şekil 114: Türkiye ve TR63 Bölgesi Ekili Alanlarda Sulu ve Kuru Tarım (% , 2021)

Kaynak: TÜİK

Tahıl ve diğer bitkisel ürünler için ekilen alanların sulu ve kuru ayrımında dağılımı grafikte görülmektedir. Türkiye için sulu alan oranı %20 iken TR63 Bölgesi’nde %41’dir. Sulu alan kullanım oranında TR63 Bölgesi İzmir’in ardından 2. sıradadır.

Tablo 240: İşletme Durumuna Göre Sulama Alanları (2019) (ha)

Düzyey	DSİ Tarafından İşletilen Sulama Alanları	DSİ Tarafından Çeşitli Kuruluşlara Devredilen Sulama Alanları	Bedeli Karşılığında İnşaa Edilen Sulama Alanları	Sulama Kooperatiflerince İşletilen Sulama Alanları	Toplam Sulama Alanı
Hatay	350	25.139	1.075	16.590	43.154
Kahramanmaraş	13.607	34.154	-	3.926	51.687
Osmaniye	-	57.702	150	1.953	59.805
TR63 Bölgesi	130.952	51.374	1.225	22.469	154.646
Türkiye	324.886	2.576.976	16.992	498.052	3.416.906

Kaynak: DSİ

Tarımda su yönetimi günümüzün ve geleceğın en önemli başlıklarından biridir. Tarımda su kayıplarının önlenmesi, basınçlı sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması, su hasadı tekniklerinin yaygınlaştırılması, su iletim hatlarında kapalı sisteme geçilmesi gibi tedbirler öncelikli olarak uygulanmaya başlanmalıdır.

10.9.Tarımsal İhracat

2020 yılında dünya tarımsal ürün ihracatı 1,8 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Avrupa Birliğı ülkelerinden tüm dünyaya gerçekleştirilen tarımsal ürün ihracatı 653,9 milyar dolar iken bu ihracatın 422,5 milyar doları yine AB ülkeleri içinde gerçekleşmiştir. Dünyada en fazla tarımsal ihracat gerçekleştiren ülke 170,5 milyar dolar ile ABD olmuştur. ABD'yi 112,2 milyar dolar ile Hollanda ve 93,2 milyar dolar ile Brezilya izlemektedir. 78,2 milyar dolarlık ihracatı ile Çin, 93,1 milyar dolarlık tarımsal ürün ihracatı gerçekleştiren Almanya'nın ardından beşinci sırada yer almıştır. 2020 yılında Türkiye 21,3 milyar dolarlık ihracatı ile dünya ülkeleri arasında 26.sırada yer almıştır (Dünya Ticaret Örgütü, WTO, 2022).

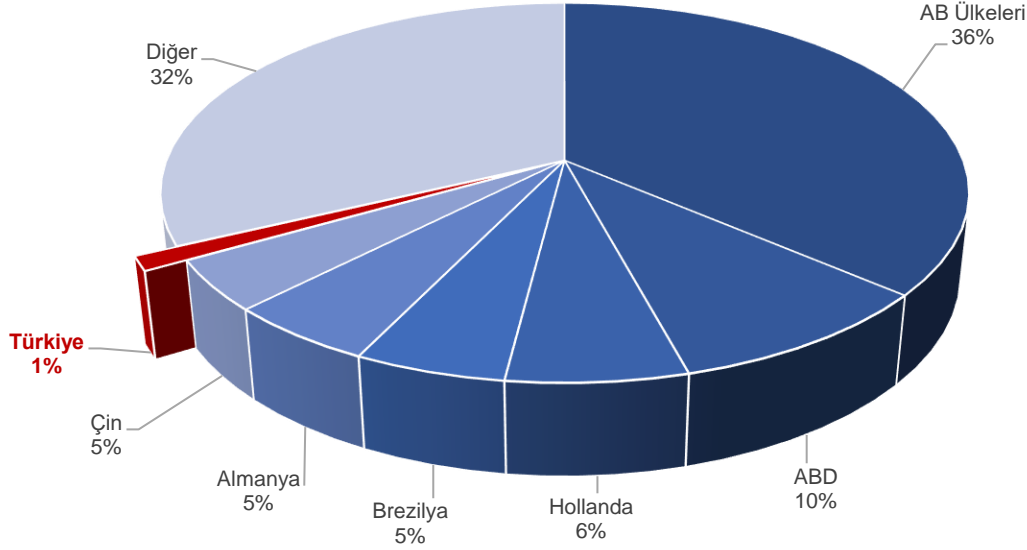
Tablo 241: Dünya Tarımsal İhracatı (2020)

Ülke/Bölge	İhracat Miktarı (Milyon Dolar)
AB Ülkeleri	653.850
ABD	170.493
Hollanda	112.203
Brezilya	93.237
Almanya	93.108
Çin	78.151
Fransa	73.611
Kanada	69.850
İspanya	65.058
İtalya	54.220
Belçika	50.217
:	:
Dünya Toplam Tarımsal İhracatı	1.803.125

Kaynak: World Trade Organization (stats.wto.org)

Dünya tarımsal ürün ihracatından ABD, AB Ülkeleri, Türkiye ve diğery dünya ülkelerinin aldığı paylar aşğıdaki şekilde gösterilmiştir:

Şekil 115: Dünya Tarımsal Ürün İhracatından Ülkelerin Aldığı Paylar (2020)

Kaynak: World Trade Organization (stats.wto.org) verilerinden oluşturulmuştur

2021 yılında Türkiye’de toplam ihracat 225,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu miktarın %13,2’sine karşılık gelen 29,7 milyar dolarlık kısmı tarımdan gelmektedir. TR63 Bölgesi’ne bakıldığında tarımsal ihracatın toplam ihracata oranının %15,5 ile Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. İller bazında incelendiğinde Hatay’da bu oran %20, Kahramanmaraş’ta %6,1 ve Osmaniye’de %3,8 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 242: Türkiye’de ve TR63 Bölgesi’nde Tarımsal İhracat (2021, Dolar)

Düzyey	Tarımsal İhracat,	Toplam İhracat	Tarımsal İhracatın Toplam İhracattaki Payı
Hatay	809.728	4.046.192	%20,0
Kahramanmaraş	85.152	1.395.484	%6,1
Osmaniye	15.927	423.902	%3,8
TR63 Bölgesi	910.806	5.865.578	%15,5
Türkiye	29.737.575	225.367.676	%13,2

Kaynak: TİM

Bölgenin tarımsal ihracatına en fazla katkısı olan ürün grubu meyve ürünleri olup meyve ürünleri içinde de turunçgiller (narenciye) önemli bir paya sahiptir. Akdeniz İhracatçı Birlikleri 2020/2021 Dönemi Yaş Meyve Sebze Sektörü Türkiye Geneli Değerlendirme Raporu’na göre 2021 yılında 3 milyar doların üzerinde yaş meyve sebze ihracatı gerçekleştirilmiştir. Bunun 1,2 milyar doları taze meyve (narenciye hariç), 875 milyon doları taze sebze, 935 milyon doları ise narenciyedir.

2021 yılında Türkiye yaş meyve sebze ihracatının %16’sını TR63 Bölgesi illerinden Hatay tek başına gerçekleştirmiş olup bu ihracatın tutarı 482,3 milyar dolardır. Hatay ili, 2021 yılında 185,5 milyar dolarlık narenciye ihracatı gerçekleştirmiş olup bu miktar Türkiye toplam narenciye ihracatının %19,8’ine karşılık gelmektedir.

10.10.Tarımsal Üretim

2020 yılında dünyada 4,15 trilyon dolar değerinde tarımsal üretim gerçekleştirilmiştir. 1,5 trilyon dolar değerinde üretimi ile Çin, dünyanın tarımsal üretim merkezi konumundadır. Çin’i sırasıyla Hindistan, ABD, Brezilya, Endonezya, İran, Rusya, Fransa ve Japonya izlemektedir. Türkiye ise 2020 yılında 54,4 milyar dolar değerinde tarımsal üretimi ile dünyada Japonya’nın ardından 10.sırada yer almıştır (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, FAO, 2022).

TR63 Bölgesi'nin, Türkiye'nin toplam bitkisel üretim değerindeki payı %4,2, hayvansal üretim değerindeki payı ise %1,4 olarak gerçekleşmiştir. İller bazında bakıldığında, Kahramanmaraş'ın bölgenin en geniş tarımsal arazilerine sahip olmasına rağmen elde ettiği bitkisel üretim değeri bakımından Hatay'ın gerisinde kaldığı görülmektedir. Buradan yola çıkılarak tarımda katma değerli üretimin bölge genelinde yaygınlaştırılması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

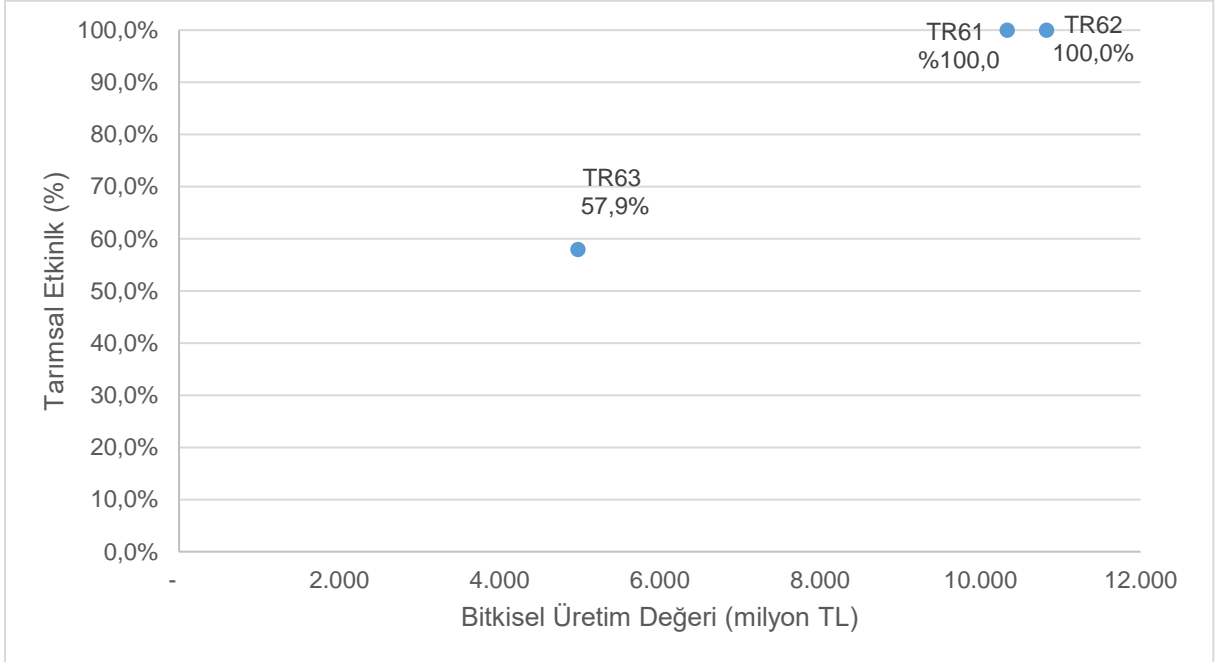
Tablo 243: Bitkisel ve Hayvansal Üretim Değerleri (2020)

Düzye	Bitkisel Üretim Değeri (Bin TL)	Hayvansal Ürünler Değeri (Bin TL)
Hatay	4.259.332	488.074
Kahramanmaraş	3.706.658	742.456
Osmaniye	2.261.131	282.330
TR63 Bölgesi	10.227.121	1.512.860
Türkiye	246.016.799	108.598.173

Kaynak: TÜİK

VZA (veri zarflama analizi) ile toprak yapısı ve iklim özellikleri bakımından benzer özellikler taşıyan Akdeniz Bölgesi illerinden oluşan TR61, TR62 ve TR63 Düzye 2 alt bölgeleri karşılaştırılmıştır. TR61 ve TR62 bölgelerinde tarımsal etkinlik düzeyi %100 iken TR63 Bölgesi'nde %57,9 olarak hesaplanmıştır.

Şekil 116: TR61, TR62 ve TR63 Düzye 2 Bölgeleri'nde Tarımsal Etkinlik Düzeyleri

VZA, firmaların, üretim birimlerinin veya karar verme birimlerinin girdi ve çıktılarına ilişkin verileri kullanan bir doğrusal programlama metodolojisidir. (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Temmuz 2022) Tarımsal etkinlik düzeyinin belirlenmesi amacıyla girdi odaklı VZA yöntemi kullanılmıştır. Analizde girdi olarak tarımsal alan, traktör sayısı ve kullanılan gübre miktarı; çıktı olarak ise elde edilen bitkisel üretim değeri kullanılmış olup tanımlayıcı istatistik olarak 5 yıllık (2016-2020) aritmetik ortalamalar kullanılmıştır. Bitkisel üretim değerleri 2015=100 baz alınarak Tarımsal ÜFE'ye göre reel değere dönüştürülmüştür.

Tablo 244: Tarımsal Etkinlik Düzeyi

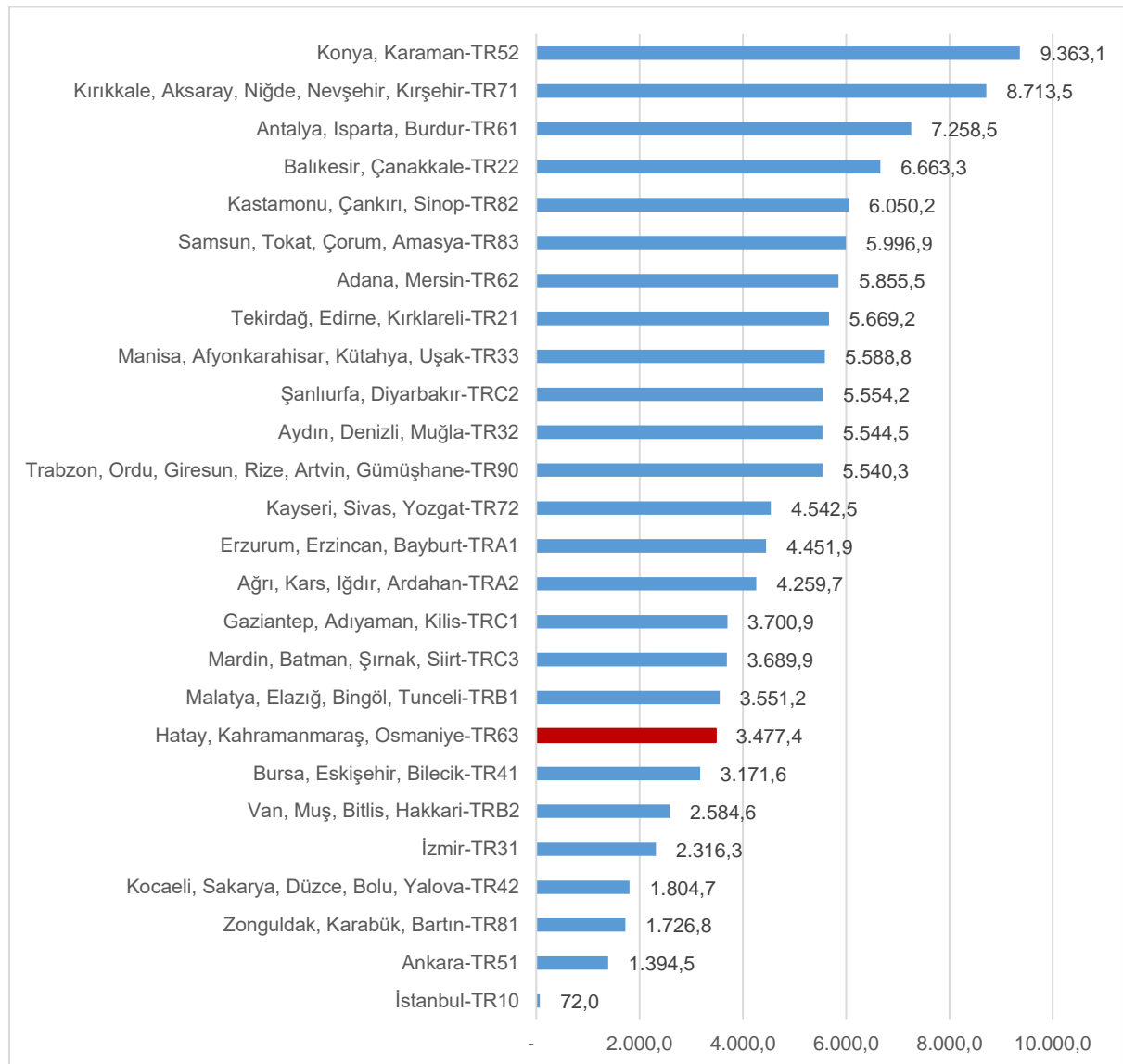
Düzye 2 Bölge	Tarımsal Etkinlik Düzeyi
TR61 (Antalya-7, Burdur-15, Isparta-32)	%100,0
TR62 (Adana-1, Mersin-33)	%100,0
TR63 (Hatay-31, Kahramanmaraş-46, Osmaniye-80)	%57,9

Kaynak: DOĞAKA tarafından hesaplanmıştır.

Veri zarflama analizinde girdilerin sabit kaldığı varsayıldığında, çıktı olarak kullanılan bitkisel üretim değerleri TR63 Bölgesi'nde en az %56 oranında artırıldığında tarımsal etkinlik düzeyi %90'ın üzerine çıkabilmektedir. Çıktı (bitkisel üretim değeri) sabit tutularak kullanılan girdi parametrelerinde (traktör sayısı, kullanılan gübre miktarı) değişiklik yapılmış ve tarımsal etkinlik düzeylerinin değişimi gözlenmiştir. Buna göre TR63 Bölgesi'nde tarımsal girdilerde gerçekleştirilebilecek en az %52 oranındaki düşüşler tarımsal etkinlik düzeyinin %90'ın üzerine çıkmasını sağlayacaktır.

Düzyey-2 Bölgeleri bazında kişi başına düşen tarımsal üretim değerine bakıldığında Konya ve Karaman illerinden oluşan TR52 Bölgesi'nin 9.363,1 TL ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. TR52 Bölgesi'ni sırasıyla Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir illerinden oluşan TR71 Bölgesi (8.713,5 TL) ve Antalya, Isparta, Burdur illerinden oluşan TR61 Bölgesi (7.258,5) takip etmektedir. Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinden oluşan TR63 Bölgesi ise kişi başına düşen 3.477,4 TL'lik tarımsal üretim değeri ile düzey-2 bölgeler arasında 19. sırada yer almaktadır. Düzey-2 bölgeleri içinde kişi başına düşen tarımsal üretim değerinin en düşük olduğu bölge ise 72 TL ile İstanbul (TR10) olmuştur.

Şekil 117: Düzey-2 Bölgelerinde Kişi Başına Düşen Tarımsal Üretim Değeri (2020)

Kaynak: TÜİK Tarımsal Ürün Fiyatları ve Üretim Değerleri İstatistiklerinden oluşturulmuştur.

TR63 Bölgesi'nde kişi başına düşen tarımsal üretim değeri 3.477,4 TL olup bu rakam Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Bölgede iller bazında değerlendirme yapıldığında Kahramanmaraş ve

Osmaniye illerinin Türkiye ortalamasının üzerinde, Hatay'ın ise altında kaldığı görülmektedir. Bölgede kişi başına düşen tarımsal üretim değerinin en yüksek olduğu il Osmaniye'dir.

Tablo 245: TR63 Bölgesi'nde Kişi Başına Düşen Tarımsal Üretim Değeri (2020)

Düzy	Kişi Başına Düşen Tarımsal Üretim Değeri, TL
Hatay	2.861,1
Kahramanmaraş	3.808,6
Osmaniye	4.636,6
TR63 Bölgesi	3.477,4
Türkiye	3.661,8

Kaynak: TÜİK Tarımsal Ürün Fiyatları ve Üretim Değerleri İstatistiklerinden oluşturulmuştur.

10.10.1.Bitkisel Üretim

Bitkisel üretim genel anlamda tahıl, sebze ve meyve ürünlerini kapsamakta olup Türkiye'de en geniş tarım alanına ve en yüksek üretim miktarına sahip bitkisel ürünler tahıl ürünleridir. 2021 yılında Türkiye'de 125 milyon tona yakın tahıl ürünleri, 32 milyon tona yakın sebze ürünleri ve 25 milyon tona yakın meyve ürünleri üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu rakamlara göre Türkiye bitkisel üretiminin %68,8'i tahıl ürünlerinden, %17,5'i sebze ürünlerinden, %13,7'si de meyve ürünlerinden oluşmaktadır. Benzer şekilde TR63 Bölgesi'nde de bitkisel üretimden en fazla pay alan ürün grubu tahıl ürünleridir. Bölgedeki bitkisel üretimin %56,4'ünü tahıl ürünleri oluşturmaktadır. Sebze ve meyve üretimi konusunda Türkiye'deki genel durumdan farklı olmak üzere meyve üretimi daha ön plana çıkmıştır. Bölgedeki toplam bitkisel üretimin %27,2'si meyve, %16,4'ü de sebze üretiminden oluşmaktadır. Hatay'da turuncğiller ve zeytin, Osmaniye'de zeytin, Kahramanmaraş'ta ise ceviz üretiminin Türkiye'deki toplam meyve üretimi içinde önemli bir paya sahip olması bölgenin meyve üretimi bakımından Türkiye'deki genel durumdan ayrışmasında etkili olmuştur.

Tablo 246: Türkiye'de ve TR63 Bölgesi'nde Bitkisel Üretim Miktarı, ton (2021)

Düzy	Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler	Sebzeler	Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri
Hatay	1.328.667	628.333	1.564.252
Kahramanmaraş	1.900.897	236.727	275.702
Osmaniye	804.848	314.252	201.453
TR63 Bölgesi	4.034.412	1.179.312	1.956.934
Türkiye	124.152.902	31.753.466	24.902.597

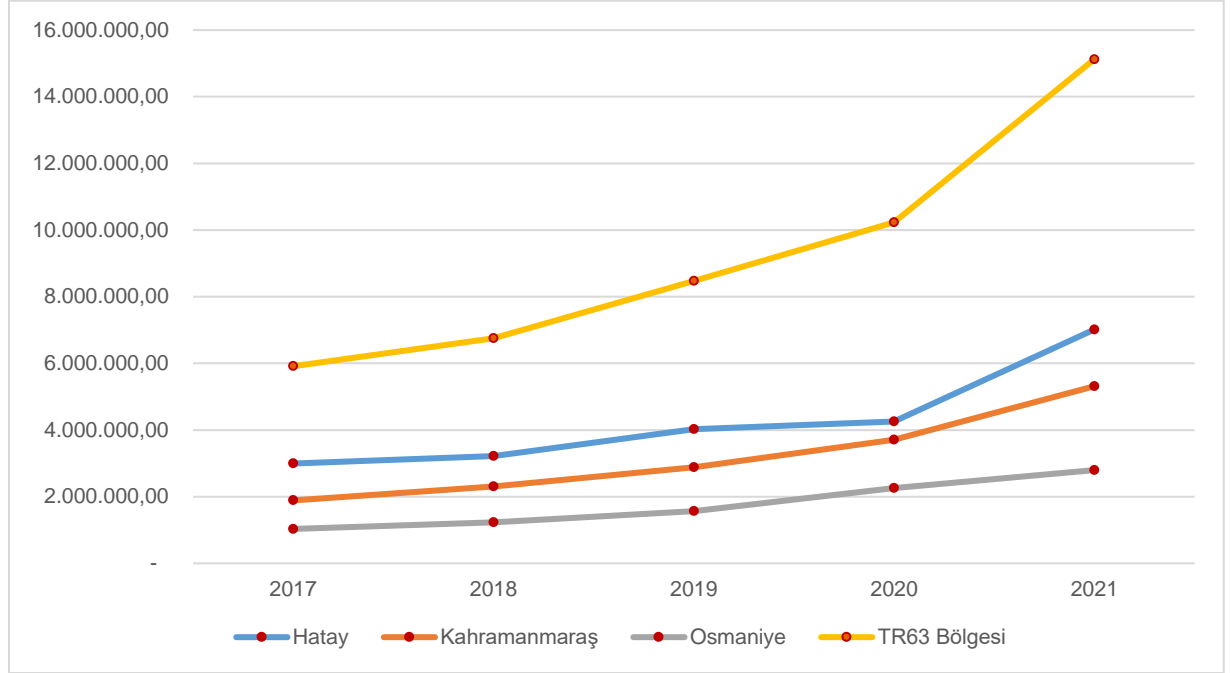
Kaynak: TÜİK

Bitkisel üretim değerinin 5 yıllık (2017-2021) eğilimi incelendiğinde Türkiye'de 2019 yılından bu yana her yıl %24'ler civarında arttığı ve 2021 yılında 300 milyar TL'nin üzerine çıktığı görülmektedir. TR63 Bölgesi'nde ise bitkisel üretim değerinin bir önceki yıla göre artış oranı yıllar içinde değişiklik göstermiştir. TR63 Bölgesi'nde bitkisel üretim değeri 2021 yılında 15 milyar TL'yi geçmiştir. İncelenen yıllar arasında en önemli artışın 2021 yılında (%48) gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle Hatay'da 2021 yılında bitkisel üretim değeri bir önceki yıla göre %65'e ulaşan bir oranda artış göstermiştir. Bu artışın hangi bitkisel ürünlerden kaynaklandığına bakıldığında ise Hatay'ın önemli tarımsal ürünlerinden olan narenciye grubunda; portakal (Washington) üretiminde %175'e, mandalina (satsuma) üretiminde %56'ya, limon üretiminde ise %111'e ulaşan bir artış gözlenmektedir. Hatay'ın yağlık zeytin üretim miktarı ise 2021 yılında bir önceki yıla göre %89 artış göstermiştir.

Kahramanmaraş'ın 2021 yılındaki bitkisel üretim değerindeki artış oranı bir önceki yıla göre %43 olarak gerçekleşmiştir. Bu artışın hangi ürünlerden kaynaklandığına bakıldığında ilk olarak soya fasulyesindeki artış göz çarpmaktadır. Soya fasulyesinin üretim miktarı 2021 yılında bir önceki yıla göre %165 oranında artış göstermiştir. Soya fasulyesi ekimine verilen tarımsal desteklerin (tohum dağıtımı, vb.) bu artışta önemli bir rol oynadığı değerlendirilmektedir. Kahramanmaraş'ta soya fasulyesi dışında üretimi önemli oranda artış gösteren diğer ürünler ise ceviz (%48) ve salçalık biber (%89) olmuştur.

Osmaniye'nin bitkisel üretim değerinde 2021 yılında gerçekleşen artış (%23,7) Türkiye ortalamalarına (%24) yakındır. İncelenen yıllar içinde Osmaniye'de bitkisel üretim değerindeki en önemli artış %44,5 ile 2020 yılında gerçekleşmiştir. Bu artışta yağlık ve sofralık zeytin (%109) ve mandalina (satsuma) (%111) üretimindeki artışın etkili olduğu görülmektedir.

Şekil 118: TR63 Bölgesi'nde Bitkisel Üretim Değeri (2017-2021)

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistiklerinden oluşturulmuştur.

2021 yılında bölgedeki bitkisel üretim değerine en çok katkısı olan il %46 ile Hatay olmuştur. Hatay'ı %35 ile Kahramanmaraş ve %19 ile Osmaniye izlemektedir. TR63 Bölgesi'nin Türkiye'nin bitkisel üretim değerine katkısı ise 2021 yılında %4 olarak gerçekleşmiştir. Bölge illerinin bitkisel üretim değerininin 81 il içerisindeki sırasına bakıldığında Hatay 11., Kahramanmaraş 19., Osmaniye ise 38. sırada yer almaktadır. Türkiye'de ilk üç sırada Konya, Antalya ve Mersin illeri yer almaktadır.

Tablo 247: Türkiye'de ve TR63 Bölgesi'nde Bitkisel Üretim Değerleri (Bin TL)

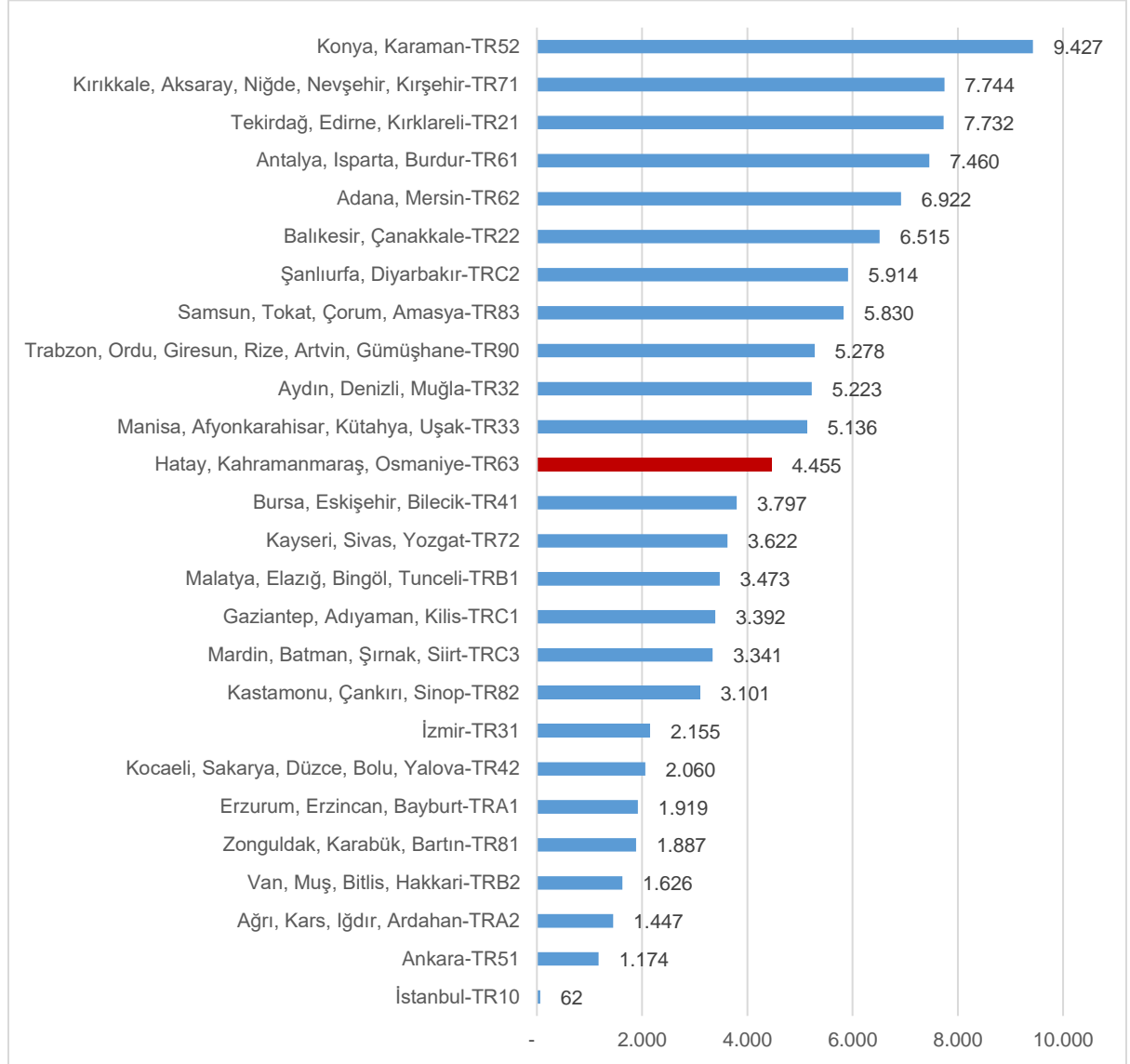
İl / Bölge	2010	2015	2019	2020	2021	TR63'teki Pay (2021)	TR'deki Pay (2021)
Hatay	2.263.009	2.641.873	4.026.208	4.259.332	7.014.375	%46	%2
Kahramanmaraş	1.209.399	2.201.687	2.880.099	3.706.658	5.312.081	%35	%2
Osmaniye	922.938	907.750	1.564.507	2.261.131	2.796.698	%19	%1
TR63 Bölgesi	4.395.346	5.751.310	8.470.814	10.227.121	15.123.154	%100	%4
Türkiye	80.038.126	120.152.079	197.455.884	246.016.799	305.073.872		%100

Kaynak: TÜİK

2021 yılında kişi başına düşen bitkisel üretim verilerine bölgesel düzeyde bakıldığında ilk sırayı 9.427 TL ile Konya ve Karaman illerinden oluşan TR52 Bölgesi'nin aldığı görülmektedir. TR52 Bölgesi'ni 7.744

TL ile Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir ve Kırşehir illerinden oluşan TR71 Bölgesi izlemektedir. Tekirdağ, Edirne, Kırklareli illerinden oluşan TR21 Bölgesi ise kişi başına düşen 7732 TL'lik bitkisel üretim değeri ile Türkiye genelinde üçüncü sırada yer almaktadır.

Şekil 119: Düzey-2 Bölgelerinde Kişi Başına Düşen Bitkisel Üretim Değeri, TL (2021)

Kaynak: TÜİK Tarımsal Ürün Fiyatları ve Üretim Değerleri İstatistiklerinden oluşturulmuştur.

TR63 Bölgesi'nde kişi başına düşen bitkisel üretim değeri 4.455 TL olup bu değer Türkiye ortalamasının (3.603 TL) üzerindedir. Bölgeler bazında bakıldığında TR63 Bölgesi, kişi başına düşen bitkisel üretim değeri bakımından Türkiye genelinde 12.sırada yer almaktadır. Bölgedeki illere bakıldığında ilk sırayı 5.057 TL ile Osmaniye'nin aldığı görülmektedir. Osmaniye'yi 4.535 TL ile Kahramanmaraş, 4.198 TL ile Hatay izlemektedir. Bölge illerinin Türkiye genelindeki sıralamasına bakıldığında Osmaniye'nin 31'inci, Kahramanmaraş'ın 39'uncu ve Hatay'ın 43'üncü sırada olduğu görülmektedir.

Tablo 248: TR63 Bölgesi'nde Kişi Başına Düşen Bitkisel Üretim Değeri (2021)

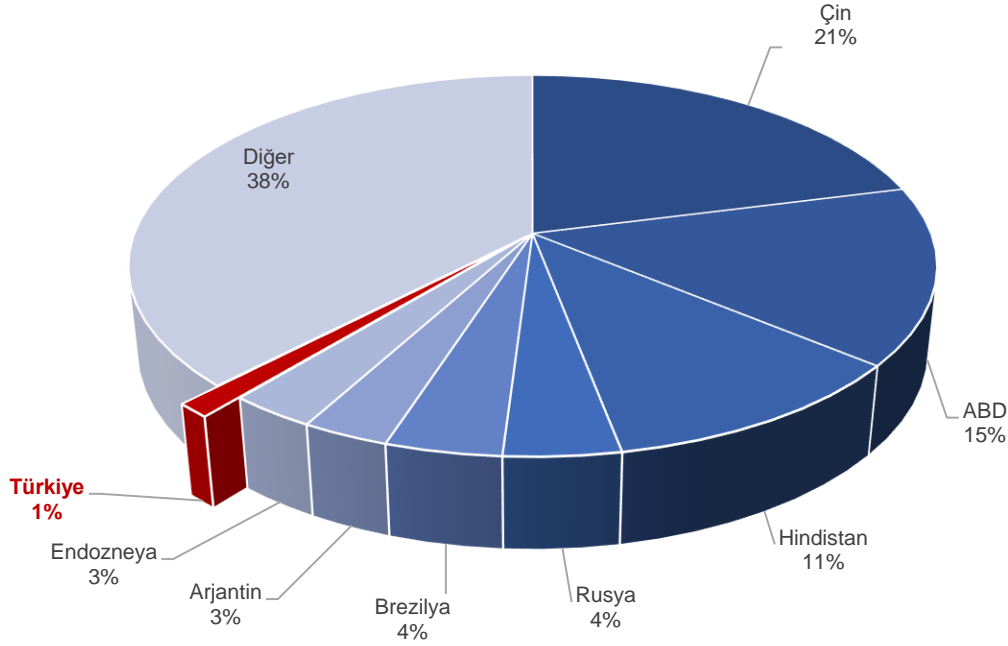
Düzy	Kişi Başına Düşen Tarımsal Üretim Değeri, TL
Hatay	4.198
Kahramanmaraş	4.535
Osmaniye	5.057
TR63 Bölgesi	4.455
Türkiye	3.603

Kaynak: TÜİK Tarımsal Ürün Fiyatları ve Üretim Değerleri İstatistiklerinden oluşturulmuştur.

Tahıl ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Üretimi

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) verilerine göre 2020 yılında dünyada 3 milyar ton tahıl ürünleri üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu üretimin %21'ini tek başına Çin karşılamıştır. Çin'den sonra dünya tahıl üretiminden en fazla pay alan ülkeler sırasıyla ABD (%15) ve Hindistan (%11) olmuştur. Türkiye'nin dünya tahıl üretiminden aldığı pay ise %1'dir.

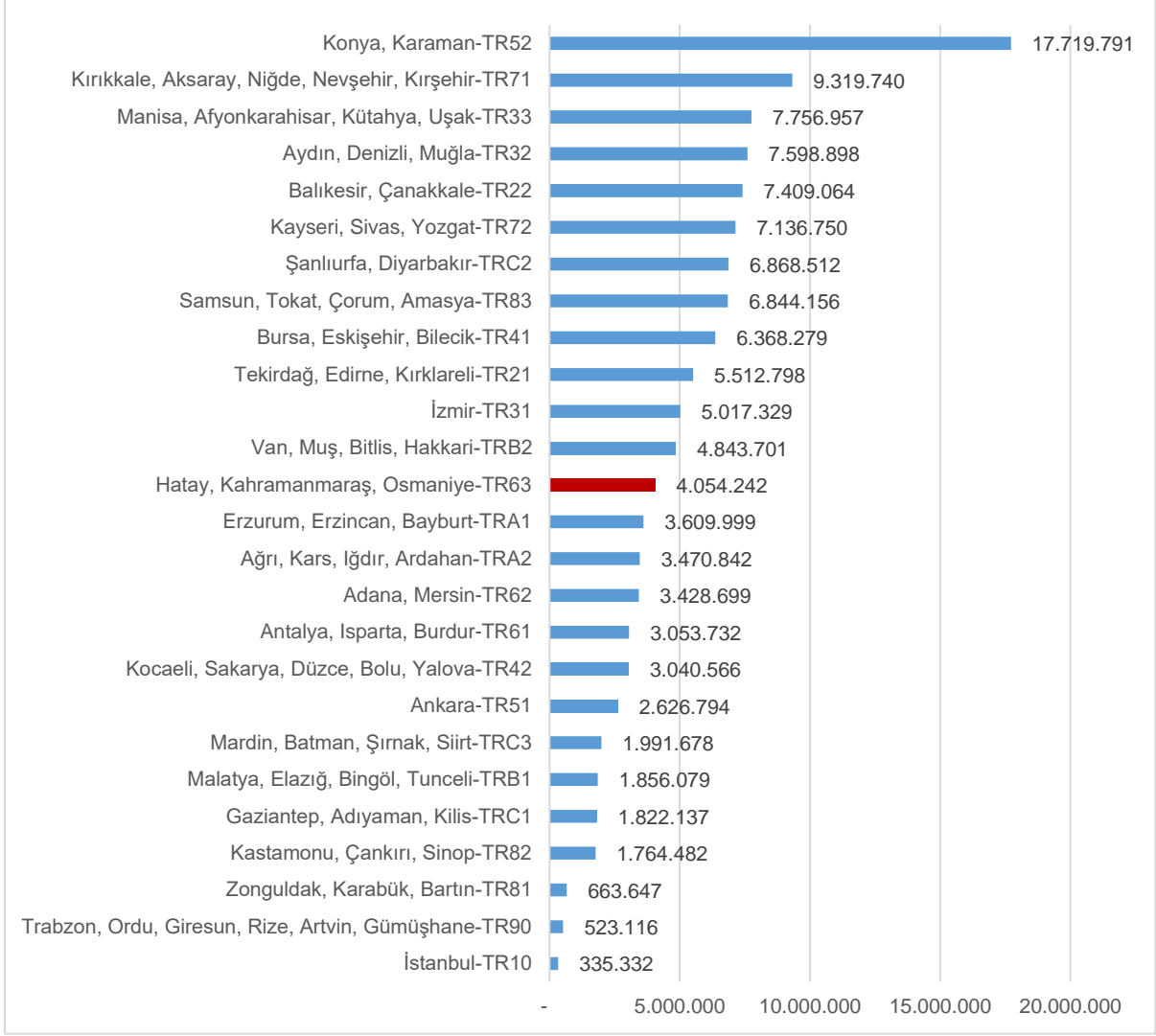
Şekil 120: Dünya Tahıl Ürünleri Üretiminden Ülkelerin Aldığı Paylar (2020)

Kaynak: FAO verilerinden oluşturulmuştur.

2021 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye bitkisel üretiminin %68,8'i tahıl ürünlerinden oluşmaktadır. Benzer şekilde TR63 Bölgesi'nde de bitkisel üretimden en fazla pay alan ürün grubu tahıl ürünleridir. Bölgedeki bitkisel üretimin %56,4'ünü tahıl ürünleri oluşturmaktadır. TR63 Bölgesi Türkiye'deki tahıl ürünlerinin %3,3'ünü üretmekte olup Düzy 2 bölgeler arasında 13. sırada yer almaktadır.

Şekil 121: Düzey-2 Bölgelerinde Tahıl ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretim Miktarı, ton (2021)

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistiklerinden oluşturulmuştur.

TR63 Bölgesi'nde iller bazında en çok üretilen tahıl ürünlerine bakıldığında Hatay'da Kırıkhan ve Arsuz ilçeleri, Kahramanmaraş'ta Afşin, Elbistan ve Türkoğlu ilçeleri, Osmaniye'de ise Kadiri ve Düziçi ilçeleri ön plana çıkmaktadır. İllerin ürettiği tahıl ve diğer bitkisel ürünler grubunda farklılaştıkları ürünlere bakıldığında Hatay'da pamuk, Kahramanmaraş'ta şeker pancarı, Osmaniye'de ise yerfistiği ve yağlık ayçiçeği tohumu dikkat çekmektedir.

Tablo 249: Hatay'da En Çok Üretilen Tahıl ve Diğer Bitkisel Ürünler (2021)

Ürün Adı	Üretim Miktarı, ton	TR63 Bölgesi'ndeki Payı	Türkiye'deki Payı	İlde En Çok Üreten İlçe	İlçenin Üretim Miktarı, ton	İlçe Üretiminin İldeki Payı
Mısır (Silaj)	277.475	%36,4	%1,0	Arsuz	113.900	%41,0
Buğday (Durum buğdayı hariç)	240.270	%30,8	%1,7	Kırıkhan	76.742	%27,7
Pamuk (Kütlü)	210.102	%90,8	%9,3	Kırıkhan	77.482	%36,9
Mısır	179.211	%24,4	%2,7	Kırıkhan	59.897	%33,4
Pamuk Çekirdeği (Çiğit)	126.061	%90,8	%9,3	Kırıkhan	46.490	%36,9

Kaynak: TÜİK

Tablo 250: Kahramanmaraş'ta En Çok Üretilen Tahıl ve Diğer Bitkisel Ürünler (2021)

Ürün Adı	Üretim Miktarı, ton	TR63 Bölgesi'ndeki Payı	Türkiye'deki Payı	İlde En Çok Üreten İlçe	İlçenin Üretim Miktarı, ton	İlçe Üretiminin İldeki Payı
Buğday (Durum buğdayı hariç)	351.559	%45,1	%2,4	Afşin	65.881	%18,7
Mısır (Silaj)	335.290	%44,0	%1,2	Elbistan	106.400	%31,7
Şeker Pancarı	283.173	%100,0	%1,6	Elbistan	193.565	%68,4
Mısır	232.084	%31,6	%3,4	Türkoğlu	54.025	%23,3
Durum Buğdayı	202.365	%96,4	%6,4	Elbistan	76.784	%37,9

Kaynak: TÜİK

Tablo 251: Osmaniye'de En Çok Üretilen Tahıl ve Diğer Bitkisel Ürünler (2021)

Ürün Adı	Üretim Miktarı, ton	TR63 Bölgesi'ndeki Payı	Türkiye'deki Payı	İlde En Çok Üreten İlçe	İlçenin Üretim Miktarı, ton	İlçe Üretiminin İldeki Payı
Mısır	323.223	%44,0	%4,8	Kadirli	169.586	%52,5
Buğday (Durum buğdayı hariç)	187.538	%24,1	%1,3	Düziçi	66.475	%35,5
Mısır (Silaj)	149.372	%19,6	%0,5	Düziçi	46.716	%31,3
Yerfıstığı (Kabuklu)	55.146	%79,2	%23,5	Kadirli	25.332	%45,9
Ay Çiçeği Tohumu (Yağlık)	34.790	%90,1	%1,6	Kadirli	16.694	%47,9

Kaynak: TÜİK

Tablo 252: Türkiye ve TR63 Tahıl ve Bitkisel Ürünler Verimi (2021, kg/dekar)

İl / Bölge	Buğday (durum hariç)	Mısır	Arpa (diğer)	Yer Fıstığı	Pamuk (kütlü)	Ayçiçeği T. (yağlık)
Hatay	457	1077	252	429	539	298
Kahramanmaraş	409	859	249	362	535	238
Osmaniye	407	986	318	381	489	363
TR63 Bölgesi	422	961	255	386	539	347
Türkiye	266	890	187	404	520	273

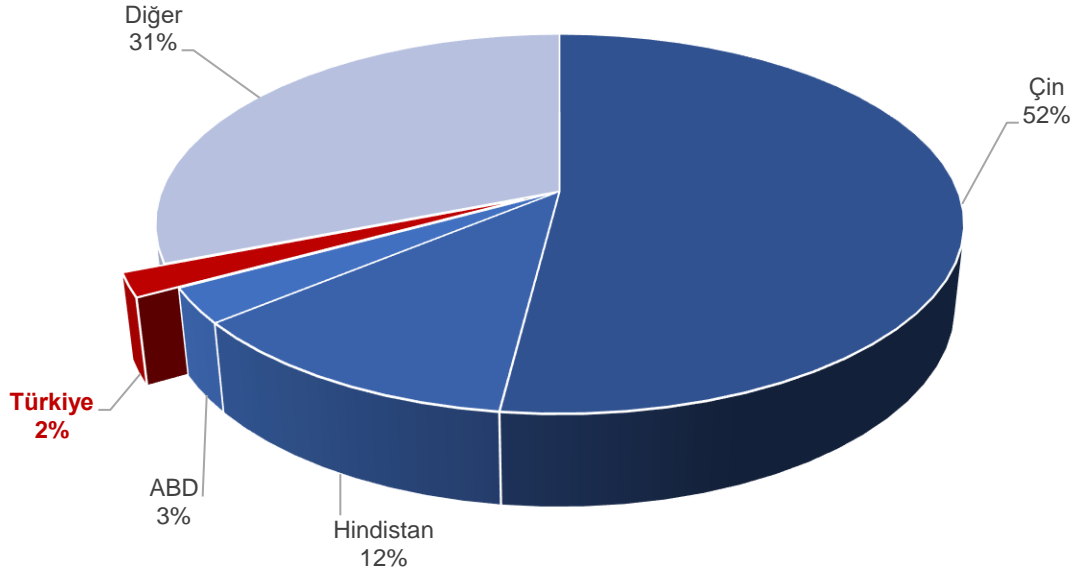
Kaynak: TÜİK

Tahıl ve bitkisel ürünler verime bakıldığında TR63 Bölgesi veriminin buğday, mısır, arpa, pamuk ve ayçiçeğinde Türkiye'nin üzerinde olduğu görülmektedir. TR63 Bölgesi buğday veriminde 26 Bölge içerisinde 3., Mısır veriminde 2. Arpa veriminde ise 6. Sırada yer almaktadır.

Sebze Üretimi

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) verilerine göre 2020 yılında dünyada 1,5 milyar ton sebze üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu üretimin %52'sini tek başına Çin karşılamıştır. Çin'den sonra dünya sebze üretiminden en fazla pay alan ülkeler sırasıyla Hindistan (%12), ABD (%3) ve Türkiye (%2) olmuştur.

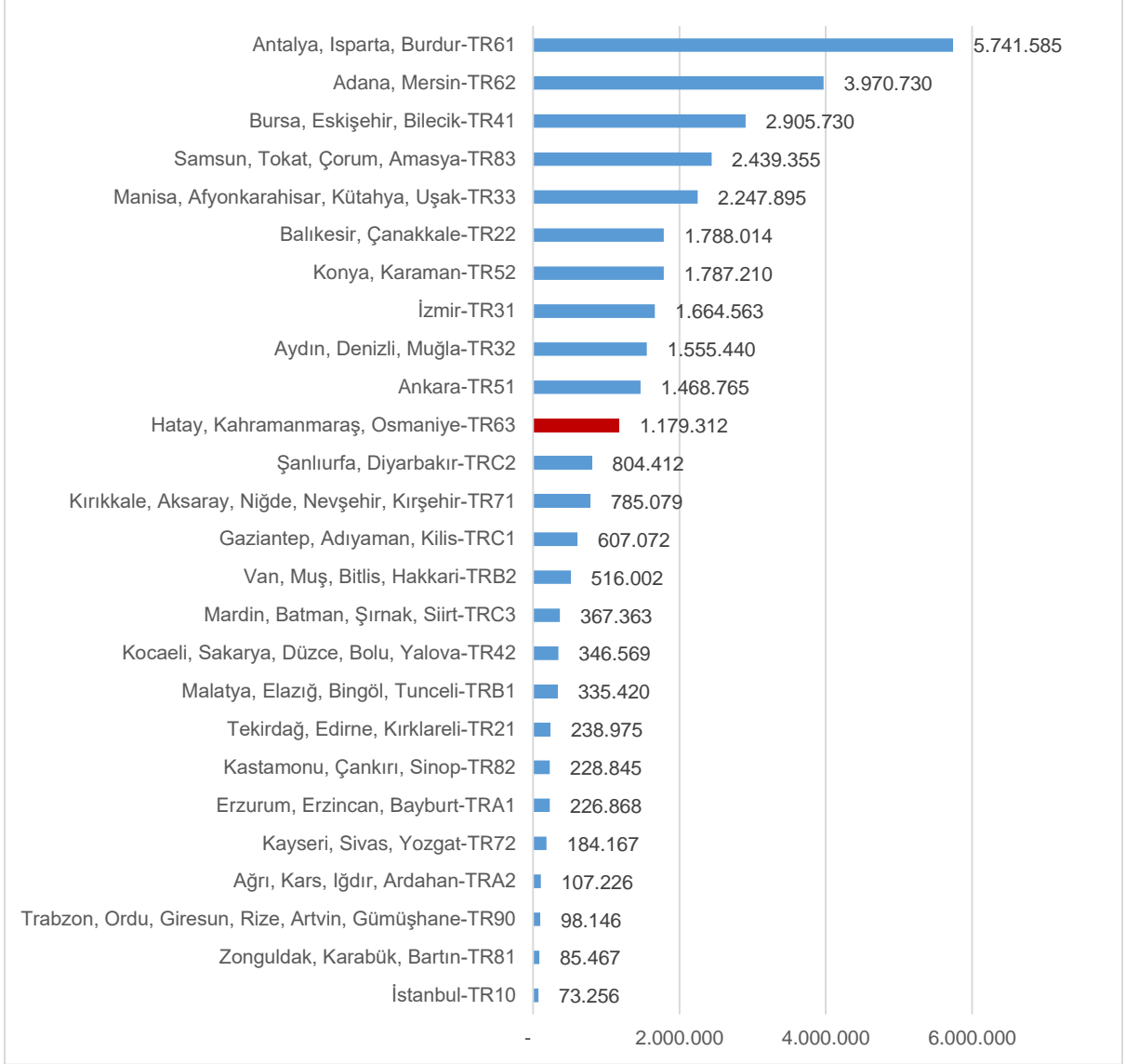
Şekil 122: Dünya Sebze Üretiminden Ülkelerin Aldığı Paylar (2020)

Kaynak: FAO verilerinden oluşturulmuştur.

2021 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye bitkisel üretiminin %17,5'i sebze ürünlerinden oluşmaktadır. TR63 Bölgesi'nde bitkisel üretimin %16,4'ünü sebze ürünleri oluşturmaktadır. TR63 Bölgesi Türkiye'deki sebze ürünlerinin %3,7'sini üretmekte olup Düzey 2 bölgeler arasında 11. sırada yer almaktadır.

Şekil 123: Düzey-2 Bölgelerinde Sebze Üretim Miktarı, ton (2021)

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistiklerinden oluşturulmuştur.

TR63 Bölgesi'nde iller bazında en çok üretilen sebze ürünlerine bakıldığında Hatay'da Kırıkhan, Arsuz ve Antakya ilçeleri, Kahramanmaraş'ta Afşin, Pazarcık ve Türkoğlu ilçeleri, Osmaniye'de ise Kadırlı ve Toprakkale ilçeleri ön plana çıkmaktadır. İllerin ürettiği sebzelerde farklılaştıkları ürünlere bakıldığında Hatay'ın bölgenin havuç ve maydanozunun tamamına yakını ürettiği görülmektedir. Kahramanmaraş'ta domates (salçalık ve sofralık) ve sarımsak (kuru), Osmaniye'de ise turp (kırmızı) dikkat çekmektedir.

Tablo 253: Hatay'da En Çok Üretilen Sebze Ürünleri (2021)

Ürün Adı	Üretim Miktarı, ton	TR63 Bölgesi'ndeki Payı	Türkiye'deki Payı	İlde En Çok Üreten İlçe	İlçenin Üretim Miktarı, ton	İlçe Üretiminin İldeki Payı
Soğan (Kuru)	167.653	%80,7	%6,2	Arsuz	105.104	%62,7
Maydanoz	61.857	%99,0	%57,0	Arsuz	51.525	%83,3
Biber (Salçalık, Kapyalı)	60.769	%68,7	%4,2	Antakya	19.000	%31,3
Havuç	57.218	%99,3	%9,7	Kırıkhan	40.000	%69,9
Hıyar (Sofralık)	51.062	%48,1	%3,0	Arsuz	22.630	%44,3

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistikleri

Tablo 254: Kahramanmaraş'ta En Çok Üretilen Sebze Ürünleri (2021)

Ürün Adı	Üretim Miktarı, ton	TR63 Bölgesi'ndeki Payı	Türkiye'deki Payı	İlde En Çok Üreten İlçe	İlçenin Üretim Miktarı, ton	İlçe Üretiminin İldeki Payı
Domates (Sofralık)	81.881	%56,6	%1,0	Afşin	20.000	%24,4
Hıyar (Sofralık)	44.937	%42,3	%2,6	Türkoğlu	24.940	%55,5
Sarımsak (Kuru)	16.034	%82,4	%12,1	Pazarcık	8.750	%54,6
Biber (Salçalık, Kapyalı)	13.488	%15,3	%0,9	Pazarcık	6.803	%50,4
Domates (Salçalık)	12.256	%31,2	%0,3	Elbistan	8.000	%65,3

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistikleri

Tablo 255: Osmaniye'de En Çok Üretilen Sebze Ürünleri (2021)

Ürün Adı	Üretim Miktarı, ton	TR63 Bölgesi'ndeki Payı	Türkiye'deki Payı	İlde En Çok Üreten İlçe	İlçenin Üretim Miktarı, ton	İlçe Üretiminin İldeki Payı
Turp (Kırmızı)	162.975	%97,4	%77,8	Kadirli	144.000	%88,4
Soğan (Kuru)	33.053	%15,9	%1,3	Toprakkale	14.014	%42,4
Karpuz	24.312	%48,3	%0,7	Kadirli	21.000	%86,4
Domates (Sofralık)	17.220	%11,9	%0,2	Kadirli	9.212	%53,5
Biber (Salçalık Kapyalı)	14.187	%16,0	%1,0	Kadirli	12.000	%84,6

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistikleri

Tablo 256: Türkiye ve TR63 Sebze Verimi (2021, kg/dekar)

İl / Bölge	Domates (sofralık)	Hıyar (sofralık)	Biber (salçalık)	Soğan (kuru)	Sarımsak (kuru)	Havuç
Hatay	4337	3641	2334	3289	994	3917
Kahramanmaraş	4591	4110	2130	1538	1131	2000
Osmaniye	3606	5372	3017	3675	898	0
TR63 Bölgesi	4368	3954	2386	3219	1104	3890
Türkiye	8019	6543	3824	3577	992	5865

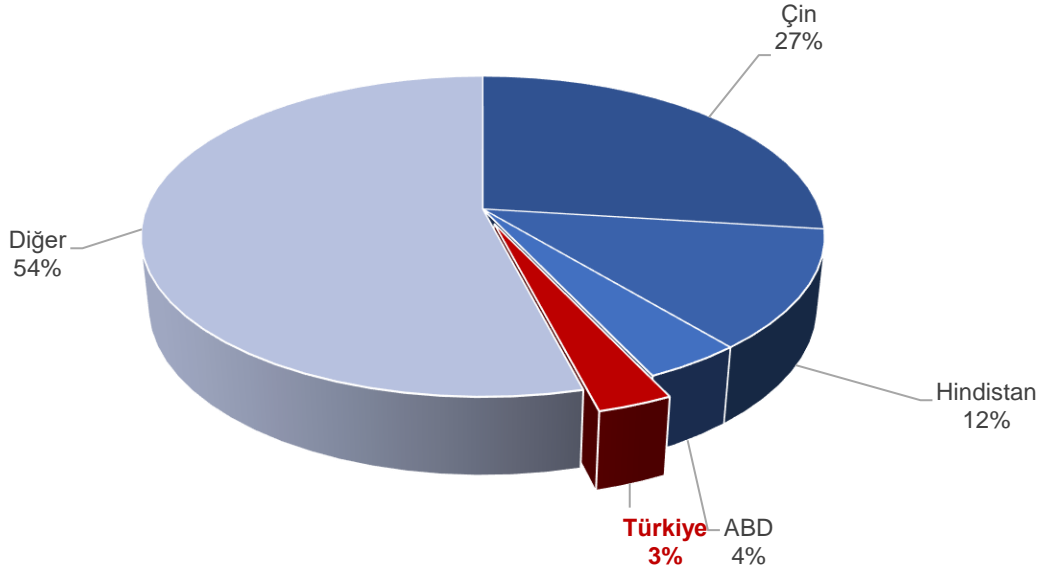
Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistikleri

Sebze üretiminde verime bakıldığında TR63 Bölgesi veriminin domates, hıyar, biber, soğan ve havuçta Türkiye'nin altında olduğu görülmektedir. TR63 Bölgesi domates veriminde 26 Bölge içerisinde 13., hıyar veriminde 14., biber veriminde ise 18., Sırada yer almaktadır. Sarımsak veriminde ise Türkiye veriminin üzerinde ve 26 Bölge içerisinde 4. Sırada yer almaktadır.

Meyve Üretimi

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) verilerine göre 2020 yılında dünyada 887 milyon ton meyve üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu üretimin %27'sini tek başına Çin karşılamıştır. Çin'den sonra dünya meyve üretiminden en fazla pay alan ülkeler sırasıyla Hindistan (%12), Brezilya (%4) ve Türkiye (%3) olmuştur. Ancak bu ülkelerin üretiminin tamamı dünya meyve üretiminin %50'sine ulaşamamaktadır. Bu durum meyve üretiminin iklim ve coğrafya koşullarından etkilendiğinin ve dolayısıyla türe göre dünya genelinde uygun alanlarda yayılım gösterdiğinin göstergesidir.

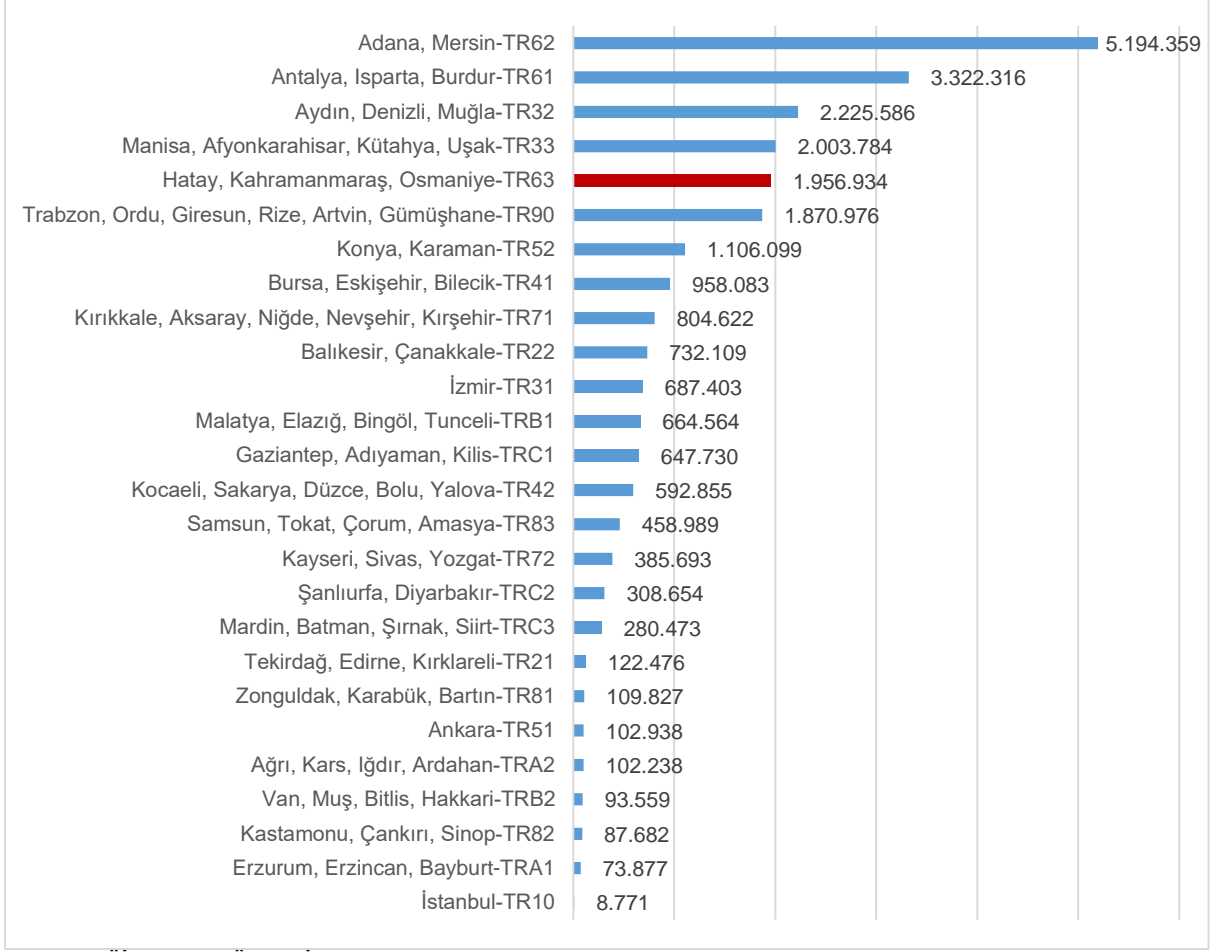
Şekil 124: Dünya Meyve Üretiminden Ülkelerin Aldığı Paylar (2020)

Kaynak: FAO verilerinden oluşturulmuştur.

2021 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye bitkisel üretiminin %13,7'si meyve ürünlerinden oluşmaktadır. Türkiye'deki genel durumdan farklı olmak üzere TR63 Bölgesi'nde meyve üretimi daha ön plana çıkmıştır. Bölgedeki toplam bitkisel üretimin %27,2'sini meyveler oluşturmaktadır. TR63 Bölgesi 1,96 milyon ton meyve üretimi ile Düzey 2 bölgeler arasında 5. sırada yer almaktadır.

Şekil 125: Düzey-2 Bölgelerinde Meyve Üretim Miktarı, ton (2021)

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistiklerinden oluşturulmuştur.

TR63 Bölgesi'nde iller bazında en çok üretilen meyve ürünlerine bakıldığında Hatay'da turunçgiller ve yağlık zeytin ön plana çıkmaktadır. Turunçgiller üretiminde Erzin, yağlık zeytin üretiminde ise Altınözü üst sıralara yerleşmektedir. Kahramanmaraş'ta meyve üretimi il genelinde yayılmış olmakla birlikte ilin bölgede öne çıktığı iki önemli ürün en çok Göksun (Elma) ve Çağlayancerit (Ceviz) ilçelerinde yetiştirilmektedir. Osmaniye'de Hatay ili ile benzer olarak zeytin ve turunçgillerin üretimi il genelinde yaygındır. Zeytin üretiminde Merkez ilçe ön plana çıkarken turunçgillerin üretiminde Sumbas ilçesi dikkat çekmektedir.

Tablo 257: Hatay'da En Çok Üretilen Meyve Ürünleri (2021)

Ürün Adı	Üretim Miktarı, ton	TR63 Bölgesi'ndeki Payı	Türkiye'deki Payı	İlde En Çok Üreten İlçe	İlçenin Üretim Miktarı, ton	İlçe Üretiminin İldeki Payı
Mandalina (Satsuma)	473.390	%97	%59,0	Erzin	196.316	%41,5
Portakal (Washington)	283.373	%97	%24,0	Erzin	131.638	%46,5
Mandalina (Diğer)	239.405	%95	%26,2	Erzin	116.059	%48,5
Limon ve Misket Limonu	146.649	%99	%9,4	Arsuz	95.072	%20,1
Zeytin (Yağlık)	100.918	%73	%8,5	Altınözü	27.647	%27,4

Kaynak: TÜİK

Tablo 258: Kahramanmaraş'ta En Çok Üretilen Meyve Ürünleri (2021)

Ürün Adı	Üretim Miktarı, ton	TR63 Bölgesi'ndeki Payı	Türkiye'deki Payı	İlde En Çok Üreten İlçe	İlçenin Üretim Miktarı, ton	İlçe Üretiminin İldeki Payı
Elma (Diğer)	56.469	%92,2	%4,4	Göksun	40.558	%71,8
Sofralık Üzüm (Çekirdekli)	43.138	%33,5	%3,0	Dulkadiroğlu	18.159	%42,1
Ceviz	19.237	%83,3	%5,9	Çağlayancerit	7.250	%37,7
Kayısı	18.626	%44,8	%2,3	Elbistan	15.685	%84,2
Kurutmalık Üzüm (Çekirdekli)	16.368	%100	%5,4	Pazarcık	10.313	%63,0

Kaynak: TÜİK

Tablo 259: Osmaniye'de En Çok Üretilen Meyve Ürünleri (2021)

Ürün Adı	Üretim Miktarı, ton	TR63 Bölgesi'ndeki Payı	Türkiye'deki Payı	İlde En Çok Üreten İlçe	İlçenin Üretim Miktarı, ton	İlçe Üretiminin İldeki Payı
Zeytin (Yağlık)	23.480	17,0%	2,0%	Merkez	11.457	%48,8
Mandalina (Satsuma)	14.038	2,9%	1,8%	Merkez	7.419	%52,8
Zeytin (Sofralık)	10.500	30,8%	1,9%	Merkez	4.132	%39,4
Portakal (Washington)	10.058	3,4%	0,8%	Sumbas	7.451	%74,1
Portakal (Diğer)	8.879	11,7%	1,8%	Sumbas	5.836	%65,7

Kaynak: TÜİK

Tablolardan anlaşılacağı üzere bölgede zeytincilik önemli bir tarımsal faaliyettir. Zeytinciliğin bölgedeki gelişimi yıllar içinde aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir. TR63 Bölgesi yıllar içinde Türkiye'nin sofralık zeytin ihtiyacını %3 ile %10 arasında değişen oranlarda karşılamış olup 2021 yılında bu oran %6 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 260: Türkiye ve TR63 Meyve Verimi (2021, kg/meyve veren ağaç)

İl / Bölge	Zeytin (yağlık)	Elma (diğer)	Limon	Portakal (diğer)	Ceviz	Çilek (kg/dekar)
Hatay	9	24	93	149	26	3240
Kahramanmaraş	16	54	90	127	24	2243
Osmaniye	7	38	95	138	35	2956
TR63 Bölgesi	9	50	93	147	25	2883
Türkiye	11	44	114	135	23	3583

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistikleri

Meyve üretiminde verime bakıldığında TR63 Bölgesi veriminin elma, portakal ve ceviz veriminde Türkiye'nin üzerinde olduğu görülmektedir. TR63 Bölgesi elma veriminde 26 Bölge içerisinde 8., portakal veriminde 1., ceviz veriminde ise 7., sırada yer almaktadır. Zeytin ve çilek veriminde ise Türkiye veriminin altında ve 26 Bölge içerisinde 10. Sırada yer almaktadır.

Tablo 261: TR63 Bölgesi'nde Sofralık Zeytin Üretimi (ton)

Düzy	2017	2018	2019	2020	2021
Hatay	7.640	5.500	18.635	13.684	19.073
Kahramanmaraş	587	1.001	750	5.348	4.507
Osmaniye	6.678	5.500	10.000	31.703	10.500
TR63 Bölgesi	14.905	12.001	29.385	50.735	34.080
Türkiye	460.000	426.995	415.000	513.140	555.833

Kaynak: TÜİK

TR63 Bölgesi yıllar içinde Türkiye'nin yağlık zeytin ihtiyacını %12 ile %16 arasında değişen oranlarda karşılamış olup 2021 yılında bu oran %12 olarak gerçekleşmiştir.

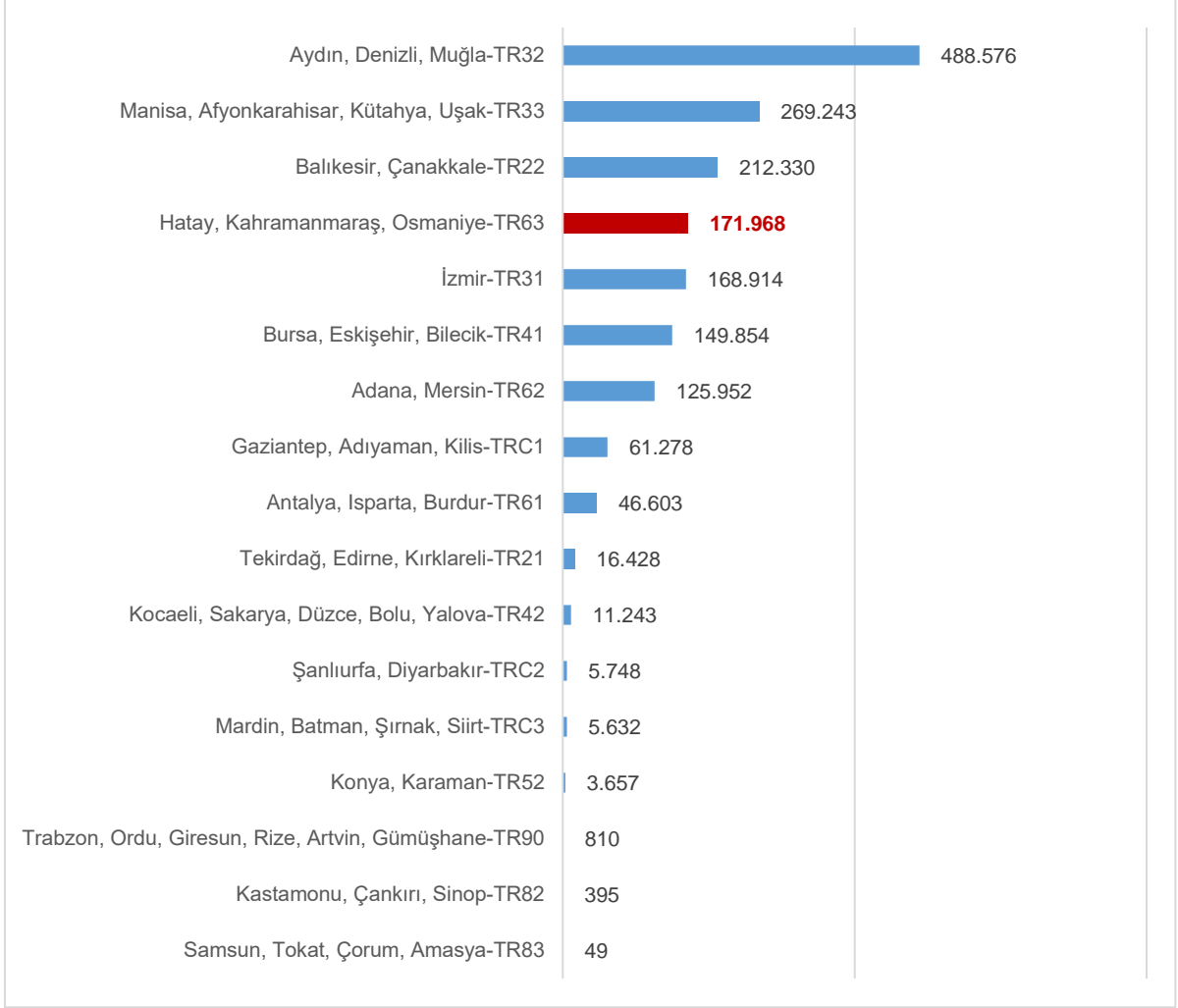
Tablo 262: TR63 Bölgesi'nde Yağlık Zeytin Üretimi (ton)

Düzy	2017	2018	2019	2020	2021
Hatay	139.554	85.501	117.568	53.528	100.918
Kahramanmaraş	10.751	21.500	8.747	11.644	13.490
Osmaniye	57.886	59.500	19.997	31.089	23.480
TR63 Bölgesi	208.191	166.501	146.312	96.261	137.888
Türkiye	1.640.000	1.073.472	1.110.000	803.486	1.182.847

Kaynak: TÜİK

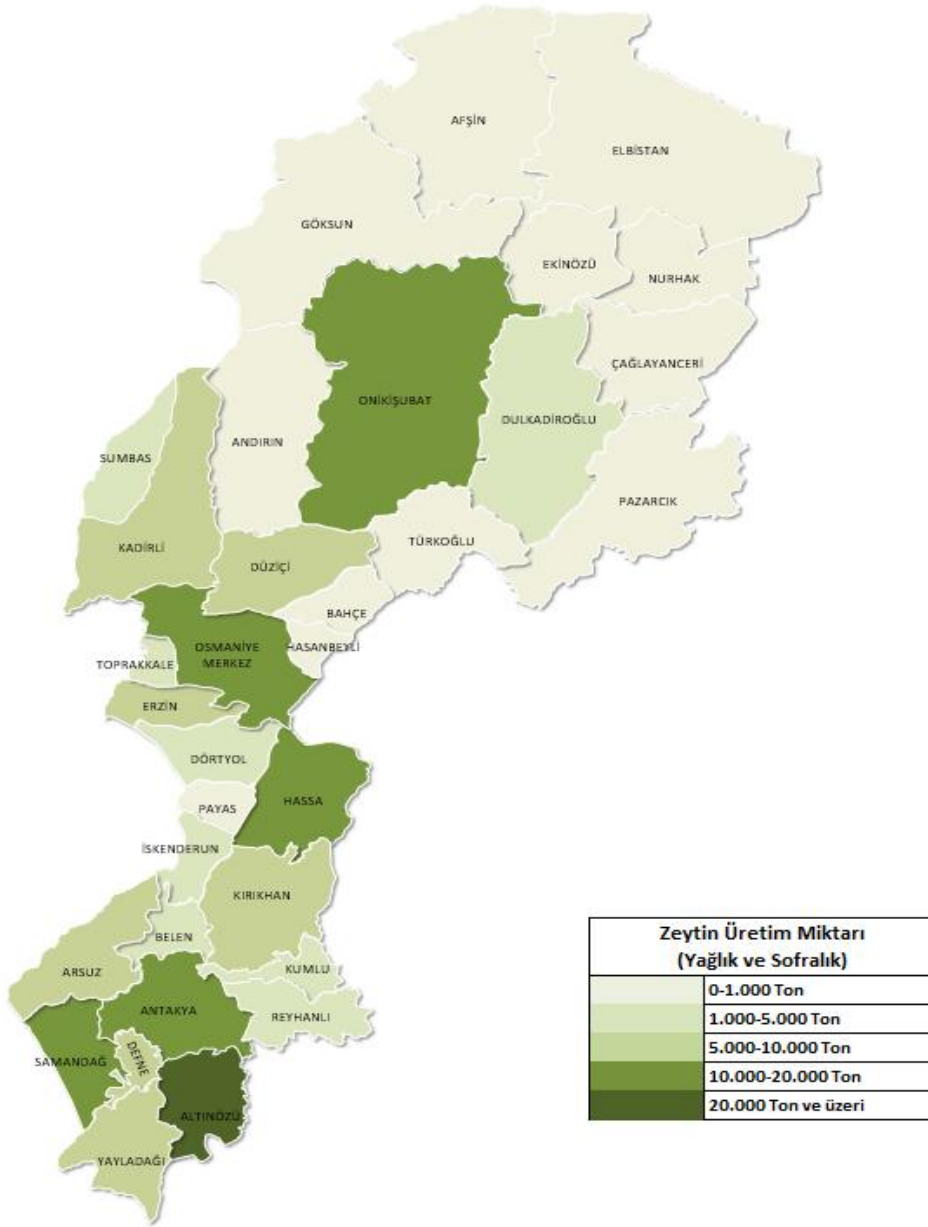
TR63 Bölgesi 2021 yılında 171.968 ton sofralık ve yağlık toplam zeytin üretimi ile düzey 2 bölgeler arasında dördüncü sırada yer almaktadır.

Şekil 126: Düzey-2 Bölgelerinde Zeytin (Sofralık ve Yağlık) Üretim Miktarı, ton (2021)

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistiklerinden oluşturulmuştur.

Harita 13: TR63 Bölgesi İlçelere Göre Zeytin Üretimi Haritası (2021)

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistiklerinden oluşturulmuştur.

İlçelere göre zeytin üretim miktarlarına bakıldığında ilk sırada Hatay ili Altınözü ilçesi yer almaktadır. Kahramanmaraş'ın kuzey ilçelerinde neredeyse hiç üretim yapılmazken, Bölgenin güneyine inildikçe üretim miktarı artmaktadır.

Tablo 263: Yıllara Göre Türkiye ve TR63 Bölgesi'nde Yetiştirilen Tıbbi ve Aromatik Bitkiler (Ton)

	İl / Bölge	2010	2015	2019	2020	2021	TR'deki Pay (2021)
Biber (kuru)	Hatay	26.265	8.562	1.234	2.019	1.930	0,7%
	Kahramanmaraş	27.030	28.200	23.513	27.060	29.400	10,3%
	TR63 Bölgesi	53.295	36.762	24.747	29.079	31.330	11,0%
	Türkiye	186.272	204.131	240.656	256.735	284.694	100,0%
Çörek Otu Tohumu	Hatay				3	8	0,1%
	Kahramanmaraş			2		3	0,0%
	TR63 Bölgesi			2	3	11	0,2%
	Türkiye		425	3.603	3.412	6.435	100,0%
Hünnap	Hatay					117	6,6%
	TR63 Bölgesi					117	6,6%
	Türkiye		302	960	1.229	1.760	100,0%
Keçiboynuzu (Harnup)	Osmaniye		84	298	298	311	1,5%
	TR63 Bölgesi				298	311	1,5%
	Türkiye	14.172	12.851	16.256	18.806	20.633	100,0%
Kekik	Hatay	155	223	114	189	202	1,0%
	Kahramanmaraş	25					0,0%
	TR63 Bölgesi				189	202	1,0%
	Türkiye	11.190	12.992	17.965	23.866	21.174	100,0%
Kimyon	Kahramanmaraş			3		11	0,1%
	TR63 Bölgesi					11	0,1%
	Türkiye	12.587	16.897	20.245	13.926	8.386	100,0%
Adaçayı	Hatay					4	0,2%
	TR63 Bölgesi					4	0,2%
	Türkiye		80	1233	1271	1848	100,0%
Lavanta	Hatay				1	1	0,0%
	Kahramanmaraş				6	115	1,9%
	TR63 Bölgesi				7	116	1,9%
	Türkiye		400	1.462	3.499	6.108	100,0%
Oğul Otu	Hatay				23	64	24,1%
	TR63 Bölgesi				23	64	24,1%
	Türkiye		242	93	150	266	100,0%
Gül, yağlık	Kahramanmaraş				2	5	0,0%
	TR63 Bölgesi				2	5	0,0%
	Türkiye		9.483	16.560	18.202	18.020	100,0%

Kaynak: TÜİK

Tıbbi bitkilerin tanımını tam olarak yapmak mümkün olmamakla birlikte tıbbi ve aromatik bitkiler, hastalıkları önlemek, sağlığı sürdürmek veya hastalıkları iyileştirmek için ilaç olarak kullanılan bitkilerdir. Tıbbi bitkiler, beslenme, kozmetik, vücut bakımı, tütsü gibi alanlarda yer alırken, aromatik bitkiler ise, güzel koku ve tat vermeleri için kullanılmaktadır. Kullanım alanı oldukça geniş olan tıbbi ve aromatik bitkiler bütün halde taze ve kuru olarak kullanıldığı gibi; yaprak, kök, çiçek, tohum, kabuk, yumru veya toprak üstü kısmı gibi bitki parçaları, bunların parçalanmış veya öğütülmüş halleri, farklı şekillerde hazırlanmış ekstraktları gibi çok değişik kullanım formları bulunmaktadır. 2021 yılı verilerine göre TR63 Bölgesi Türkiye biber üretiminin %11'ini, hünnap üretiminin %6,6'sını, oğul otu üretiminin %24,1'ini karşılamaktadır.

Tablo 264: Yıllara Göre Türkiye ve TR63 Tohum Üretimi (Ton)

	İl / Bölge	2010	2015	2019	2020	2021	TR'deki Pay (2021)
Susam Tohumu	Hatay				1	3	0,0%
	Kahramanmaraş					2	0,0%
	Osmaniye	497	621	378	303	394	2,2%
	TR63 Bölgesi				304	399	2,3%
	Türkiye	23.460	18.530	16.893	18.648	17.657	100,0%
Ayçiçeği Tohumu (Yağlık)	Hatay	163	907	827	640	564	0,0%
	Kahramanmaraş	717	1.521	2.901	3.128	3.261	0,1%
	Osmaniye	8.329	11.167	20.153	15.123	34.790	1,6%
	TR63 Bölgesi				18.891	38.615	1,7%
	Türkiye	1.170.000	1.500.000	1.950.000	1.900.000	2.215.000	100,0%
Ayçiçeği Tohumu (Çerezlik)	Hatay	6	8	17	48	9	0,0%
	Kahramanmaraş	26.987	17.331	20.303	19.873	17.993	9,0%
	TR63 Bölgesi				19.921	18.002	9,0%
	Türkiye	150.000	180.700	150.000	167.004	200.000	100,0%
	Kahramanmaraş	268	230	8	10	38	0,2%
Aspir Tohumu	TR63 Bölgesi				10	38	0,2%
	Türkiye	26.000	70.000	21.883	21.325	16.200	100,0%
	Kahramanmaraş		1.027	663	468	230	0,9%
Fiğ (Adi) Tohumu	TR63 Bölgesi				468	230	0,9%
	Türkiye		48.271	45.324	33.031	26.616	100,0%
	Hatay		70	152	136	135	4,8%
Fiğ (Diğer) Tohumu	Kahramanmaraş		15	34	38	38	1,4%
	Osmaniye		262	271	281	295	10,5%
	TR63 Bölgesi				455	468	16,7%
	Türkiye		4.730	4.035	3.667	2.807	100,0%

Kaynak: TÜİK

TR63 Bölgesi tohum üretim verileri tabloda görülmektedir. 2021 yılı fiğ (diğer) tohumu üretiminde Türkiye'nin %16,7'si, ayçiçeği tohumu (çerezlik) üretiminde Türkiye'nin %9'u TR63 Bölgesi'nde üretilmektedir.

Bitkisel Üretimde Yoğunlaşma

Bölgede öne çıkan bitkisel ürünleri belirlemek için tahıllar ve diğer bitkisel ürünler, sebze ve meyve üretim miktarları kullanılarak ürünlerin il bazında yoğunlaşma Katsayıları (eq) hesaplanmıştır. Aşağıdaki tablolarda "eq" değeri birden büyük olan ürünler, illerde üretim miktarı Türkiye'ye oranla daha fazla yoğunlaşan ürünlerdir.

Tablo 265: Hatay'da Öne Çıkan Bitkisel Ürünler ve Yoğunlaşma Katsayıları (2021, Ton)

Ürün Adı	Üretim Miktarı (ton)	EQ	Ürün Adı	Üretim Miktarı (ton)	EQ	Ürün Adı	Üretim Miktarı (ton)	EQ
Patates(Tatlı)	515	40,76	Şeftali(Nektarin)	10.932	3,26	Kayısı	21.080	1,41
Pazı	5.520	38,10	Üzüm(Sofralık-Çekirdekli)	84.732	3,15	Sarımsak(Kuru)	3.386	1,36
Mandalina(Satsuma)	473.390	31,49	Erik(sera)	20	2,91	Çilek	16.652	1,33
Maydanoz	61.857	30,38	Trabzon Hurması	4.076	2,82	Marul(Göbekli)	5.186	1,30
Dereotu	4.886	24,98	Nar	31.888	2,63	Biber(Sivri)	25.443	1,27
Mandalina(Diğer)	239.405	14,00	Fiğ(Diğer)(Dane)	135	2,57	Bamya	759	1,25
Oğulotu(Melissa)	64	12,83	Greyfurt(Altıntop)	11.629	2,49	Patlıcan	19.412	1,24
Portakal(Washington)	283.373	12,75	Yerfıstığı	10.160	2,31	Sudan Otu(Yemlik)	240	1,21
Portakal(Diğer)	66.787	7,18	Biber(Salçalık,Kapya)	60.769	2,24	Fasulye(Taze)	11.457	1,20
Havuç	57.218	5,17	Tütün	2.993	2,19	Fiğ(Diğer)(YeşilOt)	8.540	1,08
Limon	146.649	5,05	Erik	13.271	2,13	Kavun	32.537	1,06
Pamuk(Lif)	77.738	4,98	Mandalina(Clementin)	3.821	2,08	Kırmızı Pancar	200	1,02
Pamuk(Kütlü)	210.102	4,98	Börülce(Taze)	522	1,92	Patates(Diğer)	96.521	1,01
Pamuk Tohumu(Çiğit)	126.061	4,98	Bakla(Taze)	1.475	1,91			
Zeytin(Yağlık)	100.918	4,55	Kavun(sera)	7.725	1,90			
Turunç	213	4,34	Soğan(Taze)	4.484	1,90			
Bezelye(Taze)	8.933	4,27	Zeytin(Sofralık)	19.073	1,83			
Soğan(Kuru)	167.653	3,58	Yenidünya	486	1,62			
Hünnap	117	3,55	Hıyar(Sofralık)	51.062	1,61			
Portakal(Yafa)	3.897	3,45	Mısır(Dane)	179.211	1,42			

Kaynak: TÜİK

Hatay'da 53 bitkisel ürünün yoğunlaşma katsayısı 1'in üzerinde görülmektedir. Bunlar içerisinde maydanoz, dereotu, turunçgiller, havuç, pamuk, bezelye, soğan, zeytin ve nar öne çıkan ürünlerdir.

Tablo 266: Kahramanmaraş'ta Öne Çıkan Bitkisel Ürünler ve Yoğunlaşma Katsayıları (2021, Ton)

Ürün Adı	Üretim Miktarı (ton)	EQ	Ürün Adı	Üretim Miktarı (ton)	EQ	Ürün Adı	Üretim Miktarı (ton)	EQ
Mürdümük(Dane)	1.042	59,56	Elma(Diğer)	56.469	3,43	Lavanta	115	1,46
Şalgam	315	10,35	Pazı	306	3,07	Yerfıstığı	4.296	1,42
Acur	5.212	10,30	Mısır(Dane)	232.084	2,66	Nohut	8.465	1,38
Sarımsak(Kuru)	16.034	9,37	Elma(Grannysmith)	5.661	2,38	Turp(Kırmızı)	3.311	1,23
Kırmızı Biber (Baharatlık-İşlenmemiş)	29.400	8,00	Üzüm(Sofralık-Çekirdekli)	43.138	2,33	Şekerpancarı	283.173	1,20
Ayçiçeği(Çerezlik)	17.993	6,97	Hıyar (Sofralık)	44.937	2,05	Badem	2.750	1,20
Darı	318	5,71	Dut	1.791	2,00	Biber(Dolmalık)	6.253	1,15
Soya	12.948	5,51	Mürdümük(YeşilOt)	1.576	1,94	Elma(Golden)	15.971	1,13
Buğday(Durum)	202.365	4,98	TrabzonHurması	1.897	1,91	Kiraz	9.578	1,08
Ceviz	19.237	4,59	Buğday(Diğer)	351.559	1,88	Fasulye(Kuru)	4.206	1,07
Sarımsak(Taze)	2.740	4,57	Kayısı	18.626	1,80	Fiğ(Diğer)(Dane)	38	1,05
Üzüm(Kurutmalık-Çekirdekli)	16.368	4,18	Fiğ(Adi)(YeşilOt)	53.859	1,69	Korunga(YeşilOt)	20.249	1,01
Böğürtlen	135	3,86	Arpa(Diğer)	108.482	1,53			

Kaynak: TÜİK

Kahramanmaraş'ta 39 bitkisel ürünün yoğunlaşma katsayısı 1'in üzerinde görülmektedir. Bunlar içerisinde mürdümük, şalgam, acur, sarımsak, kırmızı biber, ayçiçeği, darı, buğday ve ceviz öne çıkan ürünlerdir.

Tablo 267: Osmaniye'de Öne Çıkan Bitkisel Ürünler ve Yoğunlaşma Katsayıları (2021, Ton)

Ürün Adı	Üretim Miktarı (ton)	EQ	Ürün Adı	Üretim Miktarı (ton)	EQ	Ürün Adı	Üretim Miktarı (ton)	EQ
Turp(Kırmızı)	162.975	119,42	Portakal(Diğer)	8.879	2,75	Bezelye(Taze)	1.063	1,46
Mandalina(King)	2.624	56,29	Mandalina(Satsuma)	14.038	2,69	Lahana(Beyaz)	5.541	1,42
Yerfıstığı	55.146	36,13	Ispanak	3.609	2,54	Portakal(Washington)	10.058	1,30
Portakal(Yafa)	6.667	16,96	Ayçiçeği(Yağlık)	34.790	2,41	Mandalina(Diğer)	7.541	1,27
Bamya	3.412	16,15	Keçi Boynuzu	311	2,31	Soğan(Taze)	974	1,18
Fiğ(Diğer)(Dane)	295	16,12	Soğan(Kuru)	33.053	2,03	Patlıcan	6.281	1,16
Soya	10.638	8,97	Buğday(Diğer)	187.538	1,98	Mantar(Kültür)	450	1,12
Marul(Göbekli)	10.337	7,48	Şeftali(Nektarin)	2.140	1,83	Karpuz	24.312	1,08
Mısır(Dane)	323.223	7,35	Trabzon Hurması	843	1,68			
Pırasa	8.800	6,33	Lahana(Karayaprak)	600	1,56			
Susam	394	3,42	Biber(Salçalık,Kapya)	14.187	1,51			
Zeytin(Yağlık)	23.480	3,05	Nar	6.325	1,50			
Zeytin(Sofralık)	10.500	2,90	Fiğ(Diğer)(YeşilOt)	4.084	1,49			

Kaynak: TÜİK

Osmaniye'de 34 bitkisel ürünün yoğunlaşma katsayısı 1'in üzerinde görülmektedir. Bunlar içerisinde turp, turunçgiller, yer fıstığı, bamya, fiğ, soya, marul, mısır, pırasa, susam ve zeytin öne çıkan ürünlerdir.

Örtü Altı Üretim

Türkiye'de örtü altı üretimin yıllar içinde gelişimine bakıldığında 2017'den 2021 yılına kadar artış eğiliminde olduğu ve örtü altı üretim alanlarında 2021 yılında 2017 yılına göre %13,6 oranında bir artış meydana geldiği görülmektedir. TR63 Bölgesi'nde bu artış %24,1 olarak gerçekleşmiştir. Her ne kadar bölgedeki örtü altı üretim alanlarındaki artış oranı Türkiye genelindeki artış oranından yüksek olsa da bölgenin örtü altı üretim konusunda Türkiye'den aldığı pay istenen noktada değildir. Mutlak örtü altı üretim alanları bakımından TR63 Bölgesi Türkiye ortalamalarının oldukça gerisindedir. Bu sebeple DOĞAKA sonuç odaklı programlar ve mali destek programları yoluyla bölgede seracılık faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve mevcut seraların modernizasyonu için çeşitli faaliyetler yürütmektedir.

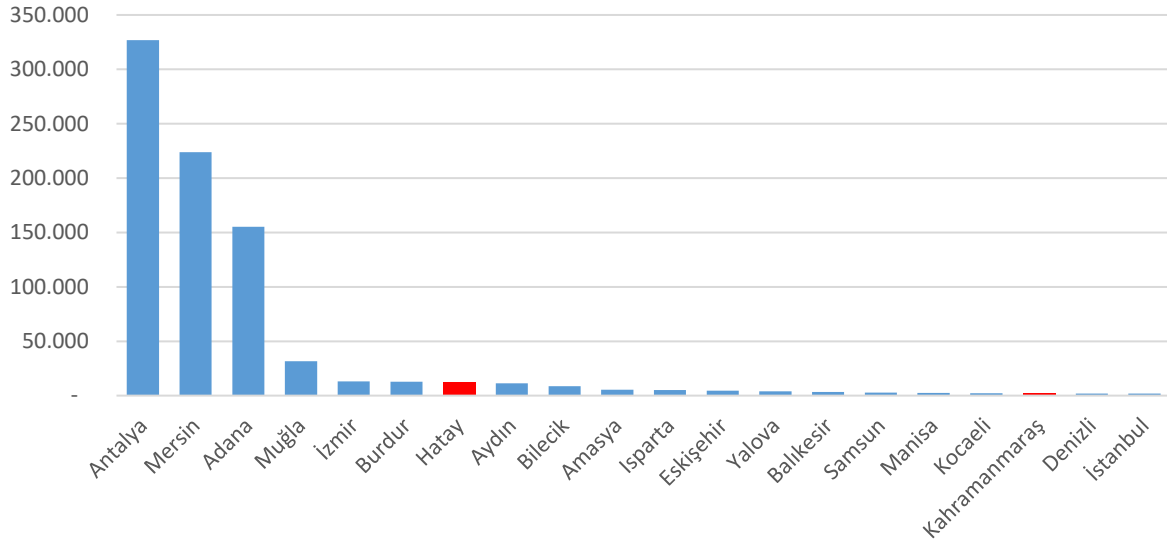
Tablo 268: TR63 Bölgesi'nde Örtü Altı Üretim Alanı (dekar)

Düzye	2010	2015	2019	2020	2021
Hatay	11.009	10.951	11.456	11.690	12.504
Kahramanmaraş	40	50	1.243	1.184	2.040
Osmaniye	1.039	77	50	430	753
TR63 Bölgesi	12.088	11.078	12.748	13.303	15.297
Türkiye	563.805	660.265	789.604	805.159	854.600

Kaynak: TÜİK

Bölgedeki iller bazında örtü altı üretimin yaygınlaştığı ürün çeşitlerine bakıldığında Hatay'da meyve, Kahramanmaraş'ta sebze ve Osmaniye'de kesme çiçek üretimleri dikkat çekmektedir. 2010-2021 döneminde Türkiye örtü altı üretim alanı %52 artarken TR63 Bölgesi %27 artmıştır. Kahramanmaraş'ta örtü altı üretimi 2010 yılında 40 dekar iken 2021 yılına gelindiğinde 50 kat artışla 2 bin dekara ulaşmıştır. 2021 yılında Türkiye örtü altı üretiminde 26 Bölge içerisinde ilk sırada 379 bin dekar ile TR62 (Adana, Mersin) Bölgesi yer almaktadır. Bu bölgeyi sırasıyla TR61 (Antalya, Isparta, Burdur), TR32 (Aydın, Denizli, Muğla) ve TR63 Bölgeleri takip etmektedir.

Tablo 269: Örtü Altı Üretim Alanı İlk 20 İl (2021, dekar)

Kaynak: TÜİK

Örtü altı üretimden 2021 yılında Türkiye’de ilk sırada Antalya yer almaktadır. TR63 Bölgesi illerinden Hatay 7., Kahramanmaraş 18., Osmaniye 29. sırada yer almaktadır.

İyi Tarım Uygulamaları

Türkiye’de İyi Tarım Uygulamaları (İTU) 07/12/2010 tarihli ve 27778 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan ‘İyi Tarım Uygulamaları Hakkında Yönetmelik’ hükümleri doğrultusunda yürütülmektedir.

Tablo 270: Türkiye ve TR63 Bölgesi İyi Tarım Uygulamaları (2021)

Düzyey	Üretici sayısı	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (kg)
Hatay	194	39.036	65.036.171
Kahramanmaraş	306	60.226	29.490.870
Osmaniye	31	14.903	31.461.711
TR63 Bölgesi	531	114.165	125.988.752
Türkiye	10.265	3.894.849	6.162.543.726

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı

İyi tarım uygulamaları üretici sayısına göre Kahramanmaraş 81 il içerisinde 9., Hatay 18., Osmaniye 34. sırada yer almaktadır. Üretim miktarına göre ise Hatay 21., Osmaniye 28., Kahramanmaraş 29. sırada yer almaktadır.

Tablo 271: Türkiye ve TR63 Bölgesi Organik Tarım Verileri (2010-2021)

Düzy	Çiftçi sayısı		Üretim alanı (Ha)		Üretim Miktarı (ton)	
	2010	2021	2010	2021	2010	2021
Hatay	177	93	4.971	587	36.028	4.439
Kahramanmaraş	48	284	548	2.255	3.704	10.224
Osmaniye	-	1		35	-	41
TR63 Bölgesi	225	378	5.519	2.877	39.732	14.704
Türkiye	42.097	48.244	510.033	351.919	1.343.737	1.590.086

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı

2010-2021 yılları arasında organik tarım verileri incelendiğinde Türkiye'de çiftçi sayısı %15, TR63 Bölgesi'nde %68 artış göstermiştir. Üretim alanı Türkiye'de %31, TR63 Bölgesi'nde %48 azalırken üretim miktarı Türkiye'de %18 artmış, TR63 Bölgesi'nde ise %63 azalmıştır.

10.10.2.Hayvansal Üretim

Yıllara göre Türkiye ve TR63 Bölgesi büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

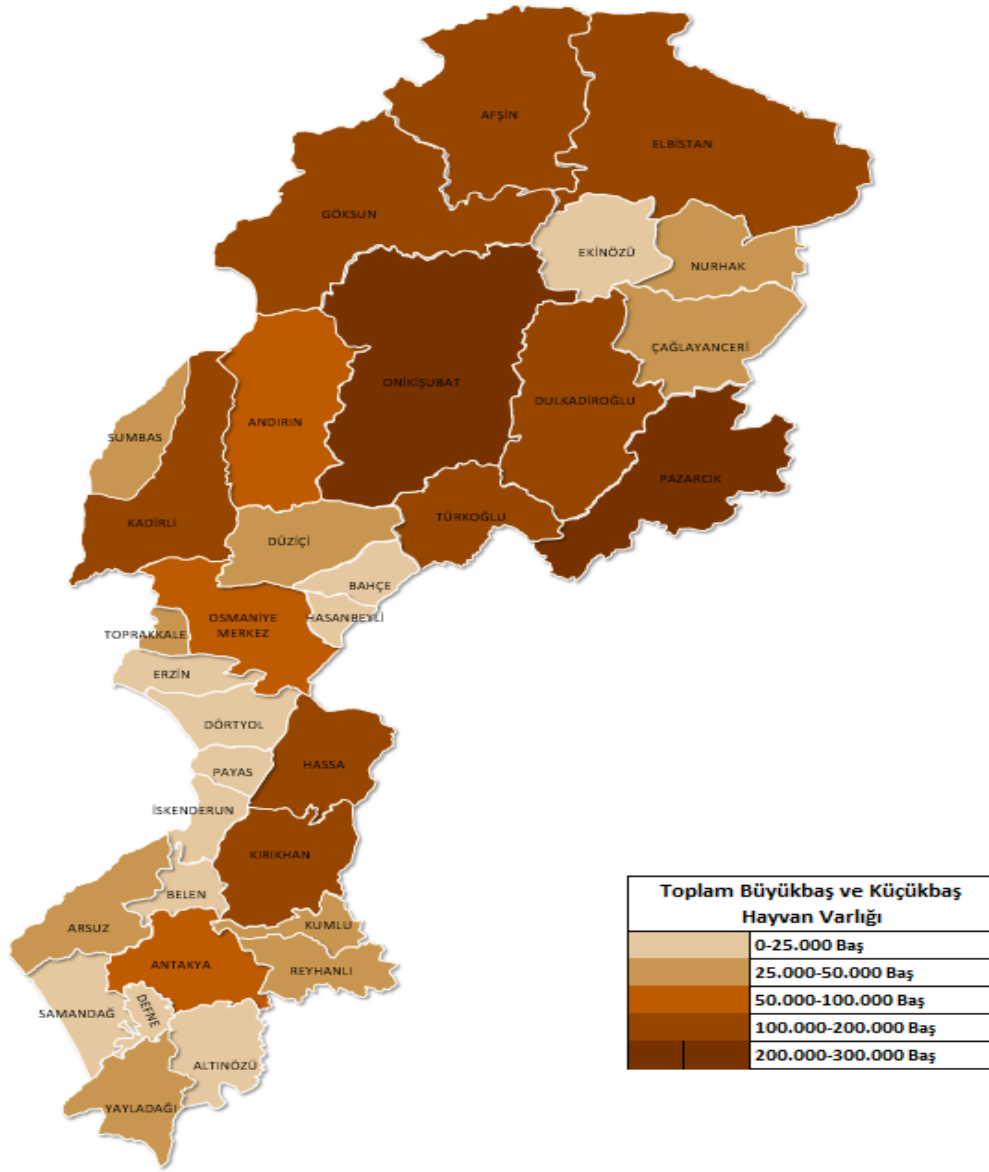
Tablo 272: Yıllara Göre Türkiye ve TR63 Bölgesi Hayvan Varlığı (Baş)

	İl / Bölge	2010	2015	2019	2020	2021	TR'deki Pay (2021)
Büyükbaş Hayvan Sayısı (Baş)	Hatay	127.241	126.883	146.732	148.036	149.206	0,8%
	Kahramanmaraş	98.034	170.137	220.163	204.803	242.239	1,3%
	Osmaniye	64.747	65.854	80.669	76.055	68.292	0,4%
	TR63 Bölgesi	290.022	362.874	447.564	428.894	459.737	2,5%
	Türkiye	11.454.526	14.127.837	17.872.331	18.157.971	18.036.117	100,0%
Küçükbaş Hayvan Sayısı (Baş)	Hatay	163.097	339.059	414.512	473.022	538.745	0,9%
	Kahramanmaraş	491.215	573.246	925.327	1.019.351	1.170.072	2,0%
	Osmaniye	125.839	203.700	229.174	235.781	249.684	0,4%
	TR63 Bölgesi	780.151	1.116.005	1.569.013	1.728.154	1.958.501	3,4%
	Türkiye	29.382.924	41.924.100	48.481.479	54.112.626	57.519.204	100,0%

Kaynak: TÜİK

2010-2021 yılları arasında Türkiye büyükbaş hayvan sayısı %57, TR63 Bölgesi büyükbaş hayvan sayısı ise %59 artış göstermiştir. Küçükbaş hayvan sayısı ise aynı dönemde Türkiye'de %96, TR63 Bölgesi'nde %151 artış göstermiştir. Büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığında TR63 Bölgesi'nde ilk sırada Kahramanmaraş yer almaktadır.

Harita 14: TR63 Bölgesi Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Varlığı Haritası (2021)

Kaynak: TÜİK Hayvansal Üretim İstatistikleri

Bazı hayvancılık ürünlerinin TR63 Bölgesi ve Türkiye'deki üretimlerinin yıllar içinde karşılaştırmalı tablosu aşağıdadır:

Tablo 273: TR63 Bölgesi'nde Hayvansal Üretim

Ürün Adı	Düzyey	2010	2015	2019	2020	2021	Türkiye İçerisindeki Payı
Sığır Sütü (Kültür) (Manda Sütü Hariç), Ton	TR63	121.705	221.789	344.078	-	-	%2,7
	Türkiye	6.309.065	9.672.573	12.544.507	-	-	
Sığır Sütü (Kültür Melezi) (Manda Sütü Hariç), Ton	TR63	201.141	222.622	185.653	-	-	%2,5
	Türkiye	4.861.835	6.315.366	7.473.837	-	-	
Sığır Sütü (Yerli) (Manda Sütü Hariç), Ton	TR63	14.772	10.192	5.584	-	-	%0,70
	Türkiye	1.247.644	945.581	764.031	-	-	
Manda Sütü (Yerli), Ton	TR63	298	493	788	-	-	%1,0
	Türkiye	35.487	62.761	79.341	-	-	
Koyun Sütü, Merinos, İşlenmemiş, Ton	TR63	49	120	397	-	-	%0,6
	Türkiye	24.710	47.990	72.105	-	-	
Koyun Sütü, Yerli ve Diğerleri, İşlenmemiş, Ton	TR63	15.638	17.335	34.300	-	-	%2,4
	Türkiye	792.122	1.129.237	1.449.351	-	-	
Keçi Sütü (Kıl Keçisi ve Diğerleri), İşlenmemiş, Ton	TR63	8.483	17.949	31.891	-	-	%5,6
	Türkiye	270.476	477.824	573.786	-	-	
Yapağı (Merinos), Hayvancılık, Ton	TR63	10	16	53	90	134	%1,1
	Türkiye	3.432	6.839	9.453	10.926	12.283	
Yapağı (Yerli ve Diğerleri), Hayvancılık, Ton	TR63	909	1.087	1.630	1.815	2.052	%2,8
	Türkiye	39.390	52.357	61.134	68.829	73.633	
Keçi Kılı, Hayvancılık, Ton	TR63	94	244	358	358	412	%6,1
	Türkiye	2.607	5.569	6.162	6.401	6.700	
Arılar (Kovan Halinde), Eski Tip, Kovan Sayısı	TR63	3.175	3.009	3.391	3.628	3.643	%1,3
	Türkiye	137.000	222.635	198.992	222.152	277.089	
Arılar (Kovan Halinde), Yeni Tip, Kovan Sayısı	TR63	210.363	257.899	265.308	264.380	299.051	%3,5
	Türkiye	5.465.669	7.525.652	7.929.368	7.956.933	8.456.305	
İpek Böceği (Damızlık İpek Böceği Hariç), Kutu	TR63	79	69	529	251	199	%3,3
	Türkiye	5.477	4.674	5.890	5.775	6.029	
Doğal Bal, Ton	TR63	2.980	2.795	2.831	2.903	3.792	%3,9
	Türkiye	81.115	108.128	109.330	104.077	96.344	
İpek Böceği Kozası, Çile Yapmaya Uygun Olanlar, Ton	TR63	0	1	1	0	0	-
	Türkiye	126	115	90	90	76	
Balmumu Arı, Ton	TR63	146	148	149	120	122	%3,2
	Türkiye	4.148	4.756	3.971	3.765	3.766	

Kaynak: TÜİK

Bitkisel üretimdeki üretim hacmi ve ürün çeşitliliği karşısında TR63 Bölgesi'nde hayvansal üretim değeri Türkiye ortalamalarının altındadır. 2020 yılı verilerine göre 108,6 milyar TL olan Türkiye toplam hayvansal üretim değerinin 1,5 milyar TL'si (%1,4) TR63 Bölgesi'nde üretilmekte olup 445,6 TL olan kişi başı hayvansal üretim değeri Türkiye ortalamasının (1.282,5TL) %34,7'si kadardır. Ulusal tedbirlerin yanında bölgesel uygulamaların da devreye alınması bölgedeki kişi başı hayvansal üretim değerinin Türkiye ortalamasına yakın değerlere ulaşmasına katkı sağlayacaktır.

Tablo 274: Türkiye'de ve TR63 Bölgesi'nde Hayvansal Üretim Değerleri (Bin TL)

İl / Bölge	2010	2015	2019	2020	TR63'teki Pay (2020)	TR'deki Pay (2020)
Hatay	304.757	210.139	364.954	488.074	32%	0,4%
Kahramanmaraş	277.581	317.805	696.695	742.456	49%	0,7%
Osmaniye	186.521	124.729	184.883	282.330	19%	0,3%
TR63 Bölgesi	768.859	652.673	1.246.532	1.512.860	100%	1,4%
Türkiye	38.128.120	55.670.771	93.917.545	108.598.173		100,0%

Kaynak: TÜİK

2021 yılında bölgedeki hayvansal üretim değerine en çok katkısı olan il %49 ile Kahramanmaraş olmuştur. Kahramanmaraş'ı %32 ile Hatay ve %19 ile Osmaniye izlemektedir. TR63 Bölgesi'nin Türkiye'nin hayvansal üretim değerine katkısı ise 2020 yılında %1,4 olarak gerçekleşmiştir. Bölge illerinin hayvansal üretim değerinin 81 il içerisindeki sırasına bakıldığında Kahramanmaraş 32., Hatay 55., Osmaniye ise 68. sırada yer almaktadır. Türkiye'de ilk üç sırada Konya, İzmir ve Erzurum illeri yer almaktadır. Hayvansal üretim değeri 2019-2020 yılları arasında Türkiye'de %16 oranında artmıştır. Aynı yıllarda hayvansal üretim değeri Hatay'da %34, Kahramanmaraş'ta %7, Osmaniye'de ise %53 artmıştır. TR63 bölgesi %21 artış ile Türkiye ortalamasının üzerinde artış gerçekleştirmiştir.

Tablo 275: Yıllara Göre Türkiye ve TR63 Bölgesi'nde İpekböcekçiliği

	İl / Bölge	2010	2015	2019	2020	2021	TR'deki Pay (2021)
İpek Böceği (Damızlık İpek Böceği Hariç) (Kutu)	Hatay	78,5	65	133	52	108	1,8%
	Kahramanmaraş			164	14	38	0,6%
	Osmaniye		4	232	185	53	0,9%
	TR63 Bölgesi	78,5	69	529	251	199	3,3%
	Türkiye	5476,5	4674	5890	5774,5	6028,5	100,0%
İpek Böceği Kozası, Çile Yapmaya Uygun Olanlar (Ton)	Hatay	0,472	0,604	0,343	0,188	0,154	0,2%
	Kahramanmaraş			0,229	0,028	0,008	0,0%
	Osmaniye		0	0,716	0,252	0	0,0%
	TR63 Bölgesi	0,472	0,604	1,288	0,467	0,162	0,2%
	Türkiye	126,313	114,785	89,607	89,663	76,12	100,0%
İpek Böcekçiliği Faaliyeti Yapan İşletme Sayısı	Hatay	35	30	57	19	39	1,9%
	Kahramanmaraş			57	5	12	0,6%
	Osmaniye		3	59	55	17	0,8%
	TR63 Bölgesi	35	33	173	79	68	3,4%
	Türkiye	2134	1956	2062	1965	2021	100,0%
İpek Böcekçiliği Faaliyeti Yapan Köy Sayısı	Hatay	1	17	36	14	23	3,5%
	Kahramanmaraş			29	5	8	1,2%
	Osmaniye		2	36	31	14	2,1%
	TR63 Bölgesi	1	19	101	50	45	6,8%
	Türkiye	194	474	675	662	665	100,0%

Kaynak: TÜİK

2021 yılı itibariyle Türkiye’de ipekböcekçiliği yapan işletme sayısı 2.021’dir. Bu işletmelerin 68 tanesi Tr63 Bölgesi’nde yer almaktadır. Bu 68 işletmeden 39 tanesi Hatay’da 17 tanesi Osmaniye’de 12 tanesi Kahramanmaraş’ta yer almaktadır. TR63 Bölgesi Türkiye’de ipekböcekçiliği yapan işletme sayısının %3,4’üne sahip olmasına karşın ipekböceği kozası üretiminin %0,2’sini karşılamaktadır.

2010-2021 döneminde toplam kümes hayvanı varlığı Türkiye’de %67 TR63 Bölgesi’nde %72 artış göstermiştir. Bu dönemde hayvan varlığı tüm türler için artarken, TR63 Bölgesinde sadece hindi varlığında azalma yaşanmıştır. TR63 Bölgesi’nde 2021 yılı toplam kümes hayvanı varlığında ilk sırada Kahramanmaraş yer almaktadır. Osmaniye 2., Hatay 3. sıradadır.

Tablo 276: Kümes Hayvanı Göstergeleri, Adet

Kümes Hayvanı	Düzyey	2010	2015	2019	2020	2021	TR’deki payı
Hindi	Hatay	2.026	2.252	1.753	1.773	1.674	0,0%
	Kahramanmaraş	17.980	16.235	10.154	16.113	15.894	0,3%
	Osmaniye	1.322	1.066	935	779	812	0,0%
	TR63	21.328	19.553	12.842	18.665	18.380	0,4%
	Türkiye	2.942.170	2.827.731	4.541.102	4.797.793	4.703.797	100,0%
Kaz	Hatay	3.917	2.830	5.057	6.603	6.255	0,4%
	Kahramanmaraş	7.280	4.521	8.475	9.283	9.307	0,6%
	Osmaniye	556	768	1.256	2.171	2.075	0,1%
	TR63	11.753	8.119	14.788	18.057	17.637	1,2%
	Türkiye	715.555	850.694	1.157.049	1.373.960	1.477.569	100,0%
Ördek	Hatay	4.313	3.593	4.682	5.024	5.064	0,9%
	Kahramanmaraş	3.460	4.881	7.451	8.137	8.490	1,6%
	Osmaniye	600	2.739	3.056	1.231	1.119	0,2%
	TR63	8.373	11.213	15.189	14.392	14.673	2,7%
	Türkiye	396.851	398.387	519.575	559.620	539.897	100,0%
Et Tavuğu	Hatay	1.714.261	518.850	277.900	425.455	594.750	0,2%
	Kahramanmaraş	110.500	172.535	395.000	853.000	866.950	0,3%
	Osmaniye	64.450	409.000	554.000	1.273.000	1.307.248	0,5%
	TR63	1.889.211	1.100.385	1.226.900	2.551.455	2.768.948	1,0%
	Türkiye	163.984.725	213.658.294	221.841.860	258.046.340	270.393.122	100,0%
Yumurta Tavuğu	Hatay	376.880	339.080	415.130	423.057	479.585	0,4%
	Kahramanmaraş	315.550	595.086	1.343.801	1.246.467	1.342.589	1,1%
	Osmaniye	160.840	275.290	166.813	149.477	154.983	0,1%
	TR63	853.270	1.209.456	1.925.744	1.819.001	1.977.157	1,6%
	Türkiye	70.933.660	98.597.340	120.725.299	121.302.869	121.000.775	100,0%

Kaynak: TÜİK

Tablo 277: Yıllara Göre Türkiye ve TR63 Tarımsal Alet/Makine Sayıları

Alet/Makine	İl / Bölge	2010	2015	2019	2020	2021	TR’deki Pay (2021)
Biçerdöver	Hatay	28	23	29	29	31	0,2%
	Kahramanmaraş	125	125	128	144	153	0,8%
	Osmaniye	88	91	111	118	123	0,6%
	TR63 Bölgesi	241	239	268	291	307	1,6%
	Türkiye	13.799	15.998	17.190	17.793	19.274	100,0%
Traktör	Hatay	16.608	18.720	20.530	20.775	22.394	1,5%
	Kahramanmaraş	10.745	13.705	14.640	14.786	15.393	1,0%
	Osmaniye	7.813	8.097	9.350	9.441	9.713	0,7%
	TR63 Bölgesi	35.166	40.522	44.520	45.002	47.500	3,2%
	Türkiye	1.096.683	1.260.358	1.354.912	1.442.909	1.481.461	100,0%
	Hatay	1.075	5.989	8.829	9.406	9.883	1,8%
	Kahramanmaraş	526	1.035	3.368	3.488	3.854	0,7%

Damla Sulama Tesisi	Osmaniye	297	368	638	719	837	0,2%
	TR63 Bölgesi	1.898	7.392	12.835	13.613	14.574	2,6%
	Türkiye	245.823	389.831	506.730	531.443	556.396	100,0%
Yağmurlama Tesisi	Hatay	366	679	1.708	1.754	1.838	0,6%
	Kahramanmaraş	610	733	1.024	1.125	1.528	0,5%
	Osmaniye	1.048	1.189	1.580	1.650	2.052	0,7%
	TR63 Bölgesi	2.024	2.601	4.312	4.529	5.418	1,8%
	Türkiye	229.691	248.039	273.808	282.130	297.448	100,0%
Su Pompası	Hatay	11.319	12.309	13.964	14.415	14.747	1,9%
	Kahramanmaraş	5.255	8.250	10.530	11.036	11.639	1,5%
	Osmaniye	904	1.009	1.572	1.629	1.800	0,2%
	TR63 Bölgesi	17.478	21.568	26.066	27.080	28.186	3,6%
	Türkiye	607.490	683.056	731.862	756.240	785.968	100,0%
Kuluçka Makinesi	Hatay	6	5	9	12	18	0,9%
	Kahramanmaraş	4	2	9	11	13	0,7%
	Osmaniye	3	9	18	20	23	1,2%
	TR63 Bölgesi	13	16	36	43	54	2,8%
	Türkiye	1.000	1.247	1.553	1.721	1.959	100,0%
Süt Sağım Makinesi (Seyyar)	Hatay	2.419	3.341	3.802	3.804	3.916	1,1%
	Kahramanmaraş	346	991	1.637	1.722	1.855	0,5%
	Osmaniye	528	880	2.197	2.280	2.342	0,6%
	TR63 Bölgesi	3.293	5.212	7.636	7.806	8.113	2,2%
	Türkiye	208.457	292.405	342.386	354.428	371.822	100,0%
Süt Sağım Tesisi	Hatay	6	27	47	57	68	0,4%
	Kahramanmaraş	15	38	48	48	50	0,3%
	Osmaniye	19	24	33	37	42	0,3%
	TR63 Bölgesi	40	89	128	142	160	1,0%
	Türkiye	7.280	9.744	13.178	13.942	15.604	100,0%

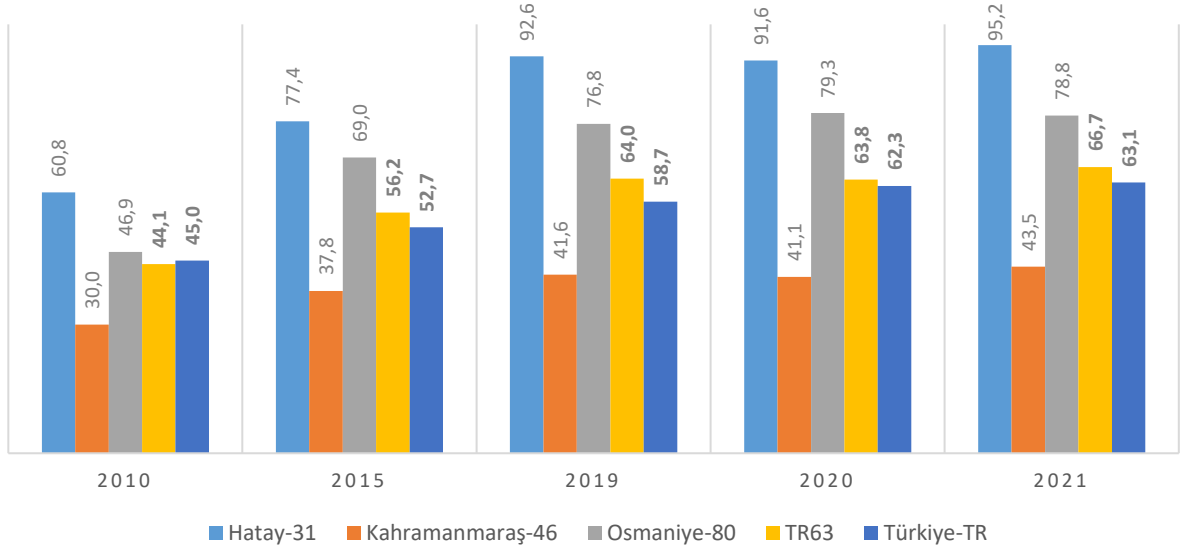
Kaynak: TÜİK

Tarım sektöründe alet ve makine kullanımının iş süresi kısaltmak işçi maliyetini azaltmak ve verimliliği artırmak gibi avantajları vardır. Ancak ortak makine kullanımının yaygınlaşması ile bu verimi artırmak mümkündür.

Türkiye ve TR63 Bölgesi tarımsal alet ve makine sayıları tabloda görülmektedir. İller arasında genel olarak Hatay ilinin ağırlığı yüksektir. Türkiye'ye oranla en yüksek makine varlığı %3,6 ile su pompası ve %3,2 ile traktördür.

2010-2021 yılları arasındaki değişim incelendiğinde traktör ve biçerdöver dışındaki makineleşme artış oranı Türkiye'nin üzerindedir. TR63 Bölgesi'nin Türkiye tarım alanı varlığının yaklaşık %3'üne sahip olduğu düşünüldüğünde mekanizasyonda geride kaldığı ancak farkın yıllar içinde azaldığı söylenebilir.

Şekil 127: Bin Hektar Tarım Arazisi Başına Traktör Sayısı (2010-2021)

Kaynak: TÜİK

Tarım arazisi (bin hektar) başına düşen traktör sayıları incelendiğinde Hatay ve Osmaniye illeri tüm yıllarda Türkiye ortalamasının üzerinde Kahramanmaraş ili ise tüm yıllarda Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır. TR63 Bölgesi ise 2010 yılında Türkiye ortalamasının gerisinde iken diğer yıllarda ortalamasının üzerindedir. Türkiye ve TR63 Bölgesi traktör sayıları aynı oranda artarken TR63 Bölgesi tarımsal arazi varlığındaki azalış Türkiye ortalamasının üzerindedir.

10.10.3.Su Ürünleri Üretimi

Türkiye’de kişi başına su ürünleri tüketimi yıllık 6,8 kg iken dünya ortalaması 22 kg’dır (Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü, 2021). Bölgemizde de su ürünleri sektöründe üretim ve ihracat yıllar içinde artış göstermekle birlikte bireysel tüketim alışkanlıkları sebebiyle iç pazarda gelişim sınırlı kalmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından bölgesel düzeyde yayınlanan veriler doğrultusunda su ürünleri yetiştiricilik üretim miktarı ve avlanan iç su ürünleri istatistikleri yıllar içinde aşağıdaki gibi gelişim göstermiştir:

Tablo 278: TR63 Bölgesi İllerinde Su Ürünleri Yetiştiricilik Üretim Miktarı (ton)

Ürün Adı	Düzyey	2010	2015	2019	2020	2021	İlin TR'deki payı
Aynalı Sazan (İçsu)	Hatay	15	13	23	27	23	%13,5
	Türkiye	403	206	203	173	171	
Çipura (Deniz)	Hatay	502	415	629	1.843	4.245	%3,2
	Türkiye	28.157	51.844	99.730	109.749	133.476	
Levrek (Deniz)	Hatay	601	67	181	1.389	1.221	%0,8
	Türkiye	50.796	75.164	137.419	148.907	155.151	
Alabalık (Gökkuşığı) (İçsu)	Hatay	142	15	112	105	113	%0,08
	Kahramanmaraş	1736	2.330	4.532	5.259	5.314	%4,0
	Osmaniye	123	134	17	18	22	%0,02
	Türkiye	78.165	100.411	113.678	126.101	134.174	

Kaynak: TÜİK Su Ürünleri İstatistikleri

Hatay, 2021 yılında Türkiye aynalı sazan (içsu) üretiminin %13,5'ini gerçekleştirerek ülke genelinde aynalı sazan (içsu) üretimi yapan 13 il arasında 4'üncü sırada yer almıştır. Kahramanmaraş ise 2021 yılında Türkiye alabalık (gökkuşığı, içsu) üretiminin %4'ünü gerçekleştirerek ülke genelinde alabalık (gökkuşığı, içsu) üretimi yapan iller arasında 8. sırada yer almıştır.

Tablo 279: TR63 Bölgesi İllerinde Avlanan İçsu (Tatlısu) Ürünleri (ton)

Ürün Adı	Düzyey	2010	2018	2019	2020	2021	İlin TR'deki payı*
Akbalık	Hatay	2010	1	1	1	-	2,3%
	Kahramanmaraş	2	1	2	2	-	4,7%
	Osmaniye	3	3	3	3	-	7,0%
	Türkiye	3	39	42	43	-	
Alabalık	Kahramanmaraş	92	13	14	14	12	6,0%
	Osmaniye	5	1	1	1	-	0,5%
	Türkiye	1	282	301	279	201	
Gökçe	Kahramanmaraş	738	-	-	7	-	12,7%
	Türkiye	-	43	41	55	-	
Gümüş	Kahramanmaraş	37	360	234	321	385	6,0%
	Osmaniye	119	100	150	273	357	5,6%
	Türkiye	37	4.630	4.744	5.629	6.404	
Karabalık	Hatay	4.438	2	3	2	2	1,3%
	Kahramanmaraş	18	4	4	5	6	3,8%
	Osmaniye	7	3	3	2	3	1,9%
	Türkiye	7	206	203	175	156	
Kayabalığı	Hatay	341	2	3	3	-	7,5%
	Kahramanmaraş	2	4	3	4	-	10,0%
	Türkiye	1	37	36	40	-	
Kefal	Hatay	47	7	6	6	-	0,5%
	Kahramanmaraş	7	65	61	58	-	5,0%
	Osmaniye	86	-	-	6	-	0,5%
	Türkiye		1.088	1.102	1.149	-	
Sazan	Hatay	1.512	24	26	25	17	0,5%
	Kahramanmaraş	83	115	120	113	131	4,1%
	Osmaniye	341	41	40	38	33	1,0%
	Türkiye	135	2.906	3.058	2.893	3.213	
Siraz	Hatay	12.058	36	32	29	29	4,4%
	Kahramanmaraş	87	79	73	84	62	9,3%
	Osmaniye	97	8	10	7	7	1,1%
	Türkiye		622	640	638	665	
Yayın	Hatay	962	5	6	5	-	1,5%
	Kahramanmaraş	18	54	49	37	29	11,5%
	Osmaniye	149	40	37	28	29	11,5%
	Türkiye	97	362	370	343	253	
Yılan	Hatay	1.178	1	39	45	43	13,9%
	Kahramanmaraş	11		3	-	-	0,9%
	Osmaniye		1	4	-	-	1,2%
	Türkiye	6	111	330	320	309	
Gümüşü Havuz Balığı	Kahramanmaraş	182	40	45	41	39	0,5%
İnci (Gökçe) Balığı	Türkiye		6.134	6.555	7.605	8.039	
	Kahramanmaraş		-	-	-	10	17,9%
Tatlı Su Kefali (Akbalık)	Türkiye	-	-	-	-	56	
	Kahramanmaraş	-	-	-	-	37	24,7%
	Osmaniye	-	-	-	-	5	3,3%
Deniz Kefali (Lagün)	Türkiye	-	-	-	-	150	
	Hatay	-	-	-	-	8	0,9%
Diğer	Türkiye	-	-	-	-	859	
	Hatay	-	12	11	12	6	2,1%
	Kahramanmaraş	9	20	18	22	16	5,7%
	Türkiye	29	400	404	434	281	

Kaynak: TÜİK Su Ürünleri İstatistikleri

*Verisi bulunan son yıla göre

Avlanan tatlısu ürünleri bakımından TR63 Bölgesi illeri ürün bazında farklılaşmaktadır. Hatay, Türkiye'de avlanan yılan balığı miktarının %13,9'unu karşılayarak 10 il arasında 4'üncü sırada, kayabalığında ise %7,5'lik payla 15 il arasında 7'inci sırada bulunmaktadır.

Türkiye’de avlanan kayabalığının %10’u Kahramanmaraş tarafından karşılanmakta olup il, 15 il arasında 3’üncü sırada yer almaktadır. Avlanan yayın balığı miktarının ise %11,5’ini karşılamakta ve 31 il arasında ilk sırada (Osmaniye ile birlikte) yer almaktadır. Kahramanmaraş, Türkiye’de avlanan tatlısu kefali miktarının %24,7’sini karşılamakta ve Türkiye genelinde 20 il arasında ilk sırada bulunmaktadır. Türkiye’de 17 ilde akbalık avlanmakta olup Osmaniye bu iller arasında %7’lik pay ile 4’üncü sırada yer almaktadır. Yayın balığında ise %11,5’lik pay ile 31 il arasında ilk sırada (Kahramanmaraş ile birlikte) yer almaktadır.

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de ve bölgemizde avcılıkla elde edilen su ürünleri yetiştiricilikle elde edilen miktardan daha yüksek olmakla birlikte yıllar içinde su ürünleri sektöründe avcılık nispeten sabit kalırken, yetiştiricilik tüm dünyada artan eğilimle devam etmektedir. Türkiye’de ve TR63 Bölgesi’nde de benzer bir eğilim görülmektedir. Bölgemizde Hatay iline bağlı Samandağ (Çevlik), Arsuz (Konacık-Işıklı), İskenderun ve Dört Yol’da yer alan balıkçı barınaklarında faaliyet gösteren büyük çoğunluğu küçük ölçekli teknelerle avcılık sürdürülmektedir. Bölgemizde çok büyük çoğunluğu küçük teknelerle (12m’den küçük) gerçekleştirilen avcılık faaliyetlerinde verim düşük olup balıkçıların kooperatifleşme yoluyla verimliliklerinin artırılması, kayıt dışı üretimin önüne geçilmesi ve avcılıkla geçinen balıkçıların gelir düzeyinin artırılması önemli görülmektedir.

11. Turizm

11.1.

Ş

Giriş

En hızlı büyüyen sektörlerden biri olan turizm sektörü geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinden itibaren hızlı bir dönüşüme ve gelişime sahne olmuştur. Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan Çin, Hindistan, Rusya, Brezilya, Kore ve Türkiye gibi yeni güçler, bir yandan turizm faaliyetlerinden aldıkları payı artırırken diğer yandan refah seviyelerinin artması sebebiyle turizm talebinin artışına katkı sağlamaktadırlar. Ekonomik gelişmelerin yanı sıra, ulaşım teknolojileri alanında ortaya çıkan gelişmeler ile birlikte havayolu taşımacılığının yaygınlaşması ve ucuzlaması, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve turizm pazarına eklenen yeni destinasyonlar da turizm faaliyetlerinin artmasına katkı sağlayan diğer etkenlerdir.

Aralık 2019'da Çin'in Hubei eyaletine bağlı Wuhan kentinde, kaynağı bilinmeyen bir solunum yolu hastalığı tespit edildiğinin bildirilmesi ile başlayan süreç, hastalığın COVID-19 (COronaVirus Disease-2019) olarak adlandırılması ve 11 Mart 2020 tarihi itibarıyla Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi olarak ilan edilmesiyle küresel bir boyuta taşınmıştır. Daha önce benzeri olmayan bu süreç ülkelerin, sektörlerin ve toplumların yaşam tarzlarını, tüketim ve üretim biçimlerini değiştirmiştir. Üretimin azalması, işsizliğin artması, ticaretin yavaşlaması ve tüm bunların sonucunda ekonomik daralmanın ve sosyal sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ortaya çıkan yeni süreç toplumsal ilişkiler, kentsel/kırsal yaşam kalitesi, kurumsal kriz yönetimi vb. konulara yeni ve belki de zorunlu yeni bakış açıları geliştirilmesi konusunu gündeme getirmiştir. Turizm sektörü pandemiden en çok etkilenen sektörlerin başında gelmektedir. 2020 yılında küresel ölçekte seyahat ve turizm sektöründe 62 milyon iş kaybı yaşanmış, sektörde 4,9 trilyon dolarlık ekonomik kayıp yaşanmış ve sektörünün gayri safi yurt içi hasılaya katkısı %10,3'ten %5,3'e düşmüştür (Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi, 2022). Bununla birlikte uluslararası turizm harcamalarının %3'ünü gerçekleştiren Rusya ile Ukrayna arasındaki savaş da uluslararası turizm piyasalarını düşük de olsa etkilemektedir.

Küresel GSYH'ye katkısı madencilik sektöründen 1,7 kat, bankacılık ve otomotiv sektöründen 1,5 kat ve tarım sektöründen 1,4 kat daha büyük olan turizm sektörü 2018 yılında dünyada en yüksek büyüme rakamlarına (%3,9) ulaşan sektör olmuştur (Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi, 2019). Başta seyahat ve yeme-içme olmak üzere birçok sektöre katkı sunan turizm sektörü küresel ölçekte GSYH'ye katkılarını 2010 yılında %3,6'dan 2019 yılında %4,1'e yükseltmiş, 2020 yılında ise pandeminin etkisiyle %1,8 olarak gerçekleşmiştir (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü, 2022). İstihdam yaratmada öne çıkan sektörler arasında yer alan turizm sektörü çekim merkezi olarak nitelendirebileceğimiz büyük şehirler ve kent merkezlerinin yanı sıra başta kırsal alanlar olmak üzere iş olanaklarının kısıtlı olduğu tüm bölgelerde farklı yaş grupları ve beceri seviyeleri için istihdam yaratabilme potansiyeline sahiptir. Turizm sektörü dış ticaret açığının azalmasına katkı sunmasının yanı sıra, başta gıda ve ulaşım olmak üzere diğer sektörlerle olan olumlu etkisi, istihdama katkısı gibi özellikleri ile Türkiye ekonomisi için kritik bir rol oynamaktadır. OECD'nin bir çalışmasına göre 2018 yılında doğrudan turizm sektöründe toplam istihdamın %7,7'sine tekabül eden 2,2 milyon kişi istihdam edilmiştir. Bununla birlikte turizm sektörünün gayri safi yurt içi hasılaya katkısı %3,8 olarak gerçekleşmiştir (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, 2020).

Tablo 280: Turizm ve Seyahat Sektörünün GSYH ve İstihdama Katkısı (2019)

Ülke	GSYH'ye Katkısı	İstihdama Katkısı
Türkiye	%7,3 (78,2 milyar dolar)	2,6 milyon kişi (tüm istihdamın %9,2'si)
Dünya	%10,3 (9,63 trilyon dolar)	333 milyon kişi (tüm istihdamın %10'u)

Kaynak: WTTC

Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi'nin (WTTC) 2022 yılında gerçekleştirdiği bir çalışmaya göre 2014-2019 yılları arasında tüm yeni işlerin ¼'ü turizm ve seyahat sektörü ile ilişkiyken sektör 2019 yılında

dünya gayri safi yurtiçi hasılasına 9,63 trilyon dolarlık (toplam GSYH'nin %10,3'ü) ve istihdama 333 milyon kişilik (toplam istihdamın %10'u) katkı sağlamıştır. Turizm ve seyahat sektörü aynı dönemde Türkiye GSYH'sine 78,2 milyar dolarlık (toplam GSYH'nin %11'i) ve istihdamına 2,6 milyon kişilik (toplam istihdamın %9,2'si) katkı sağlamıştır. Çalışmaya göre pandemi sonrası toparlanma dönemi ile birlikte seyahat ve turizm ekonomisinin 2022-2032 döneminde yıllık ortalama %5,8 oranında büyümesi (aynı dönemde dünya ekonomik büyümesinin yıllık %2,7 oranında olması beklenmektedir) ve toplamda 126 milyon kişilik ilave istihdam yaratması beklenmektedir (Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi, 2022).

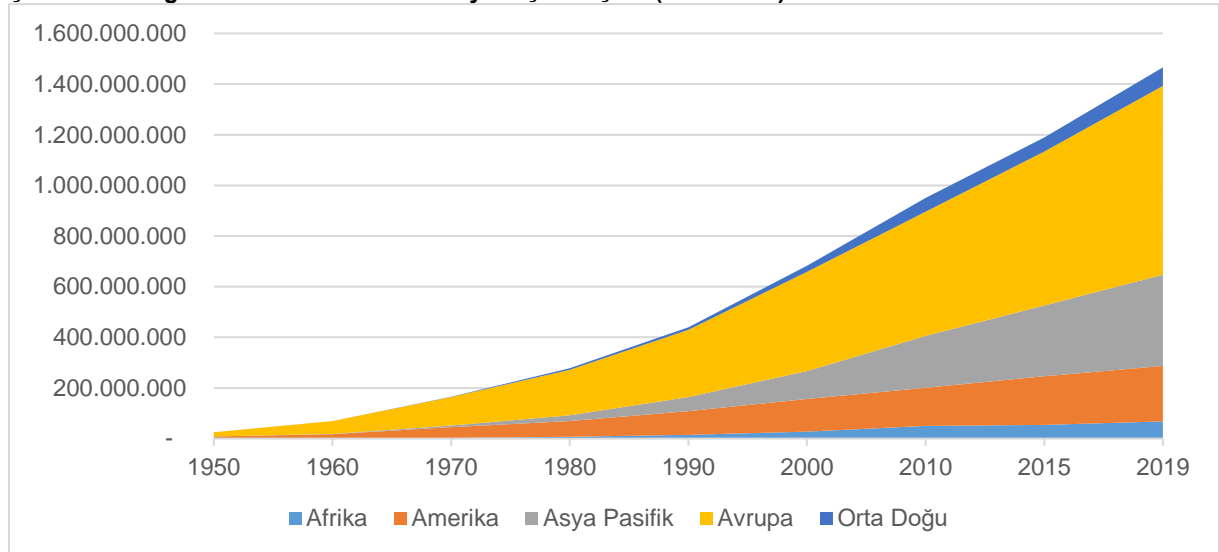
Tablo 281: Türkiye Seyahat ve Konaklama Sektörü Ziyaretçi Harcamaları

Harcama Türü	2019	2020	2021
Uluslararası Ziyaretçi Harcamaları	38,7 milyar dolar	13,8 milyar dolar	28,1 milyar dolar
Yerli Ziyaretçi Harcamaları	21,1 milyar dolar	12,5 milyar dolar	17,2 milyar dolar

Kaynak: WTTC

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) verilerine göre 1990 yılında 435 milyon kişi olan uluslararası ziyaretçi sayısı 2000 yılında 674 milyona ulaşmış, 2012 yılında ise 1 milyar kişiyi geçmiştir. Benzer şekilde, 1990 yılında 206 milyar dolar olan uluslararası turizm gelirleri 2000 yılında 515 milyar dolara ulaşmış, 2010 yılında ise 1 trilyon doları geçmiştir. 2019 yılında ise uluslararası ziyaretçi sayısı 1,47 milyar kişi ve uluslararası turizm geliri 1,48 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Asya Pasifik ve Amerika bölgeleri uluslararası ziyaretçilerden aldığı payı 1990 yılına göre dikkate değer şekilde artırırken Afrika ve Orta Doğu bölgelerinin de benzer şekilde uluslararası turizmden aldığı payı artırmıştır. 2019 yılında uluslararası turizm seyahatlerinin %51'i havayolu, %41'i karayolu, %6'sı denizyolu ve %2'si tren yolu ile gerçekleştirilmiştir.

Şekil 128: Bölgelere Göre Uluslararası Ziyaretçi Varışları (1950-2019)

Kaynak: UNWTO

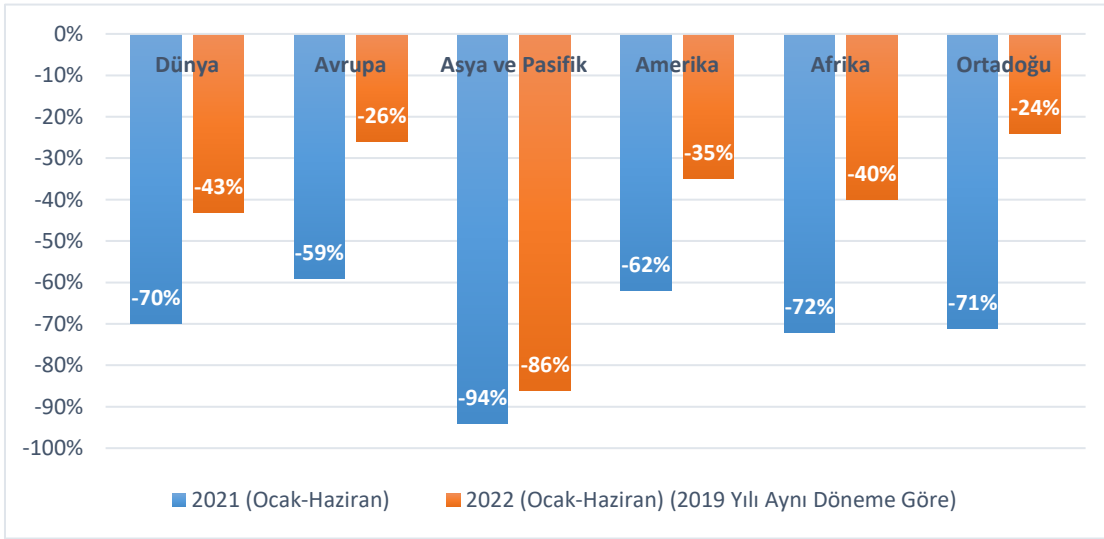
Turizm sektöründe ulusal ve uluslararası ziyaretçi eğilimlerini anlamak amacıyla pandemi öncesi son yıl olan 2019 yılına kadar olan süreci incelemek faydalı olacaktır. Buna göre 2010 yılında 957 milyon kişi olan uluslararası ziyaretçi sayısı 2019 yılında 1,47 milyar kişiye yükselmiştir. Avrupa 2019 yılında 745 milyon ziyaretçi ile en çok turist ağırlayan bölge iken, Asya ve Pasifik 359 milyon, Amerika 219 milyon, Afrika 68 milyon ve Orta Doğu 73 milyon ziyaretçi ağırlamıştır. Turizm harcamalarını incelediğimizde ise uluslararası turizm geliri 2010 yılında 1 trilyon dolardan 2019 yılında 1,48 trilyon dolara yükselmiştir (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü, 2022). Uluslararası turizmin ulaştığı bu yüksek gelirin yanı sıra iç turizm de ekonomik olarak büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde, İstanbul, Antalya, İzmir gibi önemli sayıda yabancı turist çeken merkezlerin yanı sıra önemli ölçüde iç turizm faaliyeti de bulunmaktadır. Türkiye'de uluslararası turizm gelirleri 38,7 milyar dolar iken yerli ziyaretçi harcamaları 21,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi, 2022).

Tablo 282: Uluslararası Ziyaretçi Sayısı ve Geliri

Harcama Türü	2010	2015	2019	2020	2021
Uluslararası Ziyaretçi Sayısı	956,7 milyon kişi	1,2 milyar kişi	1,47 milyar kişi	409,5 milyon kişi	446,2 milyon kişi
Uluslararası Ziyaretçi Gelirleri	1 trilyon dolar	1,22 trilyon dolar	1,48 trilyon dolar	548,2 milyar dolar	620,9 milyar dolar

Kaynak: UNWTO

2021 yılı itibarıyla alınan tedbirler doğrultusunda pandeminin etkisinin azalması ile birlikte ekonomik ve sosyal anlamda toparlanma süreci başlamıştır. 2022 yılı ilk 6 aylık süreçte 2019 yılına göre ziyaretçi sayısı kaybı %43'e kadar düşmüştür (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü, 2022).

Şekil 129: Uluslararası Ziyaretçi Varışları Karşılaştırması (2019 Yılına göre)

Kaynak: UNWTO

1982 yılında Turizmi Teşvik Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra turizm hamlesi gerçekleştiren Türkiye, bugün uluslararası turizmde önemli bir varış noktasıdır. 1990 yılında 5,5 milyon kişi olan yabancı ziyaretçi sayısı, 2010 yılında 28,6 milyona, 2019 yılında ise 51 milyona yükselmiştir. Turizm gelirleri de 1990 yılında 2,6 milyar dolardan 2010 yılında 20,8 milyar dolara, 2019 yılında ise 30 milyar dolara ulaşmıştır. 2019 yılı verilerine göre 30 milyar dolar uluslararası turizm geliri elde eden Türkiye, 51 milyon uluslararası ziyaretçi ile İtalya'nın ardından 6. sırada yer almaktadır. Turizm harcamalarının GSYH içindeki oranını incelediğimizde 2010 yılında toplam GSYH'nin %3,4'ünü gelen ziyaretçi harcamaları oluştururken bu oran 2019 yılında %5,6'ya yükselmiştir.

Tablo 283: Ülkelere Göre Uluslararası Ziyaretçi Sırası (2019)

Sıra	Ülke	Uluslararası Ziyaretçi Sayısı (Milyon Kişi)	Bir Önceki Yıla Göre Artış Oranı
1	Fransa	89	3%
2	İspanya	84	1%
3	ABD	79	-1%
4	Çin	66	4%
5	İtalya	65	5%
6	Türkiye	51	12%
7	Meksika	45	9%
8	Tayland	40	4%
9	Almanya	40	2%
10	Birleşik Krallık	39	2%

Kaynak: UNWTO

2019 yılı verilerine göre Çin 254,6 milyar dolar ile en çok uluslararası turizm harcaması gerçekleştiren ülke konumundadır. ABD ve Almanya Çin'i takip ederken Türkiye 4,1 milyar dolar uluslararası turizm harcaması ile dünyada 50. sırada yer almaktadır.

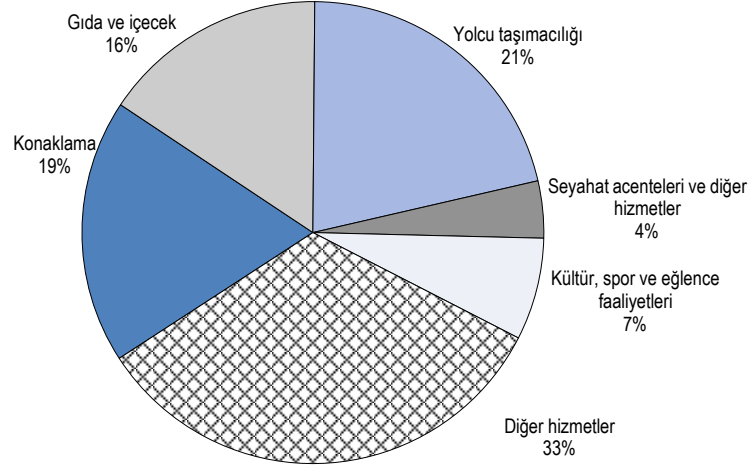
Tablo 284: En Çok Turizm Harcaması Yapan Ülkeler (Milyar Dolar)

Sıra	Ülke	2018	2019
1	Çin	277,3	254,6
2	ABD	126,0	134,6
3	Almanya	95,6	93,2
4	Birleşik Krallık	70,9	71,9
5	Fransa	48,9	51,7
6	Rusya	34,3	36,2
7	Avustralya	37,0	36,0
8	Kanada	34,5	35,8
9	Kore Cumhuriyeti	35,1	32,7
10	İtalya	30,1	30,3
50	Türkiye	4,6	4,1

Kaynak: UNWTO

İç turizmin önemi ülkelere göre değişmekle birlikte Almanya (%85), Japonya (%84), ABD (%83) gibi ülkelerde iç turizm harcamaları oldukça yüksek seyretmektedir. İç turizm harcamalarının OECD ülkeleri ortalaması ise %75 oranındadır. OECD ülkelerinde uluslararası ziyaretçilerin gerçekleştirdiği 1 birimlik harcama 0,89 birimlik katma değer oluşturmakta (0,56 birim doğrudan, 0,33 birim dolaylı) iken bu tüm sektörlerin ortalamasında 0,81 olarak hesaplanmıştır. Yolcu taşımacılığı %21, konaklama %19, gıda ve içecek %16 ile en yüksek harcamaların gerçekleştiği alanlardır (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, 2020).

Şekil 130: Seçilmiş OECD Ülkelerinde Turizm Harcamalarının Ziyaretçi ve Harcama Türüne Göre Dağılımı, 2018 yılı ve sonrası

Kaynak: OECD

11.2. Türkiye Turizm ve Seyahat Sektörü

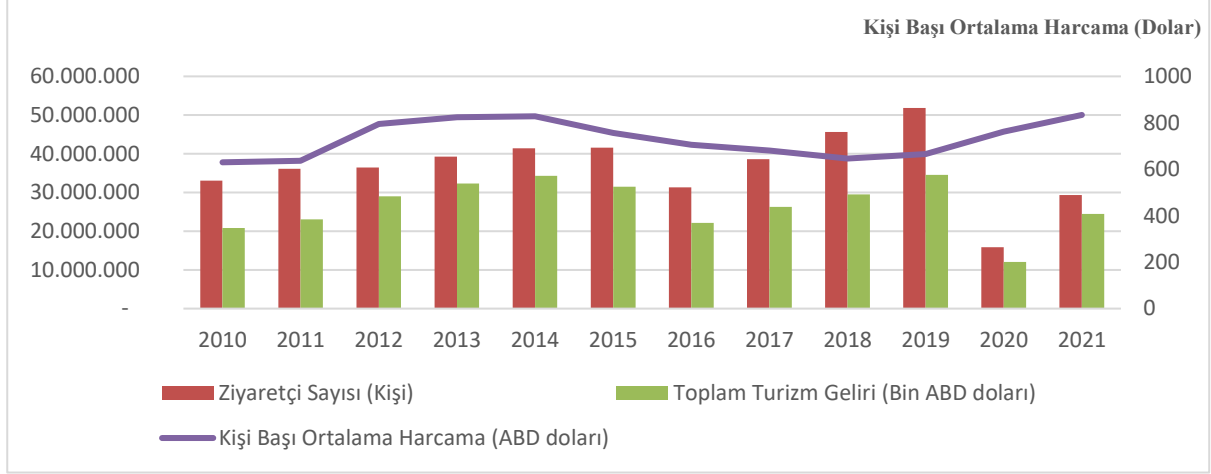
İstihdam yaratmada, katma değer oluşturmada ve dış ticarete katkı sağlamada kilit rolü olan turizm sektörü OECD ülkelerinde GSYH'nin %4,4'üne, istihdamın %6,9'una ve hizmet ihracatının %21,5'ine doğrudan katkı sağlamaktadır. OECD ülkelerinde uluslararası ziyaretçilerin gerçekleştirdiği 1 birimlik harcama 0,89 birimlik katma değer oluşturmada iken bu tüm sektörlerin ortalamasında 0,81 olarak hesaplanmıştır (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, 2020). Bununla birlikte Türkiye'de 1 birimlik turizm harcamasının GSYH'ye katkısı yaklaşık 1,6 birim olarak yansımaktadır (Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi, 2019).

Tablo 285: Türkiye Yıllara Göre Turizm Gelirleri ve Ortalama Harcama

Yıllar	Ziyaretçi Sayısı (Kişi)	Toplam Turizm Geliri (Dolar)	Kişi Başı Ortalama Harcama (Dolar)
2010	33.027.943	20.806.708	630
2011	36.151.328	23.020.392	637
2012	36.463.921	29.007.003	795
2013	39.226.226	32.308.991	824
2014	41.415.070	34.305.904	828
2015	41.617.530	31.464.777	756
2016	31.365.330	22.107.440	705
2017	38.620.346	26.283.656	681
2018	45.628.673	29.512.926	647
2019	51.860.042	34.520.332	666
2020	15.826.266	12.059.320	762
2021	29.357.463	24.482.332	834

Kaynak: TÜİK

Şekil 131: Türkiye Yıllara Göre Turizm Gelirleri, Ziyaretçi Sayısı ve Ortalama Harcama

Kaynak: TÜİK

2022 yılı ile birlikte küresel ölçekte olduğu gibi Türkiye’de de uluslararası turizm toparlanma sürecini devam ettirmiştir. Aylara göre uluslararası turizm gelirleri 2019 ve 2022 yılları Ocak-Haziran dönemi karşılaştırıldığında 2022 yılı ilk 6 aylık dönemde 2019 yılına göre daha yüksek turizm geliri elde edildiği görülmektedir.

Tablo 286: Türkiye Aylara Göre Uluslararası Turizm Gelirleri Karşılaştırması

Ay/Yıl	Turizm Geliri (Bin Dolar)		Kişi Başı Ortalama Harcama (Dolar)	
	2019	2022	2019	2022
Ocak	1.585.517	1.878.237	712	870
Şubat	1.359.194	1.555.364	699	840
Mart	1.684.968	2.020.887	681	827
Nisan	1.996.446	2.093.478	611	717
Mayıs	2.639.675	2.993.574	626	734
Haziran	3.337.843	3.630.051	633	735

Kaynak: TÜİK

Harcama türlerine göre uluslararası turizm gelirleri incelendiğinde yeme-içme, konaklama, ulaştırma gibi giderlerin yanı sıra giyecek, ayakkabı ve hediyelik eşya gibi kişisel harcamaların turizm gelirlerinde önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu doğrultuda turizmi tamamlayıcı alışveriş, hediyelik eşya gibi sektörlerin de geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Tablo 287: Harcama Türlerine Göre Turizm Geliri (Bin Dolar)

Harcama Türü	2019	
	Harcama Tutarı	Toplam Harcamalar İçindeki Payı
Kişisel Harcamalar	25.355.577	73%
<i>Yeme-içme</i>	6.756.719	20%
<i>Konaklama</i>	3.621.359	10%
<i>Sağlık</i>	1.065.105	3%
<i>Ulaştırma (Türkiye içi)</i>	2.247.263	7%
<i>Spor, eğitim, kültür</i>	393.778	1%
<i>Tur hizmetleri</i>	142.047	0,4%
<i>Uluslararası taşıma</i>	4.607.257	13%
<i>Cep telefonu dolaşım harcamaları</i>	85.364	0,2%
<i>Marina hizmetleri</i>	41.752	0,1%
Giyecek ve Ayakkabı	3.921.072	11%
Hediyelik Eşya	1.344.768	4%
Halı, kilim vb.	120.436	0,3%
Diğer	1.008.657	3%
Paket Tur Harcamaları	9.164.755	27%
Toplam Turizm Geliri	34.520.332	100%

Kaynak: TÜİK

TÜİK tarafından seyahat “Asıl ikametgâhından başlayıp, tekrar ikamet adresine dönünceye kadar, bir veya birden fazla yerleşim yerinin gelir elde etme amacı dışında tatil, gezi, eğlence, iş, yakınları ziyaret, sağlık vb. amaçlarla ziyaret edilmesi” şeklinde tanımlanmaktadır. Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de yurt içi turizm faaliyetleri ekonomi ve istihdam için kritik rol oynamaktadır. 2010-2022 yılları yurt içinde seyahat edenler incelendiğinde 2010-2019 yılları arasında yurt içi seyahat sayısının %14 oranında arttığı görülmektedir. Bununla birlikte 4 gece ve üzeri konaklayanların geceleme ortalaması yaklaşık 14,4 gündür. Bu yüksek geceleme ortalamasının nedenleri arasında yaz döneminde öğrenci ve ailelerinin yakınlarını ziyaretleri öne çıkmaktadır.

Tablo 288: Yurt İçinde Seyahate Çıkanların Seyahat ve Geceleme Sayısı, 2010-2022

Yıllar	Toplam			1-3 Gece			4 gece ve üzeri		
	Seyahat sayısı (Bin)	Geceleme sayısı (Bin)	Ortalama geceleme	Seyahat sayısı (Bin)	Geceleme sayısı (Bin)	Ortalama geceleme	Seyahat sayısı (Bin)	Geceleme sayısı (Bin)	Ortalama geceleme
2010	68.373	555.145	8,1	34.494	63.003	1,8	33.878	492.142	14,5
2011	65.854	558.270	8,5	31.354	58.227	1,9	34.500	500.043	14,5
2012	64.922	556.803	8,6	31.422	58.370	1,9	33.501	498.433	14,9
2013	68.452	557.459	8,1	33.183	60.425	1,8	35.270	497.034	14,1
2014	70.894	575.871	8,1	35.804	66.651	1,9	35.090	509.220	14,5
2015	71.251	588.786	8,3	35.502	65.265	1,8	35.748	523.521	14,6
2016	68.450	605.608	8,8	32.326	59.747	1,8	36.124	545.861	15,1
2017	77.179	665.194	8,6	38.292	72.053	1,9	38.888	593.141	15,3
2018	78.523	633.721	8,1	39.605	73.856	1,9	38.918	559.865	14,4
2019	78.202	637.070	8,1	38.981	73.444	1,9	39.221	563.626	14,4
2020	42.847	469.091	10,9	19.339	36.942	1,9	23.508	432.149	18,4
2021	52.774	458.872	8,7	24.650	47.338	1,9	28.125	411.533	14,6
2022	8.813	67.581	7,7	4.969	9.409	1,9	3.844	58.171	15,1

Kaynak: TÜİK

Yurt içi seyahatleri amaçlarına göre incelediğimizde yakınları ziyaret ilk sırada yer alırken, gezi, eğlence, tatil amaçlı seyahate çıkanların oranı %27 ile ikinci sırada yer almaktadır. Sağlık, ticari amaçlar, toplantı ve kültür etkinlikleri diğer seyahate çıkış amaçları arasında yer almakla birlikte toplam içerisindeki oranı düşük kalmaktadır. Bununla birlikte en yüksek seyahat başına harcamayı ticari amaçla seyahate çıkanlar gerçekleştirirken, gezi, eğlence, tatil ikinci, sağlık üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 289: Seyahatlerin Amaçlarına Göre Dağılımı

Yıllar	Seyahat sayısı (Bin)	Gezi, eğlence, tatil	Kültür	Yakınları Ziyaret	Sağlık	Toplantı	Ticari	Diğer
2010	68.373	18%	0,9%	68%	8%	1,1%	1,0%	3%
2011	65.854	20%	0,8%	68%	6%	1,5%	0,9%	3%
2012	64.922	20%	0,9%	66%	7%	1,3%	0,8%	4%
2013	68.452	20%	1,0%	66%	8%	1,4%	0,7%	3%
2014	70.894	19%	1,0%	66%	8%	1,4%	0,8%	4%
2015	71.251	19%	1,1%	68%	7%	1,4%	0,7%	4%
2016	68.450	22%	1,0%	66%	6%	1,2%	0,7%	3%
2017	77.179	21%	1,3%	68%	6%	1,0%	0,7%	3%
2018	78.523	27%	0,3%	64%	5%	1,0%	0,6%	3%
2019	78.202	27%	0,3%	64%	5%	1,1%	0,7%	3%
2020	42.847	25%	0,3%	66%	4%	0,8%	0,9%	3%
2021	52.774	30%	0,3%	59%	5%	1,0%	1,2%	3%
2022	8.813	19%	0,7%	65%	6%	3,4%	2,3%	4%

Kaynak: TÜİK

Tablo 290: 2022 Yılı Türkiye’de Amaçlarına Göre Seyahat Başına Ortalama Harcama (TL)

Harcama Türü	Ortalama Harcama
Ticari	2.461
Gezi, eğlence, tatil	2.202
Sağlık	1.904
Kültür	1.882
Diğer	1.379
Toplantı	1.377
Yakınları Ziyaret	1.056

Kaynak: TÜİK

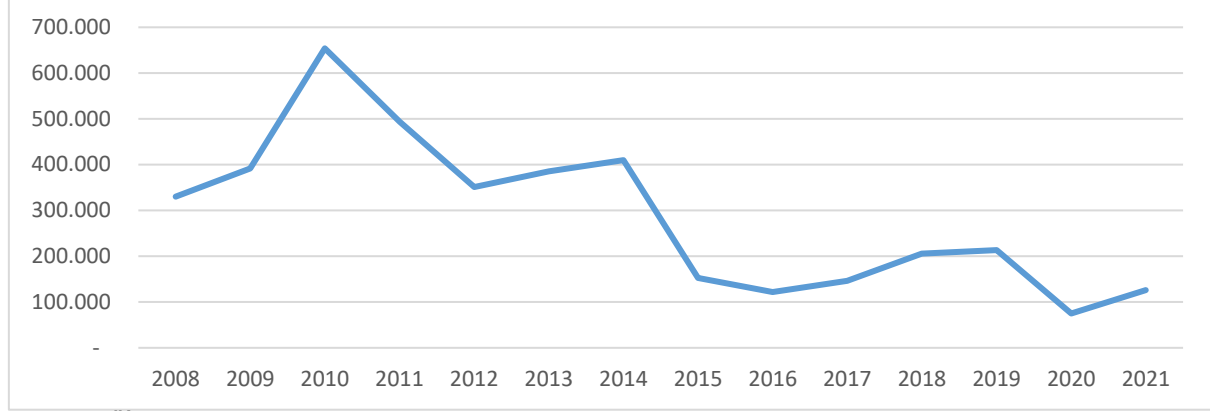
Sınır kapılarına göre uluslararası ziyaretçi sayıları incelendiğinde, Türkiye’ye 2019 yılında 51,7 milyon ziyaretçi gelmiştir. Aynı dönemde Hatay iline ise 75 bin ziyaretçi gelmiştir. Suriye’de 2011 yılında başlayan savaş sebebiyle Hatay ili Cilvegözü, Yayladağı ve Zeytindalı sınır kapıları üzerinden turizm odaklı sınır geçişlerinin olmaması sebebiyle Türkiye’de ziyaretçi sayıları artarken ilde sınır kapıları üzerinden ziyaretçi sayıları azalmıştır.

Tablo 291: Sınır Kapılarına Göre Giriş Yapan Yabancı Ziyaretçi Sayısı (2010-2021)

Yıllar	Türkiye	Hatay	Kahramanmaraş
2010	28.632.204	654.039	-
2011	31.456.076	493.998	-
2012	37.715.225	351.435	-
2013	39.860.771	385.633	-
2014	41.627.246	409.636	-
2015	41.114.069	152.858	-
2016	30.906.680	121.901	-
2017	37.969.824	146.125	12
2018	46.112.592	205.909	2
2019	51.747.199	213.534	9
2020	15.971.201	75.018	105
2021	30.038.961	126.268	22

Kaynak: TÜİK

Şekil 132: Hatay Sınır Kapılarından Giriş Yapan Ziyaretçiler

Kaynak: TÜİK

2010-2021 yılları arasındaki 12 yıllık süreçte Türkiye'ye Almanya'dan 51 milyon ziyaretçi gelmiştir. Türkiye'ye en çok ziyaretçi gönderen ilk 15 ülke arasında 2010 yılına göre ziyaretçi sayısını en çok Irak, Ukrayna, Rusya ve Azerbaycan artırmıştır. Bununla birlikte Rusya 2010 yılında Almanya'nın ardından en çok ziyaretçi gönderen ikinci ülke konumdayken 2019 yılında yaklaşık 7 milyon ziyaretçi ile ilk sıraya yükselmiştir.

Tablo 292: Milliyetlerine Göre Yabancı Ziyaretçiler

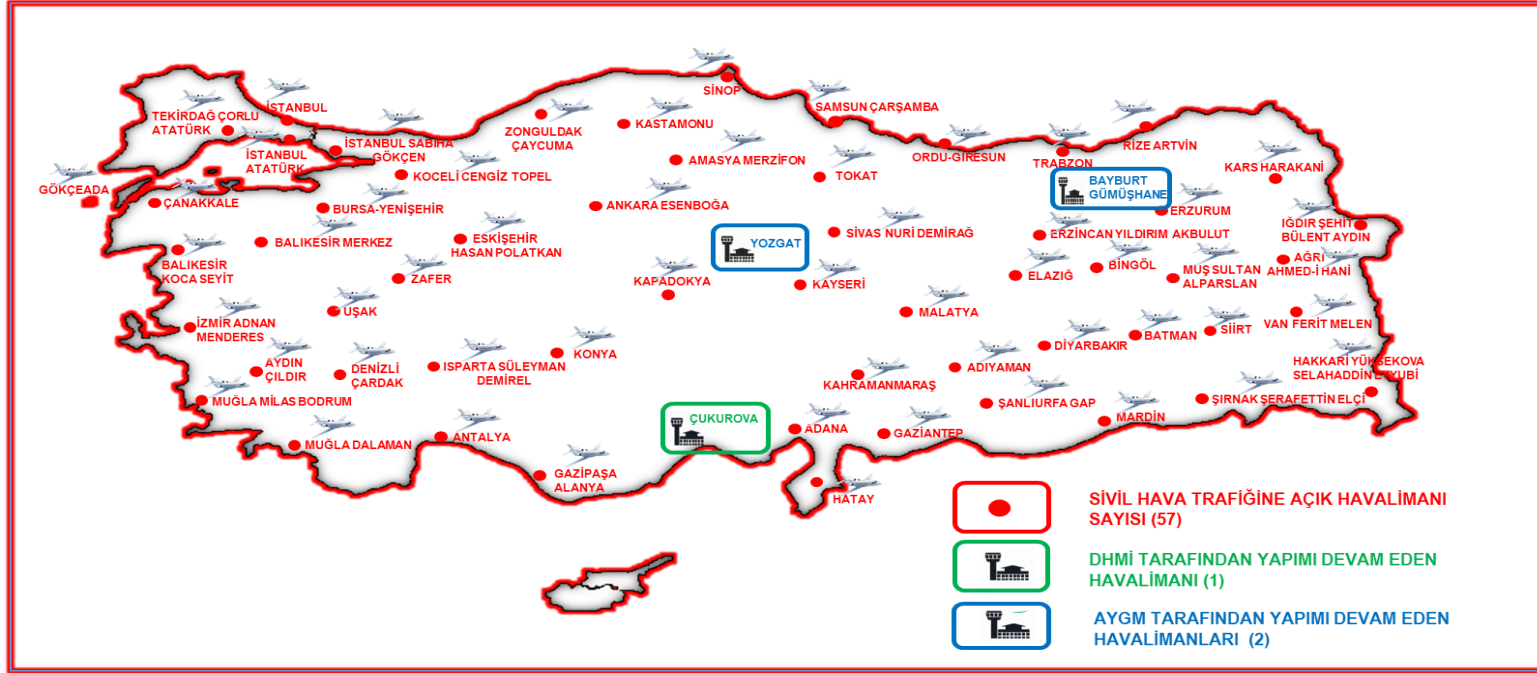
Milliyet/Yıl	2010	2019	2020	2021	Toplam (2010-2021)	2019 Yılı Artış Oranı (2010 yılına göre)
Almanya	4.385.263	5.027.472	1.118.932	3.085.215	51.331.180	15
Rusya Fed.	3.107.043	7.017.657	2.128.758	4.694.422	47.959.684	126
İngiltere (Birleşik Krallık)	2.673.605	2.562.064	820.709	392.746	24.734.620	-4
Bulgaristan	1.433.970	2.713.464	1.242.961	1.402.795	20.805.325	89
İran	1.885.097	2.102.890	385.762	1.153.092	19.249.190	12
Gürcistan	1.112.193	1.995.254	410.501	291.852	18.518.299	79
Ukrayna	568.227	1.547.996	997.652	2.060.008	12.247.451	172
Hollanda	1.073.064	1.117.290	271.526	645.601	12.171.564	4
Fransa	928.376	875.957	311.708	621.493	9.706.033	-6
Irak	280.328	1.374.896	387.587	836.624	8.954.249	390
Suriye	899.494	571.976	211.914	404.064	8.241.528	-36
Azerbaycan	486.381	901.723	236.797	470.618	7.388.611	85
Yunanistan	670.297	836.882	136.305	157.723	7.366.216	25
Amerika Birleşik Devletleri	642.768	578.074	148.937	371.759	6.877.270	-10
Belçika	543.003	557.435	138.729	339.529	6.047.657	3
...						
Toplam	28.632.204	45.058.286	12.734.213	24.712.266	379.619.155	57

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

Türkiye'ye gelen ziyaretçiler ulaşım modlarına göre incelendiğinde 2010 yılında %70'i havayolu ile gelirken, 2019 yılında %77'si havayoluyla gelmiştir. Karayoluyla gelenlerin oranı aynı dönemde %23,6'dan %20,2'ye düşerken denizyolu ile gelenlerin oranı %6,4'ten %2,8'e düşmüştür. Geliş amacına göre uluslararası ziyaretçiler incelendiğinde ise tatil amaçlı gelenlerin oranı %71,9'dan %75,7'ye yükselmiş, iş amaçlı gelenlerin oranı %5,8'den %3,8'e, diğer amaçlarla gelenlerin oranı %22,3'ten %20,5'e düşmüştür (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022).

2022 yılı verilerine göre Türkiye'de 57 adet havalimanı bulunmaktadır. Bununla birlikte 3 adet yapım aşamasında olan havalimanı bulunmaktadır. TR63 Bölgesi'nde Hatay ve Kahramanmaraş illerinde havalimanı bulunmaktadır. Hatay ili havalimanı yıllık 4 milyon yolcu kapasitesi ve Kahramanmaraş ili havalimanı yıllık 2 milyon yolcu kapasitesi ile faaliyet göstermektedir. Hatay ilinde 2019 yılında 1,2 milyon kişi, Kahramanmaraş ilinde ise 266 bin kişi havayolu ile seyahat gerçekleştirmiştir.

Harita 15: Türkiye Havalimanları, 2022

Kaynak: Devlet Hava Meydanları İşletmesi

Tablo 293: TR63 Bölgesi Havalimanları Yolcu Trafiği (Kişi)

Havalimanları	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Hatay	574.613	689.586	663.892	964.707	1.113.929	1.171.751	1.203.430	1.284.557	1.325.009	1.213.870	635.458	898.377
Kahramanmaraş	53.698	95.740	102.046	140.938	187.268	228.768	264.581	298.962	334.010	266.480	141.471	171.785

Kaynak: Devlet Hava Meydanları İşletmesi

Türkiye’de belediye belgeli⁵ ve işletme belgeli tesislere gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerin konaklama verilerini incelendiğinde, bu alandaki en yüksek değer Antalya iline ait olduğu görülmektedir. Hatay ilinde 2010 yılında 643 bin geceleme yapılırken bu sayı 2019 yılında 1,3 milyona yükselmiştir. Kahramanmaraş ilinde aynı dönemde geceleme sayısı 550 binden 530 bine düşmüş, Osmaniye ilinde ise 64 binden 120 bine yükselmiştir. Bununla birlikte ortalama kalış süreleri bölge illerinde oldukça düşüktür. 2019 yılı verilerine göre Hatay ilinde ortalama kalış süresi 2,1 gün, Kahramanmaraş ilinde 2 gün ve Osmaniye ilinde 1,5 olarak gerçekleşmiştir. Bölge illerinde konaklayan yabancıların oranı da Türkiye ortalamalarının altında yer almaktadır. Bu durum bölgenin turizm değerlerinin pazarlanmasında ve tanıtılmasında yerleşik ziyaretçilere yönelik faaliyetlerin uluslararası ziyaretçilere yönelik gerçekleştirilecek faaliyetlerden daha fazla yoğunluğa sahip olması gerektiğini göstermektedir.

Tablo 294: 2010 Yılı İllere Göre Konaklama İstatistikleri

Sıra	İller	Tesise Geliş			Geceleme			Ortalama Kalış Süresi		
		Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
1	Antalya	10.760.792	2.875.593	13.636.385	58.963.895	8.202.931	67.166.826	5,5	2,9	4,9
2	Muğla	3.489.872	2.076.069	5.565.941	17.188.726	4.110.853	21.299.579	4,9	2,0	3,8
3	İstanbul	5.106.497	3.177.150	8.283.647	11.580.518	5.256.159	16.836.677	2,3	1,7	2,0
4	Aydın	996.838	748.525	1.745.363	3.400.903	1.899.680	5.300.583	3,4	2,5	3,0
5	İzmir	585.653	1.530.029	2.115.682	2.202.794	2.627.799	4.830.593	3,8	1,7	2,3
6	Balıkesir	151.750	1.877.361	2.029.111	463.592	3.570.621	4.034.213	3,1	1,9	2,0
7	Ankara	310.702	1.477.135	1.787.837	676.334	2.117.974	2.794.308	2,2	1,4	1,6
8	Nevşehir	1.223.880	648.897	1.872.777	1.872.158	886.631	2.758.789	1,5	1,4	1,5
13	Mersin	64.399	469.326	533.725	119.417	951.964	1.071.381	1,9	2,0	2,0
16	Adana	59.136	381.510	440.646	95.559	561.980	657.539	1,6	1,5	1,5
17	Hatay	87.797	288.105	375.902	163.924	479.601	643.525	1,9	1,7	1,7
21	Kahramanmaraş	3.166	451.542	454.708	7.914	542.880	550.794	2,5	1,2	1,2
23	Gaziantep	50.525	299.444	349.969	84.738	446.780	531.518	3,3	3,1	3,1
68	Osmaniye	1.175	46.242	47.417	2.378	62.046	64.424	2,0	1,3	1,4
	Türkiye	25.250.065	28.003.792	53.253.857	100.139.752	49.047.190	149.186.942	4,0	1,8	2,8

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

⁵ 18.07.2021 tarihli ve 7334 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 28.07.2021 tarihli ve 31551 sayılı Resmi Gazetede, Basit Konaklama Tesisleri İle Plaj İşletmelerinin Belgelendirilmesine İlişkin Yönetmelik 25.09.2021 tarihli ve 31609 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu doğrultuda belediye belgeli tesisler Kültür ve Turizm Müdürlüklerine başvuru yaparak basit veya işletme belgeli tesis belgesi almaktadır. Ancak söz konusu dönem istatistikleri belediye belgeli ve işletme belgeli tesis istatistikleri ayrı ayrı verildiğinden belediye belgeli tesis tanımı dikkate alınmıştır.

Tablo 295: 2019 Yılı İllere Göre Konaklama İstatistikleri

Sıra	İller	Tesise Geliş			Geceleme			Ortalama Kalış Süresi		
		Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
1	Antalya	18.870.842	4.350.894	23.221.736	82.599.249	11.518.367	94.117.616	4,4	2,6	4,1
2	İstanbul	9.415.607	4.728.033	14.143.640	23.570.640	8.618.248	32.188.888	2,5	1,8	2,3
3	Muğla	2.797.528	1.722.516	4.520.044	10.161.366	4.335.856	14.497.222	3,6	2,5	3,2
4	İzmir	1.142.910	2.288.557	3.431.467	2.978.827	4.269.886	7.248.713	2,6	1,9	2,1
5	Aydın	1.229.769	1.065.290	2.295.059	3.715.650	2.376.003	6.091.653	3,0	2,2	2,7
6	Ankara	471.648	2.416.894	2.888.542	975.267	3.907.853	4.883.120	2,1	1,6	1,7
7	Nevşehir	1.214.805	836.745	2.051.550	2.230.641	1.549.688	3.780.329	1,8	1,9	1,8
10	Mersin	127.864	1.305.956	1.433.820	309.043	2.397.658	2.706.701	2,4	1,8	1,9
14	Adana	90.803	876.365	967.168	195.420	1.400.719	1.596.139	2,2	1,6	1,7
16	Hatay	56.538	682.936	739.474	120.973	1.207.175	1.328.148	2,1	1,8	1,8
17	Gaziantep	139.495	745.933	885.428	234.423	1.060.302	1.294.725	1,7	1,4	1,5
37	Kahramanmaraş	6.896	306.307	313.203	13.543	516.128	529.671	2,0	1,7	1,7
72	Osmaniye	3.040	84.986	88.026	4.665	116.037	120.702	1,5	1,4	1,4
	Türkiye	38.853.764	42.012.998	80.866.762	132.808.208	78.478.855	211.287.063	3,4	1,9	2,6

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

Tablo 296: TR63 Bölgesi İlleri Konaklama Zaman Serisi (2005-2019)

İl/Bölge	Tesise Geliş Sayısı						
	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Hatay	163.819	375.902	426.146	428.281	697.759	739.944	739.474
Kahramanmaraş	100.268	454.708	322.294	321.915	262.782	328.870	313.203
Osmaniye	41.973	47.417	50.383	51.006	86.173	70.515	88.026
Türkiye	34.569.092	53.253.857	67.928.556	59.383.867	61.952.005	71.957.656	80.866.762
	Ortalama Konaklama Süresi						
	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Hatay	1,6	1,7	1,7	1,7	1,8	1,8	1,8
Kahramanmaraş	1,5	1,2	1,8	1,7	1,7	1,6	1,7
Osmaniye	1,3	1,4	1,6	1,6	1,6	1,6	1,4
Türkiye	3,0	2,8	2,6	2,6	2,5	2,6	2,6

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

Türkiye’de turizm işletme belgeli oda ve yatak sayısı her geçen yıl artmaktadır. 2010 yılında yaklaşık 300 bin olan oda sayısı 2021 yılında yaklaşık 508 bine, yatak sayısı ise aynı dönemde 629 binden 1 milyon 65 bine yükselmiştir. Benzer dönemde Hatay ilinde yatak sayısı 2.597’den 5.518’e, Kahramanmaraş ilinde yatak sayısı 813’den 4.201’e, Osmaniye ilinde yatak sayısı 120’den 523’e yükselmiştir.

Tablo 297: Turizm İşletme Belgeli Tesisi Sayısı

Sıra	İl Bölge	2010	2021	Artış Oranı (%)
		İşletme Belgeli Yatak Sayısı	İşletme Belgeli Yatak Sayısı	
1	Antalya	306.535	477.476	55,8
2	İstanbul	62.841	132.791	111,3
3	Muğla	88.479	110.951	25,4
4	İzmir	25.688	47.458	84,7
5	Aydın	19.483	32.227	65,4
6	Ankara	19.231	29.688	54,4
7	Bursa	6.335	14.139	123,2
8	Nevşehir	8.424	12.682	50,5
9	Balıkesir	8.760	11.636	32,8
10	Trabzon	2.880	10.395	260,9
11	Kocaeli	2.722	9.935	265,0
12	Mersin	4.725	9.449	100,0
13	Gaziantep	3.961	8.557	116,0
14	Afyonkarahisar	3.652	8.189	124,2
15	Adana	3.621	7.513	107,5
16	Çanakkale	4.172	7.414	77,7
17	Denizli	5.592	7.045	26,0
18	Konya	3.496	6.968	99,3
19	Hatay	2.597	5.518	112,5
25	Kahramanmaraş	813	4.201	416,7
73	Osmaniye	120	523	335,8
	Türkiye	629.465	1.065.537	69,3

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

Bölge illerini incelediğimizde turizm işletme belgeli tesis sayısı, Türkiye’deki tesislerin yalnızca %1,3’ü iken, yatırım aşamasındaki tesislerin sayısının Türkiye’deki yatırım aşamasındaki tesislere oranı %3,7’dir. Yatırım aşamasındaki tesislerin tamamlanması ile bölgedeki yatak kapasitesi şu anki kapasitenin 2 katına yükselecektir.

Tablo 298: Turizm Yatırım Belgeli Tesisi Sayısı (2021)

Sıra	İl	Yatırım Belgeli Tesis Sayısı	Yatırım Belgeli Oda Sayısı	Yatırım Belgeli Yatak Sayısı
1	Antalya	87	15.494	33.327
2	İstanbul	72	7.856	16.308
3	Muğla	59	6.297	14.630
4	Mersin	26	4.757	10.097
5	İzmir	37	3.282	7.442
6	Aydın	13	2.585	5.863
7	Bursa	20	1.750	3.626
8	Kahramanmaraş	6	315	3.346
9	Hatay	12	1.474	3.066
42	Osmaniye	2	197	394
	Türkiye	585	64.002	139.703

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

Türkiye turizm sektöründe 2010-2022 yılları arasında yaklaşık 93 bin yatırım teşvik belgesi düzenlenmiş ve yaklaşık 170 bin kişilik istihdam öngörülmüştür. Aynı dönemde Hatay ilinde 31, Kahramanmaraş ilinde 15 ve Osmaniye ilinde 7 olmak üzere toplam 53 yatırım teşvik belgesi düzenlenmiş ve 2.527 kişilik istihdam öngörülmüştür.

Tablo 299: Turizm Sektörü Teşvik Belgesi Sayısı (2010-2022, Kümülatif)⁶

Yatırımın Yeri	Belge Adedi	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	İstihdam
Hatay	31	701	1.668
Kahramanmaraş	15	99	567
Osmaniye	7	98	292
Türkiye	93.383	170.725	170.725

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

TR63 Bölgesi'nde ilçelere göre konaklama göstergeleri değerlendirildiğinde Hatay ilinde Antakya, İskenderun ve Defne ilçeleri, Kahramanmaraş ilinde Onikişubat ve Dulkadiroğlu ilçeleri, Osmaniye ilinde Merkez ilçe öne çıkmaktadır.

Tablo 300: İlçelere Göre Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Konaklama

İller	İlçeler	2010		2019	
		Tesise Geliş	Geceleme	Tesise Geliş	Geceleme
Hatay	Merkez (Antakya)	180.975	303.363	147.735	246.019
	Arsuz			4.796	11.108
	Belen			870	2.546
	Defne			104.437	145.825
	Dörtyol	2.388	7.752	14.610	17.084
	Erzin			5.626	9.585
	İskenderun	49.459	98.663	118.326	184.776
	Kırıkhan			7.672	11.545
	Payas			1.872	3.181
	Reyhanlı			4.221	6.162
	Toplam	232.822	409.778	410.165	637.831
Kahramanmaraş	Merkez	47.196	69.455	14.688	29.243
	Çağlayancerit			1.189	2.888
	Dulkadiroğlu			87.960	109.430
	Elbistan	3.678	6.164	29.614	48.751
	Göksun			3.446	10.069
	Onikişubat			76.858	134.861
	Türkoğlu			1.186	5.048
	Andırın			5.124	16.028
Toplam	50.874	75.619	220.065	356.318	
Osmaniye	Kadirli			11.409	12.511
	Merkez	13.762	24.181	14.656	18.617
	Toprakkale			5.698	10.404
	Toplam	13.762	24.181	31.763	41.532

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

11.3.Kültür Göstergeleri

TR63 Bölgesi'nde sinema sayısı ve seyirci sayısı pandemi öncesi döneme kadar artış eğilimindedir. Benzer şekilde tiyatro gösteri sayısı ve seyircisi de 2010-2019 yılları arasında artış gösterirken pandemi sürecinde birçok turizm göstergesinde olduğu gibi düşüş göstermiştir.

⁶ Turizm sektörü olarak 551 US97 kodlu oteller, moteller, pansiyonlar, kamplar ve diğer konaklama yerleri sınıfı ile 6304 US97 kodlu seyahat acenteleri ve tur işletmecilerinin faaliyetleri; başka yerde sınıflandırılmamış, turistlere yardımcı faaliyetler sınıfı alınmıştır.

Tablo 301: Sinema Salonu Göstergeleri

	Salon Sayısı			Seyirci Sayısı		
	2010	2019	2021	2010	2019	2021
Hatay	19	35	36	306.023	825.164	165.573
Kahramanmaraş	17	15	12	156.881	366.575	110.264
Osmaniye	1	7	7	3.000	319.790	49.576
Türkiye	1.834	2.826	2.398	35.787.380	56.479.209	12.418.777

Kaynak: TÜİK

Tablo 302: Tiyatro Salonu Göstergeleri

	Tiyatro Salonu Sayısı	Tiyatro Salonu Sayısı	Tiyatro Salonu Sayısı	Gösteri Sayısı	Gösteri Sayısı	Gösteri Sayısı	Seyirci Sayısı	Seyirci Sayısı	Seyirci Sayısı
	2010	2019	2021	2010	2019	2021	2010	2019	2021
Hatay	6	14	8	81	344	53	27.274	55.215	7.654
Kahramanmaraş	2	4	-	6	54	-	2.832	22.227	-
Osmaniye	6	4	-	44	24	-	2.980	5.227	-
Türkiye	430	901	400	25.378	33.835	4.284	5.248.226	7.899.547	714.864

Kaynak: TÜİK

TR63 Bölgesi'nde Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı 8 ve Kültür ve Turizm Bakanlığı denetiminde 4 özel müze olmak üzere toplam 12 müze bulunmaktadır. Bununla birlikte özel müze kriterlerini karşılamamakla birlikte birçok tematik müze bulunmaktadır. Benzer kültürel değerlere sahip Gaziantep ilinin yaklaşık 550 bin özel müze ziyaretçisi olduğu değerlendirildiğinde bölgedeki mevcut tematik müzelerin özel müze kriterlerini karşılayarak belge almasının sağlanması önem taşımaktadır.

Tablo 303: Seçilmiş İller Müze Göstergeleri

Yıllar	2014	2019	2021	2014	2019	2021	2014	2019	2021	2014	2019	2021
İller	Kültür ve Turizm Bakanlığı'na Bağlı Müze Sayısı			Kültür ve Turizm Bakanlığı'na Bağlı Müze Ziyaretçi Sayısı			Özel Müze Sayısı			Özel Müze Ziyaretçi Sayısı		
Adana	4	3	4	76.669	215.334	119.283	-	1	3	-	4.300	48.947
Gaziantep	3	3	3	210.035	401.494	291.723	8	11	12	480.003	877.696	550.393
Hatay	2	4	4	45.189	427.923	364.321	-	-	1	-	-	218
Kahramanmaraş	1	2	2	36.604	21.368	13.247	1	1	1	2.000	7.200	3.400
Osmaniye	1	2	2	26.478	22.150	4.728	-	2	2	-	99.263	28.989
Şanlıurfa	2	2	2	193.265	729.966	749.564	2	2	2	11.200	39.613	27.328
Türkiye	192	199	210	29.799.790	35.048.417	16.635.380	200	268	309	8.131.778	16.258.132	6.609.937

Kaynak: TÜİK

11.4.Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri

Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri tarihi ve kültürel değerlerin yoğun olarak yer aldığı ve/veya turizm potansiyelinin yüksek olduğu yöreleri korumak, kullanmak, sektörel kalkınmayı ve plânlı gelişimi sağlamak amacıyla değerlendirmek üzere sınırları Bakanlığımızın önerisi ve Cumhurbaşkanı onayı ile ilân edilen bölgeleri, turizm merkezleri ise kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgeleri içinde veya dışında, öncelikle geliştirilmesi öngörülen; yeri, mevki ve sınırları Bakanlığın önerisi ve Cumhurbaşkanı onayı ile ilân edilen, turizm hareketleri ve faaliyetleri yönünden önem taşıyan yerleri veya bölümleri ifade etmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022).

Türkiye'de 60 adet kültür ve turizm koruma ve gelişim bölgesi ve bulunmaktadır. TR63 Bölgesi'nde Hatay ilinde Arsuz-Samandağ KTKGB (1993), Belen Güzelyayla Turizm Merkezi (2006) ve İskenderun Kıyı Bandı Turizm Merkezi (1998) bulunmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022).

11.5.Seyahat Acenteleri

Türkiye'de turizm sektöründeki en önemli yapılardan biri Türkiye Seyahat Acentaları Birliği'dir (TÜRSAB). TÜRSAB bünyesinde 37 adet bölge temsil kurulu bulunmakta olup, Hatay ili Hatay Bölge Temsil Kurulu, Kahramanmaraş ili GAP Bölge Temsil Kurulu, Osmaniye ili Adana Bölge Temsil Kurulu bünyesinde faaliyet göstermektedir. TR63 Bölgesi'nde Hatay ilinde 109, Kahramanmaraş ilinde 36 ve Osmaniye ilinde 14 adet seyahat acentesi bulunmaktadır. Resmi Gazete'de yayımlanan 03.06.2018 tarihli 30440 sayılı Seyahat Acenteleri Birliği Yönetmeliği doğrultusunda İhtisas Komiteleri İhtisas Birim Başkanlıkları olarak düzenlenmiş ve TÜRSAB Yönetim Kurulu tarafından seyahat acenteliği faaliyetleri içinde uzmanlık gerektirecek şekilde bilgi ve özellik içeren çalışma alanlarını kapsamak üzere ihtisas başkanlıklarının yapılandırılmasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda;

- Incoming (Uluslararası ziyaretçi) Turizmi İhtisas Başkanlığı
- Dış Turizm İhtisas Başkanlığı
- İç Turizm İhtisas Başkanlığı
- Karayolu Ulaştırma, Taşımacılık ve Araç Kiralama İhtisas Başkanlığı
- Kültür Turizmi İhtisas Başkanlığı
- Doğa, Gençlik, Spor ve Alternatif Turizm İhtisas Başkanlığı
- M.I.C.E. Turizmi İhtisas Başkanlığı (MICE, İngilizce meetings, incentives, conferences ve exhibitions kelimelerinin baş harflerinden oluşmaktadır. Türkiye'de kongre turizmi, kongre, toplantı ve etkinlik turizmi şeklinde kullanılmaktadır.)
- Sağlık Turizmi İhtisas Başkanlığı
- Gastronomi Turizmi İhtisas Başkanlığı
- Av Turizmi İhtisas Başkanlığı
- Engelsiz Turizm İhtisas Başkanlığı
- Havayolu Bilet Satış İhtisas Başkanlığı
- Kruvaziyer Turizmi İhtisas Başkanlığı

oluşturulmuştur (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, 2022).

Gastronomi Turizmi Marka Kentler Ağı Projesi

TÜRSAB, gastronomi turizminde niteliği ve ürünü arttırmak, dünyada yükselen bir trend haline gelen gastronomi turizminin sosyal ve kültürel değerlerini ön plana çıkarmak, bilinmeyen veya az bilinen gastronomi zenginliklerine ulaşmak ve tanıtmak, yüzyıllardır birçok medeniyete ev sahipliği yapan Türkiye'nin zengin mutfak kültürünü yaymak için 'Gastronomi Turizmi Marka Kentler Ağı Projesini hayata geçirmiştir. Proje ile Türk mutfak kültür zenginliğinin uluslararası platformlarda bilinirliğini arttırmak, ülkemize özgü lezzet ve ürünlerin etkin ve doğru tanıtımını yapmak, gastronomi rotaları ile seyahat acentelerimizin faaliyetlerine rehberlik etmek, Anadolu'daki önemli gastronomi şehir ve bölgelerinin turizmde daha etkin hale getirilmesini sağlamak hedeflenmektedir. Proje kapsamında Gastronomi Turizmi İhtisas Başkanlığı tarafından Gastronomi Kentleri Ağı'nın oluşturulmasına ve Hatay ilinde agroturizmin geliştirilmesine yönelik çalışmalar başlatılmıştır (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, 2022).

11.6.Somut Olmayan Kültürel Miras

Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) tarafından; toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar biçiminde tanımlanmaktadır. Sözlü gelenekler, gösteri sanatları, toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar ile el sanatları geleneği somut olmayan kültürel miras alanları içerisindedir (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu, 2022). TR63 Bölgesinde Hatay ilinde cimem, ipek böcekçiliği yetiştiriciliği ve ipek dokuma, ahşap oyma, Kahramanmaraş ilinde geleneksel el sanatları (sim sırma işlemeciliği, bakırcılık, köşkerlik/yemenicilik, kuyumculuk) Osmaniye ilinde Karatepe kilimleri gibi somut olmayan kültürel miras varlıkları bulunmaktadır.

UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde Türkiye'den 19 miras alanı bulunmaktadır. Geçici miras listesinde ise 84 alan bulunmaktadır. Hatay ilinden St. Pierre Kilisesi, Titus Tüneli, Kahramanmaraş ilinde Eshab-ı Kehf Külliyesi, Osmaniye ilinde Karatepe Aslantaş Arkeolojik Alanı UNESCO geçici miras listesinde yer almaktadır. Bununla birlikte UNESCO yaratıcı şehirler ağına Hatay ili 2017 yılında gastronomi alanında girmiştir. Kahramanmaraş ili ise edebiyat alanında 2021 yılında başvuru gerçekleştirmiştir (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu, 2022).

11.7.Coğrafi İşaretler

Belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri bakımından kökenin bulunduğu yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş ürünü gösteren işaret olarak nitelendirilen coğrafi işaret Türkiye'de Türk Patent ve Marka Kurumu tarafından tescillenmektedir. Bu kapsamda Türkiye'de 2022 yılı Ekim ayı itibarıyla 1.236 adet tescilli ve 678 adet başvuru aşamasında ürün bulunmaktadır. Hatay ilinde 19 adet, Kahramanmaraş ilinde 20 ve Osmaniye ilinde 4 adet olmak üzere 43 adet coğrafi işaret tescilli ürün bulunmaktadır. Bununla birlikte Hatay ilinde 11, Kahramanmaraş ilinde 13 ve Osmaniye ilinde 1 adet olmak üzere 25 adet başvuru aşamasındaki ürün bulunmaktadır. Ulusal tescilin yanı sıra Avrupa Birliği Komisyonu nezdinde eAmbrosia (Avrupa Birliği coğrafi işaret tescil veritabanı) veritabanına da Türkiye'den başvurular gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda Avrupa Birliği Komisyonu nezdinde Türkiye'den 8 ürün coğrafi işaret tescilli almış ve 30 ürün başvuru sürecindedir. Hatay ilinden Antakya Künefesi, Kahramanmaraş ilinden Maraş Çöreği, Çağlayancerit Cevizi ve Maraş Tarhanası olmak üzere 4 ürün AB Komisyonu Coğrafi İşaret Tescil başvuru sürecinde yer almaktadır.

Tablo 304: AB Komisyonu Tarafından Coğrafi İşaret Tescili Alan Ürünler

Ürün Adı	Tescil Tarihi
Antep Baklavası / Gaziantep Baklavası	21.12.2013
Aydın Kestanesi	24.09.2020
Aydın İnciri	17.02.2016
Bayramiç Beyazı	16.04.2021
Giresun Tombul Fındığı	20.06.2022
Malatya Kayısı	7.07.2017
Milas Zeytinyağı	23.12.2020
Taşköprü Sarımsağı	16.04.2021

Kaynak:<https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/>, erişim tarihi:26.10.2022.

Tablo 305: AB Komisyonu Coğrafi İşaret Tescil Başvuru Aşamasında Olan Ürünler

Ürün Adı	Başvuru Tarihi
Afyon Pastırması	13.08.2012
Afyon Sucuğu	13.08.2012
Antakya Künefesi	14.03.2019
Antepfıstığı / Antep fıstığı	21.07.2017
Edremit Körfezi Yeşil Çizik Zeytini	12.04.2018
Kayseri Mantısı	22.05.2017
Kayseri Pastırması	22.05.2017
Kayseri Sucuğu	22.05.2017
İnegöl Köfte	17.09.2014
Maraş Çöreği	16.03.2020
Çağlayancerit Cevizi	18.05.2020
Maraş Tarhanası	1.06.2020
Gemlik Zeytini	10.07.2020
Milas Yağlı Zeytini	4.08.2020
Gaziantep Menengiç Kahvesi / Gaziantep Melengiç Kahvesi	25.02.2021
Araban Sarımsağı	8.04.2021
Tonya Tereyağı	30.06.2021
Edremit Zeytinyağı	5.07.2021
Aydın Memecik Zeytinyağı	24.09.2021
İpsala Pirinci	14.10.2021

Bursa Kestane Şekeri	22.10.2021
Aydın Memecik Zeytini	12.11.2021
Kırkağaç Kavunu / Kırkağaç melon	14.02.2022
Demirci Hünnabı	17.02.2022
Amasya Çiçek Bamyası	13.04.2022
Bursa Siyah İnciri	19.04.2022
Hopa Hamsili Ekmeği	24.05.2022
Suruç Narı	7.06.2022
Safranbolu Safranı	10.08.2022
Erzurum Su Böreği	1.07.2021

Kaynak: <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/>, erişim tarihi:26.10.2022.

Tablo 306: TR63 Bölgesi Coğrafi İşaret Tescilli Ürünler (Ekim 2022)

Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye
Antakya Carra Peyniri	Afşin Koçovası Sarımsağı	Kadirli Turpu
Antakya Kağıt Kebabı	Andırın Tırşığı	Karatepe Kilimi
Antakya Küflü Sürkü (Çökeleği)	Kahramanmaraş Hartlap Bıçağı	Osmaniye Yer Fıstığı
Antakya Künefelik Peyniri	Kahramanmaraş Oyma Çeyiz Sandığı	Osmaniye Yoğurtlu Kömbesi
Antakya Künefesi	Kahramanmaraş Yemenisi	
Antakya Sürkü (Antakya Çökeleği)	Maraş Biberi	
Antakya Tuzlu Yoğurdu	Maraş Burma Bileziği	
Belen Kömürçukuru Pekmezi	Maraş Camekânı	
Dört Yol Mandarini	Maraş Dondurması	
Hatay Ceviz Reçeli	Maraş File Nakışı	
Hatay Defne Sabunu	Maraş Gülü Motifi	
Hatay Kabak Tatlısı	Maraş Kelle Paçası	
Hatay Kaytaş Böreği	Maraş Parmak /Sıkma Peyniri	
Hatay Kömbesi	Maraş Rahlesi	
Hatay Oruğu	Maraş Ravanda Şerbeti	
Hatay İpeği	Maraş Sumak Ekşisi Akıtı	
Kırıkhan Kavunu	Maraş Tarhanası	
Samandağ Biberi	Maraş Çöreği	
Samandağ Ney-i	Maraş İşi / Maraş Sim Sırma	
	Çağlayancerit Cevizi	

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu

Tablo 307: TR63 Bölgesi Coğrafi İşaret Başvuru Aşamasındaki Ürünler

Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye
Altınözü Cimemi	Andırın Andız Pekmezi	Osmaniye Zeytinyağı
Altınözü Zahteri	Maraş Bakır El İşlemesi	
Altınözü Zeytinyağı	Maraş Bertiz Kabarcık Üzümü	
Hatay Barburi Üzümü	Maraş Cevizi (Maraş 18)	
Hatay Biber Salçası	Maraş Ekşili Çorba	
Hatay Halhalı Zeytini	Maraş Eli Böğüründe / Maraş Yanyana	
Hatay Nar Ekşisi	Maraş Fıstık Ezmesi	
Hatay Reyhanlı Humusu	Maraş Gün Pekmezi / Maraş Kara Pekmez	
Hatay Zahteri	Maraş Samsası	
Kırıkhan Siyah Havucu	Maraş Sumak Ekşi Külü	
İskenderun Döneri	Maraş Çiriş Böreği	
	Pazarcık Beşçeşme Sarımsağı	
	Remikdağı Balı	

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu

11.8.Turizm Türleri

Turizm türleri uluslararası ölçekte kesin çizgilerle sınıflandırılmamış/kategorize edilmemiştir. Bununla birlikte Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü Turizm Tanımları çalışmasında yer alan Turizm Türlerinin Operasyonel Tanımlamasına göre turizm; kültür turizmi, ekoturizm, kırsal turizm, macera turizmi, sağlık turizmi, esenlik turizmi, medikal turizm, iş turizmi, gastronomi turizmi, deniz, marina, ve iç sular turizmi, kent turizmi, dağ turizmi, eğitim turizmi ve spor turizmi olarak sınıflandırılmıştır (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü, 2019).

COVID-19 pandemisi toplumun yaşama, çalışma ve seyahat etme şekillerini değiştirmiştir. Seyahat ve turizm sektöründe ziyaretçilerin gereksinimleri ve beklentileri de bu doğrultuda değişmiştir. Uzaktan çalışma ile birlikte destinasyonlarda konaklama süreleri uzamış, uluslararası kısıtlamalardan kaynaklı olarak yurt içi ziyaretlerin sayısı artmış, kalabalık olmayan ve alışılmamış/tanıdık olmayan destinasyonlara tercih edilir hale gelmiş, doğayı keşfe olan ilgi artmıştır.

TR63 Bölgesi'nde turizm türleri incelendiğinde başta gastronomi, inanç ve kültür turizmi olmak üzere birçok türde turizm varlığının ve değerinin olduğu görülmektedir. Son dönemde Kahramanmaraş ilinde hayata geçirilen Yedikuyular Kayak Merkezi ile kış turizmi, Hatay ilinde kurulan Madenli Yat Limanı ile birlikte bölgede yat turizmi potansiyeli geliştirilmektedir. TR63 Bölgesi söz konusu turizm varlıklarının yanı sıra bisiklet rotaları, kamp-karavan alanları, karanlık gökyüzü alanları gibi turizm türlerinde önemli potansiyele sahiptir.

Türlerine göre turizm varlıkları ve değerleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 308: TR63 Bölgesi Türlerine Göre Turizm Varlıkları

TR63 Bölgesi Turizm Varlıkları		
Yayla Turizmi Varlıkları		
Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye
Güzelyayla (Soğukoluk)	Başkonuş	Zorkun
Atik Yaylası	Yavşan	Olukbaşı
Teknepınar Yaylası (Batrıyaz)	Bertiz	Ürün
Kocadüz Yaylası	Karagöl	Mitisin
Üçkoz Yaylası	Yedikuyu	Fenk
Bağrıaçık Yaylası	Çalıbalma	Karıncalı

Delibekirli Köyü	Üçkaya	Ayvalı
Çataloluk Yaylası	Çevirme	Karafenk
Alan Yaylası	Binboğa	Gököküz
Çökek Yaylası (Dört Yol)	Gonan	Maksutoluğu
Karıncalı Yaylası (Erzin)	Yenicekale	
	Bertiz	
	Kozludere	
Doğa Turizmi Varlıkları		
Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye
Harbiye Şelaleleri	Uludaz Tepesi Uğur Böcekleri	Kırmıtlı Kuş Cenneti
Şenköy (Yayladağı)	Yavşan Yaylası Tabiat Parkı	Çiftmazı Tabiat Parkı
Beşikli Mağara	Kahramanmaraş Mağaraları (Bulut Deliği, Direkli, Gümüşkaya, Kırk, Döngel, Savruk)	Zorkun Yabani Hayatı Geliştirme Sahası
Sarıseki Mağarası	Menzelet Baraj Gölü	Şarлак Şelalesi
Gölbashi Gölü	Kılavuzlu Baraj Gölü	Karaçay Şelalesi
Yenişehir Gölü	Yeşilgöz Obruğu	Çona Kanyonu ve Şelalesi
Altınözü Tokaçlı Köyü	Döngel Mağarası	Karasu Şelalesi ve Sabun Çayı Mesire Alanı
Koz Kalesi Köyü	Galgamac Selalesi Toprakhisar Kanyonu	Çan Çan Mağarası
Şenköy	Kahramanmaraş Başkanuş Yaylası Ekoturizm Alanı	Karatepe-Aslantaş Milli Parkı
Belen Geçidi Tabiat Parkı	Kapıçam Tabiat Parkı	
Karamağara Koyu	Körçoban Tabiatı Koruma Alanı	
Geçilmez Kanyonu		
Kültür Turizmi Varlıkları		
Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye
Atchana Höyüğü ve Tell Tayinat Höyüğü	Eshab-ı Kehf Külliyesi	Kastabala Antik Kenti
Beşikli Mağara	Germanicia Antik Kenti ve Taban Mozaikleri	Karatepe-Aslantaş Açıkhava Müzesi
Beyazıd-ı Bistami Hz. Türbesi	Kahramanmaraş Müzesi	Kadirli Ala Camii
Cin Kulesi	Kahramanmaraş Kalesi	Cebeli Bereket Hükümet Konağı
Dor Mabedi	Hatuniye Cami	Envar-ül Hamit Camii
Eski Antakya Evleri ve Sokakları	Afşin Ulu Cami	
Habib-i Neccar Cami	Elbistan Ulu Cami	
Aziz Nikola Ortodoks Kilisesi	Taş Medrese	
İtalyan Katolik Latin Kilisesi	Taşhan	
İssos Harabeleri	Katiphani	
Antakya Katolik Kilisesi	Ceyhan Köprüsü	
Kurşunlu Han	Çukurhisar Kaya Mezarları	
Sarımiye Cami	Afşin Ulu Camii	
Protestan Kilisesi		
Sarı Selim Camii		
Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi		
Şeyh Ahmet Kuseyri Camii		

St. Simeon Manastırı		
Ulu Camii		
Titus-Vespasianus Tüneli		
Uzun Çarşı		
Vakıflı Köyü		
Kanuni Süleyman Camii ve Kervansarayı		
Hızır Makamı		
Antakya Musevi Havrası		
St. Pierre Kilisesi		
Dört Yol İlk Kurşun Müzesi		
Antakya Kalesi		
Musa Ağacı		
Kale Turizmi Varlıkları		
Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye
Antakya Kalesi	Kahramanmaraş Kalesi	Toprakkale Kalesi
Bakras Kalesi	Hurman Kalesi	Hemite Kalesi
Koz Kalesi	Meryemçil Kalesi	Harun Reşit Kalesi
Payas Kalesi	Azgit Kalesi	Çardak Kalesi
	Babikli Kalesi	Savrandakale Kalesi
	Hastırın Kalesi	Karafenk Kalesi
	Anacık Kalesi	Babaoğlan Kalesi
	Kız Kalesi	Çem Kalesi
	Mitel Kalesi	Aşılı Kalesi
		Bahçe Kalesi
		Esenli Kalesi
		Domuztepe Kalesi
		Heçkeren Kalesi
		Değirmendere Kalesi
		Kum Kalesi
		Kalealtı Kalesi
		Kastabala(Bodrum) Kalesi
		Bahçe Köyü Kalesi
		Tapu Kalesi
Termal Turizm Varlıkları		
Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye
Erzin İçmeleri	Ilıca Kaplıcaları	Haruniye Kaplıcaları
Hamamat Kaplıcaları	Döngel Kaplıcaları	Kokar Kaplıcası
Alaattin Köyü Termal Suyu	Ekinözü İçmeleri	
	Göksun Büyükkızılıçık İçmesi	
Gastronomi Turizmi Varlıkları		
Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye
Antakya Künefesi (Coğrafi İşaretli)	Maraş Dondurması (Coğrafi İşaretli)	Osmaniye Yer Fıstığı (Coğrafi İşaretli)
Antakya Künefelik Peyniri (Coğrafi İşaretli)	Andırın Andız Pekmezi (Coğrafi İşaretli)	Osmaniye Yoğurtlu Kömbesi (Coğrafi İşaretli)
Kırıkhan Kavunu (Coğrafi İşaretli)	Andırın Tırşığı (Coğrafi İşaretli)	Kadirli Turpu (Coğrafi İşaretli)

Kırıkhan Siyah Havucu (Coğrafi İşaretli)	Afşin Koçovası Sarımsağı (Coğrafi İşaretli)	Mahluta Çorbası
Samandağ Biberi (Coğrafi İşaretli)	Maraş Biberi (Coğrafi İşaretli)	Tutmaç Çorbası
Hatay Kabak Tatlısı (Coğrafi İşaretli)	Maraş Eli Böğründe (Coğrafi İşaretli)	Tırşik
Hatay Ceviz Reçeli (Coğrafi İşaretli)	Maraş Kelle Paçası (Coğrafi İşaretli)	Etili Kömbe
Antakya Kağıt Kebabı (Coğrafi İşaretli)	Maraş Parmak/Sıkma Peyniri (Coğrafi İşaretli)	
Antakya Sürkü (Coğrafi İşaretli)	Maraş Ravanda Şerbeti (Coğrafi İşaretli)	
Antakya Küflü Sürkü (Coğrafi İşaretli)	Maraş Sumak Ekşisi Akıtı (Coğrafi İşaretli)	
Antakya Tuzlu Yoğurdu (Coğrafi İşaretli)	Maraş Çöreği (Coğrafi İşaretli)	
Dört Yol Mandarini (Coğrafi İşaretli)	Maraş Tarhanası (Coğrafi İşaretli)	
Hatay Kaytaç Böreği (Coğrafi İşaretli)	Çağlayancerit Cevizi (Coğrafi İşaretli)	
Hatay Kömbesi (Coğrafi İşaretli)	Eşkili Aya Köfte	
Hatay Oruğu (Coğrafi İşaretli)	Çöş Börek	
Antakya Carra Peyniri (Coğrafi İşaretli)	Mimbar	
Belen Kömürçukuru Pekmezi (Coğrafi İşaretli)	Hapısa	
Tepsi Kebabı	Çullama	
Künefe	Samsa	
Antakya Döneri		
Katıklı Ekmek		
Tuzda Tavuk		
Haytalı		
Külçe		
Ekşi Aşı		
Aşur		
Borani		
Humus		
Belen Tava		
Zahter Salatası		
Peynirli İrmik Helvası		
Müze Turizmi Varlıkları		
Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye
Hatay Arkeoloji Müzesi	Kahramanmaraş Arkeoloji Müzesi	Karatepe-Aslantaş Açık Hava Müzesi
St. Pierre Anıt Müzesi	Yedi Güzel Adam Edebiyat Müzesi	Osmaniye Kent Müzesi
Necmi Asfuroğlu Arkeoloji Müzesi	Mahmut Arif-i Paşa Konağı Maraş Kültür Evi ve Etnografya Müzesi	Kadirli Kent Müzesi
Hatay Şehir Müzesi	Tematik Mutfak Müzesi	Osmaniye Fıstığı Müzesi
Hatay Tarım Müzesi	Kültürel Miras Müzesi	
Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Müzesi	Kurtuluş Destanı Panorama Müzesi	
İskenderun Deniz Müzesi	Dondurma Müzesi	

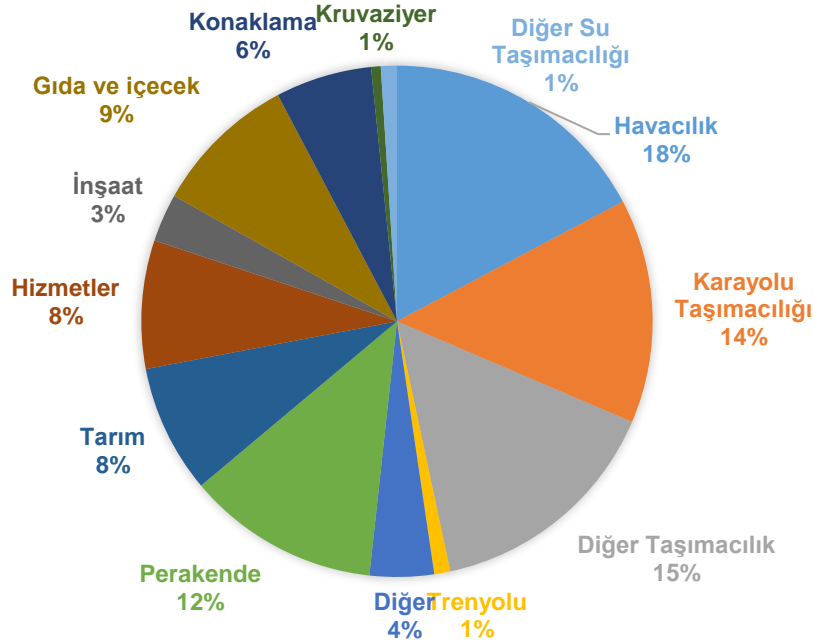
Dört�yol �k Kurşun Müzesi	Elbistan Kent Müzesi	
Vakıflık�y Müzesi	Germanicia Antik Kenti	
Dört�yol Ağağ Müzesi	Dijital Kurtuluş Müzesi	
Antakya Mutfak Müzesi		
Deniz Turizm Varlıkları		
Arsuz		
Samandağ		
�evlik		
Yayladağı Sahilleri (Dalış Turizmi)		
Madenli Yat Limanı ve Su Sporları Merkezi		
Burnaz Plajı		
Payas Plajı		

Kaynak: TR63 Bölgesi  l Kültür ve Turizm Müdürlükleri, DOĞAKA

11.9.Turizm Sektörü ve İklim Değişikliği

İklim değişikliği konusu birçok sektörde olduğu gibi turizm sektöründe de uluslararası gündemin ilk sıralarında yer almaktadır. Ulaşım, perakende, tarım ve hizmet sektörleri gibi birçok sektörü etkileyen turizm sektörü sera gazı salınımına etki eden sektörlerin başında gelmektedir. 2008 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), Birleşmiş Milletler Çevre Örgütü (UNEP) ve Dünya Meteoroloji Örgütü tarafından yapılan bir çalışmaya göre toplam sera gazı emisyonlarının %5'inin seyahat ve turizm sektöründen kaynaklı olduğu belirtilmektedir. Söz konusu yüzde beşlik dilimin içerisinde taşımacılık hizmetleri %75, konaklama hizmetleri %21 ve diğer seyahat ve turizm aktiviteleri %4'lük pay almaktadır. Bununla birlikte turizme bağlı taşımacılık sektörü toplam taşımacılık sektörü sera gazı emisyonlarının %18'ini (toplam sera gazı emisyonlarının %3,7'sini) gerçekleştirmektedir (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü, Birleşmiş Milletler Çevre Programı, 2008). 2018 yılında gerçekleştirilen bir başka çalışmada turizm sektörünün toplam sera gazı emisyonlarının %8'ini gerçekleştirdiği (%49 taşımacılık, %12 perakende, %10 gıda ve içecek servisleri, %6 konaklama) belirtilmektedir (Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi, Birleşmiş Milletler Çevre Programı, Accenture, 2021). 2019 yılında UNWTO ve Uluslararası Taşımacılık Forumu (ITF) iş birliğinde gerçekleştirilen bir çalışmada ise 2016 yılı verilerine göre turizm sektörüne bağlı taşımacılık toplam emisyonların %5'ini ve taşımacılık sektörü emisyonlarının %22'sini gerçekleştirmektedir (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü, Uluslararası Taşımacılık Forumu, 2019). Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi, Birleşmiş Milletler Çevre Programı ve Accenture iş birliğinde gerçekleştirilen bir çalışmaya göre alt sektörlerin turizm sektörü içerisindeki sera gazı emisyon payları hesaplanmıştır. Buna göre taşımacılık (havacılık %18, karayolu taşımacılığı %14, diğer taşımacılık %15) %47 ile en yüksek sera gazı emisyonu payına sahipken perakende sektörü %12, gıda ve içecek sektörü %9 pay almıştır (Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi, Birleşmiş Milletler Çevre Programı, Accenture, 2021).

Şekil 133: Alt Sektörlerin Turizm Sektörü İçerisindeki Sera Gazı Emisyon Payı, 2019

Kaynak: Dünya Seyahat ve Turizm Örgütü

11.10.Turizm Sektörü ve Dijitalleşme

Sayısallaştırma (digitisation) analog süreçlerin ve verilerin makine tarafından okunabilir bir formata dönüştürülmesidir. Dijitalleşme (digitalisation) dijital teknolojilerin ve verilerin kullanılmasının yanı sıra yeni faaliyetlerin sonuçları ve mevcut faaliyetlerdeki değişikliklerin arasındaki ara bağlantıdır. Dijital dönüşüm ise sayısallaştırma ve dijitalleşmenin ekonomik ve sosyal etkilerini ifade etmektedir (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, 2020). Mobil teknolojiler, bulut bilişim, otomasyon, robotik, blok zincir, büyük veri, sanal/artırılmış gerçeklik, nesnelerin interneti gibi teknolojiler turizm sektöründe maliyetleri düşürme, iş ve pazarlama süreçlerini değiştirme açısından etki eden dijital teknolojilerdir.

Türkiye özellikle sanayi sektöründe dijitalleşmenin gerekliliklerinin farkına vararak politika belgelerini dijital dönüşüme uyarlamıştır. Bu doğrultuda sektörel politika belgelerinin yanı sıra yerel/bölgesel strateji belgelerinin de dijital dönüşümü içerecek şekilde düzenlenmesi önem taşımaktadır. Turizm sektöründe dijitalleşme ve dijitalleşmeden kaynaklı verimlilik fırsatları bulunmaktadır. Birçok işletme ürün satış kısmında dijital teknolojileri kullanmakla birlikte, iş süreçleri dijitalleşmeye yeteri kadar adapte olmamıştır. Bu durum sektörde birçok fırsatı beraberinde getirmekle birlikte önemli riskler de barındırmaktadır. Dijital teknolojilere yatırım yapmayan büyük ya da küçük işletmelerin rekabetçi olabileme şansı bulunmamakta olup bu durum işletmelerin ayakta kalmalarını imkansız hale getirecektir. Dünya Ekonomik Forumu tarafından gerçekleştirilen bir çalışmaya göre 2025 yılına kadarki 10 yıllık süreçte turizm sektöründe dijitalleşmeye bağlı olarak 305 milyar dolarlık ek değer yaratılacak ve bu süreçte sektördeki 100 milyar dolarlık değer geleneksel işletmelerden (oyunculardan) yenilikçi iş modeline ve değer üretme yeteneğine sahip dijital rakiplere aktarılacaktır (Dünya Ekonomik Forumu, Accenture, 2017).

Tablo 309: Türkiye Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri Sektörü Bilişim Teknolojileri Kullanımı

Bilişim Teknolojisi Türü	2012		2021	
	Konaklama ve Yiyecek	Tüm Sektörler	Konaklama ve Yiyecek	Tüm Sektörler
Ekonomik faaliyet ve büyüklük grubuna göre web sitesi sahibi girişimlerin oranı, 2010-2022	53,4	58	70,9 (2020)	66,6 (2019)
Web sitesi ya da mobil uygulamalar üzerinden veya Elektronik Veri Alışverişi ile mal/hizmet satışı yapan girişimlerin oranı	18,5	10,1	41,4	19,3
Ekonomik faaliyet ve büyüklük grubuna göre web sitesi ya da mobil uygulamalar üzerinden veya Elektronik Veri Alışverişi ile mal/hizmet satışı yapan girişimlerin oranı, 2010-2021	18,2		41,4	
ERP (Kurumsal Kaynak Planlaması) Kullanımı	9,4	17,8	21,3	28
CRM (Müşteri İlişkileri Yönetimi) Kullanımı	7,3	9,2	11,1	10,6

Kaynak: TÜİK

Tablo 309'da Türkiye'de konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri sektörünün dijital teknolojileri kullanımı ile ilgili göstergeler yer almaktadır. Buna göre sektörde web sitesi sahipliği, e-ticaret gibi göstergelerde sektör Türkiye ortalamalarının üzerinde bilişim teknolojileri kullanmaktadır. Bununla birlikte %41,4'lük web sitesi ya da mobil uygulamalar üzerinden satış yapma oranı Türkiye ortalamalarının üzerinde olmakla birlikte sektörün yapısı ve hizmet alanların eğilimleri değerlendirildiğinde oldukça düşük kalmaktadır. Bununla birlikte OECD ülkeleri ile karşılaştığımızda Türkiye konaklama ve yiyecek hizmetleri sektörünün dijital teknolojileri kullanımı oldukça düşük seviyelerde kalmaktadır. Web sitesi üzerinden satışlarda 2020 yılı verilerine göre 25 ülke içerisinde 23., web sitesi ya da veya ana sayfaya sahiplik oranında 28 ülke arasında 25., web sitesi üzerinden sipariş veya rezervasyon alma konusunda 26 ülke arasında 25. sırada yer almaktadır (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, 2022). Küresel ölçekte ticaret ve yatırımlar, hizmet sektörünün gelişimi ve dijital dönüşüm doğrultusunda yapısal değişikliklerden geçmektedir. Seyahat etme şekilleri ve hizmet sunum şekilleri dijitalleşme ile birlikte değişmektedir. Bununla birlikte turizm sektörü dijitalleşmenin getirdiği verimliliği henüz yeterli seviyede kullanmamaktadır. İş yapma süreçlerini kolaylaştırması, büyük ölçekli verilerden tüketim vb. eğilimlere yönelik stratejiler geliştirilerek pazarlamanın çeşitlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu durum konaklama ve yiyecek içecek hizmetleri sektöründe önemli bir dijitalleşme fırsatı olduğunu ortaya koymaktadır.

Turizm sektöründe dijitalleşmenin talep tarafında ise eğilimler değişmektedir. Y kuşağı (1980'lerin başlarından 1990'ların ortalarına kadar doğanlar) ile Z kuşağı (1990'ların sonundan 2010'ların başına kadar doğanlar) ortaya çıkan diğer nesiller ile birlikte 2040 yılına kadar uluslararası ve yurt içi ziyaretçilerin büyük bir kısmını oluşturacaktır. Y ve Z kuşakları dijital teknolojiler ile iç içe büyüdüğünden teknolojiyi kullanma biçimleri ve teknolojiden beklentileri turizm hizmetlerinin sunumunu etkilemeye devam etmektedir. Bu etkiler; planlama aşamasında bilgi edinmek için çevrimiçi kaynakların ve mobil platform kullanımının (örn. web siteleri, sosyal medya) artan kullanımı, çevrimdışı kaynakların (örn. ziyaretçi bilgi merkezleri, yazılı materyal, otel konsiyerji) azalan kullanımı, deneyimleri gerçek zamanlı paylaşmak için destinasyonda internet bağlantısının olması ve e-ticaret ödeme yöntemlerinin kullanımının artması şeklindedir. Bununla birlikte y ve z kuşakları paylaşım ekonomisine (konaklama paylaşımı, araç paylaşımı vb.) katılımları daha yüksek seviyededir (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, 2020).

Son dönemde yaşanan belirsizliğe rağmen turizm sektörü ziyaretçi sayısı artış eğilimindedir. Bu artıştan kaynaklı büyümeyi planlı şekilde yönetmek, kaynakları daha iyi kullanmak, ortaya çıkan çevresel ve sosyal gelişmelere müdahale etmek turizm sektörü paydaşları için kritik önem taşımaktadır. Tüm aktörleri dahil eden entegre destinasyon yönetim süreçleri ile sürdürülebilir turizm uygulamaları geliştirmek ve dijital dönüşüm sağlanması turizm sektöründe faaliyet gösteren kamu, sivil toplum ve özel sektörden tüm aktörler için öne çıkan müdahale alanları olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte turizm sektörü işletmelerinin dijital ekosistemlere ve değer zincirlerine entegrasyonu da önem taşımaktadır.

Bu doğrultuda dijital teknolojilerden faydalanmak, sürdürülebilir ve kapsayıcı turizm politikaları uygulamak, stratejik hedeflere ulaşmak için turizm yapıları/arayüzleri oluşturmak, politika araçlarının tasarlamak ve uygulamak, turizm sektörünün koordine etmek, etkin izleme gerçekleştirmek, etkin pazarlama yöntemleri uygulamak, rekabetçi ve kaliteli bir turizm sektörü oluşturmak, girişimcileri desteklemek, turizmin kalitesini artırmaya yönelik yatırımları ve iyileştirmeleri teşvik etmek ve sektörde çalışanların beceri setini geliştirmek büyük önem taşımaktadır.

12. Madencilik

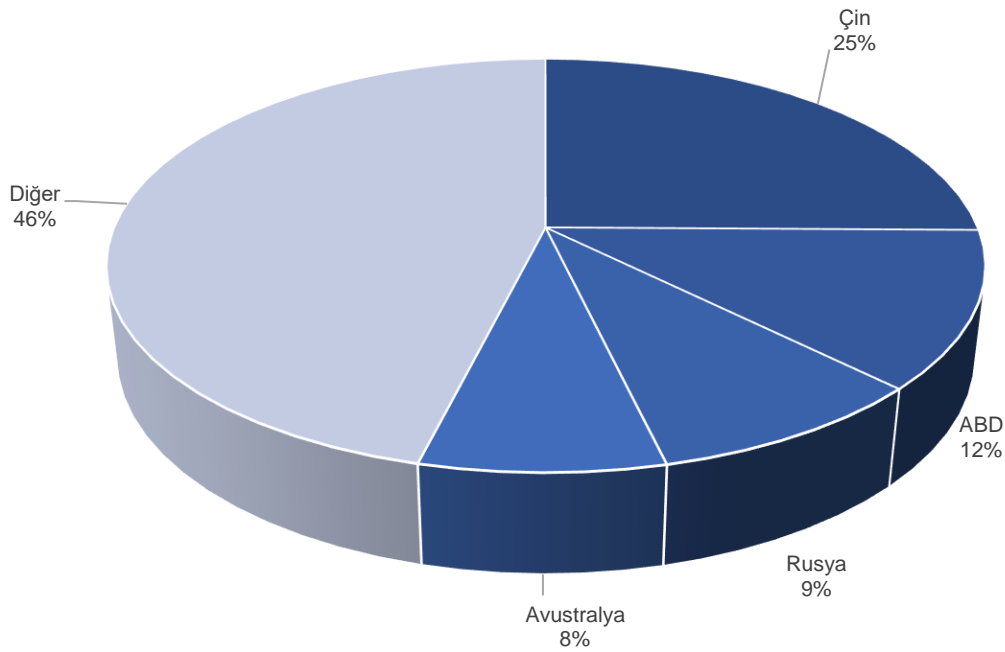
12.1. Giriş

Dünyada 90'a yakın maden çeşidinin üretimi yapılmaktadır. Ülkemizde bu sayı 60 civarındadır. Ülkemiz başta endüstriyel ham maddeler olmak üzere, bazı metalik madenler, linyit ve jeotermal kaynaklar gibi enerji ham maddeleri açısından zengin olmakla birlikte birkaç maden dışında dünya ölçeğindeki rezervler bakımından sınırlı kaynaklara sahiptir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021).

12.2. Maden Yatakları

Çin, ABD, Rusya ve Avustralya dünyanın en büyük 4 maden üreticisidir. Çin, 31 farklı emtiada dünyanın en büyük üreticisi konumundadır.

Şekil 134: Dünya Maden Üretiminde Ülkelerin Aldığı Paylar, 2020

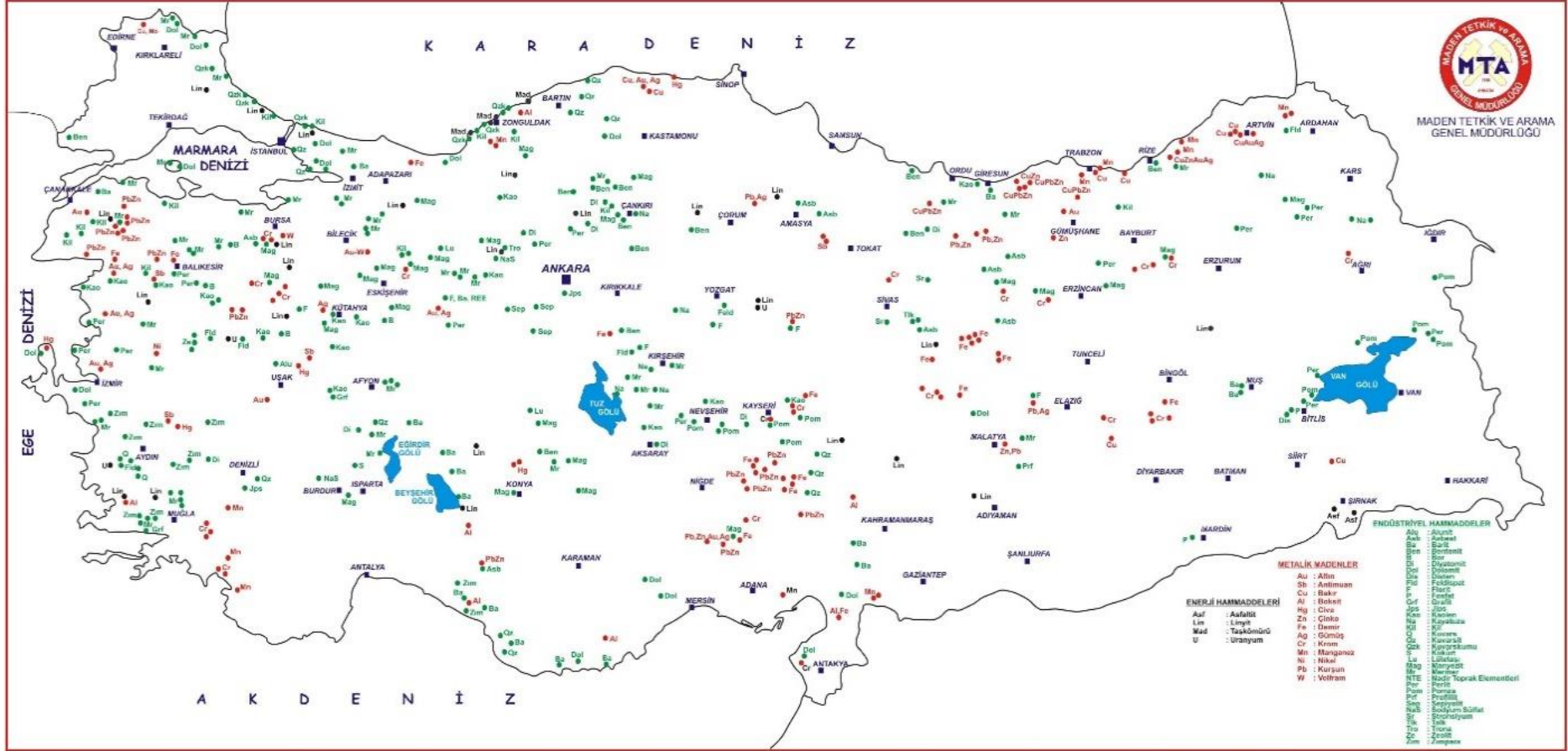

Kaynak: Uluslararası Dünya Madencilik Kongreleri Düzenleme Komitesi

Ülkemizin en zengin kaynaklara sahip olduğu maden bor mineralidir. Dünya bor minerali rezervlerinin yaklaşık %72'si ülkemiz sınırları içinde yer almaktadır. Bor ülkemizin gerek kalite ve çeşitlilik, gerekse de üretim maliyetlerindeki rekabet üstünlükleri açısından dünyada söz sahibi olabileceği en önemli madendir. Bor dışında, trona (doğal soda), kaya tuzu, sodyum sülfat, perlit, ponza, feldspat, bentonit, barit, manyezit, alçı taşı, stronsiyum tuzları, zeolit, sepiyolit, mermer ve doğal taşlar, kuvars, kuvarsit, zımpara taşı gibi endüstriyel ham maddeler ile boksit ve krom gibi metalik madenler ve linyit gibi enerji hammaddeleri ülkemizin zengin kaynaklara sahip olduğu başlıca madenlerdir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021).

Türkiye'deki maden yataklarının dağılımı aşağıdaki şekilde gösterildiği gibidir:

Harita 16: Türkiye'deki Maden Yataklarının Dağılımı

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA)

MTA Genel Müdürlüğünün verilerine göre TR63 Bölgesi illerinden Hatay'da yer alan maden yataklarına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 310: Hatay'da Yer Alan Maden Yatakları

Maden	Bulunduğu Bölge	Tenör*	Rezerv*
Altın (Au)	Akıllıçay Au Sahası	<%0.5 gr/m ³ Au	50.000 m ³ mümkün rezerv
Altın (Au)	KisecikKöy Au Sahası	%4 gr/ton Au	450.000 ton mümkün rezerv
Aluminyum (Al)	Dört Yol yöresindeki Sahalar	%15.00-25.00 Al ₂ O ₃ , %30.00-40.00 Fe	70.000.000 ton görünür+muhtemel rezerv
Asbest (Asb)	Gökkyar, Kurudere, Fellahın Mezarı, Fehminin Yolu, Kamışlıpınar, Sümberi Karlığı, Kişe Çayı, Incirli pınar, Olukpınar Sahaları	%4-15 asbest, lif uzunlukları 1-5 mm	1.637.700 ton görünür, 2.566.075 ton muhtemel, 3.543.500 ton mümkün rezerv.
Bakır-Kurşun-Çinko (Cu-Pb-Zn)	Söğüt-Hassa Zuhuru	%4 Cu	Zuhur olduğundan rezerve yönelik çalışma yoktur.
Cıva (Hg)	Süveydiye-Düden-Karasuyu Köyü Zuhuru	Saf cıva kalıntıları	Romalılar devrinden kalma cıva stok alanı olduğu düşünülmektedir.
Çimento Hammaddeleri (Çmh)	İskenderun Civarı	-	4.000.000.000 ton kireçtaşı, 1.200.000.000 ton marın, 480.000.000 ton kil.
Demir (Fe)	Kırıkhan-Kastal Demir Yatağı	%15-35 Fe	Tenörü %33.76 Fe, %19.30 SiO ₂ , %11.76 Al ₂ O ₃ olan 1.742.437 ton görünür+muhtemel, tenörü %15-20 Fe olan 1.293.650 ton görünür+muhtemel, tenörü %25-35 Fe olan 2.970.800 ton mümkün rezervler olup yatağın toplam görünür+muhtemel rezerv (%15-35 Fe) 3.036.087 tondur.
Dolomit (Dol)	İskenderun Çevresi	%32-33 CaO, %18-19 MgO	60.000.000 ton muhtemel rezerv.
Fosfat (P)	Yayladağı-Bezge Glokonili Fosfat Sahası	%7.87-13 P ₂ O ₅	2.356.000 ton görünür+muhtemel, 606.000 ton mümkün rezerv.
Kireçtaşı (Kçt)	İsdemir Kalker Ocağı	%96.30 CaCO ₃ , %1.98 SiO ₂ , %0.4 MgO	Yatak geçmiş yıllarda işletilmiştir.
Krom (Cr)	Etibank'a Ait 5 Krom Sahası: Kızıldağ Krom Sahaları	%35-44 Cr ₂ O ₃	209.000 ton görünür+muhtemel+mümkün rezerv.
Manyezit (Mag)	Dört Yol-Erzin, Çınarlı Dere Sahası	-	33 ton görünür, 720 ton muhtemel rezerv.
Mermer (Mr)	İskenderun Siyahı	Siyah, parlak renkli	Blok verimi düşük, zaman zaman işletilmekte.

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA)

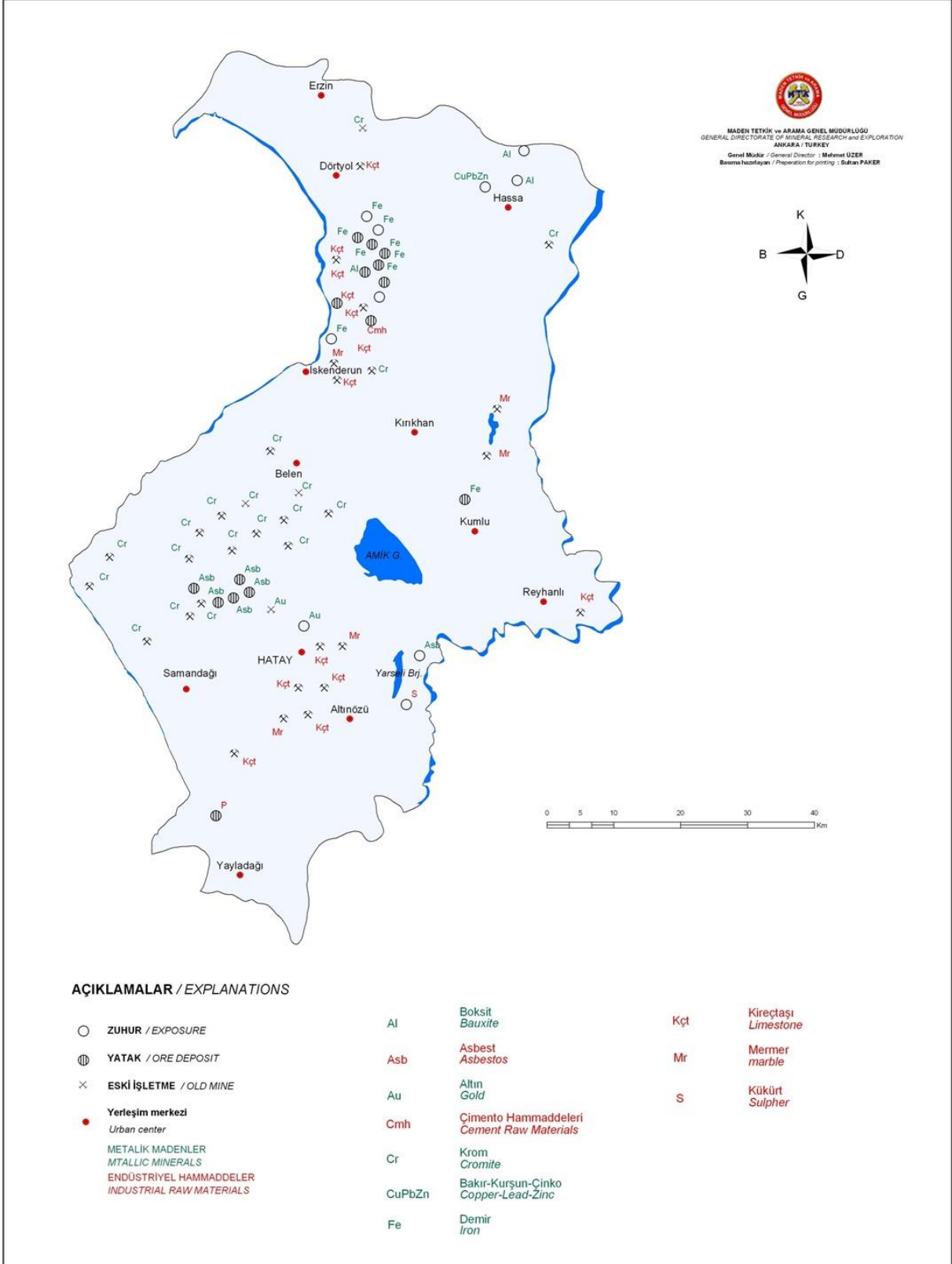
*Tenör, bir maden yatağının birim tonaj veya hacminde bulunan metal miktarı (gr/ton, gr/m³), rezerv ise işletilebilir cevher kütleleridir (ton veya m³).

Tablo 311: Hatay'da Jeotermal Kaynaklar

Jeotermal Alan Adı	Sıcak Su Doğal Çıkış Adı	Doğal Çıkış		Kullanım Alanı	Kurulu Tesis
		Sıcaklık (°C)	Debi (lt/sn)		
Reyhanlı (Hamamat)	Reyhanlı	28-37,3	29	Kaplıcada	Kaplıca
Tahtaköprü- Suluca	-	27-35	3,3	-	-
Başlamış	-	32-33	2,71	-	-
Kırıkhan	Koyuncuhöyük	33	-	-	-

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA)

Harita 17: Hatay İlinin Maden Haritası

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA)

MTA Genel Müdürlüğünün verilerine göre TR63 Bölgesi illerinden Kahramanmaraş'ta yer alan maden yataklarına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 312: Kahramanmaraş'ta Yer Alan Maden Yatakları

Maden	Bulunduğu Bölge	Tenör*	Rezerv*
Asbest (Asb)	Afşin-Malavız zuhuru	%1 asbest, lif uzunlukları 1-2 mm	Zuhur
Barit (Ba)	Önsen- Bozağalık sahası	%97 BaSO ₄	41.344 ton görünür
Barit (Ba)	Türkoğlu-Şekeroba sahası	%98.55 BaSO ₄	172.000 ton görünür, 290.000 ton mümkün rezerv
Demir (Fe)	Ekinözü-Çakçak Dere Sahası	%40 Fe	1.200.000 ton mümkün rezerv Sahada üretim yoktur.
Demir (Fe)	Elbistan-Ericek-Çardak zuhurları	%46.53 Fe	117.905 ton görünür+muhtemel rezerv
Fosfat (P)	Pazarcık-Milyanlı zuhuru	%0.8-19 P ₂ O ₅	-
Kireçtaşı (Kçt)	Elbistan (Mırmırın Dere) Sahası	%97-98 CaCO ₃ , %0.1 SiO ₂ , %0.50 MgO	53.584.231 ton görünür+muhtemel rezerv Yatak termik santralde hammadde olarak kullanılmaktadır.
Kireçtaşı (Kçt)	Elbistan (Tepekuzu Sektörü)	%98 CaCO ₃ , %0.10 SiO ₂ , %0.50 MgO	49.421.077 ton görünür+muhtemel rezerv
Krom (Cr)	Pazarcık-Bolukçam Tepe Sahası	Masif, benekli	Geçmiş yıllarda 30.000 ton cevher üretilmiştir.
Krom (Cr)	Pazarcık-Hacıbebekli Sahası	Adese tekelinde	Yatak geçmiş yıllarda işletilmiş olup halen 24.000 ton mümkün rezervi vardır.
Krom (Cr)	Pazarcık-Battalgazi Sahaları	%38-50 Cr ₂ O ₃	Geçmiş yıllarda 13.929 ton cevher üretilmiştir. Halen yataklarda toplam 57.920 ton mümkün rezerv vardır.
Krom (Cr)	Pazarcık -Balıkalan Sahası	-	Geçmiş yıllarda 30.000 ton cevher üretilmiştir.
Krom (Cr)	Pazarcık -Dağdelen Sahası	%46 Cr ₂ O ₃	2.500 ton mümkün rezerv
Kurşun-Çinko (Pb-Zn)	Afşin-Tulavsun zuhuru		Zuhur
Kurşun-Çinko (Pb-Zn)	Merkez-Dadağlı zuhuru	Galen ve kalsit	Zuhur
Kurşun-Çinko (Pb-Zn)	Göksün-Saraycık zuhuru	%1-4 Cu, %9 Pb	Zuhur
Manganez (Mn)	Pazarcık-Zombo sahası	%38.04 Mn	2.000 ton toplam rezerv
Tuğla-Kiremit (Tğki)	Türkoğlu-Pazarcık ve Kılılı Köyü Sahaları	-	59.000.000 ton muhtemel rezerv

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA)

Tablo 313: Kahramanmaraş'ta Yer Alan Linyit Yatakları

Saha Adı	Rezerv (1000 ton)		
	Görünür	Toplam	İşletilebilir
Elbistan	3.357.340	3.357.340	2.115.000

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA)

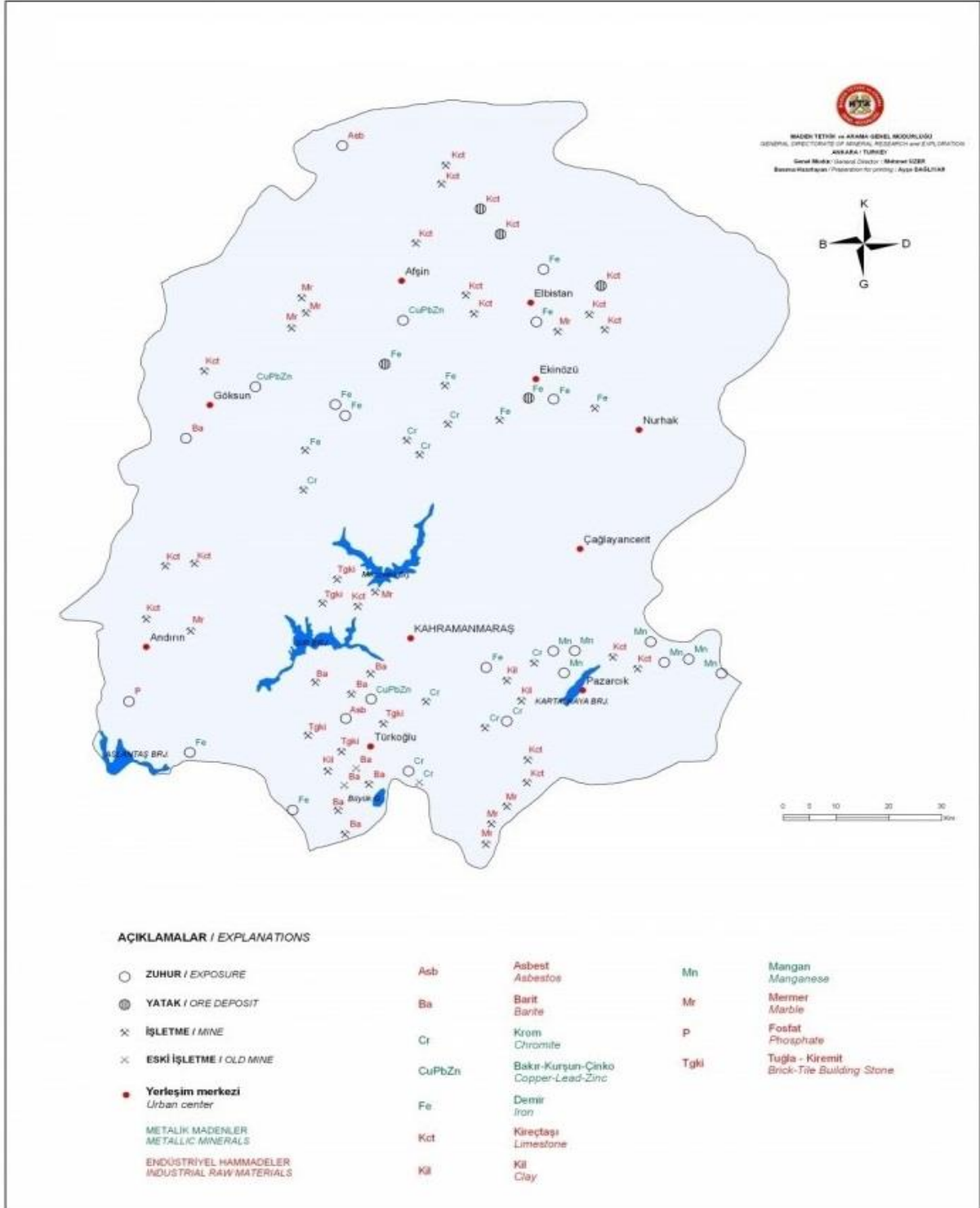
Kahramanmaraş'ta yer alan linyit yatakları toplam rezerv bakımından Türkiye'de ilk sırada yer almaktadır.

Tablo 314: Kahramanmaraş'ta Jeotermal Kaynaklar

Jeotermal Alan Adı	Sıcak Su Doğal Çıkış Adı	Doğal Çıkış		Kullanım Alanı	Kurulu Tesis
		Sıcaklık (°C)	Debi (lt/sn)		
Süleymanlı	Süleymanlı	41	3,44	Kaplıcada	Kaplıca
Hartlap-Döngele	Döngele	32-37	44	Kaplıcada	Kaplıca
Yeldeğirmeni	Yeldeğirmeni	30-36	4	Kaplıcada	-

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA)

Harita 18: Kahramanmaraş İlinin Maden Haritası

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA)

MTA Genel Müdürlüğünün verilerine göre TR63 Bölgesi illerinden Osmaniye’de yer alan maden yataklarına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 315: Osmaniye’de Yer Alan Maden Yatakları

Maden	Bulunduğu Bölge	Tenör*	Rezerv*
Demir (Fe)	Osmaniye-Yarpuz-Ağoluk Demir Sahası	%53.64 Fe ₂ O ₃	42.000 ton görünür olup cevherin tamamı alınmıştır.
Demir (Fe)	Osmaniye-Yarpuz-Yuntmağara, Kokarca, Kızılyüce Demir Sahası	%35-55 Fe ₂ O ₃	85.000 ton toplam rezerv.
Kükürt (S)	Adana-Osmaniye-Issızca	%15-35 S	%15 S tenörlü 2.125.000 ton görünür, %35 S tenörlü 6.075.000 ton görünür+muhtemel rezerv. Kükürt markasit minerallerine bağlı olarak oluşmuştur. Yapılan teknolojik analiz sonuçlarına göre 1 kg cevherden %37.8 tenörlü 0.2 kg konsantre kükürt elde edilmiş olup randıman %53.6 tür.
Manezit (Mag)	Bahçe-Haruniye Sahası	%45.1 MgO	8.000 ton görünür rezerv.
Nikel (Ni)	Osmaniye-Yarpuz	%2 Ni	Zuhur olduğundan rezerve yönelik çalışma yoktur.

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA)

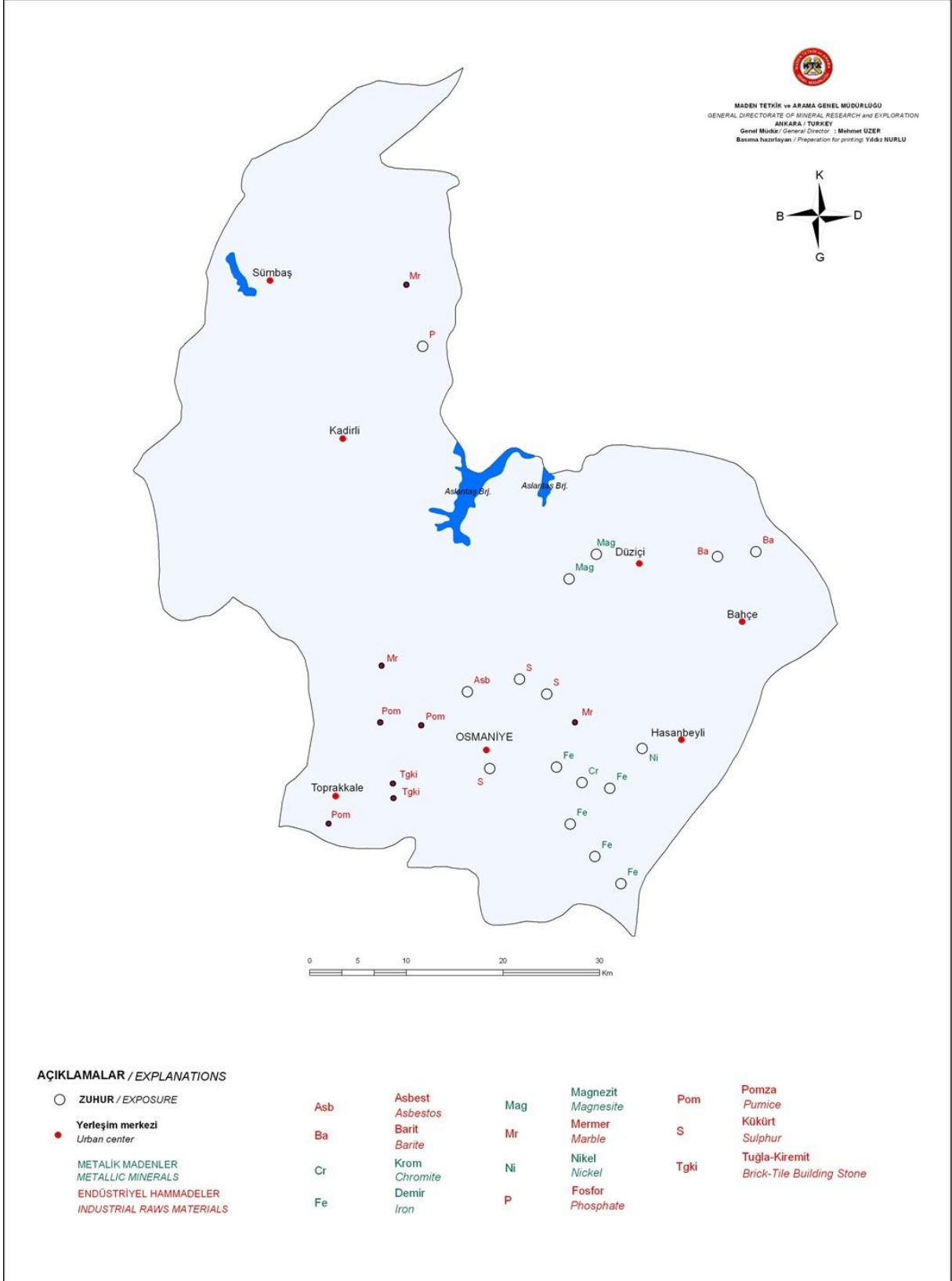
*Tenör, bir maden yatağının birim tonaj veya hacminde bulunan metal miktarı (gr/ton, gr/m³), rezerv ise işletilebilir cevher kütlesidir (ton veya m³).

Tablo 316: Osmaniye’de Jeotermal Kaynaklar

Jeotermal Alan Adı	Sıcak Su Doğal Çıkış Adı	Doğal Çıkış		Kullanım Alanı	Kurulu Tesis
		Sıcaklık (°C)	Debi (lt/sn)		
Haruniye	Haruniye	31-33	22	Kaplıcada	Kaplıca

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA)

Harita 19: Osmaniye İlinin Maden Haritası

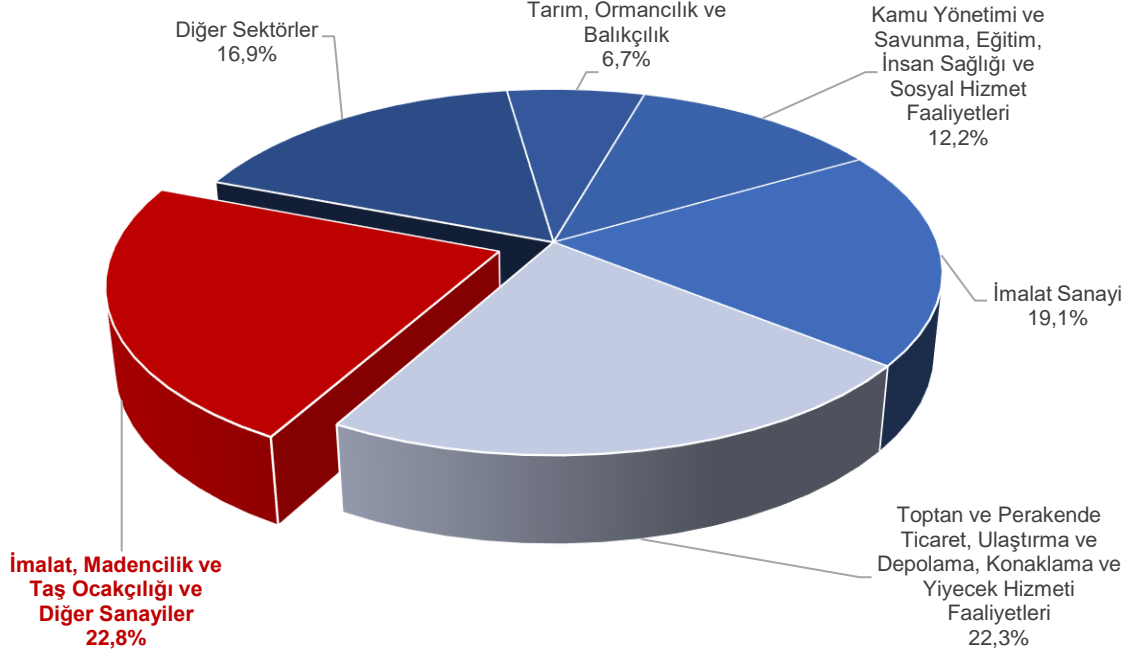

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA)

12.3. Madencilik Sektörü ve Ekonomi

Türkiye’de imalat, madencilik ve taş ocaklığı sektörünün GSYH içindeki payı (cari fiyatlarla) 2020 yılında %22,8 olarak gerçekleşmiş ve GSYH’den en yüksek payı alan sektör olmuştur.

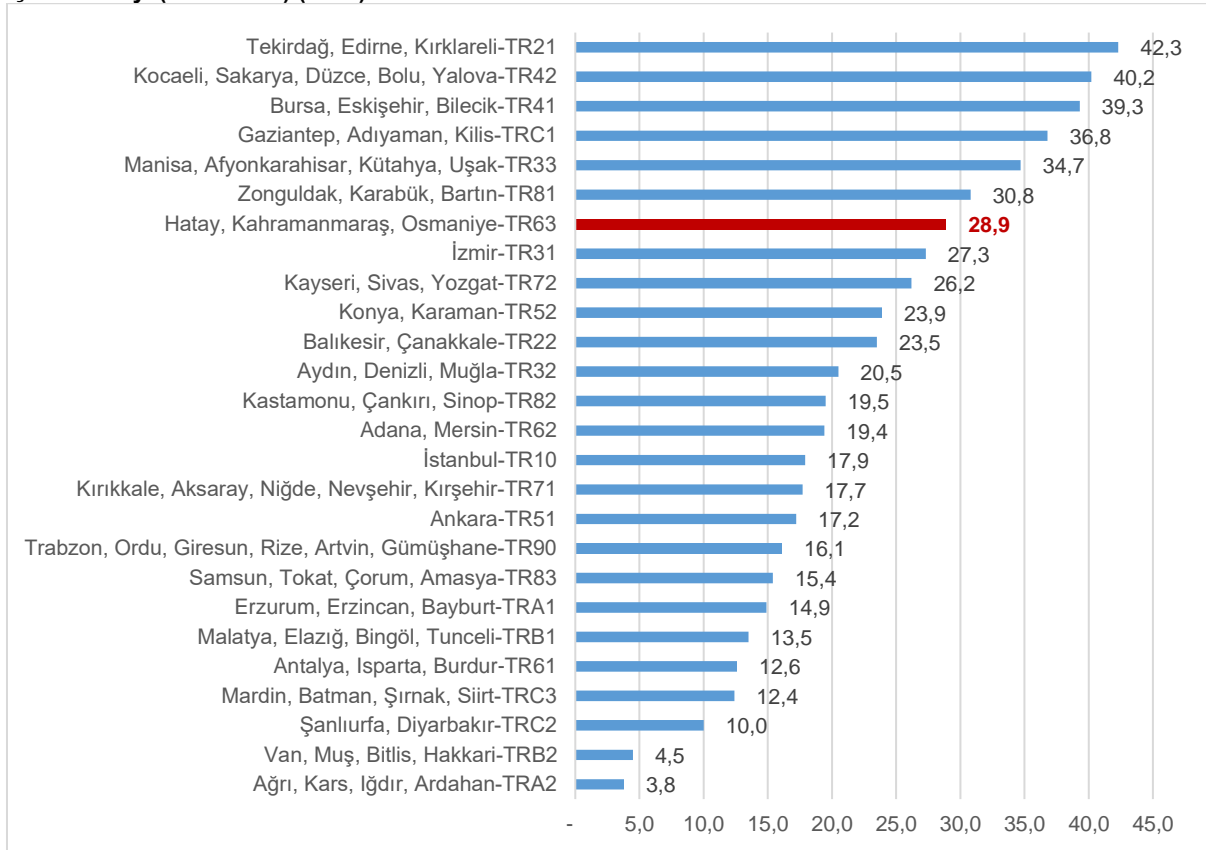
Şekil 135: Türkiye’de Sektörlere Göre GSYH (2020)

Kaynak: TÜİK

2020 yılında Türkiye’de imalat, madencilik ve taş ocaklığı sektörünün GSYH içindeki payının en yüksek olduğu Düzey-2 Bölgesi TR21 Bölgesi (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli) (%42,3) olmuştur. Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinden oluşan TR63 Bölgesi’nde ise imalat, madencilik ve taş ocaklığı sektörünün GSYH içindeki payı %28,9’dur.

Şekil 136: Düzey-2 Bölgelerinde İmalat, Madencilik ve Taş Ocakçılığı Sektörünün Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla İndeki Payı (2009 Bazlı) (2020)

Kaynak: TÜİK Ulusal Hesaplar

12.4. Madencilik Sektörü ve İstihdam

NACE Rev.2 sınıflandırmasına göre 2020 yılında; kömür ve linyit çıkartılması, ham petrol ve doğalgaz çıkarımı, metal cevheri madenciliği, diğer madencilik ve taş ocakçılığı ile madenciliği destekleyici hizmet sınıflarında istihdam edilen çalışan sayısına bakıldığında Türkiye genelinde istihdam edilen toplam çalışan sayısının %0,93'ünü oluşturduğu görülmektedir. TR63 Bölgesi'nde ise bu oran %0,83'tür. Bölgedeki iller bazında bakıldığında ise Kahramanmaraş'ın farklılaştığı görülmektedir. Kahramanmaraş'ta toplam istihdamın %1,33'ü madencilik sektöründe istihdam edilmekte olup madencilik sektöründe istihdam edilenlerin de %67'si kömür ve linyit çıkartılması alt sektöründe çalışmaktadır.

Tablo 317: TR63 Bölgesi'nde Madencilik Sektörü İstihdamı (2020)

Düzey	Madencilik Sektörü* İstihdamı	Toplam İstihdam	Toplam İstihdamdaki Pay
Hatay	952	178.841	%0,53
Kahramanmaraş	2.092	157.085	%1,33
Osmaniye	219	56.201	%0,39
TR63 Bölgesi	3.263	392.127	%0,83
Türkiye	141.692	15.203.423	%0,93

Kaynak: SGK

*Kömür ve linyit çıkartılması, ham petrol ve doğalgaz çıkarımı, metal cevheri madenciliği, diğer madencilik ve taş ocakçılığı ile madenciliği destekleyici hizmet sınıflarında istihdam edilen toplam çalışan sayısı

12.5. Madencilik Sektörü ve Dış Ticaret

Madencilik ve taş ocakçılığı sektörü, Türkiye'nin dış ticaret açığı verdiği sektörlerden biridir. Aynı şekilde TR63 Bölgesi de söz konusu sektörde dış ticaret açığı vermekte olup bölge illerinden Osmaniye dış ticaret fazlası vermektedir. Ancak dış ticaret hacmi bakımından bölgeye katkısı diğer bölge illerine nazaran oldukça düşüktür.

Tablo 318: Madencilik ve Taş Ocakçılığı Sektöründe Dış Ticareti (2021)

İl / Bölge	İhracat (Dolar)	İthalat (Dolar)	Karşılama Oranı
Hatay	72.963.785	1.800.603.072	%4,1
Kahramanmaraş	268.223	7.122.266	%3,8
Osmaniye	2.851.563	1.778.773	%160,3
TR63 Bölgesi	76.083.571	1.809.504.111	%4,2
Türkiye	4.091.630.938	40.156.049.111	%10,2

Kaynak: TÜİK

Madencilik ve taş ocakçılığı sektörünün Türkiye'nin toplam ihracatındaki payı %2'nin altında kalmaktadır (%1,9). TR63 Bölgesi illerinden Hatay'da (%1,8) ve Osmaniye'de (%1,3) de benzer bir durum söz konusu iken Kahramanmaraş'ta sektördeki ihracatın ilin toplam ihracatındaki payı %1'in altında kalmaktadır.

13. Enerji

Enerji ve kaynaklarına sahip olma ihtiyacı, sanayi devriminden bu yana ülkelerarası kuvvet dengesini gösteren en önemli değişkenlerden biri olmuştur. Bunun nedeni, enerji ve kaynaklarının kalkınma ve refah seviyesinin artması için en önemli parametrelerin başında gelmesidir. Kalkınma ve gelişmişlik düzeyinin artması, sanayileşmenin ilerlemesi ve insanlığa katkı sağlaması için enerjiye mutlak ihtiyaç vardır. Dünyada ekonominin en önemli girdilerinden biri olan enerjiye olan ihtiyaç, nüfus ve kentleşmenin artması, sanayi ve teknolojinin yaygınlaşmasına bağlı olarak her geçen gün artmaktadır. Tükenebilen enerji kaynakları ise, enerjiye olan ihtiyaç ile ters orantılı olarak azalmaktadır.

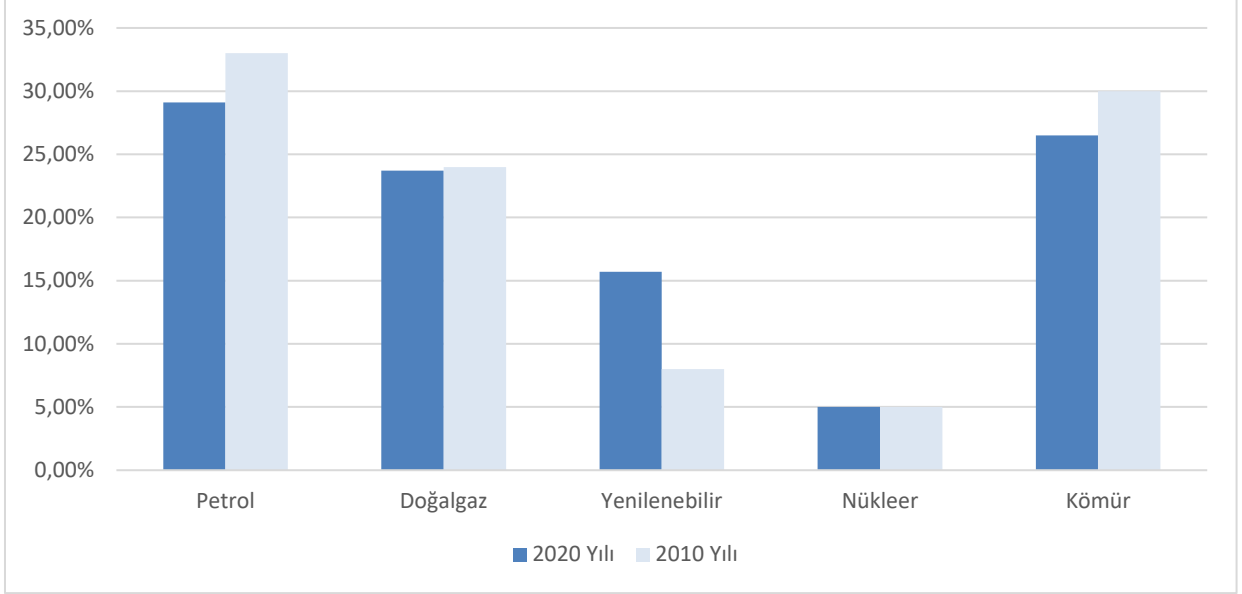
ABD Enerji Enformasyon İdaresinin (EIA) Uluslararası Enerji Görünümü 2021 raporuna göre Asya'daki gelişmekte olan ekonomiler başta olmak üzere güçlü küresel ekonomik büyümenin, enerji tüketimindeki artışı tetikleyeceği, EIA'nın mevcut yasa ve yönetmeliklere dayalı olarak gelecekteki enerji eğilimlerini öngören referans senaryosuna göre, 2050'ye kadar toplam enerji kaynakları arasında en güçlü artışın yenilenebilir enerjide görüleceği, küresel enerji tüketiminin mevcut politika ve teknoloji eğilimlerinin devam etmesi durumunda 2020-2050 döneminde yaklaşık %50 artacağı tahmin edilmektedir (Küresel Enerji Raporu, 2021 Küresel Enerji Raporu, 2021). Bu durum, kalkınma ve büyüme için Türkiye'de kalkınmanın sürdürülebilirliği için kısa, orta ve uzun vadeli enerji yatırımlarının gerçekleştirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda, enerjinin sürekli, güvenli ve asgari maliyetle temini ve üretimi; en verimli ve çevre konusundaki duyarlılıkları dikkate alacak şekilde tüketimi büyük önem taşımaktadır. Bununla beraber, üretilen enerjinin dağıtımı ve kullanılmasında da altyapı ve bilinçlendirme çalışmalarının yapılması diğer gereklilikler arasında öne çıkmaktadır. (Küresel Enerji Raporu, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/kuresel-enerji-tuketimi-2050ye-kadar-yuzde-50-artacak-6614001>, 2021)

Günümüzde enerji kaynakları, kaynağın yenilenebilir olup olmamasına göre sınıflandırılmaktadır. Genel olarak yenilenemeyen enerji kaynakları, kömür, petrol, doğalgaz ve nükleer enerji; yenilenebilen enerji kaynakları ise, güneş, rüzgâr, dalga, biyoenerji ve jeotermal enerji gibi kaynaklar ifade edilmektedir.

Ülkemizin enerji ihtiyacı gelişen ekonomimize paralel olarak büyüme göstermektedir. 2000-2020 yılları arasında yıllık elektrik enerjisi talebi dünyada ortalama yüzde 3 artış gösterirken, Türkiye'de bu oran yaklaşık yüzde 4,5 olarak gerçekleşmiştir (Türkiye Elektrik Enerjisi Görünümü, 2020). 2022 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'na göre, Türkiye'nin elektrik kurulu gücünün 2022 sonunda 102 bin 423 MW'a ulaşması beklenmektedir. (Cumhurbaşkanlığı Yıllık Raporu, 2022)

Dünyada birincil enerji kaynakları arzı içerisinde fosil yakıtların payı 2010 yılında %85,7'den 2020 yılında %83,4'e düşerken yenilenebilir enerjinin payı %8,8'den %11,6'ya yükselmiş; nükleer enerjinin payı ise %5,5'ten %5'e düşmüştür. Uluslararası Enerji Ajansı (UEA)'na göre önümüzdeki yıllarda fosil yakıtların payının azalmaya devam etmesi ve yenilenebilir enerjinin payının artmaya devam etmesi tahmin edilmektedir. Buna göre 2050 yılında fosil yakıtların birincil enerji arzı içerisindeki payının %68,6, yenilenebilir kaynaklarının payının ise %26 olması beklenmektedir (Kaynak: <https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/teg%202022.pdf>) .

Şekil 137: Kaynaklar Bazında Dünya Birincil Enerji Arzı 2010, 2020

Kaynak: TMMOB Türkiye Enerji Görünümü & BP Statistical World Review of Energy. 2010, 2022

Dünyada birincil enerji arzının kaynaklar bazında dağılımı incelendiğinde petrolün payı 2010 yılında %33'ten 2020 yılında %29,1'e, kömür %30'dan %26,5'e, doğalgaz %24,'ten %23,7'ye gerilerken, rüzgar %0,22'den %0,97'ye, hidrolik %2,3'ten %2,6'ya, güneş %0,1'den %0,8'e ve modern biyoyakıt %5,8'den %6,4'e yükselmiştir.

Tablo 319: Dünya Birincil Enerji Kaynakları Arzı (EJ-Exajoule)

Yakıt Türü	2010	2020	2050
Petrol	172,1	171,4	198,3
Kömür	153	155,8	117,8
Doğal Gaz	115,2	139,1	175,5
Geleneksel Biyoyakıt	26,2	24,1	17,2
Fosil Yakıtlar Toplamı	466,5	490,4	508,8
Fosil Yakıt Payı (%)	85,7%	83,4%	68,6%
Modern Biyoyakıt (katı, sıvı, gaz)	30,7	37,8	76
Hidrolik	12,4	15,6	24,3
Rüzgar	1,2	5,7	31,3
Güneş	0,8	4,7	43,6
Diğer Yenilenebilir	2,6	4,5	17,6
Yenilenebilir Toplamı	47,7	68,3	192,8
Yenilenebilir Payı (%)	8,8%	11,6%	26,0%
Nükleer	30,1	29,4	40,5
Nükleer Payı (%)	5,5%	5,0%	5,5%
Toplam	544,3	588,1	742,1

Kaynak: MMO

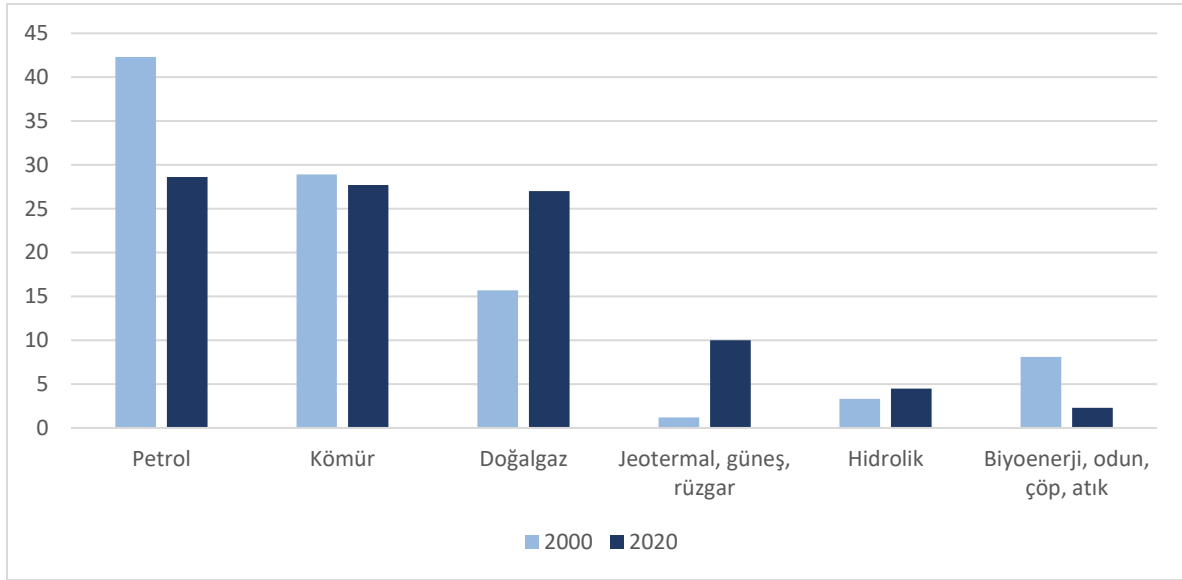
Dünya enerji kaynakları arzında fosil yakıtların payı düşmekle birlikte hala ilk sırada yer almaktadır. Yenilenebilir enerjinin payı 2010-2020 yılları arasında %8,8'den %11,6'ya yükselmiştir. 2050 yılında fosil yakıtların payının %68,6'ya düşmesi ve yenilenebilir enerjinin payının %26'ya yükselmesi beklenmektedir.

Tablo 320: Türkiye Birincil Enerji Arzının Kaynaklara Göre Dağılımı (%)

Tür/Yıl	2000	2010	2020
Petrol	42,3	30,2	28,6
Kömür	28,9	29,2	27,7
Doğalgaz	15,7	29,7	27
Jeotermal, güneş, rüzgar	1,2	2,4	10
Hidrolik	3,3	4,2	4,5
Biyoenerji, odun, çöp, atık	8,1	4,2	2,3
Stok Kullanım	0,4	0	0,1

Kaynak: <https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/teq%202022.pdf>

Türkiye’de birincil enerji arzının kaynaklara göre dağılımı incelendiğinde 2000 yılında %42,3 ile ilk sırada yer alan petrol 2020 yılında %28,6’ya gerilerken doğalgaz, jeotermal, güneş, rüzgar ve hidrolik enerjinin payı aynı dönemde artış göstermiştir.

Şekil 138: Türkiye Birincil Enerji Arzının Kaynaklara Göre Dağılımı, (2010, 2020, %)

Kaynak: <https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/teq%202022.pdf>

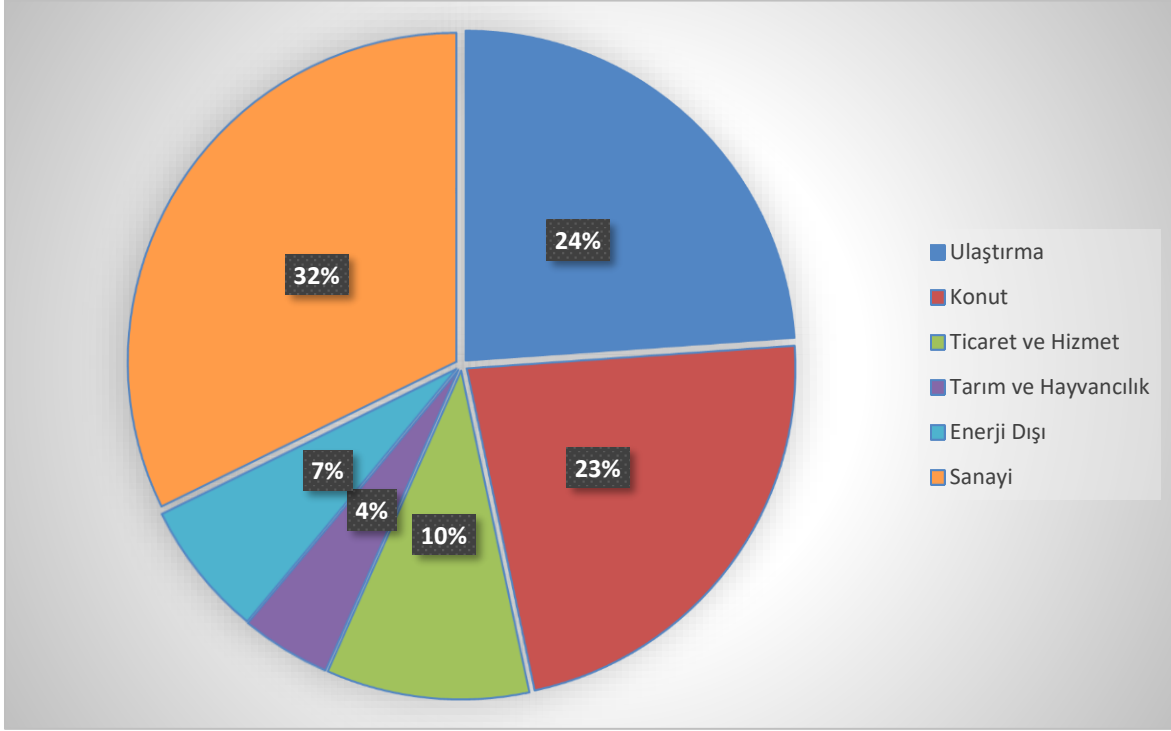
Türkiye enerji kaynaklarında dışa bağımlı bir ülke konumundadır. 2010 yılında 105,9 MTEP olan enerji arzının 31,5 MTEP’i ülke içinde üretilirken, 2020 yılında 147,2 MTEP’lik enerji arzının 44 MTEP’i ülke içerisinde üretilmiştir. Türkiye’nin birincil enerji arzının kaynaklara dağılımında fosil kaynak payı 2010 yılında %86,9’dan 2020 yılında %83,3’e gerilerken yenilenebilir enerji kaynaklarının payı %12,6’dan %16,8’e yükselmiştir.

Türkiye Toplam Enerji Arzı, Üretimi, İthalat ve İhracatı (MTEP)

	1990	2000	2010	2020
Toplam Birincil Enerji Arzı	52,5	79,4	105,9	147,2
Toplam Birincil Enerji Üretimi	25	26,4	31,5	44,07
Toplam Birincil Enerji İthalatı	30,7	55,1	84,6	114,29
Toplam Birincil Enerji İhracatı	2,1	1,6	7,9	8,8
Enerji Üretimi/Enerji Arzı (%)	47,6	33,2	29,7	29,8

Kaynak: <https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/teq%202022.pdf>

Şekil 139: Türkiye Sektörlere göre Birincil Enerji Nihai Tüketimi (2020)

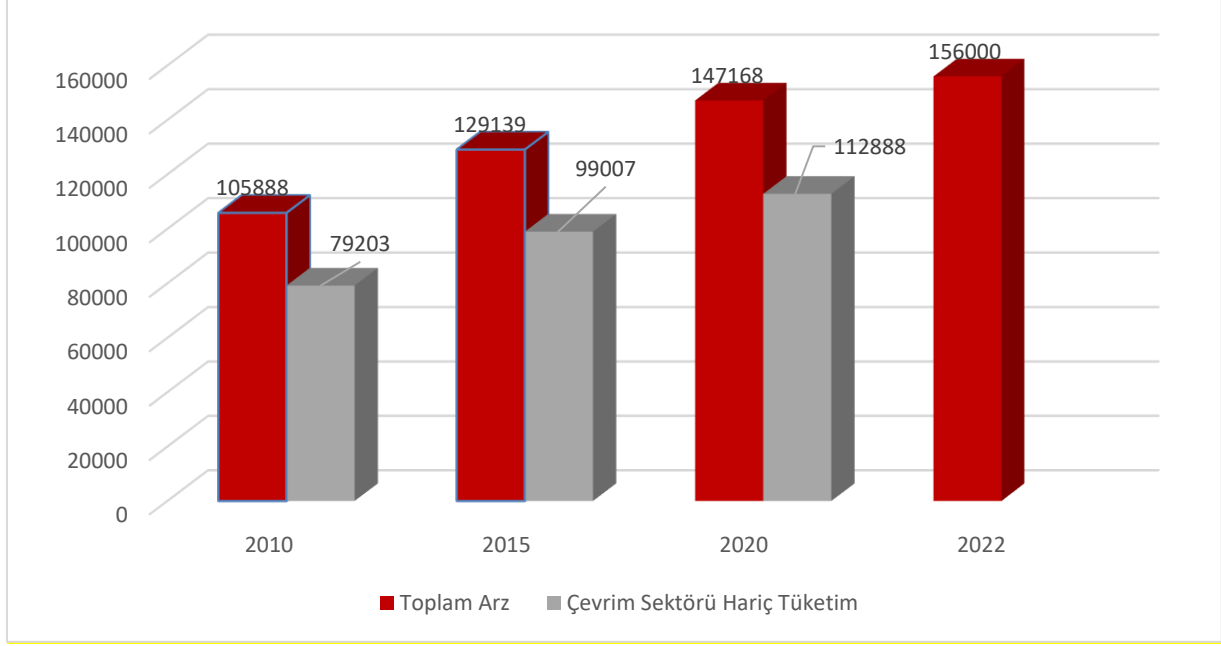

Kaynak: Türkiye'nin Enerji Görünümü TMMOB, 2022

Türkiye'nin sektörlere göre birincil enerji tüketimi incelendiğinde; tüketimin %78,95'inde sanayi, ulaştırma ve konut sektörünün payı olduğu görülmektedir. Enerji tüketiminin azaltılması veya yenilenebilir enerji kaynakları kullanılması dönüşümünde öncelikli olarak sanayi olmak üzere, ulaştırma ve konut sektörlerinde ciddi çalışmalar yapılmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin sektörlere göre birincil enerji tüketimi incelendiğinde; 2020 yılı için toplam 112,9 milyon ton eşdeğer petrol (tep) olan tüketimin %78,95'inde sanayi, ulaştırma ve konut sektörünün payı olduğu görülmektedir. Enerji tüketiminin azaltılması veya yenilenebilir enerji kaynakları kullanılması dönüşümünde öncelikli olarak sanayi olmak üzere ulaştırma ve konut sektörlerinde ciddi çalışmalar yapılmasının önemli olduğu değerlendirilmektedir.

Şekil 140: Yıllara göre Türkiye Birincil Enerji Arzı Değişimi,2022

Kaynak: Türkiye'nin Enerji Görünümü, TMMOB, 2022

Türkiye birincil enerji arzı değişimi incelendiğinde son 10 yılda genel olarak artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

Tablo 321: Lisanslı ve Lisanssız Kurulu Güç, Puant Talep, Lisanslı ve Lisanssız Elektrik Üretimi, Tüketim, İthalat ve İhracat Verileri, 2021

	Birim	2018	2019	2020	Değişim (%) 2019-2020	2021	Değişim (%) 2020-2021
Lisanslı Kurulu Güç	MW	83.187	84.960	89.067	2,1	92.273	3,6
Lisanssız Kurulu Güç	MW	5.311	6.309	6.823	18,8	7.547	10,6
Puant Talep	MW	49.516	49.281	49.852	-0,5	56.304	12,9
Lisanslı Üretim	GWh	295.402	294.251	294.085	-0,4	319.275	8,6
Lisanssız Üretim	GWh	8.213	9.825	11.245	19,7	11.950	6,3
Faturalanan Tüketim	GWh	233.610	229.598	233.437	-1,7	253.034	8,4
Fiili Tüketim	GWh	302.772	301.983	304.836	-0,3	329.634	8,1
İthalat	GWh	2.466	2.212	1.888	-10,3	2.329	23,3
İhracat	GWh	3.074	2.789	2.484	-9,3	4.187	68,6

Kaynak: Elektrik Piyasası Sektör Raporu, 2021

2020 yılına kıyasla 2021 yılında lisanslı ve lisanssız kurulu gücün, puant talebin, lisanslı ve lisanssız üretimin, faturalanan ve fiili tüketimin, ithalat ve ihracatın sırasıyla %3,6 , %10,6 , %12,9 , %8,6 , %6,3 , %8,4 , %8,1 , %23,3 ve %68,6 oranlarında arttığı görülmektedir. İhracatın ithalata oranı 2020 yılında %131,5 iken, 2021 yılında %179,8'e yükselmiştir.

Tablo 322: Dünya, AB ve Türkiye Kişi Başı Enerji Tüketimi (kWh)

Ülke	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2021
Türkiye	2.952	4.206	5.950	6.788	7.858	10.422	12.149	13.673	14.679	17.418	20.421	22.300
AB 27	25.308	32.567	35.758	39.943	40.603	41.689	40.722	42.164	43.450	41.600	38.440	37.497
Dünya	12.966	15.394	16.388	17.481	17.306	17.931	17.591	17.944	19.499	20.310	20.631	20.993

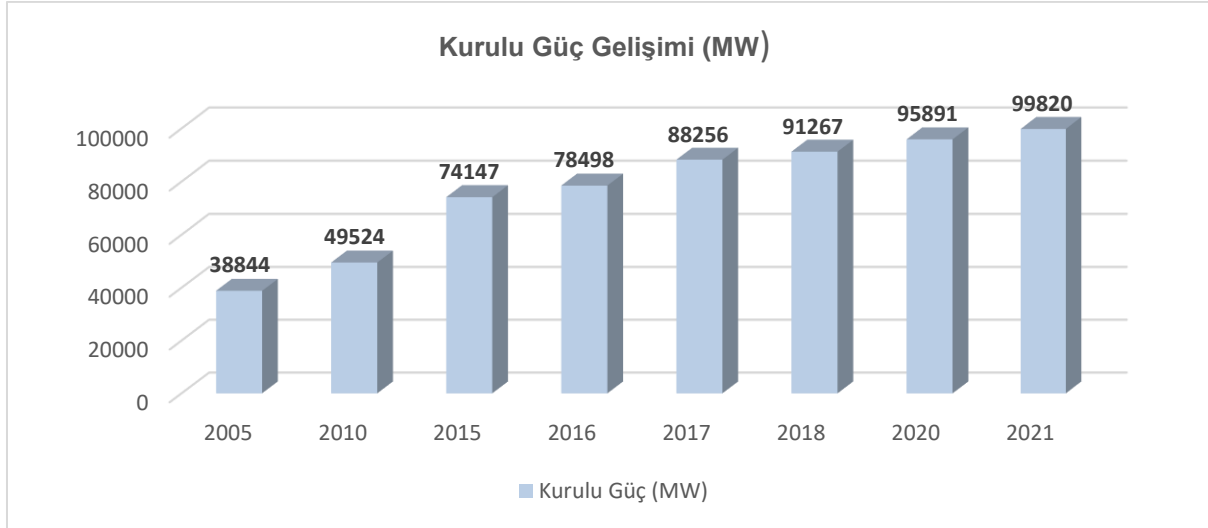
Kaynak: <https://ourworldindata.org/energy>

1965 yılından günümüze Türkiye, AB 27 ve dünya kişi başı elektrik tüketimi verileri incelendiğinde Türkiye'nin söz konusu dönemde kişi başı elektrik tüketimini önemli ölçüde artırarak dünya ortalamasının üzerine çıkardığı görülmektedir. 2021 yılı verilerine göre AB 27'de kişi başı elektrik tüketimi 37.497 kWh, Türkiye'de 22.300 kWh ve dünyada 20.993 kWh'dir.

13.1.TR63 Bölgesinde Elektrik Enerjisi Üretimi

TR63 Bölgesinin, Türkiye elektrik enerjisi üretimi içindeki payının analiz edilebilmesi için, öncelikli olarak Türkiye elektrik üretiminin kaynaklara göre dağılımının incelenmesi gerekmektedir.

Şekil 141: Kurulu Güç Yıllık Gelişim,2021

Kaynak: TMMOB

Türkiye'de elektrik enerjisi kurulu gücün yıllar içerisindeki değişimi incelendiğinde 2000 yılında yaklaşık 27,3 bin MW olan kurulu güç 2010 yılında 49,5 bin MW'ye 2021 yılında ise 99,8 bin MW'ye yükselmiştir. Elektrik enerjisi üretiminde fosil yakıtların toplam içerisindeki payı 2010 yılında %65'ten 2021 yılında %46,3'e düşerken yenilenebilir enerji kaynaklarının payı aynı dönemde %35'ten %53,7'ye yükselmiştir. 2000 yılında %75 olan elektrik üretiminde fosil yakıtların payı 2010 yılında %73,6'ya 2021 yılında ise %64,2'ye gerilemekle birlikte Türkiye'de elektrik enerjisi üretiminde ağırlığı yenilenebilir kaynaklara göre daha yüksektir.

Tablo 323: Nisan 2022 Döneminde Lisanslı Elektrik Üretiminin İl Bazında Sıralaması (MWh)

İller	Üretim (MWh)	Oran (%)
Çanakkale	1.696.057,69	6,87
Adana	1.192.543,90	4,83
Kahramanmaraş	1.142.250,43	4,63
İzmir	1.110.665,23	4,5
Balıkesir	1.052.982,72	4,26
Muğla	1.039.456,29	4,21
Manisa	1.019.764,87	4,13
Zonguldak	883.104,34	3,58
Artvin	850.663,43	3,44
İstanbul	659.255,46	2,67
Samsun	623.928,83	2,53
Aydın	621.166,75	2,52
Ankara	582.105,74	2,36
Antalya	571.912,06	2,32
Hatay	563.643,84	2,28
Osmaniye	175.243,42	0,71

Kaynak: Elektrik Piyasası Sektör Raporu, 2022

Nisan 2022 itibariyle Türkiye "Toplam Lisanslı Elektrik Üretimi" 24.693.002,26 MWh olup, Kahramanmaraş İli %4,63 oran ile 3. sırada yer almaktadır. Hatay 15. sırada yer alırken Osmaniye Türkiye genelinde 40.sırada yer almaktadır.

Lisanssız elektrik üretiminde ise 40.386,98MWh ve Türkiye 7.liği ile yine Kahramanmaraş ili öne çıkmaktadır. Osmaniye 12.619,23MWh ile 34. , Hatay 5.563,46MWh ile 44. sırada yer almaktadır. Türkiye genelinde %97,96'sı GES kaynaklı olan lisanssız elektrik üretiminde TR63 Bölgesi illeri sadece GES kaynaklı üretim yapmaktadır. (Elektrik Piyasası Sektör Raporu, 2022)

Termik Santraller

Termik santraller, farklı yakıt çeşitleri (kömür, doğalgaz, akaryakıt vb.) aracılığı ile kazanlarda ısıtılan sudan elde edilen buharın, elektrik akımı üreten türbinlere iletilmesi yoluyla çalışmaktadır.

Türkiye'de en çok kullanılan enerji kaynaklarının başında linyit geliyor. Linyit yatakları oldukça zengin olan ülkemizde ek olarak petrol, jeotermal ısı ve hidrolik enerji kaynakları da kullanılmaktadır. Kömür yataklarındaki azalma ve çevre kirliliği nedeniyle bu santrallerin kullanımı azaltılmıştır. Türkiye'nin en büyük kömür yakan santralleri arasında, Seyitömer, Soma, Yatağan, Kemerköy, Çatalağzı, 18 Mart Çan ve Bolu Höynük yer alıyor. Hidroelektrik santraller ise çevreye en az zarar veren santrallerdir. Karbon emisyonu son derece düşük olan bu santraller, Türkiye'nin birçok şehrinde bulunur. Atatürk Barajı, ülkemizin en büyük barajı ve hidroelektrik santralidir. Onun dışında Keban, Karakaya, Derinek, Obruk, Gökçekaya ve Kemer Barajları da elektrik üretiminde kullanılır. Türkiye'de ek olarak gaz ile çalışan santraller mevcuttur. İzmir, Samsun ve Van gibi şehirlerde bulunan gaz ile çalışan santrallerin toplam sayısı 20'ye yakındır.

TR63 Bölgesinin, termik enerji bakımından Türkiye'de önemli bir yeri bulunmaktadır. Kahramanmaraş ilinde bulunan zengin linyit yataklarından beslenerek çalışan Afşin Elbistan Termik Santrali, bu alanda ürettiği enerji bakımından Türkiye'deki en büyük 2. termik santrali olma özelliğindedir.

Harita 20:Türkiye Termik Santraller ve Enerji Kaynakları Haritası,2021

TÜRKİYE TERMİK SANTRALLER VE ENERJİ KAYNAKLARI HARİTASI

egrafyeharita.com R.SAYGILI 2021

Kaynak: www.milliyet.com, 2021

Türkiye'de bulunan 53 adet "Kömür ve Linyit Yakıtlı Termik Santraller" toplam kurulu gücü 20.443 MW olup yıllık elektrik üretimi yaklaşık 107.544 GWh'dir.

Tablo 324: TR63 Bölgesinde Devrede Olan Santraller(Türkiye Sıralaması ve Kurulu Güç)

Sıra	Santral Adı	İl	Firma	Yakıt Tipi	Kurulu Güç
2.	Afşin - Elbistan B Termik Santrali	Kahramanmaraş	EÜAŞ	Linyit	1.440 MW
3.	Afşin Elbistan A Termik Santrali	Kahramanmaraş	Çelikler Enerji	Linyit	1.355 MW
6.	İskenderun Atlas Termik Santrali	Hatay	Diler Holding Enerji Grubu	İthal Kömür	1.260 MW
25.	İskenderun Demir Çelik Termik Santrali	Hatay	OYAK	İthal Kömür	239 MW
38.	Kahramanmaraş Kağıt Termik Santrali	Kahramanmaraş	Kahramanmaraş Kağıt	İthal Kömür	16 MW
46.	Kipaş Kağıt Fabrikası Kömür Santrali	Kahramanmaraş	Kipaş Holding	İthal Kömür	7,60 MW

Kaynak: www.milliyet.com, 2021

Tablo 325: TR63 Bölgesinde Planlanan Kömür ve Linyit Yakıtlı Termik Santraller

Sıra	Santral Adı	İl	Firma	Yakıt Tipi	Kurulu Güç
2.	Diler Elbistan Termik Santrali	Kahramanmaraş	Diler Holding	Linyit	400 MW

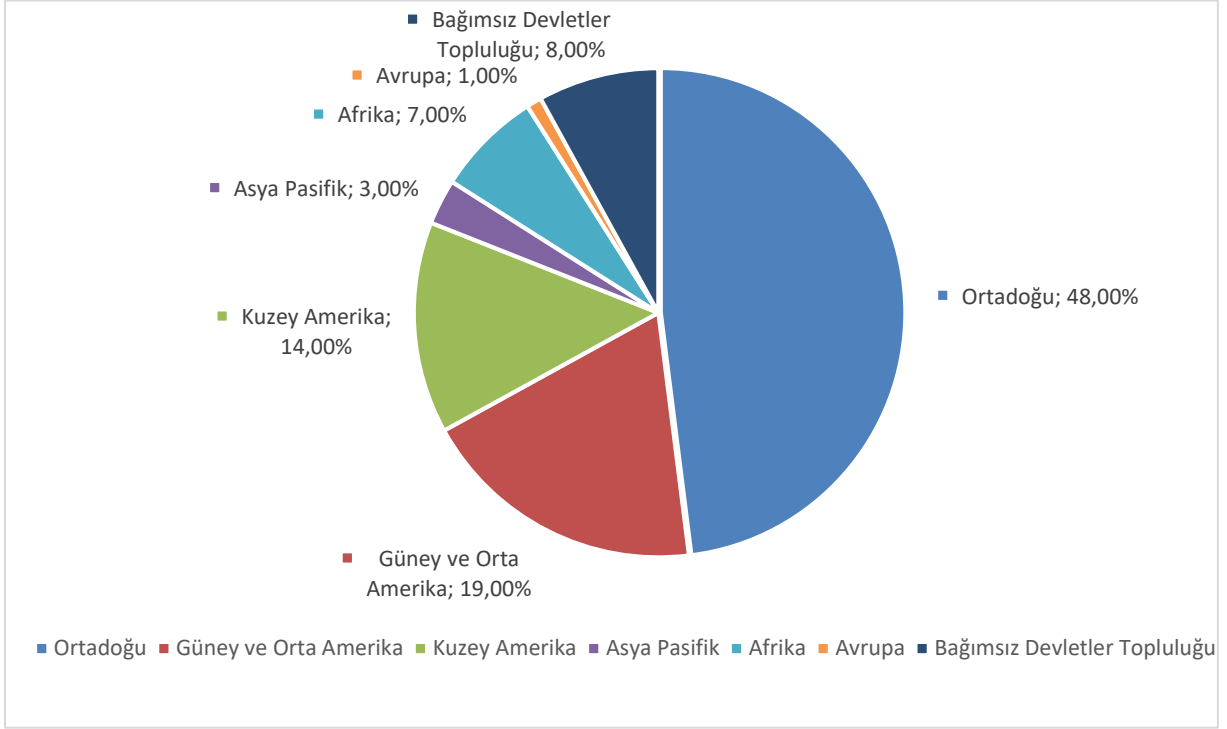
Kaynak: www.milliyet.com, 2021

Petrol

Petrol kelimesi Latince petro (taş) ve oleum (yağ) kelimelerinden oluşan taşıyağı anlamına gelmektedir. Petrol, organik maddelerin bozunup, basınç ve ısıya maruz kalmasıyla meydana gelir. Bileşiminde hidrojen ve karbon mevcut olup içerisinde az miktarda nitrojen, oksijen ve kükürt bulunmaktadır. Rafine edilmemiş sıvı haldeki petrole ham petrol, yarı katı ve katı halde bulunan, ağır hidrokarbon ve katrandan oluşan petrole ise asfalt, zift, katran ve benzeri isimler verilir. Ham petrolün ana bileşenleri hidrojen ve karbon olduğu için hidrokarbon olarak da isimlendirilir.

2019 yılı dünya geneli ispatlanmış petrol rezervi 1.733,9 milyar varil olarak tespit edilmiştir. Petrol rezervinin 833,8 milyar varili Orta Doğu ülkelerinde, 324,1 milyar varili Güney ve Orta Amerika ülkelerinde, 244,4 milyar varili Kuzey Amerika ülkelerinde bulunmaktadır.

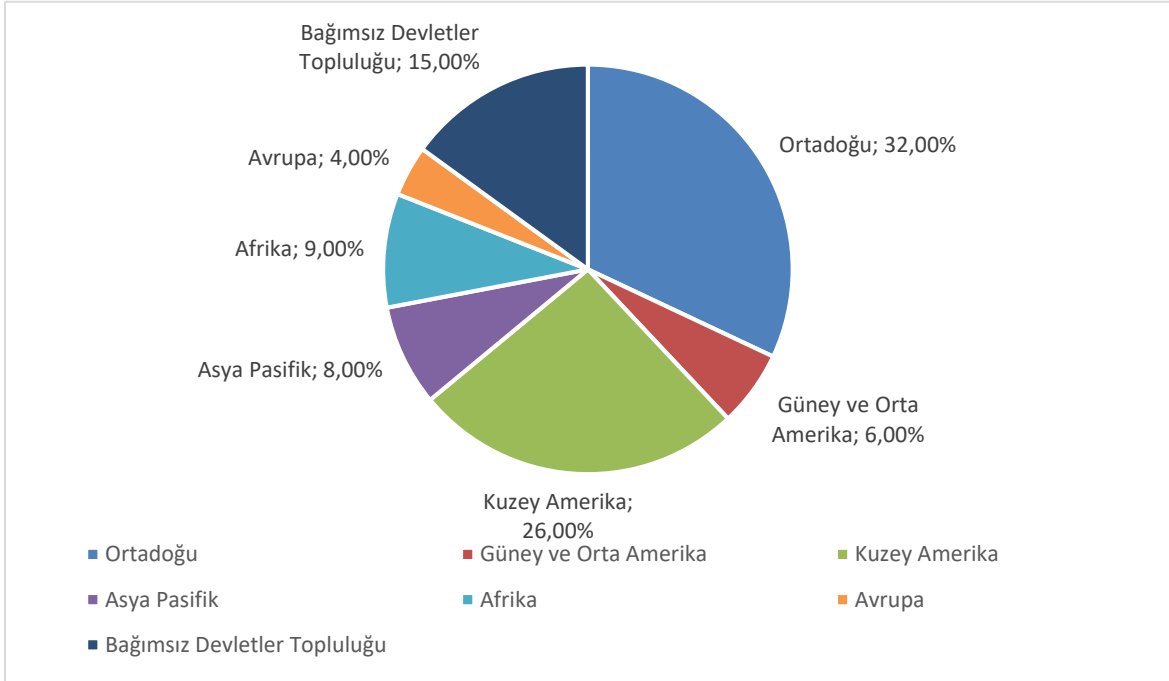
Şekil 142: Kanıtlanmış Petrol Rezervinin Dünyada Dağılımı, 2019

Kaynak: <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-petrol>, 2022

2019 yılında dünya petrol üretimi 95,2 milyon varil/gün olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 143: Petrol Üretiminin Dağılımı (2019)

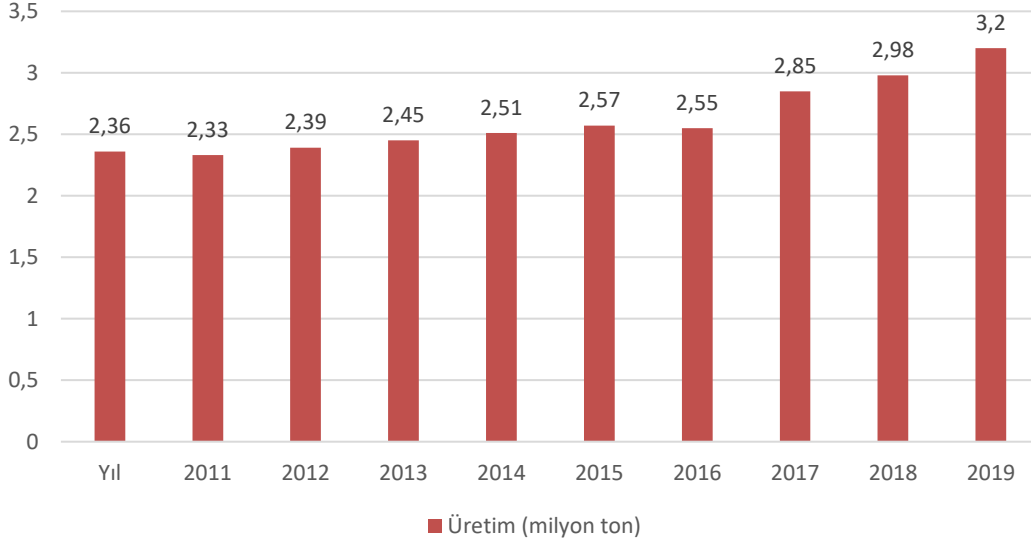

Kaynak: <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-petrol>, 2022

Ülkemizde 2019 yılı sonuna kadar toplam 9.536.832 metre sondaj yapılarak 5.063 adet kuyu açılmış olup denizlerde 200.301 km² 2 boyutlu, 67.422 km² 3 boyutlu sismik çalışma ve karada 184.400 km² 2 boyutlu, 20.147 km² 3 boyutlu sismik çalışma gerçekleştirilmiştir.

2019 yılında ülkemizde 340.863 metre sondaj yapılarak 153 kuyu açılmıştır. Ham petrol üretimi 2.984.800 ton olarak gerçekleşmiş olup kalan üretilebilir petrol rezervi 51.076.078 tondur.

Şekil 144: Türkiye Petrol Üretimi (milyon ton),2020

Kaynak: <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-petrol>, 2022

Ülkemizin petrol ve doğal gaz kaynaklarını ekonomimize kazandırmak ve dışa bağımlılığımızı azaltmak amacıyla denizlerde arama çalışmaları son hızla devam etmektedir. Bu kapsamda iki adet sismik gemi ve üç adet sondaj gemisi ülkemize kazandırılmıştır.

2019 yılında 31 milyon ton olarak gerçekleştirilen ham petrol ithalatımızın yanı sıra 13,7 milyon ton petrol ürünü ithal edilmiştir. Buna karşın 14,3 milyon ton petrol ürünü ihraç edilmiştir. Ham petrol ithal ettiğimiz ülkeler başlıca Rusya, Irak, Kazakistan, İran, Suudi Arabistan, Nijerya ve Libya'dır.

Rüzgâr Enerjisi

Enerji, bağımlı olunan kaynakların sınırlı olması ve çevreye günden güne zarar vermesi sebebiyle devletleri temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönlendirmiştir. Bunlardan biri de rüzgâr enerjisidir.

Rüzgâr enerjisi kaynaklı elektrik üretim uygulamalarının ilk yatırım maliyeti yüksek, kapasite faktörleri düşük ve değişken enerji üretimi gibi dezavantajları bulunmaktadır. Ancak bunların yanında avantajları genel olarak şöyle sıralanabilir;

- Yenilenebilir ve temiz bir enerji kaynağıdır, çevre dostudur.
- Tükenme ve zamanla fiyatının artma riski yoktur.
- Maliyeti günümüz güç santralleriyle rekabet edebilecek düzeye gelmiştir.
- Bakım ve işletme maliyetleri düşüktür.
- Teknolojinin tesisi ve işletilmesi göreceli olarak basittir.

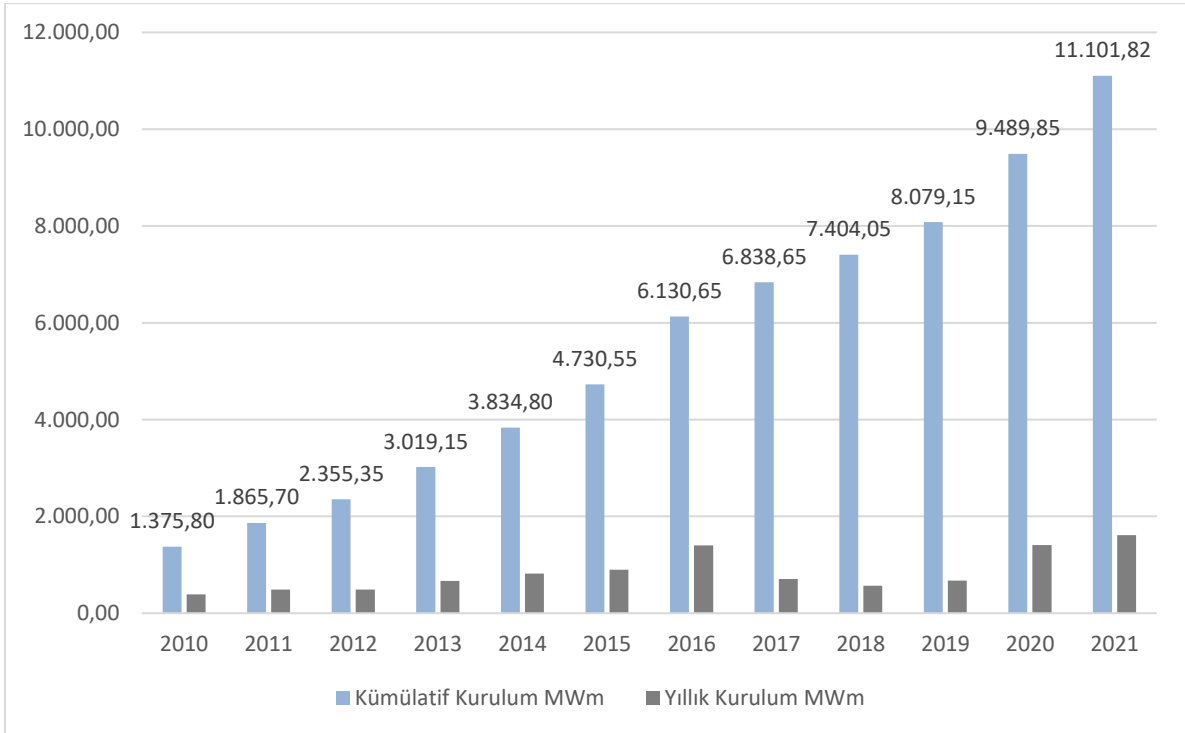
Dünyada rüzgar enerjisi ile elektrik üretimi yapan 100'den fazla ülke vardır. En fazla rüzgar enerjisi kurulu gücüne sahip olan ülkelere bakıldığında Çin, Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya uzun süredir ilk 3 sırada yer alır. Türkiye, rüzgar enerji santrali kurulu gücü olarak Avrupa'da 7. Dünyada ise 12. sırada bulunmaktadır.

Tablo 326: Ülkelere Göre RES Kurulu Güç,2022

Sıra	Ülke	Kurulu Güç (MW)
1	Çin	328.973
2	Amerika Birleşik Devletleri	132.738
3	Almanya	63.760
4	Hindistan	40.067
5	İspanya	27.497
6	Birleşik Krallık	27.130
7	Brezilya	21.161
8	Fransa	18.676
9	Kanada	14.304
10	İsveç	12.080
11	İtalya	11.276
12	Türkiye	10.886

Kaynak: www.enerjiatlası.com, 2022

2020 yılı içerisinde ülkemizdeki elektrik üretiminin ortalama %8,44'lük kısmı RES'lerden karşılanmıştır. Resmi verilere göre Temmuz 2022 Perşembe günü Türkiye toplam elektrik üretiminin 5'te 1'i (Yüzde 21) yerli ve yenilenebilir enerji kaynağı olan rüzgar enerjisi santralleri (RES)'lerde üretilmiştir. Bu gelişme çerçevesinde, bu alandaki çalışmalara hız veren ülkelerden biri olan Türkiye, rüzgâr enerjisi potansiyelini hayata geçirmeye yönelik çalışmalara başlamıştır. 2021 yılı içerisinde ise rüzgar enerjisinin toplam elektrik üretimi içerisindeki payı %9,8'e yükselmiştir.

Şekil 145: Yıllara Göre RES Kurulumu,2021

Kaynak: <https://tureb.com.tr/>, 2021

2021 sonu itibariyle santralden elde edilek 11.101,82 MWm'lik kurulu gücün 2010 yılına göre yaklaşık 8 kat arttığı görülmektedir.

Şekil 146: İllere Göre RES Kurulum Tablosu,2022

Sıra	İl	Kümülatif Kurulum MWm	Santral Sayısı
1	İzmir	1.886,70	58
2	Balıkesir	1.375,05	38
3	Çanakkale	917,85	23
4	Manisa	727,55	10
5	İstanbul	684,39	21
6	Kırklareli	481,68	9
7	Hatay	437,85	12
8	Afyon	368,45	5
9	Aydın	365,60	10
10	Konya	337,80	9
11	Yalova	308,95	6
12	Bursa	286,00	10
13	Kayseri	274,35	6
14	Osmaniye	265,30	3
23	Kahramanmaraş	121,50	4

Kaynak: <https://tureb.com.tr/>, 2022

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere Türkiye rüzgâr enerji kurulumunda ilk sırada olan iller sırasıyla İzmir (1.886,70MW), Balıkesir (1.375,05MW), Çanakkale (917,85MW) ve Manisa'dır (727,55MW). Bu illeri İstanbul, Kırklareli, Hatay, Afyon ve Aydın gibi iller izlemektedir.

Türkiye'nin rüzgâr potansiyeli incelendiğinde, Akdeniz Bölgesi'nin, Marmara ve Ege Bölgesinden sonra en yüksek potansiyele sahip üçüncü bölge olduğu görülmektedir. TR63 Bölgesi ise, kurulu rüzgâr gücü bakımından, Akdeniz Bölgesinin en önemli sahasıdır. İllere göre RES kurulumu sıralamasında Hatay ili 437,85 MWm ile 7. sırada, Osmaniye ili 265,30MWm ile 14. sırada yer alırken 121,50MWm ile Kahramanmaraş ili 23.sırada yer almaktadır.

Tablo 327: TR63 Bölgesi İşletmedeki Rüzgâr Santralleri

Hatay İşletmedeki Rüzgar Santralleri			
Santral Adı	İlçe	Firma	Güç
Ziyaret (Türbe) Rüzgâr Santrali	Samandağ	Manres Elektrik	76 MW
Sebenoba Rüzgar Santrali	Samandağ	Fernas Enerji	60 MW
Çerçikaya RES	İskenderun	ZT Enerji	57 MW
Belen Rüzgar Santrali	Belen	Güriş Holding	48 MW
Şenköy Rüzgar Santrali	Antakya	Güriş Holding	39 MW
Şenbük Rüzgar Santrali	İskenderun	Bakras Enerji	38 MW
Karlıtepe RES	Belen	Karesi Enerji	30 MW
Zaf Grup Şenbük RES	Belen	Zaf Grup	29 MW
Özbek RES	Belen	GYE Elektrik Üretim	24 MW
Atık Rüzgar Santrali	İskenderun	Güriş Holding	18 MW
Orhanlı Rüzgar Santrali	Belen	Elestaş Elektrik Üretim	9,00 MW
Bereket Çiftliği Rüzgar Santrali	Belen	Bereket Çiftliği	0,25 MW
Osmaniye İşletmedeki Rüzgar Santralleri			
Santral Adı	İlçe	Firma	Güç
Osmaniye Gökçedağ RES	Bahçe	Zorlu Enerji	135 MW
Sarıtepe RES (Rotor 2)	Bahçe	İmbat Enerji	50 MW
Hasanbeyli Rüzgar Santrali	Hasanbeyli	Eksim Enerji	50 MW
Kahramanmaraş İşletmedeki Rüzgar Santralleri			
Santral Adı	İlçe	Firma	Güç
Cerit Rüzgar Santrali	Çağlayancerit	Pakmem Elektrik	90 MW
Dilek Rüzgar Enerjisi Santrali	Andırın	Kale Enerji Üretim	28 MW

Kaynak: <https://www.enerjiatlası.com/>, 2022

Hidrolik Enerji

Hidroelektrik santraller; çevreye uyumlu, temiz, yenilenebilir, yüksek verimli, yakıt gideri olmayan, uzun ömürlü, işletme gideri çok düşük dışa bağımlı olmayan yerli bir kaynaktır.

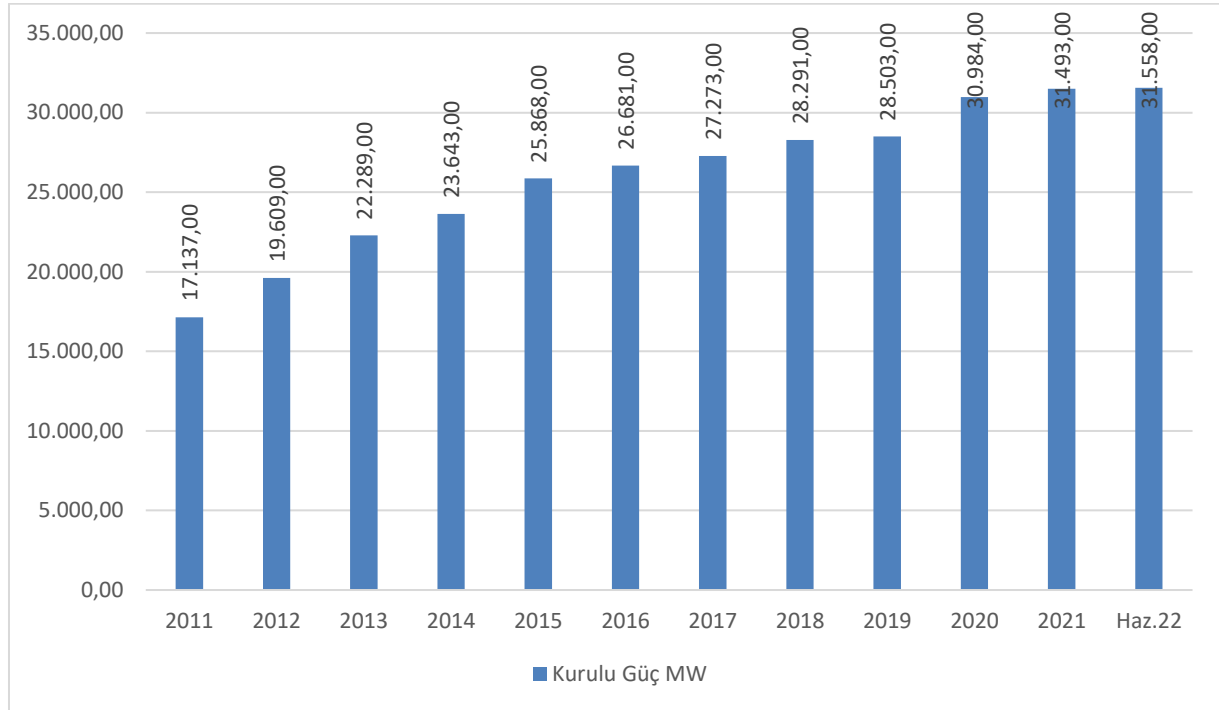
Ülkemizin yenilenebilir enerji potansiyeli içinde en önemli yeri tutan hidrolik kaynaklarımızın teorik hidroelektrik potansiyeli 433 milyar kWh olup teknik olarak değerlendirilebilir potansiyel 216 milyar kWh ve ekonomik hidroelektrik enerji potansiyel ise 160 milyar kWh/yıl'dır. 2018 yılında hidroelektrik kaynaklı 59,9 milyar kWh elektrik üretilmiştir. 2019 Ağustos sonu itibariyle hidrolik kaynaklı elektrik üretimi 68.452 GWh değerine ulaşmıştır.

2018 yıl sonunda işletmede bulunan 28.291 MW'lık kurulu güce sahip 653 adet HES, 2019 Ağustos sonu itibariyle hidroelektrik kurulu gücü 28.437 MW değerine ulaşmıştır.

2021 Şubat ayında barajlı santrallere gelen su miktarı 319,8 milyon metreküp iken bu rakam 2022 Şubat ayında 823 milyon m3 gibi rekor düzeye çıktığı tespit edilmiştir. (<https://www.enerjiatlası.com/>, 2022)

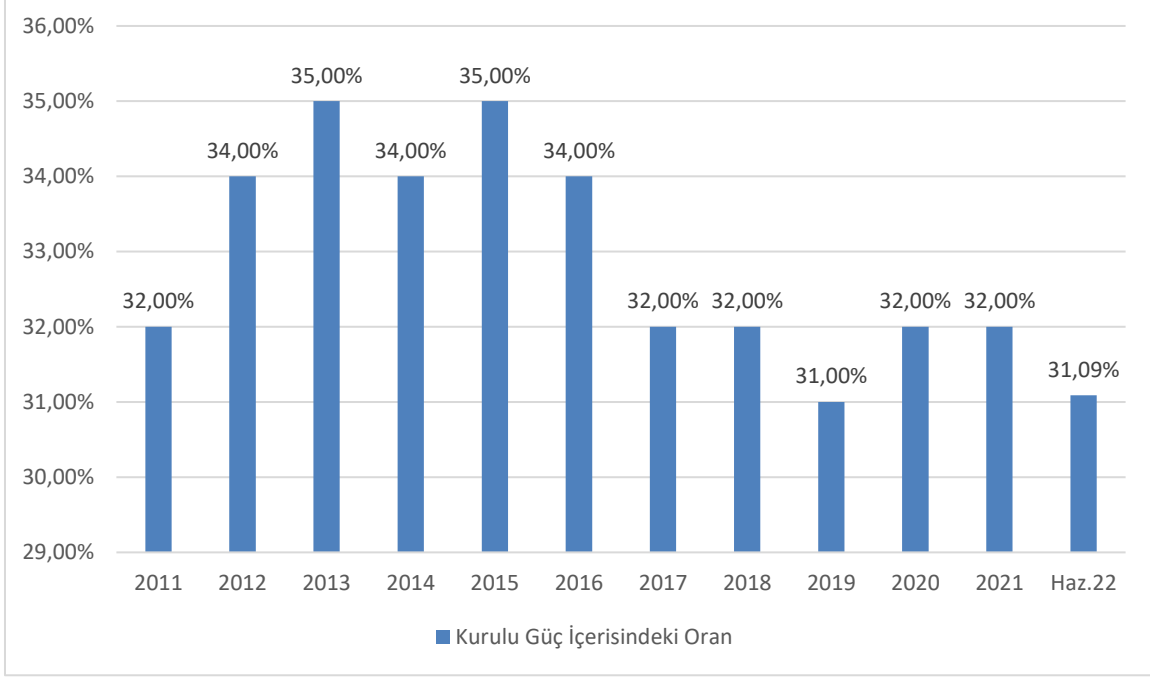
2021 yılında hidroelektrik kaynaklı 55,5 milyar kWh elektrik üretilmiştir. 2022 Mayıs sonu itibariyle hidrolik kaynaklı elektrik üretimi yaklaşık 35,2 milyar kWh değerine ulaşmıştır. Haziran 2022 sonu itibariyle hidrolik enerjisine dayalı elektrik kurulu gücümüz 31.558 MW, toplam kurulu güç içerisindeki oranı %31 olup yıllara göre kurulu güç değişimi ve toplam kurulu güç içerisindeki oranı aşağıdaki grafiklerde yer almaktadır.

Şekil 147: Türkiye HES Kurulu Güç Değişimi,2022

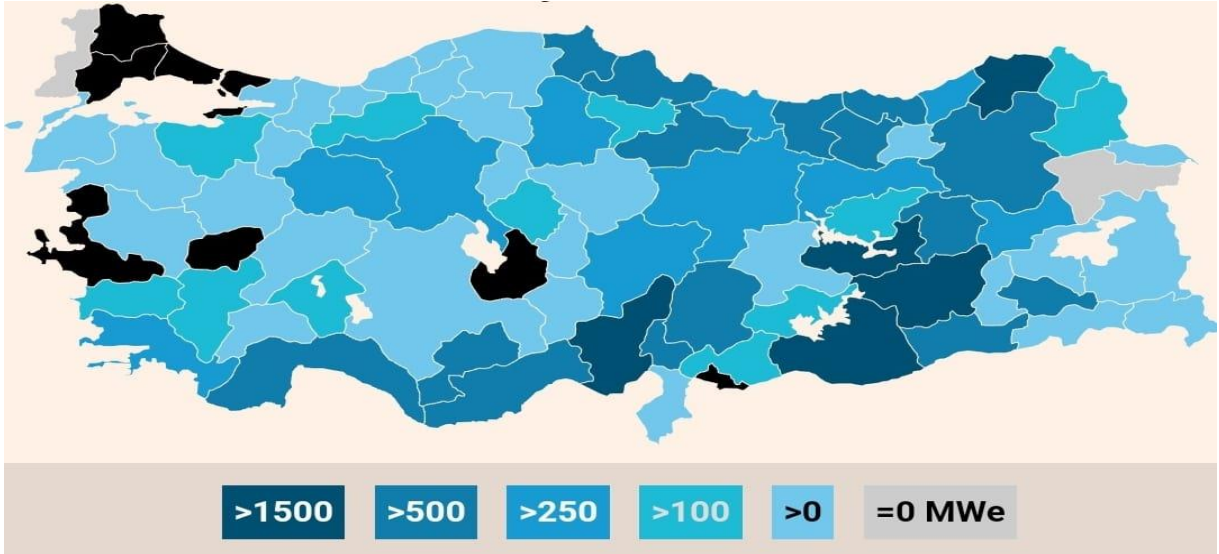
Kaynak: <https://enerji.gov.tr/>, 2022

Şekil 148: Türkiye HES Kurulu Güç İçerisindeki Oran Değişimi,2022

Kaynak: <https://enerji.gov.tr/>, 2022

Harita 21: Türkiye Hidrolik Enerji Haritası,2022

Kaynak: <https://enerji.gov.tr/>, 2022

2021 yılına ait TEİAŞ verilerine göre düzenlenmiş olan Türkiye'nin kurulu hidrolik gücüne göre enerji haritası incelendiğinde, Hatay ilinin 14 MW ile 100 MW'ın altında kurulu hidrolik enerji gücüne sahip olmasına rağmen, Osmaniye ilinin 815 MW, Kahramanmaraş'ın ise 1.305 MW kurulu hidrolik güce sahip olduğunu görülmektedir.

Tablo 328: TR63 Bölgesi'nde Yer Alan Hidroelektrik Santralleri

Hatay İşletmedeki HES'ler		
Santral Adı	Firma	Güç
Yeşilvadi HES	Koçoğlu İnşaat Enerji	9,98 MW
Büyük Karaçay Barajı ve HES	Berit Su Enerji Üretim	3,30 MW
Kuzuculu HES	Mustafa Modoğlu Holding	0,27 MW
Kahramanmaraş İşletmedeki HES'ler		
Santral Adı	Firma	Güç
Sır Barajı ve HES	EÜAŞ	284 MW
Kandil Barajı ve HES	Enerjisa Elektrik	208 MW
Hacınınoğlu HES	Enerjisa Elektrik	142 MW
Menzelet Barajı ve HES	Koç Holding	124 MW
Sarıgüzel HES	Enerjisa Elektrik	103 MW
Kılavuzlu Barajı ve HES	Koç Holding	54 MW
Andırın Barajı ve HES	Tektuğ Elektrik	41 MW
Değirmenüstü HES	Gülsan Holding	40 MW
Kale HES	Kale Enerji	34 MW
Çakmak HES	Ataser Elektrik Üretim	27 MW
Okkayası Regülatörü ve Şehitlik HES	Okkayası Elektrik Üretim	25 MW
Gökgedik HES	Kale Enerji	24 MW
Kargılık HES	Tektuğ Elektrik	24 MW
Söğütlü HES	Enda Enerji	18 MW
Avcılar HES	Avcılar Enerji	17 MW
Güvercin Regülatörü ve HES	Yılsan Holding	16 MW
Torlar HES	Kam Enerji Üretim	15 MW
Çataloluk HES	Elestaş Elektrik	9,54 MW
Kısıklı HES	Kılıç Enerji	9,26 MW
Fırnis HES	Maraş Enerji	9,26 MW
Akpınar HES	Akpınar Enerji Üretim	9,01 MW
Çakmak 2 Regülatörü ve HES		8,63 MW
Kartalkaya Barajı ve Hidroelektrik Santrali	Sır Enerji Üretim	8,00 MW
Dağdelen HES	Enerjisa Elektrik	8,00 MW
Suçatı HES	Mustafa Modoğlu Holding	7,00 MW
Zeytin Reg. ve HES		5,20 MW
Kesme HES	Kıvanç Enerji	4,61 MW
Süleymanlı HES	İskur Tekstil ve Enerji	4,60 MW
Kozak Bendi ve HES	Şirikçioğlu Elektrik	4,40 MW
Yaşıl HES		3,79 MW
Adatepe Barajı ve HES	Asmar Elektrik Üretim	3,69 MW
Poyraz HES		2,66 MW
Bulgurkaya HES	Mikail Enerji Grubu	2,57 MW
Karasu HES	Kurteks Tekstil	2,40 MW
Güneşli HES	Özyakut Enerji Üretim	1,80 MW
Teleme HES	Tayen Elektrik	1,57 MW
Köyobası HES	Şirikçioğlu Elektrik	1,07 MW
Üçkaya HES	Şirikçioğlu Elektrik	1,04 MW
Tayfun HES	Kadirli Enerji	0,82 MW
Osmaniye İşletmedeki HES'ler		
Santral Adı	Firma	Güç
Berke Barajı ve HES	EÜAŞ	510 MW
Aslantaş Barajı ve HES	EÜAŞ	138 MW
Ceyhan Barajı ve HES	Nurol Enerji	62 MW
Kalealtı HES	Tektuğ Elektrik	29 MW
Sayan HES	Karel Enerji	15 MW
Tahta HES	Güriş Holding	12 MW
Koroğlu HES	Etken Elektrik Üretim	9,06 MW
Horu HES	Maraş Enerji	8,48 MW
Sabunsuyu 2 HES	ANG Enerji	7,35 MW
Akçakoyun HES	Elbi Enerji	6,79 MW
Yamaç HES	Age Enerji	5,46 MW

Gökboyun HES	Güfen Enerji	5,00 MW
Üçgen HES	Işıklar Enerji ve Yapı Holding	3,39 MW
Erem HES	Efe Enerji Elektrik Üretim	3,05 MW
Değirmendere HES	Mustafa Modoğlu Holding	0,50 MW
Karaçay HES	Mustafa Modoğlu Holding	0,40 MW

Kaynak: <https://www.enerjiatlası.com/>, 2022

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere, TR63 Bölgesinin hidrolik kurulu gücü genel itibariyle Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinde yoğunlaşmaktadır.

Mevcut kurulu hidrolik güce göre, TR63 Bölgesindeki illerin Bölge bazında ağırlığı incelendiğinde, Kahramanmaraş ilinin tek başına Bölgenin kurulu hidrolik gücünün yarısından fazlasını karşıladığı görülmektedir. Bununla beraber, TR63 Bölgesinin hidrolik gücü potansiyelini değerlendirmeye yönelik yatırımlar devam etmektedir.

Projeksiyon verileri, TR63 Bölgesi hidrolik enerji kurulu gücünde, Kahramanmaraş ilinin ağırlığının artarak devam edeceğini, Osmaniye ilinin Bölgedeki payında bir miktar düşüş olacağını, hidroelektrik enerji kurulu gücünde çok cüzi katkısı olan Hatay ilinin ise bu konuda Bölgeye olan katkısının az da olsa artacağını göstermektedir.

Güneş Enerjisi

Güneş enerjisi, kurulum ve kullanım kolaylığı olmasının yanı sıra çevreyi kirletmemesi ve zararlı atık oluşturmaması gibi özelliklere sahip yenilenebilir enerji kaynağıdır. Güneş enerjisi, güneşin çekirdeğinde yer alan füzyon süreci ile (hidrojen gazının helyuma dönüşmesi) açığa çıkan ışımaya enerjisidir. Dünya atmosferinin dışında güneş enerjisinin şiddeti, yaklaşık olarak 1370 W/m^2 değerindedir, ancak yeryüzüne ulaşan miktarı atmosferden dolayı $0-1100 \text{ W/m}^2$ değerleri arasında değişim gösterir. Bu enerjinin dünyaya gelen küçük bir bölümü dahi, insanlığın mevcut enerji tüketiminden kat kat fazladır. Güneş enerjisinden yararlanma konusundaki çalışmalar özellikle 1970'lerden sonra hız kazanmış, güneş enerjisi sistemleri teknolojik olarak ilerleme ve maliyet bakımından düşme göstermiş, çevresel olarak temiz bir enerji kaynağı olarak kendini kabul ettirmiştir. Özellikle temiz bir enerji kaynağı olması ve kurulumdan sonra düşük maliyetle çalışması güneş enerjisinin önemini arttırmaktadır.

Güneşin merkezinde oluşan füzyonda açığa çıkan bir kısım enerji dünyaya da gelir, Yeryüzünde ışınlar, güneş panellerine yansır, kolektörlerin yardımıyla toplanıp ısı ve elektriğe dönüşür. Güneşten elde edilen enerji; ısınma, soğutma ve elektrik üretimi için kullanılır. Tükenmekte olan yeraltı kaynaklarına, alternatif enerji kaynağı olarak görülen doğal enerji kaynaklarının en başında gelmektedir.

Dünyada güneş enerjisi kullanımına baktığımızda, en çok ABD olmak üzere, Avrupa ülkeleri ile Çin kullanımında ilk sıralarda yer almaktadır. Bazı ülkeler güneş ışınları potansiyeli ile öne plana çıkarken, bazı ülkeler de sahip oldukları teknolojik birikim ve enerji ilişkilerinden dolayı öne çıkarlar.

Türkiye Güneş Enerjisi Potansiyeli Atlasına (GEPA) göre;

- Ortalama yıllık toplam güneşlenme süresi: 2.741,07 saat/yıl
- Ortalama günlük toplam güneşlenme süresi: 7,50 saat/gün
- Ortalama yıllık toplam ışınım şiddeti: 1.527,46 kwh/m²/yıl
- Ortalama günlük toplam ışınım şiddeti: 4,18 kwh/m²/gün

olarak hesaplanmıştır.

Güneş enerjisi günümüzde daha çok gelişmiş ülkelerde, katı yakıtların ortaya çıkardığı çevresel sorunları hafifletmek amacıyla alternatif bir çözüm olarak kullanılmaktadır.

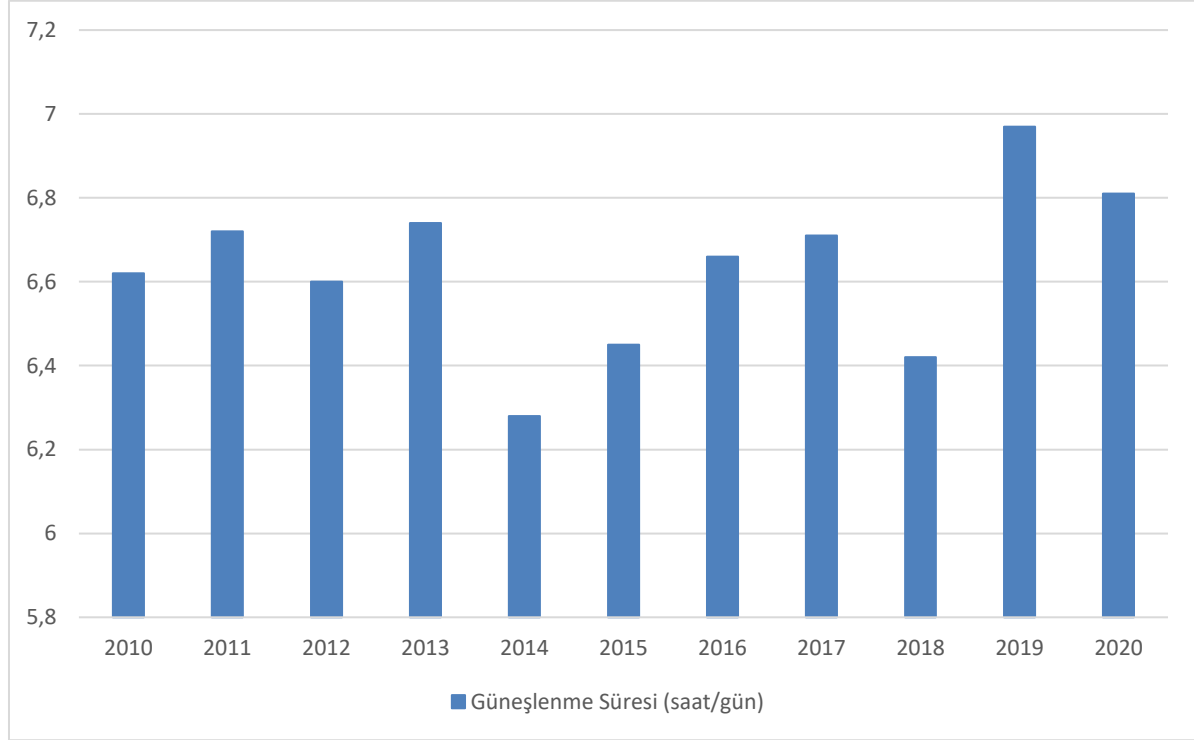
Sanayi, konutlar veya bireysel amaçlı kullanımlar için gerek duyulan enerji ihtiyacını, bitkilerde olduğu gibi doğrudan güneşten sağlamak mümkün değildir. Bu sebeple güneş enerjisi çeşitli şekillerde dönüştürülerek kullanılabilir. Güneş ışınlarından yararlanmak için pek çok teknoloji geliştirilmiştir. Güneş enerjisi teknolojileri yöntem, malzeme ve teknolojik düzey açısından çok çeşitlilik göstermekle birlikte bir kısmı güneş enerjisini ışık ya da ısı enerjisi şeklinde direk olarak kullanırken, diğer teknolojiler güneş

enerjisinden elektrik elde etmek şeklinde kullanılmaktadır. Güneş enerjisinin kullanım alanları arasında, doğrudan veya dolaylı elektrik üretimi, sıcak su elde edilmesi, alan ısıtma ve soğutma, sanayi kuruluşları için proses ısı enerjisi ve sera ısıtması sayılabilir.

Günümüzde güneş enerjisinden çok farklı biçimlerde ve alanlarda yararlanılmasıyla birlikte elektrik enerjisi üretiminde genelde iki farklı teknoloji kullanılmaktadır.

Güneş Hücreleri: Fotovoltaik (PV) güneş elektriği sistemleri de denilen güneş hücreleri, yarı iletken malzemelerden yapılmış olup, güneş ışığını doğrudan elektrik enerjisine çevirirler. **Isıl Güneş Teknolojileri ve Odaklanmış Güneş Enerjisi (CSP):** Güneş enerjisinden ısı elde edilen bu sistemlerde, ısı doğrudan kullanılabileceği gibi elektrik üretiminde de kullanılabilir.

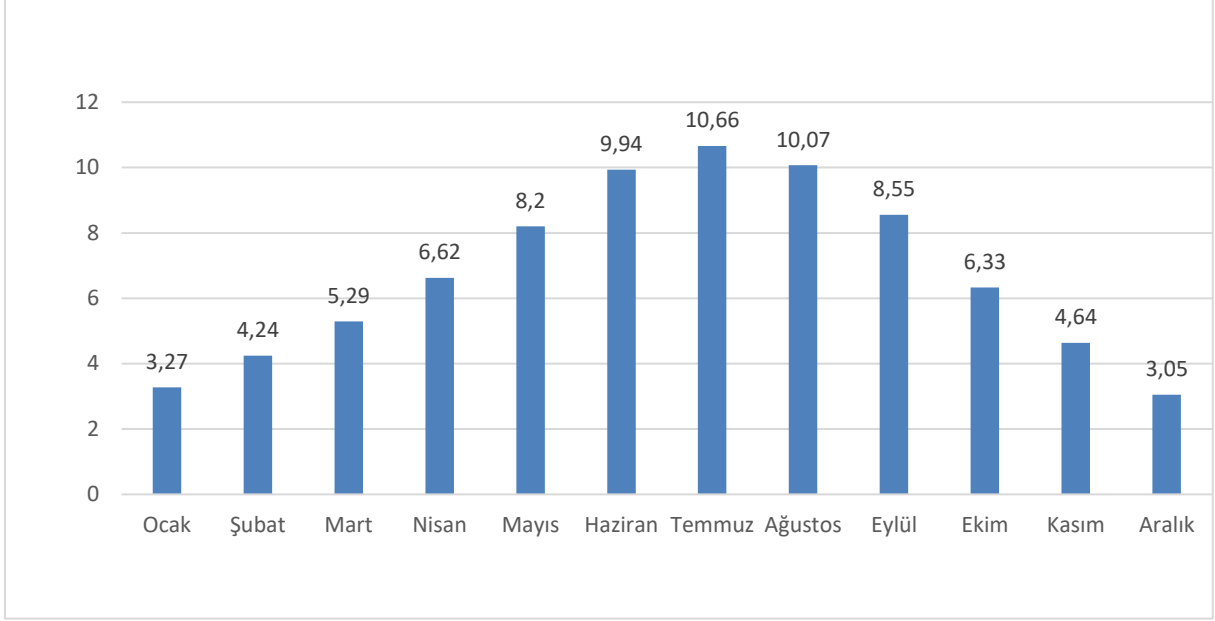
Şekil 149: Türkiye Yıllık Ortalama Güneşlenme Süresi (saat/gün),2020

Kaynak: <https://www.mgm.gov.tr/>, 2022

Güneş enerjisi potansiyeli ile ilgili olarak, en önemli verilerden bir tanesi de güneşlenme süresidir. Bölgelerin güneşlenme süreleri dikkate alındığında, Güney Doğu Anadolu ve TR63 Düzey 2 Bölgesinin de içinde olduğu Akdeniz Bölgesi'nin, birbirine yakın değerlere sahip olduğu ve diğer bölgelerden önemli derecede avantaja sahip olmaları ile ayrıştıkları gözlemlenmektedir. Bu nedenle, Akdeniz Bölgesinde bulunan TR63 Bölgesinin, güneş enerjisinden elektrik üretimi ile ilgili kalkınma politikalarında aktif olarak rol alması öngörülmektedir.

Şekil 150: Türkiye'nin Ortalama Güneşlenme Süresi,1991-2020 Aylık Ortalama (saat/gün)

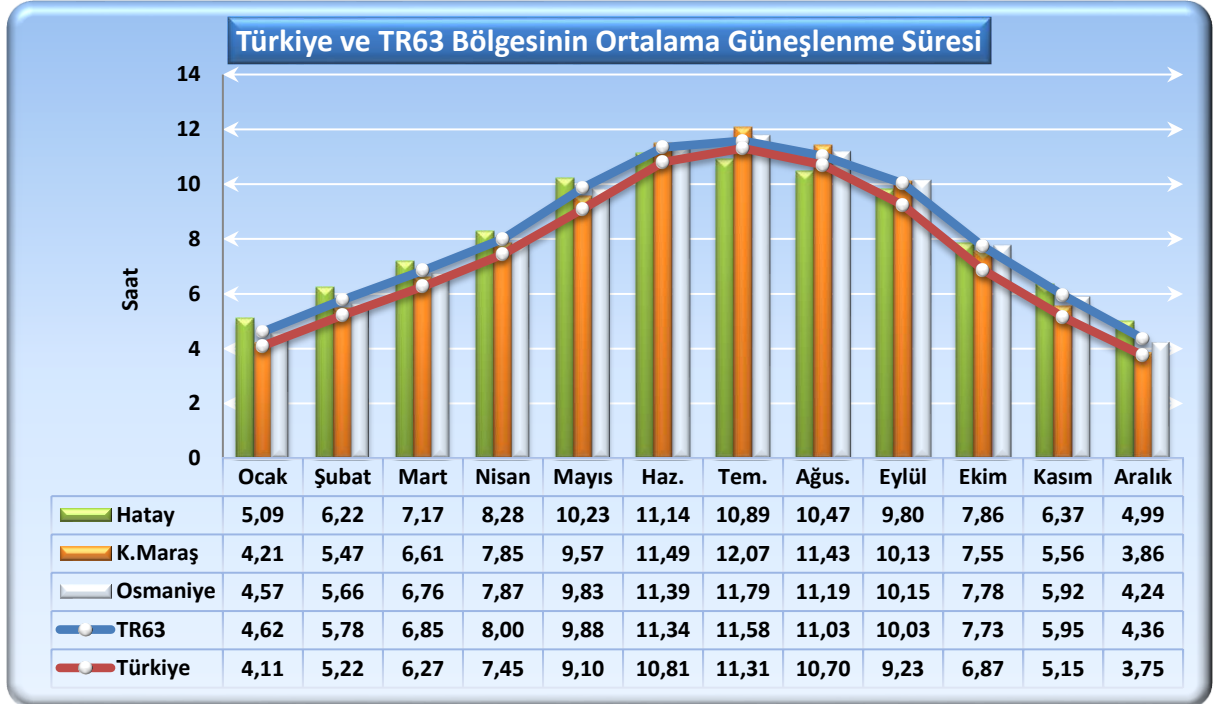

Kaynak: <https://www.mgm.gov.tr/>, 2022

Tablo 329: Türkiye ve TR63 Bölgesi Ortalama Güneşlenme Süreleri (saat)

Bölge	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Türkiye	4,11	5,22	6,27	7,46	9,10	10,81	11,31	10,70	9,23	6,87	5,15	3,75
Hatay	5,09	6,22	7,17	8,28	10,23	11,14	10,89	10,47	9,80	7,86	6,37	4,99
Kahramanmaraş	4,21	5,47	6,61	7,85	9,57	11,49	12,07	11,43	10,13	7,55	5,56	3,86
Osmaniye	4,57	5,66	6,76	7,87	9,83	11,39	11,79	11,19	10,15	7,78	5,92	4,24

Kaynak: <https://www.mgm.gov.tr/>, 2022

Kaynak: <https://gepa.enerji.gov.tr/MyCalculator/>, 2022

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın kaynaklarından elde edilen verilere göre, TR63 Bölgesinin ortalama aylık güneşlenme süreleri, her bir ay için Türkiye'nin aylık ortalama güneşlenme sürelerinden daha fazla olduğu görülmektedir. İl bazında inceleme yapıldığında ise, sadece Hatay ilinin Temmuz ve Ağustos aylarında aylık ortalama güneşlenme süresinin, Türkiye ortalamasından az miktarda düşük kaldığı, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinin ise, her bir ay için Türkiye ortalamasına göre daha fazla aylık güneşlenme süresine sahip oldukları ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber, bu rakamlardan hareket ile yapılan analiz bir adım daha öteye götürüldüğünde, Hatay ilinin yıl bazında 8,21 saatlik ortalama ile TR63 Bölgesinde birinci, Osmaniye ilinin 8,10 saat ile ikinci, Kahramanmaraş ilinin ise 7,98 saatlik yıllık ortalama güneşlenme süresi ile üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir.

Türkiye'de bulunan Güneş Enerji Santrallerinin toplam kurulu gücü 8.335 MW'dır. 2021 yılında Güneş Enerji Santralleri ile 13.294.280.970 kilovatsaat elektrik üretimi yapılmıştır.

Tablo 330: Türkiye Güneş Enerji Santralleri Profili,2021

Güneş Enerji Santralleri Profili	
Kayıtlı Santral Sayısı	673
GES Kurulu Güç	8.335 MWe
	Kayıtlı: 8.221 MWe
Kurulu Güce Oranı	8,28%
Yıllık Elektrik Üretimi	~ 12.620 GWh
Üretimin Tüketime Oranı	4,21%
Lisans Durumu	37 lisanslı, 636 lisanssız

Kaynak: DOĞAKA tarafından hazırlanmıştır.

TR63 Bölgesindeki GES'ler aşağıda sıralanmıştır.

Hatay İli İşletmedeki Güneş Enerji Santralleri			
Santral Adı	İlçe	Firma	Güç
Hatay Önesa AVM Güneş Enerjisi Santrali	Antakya	Önasa AVM	0,26 MW
Antakya Ottoman Otel Güneş Enerjisi Santrali	Antakya	Ottoman Palace	0,25 MW
Kemal Altunay GES	İskenderun	Kemal Altunay	0,010 MW
Hatay'daki diğer lisanssız GES'ler		Çeşitli Firmalar	30 MW
Özet: Hatay İli İşletmedeki Güneş Enerji Santralleri: 4 santral, 30 MWe			
Yapım Aşamasındaki Güneş Enerji Santralleri			
Santral Adı	İlçe	Firma	Güç
Afra Enerji Güneş Enerjisi Santrali	Yayladağı	Afra Enerji	1,00 MW
Özet: Hatay İli Yapım Aşamasındaki Güneş Enerji Santralleri: 1 santral, 1,00 MWe			
Kahramanmaraş İli İşletmedeki Güneş Enerji Santralleri			
Santral Adı	İlçe	Firma	Güç
Büget GES	Afşin	Uluder Elektrik	10 MW
Büget Karamod GES	Afşin	Karomod Madencilik	7,00 MW
Kahramanmaraş Elbistan Güneş Enerji Santrali	Elbistan		6,87 MW
Göksun Güneş Enerji Santrali	Göksun		4,82 MW
Beren Altonova Enerji Güneş Enerjisi Santrali	Merkez	Beren ve Altonova Enerji	1,82 MW
Nurettin Dokumacı GES	Merkez		1,00 MW
İskur Tekstil Güneş Enerji Santrali	Merkez	İskur Tekstil ve Enerji	0,97 MW
Kusay Enerji Güneş Enerjisi Tesisi	Merkez	Kusay Enerji	0,91 MW

Nadir Nacar Enerji Güneş Enerjisi Santrali	Merkez	Nadir Enerji	Nacar	0,91 MW
Ekinözü Güneş Enerji Santrali	Ekinözü	Akdemir Madencilik	Kömür	0,61 MW
Cem İplik Güneş Santrali	Pazarcık	Cem İplik		0,50 MW
ÇMS Çavuş Metal Tekstil GES	Afşin	ÇMS Çavuş Metal Tekstil		0,50 MW
Kirteks Tekstil Güneş Santrali	Afşin	Kirteks Tekstil		0,50 MW
Kamer Tekstil Güneş Enerji Santrali	Türkoğlu	Kamer Tekstil		0,44 MW
Akalp Güneş Enerji Santrali	Merkez			0,21 MW
Osman Sakınmaz Güneş Enerjisi Tesisi	Pazarcık	Osman Sakınmaz		0,096 MW
Kahramanmaraş'taki diğer lisanssız GES'ler		Çeşitli Firmalar		228 MW
Özet: Kahramanmaraş İli İşletmedeki Güneş Enerji Santralleri: 17 santral, 265 MWe				
Ön Lisans Alan Güneş Enerji Santralleri				
Santral Adı	İlçe	Firma	Güç	
Elbistan 1 Güneş Enerjisi Santrali	Elbistan	Solar Ventures		10 MW
ÖZET: Kahramanmaraş İli Ön Lisans Alan Güneş Enerji Santralleri : 1 santral, 10 MWe				
Osmaniye İli İşletmedeki Güneş Enerji Santralleri				
Santral Adı	İlçe	Firma	Güç	
T Dinamik Osmaniye Bahçe GES	Bahçe	T Dinamik Enerji		3,20 MW
Emta Kablo Güneş Enerjisi Santrali	Kadirli	Emta Conductor		0,90 MW
Osmaniye'deki diğer lisanssız GES'ler		Çeşitli Firmalar		83 MW
Özet: Osmaniye İli İşletmedeki Güneş Enerji Santralleri: 3 santral, 87 MWe				
Ön Lisans Alan Güneş Enerji Santralleri				
Santral Adı	İlçe	Firma	Güç	
Aktepe Güneş Enerjisi Santrali		Aten Elektrik Üretim		9,00 MW
ÖZET: Osmaniye İli Ön Lisans Alan Güneş Enerji Santralleri: 1 santral, 9,00 MWe				

Kaynak: <https://www.enerjiatlası.com/>, 2022

Jeotermal Enerji

Jeotermal kaynakların kullanım alanının başında elektrik üretimi, ısıtma ve endüstrideki çeşitli kullanımlar gelmektedir. Son yıllarda geliştirilen ve ikili çevrim olarak adlandırılan sistemle, buharlaşma noktaları düşük gazlar (Freon, izobütan vb.) kullanılarak, 70°C<T<80°C sıcaklığındaki sulardan elektrik üretilebilmektedir. Bu alandaki teknolojik ilerlemeler, dünyanın jeotermal enerji kapasitesi yüksek olan ülkeleri arasında bulunan ve enerji ihtiyacını karşılamak için kendi öz kaynaklarını tam kapasite ile kullanmayı hedefleyen Türkiye'yi doğrudan ilgilendirmektedir.

Jeotermal enerji, yenilenebilir, temiz, ucuz ve çevre dostu olan yerli bir yeraltı kaynağıdır. Ülkemiz jeolojik ve coğrafik konumu itibarı ile aktif bir tektonik kuşak üzerinde yer aldığı için jeotermal açıdan dünya ülkeleri arasında zengin bir konumdadır. Ülkemizin her tarafında yayılmış yaklaşık 1.000 adet doğal çıkış şeklinde değişik sıcaklıklarda jeotermal kaynaklar mevcuttur.

Bu kaynakların %78'i Batı Anadolu'da, %9'u İç Anadolu'da, %7'si Marmara Bölgesi'nde, %5'i Doğu Anadolu'da ve %1'i diğer bölgelerde yer almaktadır. Jeotermal kaynaklarımızın %90'ı düşük ve orta sıcaklıkta olup doğrudan uygulamalar (ısıtma, termal turizm, çeşitli endüstriyel uygulamalar vb.) için, %10' u ise dolaylı uygulamalar (elektrik enerjisi üretimi) için uygundur. Jeotermal enerji uygulamalarında ilk elektrik üretimi 1975 yılında 0,5 MWe güce sahip Kızıldere Santrali ile başlatılmıştır.

Jeotermal enerji arama çalışmalarına hız verilmiş ve sondajlı jeotermal enerji aramaları 2.000 m seviyelerinden 28.000 m seviyelerine çıkarılmıştır. 2008 yılında, Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ve özel sektörün de jeotermal arama, geliştirme ve yatırım çalışmaları ile birlikte ülkemiz toplam jeotermal ısı kapasitesi (görünür ısı miktarı) 35.500 MWt'e ulaşmıştır. Türkiye'nin muhtemel jeotermal ısı potansiyeli 31.500 MWt elektrik üretimi için olan potansiyel 2.000 MWe olarak tahmin edilmektedir. 2021 yılında Jeotermal Enerji Santralleri ile 10.770.879.810 kilovatsaat elektrik üretimi yapılmıştır.

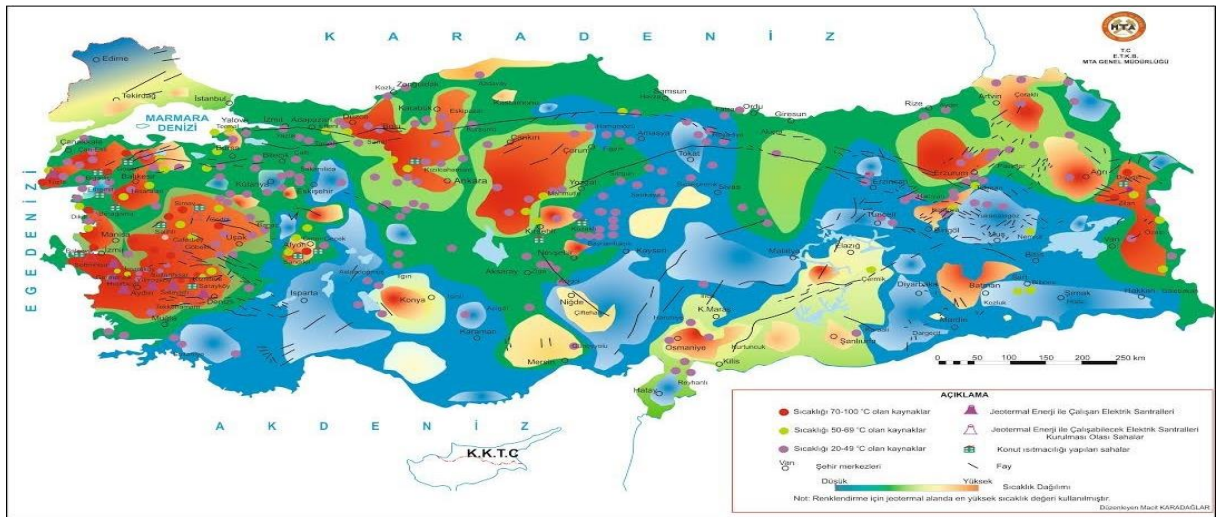
Tablo 331: Türkiye Jeotermal Enerji Santralleri Profili, 2021

Türkiye Jeotermal Enerji Santralleri Profili		
Kayıtlı Santral Sayısı	63	
JES Kurulu Güç	1.679MWe Kayıtlı: 1.686 MWe	
Kurulu Güce Oranı	1,67%	
Yıllık Elektrik Üretimi	~ 9.786 GWh	
Üretimin Tüketime Oranı	3,26%	
Türkiye Jeotermal Enerji Santralleri Kurulu Güç ve Proje Kapasiteleri		
Durum	Güç (MWe)	Oran
Devrede	1.679	78,30%
Kurulumu devam eden	149	7,00%
Üretim lisansı alınan	0	0,00%
Önlisans alınan	309	0,00%
Proje aşamasında	0	0,00%
Toplam	2.145	100%

Kaynak: <https://www.enerjiatlası.com/jeotermal/>, 2022

2021 yılı itibarıyla Türkiye'de Kayıtlı Jeotermal Enerji Santrali sayısı 63, kurulu gücü 1.679MWe'dir Kurulumu devam eden 149 MWe ve önlisans alan 309MWe gücünde santral mevcuttur.

Harita 22: Türkiye Jeotermal Kaynaklar ve Uygulama Haritası

Kaynak: <https://www.elektrikport.com/>, 2022

Yukarıdaki haritada da görüleceği üzere TR63 Bölgesi illerinde jeotermal kaynaklar mevcuttur. Hatay ili jeotermal kaynakları ile bölgede bu alanda öncülük yapmaktadır. Bununla beraber, jeotermal kaynakların kullanım alanlarını yeryüzüne çıkan suyun sıcaklık derecesi şekillendirmektedir. TR63 Bölgesindeki mevcut jeotermal kaynakların sıcaklık değerleri 27 °C ile 41 °C arasında değişmektedir. TR63 Bölgesinin Düşük Sıcaklıklı Sahalara sahip olduğu söylenebilir. Mevcut teknolojik ve ekonomik koşullar altında, TR63 Bölgesindeki jeotermal kaynaklardan başta ısıtma olmak üzere (sera, bina, zirai kullanımlar), endüstride (yiyecek kurutulması, kerestecilik, kâğıt ve dokuma sanayisinde, dericilikte, soğutma tesislerinde), kimyasal madde üretiminde (borik asit, amonyum bikarbonat, ağır su,

akışkandaki CO2 den kuru buz eldesinde) kullanılabilir potansiyeli bulunmaktadır. Mevcut sahaların genel itibariye kaplıca olarak sağlık turizmi ve tedavi amacıyla kullanıldığı düşünüldüğünde, yapılacak inceleme, araştırma ve yatırımlar ile TR63 Bölgesindeki potansiyelin daha verimli bir şekilde kullanılabilmesi ve Bölge kalkınmasına daha etkin bir şekilde hizmet edeceği değerlendirilmektedir.

13.2.TR63 Bölgesinde Elektrik Enerjisi Tüketimi

Ülkelere göre güç tüketiminde, Çin dünyadaki en büyük elektrik tüketicisidir. Dünya nüfusunun yaklaşık beşte birinin yaşadığı ülkede, dünya çapında kullanılan elektriğin dörtte birinden fazlası kullanılmaktadır.

Ülkelere göre güç tüketimi listesinde Türkiye 20. sırada yer almaktadır. 2022 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla Türkiye kurulu gücü **102.281 MW**'a ulaşmıştır. 2022 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla kurulu gücümüzün kaynaklara göre dağılımı; %30,9'u hidrolik enerji, %24,7'si doğal gaz, %20,6'sı kömür, %10,9'u rüzgâr, %8,8'i güneş, %1,6'sı jeotermal ve %2,4'ü ise diğer kaynaklar şeklindedir. Ayrıca Türkiye'de elektrik enerjisi üretim santrali sayısı, 2022 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla 11.142'ye (Lisanssız santraller dâhil) yükselmiştir. Mevcut santrallerin 750 adedi hidroelektrik, 67 adedi kömür, 357 adedi rüzgâr, 63 adedi jeotermal, 345 adedi doğal gaz, 9.071 adedi güneş, 489 adedi ise diğer kaynaklı santrallerdir.

Hatay

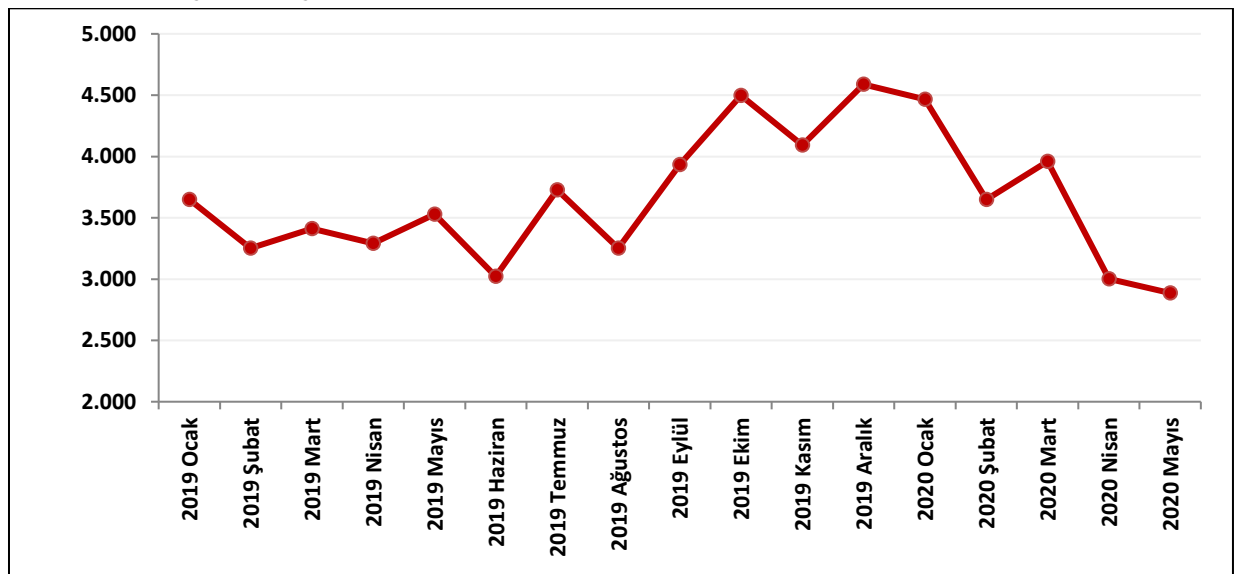
Sanayi işletmelerinde elektrik tüketiminin üretim kapasitesiyle doğru orantılı olarak arttığı veya azaldığı hemen hemen bütün sektörler için geçerli bir durumdur. EPDK, OSB gibi kurumların idari kayıtlarına yansıyan bu veriler Hatay için elektrik tüketim verileri tüketici gruplarına göre gösterilmiştir.

EPDK verileri üzerinde sektörel ayırım yapılamadığı için Organize Sanayi Bölgelerinden veri derlenmeye çalışılmıştır. Burada bazı OSB'ler sektör detayında kayıt çıkarabilir iken bazıları kayıtlarını bu şekilde tutmadıklarını belirtmişlerdir.

Antakya Organize Sanayi Bölgesi

2001 yılında tüzel kişilik kazanan Antakya OSB'de 2020 yılı Mayıs ayı itibarıyla 77 firma aktif faaliyet göstermektedir. Bu firmalardaki fiili istihdam 2200 kişi civarındadır. Antakya Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren firmalar arasında gıda ürünleri imalatı 18 firma ile ilk sırada gelmektedir. Daha sonra 8 firma ile kauçuk ve plastik ürünleri imalatı, 7'şer firma ile kimyasal ürünler, fabrikasyon metal ve makine ekipman imalatı, 6 firma ile ana metal ve 4 firma ile mobilya imalatı ön plana çıkmaktadır.

Şekil 151: Antakya OSB Aylara Göre Elektrik Tüketimi (2019-2020 Nisan, MWh)

Kaynak: Antakya OSB Müdürlüğü

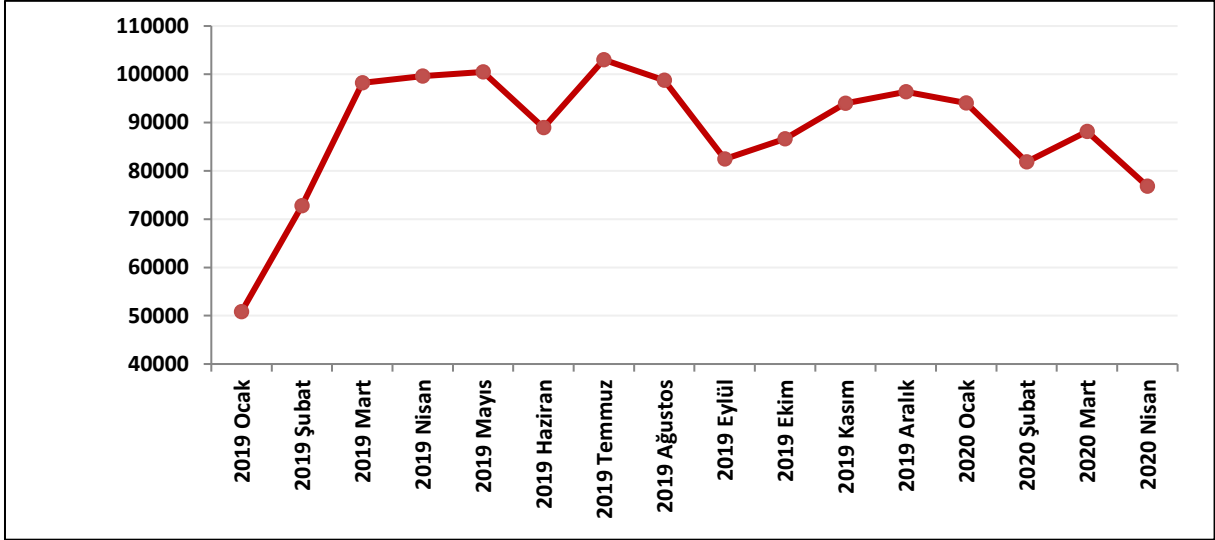
Antakya OSB elektrik tüketim verileri incelendiğinde Mart ayına kadar EPDK verileri ile benzerlik gösteren grafik Nisan ve Mayıs aylarında ciddi bir düşüş göstermektedir. Nisan ayında %24 düşen elektrik tüketimi Mayıs ayında da %3,9 azalarak son 17 ayın en düşük seviyesine gerilemiştir.

İskenderun Organize Sanayi Bölgesi

1980 yılında hizmete başlayan İskenderun OSB'de 2020 Nisan ayı itibarıyla 43 firma aktif faaliyet göstermektedir. OSB içerisinde 4 adet iskele mevcuttur ve otoyola uzaklığı 5 km'dir.

İskenderun Organize Sanayi Bölgesi firmaları içerisinde ana metal sanayisi ve demir-çelik ürünleri 19 firma ile başı çekmektedir. Bu firmaları 6 firma ile makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı, 2 firma ile kauçuk ve plastik ürünleri imalatı izlemektedir.

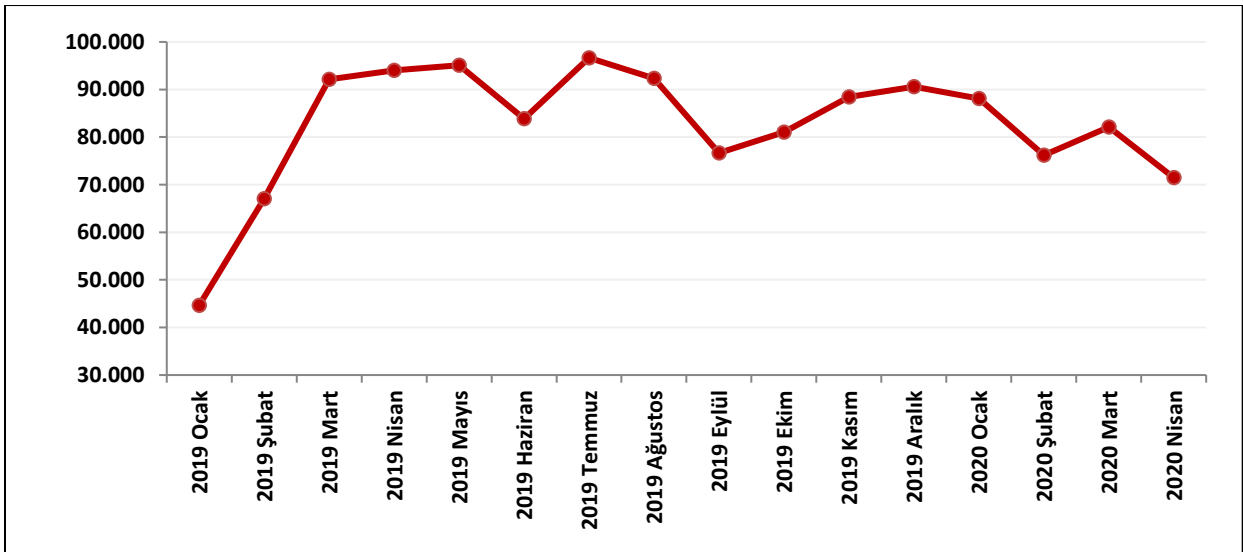
Şekil 152: İskenderun OSB Elektrik Tüketimi (2019-2020 Nisan, MWh)

Kaynak: İskenderun OSB Müdürlüğü

İskenderun OSB toplam tüketim miktarları incelendiğinde elektrik tüketimin düştüğü ancak bu düşüşün çok sert şekilde olmadığı görülmektedir. 2020 yılı Mart-Nisan döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre %16,6 düşüş yaşanmıştır

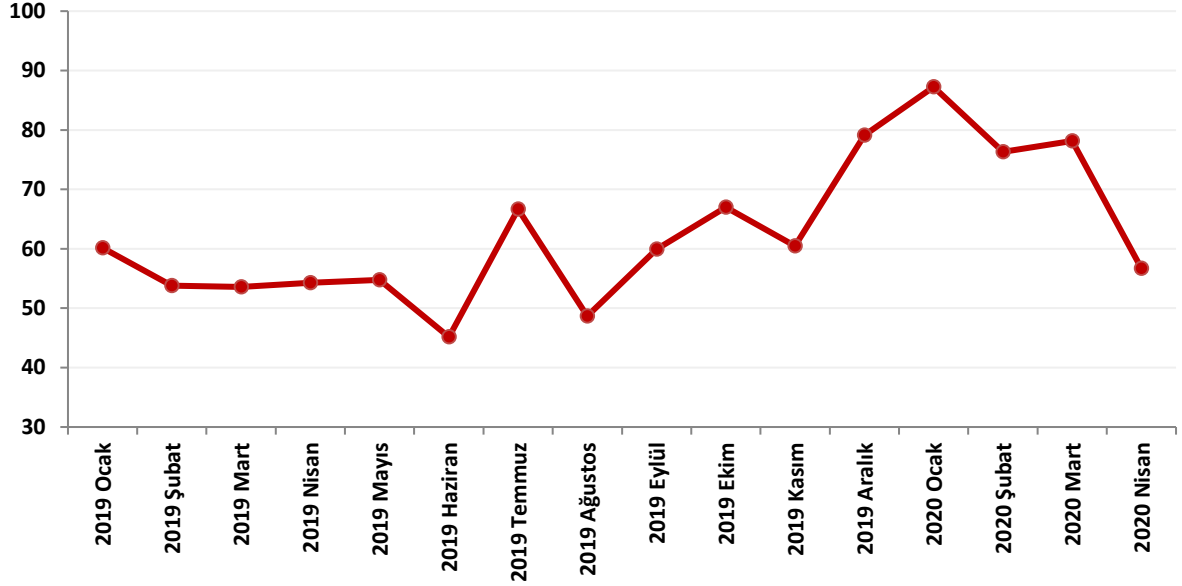
Şekil 153: Ana Metal ve Demir Çelik Sanayi Elektrik Tüketimi, İOSB (2019-2020 Nisan)

Kaynak: İskenderun OSB Müdürlüğü

Ana metal ve demir çelik sektörü bölgenin lokomotif sektörlerinden biridir. OSB deki 19 firmaya ait elektrik tüketim verileri incelendiğinde Mart ayı sonuna kadar bir düşüş olmadığı görülmektedir ancak Nisan ayında tüketim %13 oranında azalmıştır.

Şekil 154: Makine ve Ekipmanların Kur. Elektrik Tüketimi, İOSB (2019-2020 Nisan, MWh)

Kaynak: İskenderun OSB Müdürlüğü

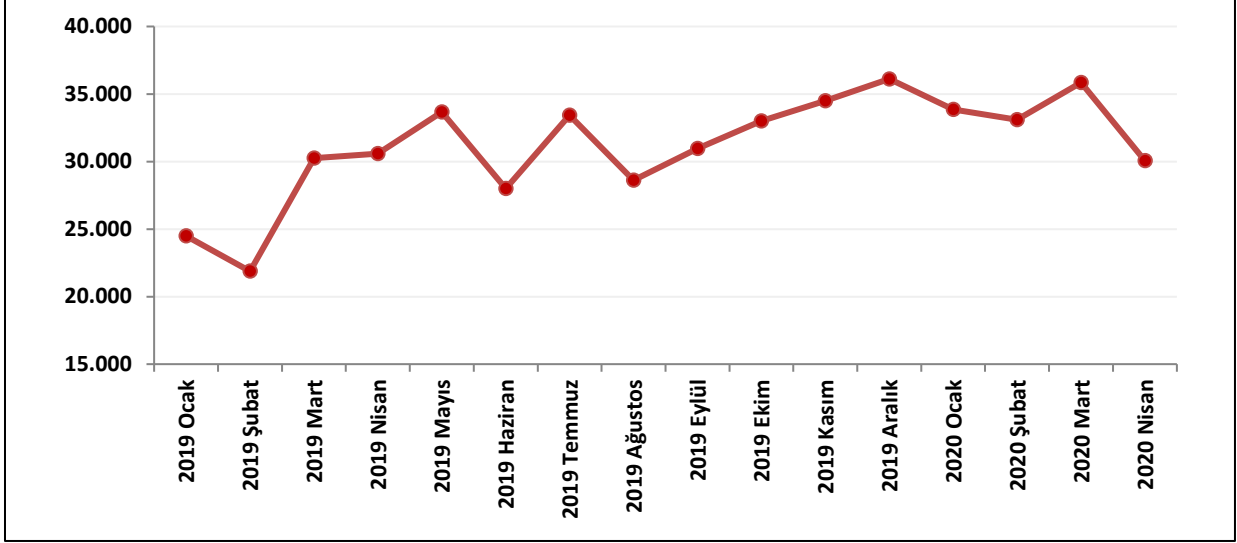
Makine ve ekipmanları kurulumu ve onarımı sektörüne ait 6 firmaya ait elektrik tüketim verileri Şekil 154'te görülmektedir. Sektör salgının ülkemizdeki başlangıcı olan Mart 2020 tarihine kadar yükseliş trendini sürdürmüştür. Ancak Nisan ayında tüketim %27 düşüş göstermiştir.

Payas Organize Sanayi Bölgesi

Hatay-Payas 1995 yılında Organize Sanayi Bölgesi ilan edilmiştir. Payas OSB bünyesinde bulunan sanayi kuruluşlarının **büyük çoğunluğu demir ve demir mamullerini üretmektedir**. Payas Organize Sanayi Bölgesi, İskenderun Demir ve Çelik fabrikalarına 1 km, demir yollarına 3 km, limanlara yaklaşık 2 km uzaklıkta bulunmaktadır.

OSB bünyesinde faaliyet gösteren 3 firma kömür ticareti ile iştigal etmektedir ancak elektrik tüketim rakamlarının düşük bir kısmını oluşturmaktadırlar.

Şekil 155: Payas OSB Elektrik Tüketimi (2019-2020 Nisan, MWh)

Kaynak: Payas OSB Müdürlüğü

Payas Organize Sanayi Bölgesinde yer alan 15 firmaya ait elektrik tüketim verileri yukarıdaki grafikte gösterilmiştir. Mart 2020 sonu itibarıyla son 16 ayın en yüksek tüketimine ulaşan sektör Nisan ayında %16 düşüş göstermiştir. Payas OSB elektrik tüketimi 2020 yılı Mart-Nisan döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre %8,4 oranında artmıştır.

Kahramanmaraş

Aşağıdaki tabloda Kahramanmaraş için elektrik tüketim verileri tüketici gruplarına göre gösterilmiştir.

Tablo 332: Aylara ve Tüketici Grubuna Göre Elektrik Tüketimleri (Kahramanmaraş, MWh)

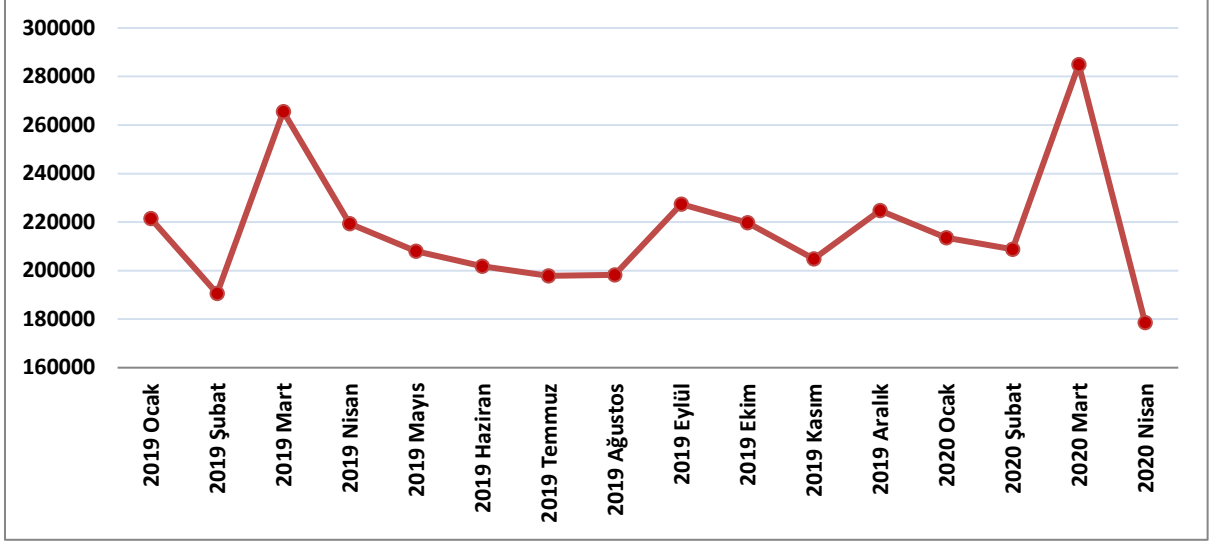
Yıl	Ay	Mesken	Sanayi	Ticarethane	TOPLAM	Değişim Oranı
2019	1	37.118	221.431	54.081	312.630	-
2019	2	47.336	190.579	52.680	290.595	-7,05%
2019	3	29.436	265.478	20.377	315.291	8,50%
2019	4	60.059	219.419	35.764	315.242	-0,02%
2019	5	70.982	207.960	41.848	320.790	1,76%
2019	6	71.469	201.843	38.355	311.667	-2,84%
2019	7	88.963	197.892	38.418	325.273	4,37%
2019	8	80.050	198.276	39.116	317.442	-2,41%
2019	9	69.185	227.359	33.863	330.408	4,08%
2019	10	70.244	219.744	32.535	322.523	-2,39%
2019	11	75.200	204.840	45.606	325.646	0,97%
2019	12	40.732	224.707	43.414	308.853	-5,16%
2020	1	45.475	213.591	43.356	302.422	-2,08%
2020	2	43.834	208.833	41.791	294.458	-2,63%
2020	3	27.372	284.884	18.916	331.172	12,47%
2020	4	43.634	178.553	41.600	263.787	-20,35%

Kaynak: EPDK, Elektrik Piyasası Sektör Raporu (Aylık)

Sanayi grubu tarifesinde bir abone olabilmek için imalat yapan ve sanayi sicil belgesini ibraz eden bir işletme olunması gerekmektedir. Veriler incelendiğinde mart aylarında tüketim değerinin çok yükseldiği

görülmektedir. Beklenilenin aksine 2020 yılı mart ayı son 16 ay içerisindeki en yüksek tüketim miktarına ulaşmıştır.

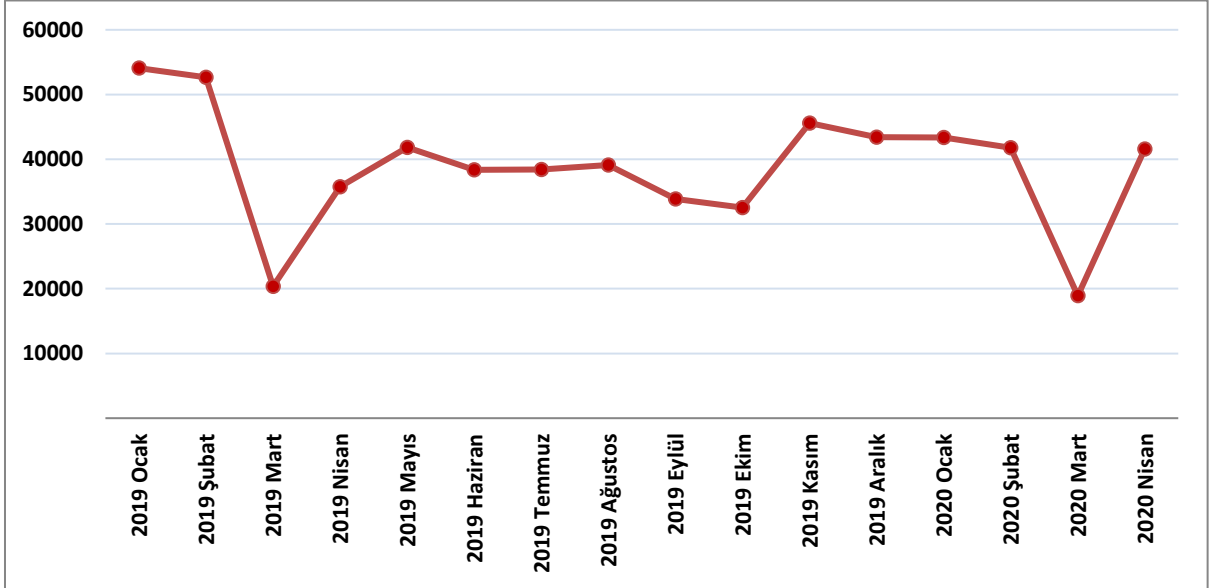
Şekil 156: Kahramanmaraş Sanayi Elektrik Tüketimi (2019-2020 Nisan, MWh)

Kaynak: EPDK, Elektrik Piyasası Sektör Raporu(Aylık)

Sanayi grubunun elektrik tüketiminde 2019 Nisan ayı ile karşılaştırıldığında 2020 Nisan ayında %18,6 düşüş görülmektedir. Yine Nisan ayında bir önceki aya göre elektrik tüketiminde %37 düşüş söz konusudur. Sanayi grubunda Türkiye genelinde Nisan ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %22,6 düşüş yaşanmıştır.

Şekil 157: Kahramanmaraş Ticarethane Elektrik Tüketimi (2019-2020 Nisan, MWh)

Kaynak: EPDK, Elektrik Piyasası Sektör Raporu(Aylık)

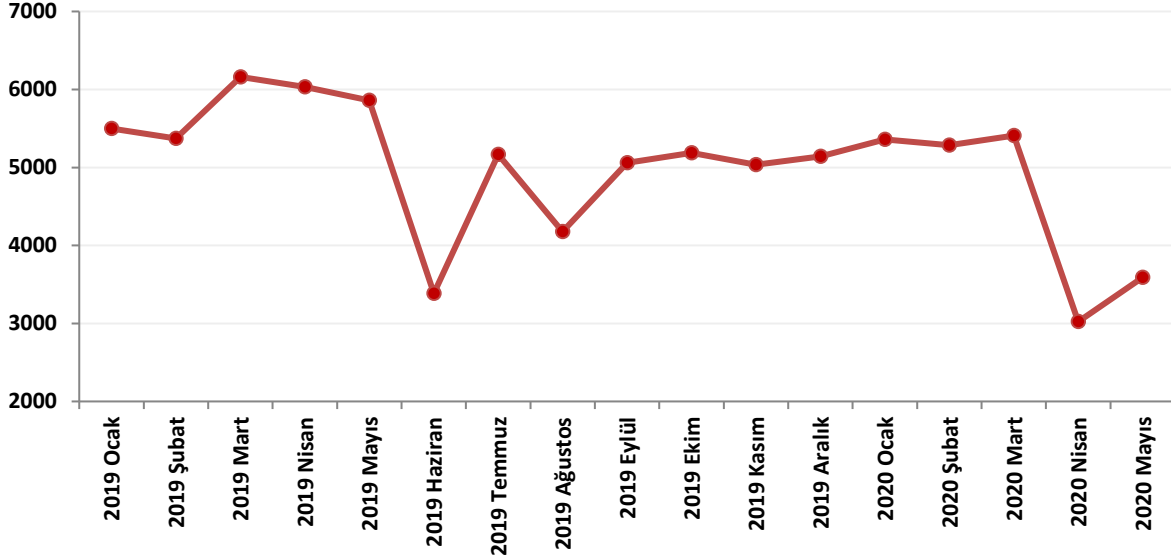
Ticaret grubunda 2020 Nisan ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %16,3 artış yaşanmıştır. Türkiye geneli için bu oran %31 düşüş şeklindedir.

Kahramanmaraş Organize Sanayi Bölgesi

Kahramanmaraş Organize Sanayi Bölgesinin altyapısı 2001 yılında tamamlanmış, sanayileşme 2003 yılında başlamıştır. Bölgede 2020 Mayıs ayı itibarıyla 65 firma üretim faaliyeti göstermekte ve yaklaşık 9.000 kişi bu firmalarda istihdam edilmektedir.

Kahramanmaraş Organize Sanayi Bölgesi firmaları içerisinde tekstil ürünleri imalatı 25 firma, metal mutfak ürünleri imalatı ise 16 firma ile ilk iki sırada yer almaktadır. Bu firmaları 6 firma ile hafif metallerin dökümü, 5 firma ile mobilya imalatı izlemektedir.

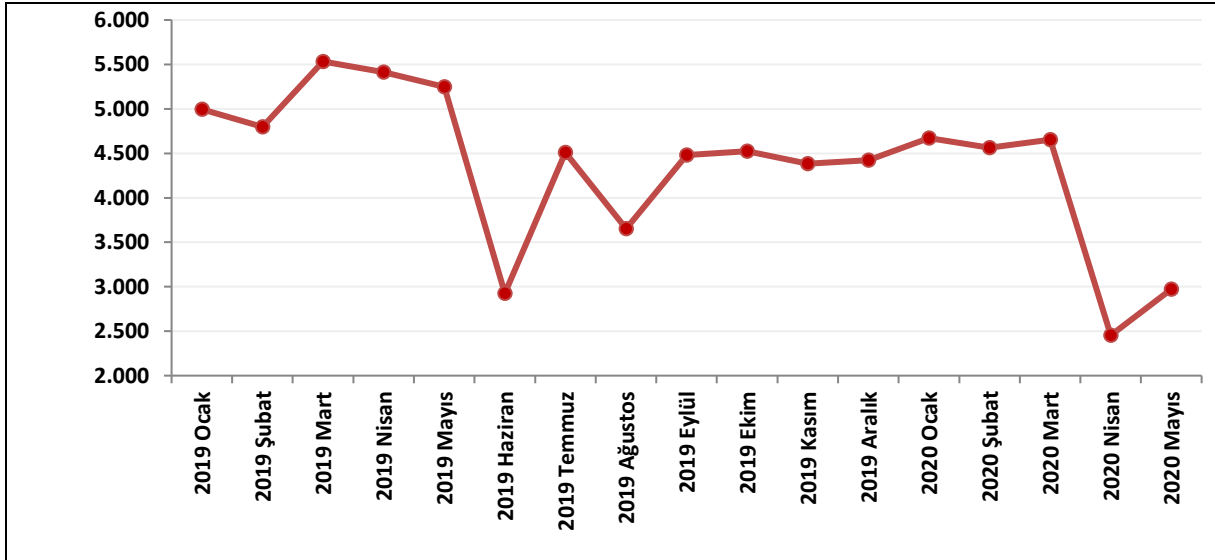
Şekil 158: Kahramanmaraş OSB Elektrik Tüketimi (2019-2020 Mayıs, MWh)

Kaynak: Kahramanmaraş OSB Müdürlüğü

Kahramanmaraş OSB'de faaliyet gösteren firmalar arasında tekstil sektörü ağırlıktadır. Haftada 7 gün 24 saat çalışan sektörün Bölgenin elektrik tüketimine etkisi çok yüksektir. Organize Sanayi Bölgesinde yer alan 62 firmaya ait elektrik tüketim verileri yukarıdaki grafikte gösterilmiştir. Kahramanmaraş OSB elektrik tüketimi 2020 yılı Mart-Mayıs döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre %24 oranında düşmüştür.

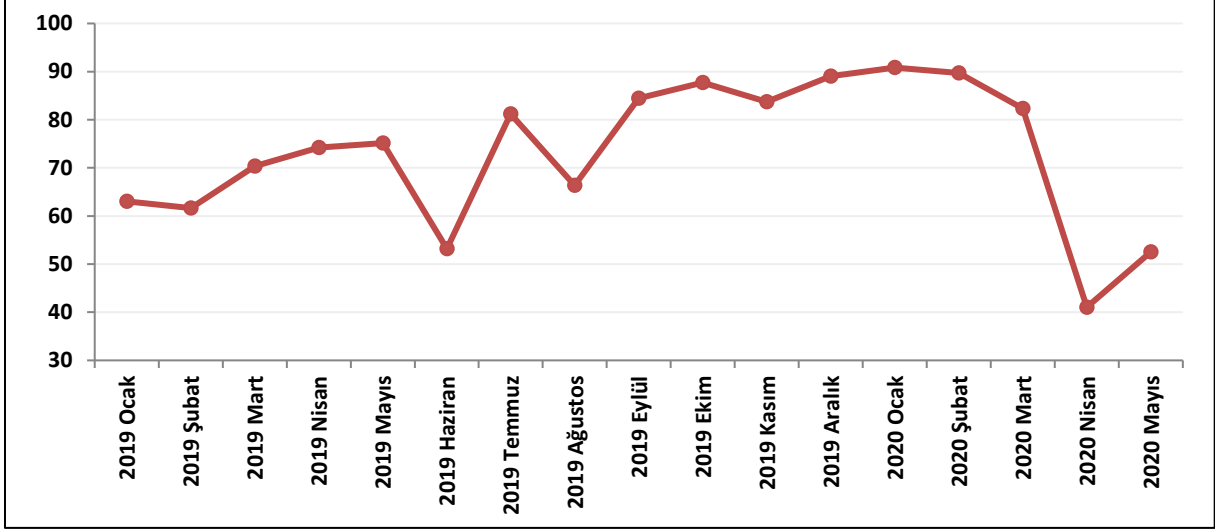
Şekil 159: Tekstil Sektörü Elektrik Tüketimi, Kahramanmaraş OSB (2019-2020 Mayıs, MWh)

Kaynak: Kahramanmaraş OSB Müdürlüğü

Kahramanmaraş Organize Sanayi Bölgesinde yer alan 25 tekstil sektörü firmasına ait elektrik tüketim verileri Şekil'de gösterilmiştir. Nisan 2020 sonu itibarıyla son 17 ayın en düşük tüketim rakamları görülen sektör, Mayıs ayında biraz canlanarak bir önceki aya göre %21 artış göstermiştir.

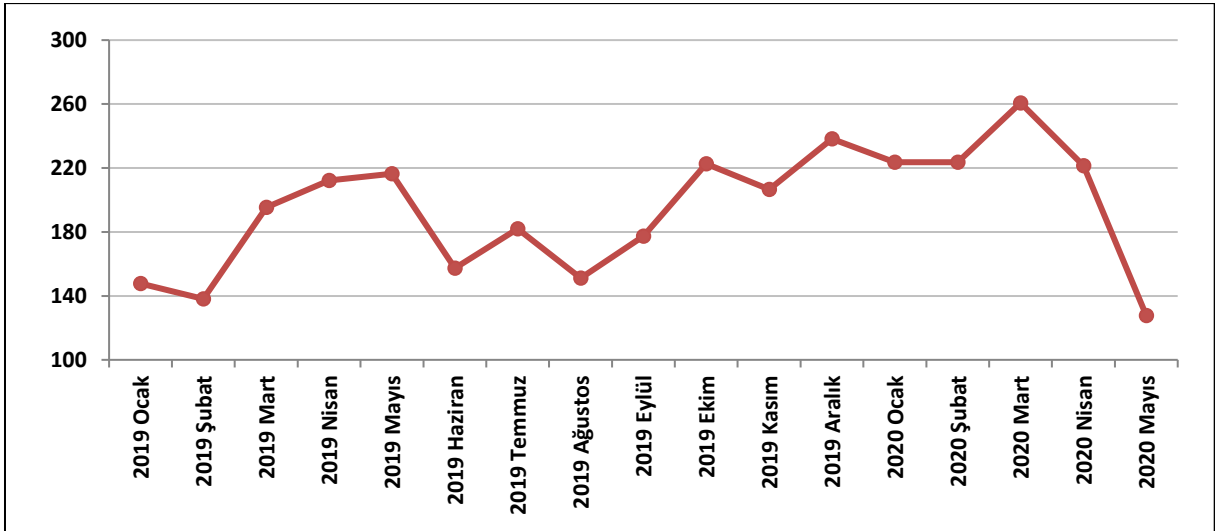
Şekil 160: Metal Mutfak Eşyaları Sektörü Elektrik Tüketimi, Kahramanmaraş OSB (2019-2020 Mayıs, MWh)

Kaynak: Kahramanmaraş OSB Müdürlüğü

Kahramanmaraş Organize Sanayi Bölgesinde yer alan 16 metal mutfak eşyaları sektörü firmasına ait elektrik tüketim verileri yukarıdaki grafikte gösterilmiştir. Tekstil sektörüne benzer şekilde Nisan ayında %50 düşüş yaşayan tüketim Mayıs ayını %22 artışla tamamlamıştır. Sektör son 17 ayın en yüksek tüketimini 2020 Ocak ve Şubat aylarında görmüştür.

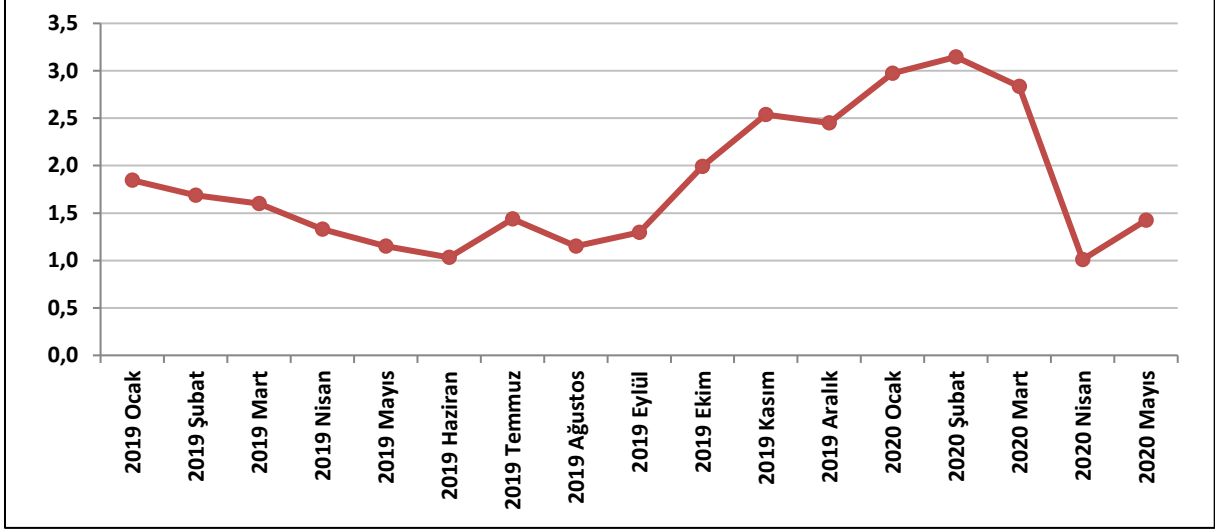
Şekil 161: Hafif Metallerin Dökümü Elektrik Tüketimi, K.Maraş OSB (2019-2020 Mayıs, MWh)

Kaynak: Kahramanmaraş OSB Müdürlüğü

Kahramanmaraş Organize Sanayi Bölgesinde yer alan 6 hafif metal döküm firmasına ait elektrik tüketim verileri Şekil'de gösterilmiştir. Sektör ağırlıklı olarak metal mutfak eşyaları sektörüne girdi sağlamaktadır. Nisan ayında %15 düşüş yaşayan sektör, Mayıs ayında da %42 düşüş yaşayarak metal mutfak eşyaları sektörü ile paralel bir seyir izlemiştir.

Şekil 162: Mobilya Sektörü Elektrik Tüketimi, K.Maraş OSB (2019-2020 Mayıs, MWh)

Kaynak: Kahramanmaraş OSB Müdürlüğü

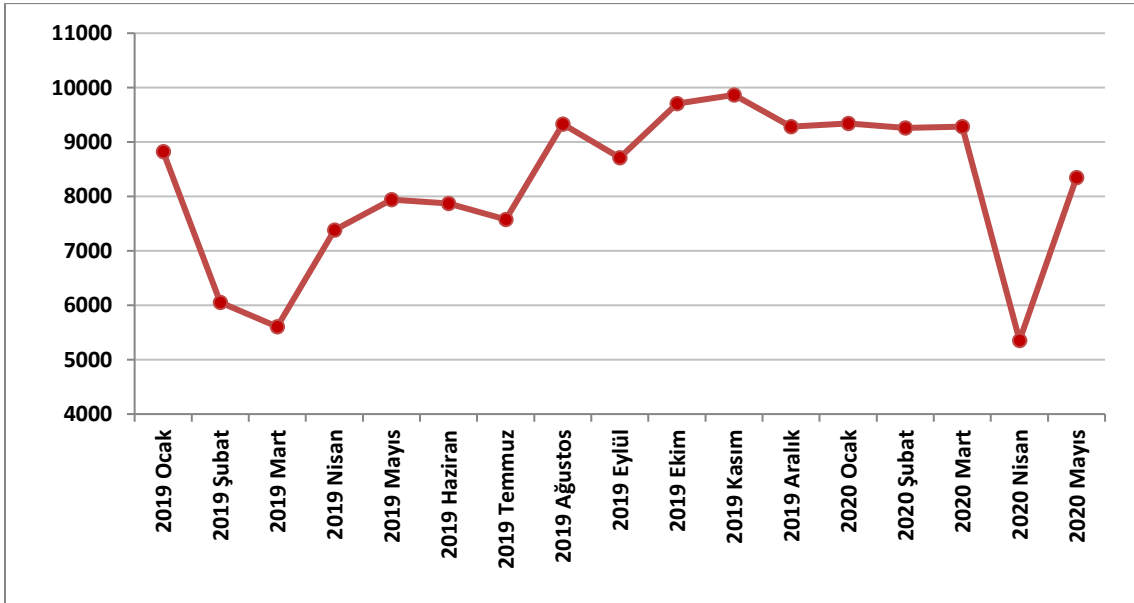
Kahramanmaraş Organize Sanayi Bölgesinde yer alan 6 mobilya imalatı firmasına ait elektrik tüketim verileri yukarıdaki grafikte gösterilmiştir. Sektör son 17 ayın en yüksek tüketimini 2020 Şubat ayında görmüştür. Nisan ayında ciddi bir düşüş(%64) yaşayan sektör mayıs ayını bir önceki aya göre %40 artışla tamamlamıştır.

Türkoğlu Organize Sanayi Bölgesi

Kurulumuna 2009 yılında başlanan Türkoğlu Organize Sanayi Bölgesi 2020 Mayıs ayı itibarıyla 8 firma ve 750 üzerinde çalışan ile faaliyet göstermekte, 10 firmanın ise inşaat çalışmaları devam etmektedir.

Faal firmalar içerisinde sektör olarak 2 adet tekstil ürünleri imalatı, 2 adet gıda ürünleri imalatı, 2 adet hafif metal ve metal ürünler imalatı, 1 adet endüstriyel gaz imalatı, 1 adet ambalaj malzemeleri imalatı bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında karma bir elektrik tüketimi bulunmaktadır.

Şekil 163: Türkoğlu OSB Elektrik Tüketimi (2019-2020 Mayıs, MWh)

Kaynak: Türkoğlu OSB Müdürlüğü

Türkoğlu Organize Sanayi Bölgesinde yer alan 8 firmaya ait elektrik tüketim verileri yukarıdaki şekilde gösterilmiştir. Nisan ayında ciddi bir düşüş(%64) yaşayan sektör mayıs ayını bir önceki aya göre %40 artışla tamamlamıştır. Mayıs ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %6 artış görülmektedir.

Osmaniye

Aşağıdaki tabloda Osmaniye için elektrik tüketim verileri tüketici gruplarına göre gösterilmiştir.

Tablo 333: Tablo. Aylara ve Tüketici Grubuna Göre Elektrik Tüketimleri (Osmaniye, MWh)

Yıl	Ay	Mesken	Sanayi	Ticarethane	TOPLAM	Değişim Oranı
2019	1	32.047	217.473	25.186	274.706	-
2019	2	29.309	220.489	19.530	269.328	-1,96%
2019	3	68.857	200.000	39.682	308.539	14,56%
2019	4	24.547	277.368	17.440	319.355	3,51%
2019	5	24.034	277.095	18.827	319.957	0,19%
2019	6	27.025	254.295	22.567	303.887	-5,02%
2019	7	26.366	275.866	24.152	326.384	7,40%
2019	8	33.702	258.846	26.877	319.425	-2,13%
2019	9	31.983	259.106	26.196	317.285	-0,67%
2019	10	24.559	250.987	21.601	297.147	-6,35%
2019	11	25.225	226.564	19.438	271.226	-8,72%
2019	12	26.499	284.430	19.532	330.461	21,84%
2020	1	32.031	277.165	23.336	332.532	0,63%
2020	2	32.997	260.790	22.823	316.611	-4,79%
2020	3	43.634	222.235	41.600	307.468	-2,89%
2020	4	28.562	228.939	14.218	271.720	-11,63%

Kaynak: EPDK, Elektrik Piyasası Sektör Raporu(Aylık)

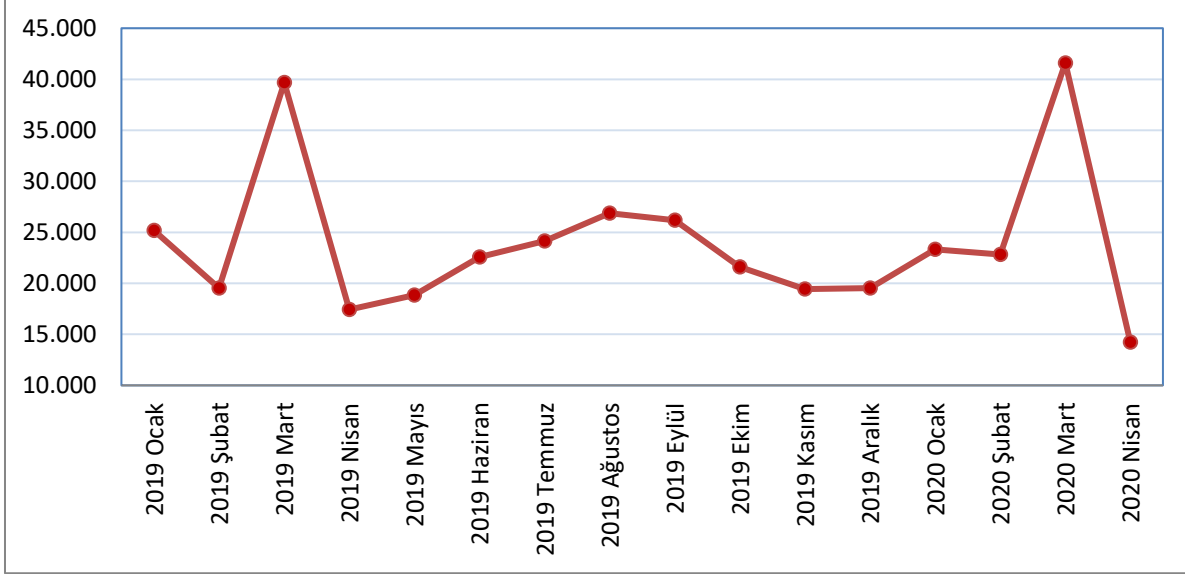
Şekil 164: Osmaniye Sanayi Elektrik Tüketimi (2019-2020 Nisan, MWh)

Kaynak: EPDK, Elektrik Piyasası Sektör Raporu(Aylık)

Sanayi grubunun elektrik tüketiminde 2019 Nisan ayı ile karşılaştırıldığında 2020 Nisan ayında %17,5'lik bir düşüş görülmektedir. Türkiye geneli için bu oran %22,6 düşüş şeklindedir. 2020 Ocak ayında bir önceki aya göre %2,6, Şubat ayında %5,9, Mart ayında %14,8 düşüş görülmektedir. Nisan ayında ise bir önceki aya göre %3'lük bir artış yaşanmıştır.

Şekil 165: Osmaniye Ticarethane Elektrik Tüketimi (2019-2020 Nisan, MWh)

Kaynak: EPDK, Elektrik Piyasası Sektör Raporu (Aylık)

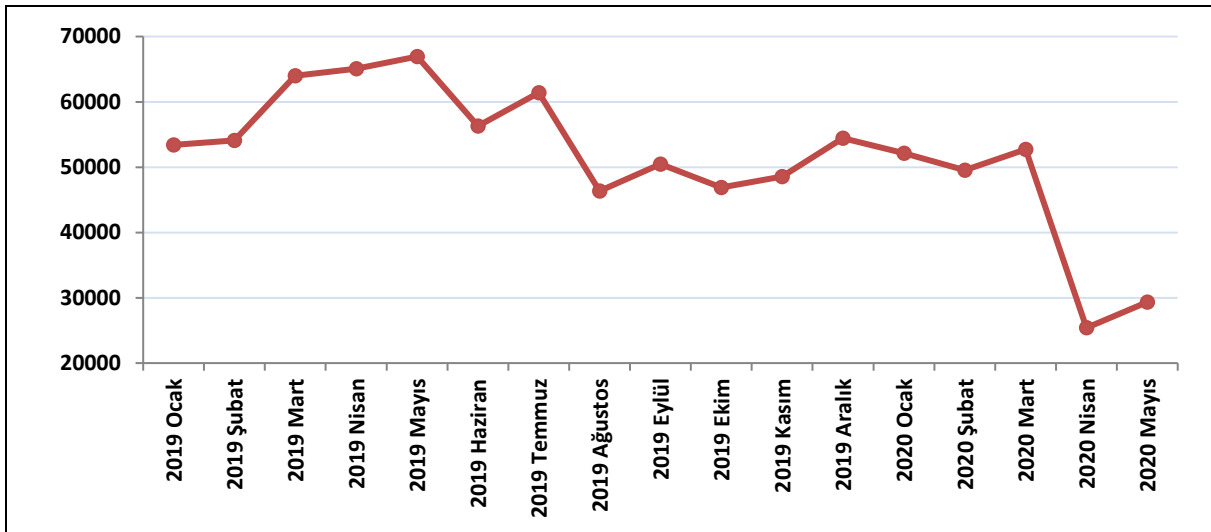
Ticaret grubu elektrik tüketiminde 2020 Nisan ayında bir önceki yılın aynı ayına göre %18,5 düşüş yaşanmıştır. Bu oran Türkiye geneli için %31 düşüş şeklindedir.

Osmaniye Organize Sanayi Bölgesi

Osmaniye Organize Sanayi Bölgesi 1994 yılında kurulmuştur. 2020 yılı itibarıyla 117 imalatçı firma bulunmakta ve yaklaşık 10.500 kişi istihdam edilmektedir. Yapı itibarıyla karma bir OSB olan bölgede yoğunluklu olarak Demir Çelik Sanayii işletmeleri bulunmaktadır. Osmaniye Organize Sanayi Bölgesi Yumurtalık Serbest Bölgesi'ne 35 km, İsdemir Limanı'na 45km, İskenderun Limanı'na 63 km, Adana Şakirpaşa Havaalanı'na 95 km, Toprakkale D.D.Y. İstasyonu'na 10 km, mesafededir.

Osmaniye Organize Sanayi Bölgesi firmaları içerisinde demir-çelik ve metal sektörü 47 firma, tekstil sektörü ise 16 firma ile ilk iki sırada yer almaktadır. Bu firmaları 10 firma ile kimyasal ürünler imalatı, 7 firma ile gıda sektörü izlemektedir. Osmaniye Organize Sanayi Bölgesinin elektrik tüketim verileri aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 166: Osmaniye OSB Elektrik Tüketimi (2019-2020 Mayıs, MWh)

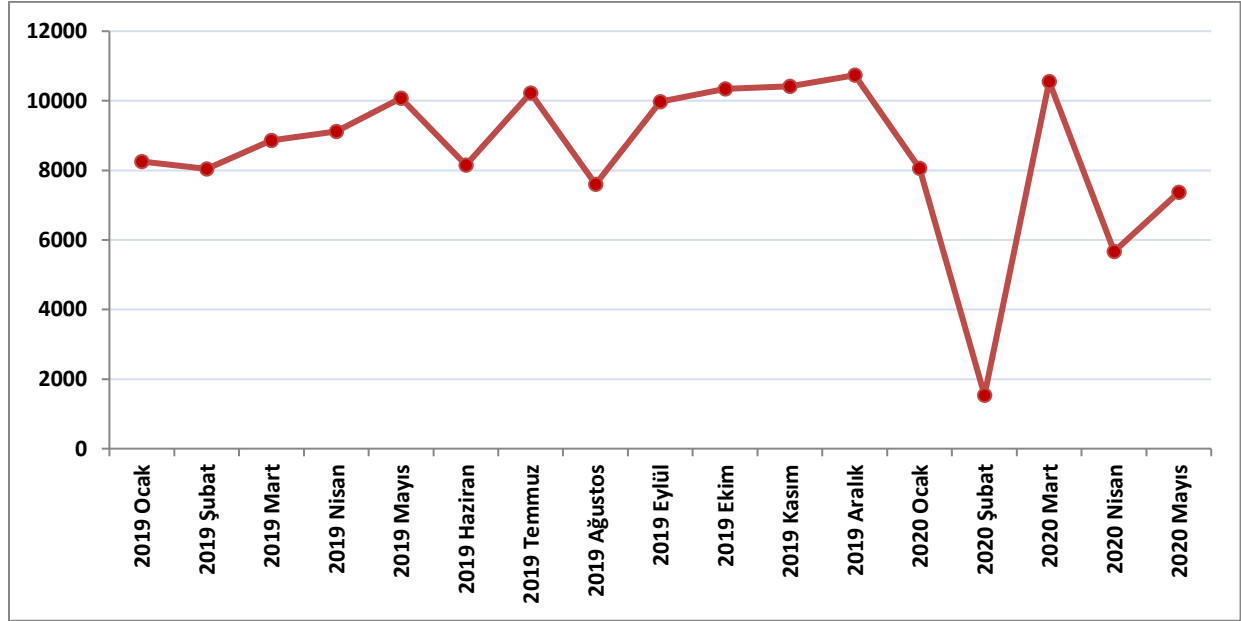
Kaynak: Osmaniye OSB Müdürlüğü, 2021

Kadirli Organize Sanayi Bölgesi

Kadirli Organize Sanayi Bölgesinin altyapısı 1997 yılında kurulmuştur. Bölgede 2020 Mayıs ayı itibarıyla 31 firma üretim faaliyeti göstermekte ve yaklaşık 2.700 kişi bu firmalarda istihdam edilmektedir. OSB, Adana hava alanına 90 km, Kahramanmaraş havaalanına 108 km, İsdemir limanına 82 km ve İskenderun limanına 100 km mesafededir.

Kadirli Organize Sanayi Bölgesinde firmaları içerisinde gıda ürünleri imalatı 9 firma, tekstil ürünleri imalatı ise 6 firma ile ilk iki sırada yer almaktadır. Bu firmaları 3'er firma ile inşaat malzemeleri imalatı ve makine imalatı izlemektedir.

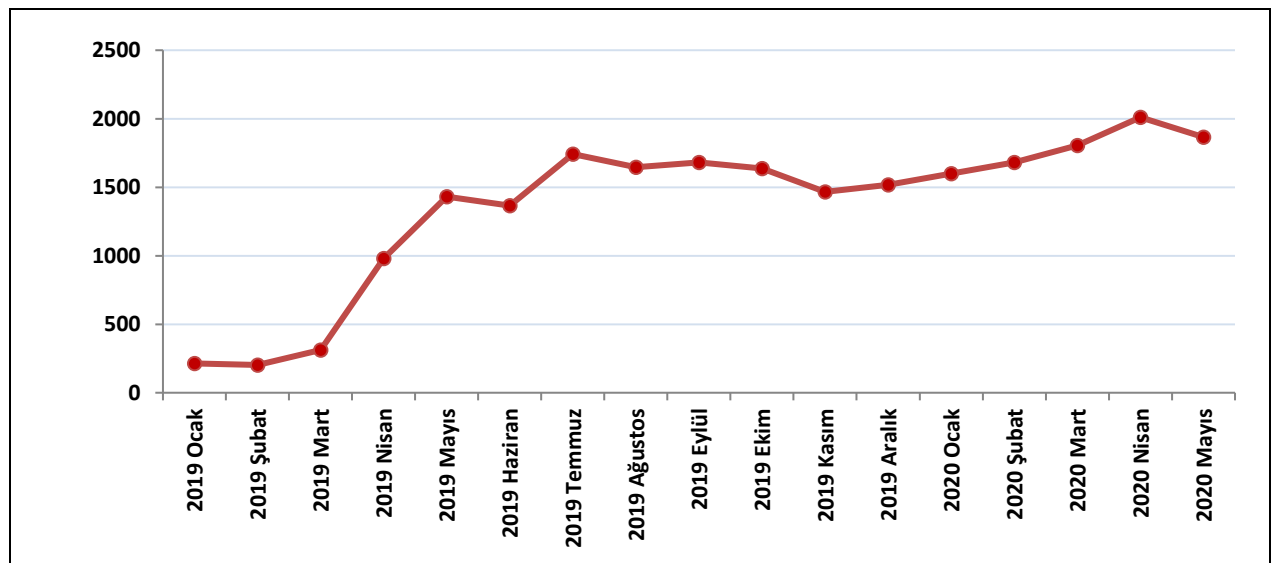
Şekil 167: Kadirli OSB Elektrik Tüketimi (2019-2020 Mayıs, MWh)

Kaynak: Kadirli OSB Müdürlüğü, 2021

Kadirli OSB'de yerleşik firmalar arasında gıda sektörünün ağırlığı, elektrik tüketim verilerine bakıldığında ise tekstil sektörü ağırlığı yüksektir.

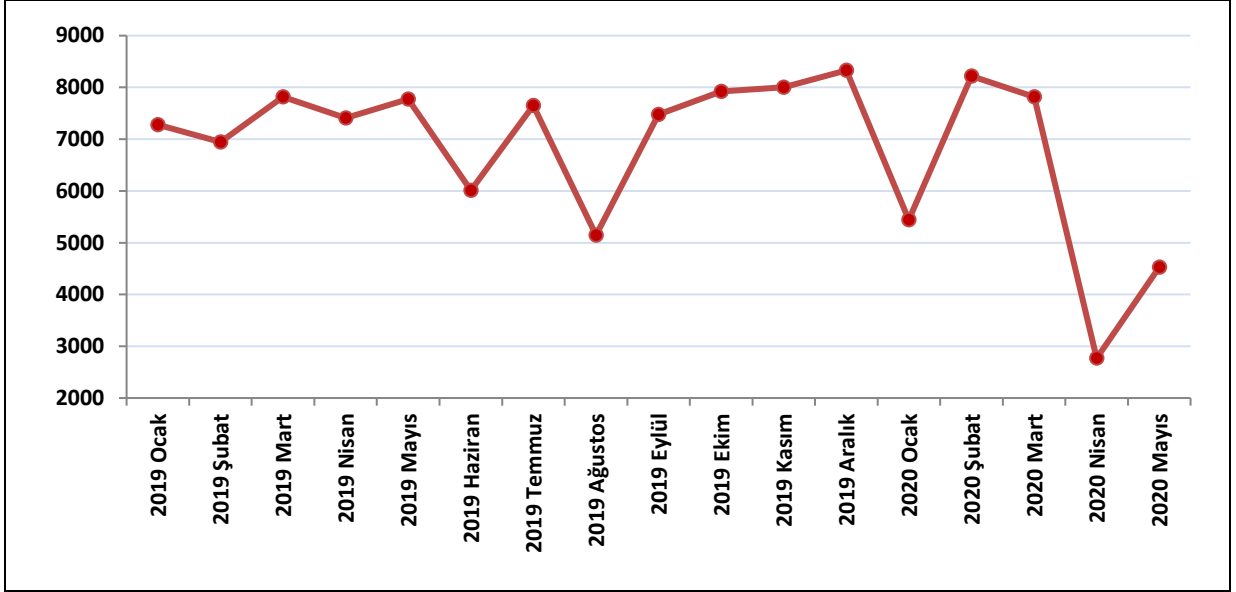
Şekil 168: Gıda Sektörü Elektrik Tüketimi, Kadirli OSB (2019-2020 Mayıs, MWh)

Kaynak: Kadirli OSB Müdürlüğü, 2021

Kadirli Organize Sanayi Bölgesindeki 9 gıda firmasına ait tüketim bilgileri Şekil'de gösterilmiştir. 2020 Mayıs ayında elektrik tüketimi geçen yılın aynı dönemine göre %30 artmıştır. 2020 başından itibaren her yıl ortalama %7 büyüme gösteren veriler, 2020 Mayıs ayında %7 düşmüştür.

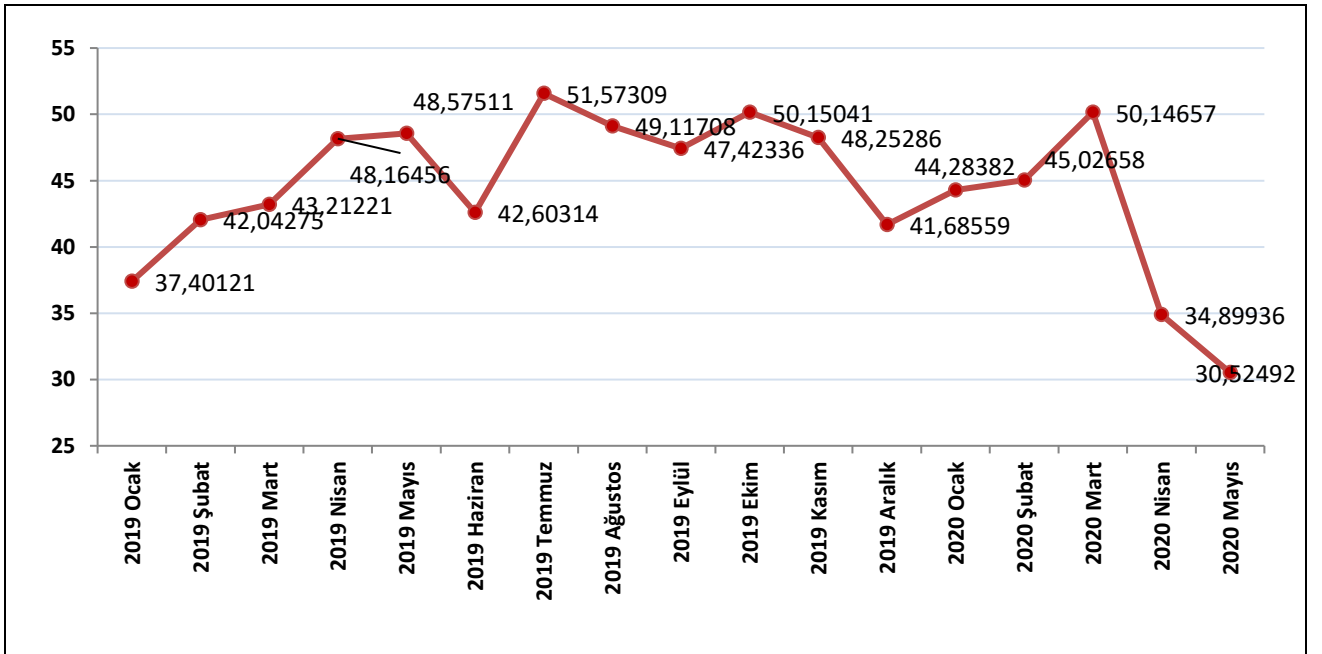
Şekil 169: Tekstil Sektörü Elektrik Tüketimi, Kadirli OSB (2019-2020 Mayıs, MWh)

Kaynak: Kadirli OSB Müdürlüğü, 2021

Kadirli Organize Sanayi Bölgesindeki 6 tekstil firmasına ait tüketim bilgileri yukarıdaki şekilde gösterilmiştir. 2020 Mayıs ayında elektrik tüketimi geçen yılın aynı dönemine göre %41 düşmüştür. Mayıs ayında toparlanma sinyalleri veren sektörün tüketim verileri bir önceki aya göre %63 artış göstermiştir.

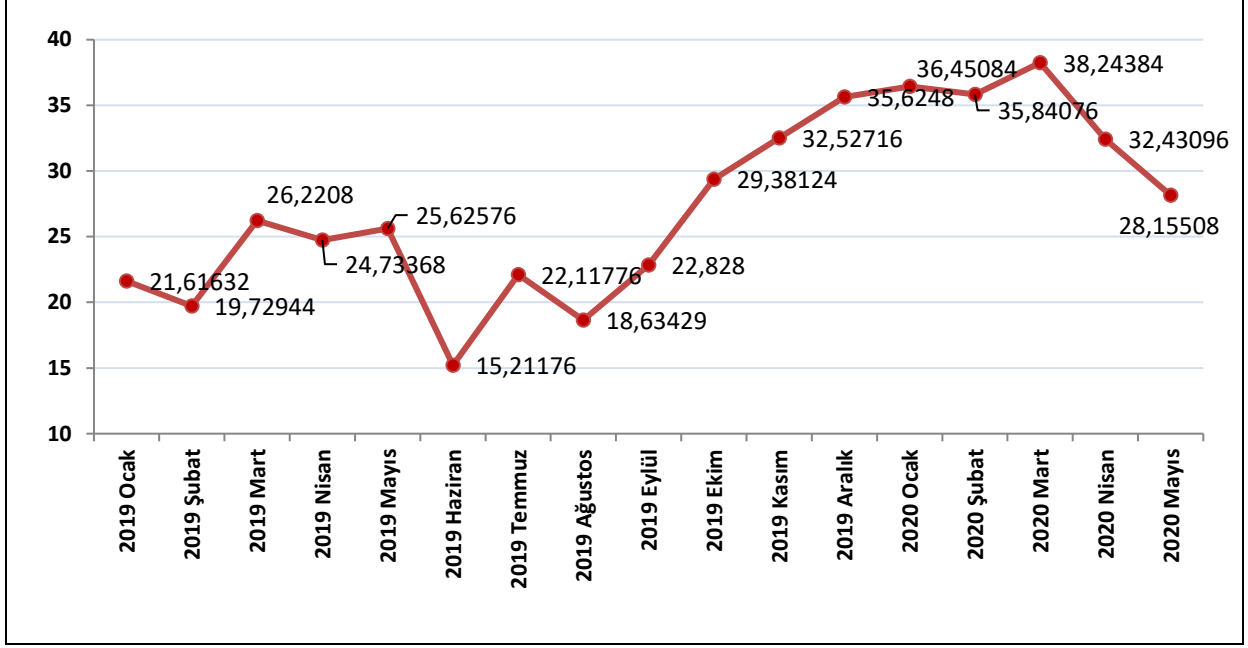
Şekil 170: İnşaat Malzemeleri Sektörü Elektrik Tüketimi, Kadirli OSB (2019-2020 Mayıs, MWh)

Kaynak: Kadirli OSB Müdürlüğü, 2021

Kadirli Organize Sanayi Bölgesindeki 3 inşaat malzemeleri imalatı firmasına ait tüketim bilgileri yukarıdaki şekilde gösterilmiştir. Son 17 ayın düşük rakamı 2020 Mayıs ayında görülmüştür. Mayıs ayında elektrik tüketimi bir önceki yılın aynı dönemine göre %37 düşmüştür.

Şekil 171: Makine İmalatı Sektörü Elektrik Tüketimi, Kadırlı OSB (2019-2020 Mayıs, MWh)

Kaynak: Kadırlı OSB Müdürlüğü, 2021

Kadırlı Organize Sanayi Bölgesindeki 3 makine imalatı firmasına ait tüketim bilgileri gösterilmiştir. Sektörün elektrik tüketimi 2020 Mart ayına kadar yükseliş trendindedir ancak Nisan ayında %15, Mayıs ayında da %13 düşüş göstermiştir.

14. Kırsal Kalkınma

14.1.Giriş

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kırsal dinamiklerin ekonomideki rolü, gelişmiş piyasa ekonomilerine sahip ülkelere göre daha büyüktür. Bu sebeple kırsal kalkınma yalnızca tarımsal faaliyetleri değil aynı zamanda kırsaldaki ekonomik, sosyal/kurumsal alt yapıyı ve kırsaldaki doğal kaynakların varlığı ve kullanımını da içeren geniş bir bakış açısıyla ele alınmaktadır.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri Araştırması (YER-SİS) kapsamında 2020 yılında yayımladığı Türkiye’de Kırsal Yerleşimler Saha Çalışması Raporu’na göre TR63 Bölgesi’nde 159’u köy, 935’i kırsal mahalle ve 7’si belde olmak üzere toplam 1.101 adet kırsal yerleşim yer almaktadır. 6360 sayılı “On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile köy ve beldeden mahalleye dönüştürülen yerleşim yerleri YER-SİS’te kırsal mahalle olarak tanımlanmış olup Hatay’da 408, Kahramanmaraş’ta ise 527 adet kırsal mahalle bulunmaktadır. Bölgede yer alan 159 köy ve 7 adet belde ise Osmaniye’ye bağlı yerleşimlerdir.

14.2.Kırsalda Demografik Yapı

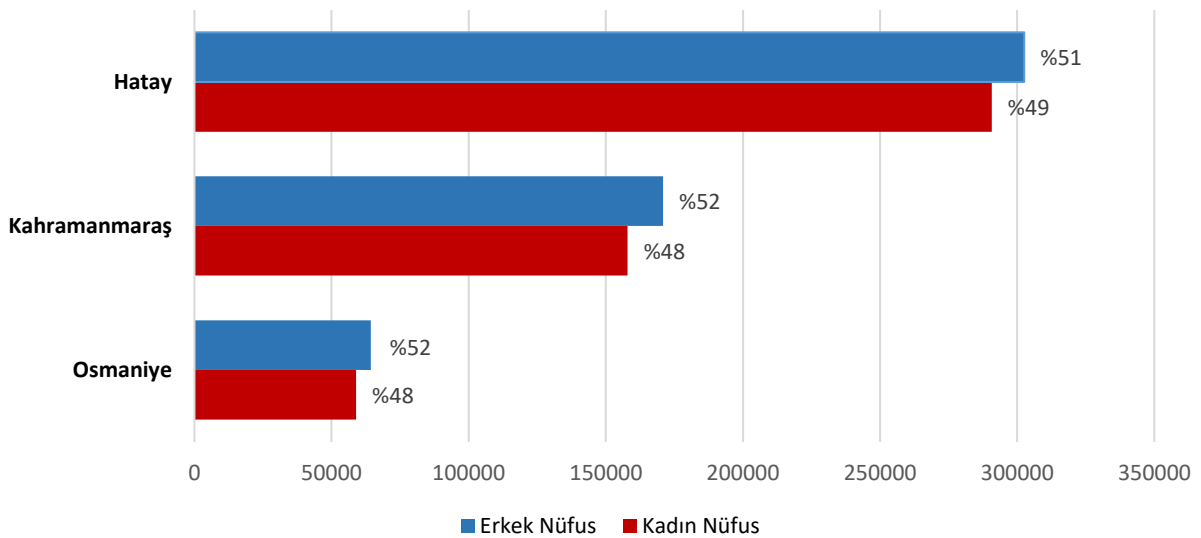
Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri Araştırması (YER-SİS) kapsamında TR63 Bölgesi’nde 1.101 adet kırsal yerleşim tanımlanmıştır. Hatay ilinde toplamda 408 adet kırsal yerleşim bulunmakta olup Hatay ilinin toplam nüfusunun (1.670.712 kişi) %36’sı (593.358 kişi) kırsal yerleşimlerde yaşamaktadır. Kırsal nüfusun %49’u kadın; %51’i erkektir.

Kahramanmaraş’taki 527 adet kırsal yerleşim yerinde toplam nüfusun (1.171.298 kişi) %28,1’i (328.782 kişi) yaşamakta olup bunların %48’i kadın, %52’si erkektir.

Osmaniye ilinde 159’u köy ve 7 ‘si belde olmak üzere toplamda 166 kırsal yerleşim yeri mevcuttur. Osmaniye’nin toplam nüfusu 553.012 kişi olup bu nüfusun %22,3’ü (123.342 kişi) kırsal yerleşimlerde yaşamaktadır. Kırsal nüfusun %48’i kadın, %52’si erkektir.

Bölgesel olarak bakıldığında toplam bölge nüfusunun %30,8’inin kırsal yerleşimlerde yaşadığı görülmektedir. Bölgenin kırsal yerleşimlerinde yaşayan nüfusun %49’u kadın, %51’i erkektir.

Şekil 172: TR63 Bölgesinde Kırsal Yerleşimlerde Demografik Yapı

Kaynak: TÜİK ve YER-SİS verilerinden derlenmiştir.

Kırsal yerleşimlerdeki kadınlar, gıda güvenliği, alternatif gelir elde etme, geçim kaynaklarını ve genel refahı iyileştirme gibi konularda kilit rol oynamakta, tarımsal faaliyetlere önemli ölçüde katkı sağlamaktadırlar. Bu sebeple küresel ölçekte sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada aktif birer oyuncu olarak kabul edilmektedirler. Bu anlamda bölgesel kırsal kalkınma politikalarında kadınlar, önemli bir hedef kitleyi oluşturmaktadırlar.

Bölge illerindeki genç nüfus Türkiye ortalamalarına oldukça yakındır. Türkiye'deki genç nüfus (15-24 yaş) oranı %15 iken TR63 Bölge ortalaması %16'dır. Bölgede genç nüfusun toplam nüfusa oranının en yüksek olduğu il %17 ile Kahramanmaraş'tır.

Tablo 334: TR63 Bölgesi'nde Genç (15-24 yaş) Nüfus (2021)

Düzy	Kadın	Erkek	Toplam	Toplam Nüfus İçindeki Payı (%)
Hatay	136.522	127.788	264.310	16%
Kahramanmaraş	99.630	94.495	194.125	17%
Osmaniye	45.439	41.996	87.435	16%
TR63 Bölgesi	281.591	264.279	545.870	16%
Türkiye	6.648.929	6.322.360	12.971.289	15%

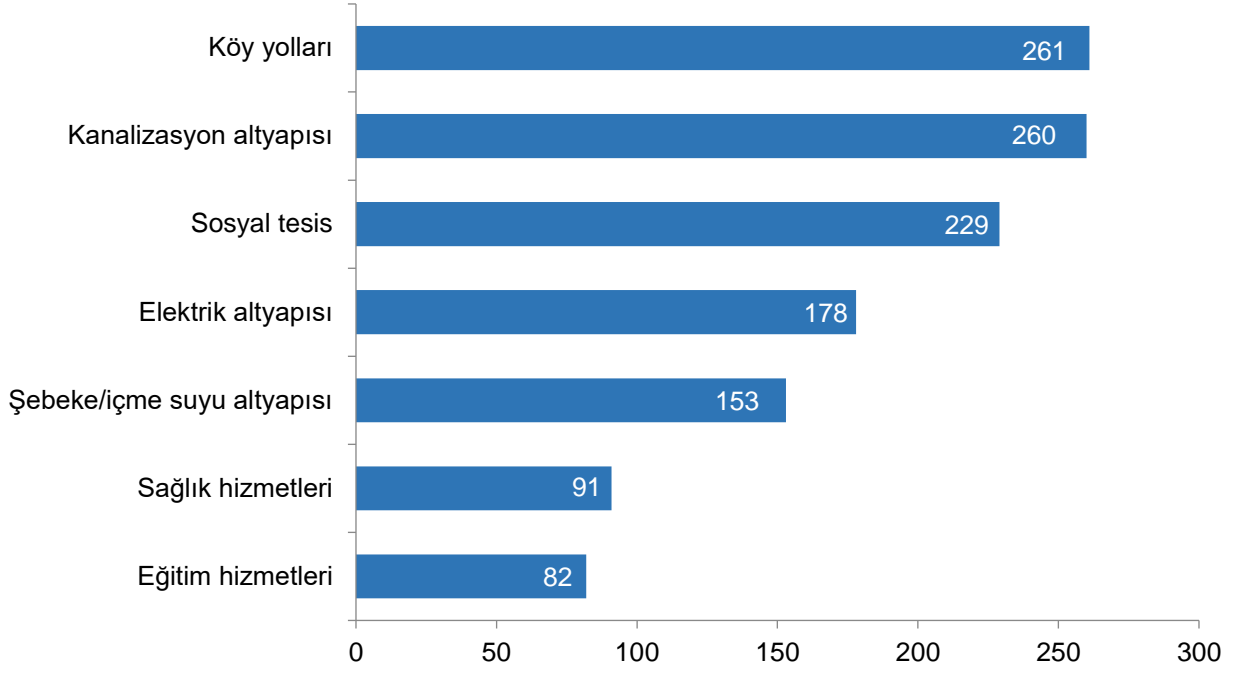
Kaynak: TÜİK

Kırsal kalkınma politikalarında gençler ile ilgili temel önlemler, genç işsizliğini azaltma ve gençlerin göç yoluyla mevcut kırsal yerleşimleri terk etmesinin önüne geçmeye yöneliktir. Ülkemizde de kırsal kalkınma yatırımları kapsamında kırsaldaki gençlerin dışarıya göçünün önlenmesi ve gençlere tarımın özendirilmesi amacıyla 26.02.2016 tarihli Resmi Gazete'de 2016/ 8540 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yayınlanan "Genç Çiftçi Projesi" sürdürülmeye devam etmektedir. Bununla birlikte farklı kırsal kalkınma desteklerinde 18-40 yaş arası başvuru sahiplerine öncelik verilmektedir.

14.3.Kırsalda Yerleşimlerin Niteliği

YER-SİS çalışması kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler ile kırsal yerleşimlerin niteliğine dair bilgilere de erişilmeye çalışılmıştır. Görüşmelerde beyan edilen bilgilere göre TR63 Bölgesi'nde öne çıkan öncelikli sorunlar iller bazında değerlendirilmiştir.

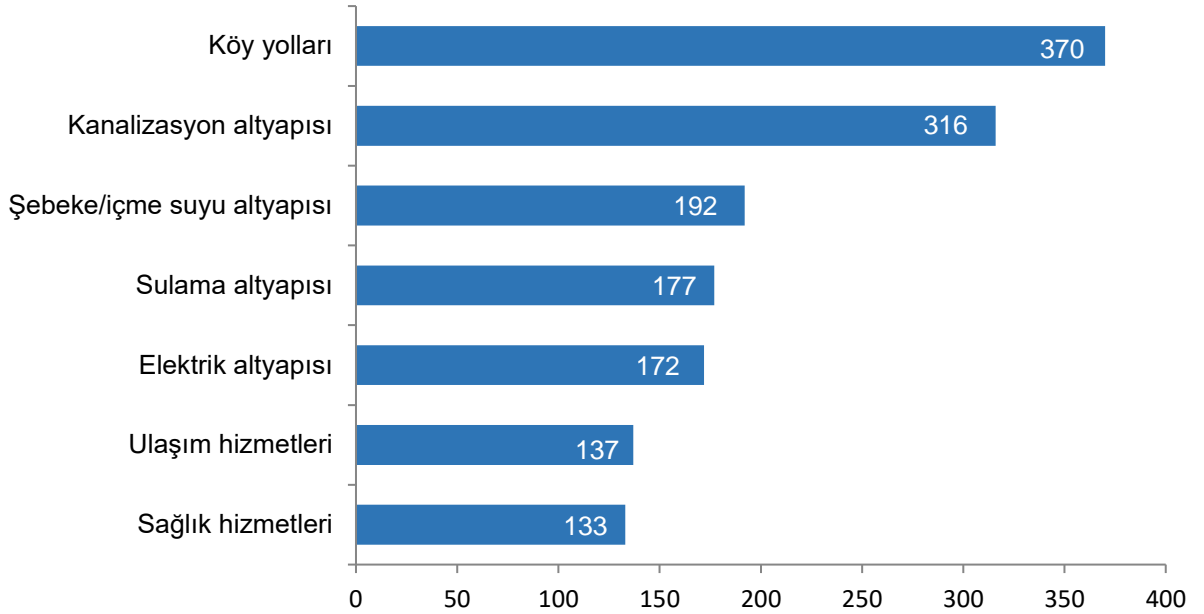
Şekil 173: Hatay İlinde Kırsal Yerleşimlerde Öne Çıkan Sorunlar

Kaynak: Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri Araştırması TR63 Bölgesi Değerlendirme Raporu, 2021

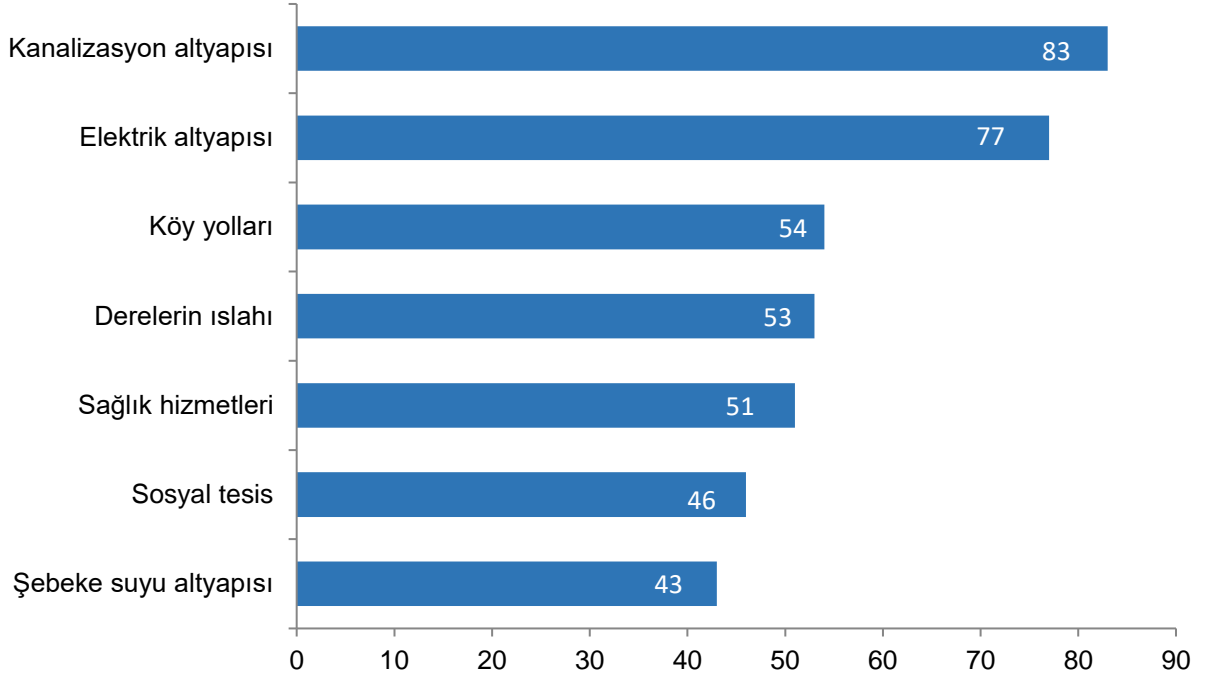
Hatay’da yerleşim yerlerinin en önemli sorunları arasında köy yolları, kanalizasyon alt yapısı, sosyal tesis eksikliği, elektrik alt yapı eksikliği gibi konular öne çıkmaktadır.

Şekil 174: Kahramanmaraş İlinde Kırsal Yerleşimlerde Öne Çıkan Sorunlar

Kaynak: Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri Araştırması TR63 Bölgesi Değerlendirme Raporu, 2021
Kahramanmaraş’ta yerleşim yerlerinin en önemli sorunları arasında köy yolları, kanalizasyon alt yapısı, şebeke/içme suyu alt yapısı, sulama alt yapısı, elektrik alt yapısı gibi konular öne çıkmaktadır.

Şekil 175: Osmaniye İlinde Kırsal Yerleşimlerde Öne Çıkan Sorunlar

Kaynak: Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri Araştırması TR63 Bölgesi Değerlendirme Raporu, 2021

Osmaniye’de yerleşim yerlerinin en önemli sorunları arasında köy yolları, kanalizasyon alt yapısı, şebeke/içme suyu alt yapısı, sulama alt yapısı, elektrik alt yapısı gibi konular öne çıkmaktadır.

TR63 Bölgesi illerinde ortak olarak dile getirilen sorunların en başına köy içi veya köyler arası yolların yapısal problemleridir. Yolların büyük çoğunluğu stabilize olup yerleşim yerinde yaşayanların talebi bu yolların beton veya asfalta dönüştürülmesi yönündedir.

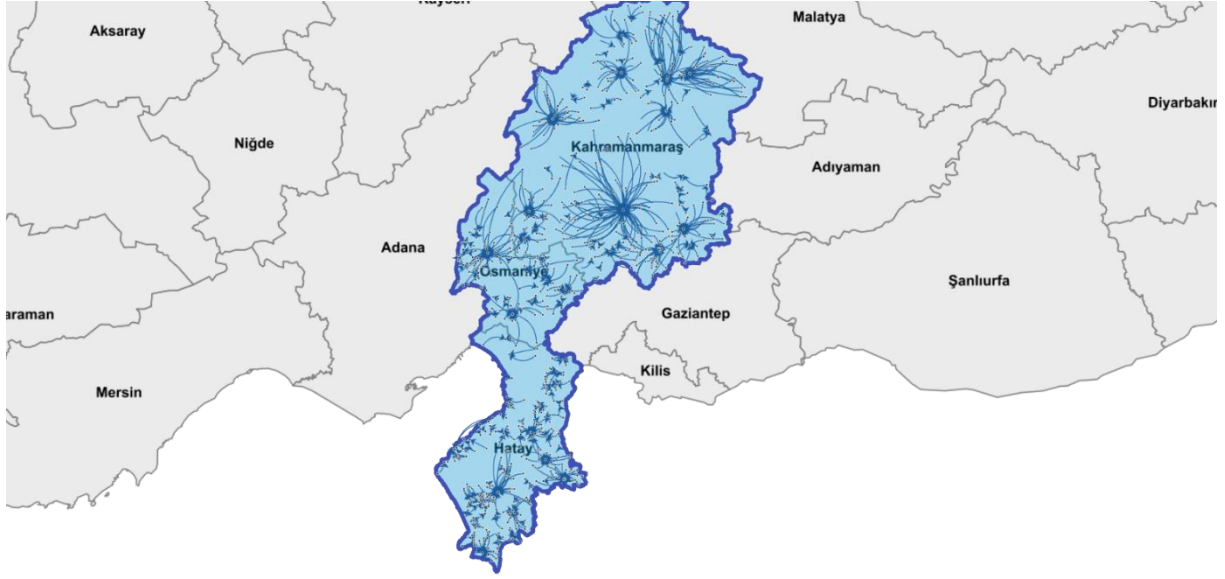
Kanalizasyon alt yapısı en çok dile getirilen bir diğer sorun alanıdır. Bu yerleşimlerin tamamı kanalizasyon alt yapısından yoksun olmayıp altyapının eski olması veya yerleşim yerinin tamamında erişilebilir olmaması gibi sorunlar yaşanmaktadır.

Kırsal yerleşimlerde dile getirilen en önemli sorunların arasında elektrik altyapısı gelmektedir. Bir sorun alanı olarak dile getirilmesi ile ilgili en önemli gerekçe ise açıkta bulunan ve elektrik direkleri aracılığı ile iletilen elektrik hatlarında çoğunlukla kopukluklar yaşanmasıdır. Aynı zamanda elektrik iletimini sağlayan hatların uzun yıllar boyunca yenilenmemiş olduğu beyan edilmektedir. Talepler genel olarak elektrik iletim hatlarının yer altına alınması yönündedir.

Şebeke/içme suyu sıkıntısı yaşanan yerleşim yerlerinde en temel problem erişim ile ilgili değil altyapının yenilenmemiş olması ile ilgilidir. Nispeten daha az yerleşim yerinde bu sorunla karşılaşılmış olsa da çözüm bekleyen sorun alanları içerisinde yer almaktadır.

Sağlık hizmetlerinde birçok yerleşim yeri kendisine en yakın ilçe, belde veya ilden hizmet almaktadır. Sağlık hizmetlerine erişim bakımından talepler genellikle birden fazla kırsal yerleşim yerinin ortak olarak erişebilecekleri, ulaşım bakımından en avantajlı konumda yer alabilecek bir aile sağlığı merkezinin kurulması olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlık hizmetlerinde farklı yerleşim yerlerinden hizmet almak için en fazla mesafe kat edilen ilin Kahramanmaraş olduğu görülmektedir.

Şekil 176: TR63 Bölgesi'nde İlinde Sağlık Hizmetlerine Erişim

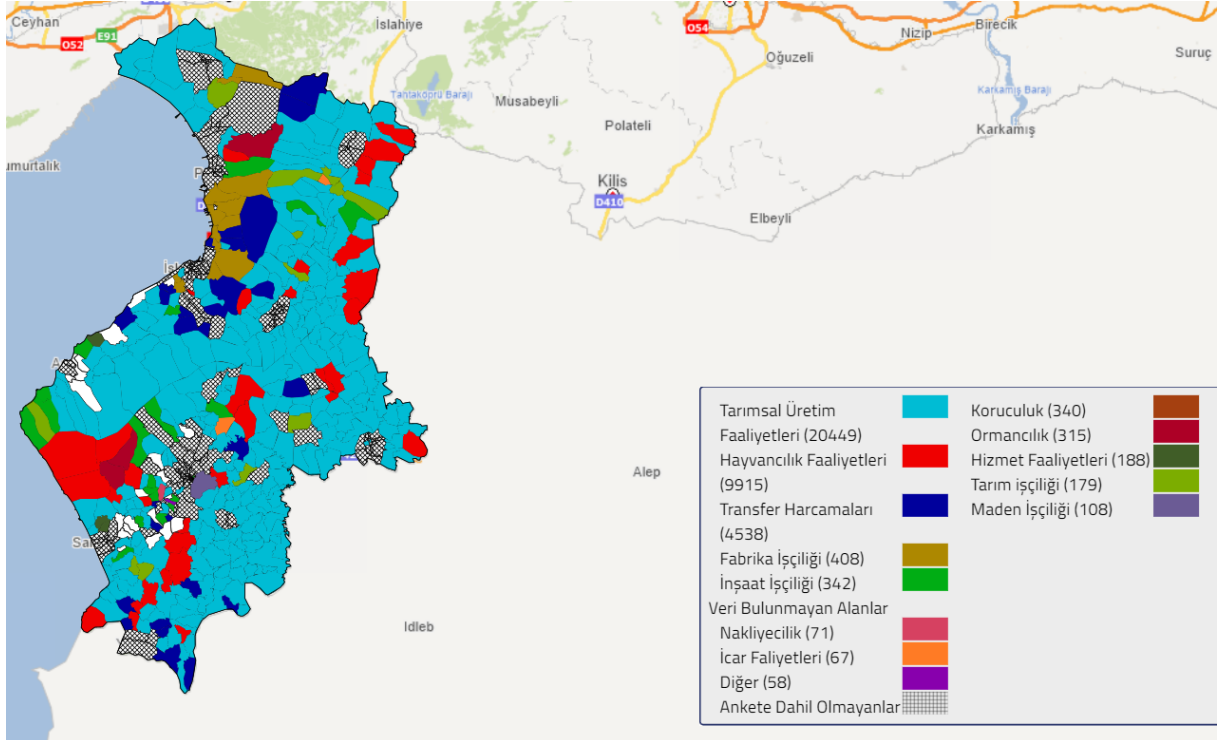
Kaynak: <https://www.yersis.gov.tr>

14.4.Kırsalda Sektörel Dağılım ve Başat Ekonomik Aktivite

YER-SİS çalışması kapsamında TR63 Bölgesi'nde 1.101 adet kırsal yerleşim yerinde yüz yüze anket yöntemiyle gerçekleştirilen görüşmeler sonrasında kırsal yerleşimlerin ekonomik aktiviteleri ile ilgili bilgiler derlenerek 2021 yılında TR63 Bölgesi Değerlendirme Raporu hazırlanmıştır.

Hatay'a bağlı 408 adet kırsal yerleşim yerinde ana geçim kaynakları incelendiğinde tarımsal üretim faaliyetlerinin ilk sırada yer aldığı görülmektedir.

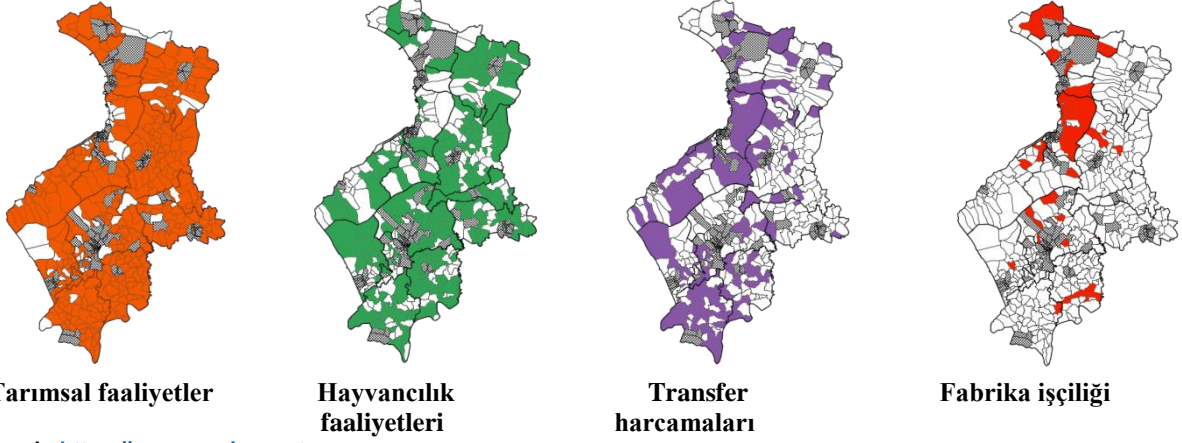
Şekil 177: Hatay İlinde Ana Geçim Kaynaklarının Genel Görünümü

Kaynak: <https://www.yersis.gov.tr>

Hatay'a bağlı 268 adet yerleşim yerinde tarımsal faaliyetlerin, 34 adet yerleşim yerinde hayvancılık faaliyetlerinin, 28 adet yerleşim yerinde transfer harcamalarının (emekli maaşı, sosyal yardımlar, vb.), 13 yerleşim yerinde ise fabrika işçiliğinin ilk sırada yer aldığı görülmektedir.

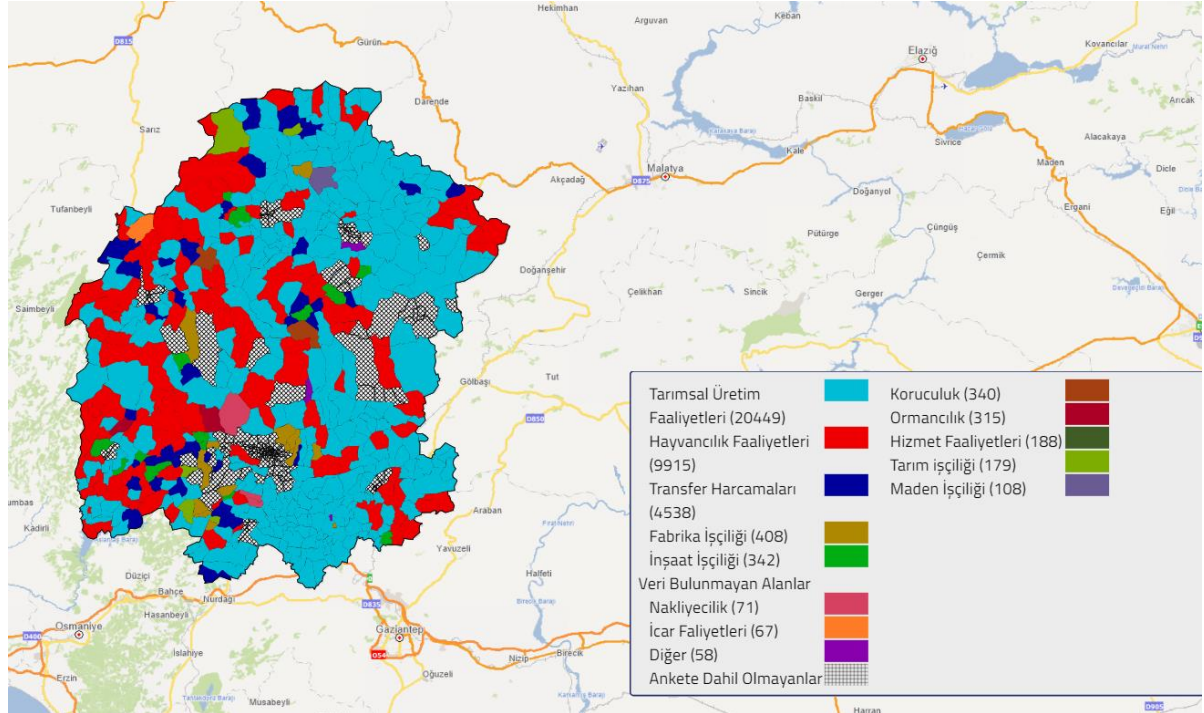
Şekil 178: Hatay İlinde Bazı Ana Geçim Kaynaklarının Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı

Kaynak: <https://www.yersis.gov.tr>

Kahramanmaraş'a bağlı 527 adet kırsal yerleşim yeri incelendiğinde, Hatay ile benzer şekilde tarımsal üretim faaliyetlerinin ilk sırada yer aldığı görülmektedir.

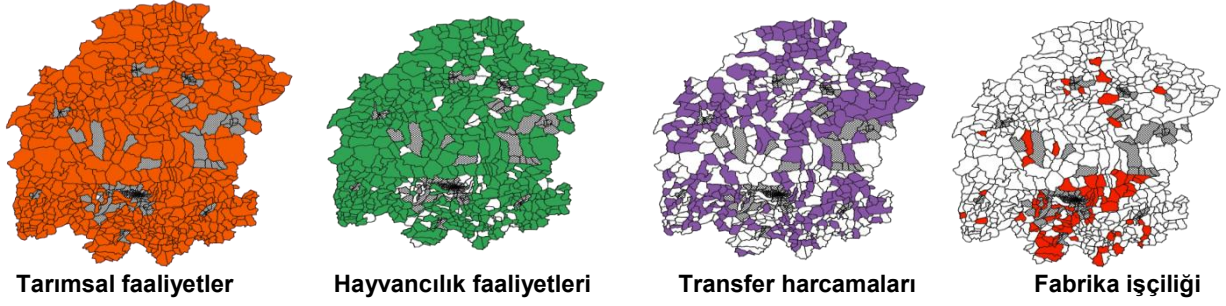
Şekil 179: Kahramanmaraş İlinde Ana Geçim Kaynaklarının Genel Görünümü

Kaynak: <https://www.yersis.gov.tr>

124 adet yerleşim yerinde hayvancılık faaliyetlerinin, 38 adet yerleşim yerinde transfer harcamalarının (emekli maaşı, sosyal yardımlar, vb.), 17 yerleşim yerinde ise fabrika işçiliğinin ilk sırada yer aldığı görülmektedir.

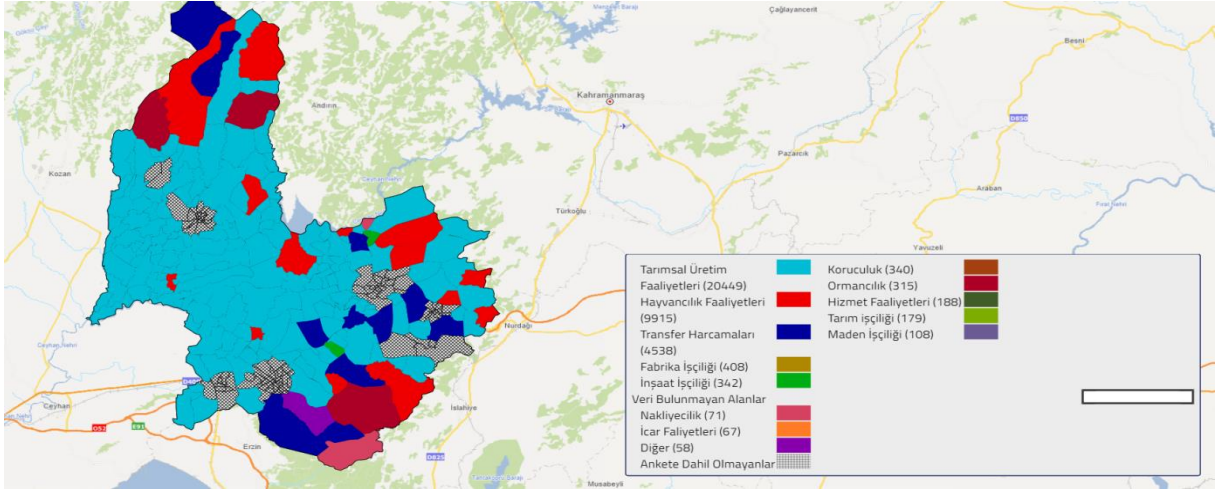
Şekil 180: Kahramanmaraş İlinde Bazı Ana Geçim Kaynaklarının Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı

Kaynak: <https://www.yersis.gov.tr>

Osmaniye'ye bağlı 166 adet kırsal yerleşim yerinde ana geçim kaynakları incelendiğinde bölgedeki diğer illerle benzer şekilde tarımsal üretim faaliyetlerinin ilk sırada yer aldığı görülmektedir.

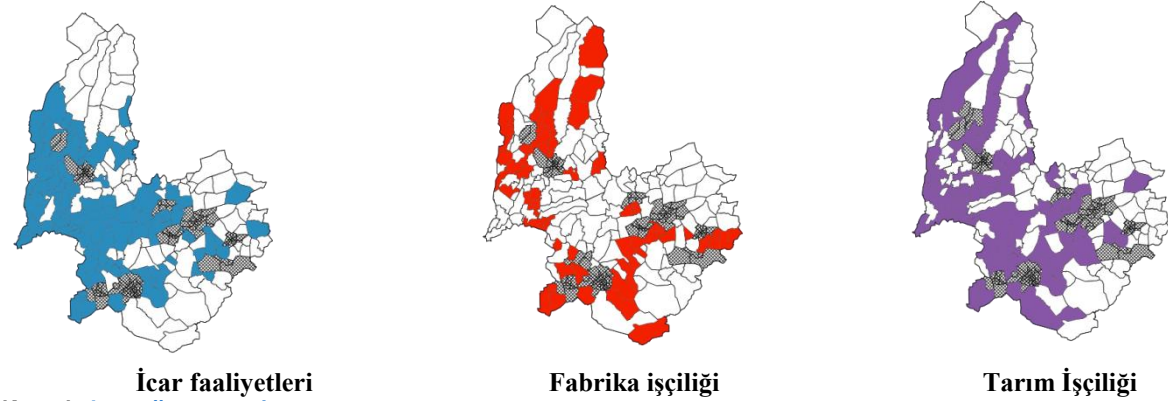
Şekil 181: Osmaniye İlinde Ana Geçim Kaynaklarının Genel Görünümü

Kaynak: <https://www.yersis.gov.tr>

Osmaniye'de öne çıkan diğer ekonomik faaliyetlere bakıldığında 92 adet kırsal yerleşimde icar faaliyetlerinin, 85 adet kırsal yerleşim yerinde tarım işçiliğinin, 55 kırsal yerleşim yerinde ise fabrika işçiliğinin olduğu görülmektedir.

Şekil 182: Osmaniye İlinde Bazı Ana Geçim Kaynaklarının Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı

Kaynak: <https://www.yersis.gov.tr>

14.5.Tarım, Orman ve Madencilik İstatistikleri

TR63 Bölgesi'nde tarım istihdamının toplam istihdamdan aldığı pay Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Yıllar içinde tarım istihdamı toplam istihdamdan %20'nin üzerinde pay alırken 2021 yılında %20'nin altında seyretmiştir.

Tablo 335: Tarım ve Tarım Dışı İstihdam (+15 Yaş), 2021

Düzyey	Tarım İstihdamı (Bin kişi)	Tarım Dışı İstihdam (Bin kişi)	Toplam	Tarım İstihdamın Toplam İstihdam İçindeki Payı
TR63 Bölgesi	189	768	957	%19,7
Türkiye	4.948	23.848	28.796	%17,2

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri

Tablo 336: TR63 Bölgesi'nde Tarım Alanlarının Dağılımı (2021)

Düzyey	Toplam Tarım Alanı, da	Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Alanı, da	Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Alanı, da	Sebze Alanı, da	Süs Bitkileri Alanı, da	Nadas Alanı, da
Hatay	2.366.068	993.242	1.086.905	229.763	152	56.006
Kahramanmaraş	3.531.126	634.146	2.508.371	73.723	16	314.870
Osmaniye	1.233.060	200.744	996.933	26.129	39	9.215
TR63 Bölgesi	7.130.255	1.828.132	4.592.209	329.615	208	380.091
Türkiye	234.456.798	35.946.916	160.310.275	7.553.346	54.642	30.591.619

Kaynak: TÜİK Bitkisel Üretim İstatistikleri

DSİ verilerine göre TR63 Bölgesi'nde sulanabilir toplam alan miktarı 154.646 ha'dır. Bu alan Türkiye'deki toplam sulanabilir alanların %4,5'ine karşılık gelmektedir.

TR63 Bölgesi'nin, Türkiye'nin toplam bitkisel üretim değerindeki payı %4,2, hayvansal üretim değerindeki payı ise %1,4 olarak gerçekleşmiştir. İller bazında bakıldığında, Kahramanmaraş'ın bölgenin en geniş tarımsal arazilerine sahip olmasına rağmen elde ettiği bitkisel üretim değeri bakımından Hatay'ın gerisinde kaldığı görülmektedir. Buradan yola çıkılarak tarımda katma değerli üretimin bölge genelinde yaygınlaştırılması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 337: Bitkisel ve Hayvansal Üretim Değerleri (2020)

Düzyey	Bitkisel Üretim Değeri (Bin TL)	Hayvansal Ürünler Değeri (Bin TL)
Hatay	4.259.332	488.074
Kahramanmaraş	3.706.658	742.456
Osmaniye	2.261.131	282.330
TR63 Bölgesi	10.227.121	1.512.860
Türkiye	246.016.799	108.598.173

Kaynak: TÜİK Tarımsal Ürün Fiyatları ve Üretim Değerleri İstatistikleri

Türkiye'deki toplam orman alanı büyüklüğü 2021 yılı itibarıyla 23,1 milyon ha'dır. TR63 Bölgesi içinde en geniş orman alanına sahip il 521,4 bin ha alan ile Kahramanmaraş'tır. Hatay'da 208,1 bin, Osmaniye'de ise 158,7 bin ha orman alanı bulunmaktadır.

Tablo 338: Orman Varlığı (2021)

Düzey	Orman alanı, ha
Hatay	208,1 bin
Kahramanmaraş	521,4 bin
Osmaniye	158,7 bin
TR63 Bölgesi	888,2 bin
Türkiye	23,1 milyon

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı

Orman alanlarının bölgemizdeki idaresi Kahramanmaraş'ta Kahramanmaraş Orman Bölge Müdürlüğü, Osmaniye'de Adana Bölge Müdürlüğüne bağlı Osmaniye Orman İşletme Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. 19 Kasım 2021 tarih ve 31664 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 4813 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile kuruluş merkezi Hatay İli olmak üzere Hatay iline de Hatay Orman Bölge Müdürlüğü kurulmuştur. Ülke sınırlarımız içindeki tüm orman varlığı, Orman Genel Müdürlüğü tarafından Sürdürülebilir Orman Yönetimi (SOY) yaklaşımıyla idare edilmektedir. Bu kapsamda iklim değişikliğine uyum ve dayanıklılığın artırılması amacı ile kuraklığa dayanıklı ağaç türlerine yönelik türlerin araştırılması ve dikilmesinin teşvik edilmesi önem taşımaktadır.

TR63 Bölgesi, linyit ve jeotermal kaynaklar gibi enerji ham maddeleri açısından zengin olmakla birlikte birkaç maden dışında dünya ölçeğindeki rezervler bakımından sınırlı kaynaklara sahiptir. MTA Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre TR63 Bölgesi illerinden Hatay'da yer alan maden yataklarına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 339: Hatay'da Yer Alan Maden Yatakları

Maden	Bulunduğu Bölge	Tenör*	Rezerv*
Altın (Au)	Akıllıçay Au Sahası	<%0.5 gr/m ³ Au	50.000 m3 mümkün rezerv
Altın (Au)	KisecikKöy Au Sahası	%4 gr/ton Au	450.000 ton mümkün rezerv
Aluminyum (Al)	Dört Yol yöresindeki Sahalar	%15.00-25.00 Al ₂ O ₃ , %30.00-40.00 Fe	70.000.000 ton görünür+muhtemel rezerv
Asbest (Asb)	Gökyar, Kurudere, Fellahın Mezarı, Fehminin Yolu, Kamışlıpınar, Sümberli Karlığı, Kişe Çayı, Incirli pınar, Olukpınar Sahaları	%4-15 asbest, lif uzunlukları 1-5 mm	1.637.700 ton görünür, 2.566.075 ton muhtemel, 3.543.500 ton mümkün rezerv.
Bakır-Kurşun-Çinko (Cu-Pb-Zn)	Söğüt-Hassa Zuhuru	%4 Cu	Zuhur olduğundan rezerve yönelik çalışma yoktur.
Cıva (Hg)	Süveydiye-Düden-Karasuyu Köyü Zuhuru	Saf cıva kalıntıları	Romalılar devrinden kalma cıva stok alanı olduğu düşünülmektedir.
Çimento Hammaddeleri (Çmh)	İskenderun Cıvarı	-	4.000.000.000 ton kireçtaşı, 1.200.000.000 ton marn, 480.000.000 ton kil.

Demir (Fe)	Kırıkhan-Kastal Demir Yatağı	%15-35 Fe	Tenörü %33.76 Fe, %19.30 SiO ₂ , %11.76 Al ₂ O ₃ olan 1.742.437 ton görünür+muhtemel, tenörü %15-20 Fe olan 1.293.650 ton görünür+muhtemel, tenörü %25-35 Fe olan 2.970.800 ton mümkün rezervler olup yatağın toplam görünür+muhtemel rezerv (%15-35 Fe) 3.036.087 tondur.
Dolomit (Dol)	İskenderun Çevresi	%32-33 CaO, %18-19 MgO	60.000.000 ton muhtemel rezerv.
Fosfat (P)	Yayladağı-Bezge Glokonili Fosfat Sahası	%7.87-13 P ₂ O ₅	2.356.000 ton görünür+muhtemel, 606.000 ton mümkün rezerv.
Kireçtaşı (Kçt)	İsdemir Kalker Ocağı	%96.30 CaCO ₃ , %1.98 SiO ₂ , %0.4 MgO	Yatak geçmiş yıllarda işletilmiştir.
Krom (Cr)	Etibank'a Ait 5 Krom Sahası: Kızıldağ Krom Sahaları	%35-44 Cr ₂ O ₃	209.000 ton görünür+muhtemel+mümkün rezerv.
Manyezit (Mag)	Dört Yol-Erzin, Çınarlı Dere Sahası	-	33 ton görünür, 720 ton muhtemel rezerv.
Mermer (Mr)	İskenderun Siyahı	Siyah, parlak renkli	Blok verimi düşük, zaman zaman işletilmekte.

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA)

*Tenör, bir maden yatağının birim tonaj veya hacminde bulunan metal miktarı (gr/ton, gr/m³), rezerv ise işletilebilir cevher kütlesidir (ton veya m³).

Tablo 340: Hatay'da Jeotermal Kaynaklar

Jeotermal Alan Adı	Sıcak Su Doğal Çıkış Adı	Doğal Çıkış		Kullanım Alanı	Kurulu Tesis
		Sıcaklık (°C)	Debi (lt/sn)		
Reyhanlı (Hamamat)	Reyhanlı	28-37,3	29	Kaplıcada	Kaplıca
Tahtaköprü- Suluca	-	27-35	3,3	-	-
Başlamış	-	32-33	2,71	-	-
Kırıkhan	Koyuncuhöyük	33	-	-	-

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA)

MTA Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre TR63 Bölgesi illerinden Kahramanmaraş'ta yer alan maden yataklarına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 341: Kahramanmaraş'ta Yer Alan Maden Yatakları

Maden	Bulunduğu Bölge	Tenör*	Rezerv*
Asbest (Asb)	Afşin-Malavız zuhuru	%1 asbest, lif uzunlukları 1-2 mm	Zuhur
Barit (Ba)	Önsen- Bozağalık sahası	%97 BaSO ₄	41.344 ton görünür
Barit (Ba)	Türkoğlu-Şekeroba sahası	%98.55 BaSO ₄	172.000 ton görünür, 290.000 ton mümkün rezerv
Demir (Fe)	Ekinözü-Çakçak Dere Sahası	%40 Fe	1.200.000 ton mümkün rezerv Sahada üretim yoktur.
Demir (Fe)	Elbistan-Ericek-Çardak zuhurları	%46.53 Fe	117.905 ton görünür+muhtemel rezerv
Fosfat (P)	Pazarcık-Milyanlı zuhuru	%0.8-19 P ₂ O ₅	-
Kireçtaşı (Kçt)	Elbistan (Mırmırın Dere) Sahası	%97-98 CaCO ₃ , %0.1 SiO ₂ , %0.50 MgO	53.584.231 ton görünür+muhtemel rezerv Yatak termik santralde hammadde olarak kullanılmaktadır.
Kireçtaşı (Kçt)	Elbistan (Tepekuzu Sektörü)	%98 CaCO ₃ , %0.10 SiO ₂ , %0.50 MgO	49.421.077 ton görünür+muhtemel rezerv
Krom (Cr)	Pazarcık-Bolukçam Tepe Sahası	Masif, benekli	Geçmiş yıllarda 30.000 ton cevher üretilmiştir.
Krom (Cr)	Pazarcık-Hacıbebekli Sahası	Adese tekelinde	Yatak geçmiş yıllarda işletilmiş olup halen 24.000 ton mümkün rezervi vardır.
Krom (Cr)	Pazarcık-Battalgazi Sahaları	%38-50 Cr ₂ O ₃	Geçmiş yıllarda 13.929 ton cevher üretilmiştir. Halen yataklarda toplam 57.920 ton mümkün rezerv vardır.
Krom (Cr)	Pazarcık -Balıkalın Sahası	-	Geçmiş yıllarda 30.000 ton cevher üretilmiştir.
Krom (Cr)	Pazarcık -Dağdelen Sahası	%46 Cr ₂ O ₃	2.500 ton mümkün rezerv
Kurşun-Çinko (Pb-Zn)	Afşin-Tulavsun zuhuru		Zuhur
Kurşun-Çinko (Pb-Zn)	Merkez-Dadağlı zuhuru	Galen ve kalsit	Zuhur
Kurşun-Çinko (Pb-Zn)	Göksün-Saraycık zuhuru	%1-4 Cu, %9 Pb	Zuhur
Manganez (Mn)	Pazarcık-Zombo sahası	%38.04 Mn	2.000 ton toplam rezerv
Tuğla-Kiremit (Tğki)	Türkoğlu-Pazarcık ve Kılılı Köyü Sahaları	-	59.000.000 ton muhtemel rezerv

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA)

Tablo 342: Kahramanmaraş'ta Yer Alan Linyit Yatakları

Saha Adı	Rezerv (1000 ton)		
	Görünür	Toplam	İşletilebilir
Elbistan	3.357.340	3.357.340	2.115.000

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA)

Kahramanmaraş'ta yer alan linyit yatakları toplam rezerv bakımından Türkiye'de ilk sırada yer almaktadır.

Tablo 343: Kahramanmaraş'ta Jeotermal Kaynaklar

Jeotermal Alan Adı	Sıcak Su Doğal Çıkış Adı	Doğal Çıkış		Kullanım Alanı	Kurulu Tesis
		Sıcaklık (°C)	Debi (lt/sn)		
Süleymanlı	Süleymanlı	41	3,44	Kaplıcada	Kaplıca
Hartlap-Döngele	Döngele	32-37	44	Kaplıcada	Kaplıca
Yeldeğirmeni	Yeldeğirmeni	30-36	4	Kaplıcada	-

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA)

MTA Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre TR63 Bölgesi illerinden Osmaniye'de yer alan maden yataklarına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 344: Osmaniye'de Yer Alan Maden Yatakları

Maden	Bulunduğu Bölge	Tenör*	Rezerv*
Demir (Fe)	Osmaniye-Yarpuz-Ağoluk Demir Sahası	%53.64 Fe ₂ O ₃	42.000 ton görünür olup cevherin tamamı alınmıştır.
Demir (Fe)	Osmaniye-Yarpuz-Yuntmağara, Kokarca, Kızılyüce Demir Sahası	%35-55 Fe ₂ O ₃	85.000 ton toplam rezerv.
Kükürt (S)	Adana-Osmaniye-Issızca	%15-35 S	%15 S tenörlü 2.125.000 ton görünür, %35 S tenörlü 6.075.000 ton görünür+muhtemel rezerv. Kükürt markasit minerallerine bağlı olarak oluşmuştur. Yapılan teknolojik analiz sonuçlarına göre 1 kg cevherden %37.8 tenörlü 0.2 kg konsantre kükürt elde edilmiş olup randıman %53.6'dır.
Manyezit (Mg)	Bahçe-Haruniye Sahası	%45.1 MgO	8.000 ton görünür rezerv.
Nikel (Ni)	Osmaniye-Yarpuz	%2 Ni	Zuhur olduğundan rezerve yönelik çalışma yoktur.

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA)

*Tenör, bir maden yatağının birim tonaj veya hacminde bulunan metal miktarı (gr/ton, gr/m³), rezerv ise işletilebilir cevher kütleleridir (ton veya m³).

Tablo 345: Osmaniye'de Jeotermal Kaynaklar

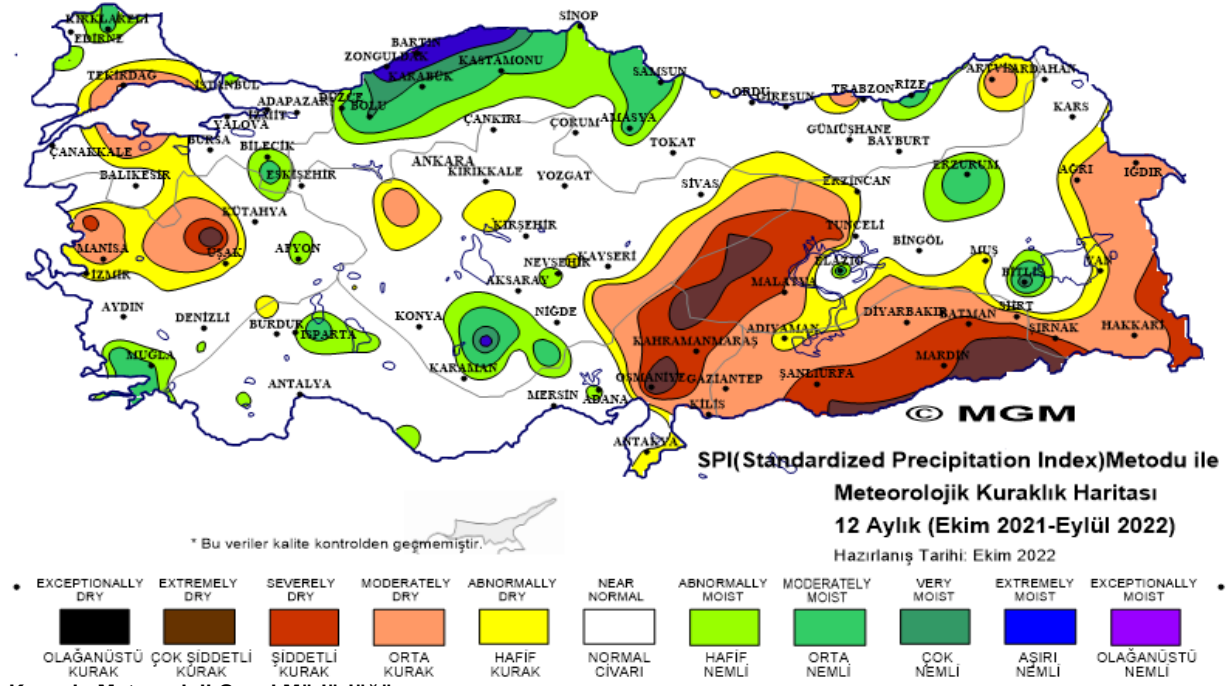
Jeotermal Alan Adı	Sıcak Su Doğal Çıkış Adı	Doğal Çıkış		Kullanım Alanı	Kurulu Tesis
		Sıcaklık (°C)	Debi (lt/sn)		
Haruniye	Haruniye	31-33	22	Kaplıcada	Kaplıca

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA)

14.6.İklim Değişikliği ve Kırsala Etkileri

2035-2060 yılları arasında su kaynaklarındaki azalmaya bağlı olarak tarımsal üretimin azalabileceği ve elde edilen tüm tarımsal gelirin bundan etkileneceği öngörülmektedir. Tüm yaşam alanlarında etkisinin ciddi şekilde hissedileceği bu iklim değişikliğinden etkilenecekler arasında hiç şüphesiz kırsal yerleşim yerleri bulunmaktadır.

Harita 23. Meteorolojik Kuraklık Haritası (Ekim 2021-Eylül 2022)

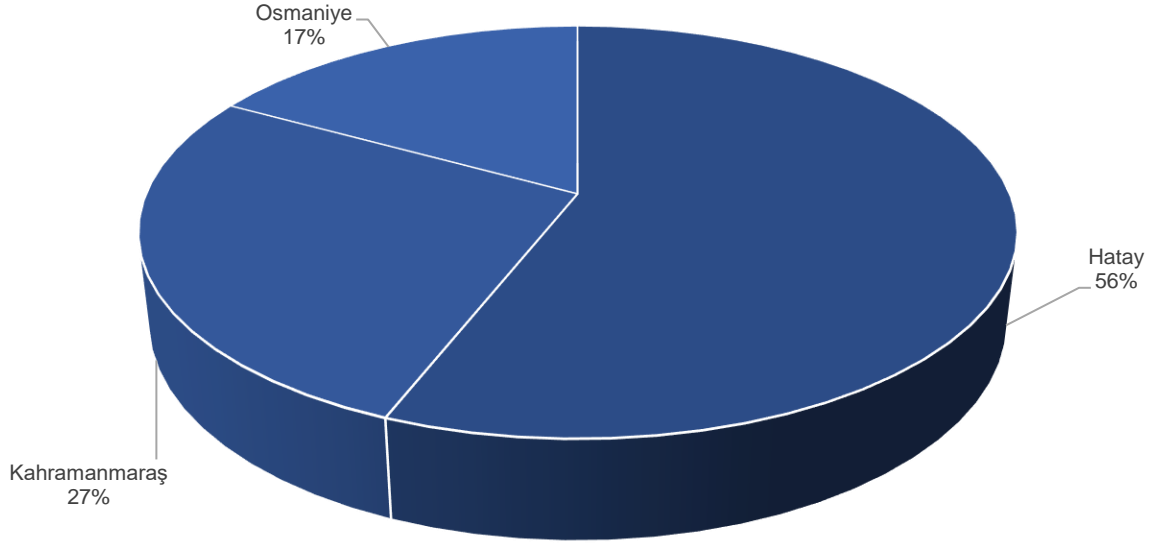

Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün 12 aylık kuraklık haritasına göre (Ekim 2021-Eylül 2022) Hatay normal ve orta kuraklık düzeyinde iken Kahramanmaraş'ın büyük bölümü şiddetli, Osmaniye'nin büyük bir bölümü ise çok şiddetli kuraklık düzeyindedir. Kuraklığa sebep olan en önemli etkenlerden biri tarımsal sulama iken, kuraklığın etkilerinden en çok etkilenecek sektör de yine tarım olacaktır. Bu sebeple tarımda su yönetimi günümüzün ve geleceğin en önemli başlıklarından biridir. Tarımda su kayıplarının önlenmesi, basınçlı sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması, su hasadı tekniklerinin yaygınlaştırılması, su iletim hatlarında kapalı sisteme geçilmesi gibi tedbirler öncelikli olarak uygulanmaya başlanmalıdır.

14.7. Ticaret İstatistikleri

TR63 Bölgesi'ndeki ticari faaliyetler sonucu elde edilen cirolara göre en fazla ticari faaliyetin gerçekleştiği ilin Hatay olduğu görülmektedir. Hatay ili 121,6 milyar TL ile bölge cirosunun %56'sına sahiptir. İkinci sırada 59,2 milyar TL ile Kahramanmaraş, üçüncü sırada ise 36,4 milyar TL ile Osmaniye gelmektedir.

Şekil 183: TR63 Bölgesi'nde Gerçekleşen Ciroların İl Bazında Dağılımı (2018)

Kaynak: <https://www.yersis.gov.tr> verilerinden oluşturulmuştur.

Hatay ilinde en fazla ciroya sahip ilçeler sırasıyla İskenderun, Merkez (Antakya ve Defne), Dört Yol ve Payas olmuştur. Hatay ilinin toplam cirosunun %89,5'ini bu ilçeler gerçekleştirmektedir.

Tablo 346: Hatay İlinde İlçe Bazında Cirolar (2018)

İlçe	Ciro (TL)	İldeki Payı
İskenderun	43.979.025.259,00	%36,2
Merkez*	27.377.906.277,00	%22,5
Dört Yol	19.539.272.472,00	%16,1
Payas	17.855.158.623,00	%14,7
Kırıkhan	2.634.613.012,00	%2,2
Reyhanlı	2.175.293.533,00	%1,8
Samandağ	1.889.939.014,00	%1,6
Belen	1.704.371.388,00	%1,4
Erzin	1.562.507.983,00	%1,3
Arsuz	1.414.711.868,00	%1,2
Altınözü	578.287.913,00	%0,5
Hassa	405.128.945,00	%0,3
Kumlu	306.746.667,00	%0,3
Yayladağı	210.409.823,00	%0,2
Hatay Toplam	121.633.372.777,00	%100

Kaynak: <https://www.yersis.gov.tr>

*Merkez: Antakya ve Defne ilçelerinin toplamıdır.

Kahramanmaraş'ta en fazla ciroya sahip ilçeler sırasıyla Merkez (Dulkadiroğlu ve Onikişubat) ve Elbistan olmuştur. Kahramanmaraş ilinin toplam cirosunun %80,6'sını bu ilçeler gerçekleştirmektedir.

Tablo 347: Kahramanmaraş İlinde İlçe Bazında Cirolar (2018)

İlçe	Ciro (TL)	İldeki Payı
Merkez	40.490.699.917,00	%68,4
Elbistan	7.244.654.867,00	%12,2
Türkoğlu	4.625.631.080,00	%7,8
Afşin	3.596.423.668,00	%6,1
Pazarcık	2.146.214.707,00	%3,6
Göksun	443.489.341,00	%0,7
Andırın	347.285.716,00	%0,6
Çağlayancerit	157.332.660,00	%0,3
Ekinözü	116.130.971,00	%0,2
Nurhak	50.037.832,00	%0,1
Kahramanmaraş Toplam	59.217.900.759,00	%100

Kaynak: <https://www.yersis.gov.tr>

*Merkez: Dulkadiroğlu ve Onikişubat ilçelerinin toplamıdır.

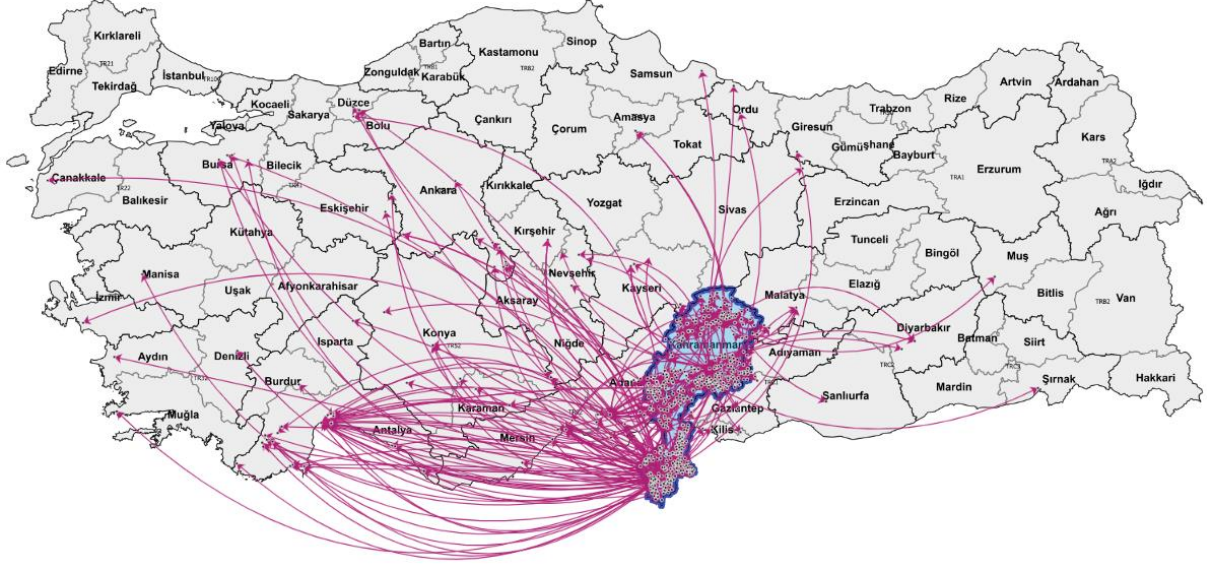
Osmaniye’de en fazla ciroya sahip ilçe Toprakkale’dir (%62,7). Osmaniye OSB, Toprakkale ilçesi sınırları içinde yer almaktadır.

Tablo 348: Osmaniye İlinde İlçe Bazında Cirolar (2018)

İlçe	Ciro (TL)	İldeki Payı
Toprakkale	22.820.769.996,00	%62,7
Merkez	8.119.806.423,00	%22,3
Kadirli	3.509.583.617,00	%9,6
Düziçi	1.044.822.316,00	%2,9
Bahçe	754.242.419,00	%2,1
Hasanbeyli	110.685.056,00	%0,3
Sumbas	61.169.775,00	%0,2
Osmaniye Toplam	59.217.900.759,00	%100

Kaynak: <https://www.yersis.gov.tr>

Harita 25: TR63 Bölgesi'nde Gidiş Yönlü İş Gücü Hareketliliği (Tarım)

Kaynak: <https://www.yersis.gov.tr>

Mevsimlik tarım işçiliğinde bölgede karşılaşılan en büyük sorun barınma ve yaşam koşullarına ilişkin durumdur. Gerek TR63 Bölgesi'ne gelen mevsimlik işçilerin gerekse TR63 Bölgesi'nden diğer bölgelere gidenlerin karşılaştığı en büyük sorun insani yaşama koşullarına sahip çalışma alanı yoksunluğudur. Mutfak, wc, banyo, vb gibi ortak kullanım alanlarına sahip, ailelerin çalışma süresi dışında birlikte zaman geçirebileceği alanları içeren yapıların inşası, mevsimlik işçilere insani çalışma koşullarının sağlanması açısından en büyük gerekliliklerden biri olarak görülmektedir.

14.9. Belde-Belediye Başkanlıkları ve Mahalle Muhtarlıkları

TR63 Bölgesi'nde 1.436 adedi mahalle muhtarlığı, 159 adedi köy omak üzere toplamda 1.595 adet muhtarlık bulunmaktadır. Kırsal yerleşim olarak nitelendirilen muhtarlık sayısı ise 1.125'tir. Bunların 408'i Hatay'da 527'si ise Kahramanmaraş'ta bulunmakta ve kırsal mahalle olarak tanımlanmaktadır. Osmaniye iline bağlı kırsal yerleşimlerden ise 159'u köy, 31'i beldelere bağlı mahallelerdir.

TR63 Bölgesi'nde 33 adet belediye başkanlığı, 7 adet belde başkanlığı bulunmaktadır. Beldelerin tamamı Osmaniye'ye bağlıdır. Hatay'da 15, Kahramanmaraş'ta 11, Osmaniye'de ise 7 belediye başkanlığı yer almaktadır. Belde ve belediye başkanlarının tamamı erkek olup yaş ortalaması 54,2'dir. Belde ve belediye başkanlarının %30'unun öğrenim düzeyi lisansüstü, %50'sinin lisans, %20'sinin ise lisedir.

Tablo 350: TR63 Bölgesi'nde Belde ve Belediye Başkanlarının Yaş Ortalaması ve Öğrenim Düzeyi (2021)

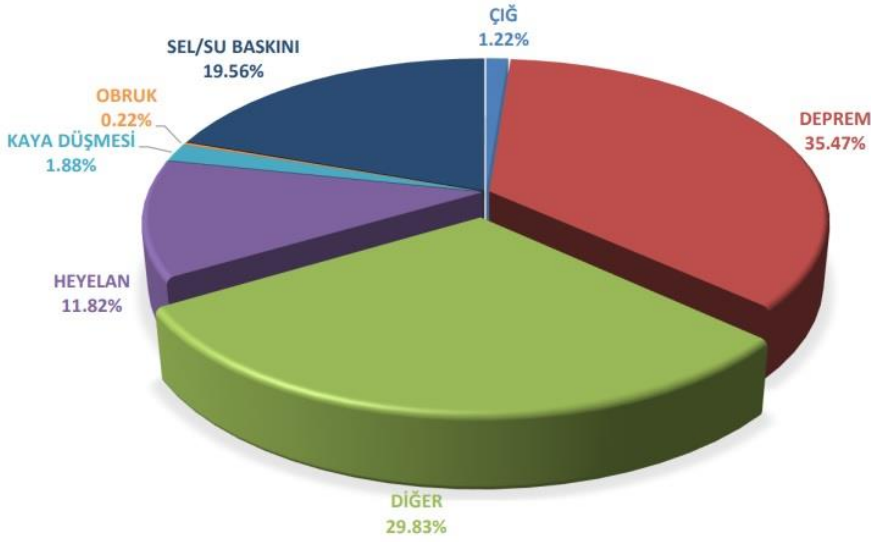
Düzye	Belde/Belediye Başkanı Sayısı	Yaş Ortalaması
Hatay	15	53,9
Kahramanmaraş	11	53,7
Osmaniye	14 (7'si belde)	54,8
TR63 Bölgesi	40	54,2

Kaynak: Belde ve belediye başkanlıklarının resmi internet sitelerinden derlenmiştir.

15. Afet

Türkiye, jeolojik ve topografik yapısı ve iklim özellikleri nedeniyle deprem, sel, heyelan ve çığ düşmesi gibi afetler ile sıklıkla karşılaşabilmektedir. Doğal afetler neden oldukları can kaybının yanı sıra, fiziksel, sosyal ve ekonomik kayıplar meydana getirmektedir. Bu nedenle, afet riskli alanlarda kentsel dönüşüm, planlama ve kentsel tasarım projelerinin uygulanması büyük önem taşımaktadır. 2020 yılında Türkiye’de gerçekleşen doğal afet sayısı 905’tir. Gerçekleşen afet olaylarının %35’i deprem, %19,6’sı sel/su baskınıdır.

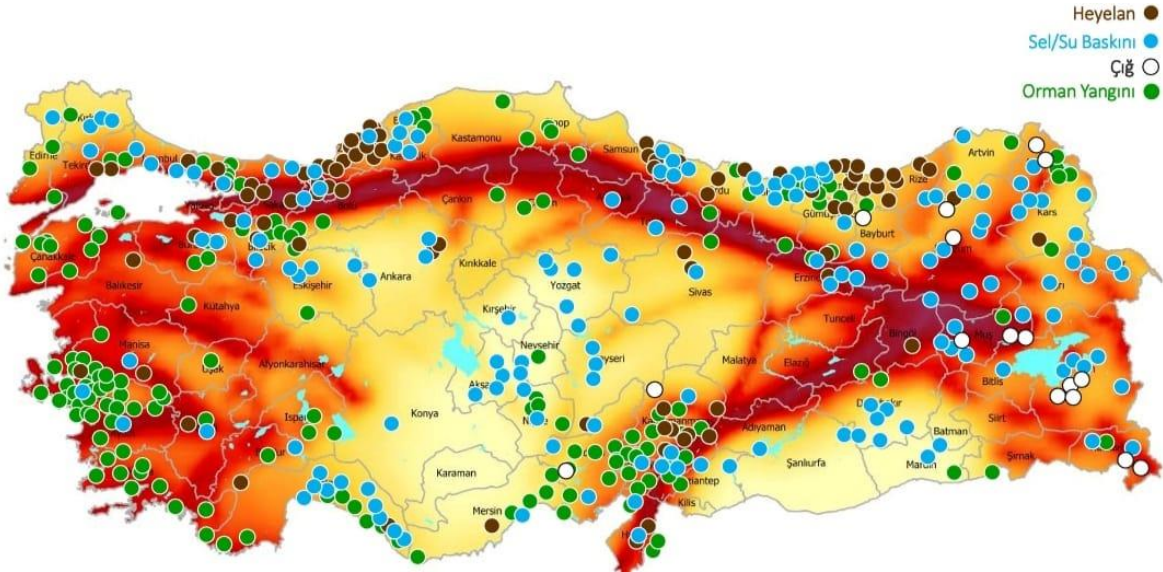
Şekil 184: Türkiye’de Gerçekleşen Doğal Afetlerin Dağılımı

Kaynak: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

Türkiye afet olayları haritasına göre TR63 Bölgesi illerinde deprem, su baskını, heyelan, orman yangını olayları meydana gelmektedir. Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinde sel/su baskını ve orman yangınları riski yoğunlaşırken Kahramanmaraş ilinin doğusunda yer alan ilçelerde heyelan riski de görülmektedir.

Harita 26: Afet Olayları Haritası

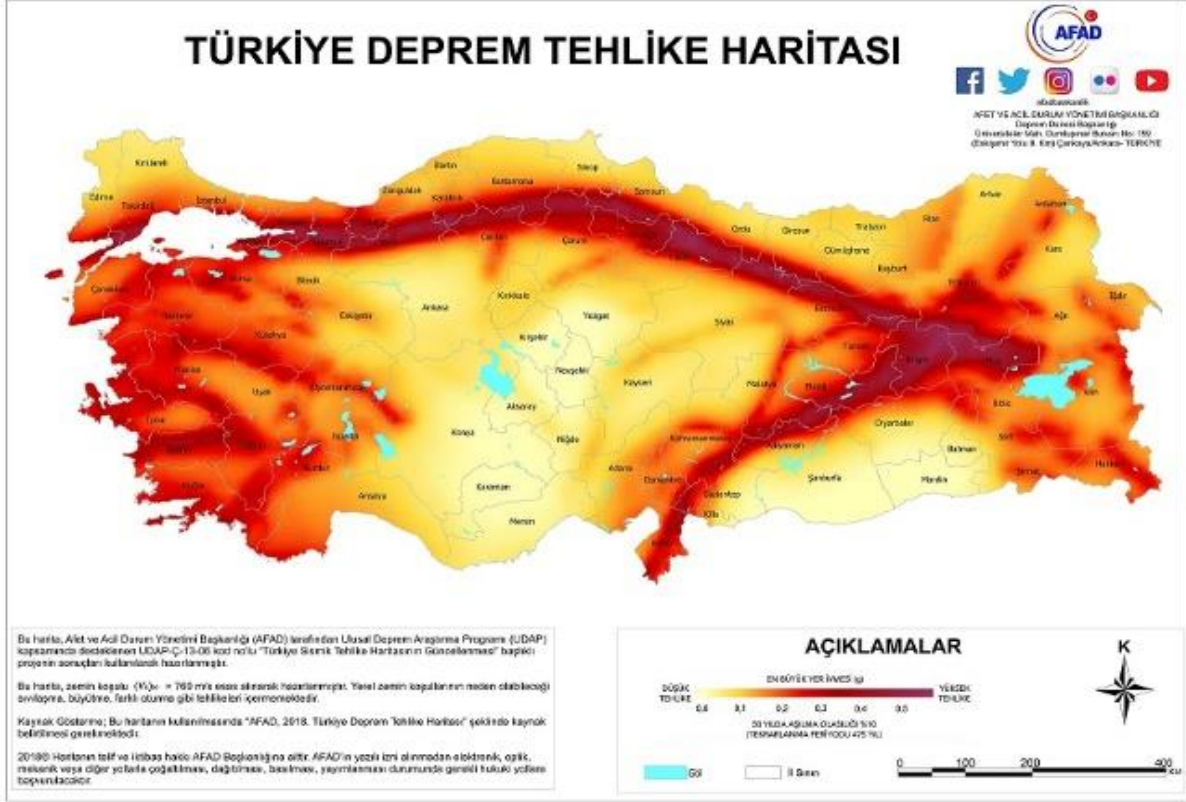

Kaynak: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

15.1. Deprem

Türkiye deprem haritasına göre, TR63 Bölgesi illeri Doğu Anadolu fay hattı üzerinde kalmaktadır. Doğu Anadolu Fay Hattı, Karlıova-Bingöl Segmenti, Palu-Hazar Segmenti, Hazar-Sincik Segmenti, Çelikhan-Gölbası Segmenti, Türkoğlu-Antakya (Hatay) Segmenti olmak üzere 6 ayrı fay parçasından oluşmaktadır. Doğu Anadolu Fay Hattı doğudan Karlıova, Bingöl, Elazığ, Malatya, Adıyaman, Gölbası üzerinden gelerek, Türkoğlu ilçesinde (Kahramanmaraş) ikiye ayrılmaktadır. İkiye ayrılan bu kollardan biri güneye, Antakya'ya doğru, giderek, Ölüdeniz Fayı ile birleşmekte; diğer kol ise Türkoğlu ilçesinden güneybatıya doğru ilerleyerek, önce Bahçe (Osmaniye) ilçesinin doğusundan geçerek, Osmaniye ili merkezinden geçmektedir.

Harita 27: Türkiye Deprem Haritası

Kaynak: https://www.jmo.org.tr/genel/jeoloji_harita.php?kod=9004

Hatay ili, Ölü Deniz ve Doğu Anadolu Fay hattının kesişiminde yer almaktadır. Ölü Deniz Fayı, Kızıldeniz-Aden Körfezi'nden başlar ve kuzeye doğru, Doğu Anadolu Fayı ile kesiştiği Türkoğlu ilçesine kadar devam eder. Tarihsel dönemde, Hatay ilinde çok büyük yıkıcı depremler meydana gelmiş, bu depremler büyük can ve mal kayıplarıyla sonuçlanmıştır. Hatay ilini etkileyen en büyük deprem 1872 yılında gerçekleşen 7,3 M şiddetindeki deprem olup, Bölgede daha sonra bu derecede şiddetli bir deprem olmamıştır. Bununla beraber, bu ilde 20. Yüzyılın sonlarında (1997 yılında), 5,5 M şiddetinde olan orta büyüklükte bir deprem meydana gelmiştir.

Kahramanmaraş ili, Doğu Anadolu Fayı ile Ölü Deniz Fayı kavşağındadır. Kahramanmaraş ilinde merkez ilçe ile beraber Türkoğlu, Pazarcık, Çağlayancerit ilçeleri I. Derece deprem kuşağında yer almaktadır. Kahramanmaraş ili, en çok Doğu Anadolu Fay hattının Türkoğlu-Hatay fay parçasından olmak üzere Güneydoğu Anadolu Bindirme Fayı ve Elbistan Fay hatlarından etkilenmektedir. Elbistan Fay Hattı, Doğu Anadolu fayının yan koludur. Kahramanmaraş ilini etkileyen birçok deprem olmakla birlikte, 1513 yılında ve 1872 yılında meydana gelen depremler ağır hasara neden olmuştur. Yakın dönemde 1986 yılında Doğanşehir-Gölbası arasında, 1998 yılında ise Adana ilinin Ceyhan ilçesinde meydana gelen depremler Kahramanmaraş ilini etkileyen diğer depremlerdir.

Osmaniye ili, Doğu Anadolu Fay Hattı içerisinde yer almaktadır. Bahçe, Düziçi, Hasanbeyli, Toprakkale ilçeleri I. Derece, Kadırlı II. Derece, Sumbas ilçesi III. Derece deprem kuşağında yer almaktadır. Osmaniye ilinde 2000, 2001 ve 2010 yıllarında olmak üzere, son on yıl içerisinde 3 adet görece şiddetli depremler meydana gelmiş, bu depremlerde can ve mal kaybı olmamıştır.

15.2. Covid-19

Aralık 2019'da Çin'in Hubei eyaletine bağlı Wuhan kentinde, kaynağı bilinmeyen bir solunum yolu hastalığı tespit edildiğinin bildirilmesi ile başlayan süreç, hastalığın COVID-19 (COronaVirus Disease2019) olarak adlandırılması ve 11 Mart 2020 tarihi itibarıyla Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi olarak ilan edilmesiyle küresel bir boyuta taşınmıştır. Süreç tüm dünyada ekonomik büyümenin azalması ve sosyal sorunların ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Bu sebeple birçok alanda dönüşüm ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Salgın ile mücadelede dünya çapında 2 farklı yöntem kullanılmıştır. Birincisi izolasyon, ikincisi ise sürü bağışıklığına dayalı mücadele yöntemidir. İzolasyon yönteminde yüksek gelir kaybı yaşanması riski söz konusu olmaktadır. Sürü bağışıklığı yönteminde sağlık sisteminin çökme riski ile karşı karşıya kalmaktadır.

COVID-19 salgınının dünyada ilk kez kayıt edildiği Aralık 2019'dan 28.06.2020 tarihine kadar dünyadaki toplam vaka sayısı 9.952.507'yi bulmuş, hayatını kaybedenlerin sayısı ise 498.519 kişi olmuştur. 28.06.2020 tarihi itibarıyla ABD salgının merkezi olma özelliğini sürdürmekte olup en fazla vaka ve ölüm sayısının gerçekleştiği ülke olmuştur. Dünyada erken dönemlerde tedbirler alan ülkeler arasında yer alan Türkiye'de tespit edilen ilk COVID-19 vakası Sağlık Bakanlığı tarafından 10 Mart 2020'de açıklanmış ve ülkemizde virüse bağlı ilk ölüm 15 Mart 2020'de gerçekleşmiştir. 4 Temmuz 2020 tarihi itibarıyla ülkede toplam vaka sayısı 204.610 toplam vefat sayısı ise 5.206 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'de salgının başlangıcından itibaren 4. ayda vaka ve ölüm sayısı olarak en yüksek ve trajik dönemini yaşayan salgın, ülkemizde COVID-19 salgını ile mücadele döneminde sıkı izolasyon politikası uygulanmış ve toplumun süreci en az etkiyle atlattığı amacıyla farklı kesimlere (hane halkı, iş dünyası, finans sektörü) yönelik alınan tedbirlerle (esnek mesai, dönüşümlü mesai, uzaktan çalışma, uzaktan eğitim uygulamaları, yaşlı ve engellilerin ihtiyaçlarının kamu tarafından karşılanması, kısa çalışma ödeneği, kredi paketleri, vb.) ekonomik ve sosyal sorunların önüne geçilmeye çalışılmıştır. (DOĞAKA, COVID-19 Salgınının TR63 Bölgesine Etkileri, 2020)

Şekil 185: 26.10.2022 Tarihli Covid-19 Vaka ve Ölüm Sayıları

Kaynak: <https://news.google.com/covid19/>, 2022

26.10.2022 tarihi itibariyle tüm dünyada vaka sayısı 628 Milyon sayısına yaklaşmış olup pandemi sebebi ile ölüm sayısı neredeyse 6,5 Milyon sayısına ulaşmıştır. Ülkemizde vaka sayısı yaklaşık 17 Milyon olup ölüm sayısı 101.203 olarak kayıtlara geçmiştir.

16. İklim Değişikliği

Çevre ve doğal kaynaklar, dünyada hayatın varlığının devam etmesi için en temel gerekliliktir. Hızla artan nüfus, şehirleşme ve tüketim ihtiyaçlarının arttığı, taleplerin değiştiği günümüzde çevre ve doğal kaynaklar üzerindeki etki de artmaktadır. Çevre kirliliği, iklim değişikliği, arazi bozulması, kuraklık, ormansızlaşma, çölleşme, türlerin yok olması gibi çevre problemleri dünyamıza kalıcı etkiler bırakan sonuçlar doğurmaktadır.

Çevre ve doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi; plansız tüketim eğiliminden kaynaklanan etkilerin azaltılması ve yönetilmesi adına, doğal kaynakların uzun dönemli ekonomik, sosyal ve çevresel gelişme unsurları arasında bir denge sağlanarak yönetilmesini ve bu şekilde çevrenin korunmasını amaçlamaktadır. İklim değişikliği en büyük çevresel tehditlerden birini teşkil etmektedir.

Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) öncülüğünde, 1979 yılında birincisi, 1990 yılında ise ikincisi düzenlenen Dünya İklim Konferansı gerçekleştirilmiştir. 1988 yılında kurulan Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC) ardından, 1991 yılında ilk hükümetler arası müzakereler başlamıştır. 1992 yılında, Rio Zirvesi olarak bilinen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı düzenlenmiştir. Konferansın hedefi, küresel ölçekte çevre sorunları ile mücadele ve sürdürülebilirlik olgusu arasındaki bağların güçlendirilmesini sağlamaktır. İklim değişikliği de çevresel bir sorun olmasının yanı sıra, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma konusudur. Rio Sözleşmesi kapsamında Türkiye, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne (BMİDÇS) 2004 yılında taraf olmuştur. BMİDÇS'ye taraf olunmasını takiben, 2009 yılında da Türkiye Kyoto Protokolüne resmen taraf olmuş ve böylece Türkiye'de sürdürülebilir çevre ve iklim değişikliği konuları sürdürülebilir kalkınmanın öncelikleri arasında yerini almıştır. Kyoto Protokolü'nün 2020 yılında sona erecek olması ve hiçbir hükümünün taraf ülkelere tam olarak yerine getirilememesi sebebiyle yeni bir anlaşmaya ihtiyaç duyulmuş, 2020'den sonraki süreç için Paris Anlaşması kabul edilmiştir.

Günümüzde sürdürülebilir üretim ve tüketim, çevre ve ekonomik gelişmeyi ayırıştırma (decoupling), düşük karbonlu büyüme, yeşil ekonomi, iklim değişikliğinin etkilerini azaltma ve iklim değişikliğine uyum gibi kavramlarla uluslararası gündemde yer bulan sürdürülebilirlik anlayışı, 2015 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan 2030 Gündemi Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile uluslararası kalkınma ve küresel refah gündeminin merkezine oturmuştur. (Çevre ve Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi Çalışma Grubu Raporu)

2015 yılında Paris'te yapılan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) Taraflar Konferansında Paris Antlaşması kabul edilmiştir. Paris Antlaşmasında 2020 sonrası için ilk kez küresel ölçekte bütün ülkeler sera gazı emisyon azaltımı taahhüdünde bulunmuşlardır. Paris Anlaşması BMİDÇS'ye taraf olan 195 ülke (ülkemiz dâhil) ve AB tarafından imzalanmıştır. Türkiye, Ulusal Niyet Katkı Beyanında iklim değişikliği ile mücadele kapsamında baz senaryosu üzerinden sera gazı salımlarında 2030 yılı itibarıyla %21 oranına kadar azaltım hedeflediğini beyan etmiştir.

Paris Antlaşması sonrasında en somut adımları atan ve diğer ülkeleri de bu konuda teşvik Avrupa Komisyonu (AK) tarafından 2019 yılı sonunda ortaya konulan Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa Birliği'nin (AB) uzun zamandır beklenen nihai iklim eylem planı olarak, Avrupa'nın 2050 yılına kadar karbondan arındırılmasını amaçlamakta; bu amaçla da ekonomide köklü bir dönüşümü ve Avrupa kıtasında iklim nötrlüğüne (zararsızlık) ulaşılmasını öngörmektedir. Bu mutabakat, sadece AB üye ülkeleri için değil, AB ile siyasal, ekonomik ve coğrafi açıdan ilişkisi bulunan tüm ülkeler açısından büyük bir önem arz etmektedir.

Avrupa Yeşil Mutabakatı, iklim değişikliğini durdurmak, kaynakların kullanımını düzenlemek ve döngüsel ekonomi anlayışına geçmeyi hedeflemektedir. AYM hedefleri:

- Enerji verimliliği
- Döngüsel ekonomi
- İklim değişikliği

Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın hedeflerine ulaşmak için, iklim nötr hedefine ulaşmayı sağlayacak adımların; ekonominin geneline temiz, güvenli, uygun enerji arzı sağlanmasına yönelik yöntemlerin; döngüsel ekonomiyi hayata geçirebilmek için endüstrinin tamamen harekete geçirilmesine yönelik

araçların; inşaat, ulaşım, tarım, ekosistemlerin korunması, temiz çevre, üretim, tüketim, büyük ölçekli altyapı, gıda, vergilendirme ve sosyal fayda politikalarının yeniden ele alınması gerekmektedir.

Avrupa Komisyonu 2050 yılına kadar iklim nötr olma hedefini belirlemiştir. AB İklim açısından nötr olmayı; kirliliği azaltarak insan hayatını, hayvanları ve bitkileri korumayı ve ekonomik büyümeyi kaynakların aşırı kullanımına engel olarak, şirketlerin temiz ürün ve teknolojiler kullanımı konusuna eğilerek geçişin sağlanmasını hedeflemektedir.

2050 yılına kadar iklim nötr hedefi doğrultusunda 2021 yılında Avrupa İklim Yasası onaylanıp yürürlüğe girmiştir. Böylece Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın 2050 yılına kadar AB iklim nötr olma taahhüdü bağlayıcı bir yükümlülüğe dönüşmüştür. AB ülkelerinin, 2030 yılına kadar seragazi salımlarını 1990'daki seviyesinin %55 daha aşağısına düşürmesi hedeflenmektedir.

Karbon kaçağı riskini azaltmak için seçilen sektörlerde sınırda karbon düzenleme mekanizması önerilecektir. Sınırda Karbon Düzenlemesi (SKD), temel amacı seçili sektörler için ithalat fiyatının, eşyanın karbon içeriği dikkate alınarak belirlenmesi anlamına gelmektedir. AYM ile hedeflenen politikaların Avrupa sanayi üzerinde yaratacağı maliyet karşısında Avrupa'nın rekabetçiliğinin korunabilmesi ve üretim ile yatırımların, emisyon azaltım hedefi AB'den az olan ülkelere kaymasının önlenmesi için SKD'nin hayata geçirilmesi hedeflenmiştir. SKD mekanizmasına tabi olan sektörler demir-çelik, çimento, alüminyum, elektrik ve gübre olarak belirlenmiştir. SKD uygulamasına 1 Ocak 2023 tarihi itibarıyla başlanması ve 3 yıllık mali yükümlülüğü olmayan bir geçiş süreci olması Avrupa Komisyonu tarafından önerilmiştir.

2030 ve 2050 iklim hedeflerine ulaşabilmek için enerji verimliliğine öncelik vermenin yanı sıra, enerji sisteminin karbondan daha fazla arındırılması da kritik önem taşımaktadır. Bu nedenle yenilenebilir kaynaklara dayalı enerji sektörü geliştirilmelidir.

Döngüsel ekonomiyi gerçekleştirmek AB endüstrisinin, sanayisinin dönüşümünün başlatılması demektir. AK yeşil ve dijital dönüşümün bir arada ele alan AB sanayi stratejisi benimsemiş ve sanayi stratejisi ile birlikte döngüsel ekonomi eylem planı hazırlamıştır. AB sanayi stratejisinin bir parçası olan döngüsel ekonomi uygulamaları ile AB ekonomisinin 2030 yılına kadar AB GSYİH'sini %0,5 artırmak, 700 bin yeni iş olanağı yaratmak ve oluşturulacak döngü modelleri ile karlılıkları artırmak planlanmaktadır (European Commission, 2020).

Döngüsel ekonomi eylem planı;

- Materyallerin geri dönüştürülmeden önce azaltılmasına ve tekrar kullanılmasına öncelik verecektir.
- Yeni iş modellerini teşvik edecektir.
- Çevreye zararlı ürünlerin ab pazarına girmesini önlemek üzere asgari gereklilikleri belirleyecektir.
- Tüm sektörlerin dönüşümüne rehberlik edecek, özellikle tekstil, inşaat, elektronik ve plastik gibi kaynak yoğun sektörler odaklanacaktır.
- İşletmelerin tüketicilere tekrar kullanılabilir, dayanıklı, tamir edilebilir ürünler sunmasını ve tüketicilerin bu ürünleri seçmesini sağlayan özendirici önlemler içerecektir.

Çelik, çimento ve kimya gibi enerji yoğun sektörlerin karbondan arındırılması ve modernleştirilmesi esastır.

İklim nötrlüğüne geçiş aynı zamanda dijitalleşme ve akıllı altyapı gerektirir. Dijitalleşme;

- AB'ye satılan ürünlerin özelliklerine ilişkin bilgilerin geçerliliği ve erişilebilirliğinin iyileştirilmesine yardımcı olabilir.
- Yapay zeka, 5G, bulut bilişim, edge bilişi, nesnelerin interneti gibi dijital teknolojilerin iklim değişikliği başa çıkmak, çevreyi korumak, hava ve su kirliliğinin uzaktan izlenmesi, enerji ve doğal kaynakların nasıl kullanıldığı izlemek ve optimize etmek için fırsatlar sunmaktadır.
- Dijitalleşmenin sağladığı akıllı trafik yönetim sistemlerinin geliştirilmesi için destekleyici finansman araçları geliştirilecektir. Kentsel alanda tıkanıklığı ve kirliliği azaltabilecek çözümler için akıllı sistemlerin geliştirilmesi desteklenebilir.

- Akıllı şebekeler, hidrojen ağları veya karbon yakalama, karbon depolama ve karbondan döngüsel amaçlarla yararlanma, enerji depolama gibi yenilikçi teknolojilerin ve altyapıların konumlandırılmasını teşvik edilmeli ve aynı zamanda sektör entegrasyonunu da mümkün kılmalıdır.

İklim nötr hedefi için ulaşımdan kaynaklanan sera gazı emisyonlarının azaltılması için multimodal (çoklu) taşımacılığın, sıfır ve düşük emisyonlu araçların desteklenmesine ihtiyaç vardır. Öncelik olarak karayolu ile yapılan iç yük taşımacılığının demiryolu ve iç su yollarına kaydırılması sağlanmalıdır.

Güvenli, besleyici, yüksek kaliteli gıda üretimi için Avrupa Komisyonu (AK) Tarladan Sofraya stratejisini hazırlayacak ve plan;

- hassas tarım, organik tarım, agroekoloji, tarımsal ormancılık ve hayvanları koruma noktasında katı standartların benimsenmesinin sağlanmasına
- Düşük karbon ayak izine sahip deniz ürünlerinin potansiyelinin geliştirilmesine
- Organik tarım yapacak alanların genişletilmesine
- Dijital araçlar kullanılarak tüketicilere gıdanın nereden geldiği, besin değerleri, ekolojik ayak izi gibi detaylı bilgiler ulaştırılmasına öncülük etmelidir.

İklim değişikliği insanlar ve ekonomiler üzerinde de olumsuzluklar yaratmaktadır. İklim değişikliğinin etkilerini azaltmak için küresel sera gazı emisyonlarının düşürülmesi gerekmektedir. Yüksek sera gazı emisyonlarının da etkisiyle hızlanan iklim değişikliğinin doğal afetlerin artmasına neden olduğu ve insanlık için ciddi bir tehdit oluşturduğu görülmektedir.

Son 100 yıl içinde küresel iklim, kısmen insani faaliyetlerden kaynaklanan sera gazı emisyonları nedeniyle ortalama 0,5°C ısınmıştır. İngiliz bilim adamı Stern'in araştırması, bugünden itibaren herhangi bir emisyon salınmasa dahi küresel sıcaklığın, gelecek on yıllar içinde 0,5° ila 1°C artmaya devam edeceğini ortaya koymuştur.¹ Araştırmada yapılan iklim modelleri; bu emisyonların önemli ölçüde azaltılması için önlem alınmadığı takdirde, dünyanın gelecek yüzyıl içinde 1,4° ila 5,8°C daha ısınacağını öngörmektedir. Bu değişiklikler, yerkürede hidrolojik döngüyü önemli ölçüde istikrarsız hale getirecek, yağışlar ve su akışlarında daha fazla değişkenliğe neden olacak ve aşırı hidrolojik olayların yoğunluğunu artıracaktır. (Türkiye'nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı)

İklim değişikliği mücadele çerçevesinde enerji verimliliği uygulamalarının ve temiz enerji kullanımının artırılması, sürdürülebilir atık yönetimi ile doğal kaynakların korunmasının sağlanması, tarım ve orman alanlarının artırılması, doğru arazi kullanımı önemli rol oynamaktadır.

Türkiye, coğrafi konumu itibarıyla iklim değişikliğinden en çok etkilenecek ülkeler arasında yer almakta ve gelişmekte olan ülke konumuna paralel şekilde, yeşil büyüme ve emisyon artış trendinin sınırlandırılması yönünde bir politika izlenmekte, iklim değişikliğine uyum çabaları önemini korumaktadır.

Enerji tüketimi ve ekonomik faaliyetlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan sera gazı emisyonları, iklim değişikliğinin en önemli sebebi olarak görülmektedir. Bu çerçevede, iklim değişikliğiyle mücadelede en önemli göstergelerden biri olan kişi başına sera gazı emisyon miktarı Türkiye'de 2010 yılında 5,41 ton iken bu değer 2020 yılında 6,27 tona yükselmiştir. Bu artışın ana nedeni, ekonomik büyümenin ve enerji tüketimindeki artış hızının nüfus artış hızından daha yüksek olmasıdır. Sera gazı emisyon istatistiklerine göre 2020 yılı sera gazı emisyonu 523,9 milyon ton CO2 eşdeğeri olarak hesaplanmış olup bir önceki yıla göre artış oranı %3,1'dir.

Tablo 351: Sera Gazı Emisyon İstatistikleri (Milyon Ton)

Yıl	Toplam	CO ₂	CH ₄	N ₂ O	F-Gazlar
2010	398,7	316,0	51,6	27,4	3,6
2011	428,5	341,9	54,1	28,5	4,0
2012	448,0	355,9	57,8	29,6	4,7
2013	440,0	347,2	56,6	31,5	4,8
2014	459,4	363,9	58,5	31,7	5,3
2015	474,5	384,3	52,8	32,3	5,0
2016	500,8	405,3	55,6	34,4	5,5
2017	528,3	430,2	56,8	35,6	5,7
2018	524,0	422,6	60,3	35,5	5,7
2019	508,1	401,7	63,1	37,0	6,2
2020	523,9	413,4	64,0	40,5	6,0

Kaynak: TÜİK

Sektörlere göre sera gazı emisyon değerleri incelendiğinde 2010-2020 yılları arasında enerji kaynaklı emisyonların ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Toplam sera gazı emisyonlarında 2020 yılında CO₂ eşd. olarak en büyük payı %70,2 ile enerji kaynaklı emisyonlar alırken bunu sırasıyla %14 ile tarım, %12,7 ile endüstriyel işlemler ve ürün kullanımı ve %3,1 ile atık sektörü takip etmektedir. Enerji sektörü emisyonları bir önceki yıla göre %0,6 artarken tarım sektörü emisyonları bir önceki yıla göre %7,5 oranında artmış, endüstriyel işlemler ve ürün kullanımı emisyonları bir önceki yıla göre %14 artmış ve atık sektörü emisyonlarında ise bir önceki yıla göre %2,1 artış gerçekleşmiştir.

Tablo 352: Sektörlere Göre Sera Gazı Emisyonları (Milyon Ton)

Yıl	Toplam	1990 yılına göre değişim (%)	Enerji	Endüstriyel işlemler ve ürün kullanımı	Tarım	Atık
1990	219,7	.	139,6	23,0	46,1	11,1
1995	248,6	13,1	166,3	25,9	44,1	12,3
2000	299,0	36,1	216,0	26,3	42,3	14,3
2005	337,0	53,4	244,4	33,7	42,4	16,4
2010	398,7	81,4	287,8	49,0	44,4	17,4
2011	428,5	95,0	309,9	53,9	46,9	17,8
2012	448,0	103,9	321,6	56,2	52,7	17,6
2013	440,0	100,3	308,3	59,2	55,9	16,7
2014	459,4	109,1	326,8	59,9	56,2	16,5
2015	474,5	115,9	342,0	59,2	56,1	17,1
2016	500,8	127,9	361,7	63,5	58,9	16,7
2017	528,3	140,4	382,4	66,4	63,3	16,3
2018	524,0	138,5	374,1	68,0	65,3	16,6
2019	508,1	131,2	365,4	58,6	68,0	16,1
2020	523,9	138,4	367,6	66,8	73,2	16,4

Kaynak: TÜİK

Onuncu Kalkınma Planında, çevreye duyarlı yaklaşımların sosyal ve ekonomik faydaların artırılması, insanımızın şehirlerde ve kırsal alanlarda yaşam kalitesinin sürdürülebilir bir şekilde yükseltilmesi ile bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması kapsamında "Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre" başlığı altında hedef ve politikalara yer verilmiştir. Talebin ve tüketimin arttığı dünyada sürdürülebilir çevre ve doğal kaynak yönetimi ile yaşanabilir kentlerin inşası gittikçe önem kazanmaktadır.

11. Kalkınma Planında, ulusal koşullar ölçüsünde sera gazı emisyonuna neden olan sektörlerde iklim değişikliğiyle mücadele edilmesine ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine uyum sağlama kapasitesini artırmaya yönelik planlama, uygulama ve kapasite çalışmaları yürütülerek ekonominin ve toplumun iklim risklerine dayanıklılığının artırılmasına yönelik “Yaşanabilir Şehirler, Sürdürülebilir Çevre” başlığı altında hedef ve politikalara yer verilmiştir. Çevre ve doğal kaynakların korunması için iklim dostu kalkınma modelinin oluşturulması, çevre bilinci hakkında farkındalığın artırılması, çevre ve doğal kaynak yönetimi konusunda ulusal ve sektörel kapasitenin geliştirilmesi, ulusal bazda çevre doğal kaynaklara ilişkin mevcut durumun tespiti, sürdürülebilir kalkınma amaçlarına uyum sağlanması, çevre yönetimi ve korunması hususlarında teşvik mekanizmalarının çeşitlendirilmesi konularının önceliklendirilmesi amaçlanmıştır.

Bölgesel gelişme amaçlarının gerçekleştirilebilmesi hedefi ile Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) amaç ve önceliklerinin belirlenmesi için ülkemizdeki bölgelerin yapısı ve eğilimleri birçok başlık altında ele alınırken “Çevre ve İklim Değişikliği” bu başlıklardan bir tanesidir. Sürdürülebilir kalkınma ve yeşil büyüme, BGUS’ta belirlenen yatay amaçlar arasında yer almıştır. Sürdürülebilir kalkınma ve yeşil büyüme ile hedeflenen, bölgesel ve yerel düzeyde çevre dostu ekonomiye geçiş ve uzun vadeli sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşılmasının sağlanmasıdır.

Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesinde Türkiye’nin içinde yer aldığı Akdeniz Havzası’nda genel sıcaklık artışının 1°C ila 2 °C’ye ulaşacağı, kuraklığın geniş bölgelerde hissedileceğine ve Türkiye’nin genel ortalama sıcaklığının 2,5-4 °C artacağı Ege ve Doğu Anadolu Bölgeleri’nde 4°C’yi, iç bölgelerinde ise bu artışın 5°C’yi bulacağını tahmin edildiğini değinilmiştir. Ulusal İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı beş önemli alana odaklanmıştır. Bunlar:

- Su Kaynakları Yönetimi;
- Tarım ve Gıda Güvencesi;
- Ekosistem Hizmetleri, Biyolojik Çeşitlilik ve Ormanlık;
- Doğal Afet Risk Yönetimi;
- İnsan Sağlığı’dır.

Türkiye’de iklim değişikliğinden kaynaklanan yaz sıcaklıklarının artması, kış yağışlarının azalması, yüzey sularının kaybı, kuraklıkların sıklaşması, toprağın bozulması, kıyılarda erozyon, taşkın ve su baskınları gibi etkiler doğrudan **su kaynaklarının varlığını** tehdit etmektedir (Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi).

Türkiye’nin başat sektörlerinden biri olan tarım sektörü iklim değişikliği kaynaklı etkiler nedeniyle en çok etkilenen sektörlerden biridir. Su ve toprak kaynaklarının azalması, su ve toprak kalitesinin bozulması, tarım ekosisteminin bozulması, sürdürülebilir tarımsal üretim desenlerinin değişmesi, tarımda rekoltenin azalması, hayvancılığın etkilenmesi, meraların bozulması, çiftçilerin iklim değişikliğine uyum konusunda kapasitelerinin yetersizliği gibi koşullar sonuçta **gıda güvencesini** tehlikeye sokmaktadır.

İklim değişikliği **biyolojik çeşitliliğin ve ekosistem hizmetlerinin korunamaması, orman sağlığında** değişiklikler olması, balıkçılık ve su ürünleri sektörü üzerindeki baskının artışı ve kıyı erozyonu sorunlarına neden olmaktadır. İklim değişikliğine bağlı olarak taşkın ve kuraklık, **doğal afetlerin artmasına** neden olmaktadır. Bununla birlikte iklim değişikliğinin doğal afetlerin şiddetleri ve mekânsal olarak daha geniş alanlara sıçramasına neden olacağı öngörülmektedir. Değişen iklim koşulları insan sağlığı üzerinde de önemli etkiler yaratmakta, iklim olaylarıyla bağlantılı ölümler, hastalıklar, bulaşıcı hastalıkların yayılması gibi risk alanları oluşturacaktır.

Avrupa Yeşil Mutabakatı ile yeşil bir dönüşüme uyum sağlamak için harekete geçmek, AB ile ilişkileri bulunan üçüncü ülkeler lehine olacaktır. Çünkü ‘yeşil dönüşüm’le değişecek ekonomik yapı, zamanla AB çerçevesinden çıkarak küresel bir uygulamaya da dönüşecektir. Bu nedenle Türkiye’nin üretim yapısını kirlilikten ve karbondan arındırarak üretim süreçlerini de dögüsel hale getirmesi gerekmektedir. Türkiye, Dünya Bankası iş birliği ile bazı tesislerin emisyonlarını İzleme-Raporlama-Doğrulama (IRD) sistemi içine almıştır ancak bu sistem henüz hayata geçirilmemiştir. Üreticilerin henüz bir emisyon maliyetleri olmadığından yeni çıkan bir maliyete razı olmak istememeleri de beklenen bir tepki olacaktır. Ancak ülkelerin karbon emisyonlarını sınırlayacağı tarihleri belirledikleri ve açıkladıkları bir dönemde, uluslararası ticaretin dışında kalmamak için düzenlemelerin acilen yapılması da gerekmektedir (Aşıcı, 2021) (**Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye Ekonomisinin Uyum Politikaları**)

Tüm dünya, pandemi ve aşırı hava olaylarının da tetiklemesiyle, yerel ve uluslararası çapta, küresel sıcaklık artış düzeyini 1,5 derece ile sınırlı tutma hedefine yönelik karbon emisyonlarını azaltma planları yapmak zorunda kalmıştır. AB'nin 2050 yılında karbon nötr ilk kıta olma hedefini açıklamasıyla iklim değişikliği ile mücadele diğer ülkelerde de hız kazanmıştır. Bu doğrultuda 2020 yılında Güney Kore, Japonya ve Çin gibi ülkeler yeşil dönüşüme yönelik hedeflerini açıklarken İsveç, Norveç, Kanada, Şili, Güney Amerika gibi ülkelerde bu konuda hedeflerini beyan eden ülkeler olmuşlardır. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın Türkiye'nin AB'ye ticareti entegrasyonu üzerinde önemli etkileri olması kaçınılmazdır.

Türkiye'nin Avrupa Yeşil Mutabakatı'na uyum amacıyla uygulayacağı politikalar birçok alanda etkili olmak durumundadır. Avrupa Yeşil Mutabakatı ile üye devletlerin rekabet edebilirlik güçlerinin korunması ve artırılması amaçlandığından, değişen dünyaya uyum sağlamak için Türkiye'nin de şartlarını rekabete uygun hale getirmek için mevzuatsal ve uygulama olarak yeniliklere ayak uydurması gerekmektedir. (**Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye Ekonomisinin Uyum Politikaları**)

Sınırdaki karbon düzenlemesi AB ile ticaretinde Türkiye ihracatçısına yıllık 1,1-1,8 milyar euro kadar bir yük getireceği tahmin edilmektedir. Türkiye'nin 2019'da 506 milyon ton CO2 eşdeğeri olarak açıklanan toplam sera gazı emisyonu içinde elektrik üretiminin payı 140 milyon tondur (%28). Elektrik, birçok sektör için hayati öneme sahiptir. Bu durum Türkiye'de yeşile dönüşümün enerji alanında başlaması gerektiğini göstermektedir. Bu dönüşüm Türkiye'de elektrik üretiminin karbondan arındırılması için yılda 13,5 milyar dolarlık bir yatırımın yakın gelecekte yapılması gerektiğini işaret etmektedir. Kömür ile ilgili olarak ise yol haritasının en kısa zamanda çizilerek yerli bir Emisyon Ticaret Sistemi kurulması ile sağlanacak edinimler ile yakın zamanda bu hedefe ulaşılabileceği düşünülmektedir (Aşıcı, 2021). Esasında bu yaklaşım Enerji Verimliliği Strateji Belgesinde belirtildiği üzere; enerjinin verimli kullanılması, israfın önlenmesi gibi hususlarda uygulanacak politikalar ile Türkiye'nin 2023 yılına kadar GSYİH başına tüketilen enerji miktarının (enerji yoğunluğunun) 2011 yılı değerine göre en az %20 azaltma hedefi (Enerji Verimliliği Strateji Belgesi, 2012) ile paralellik göstermektedir.

Avrupa Yeşil Mutabakatı'nda öngörüldüğü gibi yeşil ekonomiye geçiş sürecinde Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 2023 Sanayi ve Teknoloji Stratejisi ile sanayi alanında çevreye duyarlı ve yeşil ekonomi çerçevesinde düzenlemeler yaparak döngüsel ekonomiye geçiş süreci için adımlar atmaya başlamıştır. **Türkiye'nin Yeşil Mutabakat Eylem Planı**, 32 hedef ve 81 eylemi içeren 9 başlık altında gerçekleştirilmesi planlanan eylemleri sıralamaktadır.

Bu başlıklar (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021):

- Sınırdaki karbon düzenlemeleri,
- Yeşil ve döngüsel bir ekonomi
- Yeşil finansman,
- Temiz, ekonomik ve güvenli enerji arzı,
- Sürdürülebilir tarım
- Sürdürülebilir akıllı ulaşım,
- İklim değişikliği ile mücadele,
- Diplomasi,
- Avrupa Yeşil Mutabakatı bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri, şeklinde sıralanmaktadır.

Sınırdaki karbon düzenlemeleri kapsamında;

- ✓ Sınırdaki karbon düzenleme mekanizmasının enerji yoğun ve kaynak yoğun sektörler için etkilerinin senaryolar bazında modellenerek sektör bazında çalışılması ve yapılması gereken eylemlerin belirlenmesi
- ✓ Karbon düzenlemesine tabi olabilecek öncelikli imalat sanayi sektörlerinden sera gazı salımının azaltılmasını desteklemek amacıyla ülkemiz yol haritasının veya faaliyetlerinin belirlenmesi
- ✓ Ülkemizin uygun bir karbon fiyatlandırma mekanizmasına yönelik çalışmalar kapsamında, AB'nin sınırdaki karbon düzenlenmesi dikkate alınarak karbon fiyatlandırma kapsamındaki ülkemiz pozisyonunu belirlemeye yönelik çalışmalar yürütülmesi
- ✓ Ülkemizde bir karbon fiyatlandırma mekanizmasına yönelik değerlendirme çalışmalarına paralel olarak, sektörler üzerinde oluşacak ilave maliyetlere ve ekonomik etkilere yönelik çalışmalar yapılarak, artan maliyetlere yönelik destek mekanizmalarının değerlendirilmesi
- ✓ Sanayiden kaynaklı sera gazı emisyonlarının izlenmesine yönelik sistem geliştirilmesi
- ✓ AB tarafından belirlenecek metodoloji/standartlar çerçevesinde belgelendirme faaliyeti gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmesi

hedeflenmektedir.

Yeşil ve döngüsel bir ekonomi kapsamında;

- ✓ Döngüsel ekonomi çerçevesinde öncelikli sektörler (elektronik ve bilişim teknolojileri, piller ve araçlar, ambalaj, plastikler, tekstil, yapı malzemeleri, gıda, su ve besinler olarak sıralanmış) belirlenerek, sektörlerle yönelik detaylı etki ve ihtiyaç analizi çalışmaları yapılması
- ✓ Ulusal Döngüsel Ekonomi Eylem Planı hazırlanması
- ✓ Yeşil OSB'LERİN ve Yeşil Endüstri Bölgelerinin Bölgesi sertifikasyon sisteminin hayata geçirilmesine yönelik teknik ve idari çalışmaların tamamlanması
- ✓ Yeşil dönüşüm için gerekli teknolojik altyapı güçlendirilecek ve tüm paydaşlarla birlikte belirlenecek olan teknoloji yol haritası kapsamında sektörel AR-GE çalışmaları desteklenmesi (üniversiteler, kamu araştırma merkez ve enstitüleri, potansiyel üretici ve teknoloji geliştirici şirketlerin ve kamu kurumlarının bir araya getirilmesi önemlidir, teknolojik ihtiyaç analizi ve yol haritasının belirlenmesi gereklidir)
- ✓ Ülkemizde Yaşam Döngüsü Değerlendirmesi çalışmalarının yaygınlaştırılması kapsamında Ulusal Yaşam Döngüsü Değerlendirmesi (YDD) Veri Tabanı geliştirilecek ve Ulusal YDD Platformu kurulması
- ✓ AB tarafından hayata geçirilecek Sürdürülebilir Ürün Mevzuatı, AB Kimyasallar Mevzuatı, Eko-Tasarım ve Enerji Etiketleme Mevzuatlarına uyum yoluyla yeşil ve döngüsel ekonomiyi destekleyecek düzenleyici çerçevenin güçlendirilmesi
- ✓ Sürdürülebilir Ürün İniyatifi, AB yasal çerçevesi ve bu kapsamda sektörel stratejilerin açıklanmasının akabinde mevzuat uyum çalışmaları ile birlikte sektörel bazda bilgilendirme faaliyetleri gerçekleştirilmesi
- ✓ İçme suyu kaynaklarında endokrin bozucu kimyasalların takibine yönelik çalışmalar yürütülmesi
- ✓ Su tüketiminin fazla olduğu tekstil sektöründe temiz üretim mevzuatı güncellenecek, deri sektörü için temiz üretim mevzuatı oluşturulacak, tekstil ve deri sektöründe temiz üretim uygulamalarına ilişkin eğitim programları düzenlenmesi
- ✓ AB Entegre Kirlilik Önleme ve Kontrol (EKÖK) mevzuatının uygulanmasına yönelik ulusal eylem planı ve uygulama takvimi hazırlanması
- ✓ Ulusal Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim Eylem Planı hazırlanması
- ✓ Arıtılmış atık suların kullanımının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması sağlanacaktır. Buna yönelik teşvik mekanizmalarının oluşturulması
- ✓ "Su Yeniden Kullanım Ulusal Master Planı" hazırlanması
- ✓ Sektörel Su Tahsis Planları ışığında "su ayak izi ile ilgili rehber doküman" hazırlanması
- ✓ Su kaynaklarının yönetiminde uzaktan algılama, sensörler ve bilişim uygulamalarının kullanımı, faydaları, gelişmeye açık yönleri üzerinde araştırmalar yapılması
- ✓ Türkiye Çevre Etiket Sistemi yaygınlaştırılacak ve AB ile iş birliği olanakları araştırılması
- ✓ Çevre etiketi ve atık yönetimi konularında başta KOBİ'ler olmak üzere firmalara yönelik bilgilendirme faaliyetleri gerçekleştirilmesi
- ✓ 26 Düzey 2 Bölgesinde kurulu Kalkınma Ajansları tarafından bölgelerde yeşil ve döngüsel ekonomiye geçişi desteklemek amacıyla kaynak verimliliği çalışmaları yürütülmesi
- ✓ Sanayide yeşil ve döngüsel üretime ve emisyon azaltımına katkıda bulunacak faaliyetlerde/projelerde uluslararası finansman kaynaklarının ve IPA fonlarının kullanımının desteklenmesi Hedeflenmektedir.

Yeşil dönüşümün finansmanı kapsamında;

- ✓ Yeşil dönüşümü desteklemek amacıyla ihtiyaçların belirlenmesi ve AB'de sağlanan teşvik unsurları da dikkate alınarak ulusal teşvik sisteminin gözden geçirilmesi
- ✓ Ulusal Enerji Verimliliği Finansman Mekanizmasının geliştirilmesi
- ✓ Türkiye'de yeşil finansmanın gelişimini sağlayacak ekosistemin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yürütülmesi
- ✓ Bu doğrultuda, AB'nin ve uluslararası kuruluşların taksonomi mevzuatı dikkate alınarak yatırımların sürdürülebilirliğini belirlemeyi hedefleyen bir mevzuat hazırlığı yürütülmesi
- ✓ Ayrıca, Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından uluslararası sermaye piyasalarında gerçekleştirilmesi muhtemel bir yeşil veya sürdürülebilir tahvil ihracı kapsamında, Sürdürülebilir Tahvil Çerçeve Dokümanı hazırlıklarının tamamlanması
- ✓ Yeşil Tahvil Rehberi ve Yeşil Kira Sertifikası Rehberi hazırlanması
- ✓ Yeşil Sukuk alanında çalışmalar yürütülmesi

- ✓ Sürdürülebilir bankacılığın geliştirilebilmesine yönelik bir yol haritası belirlenmesi öngörülmektedir. Türk bankacılık sektörü sürdürülebilir stratejisi hazırlanması
- ✓ Türkiye'nin, yeşil dönüşüme yönelik uluslararası finansmana erişiminin geliştirilmesi amacıyla diplomatik ve teknik çalışmalar yapılması
- ✓ Yeşil dönüşüm konusunda aday ülkelere yönelik AB finansman imkânlarına erişim amacıyla AB ve üye ülkeler nezdinde girişimde bulunulması
- ✓ Çevre ve iklim değişikliği ile bağlantılı olarak uluslararası/AB ve ulusal tüm destek/finansman imkânlarına ilişkin bilgiler derlenmesi
- ✓ Avrupa Yeşil Mutabakatı hedefleri doğrultusunda mevcut finansman olanaklarından azami fayda sağlanması amacıyla bilgilendirme ve teşvik faaliyetleri yürütülmesi hedeflenmektedir.

Temiz, ekonomik ve güvenli enerji arzı kapsamında;

- ✓ Avrupa Yeşil Mutabakatı kapsamında Yenilenebilir Enerji ve Enerji Verimliliği çalışmalarımıza dair açıklık analizi yapılması
- ✓ Enerji verimliliği konusunda Organize Sanayi Tesislerinde faaliyet gösteren işletmeler başta olmak üzere sanayi tesisleri yetkililerine yönelik bilinçlendirme ve farkındalık eğitimleri verilmesi
- ✓ Yeşil Tarife ve YEK-G Belgesi ile ilgili bilinçlendirme çalışmaları yürütülmesi
- ✓ Milli Enerji ve Maden Politikamıza uygun olarak, 2027 yılı sonuna kadar her yıl 1000 MW RES, GES sağlayacak şekilde çalışmalar yürütülmesi
- ✓ Enerji verimli ve düşük karbonlu ısıtma ve soğutma sistemlerinin yaygınlaştırılması için ulusal strateji belgelerinin, kılavuzların ve yol haritasının hazırlanması çalışmaları yürütülmesi hedeflenmektedir.

Sürdürülebilir Tarım hedefleri kapsamında;

- ✓ AB'nin pestisit ve anti-mikrobiaların azaltılmasına ilişkin hedefleri ile uyumlu bir şekilde ülkemizde pestisit ve anti-mikrobiaların kullanımının azaltılmasına yönelik çalışmalar yürütülmesi
- ✓ Pestisitlerin azaltılmasına yönelik çalışmalar çerçevesinde, biyolojik ve biyoteknik mücadele yöntemlerinin kullanımının yaygınlaştırılması
- ✓ AB'nin kimyasal gübre kullanımının azaltılmasına yönelik hedef ve politika değişiklikleri gözetilerek çalışmalar yürütülmesi
- ✓ Organik tarım üretiminin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması
- ✓ AB'nin organik tarım mevzuatının uyumlaştırma çalışmalarının tamamlanması ve paralelinde AB ile organik tarım alanında karşılıklı tanıma için Komisyon nezdinde girişimler yürütülmesi
- ✓ Arazi toplulaştırma tescil faaliyetleri yürütülmesi
- ✓ Aydın, Denizli, İzmir ve Ağrı İllerinde kurulan Tarıma Dayalı (jeotermal sera) İhtisas Organize Sanayi Bölgelerinde jeotermal kaynaklardan faydalanılarak bitkisel üretim yapılması
- ✓ Yenilenebilir enerji kullanan seralar ve üretim tesisleri desteklenmesi
- ✓ Tarımsal üretimde atık ve artıkların tekrar değerlendirilmesi konusunda AR-GE çalışmaları yürütülmesi
- ✓ Gıda atık ve artıklarının geri dönüşümünün sağlanmasına yönelik farkındalık yaratma ve tüketicinin bilinçlendirilmesi çalışmaları gerçekleştirilmesi
- ✓ Avrupa Komisyonu tarafından açıklanan Tarladan Sofraya ve Biyoçeşitlilik Stratejileri hakkında bilgilendirme faaliyetleri düzenlenmesi hedeflenmektedir.

Sürdürülebilir Akıllı Ulaşım hedefleri kapsamında;

- ✓ Ulaşım tür ve yöntemlerinin dengeli gelişmesini destekleyecek şekilde "Kombine Taşımacılık" Yönetmeliği ve "Lojistik Merkezler" Yönetmeliği yürürlüğe konması
- ✓ AB ile Türkiye arasındaki demiryolu altyapısının iyileştirilmesine ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülmesi
- ✓ Yeşil Liman Sertifika Programına ilişkin ulusal mevzuatın hazırlanması ve bu programdan azami fayda sağlanması ve farkındalık oluşturulması amacıyla bilgilendirme ve tanıtım toplantıları gerçekleştirilmesi
- ✓ Akdeniz'in SECA (Kükürt Emisyon Kontrol Alanı) ilan edilmesine yönelik çalışmalar kapsamında, ülkemizde uyuma yönelik hazırlık çalışmaları yürütülmesi

- ✓ Denizcilik sektöründen kaynaklanan zararlı emisyonların azaltılması ve yeşil denizciliğin desteklenmesine yönelik çalışmalar yürütülmesi
- ✓ Elektrikli araç ve şarj altyapısının geliştirilmesine yönelik strateji geliştirme ve planlama faaliyetleri yürütülmesi
- ✓ Ulusal Akıllı Ulaşım Sistemleri Strateji Belgesi ve 2020-2023 Eylem Planında yer alan "4.5. Toplu Taşıma Filolarında ve Hizmet Araçlarında Elektrikli Araçların Kullanılması ve Toplu Taşımanın Teşvik Edilmesi" eyleminin etkin bir şekilde uygulanması
- ✓ Egzoz emisyonlarının azaltılması ve alternatif yakıtlı, düşük emisyonlu bireysel ulaşım imkânlarının sağlanması amacıyla, bisiklet ve paylaşımlı elektrikli skuter sistemleri gibi mikro hareketlilik araçlarının kullanımının artırılmasına yönelik gerekli mevzuat çalışmaları tamamlanacak, Bisikletli Ulaşım Master Planları hazırlanacak ve bisiklet/e-skuter yolları, park ve şarj istasyonları yapılması
- ✓ Sürdürülebilir kentsel hareketlilik bağlamında bisiklet yolları başta olmak üzere kentsel ulaşım projelerinde IPA fonları kullanılması hedeflenmektedir.

İklim Değişikliği ile mücadele hedefleri kapsamında;

Çevre kirliliği, iklim değişikliği, çölleşme, ormansızlaşma, biyolojik çeşitlilik kaybı, kuraklık ve sel gibi çevre problemleri, her geçen gün insan yaşamını ve kalkınma sürecini daha belirgin bir şekilde etkilemektedir. Yüksek sera gazı emisyonlarının da etkisiyle hızlanan iklim değişikliğinin doğal afetlerin artmasına neden olduğu ve insanlık için ciddi bir tehdit oluşturduğu görülmektedir.

Özellikle coğrafi konumu itibarıyla iklim değişikliğinden en çok etkilenecek ülkeler arasında yer alan ülkemizde artan sıcak hava dalgaları, ani yağışlar, sel ve kuraklık felaketleri ortaya çıkmaktadır. Ülkemizin gelişmekte olan ülke konumuna paralel şekilde, emisyon azaltımı ve iklim değişikliğine uyum çabaları sürmektedir.

- ✓ Türkiye'nin İklim Değişikliği ile Mücadele Raporu hazırlanması
- ✓ 2023-2030 İklim Değişikliği Eylem Planı ve 2050 İklim Değişikliği Stratejisi hazırlanması
- ✓ Paris Anlaşması'na yönelik ülkemiz pozisyonu, ülkemizin uluslararası finansmana ihtiyacı da dikkate alınarak çok boyutlu bir şekilde değerlendirilmesi
- ✓ İklim değişikliğinin çölleşme ve arazi tahribatıyla birlikte biyolojik çeşitlilik ve ekosistemler üzerindeki etkilerinin belirlenmesine ve uyum ile azaltım tedbirleri almaya yönelik AR-GE projeleri ve çalışmalar yürütülmesi
- ✓ İklim değişikliği neticesinde muhtemel kıyı ve tatlı su kaybının belirlenmesi ve kıyıları ile göl ve/veya sulak alanlar için doğa temelli iklim değişikliğine uyum tedbirleri ortaya konması sağlanması
- ✓ Arazi tahribatının dengelenmesi (ATD) yaklaşımının ulusal yatırım programları içerisinde yer alması sağlanacak, karar destek mekanizması geliştirilecek ve ATD hedefleri güncellenmesi
- ✓ Arazi tahribatının yüksek olduğu alanlarda ATD prensibiyle planlama ve uygulama yapılacak ve yaygınlaştırma çalışmaları yürütülmesi
- ✓ Karbon stoklarının artırılmasına katkı sağlanacak ve karbon stoklarının artırılmasına ilişkin araştırma faaliyetleri gerçekleştirilmesi
- ✓ Sürdürülebilir tarım teknikleri ile ilgili eğitimler verilecek, bu konuda AR-GE projelerinin yürütülmesi ve uygulamaların yaygınlaştırılması
- ✓ Arazi uygulamalarında doğa temelli yaklaşımı esas alan çalışmalar yürütülecek ve doğa temelli yöntemler (rüzgar perdeleri, anıza doğrudan ekim, yeşil şeritler vb.) benimsenmesine yönelik çalışmalar yapılması hedeflenmektedir.

Diplomasi hedefleri doğrultusunda;

- ✓ AB ve AB üye ülkeleri ile iş birliği imkânlarının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.
- ✓ AB sınırda karbon düzenlemeleri ve diğer mevzuat uyumu çalışmalarında Gümrük Birliği, DTÖ ve diğer uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan haklarımızın korunmasına yönelik girişimlerin sürdürülmesi hedeflenmektedir.

Avrupa Yeşil Mutabakatı bilgilendirme ve bilinçlendirme gerçekleştirilmesi hedefi doğrultusunda:

- ✓ Avrupa Yeşil Mutabakatı'na ülkemizin uyumunu teşvik etmek üzere tüm ilgili kurumların ve paydaşların katılımıyla bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.

Türkiye'nin Yeşil Mutabakat Eylem Planında, Kalkınma Ajanslarının sorumlu olduğu bir eylem ve ilgili olduğu bir eylem bulunmaktadır.

Tablo 353.Yeşil Mutabakat Eylem Planında Kalkınma Ajanslarının sorumlu olduğu eylemler:

Hedef	Eylem	Takvim	Sorumlu/ Koordinatör ve Kurum	İlgili Kurum ve Paydaşlar	Çıktılar
2.8. Bölgesel düzeyde kaynak verimliliği çalışmaları	2.8.1. 26 Düzey 2 Bölgesinde kurulu Kalkınma Ajansları tarafından bölgelerde yeşil ve döngüsel ekonomiye geçişi sağlamak amacıyla kaynak verimliliği çalışmaları yürütülmesi	2021 IV. çeyrek	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları		<ul style="list-style-type: none">• Bölgesel düzeyde kaynak verimliliğini artırmaya yönelik rapor hazırlanması• Bölgelerde kaynak verimliliğini sağlamak amacıyla eğitim, bilinçlendirme, farkındalık ve destekleme çalışmaları yürütülmesi
7.2. İklim değişikliğini n karasal ve denizel alanlar ile spesifik su kaynakların a olan etkilerinin ekosistem tabanlı yaklaşım ve uygulamalar marifetiyle değerlendirilmesi	7.2.5. Sürdürülebilir arazi yönetimi ve çölleşme ve arazi tahribatıyla mücadele çalışmalarında karbon depolama uygulamalarının gerçekleştirilmesi ve izlenmesi	2023 IV. Çeyrek	Tarım ve Orman Bakanlığı	Bölge Kalkınma İdareleri Kalkınma Ajansları TÜBİTAK İlgili STK'lar Üniversiteler	Karbon stoklarının artırılmasına katkı sağlanması

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü'nünce 2020 ve 2021 yılları için "Kaynak Verimliliği" teması belirlenmiştir. Yeşil Mutabakat Eylem Planında Kalkınma Ajanslarının sorumlu olduğu eylem ve Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü'nün belirlemiş olduğu "Kaynak Verimliliği" teması doğrultusunda Ajansımızca 2020 Yılı Mobilyacılığın Geliştirilmesi Finansman Desteği Programı, 2022 Yılı Nitelikli Yatırımların Desteklenmesi Finansman Desteği Programı, Kahramanmaraş Yalın Altı Sigma Yetkinlik Merkezi Projesi, Verimlilik Konferansları, Verimlilik Eğitimleri çalışmaları yürütülmüştür. Ayrıca Hatay İli Mobilya Sektörü Atıklarından Palet İmalatı Ön Fizibilite Raporu-2021, Hatay İli Zeytin Atığından Enerji Üretim Tesisi Ön Fizibilite Raporu-2021, Kahramanmaraş İli Leonardit ve Gidyadan Organomineral Gübre İmalatı-2020 raporları hazırlanmıştır. Kaynak verimliliği teması ile Ajans bülteni hazırlanmıştır.

Doğal kaynakların aşırı tüketimi, iklim değişikliği risklerinin etkilerinin indirgenmesi amacıyla, Uluslararası/Ulusal Strateji ve Eylem Planları; Kalkınma Planları çalışmaları sırasında ise çevre konusunda, amaç, strateji, hedef ve politikalar geliştirilmiştir.

Uluslararası/Ulusal Eylem Planları ve Kalkınma Planları doğrultusunda, temiz üretime yönelik AR-GE ve inovasyon kapasitesinin geliştirilmesi; bu alanda rekabet ve üretimin artırılmasını sağlayacak ulusal ve uluslararası finansman kaynaklarını ve teşvik mekanizmalarının oluşturulması; kamu, özel sektör, üniversite, sivil toplum kuruluşları gibi tüm kesimlerin ortak çabaları ile tüketim kalıplarının iklim dostu olacak şekilde değiştirilebilmesi yönünde kamuoyu bilincinin artırılması; sanayi sektöründe enerji

verimliliğinin artırılması; etkin atık yönetiminin sağlanması; iklim değışikliğı ile mücadele ve uyum konusunda insan kaynaklarının geliştirilmesi konularında strateji ve politikaların geliştirilmesi, bu strateji ve politikalar doğrutusunda çalışmaların yapılması bölge açısından önemli görölmektedir.

17. Çevre

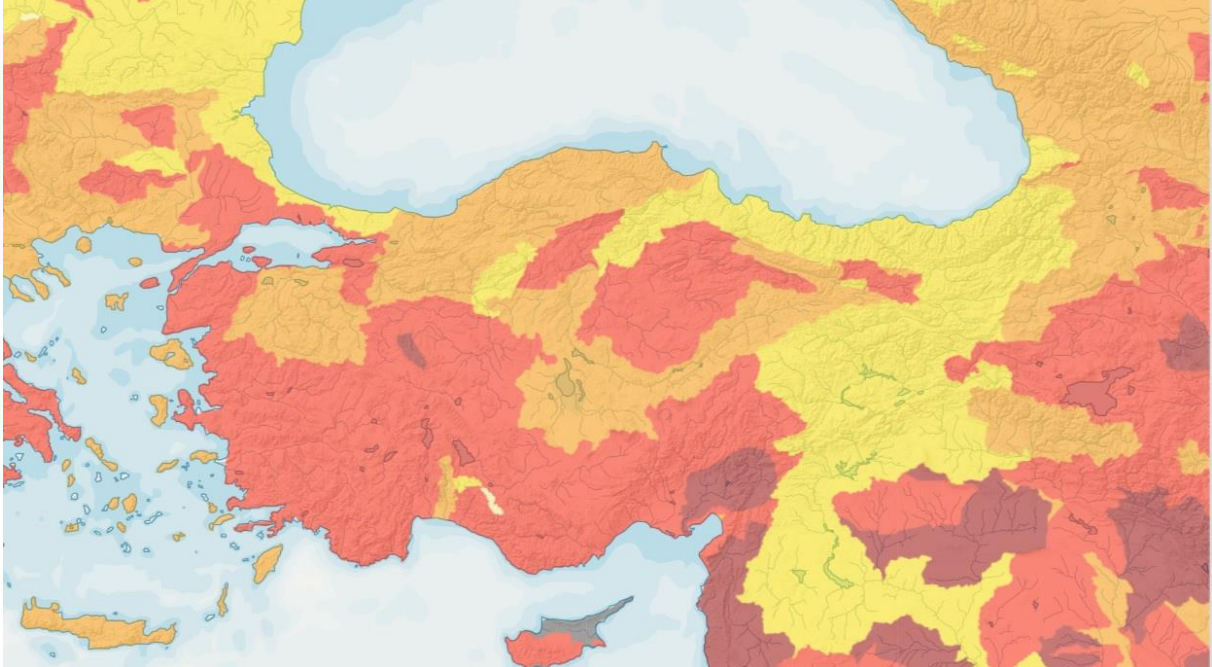
17.1.Su Kaynakları ve Su Yönetimi

Küresel ısınma, iklim değişikliği, hızlı nüfus artışı, kentleşme, sanayileşme ve tüketim alışkanlıklarında meydana gelen değişiklikler su kaynakları üzerinde olumsuz etkilere sahiptir. Dünya nüfusunun giderek artması ve ileriye dönük projeksiyonlara göre bu artışın devam edecek olması kişi başına düşen su miktarının daha da azalmasına neden olacaktır.

Genel kabullere göre, yılda kişi başına düşen kullanılabilir su miktarı 10.000 metreküpten fazla olan ülkeler su zengini sayılmaktadır. Bir ülkede kişi başına düşen yıllık su miktarı 1.700 metreküpten düşükse, o ülkenin “su baskısının” başladığı, bahse konu miktarın 1.000 metreküpün altına inmesi halinde ise “su açığı” ile karşı karşıya kabul edilmektedir. Türkiye, kişi başına düşen 1.500 metreküp kullanılabilir su miktarı ile su kısıtı bulunan ülkeler kategorisinde yer almaktadır.

Su kaynaklarının yetersizliği konusunda World Resources Institute (WRI) tarafından yapılan su kıtlığı riski atlasına göre, Türkiye’de yüksek risk grubu içerisinde Mersin, Hatay, Osmaniye ve Adana illeri yer almaktadır.

Harita 28. Türkiye Su Risk Atlası

Kaynak: <https://www.wri.org/applications/aqueduct/water-risk-atlas/>

2021 yılı Türkiye nüfusu 84.680.273 olup yıllık kullanılabilir su potansiyelinin 112 milyar metreküp olarak hesaplanması halinde Türkiye’de kişi başına düşen kullanılabilir su miktarı 2021 yılı için 1.323m³ olarak hesaplanmaktadır. 2021 yılı gerçekleştirmelerine göre toplam su potansiyelinin (58,41 milyar m³) %77’si sulama suyu (45,05 milyar m³) %23’ü (13,36 milyar m³) içme kullanma ve sanayi suyu olarak kullanılmaktadır.

Türkiye’de 112 milyar metreküp kullanılabilir su kaynağından yararlanma oranı yaklaşık %39’dur, bunun 32 milyar metreküpü sulamada, 7 milyar metreküpü içme ve kullanmada, 5 milyar metreküpü sanayide kullanılmaktadır. Buna göre su kaynaklarının yaklaşık %73’ü sulama, %11’i sanayi, %16’i kentsel tüketim için kullanılmakta iken bu oranlar ünyada %70, %22, %8 olarak sıralanmakra Avrupa’da ise %33, %51 ve %16 olarak sıralanmaktadır. (Su Kaynakları Yönetimi ve Güvenliği Özel İhtisas Komisyon Raporu)

TR63 Bölgesi illerinden Hatay ve Osmaniye, DSİ 6. Bölge Müdürlüğü’nün görev alanında iken, Kahramanmaraş ili, DSİ 20. Bölge Müdürlüğü’nün çalışma alanında ve müdürlüğün merkezi konumunda yer almaktadır. Türkiye’nin 26 akarsu havzasından biri olan Asi havzası Hatay ili sınırları içerisinde bulunmaktadır. Hatay ilinde işletme halinde Tahtaköprü, Yarseli, Yayladağı, İskenderun Pirinçlik,

Samandağ Çökek, Büyük Karaçay, Kırıkhan Kurtuluşu olmak üzere 7 baraj bulunmaktadır. Ayrıca inşaat aşamasında 3 adet baraj bulunmakta olup bunlar Reyhanlı, Merkez Ballıöz ve Yayladağı Şakşak barajlarıdır.

Hatay ilinde Samandağ Karamanlı göleti, Hassa Demre göleti ve Merkez Tanışma göleti olmak üzere 3 gölet işletme aşamasındadır. Altınözü Altınkaya ve Mustafa Kemalpaşa göletleri inşaat aşamasındaki göletlerdir.

Hatay ilinde 5 adet proje dahilinde (Amik-Afrin Projesi, Büyük Karaçay Projesi, Hatay Gönençay Projesi, Tahtaköprü barajı yükseltilmesi ve sulama projesi, Hatay Asi Nehri Dostluk Barajı ve Sulama Projesi) 4 adet baraj, 9 adet sulama, 2 adet iletim kanalı, 1 adet içme suyu işi bulunmaktadır.

Amik-Afrin Projesi ile Amik Ovası'nda 60.000 hektar arazi sulanacak olup, 20.000 hektar arazi taşkından korunmuş olacaktır. Projeden Hatay ili, Kumlu, Kırıkhan ve Reyhanlı ilçeleri ile merkez ilçeye bağlı toplam 48 köy, 1 beldede yaşayan 100.000 kişi faydalanacaktır. Projenin gerçekleşmesi ile toplam 11.005 kişiye ilave istihdam sağlanacaktır. Amik-Afrin Projesi Reyhanlı Barajı inşaat devam etmektedir.

Büyük Karaçay Projesi ile Büyük Karaçay deresi üzerinde, Büyük Karaçay Barajı ve eteğinde 10,362 MW kurulu gücünde H.E.S. santrali, Antakya ve Samandağ ilçe merkezleri ile diğer 15 Belediyenin 2037 yılındaki içme ve kullanma suyu ihtiyacının bir kısmını karşılayacak içmesuyu isale ve arıtma tesisleri yapılması çalışmaları yürütülmektedir.

Hatay'ın elektrik santrali kurulu gücü 2.902 MWe'dir. Hatay'daki 26 elektrik santrali ile yılda yaklaşık 14.678 GWh elektrik üretimi yapılmaktadır. Bu üretim miktarı, Hatay'ın elektrik tüketiminin 2,10 katıdır. (<https://www.enerjiatlası.com>)

Kahramanmaraş ilinde Kartalkaya, Menzelet, Ayvalı, Sır, Kılavuzlu, Adatepe, Çağalayancerit Merk ve Çağalayancerit Zorkun olmak üzere 8 adet baraj bulunmaktadır. Ayrıca inşaat aşamasında 17 adet baraj bulunmaktadır. Kahramanmaraş ilinde hizmet vermekte olan 13 adet, inşa halinde ise 2 adet gölet bulunmaktadır.

Kahramanmaraş'ın elektrik santrali kurulu gücü 4.628 MWe'dir. Kahramanmaraş'taki 78 elektrik santrali ile yılda yaklaşık 8.527 GWh elektrik üretimi yapılmaktadır. Bu üretim miktarı, Kahramanmaraş'ın elektrik tüketiminin 1,58 katıdır. (<https://www.enerjiatlası.com>)

Osmaniye ilinde işletme halinde Aslantaş, Kalecik, Mehmetli ve Düziçi Karacaören olmak üzere 4 adet baraj; inşaat halinde olan Savrun Barajı bulunmaktadır. İlde Arıklıkaş Göleti, Merkez Köyüeri ve Merkez Bahçeköy olmak üzere 3 adet gölet bulunmaktadır.

Osmaniye'nin elektrik santrali kurulu gücü 1.140 MWe'dir. Osmaniye'deki 23 elektrik santrali ile yılda yaklaşık 2.228 GWh elektrik üretimi yapılmaktadır. Bu üretim miktarı ile Osmaniye'nin elektrik tüketiminin yüzde 39'lik kısmı yine bu şehirdeki santraller ile karşılanmaktadır. (<https://www.enerjiatlası.com>)

17.2. İçme ve Kullanma Suyu

Türkiye'de Belediye ve köylerde içme/kullanma suyu şebekesi ile dağıtılmak; imalat sanayi işyerleri, termik santraller, Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) ve maden işletmeleri tarafından ise kullanılmak amacıyla 2020 yılında su kaynaklarından 18,2 milyar m³ su çekilmiştir. Çekilen suyun %56'sı denizden; %22,5'i yeraltı ve %21,5'i yüzey suları olmak üzere toplam %44'ü tatlı su kaynaklarından temin edilmiştir. Çekilen 18,2 milyar m³ suyun 45,4'ü termik santraller, %35,6'sı belediyeler, %14,2'si imalat sanayi iş yerleri, %2,3'ü köyler, %1,5'i maden işletmeleri ve %1'i OSB'ler tarafından temin edilmiştir.

Türkiye'de içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusuna oranı %99'dur. Bu değer TR63 Bölgesi ile paralellik göstermekle birlikte bölgede içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen nüfusunun belediye nüfusuna oranı, %97'dir. Bölge illerden sadece Hatay'da bu oran ülke değerini yakalamaktadır. Türkiye'de belediye nüfusunun yarısından fazlası (%61'i), arıtma tesislerinde arıtılmış suyu, içme ve kullanma suyu olarak kullanırken; TR63 Bölgesi'nde 2010 yılında içme ve kullanma suyu için arıtma tesisi kullanan belediye bulunmazken 2020 yılında Hatay ilinde belediye nüfusunun %4'ü, Kahramanmaraş ilinde nüfusun %16'sı ve TR63 Bölgesi'nde nüfusun %8'i arıtma tesislerinde arıtılmış suyu, içme ve kullanma suyu olarak kullanmışlardır.

2020 yılında Türkiye'de 1.389 belediye içerisinde 714 adet içme ve kullanma suyu arıtma tesisi bulunmaktadır. TR63 Bölgesi'nde toplam 42 belediye içerisinde 6 adet içme ve kullanma suyu arıtma tesisi bulunmaktadır. Hatay ilinde 5 içme ve kullanma suyu arıtma tesisi (3'ü konvansiyonel arıtma tesisi, 2'si gelişmiş arıtma tesisi), Kahramanmaraş ilinde 1 içme ve kullanma suyu arıtma tesisi (konvansiyonel arıtma tesisi) bulunmaktadır. Osmaniye ilinde fiziksel, konvansiyonel ve gelişmiş içme ve kullanma suyu arıtma tesisi bulunmamaktadır.

Tablo 354. İçme ve Kullanma Suyu Şebekesine Ait Temel Veriler (2020)

İl/Bölge	İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Sayısı	İçme Ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusu	İçme Ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)
Hatay	16	1.642.727	99
Kahramanmaraş	12	1.109.755	95
Osmaniye	14	432.663	95
TR63 Bölgesi	42	3.185.145	97
Türkiye	1.387	77.915.140	99

Kaynak: TÜİK

Türkiye genelinde belediyeler tarafından içme ve kullanma suyu şebekesi için çekilen toplam su miktarının %45'i yer altı su kaynaklarından temin edilirken, bu değer TR63 Bölgesi'nde %85'e çıkmaktadır. Hatay ilinde içme ve kullanma suyunun %95'i, Kahramanmaraş ilinde %74'ü, Osmaniye ilinde tamamı, arıtım maliyeti olmayan yer altı su kaynaklarından sağlanmaktadır. Belediyelerde kişi başına çekilen günlük su miktarı Türkiye için 228 litre/kişi-gün iken, bölge illerinden sadece Kahramanmaraş'ta bu oran Türkiye ortalamasının üzerinde kalmakta, Hatay ve Osmaniye illeri Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

Tablo 355. İçme ve Kullanma Suyu Şebekesine Ait Temel Veriler (2020)

İl / Bölge	İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Sayısı	Toplam Çekilen Su Miktarı (1000m ³ /Yıl)	Belediyelerde İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi İçin Çekilen Yüzey Suyu Miktarı (1000m ³ /Yıl)	Belediyelerde İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi İçin Çekilen Yeraltı Suyu Miktarı (1000m ³ /Yıl)	Belediyelerde Kişi Başı Çekilen Günlük Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)
Hatay	16	116.303	4.891	111.412	194
Kahramanmaraş	12	146.535	37.797	108.737	362
Osmaniye	14	28.529	0	28.529	181
TR63 Bölgesi	42	291.368	42.689	248.679	251
Türkiye	1.387	6.492.402	3.575.817	2.916.585	228

Kaynak: TÜİK

17.3.Kanalizasyon Şebekesi ve Arıtma Tesisi

Türkiye'de 1.389 belediyeden 1.362'sine kanalizasyon şebekesi ile hizmetverilmektedir. Kanalizasyon şebekesi ile toplanan 5 milyar m³ atıksuyun %49,2'si akarsuya, %38,5'i denize, %3,1'i baraja, %1,3'ü göl-gölete, %0,4'ü araziye ve %7,5'i diğer alıcı ortamlara deşarj edilmektedir. Deşarj edilen atıksuyun verildiği alıcı ortamların dağılımı incelendiğinde, atık suların en çok akarsulara verildiği görülmektedir. TR63 Bölgesi'nde kanalizasyon şebekesinden deşarj edilen toplam atıksu miktarı 161.488.000 m³/yıl'dır. Deşarj edilen atıksuyun verildiği alıcı ortamların dağılımı incelendiğinde, atık suların en çok akarsulara verildiği görülmektedir.

Kanalizasyon şebekesi ile toplanan 5 milyar m³ atıksuyun 4,4 milyar m³'ü atıksu arıtma tesislerinde arıtılmış olup arıtılan atıksuyun %50,7'sine gelişmiş, %27,1'ine biyolojik, %21,9'una fiziksel ve %0,3'üne doğal arıtma uygulanmaktadır. Kanalizasyon şebekesi ve kullanma suyu verileri incelendiğinde, Türkiye'de belediye sınırları içerisinde yaşayan nüfusun kanalizasyon şebekesinden yararlanma oranının %91 olduğu görülmektedir. TR63 Bölgesi'ndeki illerin bu alandaki verileri Türkiye ortalamasının

altında kalmakta olup Türkiye ortalamasına en yakın oran %86 ile Osmaniye iline aittir. Belediye sınırları içerisinde arıtma tesisi hizmetinden faydalanan nüfusun oranı, Türkiye’de %78’dir. TR63 Bölgesi’nde bu oran Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

Tablo 356. Kanalizasyon Şebekesi ve Arıtma Tesisi Verileri (2020)

İl / Bölge	Toplam Belediye Sayısı	Kanalizasyon Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Sayısı	Kanalizasyon Şebekesi ile Hizmet Verilen Nüfusun Belediye Nüfusu İçindeki Oranı	Arıtma Tesisi İle Hizmet Verilen Belediye Sayısı	Arıtma Tesisi İle Hizmet Verilen Nüfusun Belediye Nüfusu İçindeki Oranı
Hatay	16	16	70	14	49
K.Maraş	12	12	71	4	50
Osmaniye	14	9	86	4	73
TR63	42	37	72	22	53
Türkiye	1.389	1.362	91	1.068	78

Kaynak: TÜİK

TR63 Bölgesi incelendiğinde, toplam arıtılan su miktarının, tesislerin kapasitesinin altında kaldığı ve tesislerin tam kapasite çalışmadığı ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de atıksu arıtma tesislerinin toplam sayısı, 2020 yılı itibarıyla 593 iken, TR63 Bölgesinde atıksu arıtma tesislerinin toplam sayısı 22’dir. Türkiye’de arıtılan atıksu miktarının %2,66’sı TR63 Bölgesi’nde yer alan tesislerde arıtılmaktadır.

2020 yılında Türkiye’de 1.389 belediye içerisinde 1.068 adet atıksu arıtma tesisi bulunmaktadır. TR63 Bölgesi’nde toplam 42 belediye içerisinde 22 adet atıksu arıtma tesisi bulunmaktadır. Hatay ilinde 14 atıksu arıtma tesisi (6’sı biyolojik, 8’i gelişmiş arıtma tesisi), Kahramanmaraş ilinde 4 atıksu arıtma tesisi (tamamı gelişmiş arıtma tesisi) ve Osmaniye ilinde 4 atıksu arıtma tesisi (2’si biyolojik, 2’si gelişmiş arıtma tesisi) bulunmaktadır.

Tablo 357. TR63 Bölgesi Belediyelerinin Atıksu Arıtma Tesisi Durumu (2020)

İl / Bölge	Biyolojik Arıtma Tesisi Sayısı	Gelişmiş Arıtma Tesisi Sayısı	Toplam Arıtılan Atıksu Miktarı (1000 metreküp/yıl)	Toplam Kapasite
Hatay	6	8	60.128	70.103
K.Maraş	0	4	37.615	63.964
Osmaniye	2	2	18.173	39.424
TR63	8	14	115.916	173.491
Türkiye	593	223	4.358.270	6.386.784

Kaynak: TÜİK

Hizmet verilen belediye nüfusunun, toplam belediye nüfusuna oranları incelendiğinde, içme ve kullanma suyu arıtma tesisiyle hizmet verilen nüfusta bölge ve bölge illeri Türkiye ortalamasının oldukça altında kalmaktadır. Kanalizasyon şebekesiyle hizmet verilen nüfus ve atıksu arıtma tesisiyle hizmet verilen nüfusta yine bölge ve bölge illeri Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

Tablo 358. Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranları (2020, %)

İl/Bölge	İçme ve kullanma suyu şebekesi ile	İçme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile	Kanalizasyon şebekesi ile	Atıksu arıtma tesisi ile
Hatay	99	4	70	49
Kahramanmaraş	95	16	71	50
Osmaniye	95	-	86	73
TR63	97	8	72	53
Türkiye	99	61	91	78

Kaynak: TÜİK

TR63 Bölgesi’nde, Hatay ilinde 3 (Antakya, İskenderun, Payas), Kahramanmaraş ilinde 3 (Kahramanmaraş, Türkoğlu, Elbistan) ve Osmaniye ilinde 2 (Osmaniye, Kadiri) olmak üzere toplam 8

adet Organize Sanayi Bölgesi bulunmaktadır. Hatay'da Antakya ve İskenderun OSB'lerde ve Osmaniye Organize Sanayi Bölgesi'nde atık su arıtma tesisi bulunmaktadır.

17.4.Katı Atık Yönetimi

Türkiye'de 2020 yılında 30,9 milyon tonu tehlikeli olmak üzere toplam 104,8 milyon ton atık oluşmuştur. Türkiye'de 1.389 belediyeden 1 387'sinde atık hizmeti verilmektedir. Atık hizmeti verilen belediyelerde toplanan 32,3 milyon ton atığın %69,4'ü düzenli depolama tesislerine, %17'si belediye çöplüklerine ve %13,2'si geri kazanım tesislerine gönderilirken, %0,4'ü ise açıkta yakılarak, gömülerek, dereye veya araziye dökülerek bertaraf edilmiştir.

Türkiye'de atık hizmeti verilen nüfusun belediye nüfusuna oranı %99'dur. Bu değer TR63 Bölgesi ile paralellik göstermektedir. Yine Türkiye'nin kişi başı günlük atık miktarı ortalaması 1,13kg'dır. Hatay ili ortalaması 1,29 kg ile Türkiye ortalamasının üzerinde olup Kahramanmaraş (0,81kg) ve Osmaniye (0,86kg) illeri ortalamaları ise Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

Tablo 359. TR63 Bölgesi Belediyelerinin Atık Verileri (2020)

İl / Bölge	Toplam Belediye Sayısı	Atık Hizmeti Verilen Belediye Sayısı	Hizmet Verilen Nüfusun Belediye Nüfusu İçindeki Oranı	Toplanan Atık Miktarı (Ton/Yıl)	Kişi Başı Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/Kişi-Gün)
Hatay	16	16	99	771	1,29
Kahramanmaraş	12	12	99	342	0,81
Osmaniye	14	14	100	142	0,86
TR63	42	42	99	1.255	1,06
Türkiye	1.389	1.387	99	32.324	1,13

Kaynak: TÜİK

Türkiye'de belediyelerde üretilen katı atığın %69'u düzenli depolama tesislerinde bertaraf edilirken, TR63 Bölgesinde üretilen toplam atık miktarının %90'ı düzenli depolama tesislerinde bertaraf edilmektedir.

Tablo 360. TR63 Bölgesi Belediyelerinin Atık Verileri (2020)

İl / Bölge	Açıkta Yakma	Başka Belediye Çöplüğünde Depolama	Belediye Çöplüğünde Depolama	Büyükşehir Belediye Çöplüğünde Depolama	Diğer Bertaraf İşlemleri	Diğer Geri Kazanım İşlemleri	Düzenli Depolama	Gömme	Kompost Tesisine Gönderilen	Nehir, Dere ve Göle Dökme
Hatay					0,00	2,51	97,49			
Kahramanmaraş			28,59			1,40	70,01			
Osmaniye						5,67	94,33			
TR63			7,78		0,00	2,57	89,65			
Türkiye	0,06	0,17	11,27	5,55	0,30	12,83	69,43	0,02	0,36	0,00

Kaynak: TÜİK

Hatay ilinde 9 ilçe (Antakya, Hassa, Kırıkhan, Altınözü, Samandağ, Kumlu, Yayladağı, Reyhanlı, Defne) sınırları içerisinde oluşan atık miktarı günlük ortalama 1.500 tondur. 9 ilçenin atığı Gökçeğöz Katı Atık Düzenli Depolama sahasında bertaraf edilmektedir. Diğer 6 ilçe (İskenderun, Arsuz, Payas, Dört Yol, Belen, Erzin) sınırları içerisinde oluşan atık miktarı günlük ortalama 550 tondur. Bu atıklar, Düğünürdu mevkiindeki Körfez Katı Atık Birliği'nin sorumluluğunda olan, Katı Atık Düzenli Depolama sahasında bertaraf edilmektedir.

Kahramanmaraş ilinde bulunan Entegre Atık Değerlendirme Geri Dönüşüm ve Bertaraf tesisine bertaraf edilmek üzere 7 ilçenin atıkları getirilmekte olup atık miktarı günlük ortalama 650 tondur. Diğer 4 ilçenin evsel nitelikli katı atıkları kendi sınırları içerisinde bulunan vahşi depolama çöp sahasına dökülmektedir. Vahşi depolama sahalarının küreleme ve düzenlenme işlemleri büyükşehir belediyesi tarafından

yapılmaktır. Kuzey ilçeleri kapsayan entegre katı atık tesisi projesinin ihalesi gerçekleştirilmiştir. Projesi tamamlanmış ve iller bankası tarafından onaylanmıştır. Entegre katı atık tesisinin hayata geçmesi ile birlikte vahşi depolama sahaları ıslah edilerek tüm evsel nitelikli katı atıkların entegre tesiste değerlendirilerek geri kazanım/bertarafı gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.

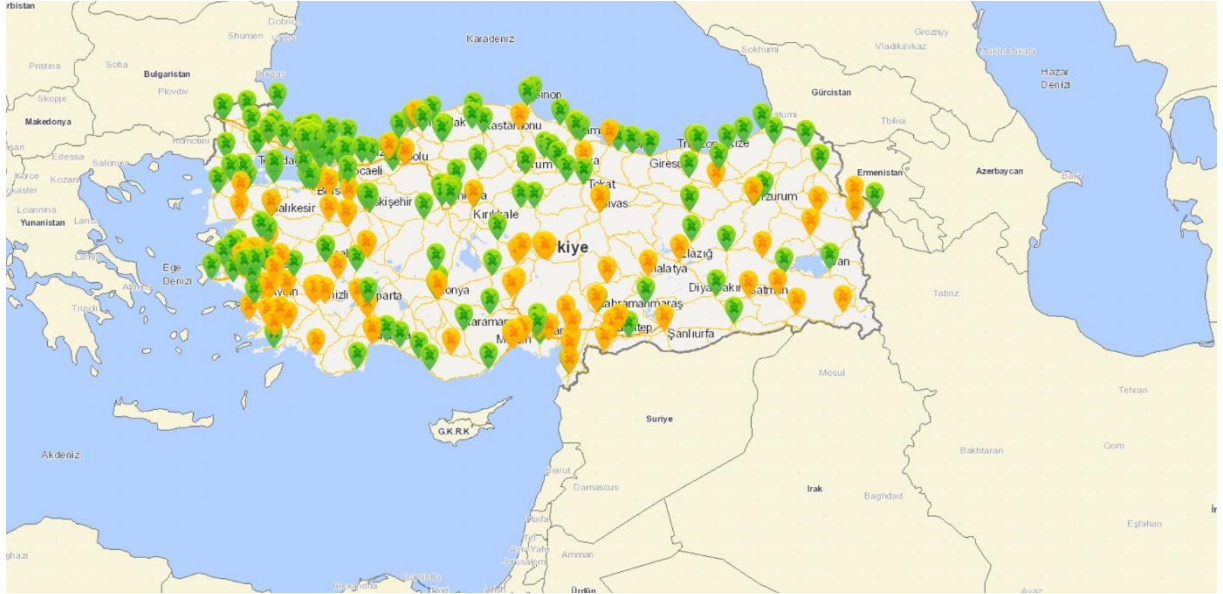
Osmaniye ilinde katı atıklar, merkez ilçede yer alan Belediye Atıkları ve Tehlikesiz Atık Düzenli Depolama tesisinde depolanmaktadır.

17.5.Hava Kirliliği

Hava kirliliği, atmosferin doğal özelliklerini değiştiren herhangi bir kimyasal, fiziksel veya biyolojik ajan tarafından iç veya dış ortamın kirlenmesidir. Trafik, sanayi ve ısınma sistemleri, hava kirliliğinin başlıca sebepleridir. Hızlı kentleşme, şehrin yanlış bölgelere kurulması, kalitesiz yakıtlar ve uygun olmayan yakma sistemleri gibi sebepler de hava kirliliğinin artmasına yol açmaktadır.

Hava kirliliğinin doğru bir şekilde ölçülmesi, tüm illerimizde hava kirliliği politikaları oluşturulması ve bu politikalar çerçevesinde illerin hava kalitesinin bir önceki yılın değerlerinden daha iyi durumlara getirilebilmesi amacıyla, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından 2005-2007 yılları arasında 81 ilde hava kalitesi ölçüm istasyonları kurulmuş ve Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağı oluşturulmuştur. Hava kalitesi ölçüm istasyonları ile kükürtdioksit (SO₂) partikül madde (PM₁₀) ölçümü gerçekleştirilmektedir. Türkiye hava kalitesi haritasında sarı ile işaretlenmiş bölgelerde orta hava kalitesi, yeşil olarak işaretlenmiş bölgelerde iyi hava kalitesi olduğu işaret edilmektedir.

Harita 29. Türkiye Hava Kalitesi Haritası,2022

Kaynak: <https://sim.csb.gov.tr/>, 2022

Osmaniye ilinde 1, Kahramanmaraş (Merkez ve Elbistan) ve Hatay (Antakya ve İskenderun) illerinde ise 2'şer adet olmak üzere bölgede toplam 5 adet ölçüm istasyonu yer almaktadır.

Tablo 361. Yıllık Ortalama Kükürtdioksit ve Partikül Madde Konsantrasyonu

İl	PM10	SO ₂
Hatay (Antakya)	52	
Hatay (İskenderun)	11	
Kahramanmaraş	92	36
Kahramanmaraş (Elbistan)	141	22
Osmaniye	89	11

Kaynak: Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Gene Müdürlüğü, Hava Kalitesi Bülteni 2021

Avrupa Birliği için Avrupa Birliği Direktifi, Türkiye için ise Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği ile partikül madde (PM10) ve 24 saatlik kükürtdioksit (SO2) sınır değerleri belirlenmiştir. Buna göre Avrupa Birliğinde partikül madde yıllık sınır değeri 40 µg/m³, Türkiye'de 250 µg/m³; 24 saatlik kükürtdioksit sınır değeri Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de 125 µg/m³ olarak belirlenmiştir.

TR63 Bölgesinde partikül madde ve kükürtdioksit konsantrasyon değerleri incelendiğinde, bölgede yer alan ölçüm istasyonlarının hepsinde Hava Kalitesi Endeksi değerlerinin yıllık ortalamaları Kükürtdioksit Konsantrasyonu ve Partikül madde konsantrasyonu için belirlenen limit değerlerin altında kalmaktadır.

Hava kirliliği değerleri bakımından bölgedeki tüm olumlu göstergelere rağmen, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 2020 yılında hazırlanan "Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanteri Değerlendirme Raporu'nda hava kirliliği konusu Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinde ilk sırada yer almaktadır. Bu konuda bir takım tedbirler alınması sağlanarak TR63 Bölgesi illerinde hava kirliliği konusunda gerekli iyileştirme çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

17.6.Su Kirliliği

Su kirliliği, su havzalarının, su kaynaklarının çeşitli yollarla kirlenmeye maruz bırakılması sonucu ortaya çıkan kirlilik türüdür. Doğal olaylar, tarımsal ve endüstriyel etkinlikler, insan etkinlikleri su kaynaklarının kirlenmesine neden olmaktadır. Su kirliliği; akarsu kirliliği, deniz kirliliği, göl ve göletlerde kirlilik olmak üzere gruplandırılabilir. Su kalitesi ve kirlilik düzeylerini ortaya koyan veriler için illerin 2020 yılı İl Çevre Durum Raporlarından faydalanılmıştır.

TR63 Bölgesinin, Türkiye'yi sarmakta olan denizlerden Akdeniz'e kıyısı bulunmaktadır. Aynı zamanda TR63 Bölgesi, nüfus artışı, kentleşme ve endüstrileşmenin en hızlı olduğu coğrafi bölgelerden biri olan Akdeniz Bölgesi'nde yer almaktadır. 2020 yılı Hatay İl Çevre Durum Raporunda, Akdeniz'in TR63 Bölgesine kıyısı bulunduğu bölümde açık deniz kirliliğinin henüz mevcut olmadığı, daha çok kıyı kirliliğinin olduğu bilgisi yer almaktadır.

Hatay ilinde İskenderun, Payas, Dört Yol, Erzin, Arsuz, Samandağ ve Yayladağı ilçeleri denize kıyısı olan ilçelerdir. İskenderun Körfezi'ni kirlüten ana kirleticiler; petrol taşımacılığı için körfeze gelen gemilerin yaptığı kirliliklerden, İskenderun-Dört Yol karayolu üzerinde bulunan tesislerde oluşan arızalar ve kaçak bağlantılardan kaynaklı denize endüstriyel atıksuların verilmesinden ve Adana'da kurulu bulunan endüstriyel tesis ve yerleşim yerlerinden kaynaklanmaktadır. Samandağ ilçesinde denizin kirlenmesinin başlıca sebebi Suriye'nin Lazkiye Limanı'nda demirleyen gemilerin katı ve sıvı atıklarını denize deşarj etmeleri ve Asi nehrinin taşıdığı kirliliklerin Samandağ'dan denize dökülmesidir. İlde kıyı, plaj, Asi Nehri temizlik çalışmaları Büyükşehir Belediyesi'nce yapılmaktadır.

Kahramanmaraş ilinde sanayi tesislerinden kaynaklanan su kirliliği, işletmeler tarafından alıcı ortama verilen atıksular işletmelere ait atıksu arıtma tesislerinde fiziksel, kimyasal ve biyolojik arıtma işlemlerine tabii tutularak alıcı ortama verilmektedir.

Osmaniye İl Çevre Durum Raporuna göre, ilde faaliyet gösteren beton santralleri, parke taşı üretim tesisleri ve sanayi tesislerinde oluşan endüstriyel nitelikli artık sular deşarj edilmeden geri dönüşümlü olarak tekrar kullanılmaktadır. Eysel atıksular kanalizasyon sistemiyle toplanıp arıtma tesisinde arıtıldıktan sonra alıcı ortamlara verilmektedir.

17.7.Doğa Koruma Alanları ve Milli Parklar

Koruma Alanları, biyolojik çeşitliliğin, doğal ve doğa ile ilişkili kültürel kaynakların korunması ve devamlılığının sağlanması amacıyla, yasal ve diğer etkili yollar ile yönetilen kara ya da deniz alanı olarak tanımlanmakta; milli parklar ise bilimsel ve estetik açıdan, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel alanları, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarını kaynak değerleri ile korumayı ifade etmektedir.

Milli Parklar

Türkiye'de milli park olarak ilan edilen 48 adet alan bulunmaktadır. TR63 Bölgesinde 1 adet milli park bulunmakta olup (Karatepe-Aslantaş Milli Parkı), bu milli park Osmaniye ili, Düziçi-Kadirli ilçe sınırlarında kalmaktadır. 1958 yılında Milli Park olarak ilan edilen Karatepe-Aslantaş Milli Parkı,

4.346hektarlık alanı kaplamaktadır. Bu milli parkta geç Hitit dönemi önemli yerleşimleri ve kalesi bulunmakta olup, Roma ve Bizans dönemlerine ait yerleşim yerlerinin kalıntıları bulunmaktadır.

Tabiat Koruma Alanları

Türkiye’de tabiat koruma alanı olarak ilan edilen 31 adet alan bulunmaktadır. TR63 Bölgesi’nde Hatay ilinde 1 adet, Kahramanmaraş ilinde 1 adet olmak üzere toplam 2 adet tabiat koruma alanı yer almaktadır. Hatay ili Tekkoz Kengerlidüz; Kahramanmaraş ili Körçoban isimli tabiat koruma alanları bulunmaktadır. Kengerlidüz Tabiat Koruma Alanı, 182 hektar büyüklüğündedir. Koruma alanı olarak ayrılma sebebi ise, alan içerisinde yer alan kayın ağaçlarının farklı yayılış biçimi göstermesinden kaynaklanmaktadır. Körçoban Tabiat Koruma Alanı, 481 hektar büyüklüğünde olup, alan nadir orman ekosistemi özelliği göstermesi itibariyle koruma alanı olarak tescillenmiştir.

Tabiat Anıtları

Türkiye’de tabiat anıtı olarak ilan edilen 115 adet alan bulunmaktadır. TR63 Bölgesi’nde Hatay’da Hassa Lav Tüpü Mağaraları bulunmakta ve 1.189 hektar alan kaplamaktadır.

Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları

Türkiye’de yaban hayatı sahası olarak ilan edilen 85 adet alan bulunmaktadır. Hatay ilinde 3 adet yaban hayatı geliştirme sahası mevcuttur. Altınözü ilçesinde yer alan yaban hayatı geliştirme sahası, 13,565hektarlık alan büyüklüğüne sahip, sırtlan izleme faaliyetlerinin gerçekleştirildiği sahadır. Arsuz ilçesinde yer alan yaban hayatı geliştirme sahası ise, 26.077hektarlık alan büyüklüğü ile yaban keçisi ve karaca izleme faaliyetlerinin gerçekleştirildiği sahadır. Hatay dağ ceylanı ise 12.514 hektarlık alanda izlenmektedir. Osmaniye ilinde ise Zorkun Yaylası’nda 3.866 hektarlık alanda karaca izlemesi yapılmaktadır.

Tabiat Parkları

Türkiye’de tabiat parkları olarak ilan edilen 262 adet alan bulunmaktadır. TR63 Bölgesi’nde Hatay ilinde 44,71 hektarlık alan ile Belen Geçidi ve 90,70 hektarlık alan ile Şahin Tepesi tabiat parkları bulunmaktadır. Kahramanmaraş’ta 179 hektarlık alan ile Kapıçam Tabiat Parkı ve 340,15 hektarlık alan ile Yavşan Yaylası bulunmaktadır Osmaniye’de Çiftmazı Tabiat Parkı bulunmakta ve 89,92 hektarlık alan kaplamaktadır.

Sulak Alanlar

Türkiye’de 100 sulak alan bulunmaktadır. Bunların 14’ü Ramsar alanı, 59’u ulusal öneme haiz sulak alan ve 27’si mahalli öneme haiz sulak alandır. Hatay Kırıkhan-Gölbaşı Gölü, Haydarlar Gölü ve Mileyha alanları ile Osmaniye’de Kastabala alanları TR63 Bölgesi’ndeki sulak alanlardır.

17.8. Ormanlar

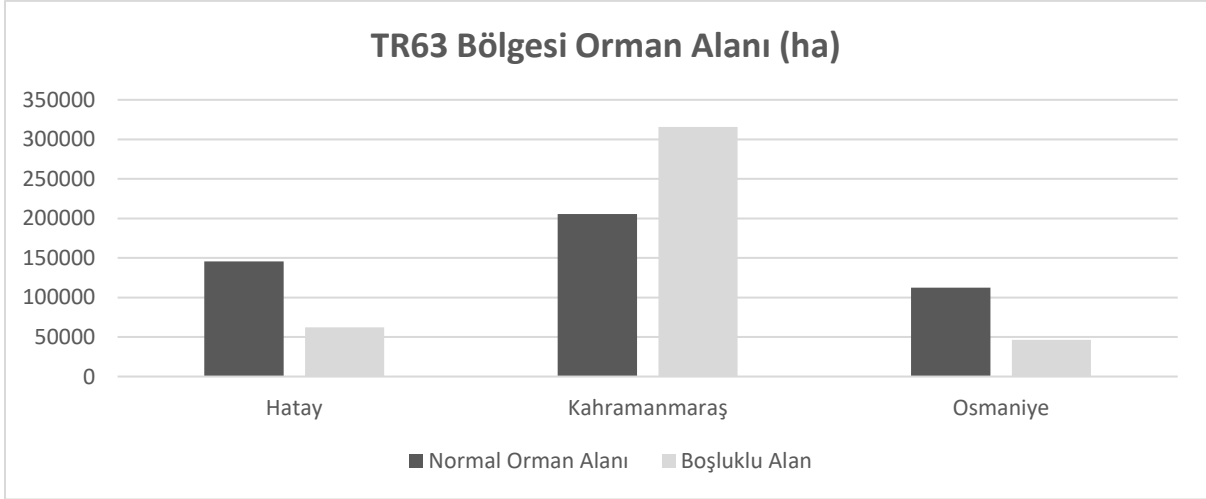
Orman, insanlara gıda, yakıt, barınak, temiz hava ve su, ilaç, gelir kaynağı, istihdam, dinlenme, peyzaj gibi maddi-manevi birçok ekonomik, ekolojik, sosyal ve kültürel faydalar sunan doğal bir kaynaktır. Bir ekosistem olarak orman, belirli kapalılıkta ağaçlar, diğer bitki ve hayvan topluluğu ile topraktaki gözle görünmeyen diğer organizmaların, belli bir denge içinde cansız çevreyle ve karşılıklı olarak birbiriyle etkileşimde bulunduğu, canlı bir sistem ve topluluktur. Türkiye ormanlarının tamamına yakını devletin hüküm ve tasarrufu altında olup, Orman Genel Müdürlüğü tarafından sürdürülebilirlik ilkesi esas alınarak idare edilmektedir. Özel mülkiyete ait orman alanı, tüm ormanlık alanın binde birinden daha azdır. 2021 yılı itibariyle Türkiye’nin 23,1 milyon hektarlık ormanlık alanı bulunmaktadır. Ormanlık alanlar, ülke alanının %29,6’sını kaplamaktadır. TR63 Bölgesi sınırları içerisindeki toplam orman alanları 888.159 hektar olup, Bölgedeki orman alanları, Türkiye’deki orman alanlarının %3,84’ünü oluşturmaktadır. Türkiye’de orman alanlarının %58,42’si normal, %41,58’i boşluklu orman alanıdır. TR63 Bölgesi oranları da Türkiye ile paralellik göstermekte, orman alanlarının %52,2’si normal, %47,8’i bozuk orman alanlarını oluşturmaktadır.

Harita 30. Türkiye Orman Varlığı Haritası, 2020

Kaynak: www.ogm.gov.tr, 2021

Şekil 186. TR63 Bölgesi Orman Alanları, 2021

Kaynak: <http://web.ogm.gov.tr/> Ormanlık İstatistikleri, 2021

Türkiye’de toplam orman köy sayısı 23.111’dir. TR63 Bölgesi sınırları içerisindeki toplam orman köy sayısı, Türkiye’deki orman köy sayısının %2,4’sını oluşturmaktadır olup, Türkiye’deki orman köy nüfusunun %5’i TR63 Bölgesi’ndedir.

Tablo 362. TR63 Bölgesi Orman Köy Sayısı ve Nüfusu (2021)

İl/Bölge	Sayı	Nüfus
Hatay	137	102.166
Kahramanmaraş	297	161.324
Osmaniye	111	77.148
Türkiye	23.111	7.451.124

Kaynak: <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/>, 2021

17.9. Havza Alanları

Ülkemiz 25 akarsu havzasından oluşmaktadır. Ülkemizde bulunan akarsuların çoğu ülke sınırları içinden doğmakta olup ülke içerisinde denize dökülmektedir. Sınırlarımız içinde doğup kendi kıyılarımızdan denize dökülen akarsulardan en önemlileri Kızılırmak (1 151 km), Sakarya (824 km), Büyük Menderes (584 km), Seyhan (560 km), Yeşilirmak (519 km), Ceyhan (509 km), Gediz (275 km), ve Küçük Menderes (129 km) nehirleridir. Sınırlarımız içinde doğup başka ülkelerin kıyılarından denize dökülen akarsular ise Fırat (Türkiye'de kalan kısmı 1 263 km), Dicle (Türkiye'de kalan kısmı 512 km), Çoruh (Türkiye'de kalan kısmı 354 km), Kura (Türkiye'de kalan kısmı 189 km) ve Aras (Türkiye'de kalan kısmı 548 km) nehirleridir. Asi (Türkiye'de kalan kısmı 88 km) ve Meriç (Türkiye'de kalan kısmı 187 km) nehirleri ise başka ülkelerin topraklarından doğup ülkemiz kıyılarında denize dökülmektedir.

Havza bir akarsuyun kaynağıyla sonlandığı yer arasında kalan ve ona su veren tüm kolları kapsayan alandır. Hızlı nüfus artışına bağlı olarak artan su ihtiyacını karşılayacak uygun kaynak varlığının azlığı ve gelişen sanayi ve tarımsal faaliyetlere paralel olarak ortaya çıkan aşırı kullanım ve kullanımdan kaynaklı kirlilik oluşumu gibi sorunlar sebebiyle, havza bazında su kaynaklarının yönetimi önem kazanmıştır. Bu çerçevede, Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü'nce havza bazında bütüncül yönetimi sağlamak amacıyla, "Havza Koruma Eylem Planları" hazırlanması çalışmalarına 2008 yılında başlanmıştır.

Harita 31. Türkiye Su Havzaları Haritası,2022

Kaynak: www.dsi.gov.tr, 2022

Havza Koruma Eylem Planları Projesi'nin ana hedefi mevcut su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımının teşvik edilmesi ve sağlanması, su ekosistemlerinin ve bunlara bağlı diğer ekosistemlerin iyileştirilmesi ve tahribatının önlenmesidir. Proje kapsamında TR63 Bölgesi illeri Asi Havzası ve Ceyhan Havzası sınırları içerisinde kalmaktadır.

Ceyhan havzasının su kalitesinin iyileştirilmesi amacıyla, Ceyhan Havzası Koruma Eylem Planı hazırlanmıştır. Ceyhan Havzasını Adana, Osmaniye ve Kahramanmaraş illeri oluşturmaktadır. Kayseri, Sivas, Adıyaman, Gaziantep, Malatya, Hatay illerinin bir kısmı havza alanı içerisinde kalmasına rağmen bu illerin havzaya katkısı düşüktür. Kahramanmaraş ilinde yer alan Elbistan Termik Santrali, Bölgede ciddi kirlenici kaynaktır. Tesisten çıkan atıksular, uygun şekilde arıtılmadan santral çevresindeki tarım arazilerinin sulanması amacıyla kullanılmaktadır.

Havza içerisinde yoğun şekilde tarım faaliyetleri yapılmaktadır. Tarımsal faaliyetler sırasında sulama suyu olarak yer altı suyunun kullanımı, zirai ilaç kullanımı ve gübreleme havza için tehdit unsurlarındandır. Ayrıca hayvan yetiştiriciliğinden kaynaklanan hayvan atıklarının doğal gübre olarak kullanılması ve bu atıkların akarsulara karışması diğer bir tehdit unsuru olmaktadır.

Asi Havzasını Hatay, Adana, Osmaniye, Gaziantep, Kilis illeri oluşturmaktadır olup, havzayı temsil eden il Hatay'dır. Asi Havzası Koruma Eylem Planı çalışmaları TÜBİTAK Başkanlığı tarafından yürütülmekte

ve plan hazırlık çalışmaları devam etmektedir. 05.07.2013 tarihinde Asi Havzası Koruma Eylem Planı Paydaş Toplantısı Hatay ilinde gerçekleştirilmiştir. Asi Havzası Koruma Eylem Planı çerçevesinde, alt havzalama çalışması yapılmış ve Asi Havzası Aşağı Asi Alt Havzası ve İskenderun Körfezi Alt Havzası olarak ikiye ayrılmıştır. Eylem Planı kapsamında Aşağı Asi Alt Havzasında evsel atıksu deşarjları, endüstriyel atıksu deşarjları, zeytin karasuyu ve yoğun tarımsal faaliyetler kirletici kaynaklar olarak tespit edilmiştir. İskenderun Körfezi Suları Alt Havzasında yer alan kirletici kaynaklar ise, evsel atıksu deşarjları, endüstriyel atıksu deşarjları, endüstriyel tesis kaynaklı baca gazı emisyonları, deniz trafiği ve katı atık düzensiz depolama sahaları olarak belirlenmiştir.

17.10.Bölgenin Çevre Sorunları ve Öncelikleri

Bu bölümde, Bölge illerinin çevre sorunlarını ortaya çıkarmak ve bu sorunlar için ne tür tedbirler alınabileceği belirlemek amaçlanmıştır. Bu kapsamda, Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü'nün "Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanteri Değerlendirme Raporu"ndan faydalanılmıştır.

Harita 32. 2019 Yılı Türkiye Çevre Sorunu Öncelik Haritası

Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

Tablo 363. 2019 Yılı İllerin Çevre Sorunlarının Öncelik Sıralaması, 2020

İl	Hava Kirliliği	Su Kirliliği	Toprak Kirliliği	Atıklar	Gürültü Kirliliği	Erozyon	Doğal Çevrenin Tahribatı*
Hatay	1	2		3	4		
Kahramanmaraş	1	2	5	3	4	7	6
Osmaniye	1	3		2			

* Orman, Mera, Sulak Alan, Kıyı, Biyolojik Çeşitlilik ve Habitat Kaybı

Kaynak: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2020

TR63 Bölgesi illeri hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği, sanayi, çevresel tahribat, katı atıklar, gürültü kirliliği konu başlıkları altında incelenerek illerin çevre sorunları ve çevre sorunlarının öncelik sıralaması yapılmıştır. Sıralamaya göre TR63 Bölgesi illerinde hava kirliliği birinci öncelikli sorun olarak belirlenmiştir. Bu sıralamayı su ve atık kirliliği takip etmektedir.

Hava kirliliği oluşumunda etkili faktörler; evsel ısınma, sanayi, trafik, meteorolojik faktörler ve topografik faktörlerdir. Hava kirliliğinin oluşuma neden olan kaynaklarda, TR63 Bölgesi illerinde evsel ısınma ilk sırada yer almaktadır. Hava kirliliğinin oluşumuna neden olan diğer kaynaklar, Hatay ilinde maden işletmeleri, imalat sanayi işletmeleri; Kahramanmaraş ilinde imalat sanayi işletmeleri, termik santraller; Osmaniye ilinde anız yangınları, imalat sanayi işletmeleridir.

İl Çevre ve Şehircilik Müdürlüklerince hava kirliliğinin önlenmesi amacıyla bir takım tedbirler alınmıştır. Hava kirliliğinin önlenmesi amacıyla Hatay ilinde, kaliteli yakıt kullanımı, doğalgaz kullanımı, bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları, ağaçlandırma çalışmaları/orman alanlarının, yeşil alanların artırılması, motorlu taşıtların egzoz gazı ölçümlerinin yapılması, sanayi kuruluşlarının emisyon izni almaları, denetim yapılması, binalarda ısı yalıtımı yapılması, alternatif enerji kaynaklarının kullanımı şeklinde önlemler alınmıştır. Kahramanmaraş ilinde; kaliteli yakıt kullanımı, doğalgaz kullanımı, bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları, motorlu taşıtların egzoz gazı ölçümlerinin yapılması, sanayi kuruluşlarının emisyon izni almaları, denetim yapılması şeklinde önlemler alınmıştır. Osmaniye ilinde, doğalgaz kullanımı, bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları, motorlu taşıtların egzoz gazı ölçümlerinin yapılması, sanayi kuruluşlarının emisyon izni almaları, denetim yapılması şeklinde önlemler alınmıştır.

YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE ALTYAPI

18. Erişilebilirlik ve Altyapı

Ulaşım, merkezinde insan hareketliliğini ve yük taşımacılığını içeren, altyapısı ve üstyapısı ile bütün olan hizmet türüdür. Ulaştırma sektörü, ülkelerin ekonomik yapıları içinde ağırlıklı bir yere sahiptir. Ekonomisi büyüyen ve zenginleşen dünyada ulaşım, insanların yaşam kalitesinin geliştirilmesi ve sürdürülmesini sağlamada kullanılan bir araçtır. Günümüzde ulaştırmada yaşanan talep artışı nedeniyle, ulaştırma sistemleri oluşturulmakta, yenilenmekte, farklı taşıma türleri bütünleşerek varlığını sürdürmektedir. Kara, hava, deniz ve demiryolları faaliyetlerini kapsayan ulaştırma türleri böylelikle bütünleşerek kombine/intermodal/multimodal sistemler olarak hizmet sunmaktadır.

Ulaştırma sektörü dünya ekonomisindeki gelişmelerden doğrudan etkilenmektedir. Dünya ekonomisindeki gelişme ve büyüme ivme kazandığında ulaştırma sektörü de buna bağlı olarak hızlı bir gelişme göstermekte, taşınan yük hacmi büyümekte, ulaştırma türlerinde kapasite kullanım oranları yükselmekte, araç hareketliliği artmaktadır. Benzer şekilde ekonominin yavaşladığı, büyümenin hız kestiği dönemlerde bir faz kayması ile bir süre sonra ulaştırma sektörü de olumsuz etkilenmektedir. Kısaca ulaştırma sektörü ekonomik göstergeler ile yüksek korelasyon oranına sahiptir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Günümüzde hemen her ülke için karayolu, demiryolu, denizyolu, havayolu ve boru hatlarının teknik ve ekonomik açıdan en uygun yerlerde kullanıldığı dengeli, sürdürülebilir ve rasyonel bir ulaştırma sistemine sahip olunmasının önemi büyüktür. Ulaştırma kabiliyet ve kapasitesi ile taşıma maliyetleri; üretim yerinin belirlenmesi ile üretimin ve ticaretin hacmini etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022).

Türkiye’de ulaşım politikası Cumhuriyet sonrasında, 1923-1950 yılları arasında, demiryolu ve 1950 yılı sonrasında karayolu ağırlıklı olmak üzere iki döneme ayrılmıştır. 1923-1950 yılları arasındaki dönemde karayolları, demiryollarını besleyecek ve bütünleyecek şekilde tasarlanmıştır. Sanayileşme sürecinin başlaması ile beraber demiryolu ağırlığını kaybetmiş ve karayolu ağının ağırlıklı olduğu döneme geçiş gerçekleştirmiştir. 1960 sonrasında planlı kalkınma dönemlerinde hedeflenen demiryolu hatlarına ulaşamamış, karayolu ve otoyol yapımlarının hız kazanmasıyla, demiryolu, ulaştırma ağındaki ağırlığını kaybetmeye başlamıştır. Denizyolu taşımacılığının karayolu ve demiryolu taşımacılığına oranla daha ucuz olmasına rağmen, üç tarafı denizlerle çevrili olan Türkiye’de, denizyolu taşımacılığı oranı oldukça düşüktür.

Yerleşimlerin en fazla hizmet aldığı (bağlandığı) diğer yerleşimi/yerleşimleri belirleyerek oluşturulan düğümsel bölgelerdir. Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinden oluşan TR63 Bölgesinde Hatay ili Adana etki alanında kalmaktadır. Etki alanı göstergelerine göre Hatay ilinin Osmaniye ve Adana ile sınırında yer alan Erzin ilçesi eğitim, sağlık, bankacılık, ticaret, günlük alışveriş gibi sosyal ve ekonomik hizmetlerin karşılanması bakımında kendine yetemediği noktalarda ihtiyaçlarını Osmaniye’den karşılamaktadır (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2021).

Kahramanmaraş ili, Gaziantep etki alanında kalmaktadır. Kahramanmaraş ilinden sadece Andırın ilçesi, Adana merkez yerleşiminin etki alanında kalmaktadır. Kahramanmaraş ilinin Osmaniye ve Adana il sınırında yer alan Andırın ilçesi etki alanı göstergelerine göre eğitim, sağlık, bankacılık, ticaret, günlük alışveriş gibi sosyal ve ekonomik hizmetlerin karşılanması bakımından kendine yetemediği noktalarda ihtiyaçlarını Kadirli (Osmaniye) ilçesinden karşılamaktadır. Andırın ilçesi, Kadirli üzerinden Adana etki alanına girmektedir. TR63 Bölge Planı 2014-2023 analiz çalışmaları kapsamında yapılan Alt Bölgeleme Analizi çalışmasında da Andırın ilçesinin, Kadirli (Osmaniye) ilçesi ile etkileşimi ortaya çıkmıştır. Kadirli alt gelişim merkezinin olduğu alt bölgede Andırın ilçesi yer almıştır. Andırın, Kahramanmaraş ilinin bir ilçesi olmasına rağmen fonksiyonel ilişki analizine göre sosyoekonomik açıdan Kadirli ilçesinin etki alanında kalmaktadır (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2021).

Osmaniye ili, Osmaniye merkezi ve Kadirli ilçesi üzerinden bağlanarak Adana etki alanında kalmaktadır. Osmaniye merkezi üzerinden Toprakkale, Düziçi, Bahçe, Hasanbeyli, Erzin (Hatay) ilçeleri Adana etki alanına bağlanırken; Kadirli ilçesi üzerinden de Sumbas ve Andırın (Kahramanmaraş) ilçeleri Adana etki alanına bağlanmaktadır. Erzin ilçesi Hatay il sınırlarında olmasına karşı Osmaniye üzerinden Adana etki alanına bağlanmaktadır. Benzer şekilde Andırın ilçesi Kahramanmaraş il sınırları içerisinde yer almasına

karşın Kadırlı (Osmaniye) ilçesi üzerinden Adana etki alanına bağlanmaktadır (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2021).

TR63 Bölgesi, Türkiye'nin kuzey-güney ve doğu-batı ekseninde kesişen, ekonomik ve demografik merkezleri birbirine bağlayan stratejik bir konuma sahiptir. Uluslararası E-91 karayolu, İskenderun Limanı, ülkenin Orta Doğu'ya açılan Cilvegözü ve Yayladağı gümrük kapıları bölgede bulunmaktadır. Türkiye'nin en büyük ikinci tır filosuna sahip Hatay ilindeki İskenderun ilçesi, kara, deniz ve demiryolu ulaşımının kesiştiği bir bölgede yer almaktadır. Türkiye'nin doğu-batı bölgeleri arasında geçiş noktası konumundaki Kahramanmaraş ve Osmaniye illeri kara ve demiryolu ulaşımında önemli kavşak noktası durumundadırlar. Bu iller intermodal operasyonlar için ideal konumdadır.

İllerin diğer illere ulaşılabilirliklerini gösteren yakınlık merkezlik ölçütüne göre Osmaniye, önemli bir merkez olarak ön plana çıkmaktadır. TR63 Bölge Planı 2014-2023 analiz çalışmaları kapsamında yapılan Erişilebilirlik Analizi çalışmasında ulaşım türlerine göre erişim ele alınmış havayolu, karayolu, denizyolu, demiryolu ulaşım endeksleri ile çok modlu erişim erişilebilirlik endeksleri hesaplanmıştır. Çok modlu erişim yerleşim yerlerinin karayolu, havayolu, denizyolu ve demiryolu ağı bakımında erişilebilirlik endekslerinin tamamının eşit ağırlıklı olarak alınmasıyla hesaplanmıştır. Buna göre TR63 Bölgesi'nden en yüksek endeks değerine sahip ilçe Toprakkale (Osmaniye) olup 2.sırada Osmaniye merkezi çıkmıştır. Her iki çalışmada da Osmaniye'nin ulaşım hizmetleri bakımında geçiş noktası özelliğine sahip olduğu görülmektedir (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2021).

18.1.Karayolları

Ulaştırma alt sektörlerinin taşımacılıkta aldığı pay açısından değerlendirme yapıldığında, dünyada ve ülkemizde, yük ve yolcu taşımacılığında karayolunun ön plana çıktığı görülmektedir. Türkiye, AB-28 ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri ve Çin için yolcu taşımacılığındaki türel dağılım oranları aşağıdaki tabloda yer almaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Tablo 364: Türkiye, AB-28 ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Çin ve Rusya için yolcu taşımacılığındaki türel dağılım oranları (2015, %).

	Demiryolu	Karayolu	Denizyolu ve İç Su Yolu	Havayolu
Türkiye	1,1	89,9	0,6	9,5
AB-28	8,3	81,6	0,3	9,8
ABD	0,8	86,0	-	13,2
Çin	39,8	35,7	0,3	24,2

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Ülkemizde yolcu taşımacılığında karayolunun payı, AB-28 ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'ndekine benzer olarak yüksektir. Ek olarak, Çin'in farklı bir özellikte olduğunu ve bu ülkede demiryolu ile havayolunun ağırlığının daha fazla olduğu görülmektedir.

2022 yılı itibarıyla Türkiye'de 3.633 km otoyol (%5), 30.965 km (%45) devlet yolu ve 34.029 km (%50) il yolu olmak üzere toplam 68.627 km yol ağı bulunmaktadır. Karayolu ekonomik gelişmenin belirleyici faktörlerinden birisidir. İlleri birbirine bağlayan karayollarının gelişmiş olması bölge içi ve bölgeler arası ticaretin de gelişmesine önemli derecede katkı sağlamaktadır. Ayrıca bu yollar insan taşımacılığına da hizmet ederek illerin sahip olduğu kültürlerin de transfer edilmesine olanak sağlamaktadır. Aşağıda yer alan tabloda TR63 bölgesine ait karayolları istatistikleri yer almaktadır.

Tablo 365: TR63 Bölgesi Otoyol, Devlet Yolu ve İl Yolu Toplam Uzunlukları (Km, 2022).

İl/Bölge	Otoyol	Devlet Yolu	İl Yolu	Toplam
Hatay	80	370	265	715
Kahramanmaraş	34	376	603	1.013
Osmaniye	80	71	220	371
TR63	194	817	1.088	2.099
Türkiye	3.633	30.965	34.029	68.627

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü, Devlet Yol Envanteri, Link: <https://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Istatistikler/DevletvellYolEnvanteri.aspx>, 2022.

TR63 Bölgesinin toplam karayolu uzunluğu 2.099 km'dir. Bölge içerisinde en fazla karayolu uzunlu 1.013 km olarak Kahramanmaraş iline aittir. Kahramanmaraş ilinin kapsadığı coğrafi alanın diğer illere göre daha büyük olması ilde yapılan karayolu uzunluğunu da artırmıştır. Hatay ilinin toplam karayolu uzunluğu ise 715 km olup bu yolların 370 km'si devlet yoludur. Osmaniye ilinin toplam karayolu uzunluğu ise 371 km olup bu ildeki il yolları uzunluğu ise 220 km'dir.

Tablo 366: İllere Göre Devlet Yollarının Satış Cinslerine Göre Uzunlukları (Km, 2022).

İl/Bölge	Asfalt Yollar			
	Asfalt Beton	Sathi Kaplama	Toplam	Türkiye'deki Payı
Hatay	212	117	329	%1,07
Kahramanmaraş	196	180	376	%1,22
Osmaniye	67	4	71	%0,23
TR63	475	301	776	%2,53
Türkiye	19.280	11.314	30.594	%100

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü, Devlet Yol Envanteri, Link: <https://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Istatistikler/DevletvellYolEnvanteri.aspx>, 2022.

Bölgedeki devlet yollarının 776 km'si asfalt yol olup bu uzunluk Türkiye'deki toplam asfalt yol uzunluğunun %2,53'üne tekabül etmektedir. Asfalt yol uzunluğu bakımından Hatay ilinin Türkiye içindeki payı %1,07, Kahramanmaraş ilinin payı %1,22 ve Osmaniye ilinin payı ise %0,23'tür.

Tablo 367: İllere Göre İl Yollarının Satış Cinslerine Göre Uzunlukları (Km, 2022).

İl/Bölge	Asfalt Yollar			
	Asfalt Beton	Sathi Kaplama	Toplam	Türkiye'deki Payı
Hatay	64	186	250	%0,80
Kahramanmaraş	32	556	588	%1,89
Osmaniye	15	197	212	0,58
TR63	111	939	1.050	%3,37
Türkiye	5.494	25.573	31.067	%100

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü, Devlet Yol Envanteri, Link: <https://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Istatistikler/DevletvellYolEnvanteri.aspx>, 2022.

Bölgedeki il yollarının 1.050 km'si asfalt yol olup bu uzunluk Türkiye'deki toplam asfalt yol uzunluğunun %3,37'sine tekabül etmektedir. Asfalt yol uzunluğu bakımından Hatay ilinin Türkiye içindeki payı %0,80, Kahramanmaraş ilinin payı %1,89 ve Osmaniye ilinin payı ise %0,58'dir.

Tablo 368: TR63 Bölgesi Bölünmüş Yol Uzunlukları (Km, 2022).

İl/Bölge	Devlet Yolu		İl Yolu	
	Toplam	Bölünmüş Yol	Toplam	Bölünmüş Yol
Hatay	370	322	265	59
Kahramanmaraş	376	261	603	45
Osmaniye	71	50	220	15
TR63	817	633	1.088	119
Türkiye	30.965	21.292	34.029	2.148

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü, Devlet Yol Envanteri, Link:

<https://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Istatistikler/DevletYolEnvanteri.aspx>, 2022.

Türkiye'de 2003 yılında; 1.714 km'si otoyol olmak üzere toplam 6.101 km bölünmüş yol trafiğe hizmet vermekteyken bu rakam 2022 yılında 23.440 km'ye çıkmıştır. 2022 yılı itibarıyla, Bölgedeki devlet yollarının 633 km'si bölünmüş yol statüsündedir. Bölünmüş yol uzunluğu bakımından Hatay ili 322 km, Kahramanmaraş ili 261 km ve Osmaniye ili ise 52 km bölünmüş yola sahiptir. Bölgedeki devlet yollarının yaklaşık %75'i bölünmüş yol statüsünde olup bu durum bölgedeki iller arasında yük ve yolcu taşımacılığı açısından ölüm oranının düşürülmesi, akaryakıt sarfiyatının azaltılması, seyahat süresinin kısalması, güvenli ve hızlı araç kullanımı gibi önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Bölgedeki il yollarının ise 119 km'si bölünmüş yol statüsündedir. Bölünmüş yol uzunluğu bakımından Hatay ili 59 km, Kahramanmaraş ili 45 km ve Osmaniye ili ise 15 km bölünmüş yola sahiptir. Bölgedeki il yollarının yaklaşık %11'i bölünmüş yol statüsünde olup bu durum bölgedeki illerin kendi içerisinde yük ve yolcu taşımacılığı açısından bazı zorlukları da beraberinde getirmektedir. Bölge illerini kapsayacak şekilde; Antakya-Yayladağı-Suriye Hd. (51 km), Antakya (Reyhanlı-Cilvegözü) Ayr. (38 km) ve Dört Yol-Hassa (31 km), Göksun - Elbistan (54 km), Narlı-Pazarcık (48 km) Osmaniye-Nurdağı (52 km) arasında bölünmüş yol çalışmaları devam etmekte olup çalışmaların 2025 yılına kadar bitirilmesi planlanmaktadır (2022 Yılı Yatırım Programı, STB). Çalışmaları tamamlanacak olan bölünmüş yollarla birlikte bölgenin ulaşım altyapısı daha da gelişmiş olacak ve bölge içi ve bölgelerarası erişilebilirlik artacaktır.

18.2. Demiryolu

Teknolojik ve bilimsel gelişmeler ülkeleri birbirine hiç olmadığı kadar yakınlaştırmıştır. Küreselleşme ile siyasal ve sosyal entegrasyonun tamamlanması için ulaştırma modlarının da entegre edilmesi gereksinimi hasıl olmuştur. Dünya genelinde küresel ticaretin gelişmesine paralel olarak oluşturulan ulaştırma ağları içerisinde, uluslararası demiryolu koridorları; emniyetli, yapım maliyetinin ucuz, kullanım ömrünün uzun olması, daha az arazi gerektirmesi, çevre dostu ve petrole bağımlı olmaması nedeniyle kitlesel yüklerin taşınmasında sadece ülke sınırları içerisinde değil, ülkeler hatta kıtalar arasında rakipsiz konuma gelmektedir (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022).

Türkiye'nin kurucu ülkelerinden birisi olduğu Trans-Avrupa Demiryolu (TER) Projesi, Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu'nun (UNECE) alt bölgesel iş birliği kapsamındaki Pan-Avrupa taşımacılık altyapısı projelerinden biridir. Proje, Avrupa ülkelerinin gerek kendi aralarında gerekse diğer Avrupa ülkeleri ile Pan-Avrupa Demiryolu (AGC) ve Pan-Avrupa Kombine Taşımacılık (AGTC) altyapılarıyla uyumlu olacak biçimde verimli bir uluslararası demiryolu ve bütünleşik ulaştırma sistemi geliştirmeyi amaçlamaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Avrupa ve Asya'yı kapsayacak bir entegre demiryolu yük taşımacılığı şebekesi oluşturmak amacı ile dört ana koridordan oluşan Trans-Asya Demiryolu (TAR) projesi Avrupa'dan Güneydoğu Asya'ya uzanmaktadır. Türkiye, bu projenin Güney koridoru üzerinde yer almaktadır. Söz konusu koridor İran, Pakistan, Hindistan, Bangladeş, Myanmar ve Tayland'ı birbirine bağlamakta ve Çin ve Malezya üzerinden Singapur'a ulaşmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Asya ve Avrupa kıtaları arasında kesintisiz demiryolu ulaşımını sağlamak amacıyla UNECE ve Birleşmiş Milletler Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (UNESCAP) önderliğinde geliştirilen Avrupa-Asya Ulaştırma Bağlantıları (EATL) projesinde dokuz demiryolu koridoru belirlenmiştir. Ülkemiz 3. ve 4. koridor güzergâhı üzerinde yer almaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Türkiye'de 1923-1950 döneminde, yılda ortalama 134 kilometre olmak üzere toplam 3.764 kilometre demiryolu yapılırken 2003-2020 yılları arasında ise toplam 2.149 kilometre demiryolu yapılmıştır. Ülkemizde hali hazırda 4.364 kilometrelik demiryolu inşası ise devam etmektedir (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022).

TR63 Bölgesi içerisinde üç ili kapsayan demiryolu ağı ve birçok istasyon bulunmaktadır. Demiryoluna erişim sıralaması bakımından beş adet ilçenin değerleri eş çıkmış olup bu ilçeler; Dört Yol, İskenderun, Kahramanmaraş, Türkoğlu ve Osmaniye'dir. Bu ilçelerin en erişilebilir çıkma sebebi bu ilçelerde yer alan istasyonların kullanılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Demiryoluna erişim değeri en düşük olan ilçe Ekinözü olup Ekinözü'nü sırasıyla Nurhak ve Elbistan izlemektedir. Ekinözü, Nurhak ve Elbistan'ın demiryolu istasyonlarına uzak mesafede olmasından dolayı demiryolu erişilebilirlik değerleri daha düşük çıkmaktadır (TR63 Bölgesi Analiz Çalışmaları:12).

Tablo 369: TR63 Bölgesi Demir Yolu Uzunlukları (Km, 2020).

İl/Bölge	Yıl (2020)
Hatay	54
Kahramanmaraş	148
Osmaniye	68
TR63	270
Türkiye	10.378

Kaynak: TÜİK, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Link: (<https://yerelyonetimler.csb.gov.tr/resmi-istatistik-i-88465>), 2022.

Bölge 270 km'lik demiryoluna sahiptir. Bölgedeki demiryollarının %55'i Kahramanmaraş ilinde, %25'i Osmaniye ilinde, %20'si ise Hatay ilinde bulunmaktadır. Bölgede demiryolu ulaşım ağı İskenderun ilçesinde son bulmaktadır. İskenderun ilçesinden çıkan hatlar, kuzeyde İsdemir, Yakacık, Dört Yol, Karabasamak, Erzin, Toprakkale ve Osmaniye istasyonlarına devam etmektedir.

2022 Yılı Yatırım Programına göre bölgedeki illeri de kapsayacak şekilde devam eden projeler aşağıdaki şekildedir:

- 190 km altyapıya sahip "Adana-Osmaniye-Gaziantep Yüksek Standartlı Demiryolu" projesi,
- 94 km altyapıya sahip "Toprakkale-Bahçe, Nurdağı-Başpınar-Gaziantep-Mustafayavuz Demiryolu" projesi,
- 79 km altyapıya sahip "Adana-İncirlik-Toprakkale 2. Hat Yapımı" projesi,
- 200 km altyapıya sahip "Mersin-Adana-Osmaniye-Gaziantep Yüksek Standartlı Demiryolu" projesi,

Toprakkale (Osmaniye)-İskenderun (Hatay) arasındaki mevcut demiryolunun Hatay ili Erzin İstasyonu civarlarından Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Sanayi Merkezlerine, Osmaniye OSB'ye, planlama aşamasındaki Erzin Limanına ve diğer limanlara, ayrıca planlama aşamasında olan yeni Ceyhan OSB'ye demiryolu iltisak hattı yapılmasına yönelik olan işte etüt- proje, fizibilite ve ÇED çalışmaları tamamlanmıştır. Dünya Bankası ile yapılan müzakereler neticesinde 30.06.2020 tarihinde kredi onaylanma prosedürü gerçekleşen proje "Demiryolu Lojistiğini Geliştirme Projesi(P170532)" kapsamında gerçekleştirilecek olup, Proje içeriğindeki Yapım ve Yapım Müşavirliği ihaleleri Dünya Bankası ihale kurallarına göre yürütülecektir (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022).

TCDD Genel Müdürlüğü tarafından Kahramanmaraş ilinin Türkoğlu ilçesinde yük aktarma istasyonu (intermodal terminal) niteliğinde Lojistik Köy kurulmuştur. Bu merkezde 805 bin m²'lik lojistik alan oluşturulmuştur. Kombine taşımacılıkta ulaşım yollarının geliştirilmesi ve ulaşım modları arasında etkin bağlantının kurulması, depolama, bakım-onarım, yükleme-boşaltma gibi faaliyetlerin daha ekonomik bir şekilde gerçekleştirilmesi için kurulan lojistik merkezler, rekabet gücünün artırılmasını hedeflemektedir.

Türkoğlu lojistik merkezde İlk blok konteyner treni 2019 tarihinde İskenderun Limanı ile Türkoğlu arasında sefere başlamış olup (Türkoğlu Kaymakamlığı, 2022) bu merkezden 2020 yılın kadar 218 bin ton yük taşınmıştır. Türkiye’de işletmeye açılan lojistik merkezlerden taşınan yük miktarları aşağıdaki tabloda yer almaktadır (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2021).

Tablo 370: İşletmeye Açılan Lojistik Merkezlerde Taşınan Yükler (1000 Ton).

İl/Bölge	İşletmeye Açılış Tarihi	Taşınan Yük Miktarı (2016-2020)
Samsun (Gelemen)	2007	-
İzmit (Köseköy)	2010	1.572
Uşak	2012	221
İstanbul (Halkalı)	2013	2.688
Eskişehir (Hasanbey)	2014	448
Balıkesir (Gökköy)	2014	935
Denizli (Kaklık)	2014	638
Kahramanmaraş (Türkoğlu)	2017	445
Erzurum (Palandöken)	2018	218
Mersin (Yenice)	2019	2.466
Toplam		9.633

Kaynak: T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2016-2020 İstatistik Yıllığı.

18.3. Havayolu

Yolcu taşımacılığında ulaşım süresi ve konfor açısından rekabetsiz bir konuma sahip havayolu taşımacılığında tüm dünyada; 1.397 havayolu, 25.000 ticari uçak, 3.864 havalimanı, 173 hava trafik kontrol hizmet ünitesi ile 4 milyar yolcu, 60 milyon ton kargo taşınmış ve 63 milyon kişilik istihdam yaratılmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasının önemli unsurlarından biri olan sivil havacılık faaliyetleri, yaşanan savaşlar, ekonomik krizler vb. olumsuzluklara rağmen 1980’li yıllar sonrasında sürekli bir büyüme içine girmiş ve dünyada sivil havacılık sektöründe yılda ortalama %4 ile %5 arasında artış yaşanmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Hali hazırda hızla büyüyen ülke ekonomisi ve turizmini destekleyen 56 havalimanıyla Türkiye yoğun bir havalimanı şebekesine sahiptir. Türkiye, Avrupa, Asya’nın Batısı ve Afrika için hem yolcu hem de yük trafiği açısından önemli bir hava ulaştırma merkezi konumundadır (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022).

Uluslararası Sivil Havayolu Örgütü COVID-19 salgını nedeniyle yaşanan olağanüstü koşullar sebebiyle 2019 yılında dünya genelinde 4,5 milyar olan tarifeli yolcu sayısının 2020 yılında %60 düşüş ile 1,8 milyar* olarak gerçekleştiğini açıklamıştır (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022).

Türkiye’de 2003-2021 yılları arasında havayolu şirketlerinin uçak sayısı %241, koltuk kapasitesi %276, kargo kapasitesi %757 artmış, yurt içinde ve dışında uçulan nokta sayısı 390’ a ulaşmıştır. (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022).

TR63 Bölgesinin Hatay ve Kahramanmaraş illerinde olmak üzere, iki adet havaalanı bulunmaktadır. Osmaniye iline en yakın mesafede (96km) olan havaalanı Adana ilindedir ve bu nedenle Osmaniye ili Adana Şakirpaşa Havaalanını kullanılmaktadır.

Hatay Havaalanı, Antakya-İskenderun Karayolunun doğusunda, il merkezine 25 km, İskenderun ilçesine 40 km mesafede inşa edilmiştir. 2007 yılında hizmete giren havaalanı ihtiyacı karşılamamış olması sebebiyle yenilenmiş ve 2011 yılında yapımı tamamlanmıştır.

Kahramanmaraş Havalimanı, 1996 yılında Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü tarafından hizmete açılmıştır. Havalimanı Kahramanmaraş ilinin güney doğusunda, Gaziantep-Pazarcık çevre yolu üzerinde, şehir merkezine 5 km uzaklıktadır.

Tablo 371: TR63 Bölgesi İçerisinde Yer Alan Hava Meydanlarına İniş-Kalkış Yapan Uçak Sayısı.

İl/Bölge	2016	2017	2018	2019	2020
Hatay	9.408	9.516	9.914	8.761	6.233
Kahramanmaraş	2.473	2.618	2.704	2.238	1.877
TR63	11.881	12.134	12.618	10.999	8.110

Kaynak: TÜİK

Bölge hava meydanlarına iniş-kalkış yapan uçak sayısı 2016-2018 yılları arasında genel itibarıyla yatay bir şekilde seyretmiştir. Ancak 2019 yılından sonra hava meydanlarına iniş kalkış yapan uçak sayısında belirgin bir azalma söz konusu olmuştur. Covid-19 pandemisi dolayısıyla uçak iniş-kalkış sayısında azalma olduğu düşünülmektedir. Hatay ili hava meydanına iniş-kalkış yapan uçak sayısı 2016 yılında 9.408 iken bu sayısı 2020 yılında 6.233'e düşmüştür. Benzer bir şekilde Kahramanmaraş ili hava meydanına iniş-kalkış yapan uçak sayısı da 2016 yılında 2.473 iken bu sayı 2020 yılında 1.877'ye düşmüştür. Pandemi nedeniyle 2019 yılında başlayan kısıtlamaların kaldırılması sonrası bölgeye gelen uçak iniş-kalkış sayısında artış olacağı düşünülmektedir.

Tablo 372: TR63 Bölgesi Hava Limanları Yolcu Sayısı.

İl/Bölge	2016	2017	2018	2019	2020
Hatay	1.203.430	1.284.557	1.325.009	1.213.870	635.458
Kahramanmaraş	264.581	298.962	334.010	266.480	141.471
TR63	1.468.011	1.583.519	1.659.019	1.480.350	776.929

Kaynak: TÜİK

2020 yılı sonunda havalimanı yolcu trafiğine göre Türkiye: Dünya'da 7. sırada, Avrupa'da ise 2. sırada yer almıştır. Türkiye'de faaliyet gösteren havayolu işletmeleri tarafından 2020 yılında pandemiye rağmen 81,7 milyon yolcu taşınmış olup, bu sayı dünya genelinde taşınan yolcuların yaklaşık %2,38'ine karşılık gelmektedir (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022).

Bölge havalimanlarında yolcu sayısı bakımından 2016 yılında toplam 1,4 milyon kişi taşınırken bu rakam 2020 yılında pandemi dolayısıyla ülke genelinde uygulanan kısıtlamalardan dolayı yaklaşık %50 azalarak 776 bine düşmüştür. Hatay ili hava limanlarında taşınan yolcu sayısı, yıllar itibarıyla genel olarak Kahramanmaraş iline göre yaklaşık 4,5 kat daha fazla olmuştur. Hatay ve Kahramanmaraş illeri hava limanlarında taşınana yolcu sayısı 2016-2020 yılları arasında yaklaşık %50 oranında azalmıştır. Pandemi nedeniyle ülke genelinde uygulanan kısıtlamaların kaldırılması ile birlikte bölge havalimanlarında taşınan yolcu sayısının artmasına neden olacağı düşünülmektedir.

Tablo 373: TR63 Bölgesinde Yer Alan Hava Limanlarınca Taşınan Yük (Ton).

İl/Bölge	2016	2017	2018	2019	2020
Hatay	12.824	13.539	13.731	12.960	7.223
Kahramanmaraş	2.392	2.516	2.662	2.200	1.334
TR63	15.216	16.055	16.393	15.160	8.557

Kaynak: TÜİK

Pandemi bölgedeki hava limanlarınca taşınan yük miktarını da olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Bölgedeki hava limanlarınca 2016 yılında 15 bin ton yük taşınırken bu rakam 2020 yılında 8,5 bin tona gerilemiştir. 2016-2020 yılları arasında hava limanlarınca taşınan yük miktarı bakımından Hatay ilinde %43 Kahramanmaraş ilinde ise %44 azalma meydana gelmiştir.

Bölgede yük ve yolcu taşımacılığı açısından havayoluna erişim önemli bir unsurdur. TR63 Bölgesinde havayoluna erişim sıralaması bakımından değeri en yüksek olan yerleşim yeri Toprakkale'dir. Toprakkale'yi sırasıyla Osmaniye ve Kırıkhan takip etmektedir. Havayoluna erişim değeri en düşük olan ilçe Ekinözü olup Ekinözü'nü sırasıyla Elbistan ve Nurhak izlemektedir. Havayolu ile erişim sıralamasında ilk iki sırayı Osmaniye ilinde havaalanı olmamasına rağmen Osmaniye il merkezi ve Osmaniye'nin ilçesi olan Toprakkale almıştır. Bu iki yerleşimin üst sırada yer almasının nedeni yerleşmelere en yakın havaalanı olan Adana Şakirpaşa Havaalanının kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Adana Şakirpaşa Havaalanı bölge içerisinde yer alan Hatay ve Kahramanmaraş Havaalanlarına kıyasla yurtiçinde yer alan diğer havaalanları ile bağlantı sayısı daha yüksek ve uçuş trafiği daha fazla olan havaalanıdır. Ayrıca Osmaniye il merkezi ve Toprakkale ilçesinin Adana Şakirpaşa Havaalanına yakın mesafede olması da bu iki yerleşim yerini üst sıraya taşımıştır. Dörtüol ve Erzin ilçeleri Hatay il merkezine bağlı olmasına karşın her iki ilçenin de Hatay Havaalanına oranla Adana Şakirpaşa Havaalanına daha yakın mesafede olmaları itibarıyla Adana Şakirpaşa Havaalanı ile olan mesafeleri göz önünde bulundurulmuştur. Ekinözü, Elbistan ve Nurhak ilçelerinin gerek Kahramanmaraş Havaalanına uzak mesafede olması, gerekse Kahramanmaraş Havaalanının uçuş trafiğinin daha düşük seviyelerde olması nedeniyle havayolu erişilebilirlik değerleri daha düşük çıkmaktadır (TR63 Bölgesi Analiz Çalışmaları:9).

18.4. Denizyolu (Limanlar)

Küreselleşmeyle birlikte limanlar, sadece bölgesel yüke hizmet veren limanlar olmaktan çıkmış, uluslararası ulaştırma sistemindeki yük trafiğini kendilerine çekme yönünde gelişme göstermişlerdir. Ülkemiz ihracatı, ağırlıklı olarak denizyolu ile yapılmaktadır. Ülkemiz denizyolu kabotaj taşımacılığı için elverişli olmasına rağmen denizyolları ile gerçekleştirilen kabotaj taşımacılığı oldukça düşüktür. Bunun başlıca nedeni, liman ve sefer maliyetlerinin yüksek olmasıdır. Kabotaj hattında taşınan yük miktarı arttıkça birim maliyetler düşecek ve kabotaj hattında çalışan gemilerin sayısı ve sefer sıklığı artacaktır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018).

2020 yılında dünyada taşınan yüklerin hacim olarak yaklaşık %89 denizyolu ile gerçekleşmiştir. Türkiye'de 2020 yılına hacim olarak ithalat amaçlı taşınan yüklerin yaklaşık %94'ü, ihracat amaçlı taşınan yüklerin yaklaşık %82'si denizyolu ile gerçekleşmiştir. Ortaya konulan projeksiyonların ötesinde küresel bazda denizyolu ile yapılan yük hacmi son yarım yüzyılda 20 kat büyümüştür. Lojistik sektöründe deniz taşımacılığı parasal olarak ağırlıklı paya sahiptir. Bu durum denizyolu sektörünü küresel ticarete en stratejik sektör konumuna getirmiştir (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022).

Türkiye'nin Türk sahipli deniz ticaret filosu 2003 yılında 8,9 milyon DWT kapasite ile dünyada 17'nci sırada iken 2021 yılı başında 28,9 milyon DWT'lik kapasite ile 15'inci sıraya yükselmiştir (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022).

Türkiye, coğrafi ve jeopolitik alanlara ait çeşitli ülkelere doğrudan deniz bağlantıları sağlayan 8,000 km'lik kıyı şeridinde Karadeniz, Batı Avrupa, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi için büyük ve stratejik açıdan önemli bir deniz alanına sahiptir. Halihazırda Türkiye'de 2017 adet liman tesisi bulunmaktadır (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022).

TR63 Bölgesinin denize kıyısı olan tek ili Hatay'dır. Hatay ilinde mevcut limanların alansal büyüklüğü toplam 521 hektardır. TR63 Bölgesinde yer alan limanlar şunlardır;

- LİMAK İskenderun Limanı
- İskenderun Demir Çelik Limanı
- Assan Limanı
- Denbirport Limanı
- Yazıcı Limanı
- Ekinciler Limanı
- MMK & Atakaş Limanı
- Botaş Limanı
- Toros Gübre Fabrikaları İskeleleri

Limanlara erişim açısından Limak Port (İskenderun Limanı) bölgede en yüksek erişilebilirliğe sahiptir. Bölgede denizyoluna erişimin tek noktadan, İskenderun ilçesinden sağlanabiliyor olması itibarıyla İskenderun ilçesine yakın mesafede yer alan ilçelerin erişilebilirlik değerleri daha yüksek çıkmaktadır. TR63 Bölgesinde iç kesimlerde kalan ve İskenderun ilçesine uzak mesafede kalan ilçelerde erişilebilirlik düzeyi daha düşük kalmaktadır. Denizyoluna erişim sıralaması bakımından değeri en yüksek olan yerleşim yeri İskenderun'dur. İskenderun'u sırasıyla Belen ve Dört Yol takip etmektedir. Denizyoluna erişim değeri en düşük olan ilçe Ekinözü olup Ekinözü'nü sırasıyla Elbistan ve Afşin izlemektedir (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2013).

LİMAK İskenderun Limanı

14.08.1942 tarih ve 4301 sayılı Kanunla Devlet Demiryolları İdaresi'ne fiilen devredilen İskenderun Limanı, 1944 yılında büyük iskele ile genişletilmiş, 1953 - 1956 yılları arasında mekanik cihaz ve tesislerle takviye edilerek modern bir liman haline getirilmiştir. Limanın geliştirilmesine 1964 yılında da devam edilmiş, rıhtım üst yapı inşaatı 1972 yılında ikmal edilerek, bütün tesisleri ile birlikte aynı yıl hizmete girmiştir.

TCDD tarafından işletilen İskenderun Limanı, Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 30.12.2004 tarih ve 2004/128 sayılı kararı ile "İşletme Hakkının Devri" yöntemi ile özelleştirme kapsamına alınmış olup, ihaleyi kazanan LİMAK Yatırım Enerji Üretim İşletme Hizmetleri ve İnşaat AŞ'ye 30.12.2011 tarihinde 36 yıl süreyle işletilmek üzere devredilmiştir. Liman, faaliyetlerine LİMAK İskenderun Uluslararası Liman İşletmeciliği A.Ş. adı altında devam etmektedir (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2011).

Akdeniz'in kuzeydoğusunda konuşlanan liman, Orta Doğu ülkelerine olan aktarma trafiğine olduğu kadar, Güney ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine de hizmet vermektedir. Bu bakımdan aktarma limanı olarak önemli bir role sahiptir. Liman, 1400 m. uzunluğunda bir mendireğe sahip olup, kuzey ve güney rüzgârlarından korunmaktadır. Liman girişinde derinlik 12 metredir. Demiryolu ve karayolu şebekesi ile bağlantılı genel amaçlı bir liman olup, dökme Ro-Ro ve karışık eşyaya hizmet vermektedir.

İskenderun Demir Çelik Limanı

İskenderun Demir Çelik Limanı, Akdeniz Bölgesi'nin en büyük dökme katı ve genel kargo limanıdır. İskenderun Körfezi'nde, İskenderun ilçesine 22 km, otoyol ve E91 kara yoluna 4 km. uzaklıkta kurulmuştur ve limanın ulusal demir yolu sistemine direkt olarak bağlantısı bulunmaktadır. Liman 1974 yılında faaliyete geçmiştir. İsdemir Limanı, ağırlıklı olarak İskenderun Demir Çelik Fabrikasına hizmet etmekte, boş kapasitesini de Bölgedeki talebi karşılamak için kullanmaktadır. Liman alanı 1 milyon m² olup, bölgedeki en geniş alana sahiptir (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2011).

Assan Limanı

Assan Limanı, Kibar Holding tarafından 2010 yılında kurulmuştur. Liman, İskenderun Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet göstermektedir. 1997 yılında iskele olarak hizmete açılan tesis, 2010 yılında konteyner hizmeti de verecek şekilde planlanmıştır (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2011).

Denbirport Limanı

1955 yılında gübre fabrikası olarak faaliyete geçen tesis, 1974 yılında yapılan bir iskele ile ithal ve ihrac ürünlerinin elleçlenmesi amacıyla liman özelliğine kavuşmuştur. 1987 yılında ikinci etap inşaatı yapılmış ve bugünkü halini almıştır. 2004 yılında üretimin durdurulması sonucu yapılan özelleştirme çalışması ile İskenderun ilçesinde faaliyet gösteren Denizciler Birliği grubuna 2007 yılında 25 yıllık bir süre için devredilmiştir (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2011).

Yazıcı Limanı

Yazıcı Limanı, İskenderun Organize Sanayi Bölgesinde bulunmaktadır. İki adet genişletilmiş iskeleden oluşmaktadır. 1994 yılında inşa edilmiştir (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2011).

Ekinciler Limanı

1987 Yılında hizmete giren Orhan Ekinci İskelesi, İskenderun ilçesinde yer alan Azganlık Köyünde bulunmaktadır. Liman, İskenderun ilçe merkezine 10 km mesafede yer almaktadır (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2011).

MMK & Atakaş Limanı

MMK & Atakaş Limanı, Rusya'nın önemli demir çelik işletmesi olan Magnitogrosk Iron and Steel Works MMK ile Türkiye'nin önde gelen madencilik şirketlerinden Atakaş'ın birlikte kurdukları bir iskeledir. MMK'nın aynı bölgede yapacağı demir çelik tesisine hizmet vermek amacıyla kurulmuştur (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2011).

Botaş Limanı

Aynı anda 10.000 ile 350.000 DW7 tonaja kadar 4 geminin rıhtıma yanaşabileceği büyüklükte olup saatte maksimum 60.000 ton yükleme kapasitesine sahiptir. Ayrıca saatte 40.000 tonluk boşaltma kapasitesi bulunmaktadır (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2011).

Toros Gübre Fabrikaları İskeleleri

Toros Gübre Fabrikasına ait 2 adet iskele mevcuttur. Bunlardan eski iskeleye 3 kuru yük gemisi, 2 sıvı yük gemisi ve yeni iskeleye 1 Ro-Ro gemisi, 2 kimyevi yük gemisi ile 2 sıvı yük gemisi ve 5 kuru yük gemisi yanaşabilmektedir (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2011).

18.5. Sınır Kapıları

TR63 Bölgesinde komşu ülkeler sınırı ve sınır kapısı olan tek il Hatay'dır. Hatay ilinde 3 adet sınır kapısı bulunmaktadır. Bunlar Cilvegözü, Yayladağı ve Zeytindalı sınır kapılarıdır. 2011 yılının Mart ayında Suriye'de baş gösteren iç karışıklıklar neticesinde Türkiye - Suriye ilişkilerinde bozulma yaşanmaya başlamıştır. Türkiye, 2011 yılının ilk yarısında ortaya çıkan, Suriye'deki olaylardan en fazla etkilenen ülke konumundadır. Suriye Krizi'nin Türkiye'nin genel ekonomisine etkisi önemsiz olarak görülse de, bu durumun etkileri en çok sınır illerinde hissedilmiştir. Kriz ile birlikte ekonomik ve ticari ilişkiler olumsuz yönde etkilenmiş ve ulaştırma sektörü de bu durumdan etkilenen sektörlerden biri olmuştur.

Tablo 374: Hatay Sınır Kapılarından Geçen Yolcu Sayısı.

İl/Bölge	2018	2019	2020	2021
Cilvegözü	359.727	327.296	105.950	214.517
Yayladağı	1.973	18.133	1.657	5.587
Zeytindalı	0	1.762	23.564	63.154
Toplam	361.700	347.191	131.171	283.258

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

Suriye ile sınır kapısı olan Hatay ili üzerinden Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den çıkış yapan yabancı ziyaretçiler, farklı ulaşım yollarını kullanmakla birlikte, en çok karayolunu kullanmaktadırlar. Hatay ilinde en fazla Cilvegözü sınır kapısı kullanılmaktadır. Bu sınır kapısından geçen yolcu sayısında son dört yıl içinde pandemiye rağmen ciddi miktarda azalma olmamıştır. 2018 yılında Cilvegözü sınır kapısından geçen yolcu sayısı 359 bin kişi iken bu sayı 2022 yılında 214 bine düşmüştür.

⁷ DW: Geminin toplam ağırlığı

Tablo 375: Hatay Sınır Kapılarından Geçen Taşıt Sayısı.

İl/Bölge	2018	2019	2020	2021
Cilvegözü	220.258	234.911	205.088	237.923
Yayladağı	0	1	4	6.249
Zeytindalı	0	40.031	50.357	66.967
Toplam	220.258	274.943	255.449	311.139

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

Hatay il sınırları içerisinde bulunan iki adet sınır kapısından yoğunluk açısından en fazla araç Cilvegözü sınır kapısından geçmiştir. 2018 yılında 220 bin araç bu sınır kapısını kullanırken 2021 yılında bu sayı 311 bine yükselmiştir.

18.6. Motorlu Kara Taşıtları

Türkiye’de geçmişten bugüne karayolu taşımacılığı ele alındığında, bu türün gerek kent içi ulaşımda gerek kentler arası ulaşımda ve gerekse yük taşımacılığında tüm türler içerisinde en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Özellikle kentler arası ulaşım ele alındığında; ileriki yıllar için planlanan kapsamlı karayolu projeleri, yolcu taşımacılığında otobüs hizmetlerinin yüksek kalitesi ile yük taşımacılığında karayolunun diğer türlere oranla daha az miktarda yükü daha esnek olarak taşıma olanağı sunması nedenleriyle yük ve yolcu taşımacılığında karayolunun geçmişten beri süregelen baskın durumunun ilerleyen yıllarda da sürmesi beklenmektedir. Türkiye’de karayolunun yüksek oranda kullanılmasına bağlı olarak, ülkemiz yol ağındaki motorlu taşıt sayısı da yıllar içerisinde sürekli olarak artmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Ülkemizdeki ekonomik kalkınmanın ve refahın artmasına paralel olarak son yıllarda araç sahipliği ve yollarımızdaki trafik hacmi de artmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre ülkemizdeki Motorlu Kara Taşıtları sayısı; 2003 yılında 8.903.843 olup 2021 Eylül sonu itibarıyla 25.022.960 adede ulaşmış ve taşıt sayısı son 19 yılda yaklaşık %181 artmıştır. (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022).

Motorlu kara taşıtlarına ait istatistiki veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Tabloya göre sayısal olarak 2019-2021 yılları arasında en fazla artış gösteren kara taşıtı otomobil olmuştur.

Tablo 376: TR63 Bölgesi Motorlu Kara Taşıtları Sayısı.

Yıl	İl/Bölge	Otomobil	Minibüs	Otobüs	Kamyonet	Kamyon	Motosiklet	Traktör
2019	Hatay	213.874	11.634	3.811	63.794	20.070	155.769	23.186
	Kahramanmaraş	131.954	7.176	2.050	42.983	7.433	20.715	22.388
	Osmaniye	80.797	39.96	1.029	23.327	3.675	34.247	17.131
	TR63	426.625	22.806	6.890	130.104	31.178	210.731	62.705
	Türkiye	12.503.049	493.373	213.358	3.796.919	844.481	3.331.326	1.908.999
2020	Hatay	223.694	10.813	3.886	65.192	20.436	160.908	23.672
	Kahramanmaraş	139.499	7.037	2.008	44.483	7.682	21.560	23.181
	Osmaniye	85.396	3.916	1.066	24.362	3.802	35.705	17.669
	TR63	448.589	21.766	6.960	134.037	31.920	218.173	64.522
	Türkiye	13.099.041	493.395	212.407	3.938.732	859.670	3.512.576	1.958.727
2021	Hatay	234.045	9.987	3.868	67.521	21.314	167.438	24.648
	Kahramanmaraş	147.627	6.864	1.990	46.543	8.033	22.633	24.351
	Osmaniye	88.895	3.736	1.099	25.562	4.083	37.132	18.458
	TR63	470.567	20.587	6.957	139.626	33.430	227.203	67.457
	Türkiye	13.706.065	484.806	208.882	4.115.205	886.303	3.744.370	2.025.006

Kaynak: TÜİK

Motorlu kara taşıtlarının traktör dışında tüm kategorilerinde, Hatay ili Bölgede bulunan tüm taşıtların yarısı ya da daha fazlasına sahip bulunmaktadır. 2019-2021 yılları arasında motorlu taşıt sayısı bakımından bölge illerinin tümünde genel anlamda bir artış yaşanmıştır. Bu durum bölgede yaşayan kişilerin ekonomik olarak refah seviyelerinin arttığını ve bölgedeki tarım, sanayi ve diğer iş kollarındaki faaliyetlerinde olumlu yönde gelişme yaşandığını da dolaylı olarak göstermektedir.

Bazı AB ülkelerinde 2016 yılı itibarıyla 1.000 kişiye; Fransa'da 479, Almanya'da 555, İtalya'da 625 ve Hollanda'da 481 otomobil düşmektedir. Gelişmekte olan bazı ülkeler incelendiğinde ise; otomobil sahipliğinin 2014 yılı istatistiklerine göre 1.000 kişiye; Brezilya'da 162, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde 120, Endonezya'da 50 ve Tayland'da 125 olduğu görülmektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018). Ülkemizde ise 2021 yılında 1.000 kişiye 162 araç düştüğü görülmektedir. Ülkemizin, gelecek 20 yıl içinde AB27 ortalaması olan 512 otomobil/1000 kişilik otomobil sahiplik düzeyine ulaşacağı öngörülmektedir. Dolayısıyla bu düzeyinin gerektirdiği karayolu altyapısı gelişiminin de artarak devam etmesi önem arz etmektedir (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022).

Tablo 377: TR63 Bölgesinde İllerinde Bin Kişi Başına Düşen Otomobil Sayısı.

İl/Bölge	2017	2018	2019	2020	2021
Hatay	129	130	131	135	140
Kahramanmaraş	111	114	114	119	126
Osmaniye	145	148	150	156	161
TR63	125	128	128	133	139
Türkiye	149	151	150	157	162

Kaynak: TÜİK

Bölge geneli itibarıyla bin kişi başına düşen otomobil sayısı yıllar itibarıyla artış gösterse de hala Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Bununla birlikte Osmaniye ili rakamsal olarak Türkiye genelini yakalamış bulunmaktadır. 2021 yılı itibarıyla Hatay ilinde bin kişi başına düşen otomobil sayısı 140 iken bu rakam Kahramanmaraş ilinde 126'dır.

Kentlerde otomobile bağımlılık çeşitli gerekçelerle ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, kentlerin yaygın gelişimi sonucu kentsel etkinlikler arasındaki mesafelerin artması; ayrıca etkin ve yaygın olmayan, yetersiz bir toplu taşıma ağı ve sistemi, otomobil kullanımının artmasına yol açabilmektedir. Bunun yanında otomobile bağımlılığın, aralarında sosyal statü, itibar, üstünlük hissi vb. unsurların yer aldığı, çeşitli psikolojik gerekçelere dayalı olarak arttığı veya otomobil ile bireylerin bağının güçlü olduğu da bilinen bir gerçektir. Bu durum, kısa uzaklıklarda bile özel otomobil kullanımına yol açabilmekte ve kentlerin trafiğini olumsuz olarak etkilemektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018)

Ulaşım altyapısının gelişmişlik düzeyi bölgede yaşanabilecek trafik kazalarının oranını etkilemektedir. Aşağıdaki tabloda bölge illerinde yaşanan trafik kazalarına dair veriler bulunmaktadır.

Tablo 378: TR63 Bölgesinde Gerçekleşen Trafik Kazaları.

Yıl	İl/Bölge	Kaza Sayısı	Ölü Sayısı	Yaralı Sayısı
2018	Hatay	4.098	129	6.346
	Kahramanmaraş	2.686	114	4.979
	Osmaniye	1.910	62	2.902
	TR63	8.694	305	14.227
	Türkiye	186.532	6.675	307.071
2019	Hatay	3.779	89	6.018
	Kahramanmaraş	2.489	93	4.506
	Osmaniye	1.793	51	2.681
	TR63	8.061	233	13.205
	Türkiye	174.896	5.473	283.234
2020	Hatay	3.546	90	5.246
	Kahramanmaraş	2.216	80	3.582
	Osmaniye	1.617	47	2.444
	TR63	7.379	217	11.272
	Türkiye	150.275	4.866	226.266

Kaynak: TÜİK

Tabloda yer alan tüm yıllar itibarıyla bölgede yer alan iller arasında en fazla kaza, ölü ve yaralı sayısı Hatay ilinde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte 2018-2020 yılları arasında bölgede kaza sayısı bakımından %15, ölü sayısı bakımından %29, yaralı sayısı bakımından ise %18'lik bir düşüş yaşanmıştır. Bu durum özellikle bölgede son yıllarda yapılan yapılan ve yapımı devam eden bölünmüş yol çalışmalarının trafik kazalarını engellemede olumlu bir rol oynadığını ve bölgede yaşayan insanların trafik bilincinin geliştiğini de dolaylı olarak göstermektedir.

18.7.Bilgi ve İletişim

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan yenilikler, ekonomik ve sosyal yaşamın her alanını ve toplumun tüm kesimlerini çeşitli yönlerden etkilemektedir. Bilgi ve iletişim sektöründe sunulan hizmetlerin niteliği kullanıcıların talepleri ve ihtiyaçları ile şekillenmektedir.

Tablo 379: TR63 Bölgesi Sabit Telefon Abone Sayısı.

İl/Bölge	2017	2018	2019	2020	2021
Hatay	129.817	144.168	149.830	161.151	161.455
Kahramanmaraş	81.651	87.751	86.421	104.463	115.174
Osmaniye	31.151	35.175	38.184	47.388	49.969
TR63	244.636	269.112	276.454	315.022	328.619
Türkiye	11.308.444	11.633.461	11.532.903	12.448.604	12.310.016

Kaynak: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu

Türkiye'de 2003 yılında 18,9 milyon olan sabit telefon abone sayısı teknolojik gelişmeler, geniş bant erişimin ve mobil iletişimin yaygınlaşmasıyla birlikte 2021 yılında 12,3 milyona düşmüştür. 2017-2021 yılları arasında bölgede sabit telefon abone sayısı bakımından Hatay ilinde %24, Kahramanmaraş ilinde %41, Osmaniye ilinde ise %60 oranında artış gerçekleşmiştir. Bölgede en fazla sabit telefon abonesi ise Hatay ilinde bulunmaktadır.

Tablo 380: TR63 Bölgesi Mobil Telefon Abone Sayısı.

İl/Bölge	2017	2018	2019	2020	2021
Hatay	1.362.712	1.390.241	1.363.809	1.446.848	1.495.348
Kahramanmaraş	902.625	914.187	911.031	940.518	981.572
Osmaniye	408.874	413.670	416.299	430.933	444.550
TR63	2.676.228	1.329.875	2.693.158	2.820.319	2.923.491
Türkiye	77.903.347	80.117.999	80.790.877	82.128.104	86.288.834

Kaynak: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu

2021 yılı itibarıyla Türkiye genelinde mobil telefon abone sayısı 86,2 milyon iken bu rakam bölgede 2,9 milyon olarak gerçekleşmiştir. 2017-2021 yılları arasında bölgede mobil telefon abone sayısı bakımından Hatay ilinde %13, Kahramanmaraş ve Osmaniye ilinde %9 oranında artış gerçekleşmiştir. Bölgede en fazla mobil telefon abonesi Hatay ilinde bulunmaktadır.

Tablo 381: TR63 Bölgesi Geniş Bant İnternet Abone Sayısı

İl/Bölge	2017	2018	2019	2020	2021
Hatay	1.210.023	1.286.370	1.313.474	1.476.132	1.576.696
Kahramanmaraş	776.390	832.702	852.198	952.679	1.017.880
Osmaniye	372.367	399.141	413.827	460.167	491.374
TR63	2.360.797	2.520.231	2.581.518	2.890.998	3.087.971
Türkiye	68.869.578	74.500.089	76.639.695	82.364.590	88.164.739

Kaynak: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu

2021 yılı itibarıyla Türkiye genelinde geniş bant internet abone sayısı 88,1 milyon iken bu rakam bölgede 3 milyon olarak gerçekleşmiştir. 2017-2021 yılları arasında bölgede geniş bant internet kullanan abone sayısı bakımından Hatay ilinde %30, Kahramanmaraş ilinde %31, Osmaniye ilinde ise %32 oranında artış gerçekleşmiştir. Bölgede en fazla geniş bant internet kullanan abone Hatay ilinde bulunmaktadır. Bir başka ifadeyle Hatay ilindeki nüfusun %94'ü, Kahramanmaraş ilindeki nüfusun %86'sı ve Osmaniye ilindeki nüfusun %88'si geniş bant internet kullanmaktadır.

18.8.Lojistik

Türkiye'nin jeostratejik konumu ve sahip olduğu ulaşım olanakları lojistik sektörünün gelişmesi için önemli potansiyel arz etmektedir. Küresel mal ve hizmet hareketlerinin rotaları değerlendirildiğinde, Avrupa, Asya, Afrika ve Orta Doğu'nun geçiş koridoru üzerinde yer alan ve lojistik sektöründe en önemli avantajlardan biri olan deniz ulaşımında geniş olanaklara sahip olan Türkiye, sektördeki küresel gelişmelerden en çok ekonomik fayda sağlayacak ülkeler arasında yer almaktadır. Doğu-Batı ekseninde ve Kuzey-Güney ekseninde Türkiye'den geçen taşıma koridorları üzerinde, lojistik hizmetlerin birleştirilmesi, ölçeklerin büyümesi ve intermodal taşıma için aktarma merkezleri oluşturulması Türkiye'nin küresel hedefleri arasındadır.

Türkiye'nin uluslararası alandaki konumunun benzeri, TR63 Bölgesi için de geçerlidir. Bölge ulusal düzeyde Kuzey-Güney ve Doğu-Batı ekseninde kesişen, ekonomik ve demografik merkezleri birbirine bağlayan stratejik bir coğrafyaya sahiptir. Ayrıca uluslararası ulaşım için bir geçiş noktasıdır. Üç kıtanın kavşak noktası olarak uluslararası ulaşımın ve transit taşımacılığın en yoğun ve en hareketli olduğu yerlerden birisidir. Uluslararası karayoluna (E-91), İskenderun ilçesinde yer alan limanlar ile Cilvegözü ve Yayladağı sınır kapıları bölge içerisindedir. E-91 Uluslararası karayolunun üzerinden geçtiği Bölgenin, İskenderun ilçesinde Akdeniz'e açılan limanları ve Yayladağı ilçelerinde ise Suriye'ye açılan sınır kapıları bulunmaktadır. Ayrıca TR63 Bölgesinin ulaşım modlarında sahip olduğu altyapı zenginliği, gümrük kapılarının varlığı, mevcut sanayi potansiyeli ile birlikte ele alındığında, lojistik sektörü için altyapı oluşturmakla birlikte, lojistik sektörü açısından bölgeyi komşu Düzey 2 Bölgeleri içinde cazip hale getirmektedir.

Uluslararası karayolu ağlarının merkezinden geçtiği TR63 Bölgesi, diğer taşıma türleriyle birlikte gelişmiş bir ulaştırma ağına sahiptir. Bölgenin İskenderun - Dört Yol - Osmaniye hattında kurulu başta ana metal olmak üzere sanayi işletmeleri, Kahramanmaraş ilinde tekstil ve metal mutfak eşya sektöründe faaliyet gösteren kuruluşları yurtiçi ve yurt dışı sevkiyat operasyonlarını ağırlıklı olarak karayolu ağı üzerinden sürdürülmektedir. TR63 Bölgesi illerinin tümü Karayolları 5. Bölge Müdürlüğü'nün sorumluluğunda olup, otoyol, devlet yolu ve il yolları toplamından oluşan karayollarının toplam uzunluğunun Türkiye içerisinde ki payı %3,05'tir. Karayolu ağı içinde otoyol ağının payı, Türkiye'de %5,29 iken, bu oran TR63 Bölgesinde %9,24'tür.

TR63 Bölgesi illerinin tamamında demiryolu bağlantısı bulunmaktadır. Adana üzerinden gelen demiryolu ağı Osmaniye'nin Toprakkale ilçesinde iki farklı güzergâha ayrılmakta; doğuda Gaziantep ve Kahramanmaraş illerine, güneyde ise Hatay ilinin İskenderun ilçesine devam etmekte ve orada sonlanmaktadır.

TR63 Bölgesinde, Hatay ve Kahramanmaraş illerinde birer adet olmak üzere iki adet havaalanı bulunmaktadır. Osmaniye iline en yakın mesafedeki (96km) havaalanının Adana ilinde olması, Osmaniye ilinin, genel itibarıyla Adana Şakirpaşa Havaalanı'nı kullanmasına sebep olmaktadır. Hatay Havaalanı, Antakya - İskenderun Karayolunun doğusunda, il merkezine 25 km, İskenderun ilçesine 40 km mesafede inşa edilmiştir. Kahramanmaraş Havalimanı, 1996 yılında Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü tarafından hizmete açılmıştır. Havalimanı Kahramanmaraş'ın güney doğusunda Gaziantep - Pazarcık çevre yolu üzerinde, şehir merkezine 5 km uzaklıktadır.

TR63 Bölgesinin denize kıyısı olan tek ili Hatay'dır. Hatay iline bağlı İskenderun ve Dört Yol ilçelerinde 10 adet liman yer almaktadır. Bölgenin en büyük limanı olan İskenderun Limanı'nın özelleştirilmesiyle birlikte yatırımların hız kazanmış, Akdeniz Bölgesi'nde Mersin Limanı'ndan sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri için önemli bir çıkış noktası olmuştur. Ayrıca Dört Yol - Hassa Yol Yapım Projesi'nin tamamlanmasıyla İskenderun Limanı bu bölgeler açısından Mersin Limanına kıyasla daha cazip hale gelecektir. Dört Yol - Hassa Yol Yapım Projesi'nin tamamlanmasıyla beraber, bu bölgeler açısından İskenderun Limanı'nın cazibesi, Mersin Limanı'na kıyasla daha da artmış olacaktır.

GAP Bölgesi ve TR63 Bölgesi açısından önemli bir proje olan Dört Yol-Hassa Tünel Projesi ile Hassa ilçesinde önemli bir gelişme potansiyeli ortaya çıkacaktır. Tünel projesi ile Kahramanmaraş ilinin ve GAP Bölgesi illerinin İskenderun Limanına erişim altyapısı iyileştirilecek, mesafe olarak kısalacak ve ihracat yakın zamanda özelleştirilen İskenderun Limanı üzerinden yapılabilecektir. Dört Yol-Hassa Tünel Projesinin hayata geçmesi ile Hassa'da yapılabilecek yatırımlarla bölgede sanayi sektörünün ağırlığı artacaktır. Bununla birlikte, Hatay ilindeki OSB doluluk oranının %100'e ulaştığı dikkate alındığında

Dört Yol-Hassa Tünel Projesi sonrasında limana erişim olanaklarının iyileşeceği ve Hasse ilçesinin yatırım potansiyelinin artacağı da düşünölmektedir (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2013).

Lojistik sektörü TR63 Bölgesi için bölgesel gelişmeye katkıda bulunacak ve geliştirilmesi hedeflenen sektörler arasında bulunmaktadır. Bu kapsamda, TR63 Bölgesinin uluslararası koridorlarda yer alabilen, Türkiye'nin doğusu ile batısını, kuzeyi ile güneyini birleştiren bir lojistik üs olması hedeflenmiştir. İskenderun ilçesinde yer alan limanlar ile Cilvegözü ve Yayladağı sınır kapıları, bu potansiyelin gerçekleştirilmesinde kullanılabilir ana unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu kapsamda mevcut potansiyelin en verimli şekilde kullanılabilmesi amacıyla "İskenderun Lojistik Köyü ile Antakya ve Osmaniye Destek Merkezleri Mastır Planı" hazırlanmıştır.

Söz konusu Mastır Plan ile lojistik altyapısının kurulması amacıyla yönelik yatırımların planlanması, ulaştırma altyapılarının iyileştirilmesi için gereken önlemlerin alınması ve bu amaca yönelik lojistik odaklar arasında iş birliği ve tanıtım faaliyetlerinin yerine getirilmesi hedeflenmiştir. Mastır plan ile İskenderun ilçesinin lojistik üs olması için altyapısının hazırlanması, İskenderun ilçesinin ulusal ve uluslararası taşımacılıkta pazar payının artırılması, bölgedeki rekabet gücünün geliştirilmesi ve Doğu Akdeniz'de önemli bir liman olması hedeflenmiştir. İskenderun ilçesinde büyük ölçekli, depolama fonksiyonlarının ağırlıklı olarak yer aldığı, demiryolu bağlantılı, liman havzası içinde bir Lojistik Köy (İhtisas Lojistik Organize Sanayi Bölgesi) düşünölmüştür. Lojistik köy kuruluşu ile birlikte, Antakya ve Osmaniye kent merkezlerinde de birer lojistik üs kurulmasını da önerilmektedir. Bu lojistik üsler, alan ve sunulacak hizmetler itibarıyla, İskenderun Lojistik Köyü kadar geniş ve kapsamlı olmamakla birlikte, Lojistik köy ile olacak aktivitelerin sinerji ve iş birliği yaratacak şekilde ortak çalışmalarını üstlenecektir. TCDD Demiryolu Aktarma Merkezleri projesi ile yapılan Kahramanmaraş ili Türkoğlu İlçesi lojistik merkezinin mastır planda yer alan lojistik köy ve lojistik destek merkezleri ile entegre bir yapı oluşturması hedeflenmektedir.

Ayrıca Osmaniye il merkezinde kurulması öngörölen Lojistik Destek Merkezinin; Organize Sanayi Bölgesi ile ulaşım alt yapısı ve gümrük ofisi ile birlikte tamamlanarak faaliyete geçirilmesi bölgenin dış ticaretinin gelişmesinde önemli bir rol oynayacaktır (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2013).

DOĞAKA tarafından hazırlanan Lojistik Mastır Planı kapsamında planlanan İskenderun Lojistik Köy'ün kurulması; limanların varlığı, Dört Yol-Hassa Tünel Projesi, demir-çelik sektöründeki bilgi birikimi gibi avantajlar ile birlikte etkin bir şekilde tanıtılarak bölgeye stratejik yatırımların çekilmesi TR63 Bölgesi ekonomisine ve istihdamına katkı sağlayacaktır. Ayrıca alt bölgede kurulması planlanan İskenderun Denizcilik İhtisas Sanayi Bölgesi (İDİSB) ile gemilerin bakım, onarım ve havuzlama ihtiyaçlarının karşılanması, terminal ve enerji santralleri gibi sanayi tesislerinin deniz yapılarının inşaatında ve işletilmesinde, teknik ve lojistik destek sağlanabilecektir. GAP ve Doğu Anadolu Bölgesi illeri ile İskenderun Limanı arasında hem otoyol altyapısı iyileştirilecek hem de mesafeyi kısaltacak olan Dört Yol-Hassa Tünel Projesinin hayata geçirilmesi lojistik ve ticaret sektörlerini olumlu etkileyecektir (Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, 2013).

18.9. Altyapı

Su doğrudan hastalık nedeni olabileceği gibi, hastalıklar için zemin hazırlayabilir ya da bazı hastalıkların oluşmasını kolaylaştırabilir. Bu nedenle insan sağlığının korunmasında sağlıklı ve güvenli suya erişim büyük önem taşımaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Tablo 382: İçme ve Kullanma Suyu Şebekesine Ait Temel Veriler-1 (2020).

İl/Bölge	Toplam Belediye Sayısı	İçme ve Kullanma Suyu ile Hizmet Verilen Belediye Sayısı	İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Hizmet Verilen Nüfusu İçindeki Oranı (%)
Hatay	16	16	99
Kahramanmaraş	12	12	95
Osmaniye	14	14	95
TR63	42	42	97
Türkiye	1.389	1.387	99

Kaynak: TÜİK

2020 yılı itibarıyla Türkiye'ne neredeyse tüm belediyelerde nüfusun %99'una içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilmektedir. TR63 Bölgesinde ise tüm belediyelerde nüfusun %97'sine içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilmektedir. Kahramanmaraş ve Osmaniye illerindeki nüfusun %5'i ise içme ve kullanma suyuna erişim sağlayamamaktadır.

Tablo 383: İçme ve Kullanma Suyu Şebekesine Ait Temel Veriler-2 (2020).

İl/Bölge	Çekilen Yüzey Suyu Miktarı (1000m ³ /yıl)	Çekilen Yeraltı Suyu Miktarı (1000m ³ /yıl)	Toplam Çekilen Su Miktarı (1000m ³ /yıl)	Kişi Başına Çekilen Günlük Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)
Hatay	4.891	111.412	116.303	194
Kahramanmaraş	37.797	108.737	146.535	362
Osmaniye	-	28.530	28.529	181
TR63	42.689	248.679	291.368	251
Türkiye	3.575.817	2.916.585	6.492.402	228

Kaynak: TÜİK

2020 yılı itibarıyla Türkiye genelinde kişi başına çekilen günlük su miktarı 228 litre iken bu rakam TR63 Bölgesinde 251 litredir. Kişi başına çekilen günlük su miktarının en yüksek olduğu il su kaynakları bakımından diğer illere göre görece zengin olan 362 litre ile Kahramanmaraş ilidir. Bölgede içme ve kullanma suyu için çekilen toplam suyun %85'i yeraltı suyudur.

Tablo 384: Arıtma Tesislerine Ait Temel Veriler (2020).

İl/Bölge	Arıtma Tesisi Sayısı	Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Nüfusun Belediye Nüfusu İçindeki Oranı (%)	Arıtılan Su Miktarı (1000m ³ /yıl)
Hatay	5	4	4.949
Kahramanmaraş	1	16	25.229
Osmaniye	-	-	-
TR63	6	8	30.178
Türkiye	714	61	3.900.478

Kaynak: TÜİK

2020 yılı itibarıyla Türkiye genelinde bulunan 714 arıtma tesisi ile ülkedeki nüfusun %61'ine hizmet verilmekte olup toplam 3,9 milyar m³ su arıtılmaktadır. TR63 Bölgesinde ise 6 arıtma tesisi ile nüfusun %8 gibi çok küçük bir oranına hizmet verilmekte olup Bölgede arıtılan toplam su miktarı 30 milyon m³'tür. Bölgede yer alan illerden Osmaniye ilinde temiz su arıtma tesisi bulunmazken Hatay ilinde 5 Kahramanmaraş ilinde ise 1 adet arıtma tesisi bulunmaktadır.

Türkiye, atık su yönetim politikasını, devam eden AB'ye katılım sürecinin yanı sıra artan nüfusu, hızlı kentleşme, küresel ve bölgesel düzeydeki gelişmeler doğrultusunda mevcut ve gelecekteki su ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak geliştirmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018). Aşağıdaki tabloda atık sulara ait temel istatistik veriler yer almaktadır.

Tablo 385: Atık Sulara Ait Temel Veriler-1 (2020).

İl/Bölge	Kanalizasyon Şebekesi İle Hizmet Verilen Belediye Sayısı	Şebekeden Deşarj Edilen Atık Su Miktarı (1000m ³ /yıl)	Kanalizasyon Şebekesi İle Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)
Hatay	16	86.043	70
Kahramanmaraş	12	53.837	71
Osmaniye	9	21.608	86
TR63	37	161.488	72
Türkiye	1.362	4.959.675	91

Kaynak: TÜİK

Türkiye'de bulunan toplam belediyelerin %98'inde ülke nüfusunun %91'ine kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilmekte olup 2020 yılı itibarıyla toplam 4,9 milyar m³ atık su kanalizasyon şebekelerinden deşarj edilmiştir. TR63 Bölgesinde bulunan belediyelerin %88'i bölgedeki nüfusun %72'sine kanalizasyon şebekesi ile hizmet vermekte olup Bölgede 161 milyon m³ atık su kanalizasyon şebekelerinden deşarj edilmiştir. Bölgede bulunan Hatay ve Kahramanmaraş il belediyelerinin tamamında kanalizasyon şebekesi ile vatandaşa hizmet verilirken Osmaniye ilinde bulunan 3 belediyede bu hizmet verilememektedir.

Artırılmış atık suların tarımsal sulama, sanayi, akifer besleme ve evlerde tuvalet sifon suyu, yeşil alan sulaması vb. amaçlı yeniden kullanımı Dünya genelinde giderek yaygınlaşmaktadır. Bazı ülkelerde artırılmış atık suların yeniden kullanım oranı %80'lere ulaşmış bulunmaktadır. Bu itibarla konu ülkemiz bakımından da büyük önem taşımaktadır.

Tablo 386: Atık Sulara Ait Temel Veriler-2 (2020).

İl/Bölge	Atık Su Arıtma Tesisi İle Hizmet Verilen Belediye Sayısı	Arıtılan Atık Su Miktarı (1000m ³ /yıl)	Atık Su Arıtma Tesisi İle Hizmet Verilen Nüfusun Belediye Nüfusu İçindeki Oranı (%)	Belediyelerde Deşarj Edilen Kişi Başı Günlük Atık Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)
Hatay	12	60.128	48,9	203
Kahramanmaraş	6	37.615	49,6	178
Osmaniye	4	18.173	72,9	151
TR63	22	115.916	52,5	186
Türkiye	711	4.358.270	78	189

Kaynak: TÜİK

Su havzalarındaki yapılaşmalar, kentsel ve sanayi atık sularının arıtılmadan deşarjı, tarımsal ilaç ve gübre kullanımı, katı atıkların düzensiz olarak alıcı ortama bırakılması gibi nedenler su kaynaklarını hızla kirletmektedir. Bu durum karşısında içme suyu arıtma tesisi yapımı ihtiyacı artmış ve 2012 yılında 258 olan tesis sayısı, 2016 yılında 519'a (Kalkınma Bakanlığı, 2018) 2020 yılında ise 711'e çıkmıştır.

2020 yılı itibarıyla Türkiye genelinde 711 belediye atık su arıtma tesisi ile ülkedeki nüfusun %78'ine hizmet vermekte olup bu yıl itibarıyla toplam 4,3 milyar m³ su arıtılmıştır. TR63 Bölgesinde bulunan 22 belediye atık su arıtma tesisine sahip olup bölgedeki nüfusun %52,5'ine hizmet verilmektedir. Bölgede kişi başına arıtılan atık su miktarı 186 litre olup bu rakam Türkiye ortalamasına (189 litre) yakındır.

Atık su arıtma tesislerinin dünyadaki gelişmelere paralel olarak, teknolojik ve ekonomik en uygun teknolojiler kullanılarak inşa edilebilmesi bu tesisleri mevzuata uygun olarak sürdürülebilir bir şekilde işletilebilmesi açısından son derece önemlidir (Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Tablo 387: Katı Atıklara Ait Temel Veriler-1 (2020).

İl/Bölge	Toplam Belediye Sayısı	Atık Hizmeti Verilen Belediye Sayısı	Atık Hizmet Verilen Nüfusun Belediye Nüfusu İçindeki Oranı (%)
Hatay	16	16	99
Kahramanmaraş	12	12	99
Osmaniye	14	14	100
TR63	42	42	99
Türkiye	1.389	1.387	99

Kaynak: TÜİK

2020 yılı itibarıyla Türkiye genelinde 2 belediye hariç tüm belediyelerde nüfusun %99'una katı atık toplama hizmeti verilmektedir. TR63 Bölgesindeki tüm belediyelerde de Nüfusun %99'una katı atık toplama hizmeti verilmektedir.

Tablo 388: Katı Atıklara Ait Temel Veriler-2 (2020).

İl/Bölge	Toplanan Belediye Atık Miktarı (Ton/yıl)	Kişi Başı Ortalama Belediye Atık Miktarı (Kg/kişi-Gün)	Çöp Depolama Sahalarında Bertaraf Edilen Atık Miktarı (1.000 Ton/Yıl)
Hatay	771.139	1,29	771
Kahramanmaraş	341.603	0,81	342
Osmaniye	141.949	0,86	142
TR63	1.254.691	1,06	1.255
Türkiye	32.324.472	1,13	32.090

Kaynak: TÜİK

2020 yılı itibarıyla Türkiye genelinde belediyeler tarafından toplanan atık miktarı 32 milyon ton olup kişi başına düşen atık miktarı günlük 1,13 kg'dır. Türkiye ve TR63 Bölgesinde toplanan atıkların tamamı çöp depolama sahalarında bertaraf edilmektedir. TR63 Bölgesinde 1,2 milyon ton atık belediyeler tarafından toplanmakta olup Bölgede kişi başına düşen atık miktarı günlük 1,06 kg'dır. Bölgede en fazla nüfusa sahip olan Hatay ilinde toplanan atık miktarı Osmaniye ilinin 5 katıdır.

Kaynakça

- <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji>. (2022, HAZiran 11). <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-elektrik>. <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-elektrik>: <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-elektrik> adresinden alındı
- (2018, 11 Kalkınma Planı, Dış Göç Politikası Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2018). 11. *Kalkınma Planı Dış Göç Politikası Özel İhtisas Komisyonu Raporu*.
- (2022). Osmaniye Valiliği: www.osmaniye.gov.tr adresinden alındı
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022). *Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021 Yılı Faaliyet Raporu*. 07 07, 2022 tarihinde <https://www.aile.gov.tr/media/100242/2021-yili-faaliyet-raporu.pdf> adresinden alındı
- Akdeniz İhracatçı Birlikleri, AKİB. (2022). *2020/2021 Dönemi Yaş Meyve Sebze Sektörü Türkiye Geneli Değerlendirme Raporu*.
- APICCAPS. (2013). *2012 World Analysis*.
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. (2022). *Elektronik Haberleşme Sektörüne İlişkin İl Bazında Yıllık İstatistik Bülteni*. Ankara.
- Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü. (2019). *UNWTO Tourism Definitions*. 10 07, 2022 tarihinde <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284420858> adresinden alındı
- Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü. (2022). www.unwto.org. 10 01, 2022 tarihinde <https://www.unwto.org/tourism-data/global-and-regional-tourism-performance> adresinden alındı
- Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü. (2022). www.unwto.org. 09 25, 2022 tarihinde <https://www.unwto.org/news/tourism-enjoys-strong-start-to-2022-while-facing-new-uncertainties> adresinden alındı
- Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü, Birleşmiş Milletler Çevre Programı. (2008). *Climate Change and Tourism: Responding to Global Challenges*. Madrid. 10 28, 2022 tarihinde <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284412341> adresinden alındı
- Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü, Uluslararası Taşımacılık Forumu. (2019). *Transport-related CO2 Emissions of the Tourism Sector: Modelling Results*. Madrid. 10 28, 2022 tarihinde <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284416660> adresinden alındı
- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu. (2022). www.unesco.org.tr adresinden alındı
- Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, FAO. (2022). <https://www.fao.org/faostat/en/#data>.
- Chancel, L. T. (2022). *World Inequality Report 2022*.
- Cumhurbaşkanlığı Yıllık Raporu. (2022). *2022 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı*. <https://www.sbb.gov.tr/>.
- Çelik İhracatçıları Birliği. (2021). *Çalışma Raporu*.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2020). *Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Envanteri Değerlendirme Raporu*.
- Derviş, K. (2012). Convergence, Interdependence, and Divergence. *Finance & Development*, 3(49). 05 16, 2022 tarihinde <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2012/09/dervis.htm> adresinden alındı
- Devlet Hava Meydanları İşletmesi. (2022). www.dhmi.gov.tr.
- DOĞAKA. (tarih yok).
- DOĞAKA, COVID-19 Salgınının TR63 Bölgesine Etkileri. (2020).
- DOĞAKA, COVID-19 Salgınının TR63 Bölgesine Etkileri. (2020).
- Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2011). *Ayakkabıcılık Eğitim, Tasarım Merkezi ve Ortak Kullanım Atölyesi Proje Önerisi Sunumu*.
- Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2011). *İskenderun Lojistik Köyü ile Antakya ve Osmaniye Lojistik Destek Merkezleri Master Planı*. Hatay.
- Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2013). *TR63 Bölge Planı (2014-2023) Analiz Çalışmaları*. Hatay.
- Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2014). *TR63 Bölge Planı 2014-2023*. Hatay.
- Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2018). *Hatay İli Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Sektör Raporu*.
- Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2018). *Hatay Potansiyel Yatırım Konuları Araştırması*.
- Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2018). *Kahramanmaraş Metal ve Elektrikli Mutfak Eşyaları Araştırma ve Fizibilite Çalışması*.

- Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı. (2021). *Türkiye’de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri Araştırması (Yer-Sis) TR63 Bölgesi (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) Değerlendirme Raporu*. Hatay.
- Dünya Bankası. (2022). *Food Security Update*.
- Dünya Bankası. (2022). www.data.worldbank.org. 10 01, 2022 tarihinde <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.XPND.CD> adresinden alındı
- Dünya Ekonomik Forumu, Accenture. (2017). *Digital Transformation Initiative: Aviation, Travel and Tourism Industry White Paper*. Cenevre. 10 28, 2022 tarihinde https://geosureglobal.com/assets/ee/files/WEF_-_DTI.pdf adresinden alındı
- Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi. (2019). *Travel & Tourism Benchmarking Research Trends*. 10 28, 2022 tarihinde <https://wtcc.org/Portals/0/Documents/Reports/2019/Benchmarking%20Trends%20Report%20019.pdf?ver=2021-02-25-182807-540> adresinden alındı
- Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi. (2022). *Travel & Tourism Economic Impact*. 10 01, 2022 tarihinde <https://wtcc.org/Portals/0/Documents/Reports/2022/EIR2022-Global%20Trends.pdf> adresinden alındı
- Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi. (2022). *Turkey 2022 Annual Research: Key Highlights*. 09 25, 2022 tarihinde alındı
- Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi, Birleşmiş Milletler Çevre Programı, Accenture. (2021). *A Net Zero Roadmap For Travel & Tourism*. 10 28, 2022 tarihinde https://wtcc.org/Portals/0/Documents/Reports/2021/WTTC_Net_Zero_Roadmap.pdf adresinden alındı
- Dünya Ticaret Örgütü, WTO. (2022). <https://www.wto.org/>.
- Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü. (2020). *Tourism Trends and Policies*. Turkey, Paris. 09 20, 2022 tarihinde <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/6b47b985-en.pdf?expires=1666940106&id=id&accname=guest&checksum=21A74AB33A0DF48421D617C491B4A4A9> adresinden alındı
- Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü. (2022). www.oecd.org. 10 28, 2022 tarihinde ICT Access and Usage by Businesses: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=ICT_BUS adresinden alındı
- Elektrik Piyasası Sektör Raporu. (2021). *Elektrik Piyasası Sektör Raporu, Ocak 2021*. EPDK.
- Elektrik Piyasası Sektör Raporu. (2022). EPDK.
- EPDK. (2022).
- EUROSTAT. (2022, 05 19). *Gini coefficient of equivalised disposable income - EU-SILC survey*. EUROSTAT: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di12 adresinden alındı
- GÜLÇUBUK, P. D. (2007). *Kalkınma Stratejileri Açısından Tarımda Tabana Dayalı Kooperatif Örgütlenmesinin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Temelleri*.
- Hatay İl Çevre Durum Raporu. (2011).
- Hatay İl Çevre Durum Raporu;. (2021).
- <http://web.ogm.gov.tr/> Ormanlık İstatistikleri. (2021). <http://web.ogm.gov.tr/> . <http://web.ogm.gov.tr/> Ormanlık İstatistikleri 2021: <http://web.ogm.gov.tr/> Ormanlık İstatistikleri 2021 adresinden alındı
- <https://enerji.gov.tr/>. (2022, 10 24). <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-hidrolik>: <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-hidrolik> adresinden alındı
- <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-petrol>. (2022, 10 21). <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-petrol>: <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-petrol> adresinden alındı
- <https://gpa.enerji.gov.tr/MyCalculator/>. (2022, 10 25). <https://gpa.enerji.gov.tr/MyCalculator/>: <https://gpa.enerji.gov.tr/MyCalculator/> adresinden alındı
- <https://news.google.com/covid19/>. (2022, 10 26). https://news.google.com/covid19/map?hl=tr&mid=%2Fm%2F01znc_&gl=TR&ceid=TR%3Atr adresinden alındı
- <https://sim.csb.gov.tr/>. (2022, 10 28). <https://sim.csb.gov.tr/Services/AirQuality?type=0>: <https://sim.csb.gov.tr/Services/AirQuality?type=0> adresinden alındı
- <https://tureb.com.tr/>. (2021, Ocak). <https://tureb.com.tr/>. <https://tureb.com.tr/yayin/turkiye-ruzgar-enerjisi-istatistik-raporu-ocak-2021/139> adresinden alındı

<https://tureb.com.tr/>. (2022, 10 24).
<https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiNmFmYWY0MTYtNjUyNS00NzQ1LWlwMTMtOTI5ZTNkM2FiyWlxlwidiCl6ImU5YzY0NjU4LWFKMWQtdNUwOS1hODk0LTE2NWZhYjU2NjEyMyIsImMiOjI9> adresinden alındı

<https://www.elektrikport.com/>. (2022, 10 27). <https://www.elektrikport.com/teknik-kutuphane/doganin-dengesine-yeni-cozum-robot-arilar-makinelesen-dunya-1-bolum/14603> adresinden alındı

<https://www.enerjiatlas.com/>. (2022, 10 24). <https://www.enerjiatlas.com/ruzgar-enerjisi-haritasi/hatay>:
<https://www.enerjiatlas.com/ruzgar-enerjisi-haritasi/hatay> adresinden alındı

<https://www.enerjiatlas.com/>. (2022, 10 24). <https://www.enerjiatlas.com/hidroelektrik/> adresinden alındı

<https://www.enerjiatlas.com/>. (2022). <https://www.enerjiatlas.com/sehir/> adresinden alındı

<https://www.enerjiatlas.com/jeotermal/>. (2022, 10 27). <https://www.enerjiatlas.com/jeotermal/>:
<https://www.enerjiatlas.com/jeotermal/> adresinden alındı

<https://www.mgm.gov.tr/>. (2022). <https://www.mgm.gov.tr/kurumici/turkiye-guneslenme-suresi.aspx?l=mv> adresinden alındı

<https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/>. (2021). <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler>. <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler> adresinden alındı

III.Tarım ve Orman Şurası. (2019). *Tarımsal Sulama ve Su Yönetimi Grubu Çalışma Belgesi*.

İngev Toplumsal Araştırmalar Merkezi. (2019). *Financial Inclusion of Refugees and Host Communities in Turkey*. İstanbul: Finanzgruppe Sparkassenstiftung für internationale Kooperation.

International Labor Organization (ILO). (2020). *Hatay, Osmaniye ve Kahramanmaraş'taki Suriyelilerin Sosyoekonomik Değerlendirmesi*.

İzmir Atatürk OSB. (2018, Eylül). Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı Sektörüne Bakış. *İAOSB Haber Dergisi*.

Kadirli OSB Müdürlüğü. (2021).

Kahramanmaraş İl Çevre Durum Raporu;. (2011). *Kahramanmaraş İl Çevre Durum Raporu*;

Kahramanmaraş İl Çevre Durum Raporu;. (2021).

Kalkınma Bakanlığı. (2018). *11. Kalkınma Planı Bölgesel Kalkınmada Özel Sektör Dinamikleri Çalışma Grubu Raporu*. Ankara.

Kalkınma Bakanlığı. (2018). *11. Kalkınma Planı Üretim ve Dış Ticaret İlişkisi Çalışma Grubu Raporu*. Ankara.

Kalkınma Bakanlığı. (2018). *Sağlıklı Yaşam ve Bağımlılıkla Mücadele Çalışma Grubu Sağlıklı Yaşam Alt Çalışma Grubu Raporu*. Ankara.

Kalkınma Bakanlığı. (2018). *Su Kaynakları Yönetimi ve Güvenliği Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara.

Kaynak: TMMOB Türkiye Enerji Görünümü, 2., & BP Statistical World Review of Energy. 2010. (2022).
Kaynak: TMMOB Türkiye Enerji Görünümü, 2022. Kaynak: TMMOB Türkiye Enerji Görünümü, 2022.

KOSGEB. (2022). *KOSGEB*. KOSGEB Resmi Web Sitesi: www.kosgeb.gov.tr adresinden alındı

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2022). 10 28, 2022 tarihinde www.ktb.gov.tr: <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9669/ktkgb-ve-turizm-merkezleri.html> adresinden alındı

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2022). www.ktb.gov.tr. 10 03, 2022 tarihinde <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-249709/yillik-bultenler.html> adresinden alındı

Küresel Enerji Raporu. (2021). *2021 Küresel Enerji Raporu*. Dünya Enerji Konseyi Türkiye.

Küresel Enerji Raporu. (2021, 10 07). <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/kuresel-enerji-tuketimi-2050ye-kadar-yuzde-50-artacak-6614001>. <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/kuresel-enerji-tuketimi-2050ye-kadar-yuzde-50-artacak-6614001>:
<https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/kuresel-enerji-tuketimi-2050ye-kadar-yuzde-50-artacak-6614001> adresinden alındı

Milli Eğitim Bakanlığı. (2022). http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_03/18024009_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2015_2016.pdf adresinden alındı

MTA Genel Müdürlüğü, D. (2012). <http://www.mta.gov.tr>. www.mta.gov.tr adresinden alındı

Olçay, T. (2021). Bilgi Toplumu Olma Yolundaki Türkiye'de Genç İstihdamı. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*.

Osmaniye İl Çevre Durum Raporu;. (2011). *Kahramanmaraş İl Çevre Durum Raporu*;

- Osmaniye İl Çevre Durum Raporu;. (2021).
- Osmaniye OSB Müdürlüğü. (2021).
- Osmaniye Valiliği. (2022). www.osmaniye.gov.tr adresinden alındı
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2012). *81 İl Durum Raporu*.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2012). *Türkiye Demir ve Demir Dışı Metaller Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı*.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2021). *Tekstil, Hazır Giyim ve Deri Ürünleri Sektörleri Raporu (2021)*.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2022). www.sanayi.gov.tr: <https://www.sanayi.gov.tr/istatistikler/yatirim-istatistikleri/mi1304021615> adresinden alındı
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2022). *Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı*. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Resmi Web Sitesi: <https://www.sanayi.gov.tr/sanayi-bolgeleri/organize-sanayi-bolgeleri-hizmetleri> adresinden alındı
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2022). *Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı*. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Resmi Web Sitesi: <https://www.sanayi.gov.tr/sanayi-bolgeleri/sanayi-siteleri-hizmetleri> adresinden alındı
- Sanayi ve Teknoloji Raporu. (2021). *Demir Çelik Sektör Raporu*.
- SÖKÜL, B. (2014). *Yaygın Eğitim Kapsamında Mesleki Eğitim Sistemi Ve Türkiye İş Kurumu İçin Bir Model Önerisi*.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2018). *Su Kaynakları Yönetimi ve Güvenliği Özel İhtisas Komisyonu Raporu*.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2022). *2022 Yılı Yatırım Programı*. Ankara.
- T.C. İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Başkanlığı. (2021, 06 16). *Geçici Koruma*. 06 21, 2021 tarihinde [gov.gov.tr](http://www.goc.gov.tr): <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alındı
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2018). *Ulaştırma Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara.
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı Harita Genel Komutanlığı. (2022). <https://www.harita.gov.tr/> adresinden alındı
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2019). *Sağlık İstatistikleri Yıllığı*. Ankara.
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı . (Temmuz 2022). Tarımsal Etkinlik Düzeyinin Coğrafik Bölgeler İtibarıyla Farklılaşması: Veri Zarflama Metafrontier Yaklaşımı. *Verimlilik Dergisi*, 415-426.
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2012/1). Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ.
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2012/3305). Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2021). *Madencilik Sektör Raporu*.
- T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2021). *2016-2020 İstatistik Yıllığı*. Ankara.
- T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2022). *Ulaşan ve Erişen Türkiye 2021*. Ankara.
- T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2022). *2053 Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı*. Ankara.
- Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü. (2021). *Su Ürünleri Ürün Raporu*.
- Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü. (2021). *Ayakkabı Sektör Raporu*.
- Ticaret Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü. (2021). *Mobilya Sektör Raporu*.
- Türk Dil Kurumu. (2022). www.sozluk.gov.tr adresinden alındı
- Türk Kızılayı. (2021). kizilkart.org.tr. 06 27, 2021 tarihinde SUY Kriterleri: <https://kizilaykart.org/tr/degerlendirme.html> adresinden alındı
- Türk Kızılayı. (2021). *SUY Hakkında*. 06 27, 2021 tarihinde kizilaykart.org.tr: <https://kizilaykart.org/tr/hakkında.html> adresinden alındı
- Türk Patent ve Marka Kurumu. (2022). *TURKPATENT*. Türk Patent ve Marka Kurumu Resmi Web Sitesi: www.turkpatent.gov.tr adresinden alındı
- Türk Patent ve Marka Kurumu. (2022). www.turkpatent.gov.tr. 10 26, 2022 tarihinde <https://www.turkpatent.gov.tr/cografi-isaretler-ve-geleneksel-urun-adi-istatistik> adresinden alındı
- Türkiye Elektrik Enerjisi Görünümü. (2020). *Türkiye Elektrik Enerjisi Görünümü*. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/917791>.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). <https://www.tuik.gov.tr/>.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). www.tuik.gov.tr.
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği. (2022). 10 28, 2022 tarihinde www.tursab.org.tr adresinden alındı
- Türkiye'nin Enerji Görünümü TMMOB. (2022). *ETKB, Türkiye'nin Enerji Görünümü TMMOB Makine Mühendisleri Odası, 2022*.

Türkiye'nin Enerji Görünümü TMMOB,2018&2022. (tarih yok). *ETKB, Türkiye'nin Enerji Görünümü TMMOB Makine Mühendisleri Odası.*

Türkoğlu Kaymakamlığı. (2022). <http://www.turkoglu.gov.tr/turkoglu-lojistik-merkezi> adresinden alındı

TÜSİAD - Sektörel Dernekler Federasyonu - Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu (REF). (2011). *Demir Çelik Sektörü Rekabet Gücü Raporu.*

TÜSİAD ve Deloitte. (2021). *Trükiye'de Yazılım Ekosisteminin Geleceği.*

United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2021). *Kurumlar Arası Koruma Sektörü İhtiyaç Değerlendirme Analizi - Ocak 2021.* UNHCR.

World Bank. (2022). *Prosperous Places: Advancing Spatially Inclusive Development in Turkey.*

www.dsi.gov.tr. (2022). www.dsi.gov.tr. www.dsi.gov.tr: www.dsi.gov.tr adresinden alındı

www.enerjiatlası.com. (2022, 10 24). <https://www.enerjiatlası.com/ulkelere-gore-ruzgar-enerjisi.html>.
<https://www.enerjiatlası.com/ulkelere-gore-ruzgar-enerjisi.html> adresinden alındı

www.milliyet.com. (2021, Mart 4). <https://www.milliyet.com.tr/egitim/haritalar/turkiye-enerji-kaynaklari-ve-termik-santralleri-haritasi-ulkemizde-kullanilan-enerji-kaynaklari-listesi-6310034>.
<https://www.milliyet.com.tr/egitim/haritalar/turkiye-enerji-kaynaklari-ve-termik-santralleri-haritasi-ulkemizde-kullanilan-enerji-kaynaklari-listesi-6310034>:
<https://www.milliyet.com.tr/egitim/haritalar/turkiye-enerji-kaynaklari-ve-termik-santralleri-haritasi-ulkemizde-kullanilan-enerji-kaynaklari-listesi-6310034> adresinden alındı

www.ogm.gov.tr. (2021). www.ogm.gov.tr. www.ogm.gov.tr: www.ogm.gov.tr adresinden alındı

www.teias.gov.tr. (2022, Nisan). www.teias.gov.tr. www.teias.gov.tr: www.teias.gov.tr adresinden alındı

